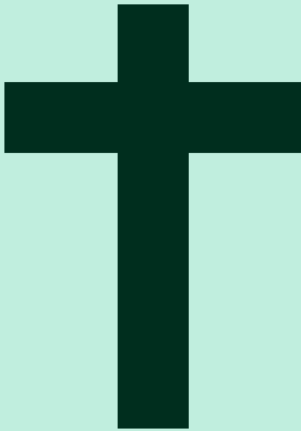

Nek Bible

Matthew, Mark, Luk, and John in the Nek Language of Papua
New Guinea

Nek Bible
Matthew, Mark, Luk, and John in the Nek Language of Papua
New Guinea
Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek long Niugini
copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Nek

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-08-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020
852e1e2e-4985-5348-9fba-a621d59eb829

Contents

Nek 1
Matayo 3
Maleko 64
Luka 101
Yoane 164

Nek Bible
New Testament portions in the Nek language of
Papua New Guinea

Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek
long Niugini

Nek Bible

New Testament portions in the Nek language of
Papua New Guinea

Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek
long Niugini

[nif]

Translation: 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Print publication, 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Web version

© 2015, Wycliffe Bible Translators, Inc.

www.Wycliffe.org

<http://pngscriptures.org>

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0>

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem **yu ken givim kopi long narapela manmeri**. Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long <http://tokplesbaibel.org>. Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating**. Na tu, **yu no ken senisim Tok**.

Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa. Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela**.

Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/legalcode>.

Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela**.

Table of Contents

Gĩngit manda k'ndem Matayoli youkuk Ama Wapmañ Yesu indañguk

Yesu en ama wapmañ Devit endok sambat

¹ Anutulĩ Yesu en Mesia * nĩmbĩ taleñguk endok soliilok kot sambat wĩn ñĩndĩñ: Yesu endĩ ama wapmañ Devit endok sambat, tĩmbi Devit endĩ Ablaamdok sambat. ² Ablaam wĩn Aisak endok beu, Aisak wĩn Jekop endok beu, tĩmbi Jekop wĩn Juda gĩta dal kwayañii endok besi. ³ Juda wĩn Peles gĩta Sela endok beset. (Menjettok koi Tama.) Tĩmbi Peles wĩn Heslon endok beu, Heslon wĩn Ram endok beu. ⁴ Tĩmbi Ram wĩn Aminadap endok beu, Aminadap wĩn Nason endok beu, Nason wĩn Salmon endok beu. ⁵ Tĩmbi Salmon wĩn Boas endok beu. (Meñlok koi wĩn Rahap.) Tĩmbi Boas wĩn Obet endok beu. (Meñlok koi Rut.) Tĩmbi Obet wĩn Jesilok beu, ⁶ Jesi wĩn ama wapmañ Devit endok beu.

Tĩmbi Devit wĩn Solomon endok beu. (Solomon meñ wĩn dama Ulielok tamĩn pakuk.) ⁷ Tĩmbi Solomon wĩn Reoboam endok beu, Reoboam wĩn Abia endok beu, Abia wĩn Asa endok beu. ⁸ Tĩmbi Asa wĩn Jeosafat endok beu, Jeosafat wĩn Jeolam endok beu, Jeolam wĩn Usia endok beu. ⁹ Tĩmbi Usia wĩn Jotam endok beu, Jotam wĩn Ahas endok beu, Ahas wĩn Heseikia endok beu. ¹⁰ Tĩmbi Heseikia wĩn Manase endok beu, Manase wĩn Amon endok beu, Amon wĩn Josaiia endok beu. ¹¹ Tĩmbi Josaiia wĩn Jeoiakin gĩta dal kwayañii endok besi. Nain wolonda Babilon nasilĩ Israeal amatam kaikan gĩngĩnembĩ, endok kwelan kuñgulok yanañgip ñañgĩlĩñ.

¹² Yesulok solli Babilon ña pakĩlĩñ, walinin bĩkap Yesu en indañguk endok kot sambat wĩn ñĩndĩñ: Jeoiakin wĩn Sealtiel endok beu, Sealtiel wĩn Selubabel endok beu. ¹³ Tĩmbi Selubabel wĩn Abiut endok beu, Abiut wĩn Eliakim endok beu, Eliakim wĩn Asol endok beu. ¹⁴ Tĩmbi Asol wĩn Sadok endok beu, Sadok wĩn Akim endok beu, Akim wĩn Eliut endok beu. ¹⁵ Tĩmbi Eliut wĩn Eleasa endok beu, Eleasa wĩn Matan endok beu, Matan wĩn Jekop endok beu, ¹⁶ Jekop wĩn Josep endok beu. Tĩmbi Joseptĩ tamĩn Malia tĩmbĩmbi, Malialĩ wakan Yesu apmĩnguk, koi Mesia kitĩañ.

¹⁷ Wĩndĩñda ama sambat Ablaamdok plon kusei kĩmĩpi bĩkap Devittok plon talelak wĩn 14, tĩmbi sambat wĩndĩñgangot Devittok plon kusei kĩmĩpi bĩkap Babilon ñañgĩlĩñ endok plon talelak wĩn 14, tĩmbĩ walinin ama sambat nombo inda-ta-bĩumbi, Mesia indañguk endok kunakunatsĩ wĩn bo 14got.

Yesu indaindanlok kasat

¹⁸ Yesu Mesia indañguk wolok kasat wĩn ñĩndĩñ. Endok meñ Malia Josepta gĩngit wĩlĩmĩngĩlĩñ. Endĩ gama yakan nĩm kuñĩlĩmbi, Dĩndĩm Wondĩ kundit tĩmbĩmbi, Malialĩ gwañgwa mĩnjip tĩnguk. Wĩndĩñ indañmĩnguk wĩn inda-dakleumbi, ¹⁹ gĩngĩtĩñ Josep endĩ biup nandĩnguk. Gan endĩ ep tĩndĩn k'ndem kuñgukta siñgi mayek nĩm mĩup nandĩñĩpi, gitakan biup nandĩnguk. ²⁰ Wĩndĩñ tĩmbepi nanandĩ kena ti-kuñĩlĩmbi, Wopum Anutulĩ añelo no nĩ-mulĩmbi, lat plon indañmĩmbi nĩnguk, "Josep, ama wapmañ Devit endok komblin, dĩk ñĩndĩñ nandĩ: Malia gwañgwa

* **1:1:** Anutulĩ ama wapmañ no amatamĩii epmektok nĩ-mulektok e-kwambĩñ da tĩm biñguk. Ama wolok koi Juda amatamdok manda plon wĩn Mesia, tĩmbi Grik manda plon Klisto kitĩañ.

mɨnjɨp tɨlak wɨn Dɨndɨm Woñ endoññan nanin, wala tɨmbi dɨk en tamga tɨmbep nɨm mɨsɨwɨñ. ²¹ Gwañgwa apmekak en wakan amatamñii yomjɨlok toptop plon nanin epmekak, wala tɨmbi koi Yesu kɨtɨukañ.” Añelolɨ wɨndɨñ nɨñguk.

²²⁻²³ Wopumdɨ plofet ama no damañgan kuñgok endok man plon ñɨndɨñ indauktok eñguk,

“Nandañ. Wembe sim ama gɨta gama nɨm douñguk nolɨ gwañgwa mɨnjɨp tɨmbi, gwañgwa apmɨumbi, endok koi Emanuel kɨtɨnekalɨñ.” ✨
(Kot wolok kusei wɨn ñɨndɨñ, ‘Anutulɨ nɨn gɨta kulak’). Manda walɨ bien indauktok nepek wɨndɨñ Malialoñ indañmɨñguk.

²⁴ Tɨmbi Joseptɨ doulan nanin mɨlapi, Wopumdok añelolɨ molo manda nɨñguk wolok tuop klembi tɨñguk. Endɨ tamɨn Malia nañgɨlɨmbi, ilan ñañgɨmɨk. ²⁵ Tɨmbi endɨ wapat tamdok kuñgu gama nɨm kuñgɨmɨknan Malialɨ gwañgwa apmɨumbi, Joseptɨ gwañgwa wolok koi Yesu kɨtɨñguk.

2

Soliña nandɨ-tale amalɨ Juda amatamdok ama wapmañ komblin kanepi bɨñgɨlɨñ

¹ Elottɨ Juda amatamdok ama wapmañ palɨñɨlɨmbi, Yesu gwañgwalɨ Betleem it kwelan, Judia distrik wandɨñ indañguk. Tɨmbi soliña nandɨ-tale amalɨ maim lambɨlak kandañ nanin bɨmbi, Jelusalem it kwelan tombi ² e-nandɨmbi eñgɨlɨñ, “Gwañgwa Juda amatamdok ama wapmañ kuuktok indak endɨ kwet delok patak? Nɨndɨ endok soliña maim lambɨlaknan indaumbi kañbi, ‘Mɨlelem tɨñmɨna’ embi kle bamɨñ.”

³ Tɨmbi ama wapmañ Elot endɨ manda wɨn nandɨmbi, nandum mɨlatañguk, tɨmbi amatam Jelusalem kuñgɨlɨñ gɨtɨk endɨ bo wɨndɨñgangot tɨñgɨlɨñ. ⁴ Tɨmbi Elottɨ tapma ama biesɨ ba endɨkñe manda nandɨ-tale ama kɨtɨ-semum bɨumbi e-nandɨ tɨmbi enguk, “Mesia endɨ it kwet delok sɨnɨk indauktok een?” ⁵ Eumbi tambane nɨñgɨlɨñ, “Betleem it kwelan, Judia distrik kandañ. Neta, plofet ama nolɨ Anutulok manda no ñɨndɨñ youp biñguk patak,

⁶ ‘Betleem it kwet Judia kwelan, dɨkok kandañ telak dama no indambi, Israel amatamnai yanañgɨpi yambi-dɨkñeukak, wala tɨmbi dɨk Juda it kwet damandama tañ dɨwɨn endok pɨmbɨñ nɨm. Nɨm sɨnɨk.’” ✨

⁷ Tɨmbi Elottɨ manda wɨn nandɨmbi, soliña nandɨ-tale ama telak gitak en-tiañeum bɨumbi, soliña walɨ dawanda sɨnɨk indañguk wolok en-nandɨ-kɨlɨñ eumbi ni-dakleñgɨlɨñ. Ni-dakleum nandɨmbi, ⁸ Betleem ñanelɨñdok en-mupi eñguk, “Sɨndɨ ñambi, e-lonjɨ tɨ-kɨlɨñ embi, gwañgwa wɨn tɨmbɨ indanekalɨñ. Tɨmbɨ indaumbi, nombɨ undane bɨm nanbɨm nandɨmbi, nak bo wɨndɨñgangot ñambi, mɨlelem tɨñmetat.”

⁹ Wɨndɨñ eumbi, endɨ Jelusalem bɨmbi, Betleem ñañgɨlɨñ. Telak plon ñañɨpi, soliña maim lambɨlaknan kandañ kañgɨlɨñ walɨ bɨndambo inda-sembi, telak dama tɨ-semum ñambi, Betleem tomgɨlɨñ. Tombɨmbi, soliñalɨ gwañgwa pakuk it wolok plon ña kwambɨñ dam pakuk. ¹⁰ Palɨm kañbi, walenjɨ kɨndem daumbi, sɨlɨsɨlɨ wopum sɨnɨk tɨmbi, ¹¹ it wolok gɨnañnan loñgɨlɨñ. Lombi, gwañgwalɨ meñat palɨmbi kañgɨlɨñ. Kañbi mɨlelem tɨñɨmbi, nepek kusei kusei tuan loloñ mep bɨñgɨlɨñ wɨn jimbi, tɨmɨt pɨsapi,

simba k'ndemda m'ñg'il'ñ. W'in gol wak'it tuk m'li'ñ k'ndem si'ngin plon saplesaplelok, ba nepek m'li'ñ k'ndem sinjilok wandin m'ñg'il'ñ. ¹² T'mbi Anutul' doulat plon Elottok kandañ n'm undane ñaneli'ñdok molo manda enb'mbi, end' telak tambon nolok isi' kuseinan ñanepi ña'ng'il'ñ.

Anutul' Yesu gwa'ngwa t'ke-kamai'nguk

¹³ Soli'ña nandi-tale amal' ña-taleumbi, Wopumdok a'nelo noli' doulat plon Joseptoñ inda'ñm'mbi n'ñguk, "Ama wapmañ Elot end' mik ama'ñii gwa'ngwa ñ'in lonj'mbi w'li' k'imneli'ñdok en-mulepi t'lak. Wala t'mbi d'ik m'lapi, gwa'ngwa me'ñat yana'ng'il'mbi, Isip kwelan pi ñambi, wand'ñ kunekal'ñ, nak undane b'imb'lok ganbetat wolok tuop." ¹⁴ Eumbi, Josepti m'lapi, gwa'ngwa me'ñat yana'ng'il'mbi, tim Isip kwelan ñanepi ña'ng'il'ñ. ¹⁵ Ñambi, wand'ñ pat-ta-kuumbi, Elotti sembi'nguk.

Wopumd' plofet ama nolok man plon ñ'ndi'ñ indauktok e'nguk, "Ñ'ñana Isip kwelan kuumbi k'it'ñm'mbi b'i'nguk." ✨
W'in mand' wali' bien indauktok wakan end' Isip kwelan ña ku'ng'il'ñ.

¹⁶ Elotti sol'i'ña nandi-tale amal' julu'ñt' t'ñm'ñg'il'ñ w'in ka-nandi-tombi, gimbit kolan t'mbi, mik ama en-mul'mbi, Betleem it kwelan ba kwet d'w'in ñasi'ngan pakañ wand'ñ ña'ng'il'ñ. Ñambi, gwa'ngwa gw'lat t'pet n'im makle'ng'il'ñ w'in git'ik yandi'pmum k'im-tale'ng'il'ñ. Neta, sol'i'ña nandi-tale amal' Elotta ñ'ndi'ñ n'ñg'il'ñda t'mbi, "Ñ'ndi' sol'i'ña w'in ka-ta-b'ñambi, gw'lat t'pet t'lak." ¹⁷ Nepek w'ndi'ñ indaumbi, plofet Jelemal' manda ñ'ndi'ñ e'nguk wolok bien inda-dakle'nguk,

¹⁸ "Rama it kwelan kwawa indaumbi, mano kw'il'm wopum tañ.

W'in Resellok kombli'ñii end' gwa'ngwanjii git'ik k'im tale-s'in'ik ta'ng'il'ñda kut-blamba eumbi,

bineli'ñdok en-busumbusuk t' n'im ka biañ." *

¹⁹ Ama wapmañ Elotti sembi'ngukta, Wopumdok a'nelo noli' Joseptoñ Isip kwelan lat plon inda'ñm'mbi n'ñguk, ²⁰ "Gwa'ngwa w'li' k'imbektok e'ng'il'ñ end' ip git'ikkan k'im-tale'ng'il'ñ, wala t'mbi d'ik m'lapi, gwa'ngwa me'ñat yana'ng'il'mbi, Israel kwelan undane ñawit." ²¹ Eumbi m'lapi yana'ng'ipi, Israel kwelan undane b'i'nguk. Bi' tombi, ²² 'Elottok n'ña'ñ Akelao end' beulok k'ñjan Judia distriktok ama wapmañ indambi yambi-d'ik'ñelak' g'ñg'it w'in nandi'mbi, kwet wand'ñ ña kuupi m'si'nguk. Gan lat plon molo manda nandi'mbi, Galili distrik wand'ñ ñambi, ²³ it kwet no koi Nasalet wand'ñ ña pat-ku'nguk. Plofet amal' Mesiala "Nasalet ama n'nekali'ñ" e'ng'il'ñda t'mbi Josepti wand'ñ ña papi ku'ñ'li'mbi, manda wali' bien inda'nguk.

3

Yoane tuk ii-sem kena t'ñguk w'in end' Yesulok telak t'i-d'ndime'ñm'ñguk

¹ Yesul' gama Nasalet it kwelan ku'ñ'li'mbi, Yoane amatam tuk i-semli'nguk end' Judia distrik wand'ñ kwet s'lanin kamba'ñan wandinnan ña ku'ñ'pi, amatam g'ñg'it manda ñ'ndi'ñ enguk, ² "Nain n'im ombataumbi, Kunum

✨ **2:15:** Hosea 11:1   * **2:18:** Jeremaia 31:15 Dama'ngan Resel w'in Jekoptok tam'in ku'nguk, Josep git Benjamin endok me'ñjet. Juda amatamd' enda nandum end' endok menj' wandin t'lak.

Molomdi amatam gitik indañgan yambi-dikneukak, wala tĩmbi sindi tĩpañgipañgilembi, gĩnañji tambanewit!”³ Wĩn Yoanelañgan plofet Aisaialĩ manda ñĩndĩñ embi youkuk patak,

“Kwet kambaññan sĩlaninnan ama nolĩ ñĩndĩñ kitiłak,

‘Wopumdok telak ti-ñĩmbi, ti-dĩndĩme kena tĩñĩmekalĩñ.’”⁴

⁴ Yoanelĩ plofet ama no nomik dasidasin kamel domdi tĩndĩn wĩn dasimbi, boñgĩunan bit gwĩlapti tembi pa kulĩñguk. Tĩmbi endok nanañ wĩn gotak gĩta bupit tuk koñgom kli gĩnañ nanin epbi pa naliñguk. ⁵ Tĩmbi Jelusalem it kwet ba Judia distrik ba Jordan tuk tomo tombonan nanin amatam asupgandi endoñ bĩmbi, ⁶ yomji e-jamilaumbi, Jordan tuknan gĩnan tambatambatok tuk i-semliñguk.

⁷ Tĩmbi endi Falisi ba Sadusi ama asup tuk inepi bĩm yambĩmbi, ñĩndĩñ enguk, ‘Sĩndi ama manji manbenji malet upmat nomik. Anutuli kolanjlok tuan ombi-samepi tiłak. Sindi nokoñ bĩmbi, ñĩndĩñ nandañ ba, ‘Tuk inetamĩñda, endok gĩmbit wĩlambane-kotnetamĩñ?’ Nanandĩnji wali bien nĩm tiłak! ⁸ Sindi gĩnañji tambaneñgĩliñda, wolok tuom ep tĩndĩnji kĩndem wolok bien daut nĩmumbi kana! ⁹ Nĩm kañbi, gĩnañjili manda juluñ ñĩndĩñ eneliñ, ‘Nĩndi Ablaamdok sambatta tĩmbi kolandok kĩnjan nĩm tĩkenekamĩñ.’ Nak sanba nandĩwĩt: Anutuli gumañ eumbi, sındok kĩnjan kawat ñali Ablaamdok sambat indanelĩñ! ¹⁰ Kapinoñgo ipkan komba kuseinan kĩmĩkĩmĩlin patak, wala tĩmbi kombali bien kĩndem nĩm pa laliyañ wĩn gitik jinĩmbi, komba gĩnañ silok.

¹¹ Amatam dĩwĩsili gĩnañji tambaneñgĩliñ wĩn sambi-nandĩnelĩñdok nak tukgot i-samlet. Gan ama no sĩngina kandañ indaukak endi Dĩndĩm Woñ git komba dĩndĩn i-samekak. Endi loloñ sĩnik, nak kambak ñandin ñali kesi gwĩlap kiundĩlĩmettok tuop nĩm. ¹² Endi amatam kĩndem ba kolan ep danbepi tiłak, wĩn amali plaua nanañ mĩnjip git gwĩlap ep danbi, bien wĩsĩkopi, gwĩlap ba kilikilik siu dĩlak, wĩndĩñgangot ama wali kĩndesi epbi, kolasi komba kĩmkĩm nĩmnat gĩnañ ep siu dĩmekalĩñ.”

Yoaneli Anutulok Nĩñañ Yesu tuk iñmĩñguk

¹³ Nain wolonda Yesuli Galili distrik bimbi, Jordan tuknan ña tombi, Yoaneli tuk iñmektok nĩñguk. ¹⁴ Gan Yoaneli Yesulok kusei ka-nandĩ-tombi, ‘Wĩndĩñ nĩm’ embi, kĩmĩsip ñĩmbi nĩñguk, ‘Dik mek nak tuk i-nameñ ñak. Nĩtektatĩmbi nokoñ bĩlañ?’ ¹⁵ Gan Yesuli tambane nĩñguk, ‘Man ñĩndĩñgit nandĩ-nambi, nak elet wĩndĩñ ti! Wĩndĩñ tĩñpi, Anutuli dĩndĩm kuñgula elak wĩn tuopkan kĩmit-klendetamĩk.’ Wĩndĩñ eumbi nandĩñĩmbi, gĩnan tambatambattok tuk iñmĩñguk.

¹⁶ Iñmi-taleumbi, wolongan tuk pawan lambi ipi kañguk wĩn: kunum tombĩmbi, Anutulok Woñdi mambaip wandin endok plon pĩmbi kañguk. ¹⁷ Kañĩlĩmbi, kunum gĩnañ nanin manda no ñĩndĩñ kitiu pĩmbi eñguk, ‘Ñĩne nokok nĩñana sĩnik. Nak gĩnañnalĩ en kasilembi, nandĩ-koñgom tĩñmĩlet.”

4

Satandi Yesu ti-kuyuk tĩñmektok

¹ Yesuli tuk i-taleumbi, Satandi ti-kuyuk tĩñmektok Dĩndĩm Woñdi en nañgĩlĩmbi, kwet kambaññan sĩlaninnan ñañguk. ² Nĩmbi, tim sandap 40 nanañ gitik kĩmĩsip ti-talembi, nanañ gawat kuñguk. ³ Tĩmbi ti-kuyuk

amali endoñ bimbí nãnguk, “Tikap dik Anutulok Nãñañ sinik kulañda, kusaka tímbe dakleuktok kawat ñi pakañ enbimbí, kãnjã nanañ indawit.”

⁴ Eumbi, mandan wílambane-kopi tambane nãnguk, “Anutulok mandan ñindãñ youyoulin patak, ‘Nanañãñgot kuñgu ñim mlak. Ñim. No en Anutulok man mandan kãmãt-klembi tañgonelakta endi wakan kuñgunat tilak.’” ✧

⁵ Winaña Satandi Yesu nañgipi, Anutulok it kwet, Jelusalem, wandiñ ñambi, tapma it pendim malap plon lo kãmipi ⁶ nãnguk, “Ale. Dik Anutulok Nãñañ sinikta, dikopi ma pi! Neka, manda ñindãñ youyoulin patak, ‘Anutulok añeloñii gambi-dikñenelãndok enbimbí, dikok piũnda kisili gepmumbi, kawat noli kesika no ñim youlekak.’” ✧ ⁷ Eumbi, Yesuli tambane nãnguk, “Ñim. Manda nombo ñindãñ youyoulin patak, ‘Dik Molomga Anutu endok gembãn inda-dakleuktok ti-kuyuk ñim tãñmekañ.’”

⁸ Wãndiñda Satandi nombo nañgipi, kwet jañgin ombap sinik no wolok plon lo kãmipi, kwet gitik wolok gembãn ba paman daulimãnguk.

⁹ Daulimbí nãnguk, “Tikap dik naka mãlelem ti-nambi, nan-wowoñ tímbetañda, nepenepek kalañ ñin gitik sinik dikok bi-gametet.” ¹⁰ Eumbi nãnguk, “Satan, dik nambimbí ñau! Manda ñindãñ youyoulin patak, ‘Dik Molomga Anutu en noñganda mãlelem ti-ñimbí, kuñguña endok giñgit wílimekãñ.’” ✧ ¹¹ Yesuli wãndiñ eumbi, Satandi kak bim ñaumbi, añeloli bimbí tímbe platañgilãñ.

Yesuli amatam Anutulok kapmalnan kuñgula eni-daut ti-semguk

Yesuli Kunum Molomdok kenan kusei kãmikuk

¹² Yoane tikembi, it kwambiñ ginañ kãmilm patak’ giñgit walí Yesulok pawañ ginañ piumbi, nain wolondañgan endi Judia distrik bimbí, Galili distrik undane ñãnguk. ¹³ Gan endi il kusei Nasalet wandiñ ñim kuñguk, endi Kapaneam it kwelan pit mlak tímbektok wandiñ ñambi kuñguk. It kwet wãñ Galili tuk guañ baliliñ patak. Kwet wãñ sambat tãpettoñ, wãñ Sebulon git Naptali, endok kweset. ¹⁴ Plofet amali nepek indauktok eñguk wãñ inda-dakleuktok Yesuli Kapaneam ñãnguk. Neta, plofet Aisaiali ñindãñ youkuk,

¹⁵ “Sebulon gita Naptali endok kweset, wãñ Galili kwet, wandiñ amatam asupti kuañ, Judalok sambat endiñgot ñim. Kwet wãñ telak Galili tuk guañnan ñalak wandiñ patak, Jodan tuk tambon kandañ.

Amatam wandiñ kuañ enda ñindãñ elet:

¹⁶ amatam yomjãlok kilm ginañ kuañ enda Anutulok enlok kolsalen wopum koli sale-semguk, tímbe kãmikmlok giñgit kuañ endok kañdañ bo saleñguk.” ✧

¹⁷ Yesuli wandiñ ña tumbi, kusei kãmipi, giñgit manda ñindãñ eu piñguk, “Nain ñim ombataumbi, Kunum Molomdi amatam gitik indañgan yambí-dikñeukak, wala tímbe sindi ti-pañgipañgilembi, ginañji tambanewit!”

¹⁸ Tímbe nain nola Yesuli Galili tuk guañ baliliñnan ñãñipi, pis tiatia ama tãpet, dakwaya yambíñguk, wãñ Simon koi no Petlo, tím kwayañ Andlu. Endi guañnan pis tiatia likset kop palimbí, ¹⁹ Yesuli yambim enguk, “Siti bimbí, nak nep kle-kuumbi, nak ama tiatia kena san-daut ti-sametãt.”

²⁰ Eumbi, wolongan likset bimbí, Yesu kle ña en gita kuñgimik.

21 Tĩmbi Yesulĩ yousĩ ñañĩpi, ama dakwayañgot tĩpet nombõ ep tĩmbi indañguk, wĩn Sebedilok nĩñañiit Yakobo gĩt kwayañ Yoane. Endĩ beset Sebedi gĩt kĩkeñ plon papi, pis tiatia lĩksĩ gilĩne-pakĩliĩ. Tĩmbi Yesulĩ kĩti-semumbi, 22 wolongan beset gĩt kĩkeñ kak bimbi, Yesu kle ña en gĩta kuĩgĩmĩk.

23 Tĩmbi Yesulĩ Galili distrik tuop kle-gĩmbut kuĩnguk. Kuĩpi, amatam it kiyaunji gĩnañ enĩ-daut tĩ-sembi, Anutulĩ amatam nĩtek yambi-dĩkĩelak wolok gĩngĩt manda kĩndem eu piĩmbi, amatam jĩmbat kusei kusei inda-semguk ep tĩmbi kĩndem dañgĩliĩ. 24 Endĩ wĩndĩn tĩmbĩmbi, koi gĩngĩtti Silia provins tuop piĩndĩ dañguk. Tĩmbi amatamdi jĩmbatsiat gĩtik endoñ yanaĩgĩpi biĩngĩliĩ, wĩn ama jĩmbat ba piĩngĩp gawat kusei kusei inda-semguk, ba ama yal kolanjĩat, ba ama kĩm katap taĩngĩliĩ, ba ama kesĩt kuĩngulok tuop nĩm gĩtikkan endoñ yanaĩgĩp biĩmbi, ep tĩmbi kĩndem dañgĩliĩ. 25 Tĩmbi amatam kĩmĩn wopum Galili nanin, ba Dekapolis, Jelusalem, Judia, ba Jodan tuk tambon kandañ nasi endĩ endoñ pa biĩmbi kle kuaĩngĩliĩ.

5

Kunum Molomdi amatam nĩtein yambi-dĩkĩelak?

1 Tĩmbi Yesulĩ ama kĩmĩn wopum kle kuĩngĩliĩ yambiĩmbi, kwet kĩmĩnnan lombi pipakuk. Pipalĩmbi, gwaĩngwaĩniĩ endoñ biĩm kĩmĩn tĩmbĩmbi, 2 kusei kĩmĩpi, ñĩndĩn enĩ-daut tĩ-sembi enguk,

3 “Amatam Anutulok dainan nĩsĩla nandum piĩmbĩnen tĩlak endĩ wakan Kunum Molomdi yambi-dĩkĩelak,
wala tĩmbi endĩ amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

4 Tĩ-blamblae tĩmbi mano tĩ-kuañ endĩ wakan Anutulĩ en-busumbusuk tĩ-semekak,
wala tĩmbi endĩ amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

5 Kayombĩnembĩ kuañ endĩ wakan Anutulĩ kwet gĩtik endok gĩngĩt wiĩsem-taleĩnguk wĩn kasĩlenekaliĩ,
wala tĩmbi endĩ amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

6 Anutulok dainan diĩndĩm kuneliĩndok nandĩ-koĩngom wopum taĩ endĩ wakan Anutulĩ ep tĩmbĩ plap taumbi, wolok tuop tĩnekalĩn,
wala tĩmbi endĩ amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

7 Nosiila gĩnañ busuk tĩ-semañ endĩ wakan Anutulĩ wĩndĩngot gĩnañ busuk tĩ-semekak,
wala tĩmbi endĩ amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

8 Gĩnañjĩ Anutulaĩgot biĩmañ endĩ wakan kunum gĩnañ ñambi, Anutu kanekaliĩ,
wala tĩmbi endĩ amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

9 Mĩk gĩmbĩt nain plon kulan busuk tĩmbĩ indañ endĩ wakan Anutulĩ ‘wembe gwaĩngwanai’ enbekak,
wala tĩmbi endĩ amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

10 Amatam Anutulok man taĩngoneañda tĩmbi, mĩlap kusei kuseiĩ inda-semgak endĩ wakan Kunum Molomdi yambi-dĩkĩelak,
wala tĩmbi endĩ amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

11 Kwapme kwapme amatamdi sĩndĩ gĩngĩtnai kuaĩnda tĩmbi kosĩ tĩmbi kolaumbi, mĩlap kusei kusei sambĩ, julũnĩt manda kolan kusei kusei sĩndok

plon embi, siñgiñj+ siañ, nain wolonda sındi amatam diw+in yapma kle-pakañ. ¹² Neta, tuanj+ wopum kunum g+inañ pat-samlak, wala t+mbi walenj+ kindem daumbi, sil+sili t+nekal+ñ. Amatamdi plofet ama damañgan kuñgil+ñ enda bo w+ndiñgangot m+lap kusei kusei t+semmañgil+ñ.”

Kunum Molomdok kapmainan n+tek kulok?

¹³ Yesuli yous+mbi, gwañgwañiila ñ+ndiñ enguk, “Palañdi* kena t+lak wolok tuop sındi amatam g+it+ktok boñg+psinan w+ndiñgangot tañ. Gan palañdok koñgom pi-taleumbi, nek ñala b+ndambo koñgom daw+ik? W+ndiñ t+ndi+lok tuop n+im. Palañ wandin wali kena n+imnat, w+in slak kwet plon yalimul+im ñaumbi, ama kesisili yali-pañg+ipmañ.

¹⁴ It kwet no jañg+innan indañgan pal+mbi, nepek noli n+im masipmek. W+ndiñgangot sındi kwelalok amatam endok kolsalen. ¹⁵ Ama noli kolsalen p+ndopi, kambotti+ tapliw+ik ba? N+im a. Endi w+in indañgan k+m+i+mbi, it g+inañnan pit m+lat tañ g+it+ik enda koli sale-semmlak. ¹⁶ W+ndiñgangot s+ndok kolsalen+ amatam koli sale-semsemlok. Kusei ñ+ndiñda w+ndiñ t+lok: endi s+ndok kundits+ kindem ka-nandañda t+mbi, Beps+ kunum g+inañ patak en ni-kindem danekaliñ.”

¹⁷ Yesuli yous+mbi enguk, “S+ndi naka ñ+ndiñ n+im nandi-nambi enekaliñ, ‘Anutul+ endi+kñe manda Moselok kiinan k+m+t+n+mguk, t+mbi plofet amal+ manda n+ni-daut ti-n+mgil+ñ. Yesuli manda wakan wialektok indañguk.’ S+ndi w+ndiñ n+im enekaliñ. Nak manda w+in wialettok n+im indañgut, tambo nak wolok kusei t+mba inda-dakleuptok indañgut. ¹⁸ Nak biañgan s+nik sanba: kunum kwet patekam+ik tuop endi+kñe manda youp bimb+in pakañ wali g+it+ik papat kwamb+ñ patnekal+ñ. W+in Anutul+ nepek indaup-tok lak w+in g+it+ik gama n+im indañ+mbi, endi+kñe manda lakat s+nik noli bo no n+im paitnekal+ñ. N+im s+nik. ¹⁹ W+ndiñda t+kap s+ndi endi+kñe manda lakat s+nik wandin no lap+ipi, amatamdi w+ndiñgangot t+neliñdok eni-daut sem ti-semañ, Kunum Molomdi s+nda nandum g+ñg+it+ñi+lok boñg+psinan p+mb+ñen silanin s+nik t+lak. Gan t+kap s+ndi endi+kñe manda g+it+ik tañgonembi, amatamdi w+ndiñgangot t+neliñdok eni-daut sem ti-semañ, Kunum Molomdi s+nda nandum g+ñg+it+ñi+lok boñg+psinan loloñ t+lak.”

²⁰ Yesuli yous+mbi enguk, “D+ndim kuñgula nak ñ+ndiñ sanlet: endi+kñe manda nandi-tale ama g+it Falisi ama endi endi+kñe manda youyoul+in patak w+in g+it+ik k+m+it-kle-kiliñ eañ. T+kap s+ndi ama w+in n+im yapma klembi, Anutu n+tek kuneliñdok nand+lak w+ndiñ n+im kunekaliñda, s+ndi Kunum Molomdok g+ñg+it+ñi n+im indanekaliñ.

²¹ S+ndi ama damas+la manda ñ+ndiñ en+en+in w+in nandi-taleañ, ‘D+ik ama no n+im wali k+imbekak. ✧ No en ama no wali k+imbekakta, endi manda plon k+m+ttok.’ ²² Gan natna ñ+ndiñ sanlet: no en nolla gimbit t+lakta, en manda plon k+m+ttok. Ba no en nol manda winj+it n+mbi ni-suambatak, en wakan ka-d+ikñelok m+in wopum g+inañ k+m+ttok. Ba no en nol ñ+ndiñ n+lak, ‘D+ik ama kamen s+nik’, endi j+imb+ñdok komba g+inañ ni-muttok. ²³ Wala t+mbi d+ik tapma t+mbepi sisuetnan ña ipi, nokali nandi-kola ti-gamek w+in nandi-s+w+itañda, ²⁴ kak, nepenepeka sisuet kuseinan k+m+ipi, d+nd+imgan ña noka t+mb+ indaumbi, en g+ita manda e-sale t+mbi, not busuk t+ndekam+ik. W+ndiñ ti-tale-bimek, kindem ñambi tapma t+mbekañ. ²⁵ Ba t+kap ama noli manda plon gap+lep t+lakta, s+ti telak plon yakan ñandem+ik, wolondañgan plapkan s+nik tambon t+d+ndi+melok manda en g+ita eum

* 5:13: Palañ w+in monik manda plon sol. ✧ 5:21: Kisim Bek 20:13

dɪndɪm eukak. Nɪm kañbi, ama walɪ kañ-dan amalok kiinan gapɪɪmbi, kañ-danlɪ bo tem dumanlok kiinan gapɪɪmbi, endɪ gepmbi, it kwambɪñ gɪnañ gapɪlek. ²⁶ Nak biañgan sɪnɪk ganba: dɪk it kwambɪñ gɪnañ papi, mɪnem ombi-mɪlok een wɪn ombi-taleumek gambiumbi pɪukan.

²⁷ Manda ñɪndɪñ damañgan een wɪn sɪndɪ nandɪ-taleañ, ‘Dɪk ama nolok tamɪn gɪta telak joñgo nɪm kuukañ.’ ²⁸ Gan natna ñɪndɪñ sanlet: ama nolɪ tam no ka-galkta tɪlakta, en wakan ikan enlok gɪnan nanandɪn gɪnañ tam wɪn en gɪta telak joñgo kulak. ²⁹ Wɪndɪñda tɪkap dauka tombonlɪ gep tiañeumbi, yomdok sɪsoñ plon pi pɪwɪñ ñala dauka wɪn gɪtnei kopi, dauka tombongot kuukañ. Nɪm kañbi, gwɪlapka gɪtɪk jɪmbɪñ gep kolɪm pɪuñ a. ³⁰ Ba tɪkap kɪka tombonlɪ gep tiañeumbi, yomdok sɪsoñ plon pi pɪwɪñ ñala kak dombɪ kopi, kɪka tombongot kuukañ. Nɪm kañbi, gwɪlapka gɪtɪk jɪmbɪñ ñauñ a.

³¹ Tɪmbi damañgan ñɪndɪñ pa eñgɪlɪñ, ‘No endɪ tamɪn kle-kolep tɪlakta, wolok tuop kundit yout daklembi mɪukak.’ ³² Gan natna ñɪndɪñ sanlet: tam telak joñgo nɪm kuñguk en slakan nɪm kle-kokottok. Neta, ama no en tamɪn wandɪn kle kolɪmbi, wapai komblin tɪkewɪkta, ama walɪ tamɪn wakɪt endok wapai komblin yom plon yapɪɪmbi, telak joñgo kundemɪk.

³³ Sɪndɪ ama damasɪla ñɪndɪñngant enɪenɪn wɪn nandɪ-taleañ, ‘Dɪk manda e-kwambɪñ dañguñ wɪn nɪm maklembi tambɪlekañ. Dɪk Wopumdok dainan nepek nek tɪndɪlok e-top tɪñguñ wolok tuop tɪmbekañ.’ ³⁴⁻³⁵ Gan natna ñɪndɪñ sanlet: e-kwambɪnda manda no nɪm enekalɪñ, wɪn kunum ba kwet ba Jerusalem wolok plon nɪm enekalɪñ. Ñɪndɪñda: kunum gɪnañ Anutulɪ pipapi, amatam yambi-dɪkñelak, tɪmbi kwettɪ wɪn kesilok gembañ tɪmbɪmbi, kesi wolok plon kɪmɪtak. Tɪmbi Jerusalem wɪn Ama Wapmañ wopum endok il kwel. ³⁶ Tɪmbi dɪk kumbañga sak bip ba satnɪn tɪmbɪ indauktok tuop nɪm, wala tɪmbi kumbañgala bo nɪm e-kwambɪñ daukañ. ³⁷ Ama nolɪ nepek nola san-kaumbi, dɪndɪmngan tambanembi, ‘Oñ’ ba ‘Nɪm’ nɪnekalɪñ. Tɪkap sɪndɪ mandanjɪ tɪmbɪ kwambɪñ danelɪñdok nandañ wɪn Kolan Molomdok kandañ nanin bɪlak.”

³⁸ Yesulɪ yousɪmbi enguk, “Sɪndɪ manda ñɪndɪñ damañgan een wɪn nandɪ-taleañ, ‘No en ama nolok dai tɪmbɪ kolaukta, endok dai bo tɪmbɪ kolalok. Ba no en ama nolok man kwandai wɪlɪ gɪloñmekta, endok man kwandai bo wɪlɪ gɪloñmɪlok.’ ³⁹ Gan natna ñɪndɪñ sanlet: ama no kolan tɪsamumbi, tambon nɪm ombɪñmɪnekalɪñ. Nɪm sɪnɪk. Tambon sɪndɪ ñɪndɪñ tɪnekalɪñ: tɪkap ama nolɪ bunga tombon wɪlekta, tombon wɪndɪñgot wɪlektok tambaneñmekañ. ⁴⁰ Ba tɪkap ama nolɪ kiupɪñga kasɪleuktok manda plon gapɪlepi nandɪlakta, sauloñga wɪndɪñgot bɪñmekañ. ⁴¹ Ba tɪkap ama nolɪ kaikan gan-gɪñgɪnembi, nepenepelɪ wɪn kwet kɪmɪn noñgan † wolok tuop bembɪ ñañmekañ. ⁴² Ba tɪkap ama nolɪ nepek nola gan-nandɪ tɪlakta mɪukañ, ba nepeka no nain dumangot tɪke-kuup ganlakta nandɪñmekañ.

⁴³ Sɪndɪ damañgan ñɪndɪñ een wɪn nandɪ-taleañ, ‘Dɪk nokala gɪnañ kɪndem tɪñmekañ, tɪmbi kanjɪkkala nandɪ-kola tɪñmekañ.’ ⁴⁴ Gan natna ñɪndɪñ sanlet: kanjɪksɪila gɪnañ kɪndem tɪ-semnekalɪñ, ba ama mɪlap kusei kusei tɪ-samañ enda Anutulɪ gwɪlam tɪ-semektok nɪmolo tɪ-semnekalɪñ.

✠ 5:27: Kisim Bek 20:14 ✠ 5:31: Lo 24:1 ✠ 5:33: Wok Pris 19:12, Namba 30:3, Lo 23:22

✠ 5:38: Kisim Bek 21:24, Wok Pris 24:20, Lo 19:21 † 5:41: Grik manda kesik yali ñañañ 1,000ndok tuop elak, wɪn Roma amalok mail noñgan ba 1.5 kilomita netepok. ✠ 5:43: Wok Pris 19:18

45 Wíndiñ tññipi, síndi kunum Bepsilok wembe gwañgwa kuañ wín inda-dakleukak. Neta, endi ama gítikkan, wín ama kíndem mandan kímít-kleañ wakít ama kolan mandan wíkañ enda gítik maim kolí sale-sembe, gwi ní-mut-semلاك. 46 Tíkap síndi ama gíñañ kíndem tí-samañ endañgot gíñañ kíndem tí-semnelínda, nektok kuseila Anutuli tambon ombi-samek? Wín takis epep ama kolan † endi bo telak wakangot kleañ wín! 47 Ba tíkap síndi nosiilañgot not tí-semañda, kunditsi walí amatam díwín endok kunditsi nítek maklewík? Amatam Anutu ní-m nandiñmañ endi bo wíndiñ ní-m tañ ba?”

48 Yesulí wíndiñ embi yousímbi, díndim kuñgula manda eñguk wolok bien wín ñíndiñ enguk, “Kunum Bepsilok gínan nanandiñ ba ep tíndin wín gítik kíndem ba díndim síníkgot. Wíndiñda tímbi síndok gíñañ nanandiñji ba ep tíndiñji bo gítik kíndem ba díndim síníkgot palekak.”

6

Gíñañ tiptok kena nítek tilok

1 Yesulí yousímbi, gwañgwañiila enguk, “Síndi gíñañji tiptok kena tíñipi ka-kíliñ embi, amatamdok dausínan ep tíndiñji sambí-daklenelíndok ní-m tínekalíñ. Ním kañbi, Besí kunum gíñañ patak endi tuanji tambon ní-m ombi-samek.

2 Ama manji manbenji malet nomík endi it kiyau gíñañ ba ipaka boñgípnan gíñgíli wopungan tíñipi, mímnep nepenepek ama pímbíñesíla emañ, wín amatamdí kosi gíñgít tíke-lonelíndok wíndiñ tañ. Nak biañgan sanba: endi tuanji ikan kasíle-taleañ. Wala tímbi nain nola ba nola dík plap kena tíñipi, wíndiñ ní-m tímbekañ. 3-4 Dík ama pímbíñesí ep kímíliñipi, plap kenañga tíañ walí dausínan sembín palektok dík kíkka díndímdí nek tílak wín kíkka kepmala ní-m tímbekañ. Tímbe Bepkalí nepek dausínan sembín indalak wín kalakta endi tuan ombi-gamekak.

5 Ama manji manbenji malet nomík endi it kiyau gíñañ ba telak balambalak ba pañga indanan ipi, ní-molo tínepi nandañ, wín amatamdí yambí-daklenelíndok wíndiñ tañ. Nak biañgan sanba: endi tuanji ikan kasíle-taleañ. Wala tímbe nain nola ba nola dík ní-molo tíñipi, wíndiñ ní-m tímbekañ. 6 Dík ní-molo tímbebi, dítnañgan doundou ika gíñañ lombi, yamañga sipbi, Bepka kwet sembín patak enda ní-molo tíñimekañ. Tímbe Bepkalí nepek dausínan sembín indalak wín kalakta endi tuan ombi-gamekak.

7 Amatam anutu julúñgan ní-molo tí-semañ endi manda sílanin asup pinapi, ‘Ní-molo ombapníla nandi-ní-metak’ wíndiñ nandiñipi pa tañ. Gan síndi ní-molo tínepi, 8 endok ní-molonjilok telal ní-m klenekalíñ. Síndi Bepsíla nepek nola gamañ ní-m ní-nandiñílimbi, nekta lonjiñ wín endi ikan nandi-talelak. 9 Wíndiñda ní-molo ñíndiñ tínekalíñ,

† Kunum Bepni, díkok koka wín gíñgíñgan tí-gamlok.

10 Dík amatam gítik ní-p tímbe gíñgíñgai indambi, kunum gíñañ kuañdí mañga tañgoneañ

wíndiñgangot níndi kwelan ñolok tañgoneneñ.

11 Dík nanañ sandap ñolok tuop ní-míñ.

12 Níndi amatamdí yom tí-ní-mañ wín bí-semamíñ, wíndiñgangot dík yomní bí-ní-míñ.

† 5:46: Juda amali takis epep amala nandum endi takis epñipi, amatam julúñt tí-sembe, Judalok kanjiksí, wín Roma ama, not tí-semañ, wala tímbe endi Anutulok dainan ñanelíndok tuop ní-m.

13 Dik ti-kuyuk plon nım nımbiwıñ, tambo kolandok kiinan nanin nıpmıñ.

14 Nandañ. Sındı amatam ep tındınjı kolan wın bi-semnelıñda, Bepsi kunum gınañ patak endı bo sındok yomjı bi-samekak. 15 Gan, tıkap sındı amatam ep tındınjı kolan nım bi-semnelıñda, Bepsi endı bo ep tındınjı kolan nım bi-samekak.”

16 Tımbi Yesulı yousımbi enguk, “Ama man manbenjı malet nomık endı nanañ gıtık kımısip tıñıpi, dei blamblae ba tı-kolakola embi, nanañ kımısip tañ wın amatam dausınan inda-daklenelıñdok. Nak białıgan sanlet: endı tuanjı ikan kasile-taleañ. Wala tımbi nain nola ba nola sındı nanañ gıtık kımısip tındılok telak kımıt-kleñıpi, wındıñ nım tınekalıñ.

17 Dik nanañ gıtık kımısip tıñıpi, tuk imbi, kumbaıga sak youlekañ.

18 Wındıñ tımbelıda, dik nanañ kımısip tılañ wın Bepka kwet sembın patak en noıganlaıgot inda-daklewiñ, amatamda nım. Tımbi Bepkalı nepek dausınan sembın indalak wın kalakta endı tuan ombı-gamekak.”

19 Tımbi Yesulı yousımbi enguk, “Kwelan ñolok kwınakam ba bapaptı nepenepek tımbı kolalak, tımbı kumbu amalı it wiapi, kumbu tañ. Wala tımbi sındı gwılaptok kenaıgot tımbi, nepenepesı tuan wopum kwelan ñolok pat-samektok nım tı-jumıt tınekalıñ. 20 Tambon sındı tuanjı kındem wın kunum gınañ pat-samektok tı-jumıt tınekalıñ. Wın kunum gınañ kwınakam ba bapaptı nepek no nım tımbı kolalak, tımbı kumbu amalı bo it wiapi, kumbu nım tıañ, wala tımbi tuanjı nım pailekak. 21 Kusei ñındıñda tımbi wındıñ tındılok sanlet: nepek nekta sınık nandum loloñ tılak walaıgot gınañ nanandınjılı pat-samlak.

22 Daut endı tipala nomık, endı pıñgıpnılok kolsalen. Tıkap daukalı kındem patakta, kolsalenı pıñgıpka gınañ gıtık kolı salelak. 23 Gan, tıkap dauka kolanla, pıñgıpka gınañ gıtık kılime-patak. Wındıñda tımbi, tıkap nepek gep kolı salelok walı kılım indaıgukta, białıgan kılım mulum gınañ kulañ.”

Anutu en noıganla kena tıñmılok

24 Tımbi Yesulı yousımbi, gwaıgwañıla enguk, “Kena gwaıgwa silanin endı molom tıpettok kena tı-semektok tuop nım. Wındıñ tımbekta, molomñın nola not tı-ñımbi tıke-kwambıñ dambı, molomñın nola nandı-kunjıt tambı, sıngı wılımek. Wındıñgangot sındı nepek tıpelat, wın Anutu gıt mınem kwılikwılı, endok kena tınelıñdok tuop nım.

25 Wala tımbi ñındıñ sanba nandıwıt: sındı kuıgunjıla ba gwılapsıla nandımbi, nanañ tuk ba dasındasinjı tuop pat-samlak wala nandı-bendı nım tınekalıñ. Białıgan sınık: nepek nek ñalı bien sınık? Wın kuıgunjılı nanañ maklelak, tımbi gwılapsılı dasındasinjı maklelak. 26 Sındı monık yambı nandıwıt: endı nanañ tıpımbi met-na wısi-kot wındıñ nım tañ, gan sındok Bepsi kunum gınañ patak endı ep towılak. Tımbi nıtek? Sındı monık endok pımbıñ ba? Nım a! Sındı endok loloñ sınık, wala tımbi endı wındıñgangot sep towılak. 27 Ba sındıñnan nanin ama nin ñalı sınık kuıgunla nandı-bendı wopum tıñıpi, kuıgun lakat nombo guma yousum ombatawık?

28 Tımbi dasındasinjıla nekta nandı-bendı wopum tañ? Sındı pepekaıgololok paman klinan indambi pakañ wın ka nandıwıt: endı dasındasinjılok kena nım tañ, 29 gan pamanjı wın kındem bien sınık. Nak wala ñındıñ sanlet: ama wapmañ Solomon endı dasındasin pamanat dasınguk, gan endok pama wın kli wolok paman nım makleıguk. 30 Kli nepek pamanjı mangan indambi, desa yañetambi bındıp pılak wın bo

Anutu en dasindasinji emlakta, nitek timbi endi dasindasinji nim timbi inda-samek? Nanandi-kiliktinji lakat nim pat-samlak ba? ³¹ Windingnda sindi nandi-bendi timbi, nindin nim enekalin, 'Nindi nanañ tuk nek ep na tinekamañ?' ba 'Nindi dasindasin nek dasi kunekamañ?'

³² Ama nindi Anutu binañgan en nim nandinmañ endok ginañji ba nanandinjili nepenepek gitik wandindokgot pat-semalak. Timbi kunum Bepsil nindin nandi-sam-talelak: sindi nepek gitik win nim pat-samekta guma nim kunelin, wala timbi nepek wala nandi-bendi wopum nim tinekalin. ³³ Sindi ginañ nanandinjili dama nepek nala kimilim pat-samekak: sindi Anutulok ginigitii indam kumbi, dindim kuñgu kunekalin. Winding tinekalinnda, nepek diwin gitik wandin wali bo inda-samekak. ³⁴ Wala timbi sindi desa nek indauk wolok man nandi-bendi wopum nim tinekalin, win desalok ginigit. Sandap nolok mlap win sandap wolok tuop. Nim kañbi, yousimbi e-ta-ñaumbi mlatauk."

7

Sindi amatamdi nek ti-sammelindok nandañ, windingngangot enda ti-semnekalin

¹ Yesuli manda yousimbi nindin enguk, "Sindi amatamdok ep tindinji kañ-danbi, endi kolas winding nim enekalin. Nim kañbi, Anutul sinda windingngangot ti-samek. ² Nekta, telak nitek plon sindi amatam yambi-dan ti-semañ, windingngangot Anutul bo sambidan ti-samekak. Timbi kusei nitektok tuop sindi amatam yambi-dan ti-semañ, kusei wolok tuopkan Anul bo sambidan ti-samekak.

³ Dik nitek timbi nokalok dainan kilikilik minam win kalañ, gan ditnalok dauka ginañ komba bem pakamlak win nim ka-daklelañ? ⁴ Ditnalok dauka ginañ komba bem winding patakta, nitek nokala nindin tuop nimbeñ, 'Notna, nak dauka ginañ kilikilik patak win klewa lambi-gamek.' ⁵ Dik ama juluñgandok. Dama ditnalok dauka ginañ komba bem patak win klekomek, siñgi kindem dei-kilin embi, nokalok dai ginañ kilikilik minam patak win kle-kolekañ.

⁶ Sindi nepek no Anutulok ginigit wilimim win tikembi, kamotta nim emnekalin. Nim kañbi, kamott undanembi, sinla sep sainelin. Ba sindi sinlok kokomji tuan lolon win bitta nim emnekalin. Nim kañbi, bit kesisi yali mina dam kotnelin." *

⁷ Yesuli yousimbi, nimolo tindila nindin enguk, "Sindi nepek nola tipikañ wala n-nandi tinekalin, timbimbi nandi-samekak. Sindi nepek nola lonjimbi tipikañ wala lolonji tinekalin, timbimbi nepek wolok bien kanekalin. Sindi yaman wiwit tinekalin, timbimbi Anutul pisat-sambi sep plaptaukak. ⁸ Win kusei nindinda: ni-nandiñ tuop nandi-semalak. Lonjañ tuop bien kañ. Yama wikañ tuop yama pisat-semekak. ⁹ Sindoñnan nanin nindi ninañ nanañla eumbi kawat miwik? Nimbek noli tuop nim. ¹⁰ Ba pisa eumbi, malet no nim nanalok kindem miwik ba? Win bo tuop nim. ¹¹ Sindi ama yomat, gan nepenepek kindem gwañgwa bisatsila emnelindok nandi-kilin eañ. Windingnda timbi, sindi nindin sinik nandiwit: Bepsi kunum ginañ patak endi mek sapma klembi, nepenepek kindem ama nindi enda ni-nandañ enda guma emekak.

* **7:6:** Yesuli e-yout manda winding enguk win endi Anutulok ginigit manda kindem wala nandum tlal tlak ama wandisi wala nim enendok enguk.

¹² Sindi amatamdi nek ti-sammelndok nandi-koñgom tañ, wındiñgangot enda ti-semnekalñ. Manda wali wakan endikñe manda Moseli kimit-nimguk ba manda plofet amalñ nini-daut ti-nimgilñ wolok kusei timbi inda-daklelak.

¹³ Sindi yama gik wandiñ lonekalñ. Jimbiñ ñañalok yama win wopum, timbi telak jimbiñ kandañ ñalak win basakñanen, ba kesitti ñañalok pañgtnin, wala timbi amatam asupgandi telak win kleañ. ¹⁴ Gan kuñgu kwambiñ ñañalok yama win gik sinik, timbi kuñgu wandiñ ñañalok telak win bo tip timbi gliñgliñnat. Wala timbi ama noñgan noñgandiñgot telak yama win kañbi, ginañ loañ.”

Ep tindinjlok bien wali kusasi timbi daklelak

¹⁵ Yesuli yousimbi enguk, “Plofet ama julunjuluñ enda yambi-kiliñ embi kunekalñ. Endi sipsip busukñanen wandin nomik sindoñ bañ, gan ginañ nanandnji win kamot moyen sañan wandin: endi sep timbi kolanelndok nandiñ. ¹⁶ Sindi endok ep tindnji ba kenanjlok bien kañbi, kusasi kadndim enekalñ. Kuañgmdñ mandañ bien nanalok lalilak ba? Ba gñjattigip bien nanalok lalilak ba? Nim a. ¹⁷ Komba tipitpin kindem endi bien kindemgot lalilak, komba kolan endi bien kolan lalilak. ¹⁸ Komba kindem endi bien kolan lalilali win nim patak, ba komba kolan endi bien kindem lalilali win bo nim patak. ¹⁹ Timbi komba no bien kindem nim laliumbi jnbim giloumbi, komba ginañ silok. ²⁰ Wındiñgangot sindi plofet ama julunjuluñ endok ep tindnji kañbi, kindem kusasi ka-daklenekalñ.

²¹ Amatam ‘Wopumna, Wopumna’ pa naniñ endi gitikkandi Kunum Molomdok giñgit nim indambi kunekalñ. Win Bepna kunum ginañ patak endok man mandan tañgoneañ endiñgot kunum ginañ lonekalñ.

²² Kunum Molomdi amatam yambi-danbekak wolonda asupti ñindiñ naninekalñ, ‘Wopum, win dikok kokala nindi plofet manda eñgimñ, yal kolan ep kle-semgimñ, timbi kundit gembinat engano asup tñngimñ yañ!’ ²³ Wındiñ eumbi, ñindiñ e-daklembi embetat, ‘Sindi Anutulok endikñe manda macleñgñ. Nak nim nandi-samlet. Sindi nambimbi ñawit!’ ”

²⁴ Yesuli yousimbi enguk, “No en manda gitik ñin san-talelet win tike-kulakta, endi ama nanandnat ñandin: endi il kindilpi, ita mambi ilimbi, kawat ta kusei ginañ meli pumbi, gembinatkan youli gilim da-taleñguk. Wındiñ timbi, il kindit-talem palimbi, ²⁵ nain nola gwi gwam wopum sinik it plon suañguk, tim sasaleli bo it pendit-talalimbi, dñdam pakuk. Nekta, kawat ta kusei ginañ meli pumbi youli gilim dañgukta nim giloñguk. ²⁶ Gan no en manda gitik ñin san-talelet win nandimbi nandi-kimkimnelakta, endi ama kamen ñandin: endi il kindilpi, ita kenanjat silanin plon mambi ikuk. It kindit-talem palimbi, ²⁷ gwi gwam wopum sinik it plon suambi, kñanjat kindilimbi, sasaleli bo it pendip yout mñjulimbi gilom pumbi, lñme-taleñguk.”

²⁸⁻²⁹ Yesuli amatam kimin wopum nanandi emguk, win endi endikñe nandi-tale amanjili eni-daut ti-semmañgñilñ wolok tuop nim tñnguk. Nim, endi enlok man ba gembin plon eni-daut ti-sem ti-kuñguk, wala timbi manda eu taleumbi amatamdi nandi-gitñgit timbi, dambenji pumbi pakilñ.

Ama Wapmañli gembin Juda amatamda daut semguk

8

Yesulí amatam asup ep tím̄bi k̄ndem dañguk

¹ Yesulí kwet jañḡinnan nanin p̄ ñaumbi, amatam k̄im̄in wopumdi en kle ñañḡil̄ñ. ² Tím̄bi ama no wanda kwamb̄ñnat endi Yesuloñ b̄mbi, m̄ilelem t̄i-ñ̄mbi n̄ñguk, “Wopum, t̄ikap d̄ik nep k̄im̄lep nand̄ilañda, guma j̄mbatna tím̄bi taleumbi, k̄ndem dawa.” * ³ Eumbi, kii kot-suapi, ama w̄in t̄ike-kambi n̄ñguk, “Nak nand̄i-gamlet. D̄ik k̄ndem da” eumbi, wolongan wanda kwamb̄ññ wal̄i pail̄mbi k̄ndem dañguk. ⁴ Tím̄bi Yesulí ñ̄nd̄ññ n̄ñguk, “Nand̄ilañ. Nepek inda-gamlak wolok kasat ama nola n̄im t̄i-semekañ. N̄im. D̄ik ñ̄mbi, gw̄ilapka tapma amala daul̄im̄umbi, j̄mbatka talelak w̄in gamb̄i-dakleukak. Tím̄bi d̄ik amatamdi wandañga biañgan ip talek w̄in gamb̄i-nand̄inel̄ññdok Mosel̄i end̄ikñe manda k̄im̄i-n̄mguk wolok tuop tapma tím̄bekañ.”

⁵ Tím̄bi Yesulí Kapaneam it kwelan ñañguk. Ña tomb̄mbi, Romalok mik ama 100 endok telak damanj̄i endi Yesuloñ b̄mbi n̄i-ḡñḡinemi ⁶ eñguk, “Wopum, kena gwañgwana j̄mbat wopum indañmumbi, kii kesi dalandaumbi, p̄ñḡip gawat wopum nand̄mbi, ilan patak.” ⁷ Eumbi n̄ñguk, “Ale, nak ña tím̄ba k̄ndem dautak.” ⁸ Gan mik amalok telak damanj̄il̄i tambanemi n̄ñguk, “Wopum, nak ama p̄mb̄ñnenen, n̄itek d̄ik nokoñ ilan b̄w̄iñ? D̄ik mandañgot eumbi, kena gwañgwana k̄ndem daw̄in. ⁹ Kusei ñ̄nd̄ññda w̄ind̄ññ elet: lolonalok kapmalnan w̄in natna kulet, tím̄bi nokok kapmalnan mik ama d̄iw̄in nol̄i kuañ. Tím̄bi nak nola ‘D̄ik ñau!’ n̄mbambi ñalok, ba nola ‘D̄ik bol!’ n̄mbambi b̄lak, tím̄bi kena gwañgwana ‘Kena ñ̄n t̄i!’ n̄mbambi, kena w̄in t̄ilak.”

¹⁰ Yesulí manda w̄in nand̄mbi nand̄i sil̄ikñemi, amatam en kle ñañḡil̄ññ endi ñ̄nd̄ññ enguk, “Yakñesi! S̄ind̄i ama ñ̄n kaw̄it! Biañgan sanlet: endi Juda ama n̄im, gan endi nanandi-k̄il̄ikt̄i wopumnat! Nak Isael s̄indok boñḡipsinan nanandi-k̄il̄ikt̄i wandin n̄im kañgut. ¹¹ Nak ñ̄nd̄ññ sanba: Kunum Molomdi kusei k̄im̄pi, amatamñii indañgan yamb̄i-d̄ikñemi, nanañ sina wopum t̄i-semekak, wolonda amatam asup kwet tuopnan nanin endi b̄mbi, Ablaam, Aisak ḡit Jekop en ḡita nanañ nanekal̄ñ. ¹² Gan Anutulí Juda amatam dama ḡñḡitñii ep kas̄ileñguk w̄in asup ep kleumbi, k̄il̄im̄ ḡinañ p̄mbi, wand̄ññ manó kw̄il̄im̄ tím̄bi, manj̄i si-ḡil̄im̄ danekal̄ñ.” ¹³ Tím̄bi Yesulí mik amalok telak dama n̄mbi eñguk, “D̄ik ñau. Nanandi-k̄il̄ikt̄i t̄ilañ wolok tuop inda-gametak.” Eumbi, wolongan s̄in̄ik telak damalok kena gwañgwa j̄mbal̄i taleumbi k̄ndem dañguk.

¹⁴ Tím̄bi Yesulí Petloloñ ilan ña loñguk. Lombi kañguk w̄in: Petloloñ yapman tam p̄ñḡi-u komba d̄iumbi, ipat plon dou-pakuk. ¹⁵ Tím̄bi Yesulí kii plon t̄ike-kaumbi, j̄mbal̄i taleumbi, tam wal̄i m̄ilapi, nanañ tuk tím̄bi plaptañguk.

¹⁶ Maim p̄umbi, ama yal kolanj̄at asup yanañḡipi, Yesuloñ b̄ñḡil̄ññ. B̄umbi, man mandal̄ñgot yal ep kle-kopi, amatam j̄mbats̄iat ḡit̄ik ep tím̄bi k̄ndem dañḡil̄ññ. ¹⁷ W̄ind̄ññ t̄iñgukta, endi p̄lofet Aisaial̄i kundit indauktok eñguk wolok tuop t̄iñguk, w̄in ñ̄nd̄ññ, “Endi j̄mbat ba p̄ñḡip gawatnii n̄ipma t̄ikemi bem-n̄mguk.” *

Yesulí en kle-kuñguk manda enguk

* **8:2:** Juda amalok nanandi-k̄il̄ikt̄inj̄i ñ̄nd̄ññ pakuk: j̄mbat ba ep t̄ind̄in d̄iw̄in wal̄i ama ep tím̄bi kolaumbi, Anutulok dainan ba amalok ñas̄ñgan ñanel̄ññdok tuop n̄im. * **8:17:** Aisaia 53:4

18 Amatam asupti Yesu kle-gimbup palim yambimbi, gwañgwañiil tuk guañ tambon kandañ ñañalok eni-dikñeñguk. 19 Tĩmbi endikñe manda nandi-tale ama noli Yesuloñ bĩmbi nĩnguk, “Endaut. Dembek dembek ñaukañ tuop nak gep kle-kuutat.” 20 Eumbi tambane nĩnguk, “Kamot moyen klinalok endi kwet tombañjat, tĩmbi monik endi bo isiat, gan Amalok Nĩñañ en il no nĩm palmilak.” 21 Tĩmbi gwañgwañiiloñ nanin ama noli Yesu ñĩndĩñ nĩnguk, “Wopum, nandi-namumbi, dama ña bepna kĩndit tapli-bimek bĩm gep kle-kuutat.” 22 Gan Yesuli nĩnguk, “Nĩm a. Ama gĩnañjĩ tip kĩmkĩmĩn endi kĩndem nosi tĩke kĩmĩpi kĩnditnelĩñ. Dikta bĩm, nep kle.”

Yesuli sasale wopumda manda nĩmbĩmbi biñguk

23 Tĩmbi Yesuli kĩkeñ plon loubi, gwañgwañiil en kle ñambi loñgĩliñ. 24 Tĩmbi tuk guañ plon ñañĩliĩmbi, sasale wopum plapkan sĩnik pendĩpi, tuk munjulĩmbi, kĩkeñ kot tapliupi tĩnguk. Gan Yesu enla dou kamalam pakuk. 25 Tĩmbi gwañgwalĩ Yesu tĩmbi silikñeumbi nĩngĩliñ, “Wopum, nĩpmĩ plata! Kuñgunĩ taleupi tĩlak.” 26 Eumbi enguk, “Nekta gembĩnjĩ pĩumbi mĩsĩañ? Nanandi-kĩliktĩnjĩ lakat nĩm pat-samlak ba?” Wĩndĩñ embi mĩlapi, sasale gĩt tuk enombĩumbi, sasaleĩ biumbi, tukti busukñanen douñguk. 27 Tĩmbi ama Yesu gĩta pakĩliñ endi ka silikñeumbi eñgĩliñ, “Ama ñĩn nĩtein sĩnik, ñala sasale gĩt tukti mandan tañgoneamĩk?”

Yesuli ama tĩpet endok yal kolan kle-semguk

28 Galili tuk guañ tambon kandañ, Gadala nasilok kwelan, ama tĩpet yal kolanjat endi sumnan pa kuñgĩmĩk. Endi ama sañasĩt sĩnikta tĩmbi ama noli endi kuñgĩmĩkan kandañ ñañambĩt tĩndĩlok tuop nĩm. Yesuli wolok ña tombĩmbi, ama tĩpet endi sumnan nanin pĩmbi, en tĩmbi indambi 29 kitiĩmbi nĩngĩmĩk, “Anutulok Nĩñañ, dik nekta nĩndoñ bĩlañ? Kwelan kuñgulok nainnii gama nĩm dumalañĩliĩmbi, kena gĩm nĩmepi bĩlañ ba?” 30 Bĩt kĩmĩn wopum no kambak mayañgan kuñĩpi, kwet minaĩ-pakĩliñ. 31 Tĩmbi yal kolan endi Yesuli nandi-semektok ni-gĩngĩnembĩ eñgĩliñ, “Tĩkap dik nĩp kleup tĩlañda nandi-nĩmumbi, bĩt kĩmĩn da pakañ endok gĩnañjĩ gĩnañ ña pĩna.” 32 Eumbi enguk, “Ale, pĩm ñawĩt!” Tĩmbi wolongan yal kolan endi ama tĩpet yambĩk bĩmbi, bĩt asup endok gĩnañjĩ gĩnañ ña pĩngĩliñ. Pĩmbi, bĩt gĩtik endi gembĩnat woñepi, kwet yaliup jĩlopi, jĩmbiñ pĩmbi, tuk guañ gĩnañ tuk nañbi kĩm-taleñgĩliñ. 33 Tĩmbi bĩt kadikñe ama endi pim ñambi, it kwet wopumnan ña tombi, bĩttok kasat ba ama tĩpet yal kolanjat kuñgĩmĩk endok kasat gĩtik amatamda tĩ-semgĩliñ. 34 Wĩndĩñda tĩmbi amatam it kwet wopumnan kuñgĩliñ gĩtik endi Yesu bĩ kañbi, kwesi bĩm ñauktok ni-nandumbi nandi-semguk.

9

Yesuli ama no kii kesi dalandan endok yomĩn bĩmbi, tĩmbi kĩndem dañguk

1 Tĩmbi Yesuli kĩkeñ plon lombi, tuk guañ tombo kandañ undane ñambi, enlok il kwelnan tomguk. 2 Tĩmbi ama dĩwĩndi ama no kii kesi dalandan tañgonembĩ, endoñ biñgĩliñ. Bĩu yambĩmbi, nanandi-kĩliktĩnjĩlok kusei ka-nandi-tombi, ama tañgo plon pakuk enda ñĩndĩñ nĩnguk, “Notna, waleñga busukñeun: nak yomga gĩtik bi-gamlet.” 3 Wĩndĩñ eumbi, endikñe manda nandi-tale ama dĩwĩndi wala nandum pĩmbi, nisĩngan ñĩndĩñ eñgĩliñ, “Ama ñali yom biñmektok elak endi Anutula en wandin eñĩpi nĩ-lakatalak yañ!”

⁴ Yesulí gínañ nanandíñjì ka-daklembi enguk, “Nekta gínañjì gínañ nanandí kolan wandin tí-namañ?” ⁵ Anutulí gembín ním namumda, nak ama ñala ‘Yomga bi-gamlet’ ba ‘Dík mílapi, kesítì ñau!’ wíndíñ nímmbambi, bien kíndem indauk ba? Ním a! ⁶ Wíndíñda Amalok Níñañ kwelan ñolok yom bimbilok gembín palmílak wín nak ñíndíñ daut sametet.” Yesulí wíndíñ embi, ama kii kesì dalandanla nínguk, “Dík mílapi, ipaka tíkembì, ikanan ñau!” ⁷ Eumbi, wolongan mílapi ipi, ipal tíkembì, ìlan ñaṅguk. ⁸ Tímbe amatam kundit wín kaṅgíliñ endí mísímbe, Anutulí gembí wandin amala emguk wala ní-kíndem daṅgíliñ.

Yesulí yom ama gíta yakan nanañ naṅguk

⁹ Tímbe Yesulí walinin pí ñañípi, ama no koi Matayo takis epep ilan kena tí-palímbe kañbí nínguk, “Dík bímbi nep kle-kuukañ.” Nímíbmbi, wolongan mílapi kle ñaṅguk.

¹⁰ Tímbe Yesu gít gwaṅgwañii endí it gínañ lo pipapi, nanañ naṅgíliñ. Nañíímbe, takis epep ama ba ‘yom ama’ * asup díwíndí bí yousímbe, en gíta nanañ yakan na-pakíliñ. Na-palíñíímbe, ¹¹ Falisi ama díwíndí wín kañbí, nandum pí-síník taumbi, Yesulok gwaṅgwañii en-nandímbe eṅgíliñ, “Sandautsí endí neta takis epep ba yom ama en gíta nanañ nalak?” ¹² Yesulí manda wín nandímbe enguk, “Kíndesí endí gwasap amaloiñ ním ñañ. Wín jímbatsíat endíngot gwasap amaloiñ ñañ. ¹³ Síndí ñambi, Anutulok mandan ñíndíñ youyoulní patak wín pinapi, bien ka-daklenekalíñ, ‘Nak ama gínañ busuk tí-semnelíndok nandíet, tapma tí-namañ wala ním.’ * Wíndíñda nak yom ama en-tiañeuttok indaṅgut, ama nísíla nandum díndím síník tílak enda ním.”

Yesulok endaut manda komblin wakít ep tíndín damanin wín ním kiuttok

¹⁴ Nain wolonda Yoane tuk ii-sem kena tínguk endok gwaṅgwañii Yesuloiñ bímbi ní-nandímbe eṅgíliñ, “Falisi ama gíta nándí nanañ kímsíp pa tamíñ, gan nítekta díkok gwaṅgwaṅgailí wíndíñ ním pa tañ?” ¹⁵ Eumbi, Yesulí gwaṅgwañii kusei nekta ep tíndín damanin ním kímsít-kleṅgíliñ wín eu dakleuktok eyout manda díwín eṅguk. Eñípi, enla ba gwaṅgwañii lok plon ñíndíñ embi enguk, “Ama nolí tamín tílakta tímbe, sina mín na-sílísíli lok nain indaumbi, nolii kíndem blandok telak kleñípi, nanañ kímsíp tínelíñ ba? Wolok tuop ním. Gan ama wín nolii lok boṅgípsinan nanin yapma tíke-ñaumek, nolii blandok telak klenepi, nanañ kímsíp pa tínekaliñ.”

¹⁶ Yesulí wíndíñ embi yousímbe enguk, “Ama nolí dasindasin damanin díkñendíkñen mambupmeupi sandum kusip komblin ním tíkelak. Wíndíñ tímbeakta, dasindasin wíliímbe, sandum kusip komblin walí ña títambe, dasindasin damanin tiañeum blaṅganeumbi, gínañ wopumgan síník indauk. ¹⁷ Tímbe wain tul komblin bo meme gwílap kawai gínañ ním wíli gílolok. Wíndíñ tímbeakta, wain tullí bendí wopum dambi, meme gwílap kawai tímbe tawa kolaumbi, wain kwelan lamít pí-talewík. Wala tímbe wain tul komblin wín gwílap komblin gínañ pa wíli gílolok, tímbe níset típelat kíndemgot patemík.”

Yesulí tam jímbalat no gembínlí tímbe kíndem daumbi, wembe sembísembín no tímbe mílakuk

* **9:10:** Falisi amalí amatam díwíndí endíkñe manda ním kímsít-kle-kíliñ eaṅgíliñ enda nandum yom ama tíngíliñ. * **9:13:** Hosea 6:3

18 Yesulí wíndíñ eñílimbi, ka-díkkñe ama noli endoñ bímbi, kuañ kuseinan m̄ilelem tíñipi n̄ñguk, “Wembana kombikan sínik sembilak. Gan wandangan dík bímbi, k̄ka endok plon k̄m̄ilimbi, kuñgun nombo indañmun.” 19 Eumbi, Yesulí m̄ilapi, gwañgwañii ḡta ka-díkkñe ama klem ilnan ñanepi ñañgíliñ.

20-21 T̄mbi tam no tam j̄mbat † indañm̄i palimbi, gwilat 12 taleñguk endi enla ñ̄ndíñ e-nandíñguk, “Nak Yesulok dasindasingot t̄ke-kautatta, k̄ndem daulat.” Wíndíñ eñipi, endok siñgi kandañ ñambi, dasindasin kusipgot t̄ke-kañguk. 22 T̄ke-kaumbi, undanem tam kañbi n̄ñguk, “Wembe, waleñga k̄ndem dawin. Nanandi-kilikt̄ñgal̄ gep t̄mbi k̄ndem dalañ.” T̄mbi nain wolondañgan tam walí k̄ndem dañguk.

23 T̄mbi Yesulí ka-díkkñe ama endok ilnan ña tombi yambíñguk w̄n: amatam asup k̄m̄in tí-palimbi, díw̄s̄il̄i blandok kap pakñuakt̄i pendílimbi, díw̄s̄il̄i mano t̄mbi, losala wopungan tíñgíliñ. Tí-palimbi yambímbi 24 enguk, “S̄indi m̄ilapi ña-talewít. Wembe tip endi n̄im sembík. Endi slak dou-patak.” Eumbi ka-kwalepgíliñ. 25 Gan amatam ep kleum pawan pí-taleumbi, Yesulí wembe pakuknan lombi, kii plon t̄keum m̄lakuk. 26 T̄mbi kundit̄ wolok ḡñḡitt̄i kwet wolok tuop sapakñeñguk.

Yesulí ama típet dauset sipm̄isipm̄in ḡt̄ ama no man sipm̄isipm̄in ep t̄mbi k̄ndem dañgíliñ

27 Yesulí waliningan pí ñañílimbi, ama típet dauset sisipm̄in endi siñgi kandañ klembi k̄t̄ñm̄im̄ eñḡm̄ik, “Devittok Komblin, dík n̄ita blan tí-nim̄iñ.” 28 Yesulí it ḡinañ lo palimbi, ama típet walí endoñ bíñgim̄ik. Bímbi en-nandímbi eñguk, “Nak gumañ sep t̄mba k̄ndem dandem̄ik w̄n s̄it̄ nandi-kilikt̄i tí-namam̄ik ba?” Eumbi n̄ñḡim̄ik, “Oñ, Wopum, wíndíñgan.” 29 Eumbi, kiilí dauset t̄ke-kambi enguk, “N̄itek nandi-kilikt̄i tí-namam̄ik wolok tuop inda-samun.” 30 Eumbi, dauset tombímbi, k̄m̄isip manda kwambíñ ñ̄ndíñ enbi eñguk, “S̄it̄i nepek ñ̄n inda-samlak w̄n ama díw̄ñ nola n̄im̄ en̄ndekam̄ik.” 31 Wíndíñ eñguk, gan endi ñambi, Yesulok ḡñḡit̄ w̄n kwet wolok tuop e-sapakñeñḡim̄ik.

32 Ama típet walí walínin pí ñañílimbi, amatamdí ama no yal kolaní man t̄mbi sipm̄íñguk w̄n Yesuloñ nañḡip bíñgíliñ. Nañḡip bímbi, 33 yal kolan kleñm̄umbi, man sisipm̄in endi kusei k̄m̄ipi, manda eñguk. T̄mbi amatamdí w̄n ka sílikñembi eñgíliñ, “Dama Israel kwelan nepek ñandin no n̄im̄ indañguk.” 34 Gan Falisi amalí ñ̄ndíñ pa n̄añgíliñ, “Yal kolandok telak damanjilí gembí m̄umbi, yal kolan pa ep kle-sem̄lak.”

Ama Wapmañlí kena gwañgwañii molo manda enguk

Yesulí kena gwañgwa 12 en-tiañembi, kena t̄nelíñdok molo manda enbi en-mukuk

35 T̄mbi Yesulí it kwet wopum ba tip ḡt̄ik kle-ḡimbulepi ñañguk. Ñañipi, amatam it kiyauñj̄i ḡinañ eni-daut tí-sem̄bi, Anutulí amatam yambí-díkkñelak wolok plon ḡñḡit̄ manda k̄ndem eu pímbi, amatam j̄mbat kusei kusei inda-sem̄guk ep t̄mbi k̄ndem dañgíliñ. 36 T̄mbi endi ama k̄m̄in wopum yambíñguk w̄n endi sipsip ka-díkkñenj̄i n̄im̄nat ba tí-plaplaenj̄i n̄im̄nat nom̄ik kuumbi yambum m̄ilataumbi blan tí-sem̄guk. Blan tí-sem̄bi,

† 9:20-21: Juda amatamdí nandum j̄mbat walí tam ep t̄mbi kolaumbi, Anutulok dainan ba amalok ñaññgan ñanelíñdok tuop n̄im̄.

37 gwañgwañiila ñindĩñ enguk, “Nanañ bien mepmettok asupgan pakañ, gan kena ama w+n lakatgot. 38 Wala tĩmbi sındĩ Anutu kena molom nĩmolo tĩñmumbi, kena ama ep tĩmbĩ indaumbi, kenan gĩnañ en-mulĩm ñambi, bien ep kĩm+n kotnekalĩñ.”

10

1 Tĩmbi endĩ gwañgwañii 12 kiti-semum biumbi, yal kolan ep kle-semnelĩñdok ba jĩmbat kusei kusei ep tĩmbĩ kĩndem danelĩñdok gembĩ emguk. 2 Ama enmumul+n 12 endok kosi ñindĩñ: dama Simon koi no Petlo, tĩmbi kwayañ Andlu, gĩt Sebedilok nĩñañiit Yakobo gĩta kwayañ Yoane, 3 Filip gĩt Batlomio, tĩmbi Tomas gĩt Matayo takis epep ama, tĩmbi Yakobo Alifaielok nĩñañ gĩt Tadaio. 4 Tĩmbi Simon Selot * gĩt Judas Iskaliot en Yesu bola tĩñmĩnguk.

5-6 Tĩmbi Yesulĩ gwañgwa 12 wala wakan en-mupi, molo manda embi enguk, “Israel amatam endĩ sipsip pait-pakañ wandin, wala tĩmbi sındĩ endoñgot ña yambĩnekalĩñ. Sındĩ Samalia amatam endok isi kwesinan nĩm lonekalĩñ, ba amatam Judalok sambat nĩm endoñ nĩm ñanekalĩñ, Juda amatamdoñgot ñanekalĩñ. 7 Ñañĩpi, gĩngĩt manda ñindĩñ enĩnekalĩñ, ‘Kunum Molomdĩ amatamĩii yambĩ-dĩkñelak w+n inda-dakleup tĩlak.’ 8 Tĩmbi jĩmbatsiat ep tĩmbĩ kĩndem danekalĩñ, ba kĩmkĩm+n ep tĩmbĩ mĩlatnekalĩñ. Wanda kwambĩñjĩat ep tĩmbĩ gĩlĩta-semnekalĩñ, ba yal kolanjĩat ep kle-kot-semnekalĩñ. Gembĩ samsam+n w+n tuan nĩmnat, wala tĩmbi sındĩ kena tuan nĩmnat kenane-semnekalĩñ.

9-10 Ama kena tĩlak enda tuan mĩlok, wala tĩmbi sındĩ ñanepi, mĩnem gĩm+n ba satnĩn nĩm mep ñanekalĩñ. Sındĩ lĩksi nĩm tañginekalĩñ. Tĩmbi kiupĩ tĩpet wakĩt kesĩsĩ gwĩlap ba toña youtilok nĩm mep ñanekalĩñ. 11 Sındĩ it kwet wopum ba tĩp nolok ba nolok lonekalĩñ, wolonda ama kĩndem nolĩ not tĩ-samektok e-lonjĩmbi en-nandĩ tĩnekalĩñ. En-nandĩ tĩmbĩmbi, nĩsĩ inda-dakleumbi, en gĩta ñambi, wandĩñ patnekalĩñ tuop endok ilnangot dou mĩlat tĩnekalĩñ. 12 Endok ilnan loñĩpi, amatam ñindĩñ enĩnekalĩñ, ‘Busuk sındok kandañ palekak.’ 13 Tĩkap it wolok gĩnañ pakañ endĩ not tĩ-samnekalĩñda, busuk walĩ endok kandañ palekak. Nĩmda, Anutu nĩ-nandumbi, busuk w+n yapma tĩkeukak. 14 Tĩkap it ba it kwet nolok ama nolĩ not no nĩm tĩ-samnelĩñda ba mandanjĩ no nĩm nandĩnelĩñda, yambinekalĩñ. Yambinep tĩñĩpi, dausinan kesĩsĩ plon kwĩlĩñ sapak wĩt sapleum pĩumbi, ‘Anutulĩ siñgi wĩt-nĩmlak’ wĩndĩñ sambĩ-nandĩ-daklenekalĩñ. 15 Nak biañgan sanba nandĩwĩt: Anutulĩ amatam yambĩ-danbekak wolonda it kwet sĩnda siñgi wĩt-samnekalĩñ endok kolanjĩ wolok tuan walĩ amatam kolan papait nĩndĩ damañgan Sodom gĩt Gomola it kwelan kuñgĩlĩñ endok kolanjĩlok tuan makleukak.” †

Yesulok gwañgwañii endĩ amatam yambĩ-kĩliñ embi kulok

16 Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Nandañ. Nak amatamdoñ san-mulam ñambi, kanjĩknailok boñgĩpsĩnan kunekalĩñ. Endĩ kamot moyen sañan wandin, tĩmbi sındĩ sipsip gembĩnjĩ nĩmnat wandin. Endĩ sep tĩmbĩ kolanelĩñdok nandañ, wala tĩmbi sındĩ nandĩ-kĩliñ tĩmbi kuñĩpi, yom nĩm tĩnekalĩñ. †

* **10:4:** Selot ama endĩ Roma nasilĩ Juda amatam yambĩ-dĩkñeñgĩlĩñ w+n endok kwelan ep kleu ñanelĩñdok nandĩmbi, mik tĩ-semgĩlĩñ. † **10:15:** Sodom gĩt Gomola nasilok tĩmĩpmĩle wandin wala Anutulĩ ep siu dĩnguk. (Stat 18:17–19:29) † **10:16:** Grik manda plon Matayolĩ manda w+n ñindĩñ youkuk, “Sĩndĩ malet nandĩ-daklenat ba mambaip yom nĩmnat wandin kunekalĩñ.”

17 Sɪndɪ ama yambi-kɪliɲ embi kunekaliɲ. Endɪ manda plon sep kɪmɪtnelɪɲndok ama biesɪlok kɪsɪnan sapɪɪɪmbi, it kiyaunɪ gɪnaɲ sep waip-nekaliɲ. 18 Endɪ naka tɪmbi ama wapmaɲ ba ka-dɪkɲe ama endoɲ mandala sanaŋgɪɪmbi, telak inda-samumbi, gɪŋgɪt manda kɪndem en ba dɪwɪn Juda ama nɪm enda bo enɪnekaliɲ. 19 Mandala sep ɲaɲɪɪmbi, ‘Nek enetamɪɲ, ba manda telak nɪtek plon enetamɪɲ’ wala nandi bendɪ wopum nɪm tɪnekaliɲ. Neta, manda plon ɪɪmbi, wolongan Anutulɪ manda eelok daut samumbi enekaliɲ. 20 Manda enekaliɲ wɪn sɪnlok nɪm. Wɪn Bepsɪ enlok Dɪndɪm Woɲ endɪ sep tɪmbɪ paŋgɪtaumbi enekaliɲ.

21 Ama dɪwɪn nak nɪm nep kleaɲ endɪ dasii ba kwayaɲjii nandi-kɪlɪkti namaɲ wɪn kanɪkɲaɪlok kɪsɪnan yapɪpi, yandɪpmɪ kɪmnelɪɲndok. Ba besii dɪwɪndɪ gwaɲgwaɲjɪ bɪsat wɪndɪŋgangot tɪ-semnekaliɲ. Tɪmbi wembe gwaɲgwalɪ menjɪ bepsɪla wɪndɪŋgot kanɪk tɪ-sembi, amalɪ yandɪpmɪ kɪmnelɪɲndok enekaliɲ. 22 Tɪmbi nokok gɪŋgɪtnai kuaɲda tɪmbi amatam gɪtɪkti nandi-kunɪjɪta wopungan tɪ-sam tɪ-kunekaliɲ. Gan no en mɪlap wandin indaɲmekak tuop nep kwambɪɲ dambi nɪm nambiukak, endɪ wakan Anutulɪ kuŋgu taletalen nɪmnatnan tɪke-kɪmɪlekak. 23 Tɪmbi it kwet nolok nasilɪ mɪlap kusei kusei samnekalɪɲda, it kwet nolok pimbi ɲanekaliɲ. Nak biaŋgan sanba: sɪndɪ Israeɪ it kwet patak tuop kenanjɪ gama nɪm tɪmbɪ taleɲɪɪmbi, Amalok Nɪɲaɲ en bɪ tombekak.”

Yesulok gwaɲgwaɲii endɪ Anutu en noŋganla mɪsɪ-ɲɪmlok

24 Yesulɪ yousɪmbi enguk, “Mɪlaptok kandaɲ nak ɲɪndɪɲ sanlet: gwaɲgwalɪ nɪndaɪɪn nɪm makle-patak, tɪmbi kena gwaɲgwa sɪlanin endɪ molomɲɪn nɪm makle-patak. 25 Wala tɪmbi amalɪ nɪndaut ba molom mɪlap nɪtek tɪ-semnekaliɲ, wɪndɪŋgangot gwaɲgwan ba kena gwaɲgwanla tɪ-semnekalɪɲda, wala endɪ manda nɪmnat. Endɪ naka Belsebul nangilɪɲ, wɪn Satan. Sambatsiɪlok kumbamla wɪndɪɲ nɪŋgɪɪɲda, nɪtek tɪmbi sambatnai nɪm san-kolakolae sɪnɪk tɪ-samnelɪɲ?”

26 Gan amala nɪm mɪsɪnekaliɲ. Nepek sembɪn patak wɪn sɪndɪ amatam enbɪ tawaumbi, ba manda sembɪn gɪtɪk wɪn eu inda-dakleukak. 27 Manda tim sɪnlaŋgan sansanɪn wɪn maim plon amatam gɪtɪk enɪ-dakle-semnekalɪɲ, ba manda janjat sanlet wɪn indaŋgan e-kolɪ piukak. 28 Sɪndɪ amatamda nɪm mɪsɪnekaliɲ. Endɪ gwɪlapsɪŋgot wɪpi, gɪnaɲjɪ tip wɪwɪttok gembɪ nɪm pat-semɪlak. Gan Anutu endɪ gwɪlap gɪt gɪnaɲ tip nɪset tɪpelatkan ep munjulɪm jɪmbɪɲ pɪndemɪktok gembɪ palɪmlak endaŋgot mɪsɪnekaliɲ.

29 Monɪk tipnam tɪpet mɪnem kwandai gɪmɪn noŋganɪŋgot tuatuan, gan noŋgan piulekta, sɪndok Bepsɪɪ wɪn nandi-taleɪlak. Endɪ monɪk kambak wandin yambi-dɪkɲelakta, 30 sɪndɪ bo sambɪ-dɪkɲelak, tɪmbi kumbanjɪ saktok kunakunat wɪn bo nandi-taleɪlak. 31 Sɪndɪ Anutulok dainan loloɲ sɪnɪk, monɪk tiptip asupgan yapma kleaɲ, wala tɪmbi amatamda nɪm mɪsɪnekaliɲ.

32 Sɪndɪ amalok dausɪnan ‘Nak Yesulok gɪŋgɪt kulet’ wɪndɪɲ e-dakleaɲ, nak bo wɪndɪŋgangot kunum Bepnalok dainan sɪnda nɪ-dakleutat. 33 Gan sɪndɪ naka amalok dausɪnan ‘Nak nɪm nandiɲmɪlet’ eaɲ, nak bo wɪndɪŋgangot kunum Bepnalok dainan sɪnda ‘Nak nɪm nandi-semlet’ eutat.”

Yesulok sambaliɪlɪ mɪlap bembɪmbi, no en epmɪ plap taुकak enda tuan palmekak

³⁴ Yesulí yousímbe, gwañgwañiila ñíndíñ enguk, “Síndí ñíndíñ ñím nandí-namnekalíñ, ‘Endí kwelandok mik gítík tímbe taleupi indañguk’. Nak mik tímbe taleuktok ñím indañgut. Ñím. Nak kakit nomík ³⁵ amatam ep tambíleptok indañgut. Wíndíñda ama nolí beula kanjík tíñmumbi, wiulí meñla kanjík tíñmum, tamínlí nambín tamla kanjík tíñmekak, ³⁶ wín ama nolok sambalí endí endok kanjíkñii tinekalin. ✱

³⁷ Nandañ. Ama no en gíñañlí nak nep kasílelak, gan gíñañlí meñ ba beu ep kasíle-síník talakta, nandíñmam tuop ñím tí-namlak. Tímbe ama no gíñañlí nak nep kasílelak, gan gíñañlí wemben ba gwañgwan kasíle-síník talakta, nandíñmam tuop ñím tí-namlak. ³⁸ Tímbe ama no kloñbalí ñím bembí nep kle-kulakta, enda bo nandíñmam tuop ñím tí-namlak. ³⁹ Ama no kuñgun enlok biñmílak, endok kuñgun pailímekak. Gan ama no naka tímbe kuñgun bi-namlakta, endí kuñgun taletalen ñímnat indañmekak.”

⁴⁰ Yesulí yousímbe enguk, “No en sínda not tí-samlak, endí naka not tí-namlak, tímbe no en naka not tí-namlak, endí Anutu nan-mukok enda not tíñmílak. ⁴¹ No en plofet ama no endok kenanla tímbe not tíñmílak, enda Anutulí plofeta tuan kíndem mílak wíndíñgangot míkukak. Tímbe no en ama dándím no endok dándím kuñgula tímbe not tíñmílak, enda Anutulí ama dándímmla tuan kíndem mílak wíndíñgangot míkukak. ⁴² Síndí gíñgítñai kosí ñímnat ñín endoññan nanin no ka-nandíwit. Nak biañgan ñíndíñ sanlet: no en ama wolok kusei ka-daklembi, plap tíñmílak ba tukgot gípí mílak endok tuan wín biañgan Anutulí kímlím palmekak.”

11

¹ Yesulí gwañgwañii 12 wíndíñ ení-díkñe-sem-talembi, walínin pí ñambi, Juda amatam ení-daut tí-sembe, gíngít manda kíndem enbektok it kwet pakíññan ñañguk.

Yesu en Juda amalok ama wapmañ ba ñím wala gíñañ típet tíngíliñ

Yoane tuk ii-sem endí Yesulok telak dama tíñmínguk

² Tímbe Yoane tuk ii-sem kena tínguk en it kwambíñ gíñañ kímlím pakuk. Papi, Yesu Mesialí kundit kusei kusei tínguk wolok gíngít nandíngukta, gwañgwañii díwín en-mulím Yesuloñ ñambi, ³ ñíndíñ níkañbi eñgíliñ, “Anutulí ama ní-mulím bí-nímektok een wín dík wakan ba? Ba nola mandí-ta-kunekamíñ?” ⁴ Eumbi, Yesulí tambanem enguk, “Síndí undane ñambi, kunditna dausíli kañ ba pawanjíli nandañ wolok kasat Yoanela ñíndíñ tíñmínekalin: ⁵ dausí sipsipmín endí deiañ, kesít ñím kuañ endí kesít kuañ, wanda kwambíñjíat endí wandanjí gílitlak. Pawanjí kamalañguk endí manda nandañ, kímgíliñ endí nombó ep tímbe mílap kaik pakañ, ba pímbíñen enda gíngít manda kíndem enba nandañ. ⁶ Tímbe no en kusatna ka-nandumbi, nanandí-kíliktín ñím píplak, endí amatam díwín yapma kle-patak.”

⁷ Tímbe Yoanelok gwañgwañiilí Yesu kañbim ñañlímbi, Yesulí amatam kímn tí-pakíñda Yoanela ñíndíñ enguk, “Síndí kwet kambaññan sílanínnan ñañgíliñ, wín nek kanepi ñañgíliñ? Wín klinandok kundít no sasalelí pendílimbi ña-bít tímbe kanepi ñañgíliñ ba? ⁸ Tíkap nímda, síndí nek kanepi ñañgíliñ? Ama no dasidasin kíndem pamanat kanepi ñañgíliñ ba? Nandañ: ama wandisí endí ama wapmañdok isínan pípat

milat ti-kuañ. ⁹ Windiñda nek kanepi ñañgñiñ? Plofet ama no ba? Biañgan. Gan plofet ama kañgñiñ walí plofet sñlanin no ním. Nak ñíndiñ sanlet: Yoane endí engano. ¹⁰ Endí Anutulok gññgít ee ama, wín endá wakan manda ñíndiñ youp bimbín patak, ‘Nandílan, nak gññgít ee amana no ní-mulambi, telak dama tí-gambi, telak tí-díndíme kena tí-gamekak.’ * Wín Yoanela manda wíndiñ youp bimbín patak. ¹¹ Nak biañgan sanba: Yoanelí amatam gítík dama kuñgñiñ ba man ñíndiñgít kuañ endok loloñ sññk yañ, gan ama pímbíñesí gítík Kunum Molomdok gññgítñii kuañ endí bo Yoane makleañ.

¹² Yoanelí tuk íi-sem kena kusei kímpí tíñguk walínin bíkap man ñíndiñgít nepek ñándin indalak: ama kolan ba sañan endí Kunum Molomdí amatamñii nítek yambí-díkñelak wolok endaut manda wín mik tí-ñímbi, tímbi kolanelíñdok gññgíne kena tañ. ¹³ Yoanelí kenan gama ním kusei kímpíñímbi, Mose gíta plofet ama gítík endí Kunum Molomdí amatamñii telak nítek yambí-díkñeukak wolok plon manda youkíñí. ¹⁴ Tíkap sñndí manda ñín tíke-dasinelíñdok tuopta wín ñíndiñ: plofet amalí Elia Mesialok telak dama indauptok eñgñiñ wín Yoane wakan. ¹⁵ No en pawañnat endí mandana nandímbi nandí-kíliñ eukak.”

Amatamdí Yesulok kenanla nandum tlal tíñgukta enombíñguk

¹⁶ Yesulí yousímbe enguk, “Nak amatam man ñíndiñgít kuañ sñnda nítek ewít? Sñndí wembe gwañgwa wandin ípakanan pípapi, nosilla ñíndiñ kí-tísemañ, ¹⁷ ‘Pakñuak pendítnambi, sñndí kap ním tíliñ. Ba níndí kap blan tinambi, mano ním tíliñ.’ ¹⁸ Kusei ñíndiñda tímbi sñnda wembe gwañgwa sanlet: Yoanelí indambi, nanañ gítík kímpísípi, wain tuk no ním pa nalak, tímbi sñndí ‘Yal kolanlí píñmílak’ pa níañ. ¹⁹ Tímbi Amalok Níñañ endí indambi, nanañ gít wain tuk pa nalak, tímbi sñndí ñíndiñ pa níañ, ‘Wí kawít! Endí nanañ gít wain tuk nana molom, takis epep ba yom ama not tí-semlek!’ Gan amatam Anutulok nanandí kleñípi kundit kíndem tañ endí nanandí wín díndím sññk tímbi dakleañ.” Yesulí wíndiñ eñguk.

²⁰ Endí dama it kwet díwínnan kundit engano gembínat sññk asupgan tíñguk, gangan wínasilí gíñañjí ním tambaneñgñiñ, wala tímbi endí kusei kímpí, it kwet wín enombímbe eñguk, ²¹ “Kolasin gít Betsaida nasi sñndí kilañmet! Anutulí mek salamílekak! Nak kundit engano gembínat asup sñndok kandañ tíñgut, gan sñndí gíñañjí ním tambaneñgñiñ. Kundit wín Tilo ba Sidon it kwelan indaumda, endí gíñanjí tambaneañ wín inda-daklenepi blandok dasindasin dasímbe, kwíliñ plon pípatnelíñ. *

²² Wíndiñda sanba nandíwít: Anutulí amatam sambí-danbekak wolonda sñndok kolanjíllok tambon walí Tilo gít Sidon nasilok tambon wín makleukak.

²³ Tímbi Kapaneam nasi, sñndí ‘Anutulí kunum gíñañ níp loukak’ wíndiñ ním nandínekalíñ! Ním sññk, sñndí jímbíñ sep kolí pímbílokgot. Nekta, nak kundit engano gembínat asup sñndok kandañ tíñgut, gan sñndí gíñañjí ním tambaneñgñiñ. Kundit wín Sodom kwelan indaumda, wínasilí gíñañjí tambaneumbi, Anutulí it kwet wín ním tímbi kolaumbi, ñíndiñgít guma palek. ²⁴ Wíndiñda sanba nandíwít: Anutulí amatam sambí-danbekak sñndok kolanjíllok tambon walí Sodom nasilok tambon wín makleukak.”

Amatamdí Yesu enloñ bínelíñdok enguk

* **11:10:** Kisim Bek 23:20, Malakai 3:1   * **11:21:** Kolasin gít Betsaida nasi endí Juda amatam, Tilo gít Sidon nasi endí Judalok sambat ním.

25 Nain wolonda Yesulí ñíndíñ eñguk, “Bep, kunum kwet molom, nak ñíndíñda gan-kíndem dalet: dík nanandíñga díwín ama nanandínjít ba nandí-daklenjít enda kímísembíñguñ, gan nanandí sembín wín amatam nanandínjít nímnat enda tímbe dakle-semguñ. 26 Bep, biañgan síník, dík wíndíñ indauptok nandíñguñ.” 27 Eñípi yousímbi, amatamda enguk, “Bep-nalí gembín nanandín gítík wín naka nam-taleñguk, tímbe en noñganlíñgot Níññáñ nandí-namlak. Tímbe Bep wín nindí nandíñmañ? Wín Níññáñ en ba ama nín endí epmbi, Bep daut semlak endíñgot Bep nandíñmañ.

28 Kena gím tímbe mílap bemañ síndí gítík nokoññan bí-talewít. Bíumbi, nak pat-nandí samambi, símbasí busukñewín. 29 Nak kulan busuk molom, natnala ním ewa lolak, wala tímbe síndí nambium sanañgímbi, manda san-daut tí-samlet wín tañgonenekalíñ. Wíndíñ tí-kuñípi, gínañjílí busukñaneukak. Tañgotañgo nak tañgonenelíñdok samlet wín tíkembali tañgonenekalíñ. 30 Wín mílap ním, wín pañgítninga n.”

12

Yesulok mandalí endíkñe manda damañgan youkíñ wín maklelak

1 Sabat pat-nandí nain nola Yesulí plaua nanañ kena boñgípnan ñañímbi, gwañgwañí en kle-ñañgíñ endí nanañjía tímbe, kusei kímípi, plaua mánjíp mep nañgíñ. 2 Tímbe Falisi ama díwíndí wín kañbi, Yesu nímbe eñgíñ, “Wí ka. Gwañgwañgailí Sabat pat-nandí nañdok endíkñe manda maklembi, kena tañ.” 3 Eumbi enguk, “Devít gít nolii en gíta pakíñ endí nanañ gawat inda-semgukta Devítí nítek tíñguk? Síndí kasat wín pinapí nandañ, gan nandí-kamalañ bek? 4 Endí Anutulok sel it gínañ lombi, plaua nanañ simbi, Anutula tapma tíñmímín wín mep píumbi, sambalí gíta nañgíñ. Plaua wín tapma ama endíñgot nanalok, gan Devít gít nolii endí kímísip manda maklembi nañgíñ.

5 Tímbe endíkñe manda Moselí youkuk walí ñíndíñ níní-daut ním lak wín síndí wíndíñgangot pinat nandímbi kamalañ bek: Sabat pat-nandí nainnan tapma amalí tapma it gínañ kena tíñípi, Sabattok endíkñe manda makleañ, gan walí Anutulok dainan yom ním indalak. 6 Tapma ittok kandañ nak ñíndíñ sanlet: nepek ñí patak wolok loloñí tapma it maklelak. 7 Tímbe Anutulok mandalí ñíndíñ elak, ‘Nak ama gínañ busuk tí-semnelíñdok nandílet, tapma tí-namañ wala ním.’ Síndí manda wolok kusei nandí-kilíñeumda, ama yom ním tañ en yom plon ním yapítnelíñ. 8 Nekta, Amalok Níññáñ Anutulí ní-mukuk endí Sabat pat-nandí nain wolok molom.”

9 Yesulí walíningan yousím ñambi, it kiyauñjan loñguk. 10 Tímbe ama no kii tombon dalandan endí wolok bí-m pakuk. Wíndíñda ama díwísíli Yesu manda plon kímítnepi ní-nandímbi eñgíñ, “Dík nítek nandílañ? Ama nolí Sabatta ep tímbe kíndem da wín kíndem tímbe ba ním?” 11 Eumbi enguk, “Síndoññan nanín no endok sípsip noñgangot palmek walí Sabat nainnan ban gínañ píumbi, endí nítek tímbe? Endí sípsip wín tíke tíañeumbi lambúk bek. 12 Gan amalí loloñ síník, sípsip maklelak yañ! Wala tímbe Sabat nainnan kundít kíndem tí-semeñ wín kíndem.” 13 Eñípi, ama wala ñíndíñ níñguk, “Kíka kot-suat” eumbi, amalí wíndíñ tímbe, kíli bínda kíndem dambi, tombon wandín tíñguk. 14 Gan Falisi amalí mílapi pí ñambi, kímín tímbe, telak nítek plon Yesu wílí kímnelíñdok manda e-lonjí tíñgíñ. 15 Yesulí wín nandí-daklembi, walínin pí-m ñañguk.

Yesu en nindok kena ama?

Timbi amatam asupti Yesu kle ñaumbi, jimbatsiat gitik ep timbi kindem daumbi, ¹⁶ kena tñnguk wolok giñgit joñgo nim eu satauktok e-kimisip ti-semguk. ¹⁷ Endi wñdñ timbimbi, Anutuli plofet Aisaialok man plon Mesialok manda ñndñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk,

¹⁸ “Ñin nokok kena gwañgwa nak en natnalok kasileñgut.

En wakan nak gñaññali kasilembi, nandi-koñgom ti-ñimbi, endoññan Woña kimilimetat.

Timbi nak telak nittek plon amatam ep timba dñdñmenekaliñ win endi kwelalok amatamda eni-dakle-semekak.

¹⁹ Endi gimbit ba manda kwambñlok nim, timbi endi pañga indanan manda nim eu piukak.

²⁰ Endi klinandok kundit gembñ nñmnat gñloop tilak wandin no nim ombekak,

ba tipalalok kolsalen duat pitpit tilak wandin no nim pendim kimbekak. Endi kenane-palimbi, amatam dñdñ indanelñdok telak wali inda-dakleukak wolok tuop.

²¹ Timbi kwet tuop ama wali bimbip emektok en mandipatnekalñ. * ✽

²² Nain wolonda ama no Yesuloñ nañgip biñgñliñ, win yal kolanli piñññngukta timbi man ba dai tipelatkan sipgmik. Timbi Yesuli timbi kindem daumbi, nepenepek kañbi manli manda eelok salaktaññnguk.

²³ Timbi amatam gitikt kundit win ka silikñembi, nisñngan e-nandi timbi pa eñgñliñ, “Ama Wapmañ Devittok Komblin bimbñlok e-ta-bañ win ñakan bek?” ²⁴ Gan Falisi amalì manda win nandiñgñliñda timbi Yesula ñndñ eñgñliñ, “Win yal kolandok telak damanj Belsebul endok gembñlañgot yal kolan ep kle-semalak.”

²⁵ Yesuli nanandñnj ka-nandiñngukta ñndñ enguk, “Ama wapmañ nolok giñgñtñiil tambipi nisñngan miañ endi kola sinik tañ. Ba it kwet ba sambat nol wñdñngangot tañ endi nim dñdñn patnelñ.

²⁶ Wñdñngangot Satandok giñgit nolì enlok nol no kle kolimda, Satandñ enla mik tñmumbi, endok ka-dikñenli plakan talewik.

²⁷ Sñdñ ‘Ama wali Belsebullok gembñla yal kolan ep kle-kot pa tilak’ wñdñ naka nanañ. Manda win bien timbekta, nindñ sñdok gwañgwanji gembñ emumbi, yal kolan ep kle-kot pa tañ? Belsebul ba? Nñmda, manda nokok gembñnalok kuseila eañ wolok bien nim inda-daklelak yañ. ²⁸ Win Anutu enlok Woñdñ nep plataumbi, yal kolan ep kle kotet, Belsebuli nim. Wñdñnda ñndñ inda-daklelak: Anutuli ikan sñdok boñgñpsñnan amatam yambi-dikñelak. ²⁹ Ba ama nolì ama gembñnat nolok it gñaññan slak lombi, giñgñtñii joñgoñgan emektok tuop ba? Nim ya! Dama endi ama gembñnat win tikembi, toalì ap imbi bium palmek, nepek nek it gñañ pakañ win gumañ ep talewik.

³⁰ Ama no nak not nim ti-namlakta, endi kanjik ti-namlak. Timbi ama no nak nim nep platambi, Anutuloñ amatam nim ep kimñ tilakta, endi ep kleum papuseneañ. ³¹ Wñdñnda ñndñ sanlet: amatam yom tañ ba Anutu ni-kolayañ, endok yomj gitik Anutuli gumañ bi-semekak, gan ama no Dñdñm Woñ ni-kolalakta, endok yomñ Anutuli nim biñmekak. ³² Timbi ama no Amalok Nññañ enda manda kolan elakta, endok yomñ Anutuli gumañ biñmekak, gan ama no Dñdñm Woñ gembñnamlak, enda manda kolan elakta, endok yomñ Anutuli man ñndñngit ba nain taletalenan bo nim biñmekak. Wñdñnda kusatnala gñañ tipet nombo nim tñnekalñ.

* 12:21: Aisaia 42:1-4

³³ Komba no k'ndemda, endi bien k'ndemgot pa lalilak, t'mbi komba no kolanda, endi bien kolangot pa lalilak. W'in komba wali kolan ba k'ndem w'in bienli mek daut samlak.

³⁴ S'indi manji manbenji malet upmat nomik. Ama kolanda, nitek t'mbi manda k'ndem eneliñ? Nepek kusei kusei ama nolok g'inañnan tokñelakta, wakan eu lambilak. ³⁵ Ama k'ndem nepek k'nde k'ndem g'nan g'nañ pa wisi-kotak, endi nepek k'ndemgot pa tilak, t'mbi ama kolan nepek kola kolan g'nan g'nañ pa wisi-kotak, endi nepek kolangot pa tilak. ³⁶ Nak ñ'ndiñ sanba: Anutuli amatam sambidandebek nain wolonda endi manda kolan gitik eñg'ilñ wolok kusei e-dakleneliñdok sanbekak. ³⁷ Neta, Anutuli mandañga kañ-danbi, wolok tuop dik ama d'ndim ba ama kolan ganbi indaukak."

Yesu en elok kusai t'mbi dakleuptok kundit engano no t'mbim kaneliñdok n'ng'ilñ

³⁸ T'mbi endi k'ne manda nandi-tale ama g'ita Falisi ama endoññan nanin diw'indi Yesu n'ng'ilñ, "Endaut, dik nandi-n'mbi, kundit engano s'nik no t'mbi t'mbi kanetamñ." ³⁹ Gan endi ñ'ndiñ tambane enguk, "Amatam man ñ'ndiñgit kuañ s'indi kolan t'mbi, Anutu bi-s'nik tañ. S'indi kundit no kanepi pa nandañ, gan plofet Yonalok kundiliñgot daut samum kanekaliñ. ⁴⁰ Yonal tim sandap t'pet git no tuk gaut wopumdok m'njip g'nañ pakuk. ✧ Windiñgangot Amalok N'ñañ endi bo maim t'pet git no kwet g'nañ palekak kanekaliñ.

⁴¹ Nandañ: Anutuli amatam manda plon yapilekak nain wolonda Niniwe nasi Yonalok molo manda nandiñg'ilñ endi amatam man ñ'ndiñgit kuañ s'in g'ita yakan m'lap, s'ndok kusasi t'mbi dakleukak. Neta, endila Yonalok mandala g'nañji tambaneñg'ilñ, gan s'ndila ama nin Yona maklelak endok manda nandi t'mbi, g'nañji n'm tambaneñg'ilñ. ⁴² W'ndiñgangot Anutuli amatam manda plon yapilekak nain wolonda kwet koi Siba wolok tam wapma endi bo amatam man ñ'ndiñgit kuañ s'in g'ita yakan m'lap, s'ndok kusasi t'mbi dakleukak: endila ama wapmañ Solomondok nanandi k'ndem nandiuktok kwet mayañgan nanin s'nik wali endoñ biñguk, gan s'ndila ama Solomon maklelak endok mandan nandi-kimneñg'ilñ."

⁴³ Yesuli yous'mbi enguk, "Yal kolan nol ama no ka-m'isim poñaw'kta, endi kwet kasatnan ña bit t'mbi, pipapat komblin lonj'iw'k. Lonj'im n'm kañbi, ⁴⁴ enla ñ'ndiñ ew'ik, 'Nak b'ndambo undane it dama pakutnan ñawa'. Embi ña kaw'ik w'in: it w'in jamimbi ti-k'liñem biumbi, itgot palek. ⁴⁵ Kañbi p' ñambi, yal kolan kit tambon tambon t'pet endok gemb'njili en makleañ ep t'mbi indambi yanañg'ilim, it wolok g'nañ lombi pi pat m'lat t'neliñ. W'ndiñda t'mbi damañgan ama wala m'lap lakat indañm'ñguk, gan man m'lap wopum s'nik indañmek. Enda indañm'ñguk, w'ndiñgangot amatam man ñ'ndiñgit kolan ti-kuañ s'ndoñ inda-samekak."

Yesulok sambalii w'in nin?

⁴⁶ Yesuli amatam manda en-paliñli t'mbi, meñ git kwayañii endi bi t'mbi, pawan ipi, en g'ita manda e-nandi t'neliñdok eñg'ilñ. ⁴⁷ T'mbi ama nol Yesu n'mbi eñguk, "Nandiñlañ. Meñga kwayañgai pawan bi ipi, dikita manda e-nandi t'nepi nandañ." ⁴⁸ Gan Yesuli ama wala ñ'ndiñ tambane n'ñguk, "Mena kwayanai w'in nin?" ⁴⁹ Eñ'ipi, gwañgwañiila kit yout ti-sembi n'ñguk, "Ñi ka: mena kwayanai ñi pakañ. ⁵⁰ Neta, no en Bepna kunum g'nañ patak endok man tañgonelakta, endi wakan nokok mena, kwayanai, ba witnai biañgan t añ."

Ama Wapmañli amatamñii nitek yambi-dikñelak wala Yesuli e-yout manda enguk

13

Gñgít manda kindem wñ nanañ mñjip ama noli kena gñañ kokuk wandin

¹ Sandap wolonda Yesuli it bimbi, tuk guañnan ñambi, amatam eni-daut ti-semepi tuk baliliñnan ña pipakuk. ² Tĩmbi amatam asupti endoñ bi kĩmĩn tĩngĩliñda tĩmbi, endi kĩkeñ nolok plon lombi pipakuk. Pipalĩmbi, amatam kĩmĩn wopum endi tuk pawan ilĩmbi, ³ e-yout mandali nepek asuptok plon eni-daut ti-semguk.

Ti-semñipi ñĩndiñ enguk, “Nandañ. Ama noli nanañ mñjip kokotta kenañ gñañ ñañguk. ⁴ Ñambi, mñjip kot-ti-kot-ti-ñañilĩmbi, mñjip dĩwĩn telak plon piĩmbi, monikti bĩm na-taleñgĩliñ. ⁵ Tĩmbi mñjip dĩwĩndi kawatti salaiumbi kwet lakatgot pakuknan piñgĩliñ. Mñjip kwet plongot pakĩliñda tĩmbi mindin plakan tawa lambiñgĩliñ. ⁶ Gan kakaili sua embi, kwet nĩm ti ke gembĩlaumbi, maimdi lambi ep dũmbi, yañetambi kĩm-taleñgĩliñ. ⁷ Mñjip dĩwĩndi kwet koselek mñjip pakuknan piñgĩliñ endi yakayakan tawa lambumbi, koselekti bendĩmbi ep tapliumbi kĩm-taleñgĩliñ. ⁸ Mñjip dĩwĩndi kwet galk gñañ piñgĩliñ wali lambĩm wopum dambi, bien laliñgĩliñ. Kusei dĩwĩndi bien 100 100 laliñgĩliñ, dĩwĩndi bien 60 60 laliñgĩliñ, tĩmbi dĩwĩndi bien 30 30 wĩndiñ lali-ta-ñañgĩliñ. ⁹ No en pawañnat endi mandana nandĩmbi nandi-kĩliñ eukak.”

¹⁰ Papalembi, Yesulok gwañgwañiili endoñ bĩmbi ni-nandĩmbi eñgĩliñ, “Amatam manda enlañ wñ kusei nitekta tĩmbi e-yout manda gĩta pa enlañ?” ¹¹ Eumbi tambane enguk, “Kunum Molomdi amatam telak nitek yambi-dikñelak wñ damañgan pat-semĩn pakuk. Nepek wñ endi sĩnda sanbi dakle-talelak, gan amatam dĩwĩnda nĩm. ¹² Neta, no en nepek palmĩlak wñ ti ke-kuumbi, enda nombo yousi-mĩmbi, asupgan palmekak. Gan no en nepek palmĩlak wala nandum tlal tĩlakta endok nepek lakat palmĩlak wñ apma ti keñmĩmbi, slak palekak. ¹³ Ama wandisi wali dautsiĩ kañ, gan nĩm ka-dĩndĩm eañ, ba pawanji kĩmĩkañ, gan nĩm nandañ ba nĩm nandi-dakleañ, wala tĩmbi nak manda e-yout manda gĩt pa enlet.

¹⁴ Plofet Aisaiali nek indauktok eñguk wñ man ñĩndiñgĩt amatam wandisi loñ inda-sem lak. Endi Anutulok mandan ñĩndiñ eñguk, ‘Amatam ñali manda nandĩnekalĩñ, gan nĩm nandi-daklenekalĩñ, ba dautsiĩ kanekaliñ, gan nek kañ wñ nĩm ka-nandi-tomnekalĩñ. ¹⁵ Nekta, endok gñañ nanandĩnjili kwambĩñ dañgukta, pawanjili manda nandĩnepi kunjiti tañ, ba dautsiĩ nĩm kanekaliñdok masipmañ. Wĩndiñ nĩm tĩmbĩmda, endi dautsiĩ kañbi, pawanjili nandĩmbi, gñañjili nandi-tombi, gñañji tambaneumbi, nak ep tĩmba kindem danelĩñdok nokoñnan bĩnelĩñ.’ ✧ Anutuli amatamdok plon manda wĩndiñ eñguk. ¹⁶ Gan sĩndĩla dautsiĩ kindem kañ, tĩmbi pawanjili guma nandañ, wala tĩmbi amatam dĩwĩn yapma kle-pakañ. ¹⁷ Nak biañgan sĩnk sanba: plofet ama gĩta ama dĩndĩm damañgan kuñgĩliñ endi nepek sĩndi kañ wñ kanepi nandi-koñgom tĩngĩliñ, gan nĩm kañgĩliñ, ba manda sĩndi nandañ wñ nandĩnepi nandi-koñgom tĩngĩliñ, gan nĩm nandĩngĩliñ.”

18 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Sĩndĩ pawanjĩ kĩmĩpi, mĩnjĩp kokotok e-yout manda sanĩt wolok kusei san-daklewambi nandĩwit. 19 Nanañ mĩnjĩp telak plon piñguk manda wolok kusei wĩn ñĩndĩñ: amali Anutulĩ amatamĩni nĩtek yambi-dĩkĩnelak wolok giñgĩt manda nandĩmbi nĩm tĩke-kulak, tĩmbi kolan molomdi bĩmbi, manda giñañnan kokolin wĩn apma tĩkeñĩmlak. 20 Mĩnjĩp kawat plon piñguk manda wolok kusei wĩn ñĩndĩñ: amali giñgĩt manda silĩsilĩnat nandĩmbi, plakan ginan giñañ dasilak, 21 gan manda ginan giñañ pilak wali nĩm pa kwambĩñ dalak. Nĩm, wali nain dumangot papi pailĩmlak. Wĩn kuñgunlok plon mĩlap indañĩmlak, ba Anutulok manda tĩke-kuañ endok plon mĩlap kusei kusei inda-semum yambĩlak, nain wolongan nanandĩ-kĩlĩktĩn pi pilak. 22 Ba mĩnjĩp kwet koselek mĩnjĩp pakuknan piñguk manda wolok kusei wĩn ñĩndĩñ: amali giñgĩt manda wĩn nandĩlak, gan kwelalok mĩlap ba mĩnem kwĩlikwĩli wolok nandĩ-koñgomli giñañ tĩmbi pailĩmbi, manda nandĩlak wolok bien nĩm indañĩmlak. 23 Mĩnjĩp kwet galk giñañ piñgĩliñ manda wolok kusei wĩn ñĩndĩñ: amali giñgĩt manda wĩn nandĩmbi nandĩ-kĩliñ embi, kĩmĩt kle kuañ. Endok bien wĩn 100 ba 60 ba 30 wolok tuop indalak.”

Kunum Molomdok ka-dĩkĩne kena kanjĩk nat, gan wandingan embi sapakĩnelak

24 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi, e-yout manda no amatamda ñĩndĩñ enguk, “Kunum Molomdi giñgĩtĩni yambi-dĩkĩnelak wĩn ñĩndĩñ: ama noli kenan giñañ nanañ kĩndemlok mĩnjĩp kokuk, 25 gan tim boñgĩpnan ama giĩtĩktĩ dou-palĩñĩmbi kanjĩkĩli kena wolok ñambi, kli kolandok mĩnjĩp kopi pi ñañguk. 26 Pakapi, mindin tawa lambĩmbi, bien indaup tĩmbĩmbi, kli kolandi bo inda-dakleñgĩliñ. 27 Inda-dakleumbi, ama wolok kena gwañgwañiili wĩn kañbi, molomloñ ñambi nĩngĩliñ, ‘Wopum, dĩk kenañga giñañ mĩnjĩp kĩndemgot kokuñ. Gan nĩtek tĩmbi, kli kolanli indalak?’ 28 Wĩndĩñ nĩ-nandumbi enguk, ‘Wĩn kanjĩkna noli kolĩmbi lambĩlak.’ Eumbi nĩ-nandĩmbi eñgĩliñ, ‘Wĩndĩñda nĩndi ña kli wĩn tamat kotnetamĩñ ba?’ 29 Eumbi enguk, ‘Wĩndĩñ nĩm. Kak biu palen. Nĩm kañbi, kli tamat kokamĩñ embi, nanañ wakĩt tamatnelĩñ a. 30 Biumbi, nanañ gĩta kli nĩset tĩpelatkan lambĩndekamĩk. Tĩmbi nanañ mepmettok nain indaumek, nak kena ama enbambi, dama kli moyen tamap imbi, komba giñañ sium dũukak. Tĩmbi nanañ bien wĩn wĩsĩkot itna giñañ ep wĩsĩ-kolĩm palekak.’”

31 Yesulĩ e-yout manda no ñĩndĩñ enguk, “Kunum Molomdok kaundĩkĩne kena wĩn mastat mĩnjĩp * ama noli kenan giñañ kokuk wandin. 32 Mastat mĩnjĩp wĩn yaya mĩnjĩp tip mĩnam sĩnĩk yañ, gan tawa lambĩlak wolonda yaya wali dĩwĩn yapma klembi, komba nomĩk wopum dalak, wala tĩmbi yaya wolok gayam plon monĩktĩ bĩmbi, isi tañ.”

33 Yesulĩ yousĩmbi, e-yout manda no ñĩndĩñ enguk, “Kunum Molomdok kaundĩkĩne kena wĩn ñĩndĩñ: tam noli kĩmĩli bendĩ lakatgot tĩkembĩ, plaua kwĩlan wopumgan wakĩt tambanembĩ, papalem kaumbĩ, plaua wali giĩtik bendĩmbi lambĩlak.”

34 Yesulĩ amatam kĩmĩn wopumda manda giĩtĩngĩtik enguk wĩn endĩ telal no giĩ nĩm eñguk, endĩ e-yout mandalĩngot enguk. 35 Endĩ wĩndĩñ tĩmbĩmbi, plofet ama noli manda ñĩndĩñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk, “Nak e-yout mandalĩngot manda enbi,

* 13:31: Mastat mĩnjĩp wĩn wambĩñ mĩnjĩp wandin.

nanandî sembîn kwet kusei kimîkîmîlînan nanin pat-ta-bañ wîn enba dakleutat.” *

36 Tîmbi Yesulî amatam kimîn wopum yambîk bimbi, gwañgwañii gît ilan ñañguk. Ña palîñîlîmbi, gwañgwañiilî endoñ bîmbi nîkañbi eñgîlîñ, “Dîk e-yout manda eñañ wîn - kli moyen kena gînañ lambîlak - wolok kusei nîtek? Wîn nînîmbi nandîna.” 37 Eumbi enguk, “Ama mînjîp kokuk wîn Amalok Nîñañ en wakan. 38 Kena wîn kwet ñîn man pakamîñ wolok walan, tîmbi nanañ mînjîp wîn Kunum Molomdok gîngîtîii. Tîmbi kli kolan wîn kolan molomdok gîngîtîii, 39 tîmbi kanjîk kli kolan mînjîp ep kokuk wîn kolan molom Satan en. Mînjîp bien mepmet wîn kwet nain taletalenan wolonda indaukak, tîmbi kena tîndî ama wîn Anutulok añeloñii. 40 Kli kolan tamap wîp siañ wîndîngangot nain taletalenan kolan molomdok gîngîtîii enda înda-semekak. 41 Nain wolonda Amalok Nîñañ endî añeloñii en-mulîmbi, kwet tuop gîngîtîii endoñnan nanin ama kolan tañ en ba dîwîn no ep tiañeumbi yom tañ endî wakî ep kimîn tîmbi, 42 jîmbîndok komba kwambîñ gînañ ep kolî pînekaliñ. Wandîñ endî mano kwîlîm tîmbi, manjî sî-gîlîm danekaliñ. 43 Gan amatam Bepsîlok man tañgoneñgîlîñ endî kunum gînañ lombi, maim duatak wîndîñ duapi, îndañgan endok kapmainan kuumbi yambî-dîkñeukak. No en pawañnat endî mandana nandîmbi nandî-kîlîñ eukak.”

Kunum Molomdok kaundîkñe kena Yesulî e-yout manda dîwîn no enguk

44 Yesulî yousîmbi, e-yout manda enguk, “Kunum Molomdok kaundîkñe kena wolok walan wîn nepek tuan wopungan sînik kena gînañ kîmîsembum pakuk wandin. Ama nolî nepek wîn tîmbi îndambi, taplîm bium pakuk. Tîmbi sîlîsîlî wopum îndañmîngukta endî nepenepelî gîtik ña tuatualok kîmîlîm tua-taleumbi, mînem walinin tîkembali, nepek tuan wopum wîn endok îndañmektok kwet wîn ña tua kleñguk.

45 Tîmbi Kunum Molomdok kaundîkñe kena wolok walan no kawat tuan wopum wandin: ama nolî kawat tuan wopumgot wîn tuaup yolonjînguk. Yolonjîmbi, 46 kawat kîndem sînik no kañbi, ña nepenepelî gîtik tuatualok kîmîlîm tua-taleumbi, mînem walinin tîkembali, kawat wîn ña tuañguk.

47 Tîmbi Kunum Molomdok kaundîkñe kena wolok walan no wîn ñîndîñ: pis tiatia lîk wopum tuk gînañ kolî pîmbi, pis kusei kusei epgîlîñ. 48 Lîk tokñeumbi tiañe pawan lambî pipapî, pis kañ-dan tîngîlîñ, wîn pis nanalok kîndem kambot gînañ ep kîmîpi, pis kolan wan ep kokîlîñ. 49 Kwet nain taletalenan wîndîñ wakan indaukak: Anutulî añeloñii en-mulîm bîmbi, ama Anutulok man tañgoneañ endok boñgîpsînan nanin ama kolan epbi, 50 jîmbîndok komba kwambîñ gînañ ep kolî pînekaliñ. Wandîñ mano kwîlîm tîmbi, manjî sî-gîlîm danekaliñ.”

51 Yesulî e-yout manda eu taleumbi, gwañgwañii en-nandîmbi eñguk, “Sîndî e-yout manda gîtik sanlet wolok kusei nandî-dakleañ ba?” Enbîmbi, endî “Oñ, nandamîñ” nîngîlîñ. 52 Eumbi enguk, “Wîndînda endîkñe manda nandî-tale amalî Kunum Molomdok gîngîtî îndambi kuañ endî ama nepek kîndem wîsîkot isînan kîmîlîm patakñan nanin epmañ wandin: endî Anutulî nanandî damañgan eñguk ba man elak wîn nandî-daklembi, wolok tuop amatam enî-daut tî-semañ.”

Yesulî en Ama Wapmañ engano wîn Juda amala daut semguk

Yesulok il kuseinan nasilɔ siŋgi wɔlɔmgiɔlɔn

⁵³ Yesulɔ e-yout manda wɔn eu taleumbi, walinin pi nɔambi, ⁵⁴ il kuseinan nɔa tomguk. Tombi, it kiyauŋɔ gɔnaɔ lombi, amatam enɔ-daut tɔ-semguk. Tɔmbi amatam mandan nandɔŋgiɔlɔn endɔ nandɔ-gɔtɔŋgɔtɔk embi, nɔsiŋgan nɔndɔn eŋgiɔlɔn, “Ama nɔalɔ nanandɔ wandin ba kundit engano sɔnɔk tɔndɔlok gembɔ wɔn denanin tɔkeŋguk? ⁵⁵ Nɔndɔ endok kusei nandamɔn yaɔ! Endɔla it kɔndikɔndit ama endok nɔnɔngot. Meɔlok koi wɔn Malia, kwayaɔnii wɔn Jekop, Josep, Simon gɔt Judas, ⁵⁶ tɔmbi endok wiwii wɔn nɔn gɔta yakan kuamɔn. Wɔndɔnda nanandɔn gɔt gembɔn wandin wɔn nindɔ daulmɔŋguk?” ⁵⁷ Wɔndɔn eɔpi, endok mandan ba ep tɔndɔn wala nandum tɔal tɔŋguk. Tɔmbi Yesulɔ enguk, “Amatam dɔwɔndɔ plofet ama giŋgiŋgan tɔnmaɔn, gan enloɔ nasii ba noliiɔ wɔndɔn nɔm tɔnmaɔn.” ⁵⁸ Wɔndɔn embi, nɔm nandɔ-kɔlɔktɔ tɔnɔmgiɔlɔnda tɔmbi kundit engano asup wandɔn kandaɔn nɔ m tɔŋguk

14

Elottɔ Yesula nandum en Yoane kɔmnan nanin mɔlakuk wɔndɔn tɔŋguk

¹ Nain wolonda Galili distriktok ama wapmaɔn Elot endɔ Yesu koi gɔŋgɔt nandɔmbi, ² kena amaɔnii nɔndɔn enguk, “Endɔ Yoane tuk ii-sem en wagan. Kɔmnan nanin mɔlakukta tɔmbi kundit engano tɔmbektok gembɔn wopumgan palmɔlak.” ³⁻⁴ Kusei nɔndɔnda Elottɔ wɔndɔn nandɔnɔmɔŋguk: damaŋgan endɔ enlok kwayaɔn Filip endok tamɔn Elodia apma tɔkeŋguk. Apma tɔkeumbi, Yoanelɔ nɔndɔn pa nɔlɔŋguk, “Dɔk Elodia tamga tɔkeŋguɔn wɔn nɔndok endɔkɔnɔ manda maklelaɔn.” * Wɔndɔnda Elottɔ eumbi, Yoane tɔke imbi, it kwambɔn gɔnaɔ kɔmɔkɔlɔn. ⁵ Elottɔ Yoane wɔlɔ kɔmbektok nandɔŋguk, gan amatamda mɔsiŋgukta wɔndɔn nɔm tɔŋguk. Neta, Juda amalɔ Yoanela nandum plofet no tɔŋgukta tɔmbi.

⁶ Gan wɔnaɔna nɔndɔn indaŋguk: Elottok indainda nain indaumbi, yokɔniilok nanaɔ sinat tɔ-semumbi, Elodialok wembanɔ bɔ endok dausɔnan kap tɔŋguk. Kap tiumbi, Elottɔ wembe wolok kapta nandɔ-koŋgom tɔŋgukta tɔmbi, ⁷ manda nɔndɔn e-kwambɔn dambi nɔŋguk, “Biaŋgan sɔnɔk. Dɔk nepek nola ba nola nan-kautaɔn wolok tuop gametet.” ⁸ Wɔndɔn eumbi, meɔloɔ nɔaumbi, nanandɔ nɔndɔn mɔumbi, Elottoɔn undane nɔambi nɔŋguk, “Dɔk eumbi, Yoane tuk ii-sem endok bim dombɔmbi, kumbam jawaɔn plon kɔmɔpi bɔ namɔt.” ⁹ Ama wapmaɔndɔ manda wɔn nandɔmbi nandum mɔlataŋguk. Gan manda yokɔniilok dausɔnan e-kwambɔn daŋgukta tɔmbi endɔ nandɔnɔmɔmbi, wembelɔ eŋguk wolok tuopkan tɔnelɔndok eŋguk. ¹⁰ Tɔmbi it kwambɔn gɔnaɔ nɔambi, Yoanelok bim dombɔmbi, ¹¹ kumbam jawaɔn plon kɔmɔpi bɔm wembe mɔumbi, meɔloɔ tɔke nɔaŋguk. ¹² Tɔmbi Yoanelok gwaŋgwaɔniɔlɔ bɔm dalandan bem nɔa kɔndikɔlɔn. Wɔndɔn tɔ-talembi, siŋgi nɔa Yesu kasat tɔnɔmumbi nandɔŋguk.

Yesulɔ ama 5,000 gɔta tam gwaŋgwanjii nanaɔ ep towiŋguk

¹³ Yoane wɔlɔ kɔmɔŋguk wolok gɔŋgɔt Yesulɔ nandɔŋgukta endɔ gwaŋgwaɔnii gɔt walinin pi nanelɔndok kɔkeɔ nolok plon lombi, kwet ama nɔmnatnan nɔsiŋgan kunepi nɔaŋgiɔlɔn. Nɔaumbi, amatamɔt gɔŋgɔt wɔn nandɔmbi, isi

* **14:3-4:** Endɔkɔnɔ mandalɔ amalɔ enlok dal ba kwayaɔnlok tamɔn tɔkeuktok kɔmɔsip tɔnɔmɔlak. Dal ba kwayaɔn endɔ yamɔn pap sembɔŋguk wolondaŋgot kɔndem wɔndɔn tɔmbek. (Wok Pris 18:16, 20:21, Lo 25:5-6)

kwesi bimbi, kesitti en klem, tuk baliliñ ñaṅgĩlĩñ. Ñakap, Yesulĩ ñaupi nandĩṅguknan ña tomgĩlĩñ. ¹⁴ Tĩmbi Yesulĩ kĩkeñ plon nanin pĩñpi, amatam kĩmĩn wopum yambĩṅguk. Yambĩmbi, blan tĩ-sembi, jimbatsiat ep tĩmbi kindem daṅguk.

¹⁵ Kwet timlala tĩmbĩmbi, gwaṅgwañiilĩ Yesuloñ bĩmbi nĩṅgĩlĩñ, “Kwet kĩlĩm elak. Tĩmbi ñĩn kwet ama nĩmnatnan pakamĩñ, wĩndĩnda dĩk amatam en-mulĩmbi, it kwelan ñambi, nanañjĩ tua nambĩt.” ¹⁶ Eumbi enguk, “Nekta ñanelĩṅdok eañ? Sin nanañ ep towiwĩt.” ¹⁷ Eumbi, jip jup tĩmbi nĩṅgĩlĩñ, “Nĩndok plaua nanañ kĩt tombon gĩt pis tĩpet walĩṅgot pat-nĩmlak.” ¹⁸ Eumbi enguk, “Wĩn nokoññan mep bĩwĩt.” ¹⁹ Wĩndĩñ embi, amatam enbĩmbi, kĩlĩ yali gĩmbañ dambi pipakĩlĩñ. Tĩmbi Yesulĩ plaua nanañ kĩt tombon gĩt pis tĩpet wĩn epbi, kunum plon deium loubi, Anutu weñĩmbi, plaua wĩn ombĩmbi, gwaṅgwañiila emguk. Emumbi, endĩ ep papusenembi, amatam em-taleumbi, ²⁰ gĩtĩktĩ nambi na-tokñe tĩṅgĩlĩñ. Tĩmbĩmbi, dĩp pakuk wĩn gwaṅgwañiilĩ epmbi, sandĩñ lĩk 12 wolok gĩnañnan dasium tokñeṅguk.

²¹ Nanañ naṅgĩlĩñ wĩn ama 5,000 nĩtepek, gan tam gĩt wembe gwaṅgwa nĩm ep kunakĩlĩñ.

Yesulĩ tuk gwañ plon yaliyali ñaṅguk

²² Ama kĩmĩn gĩtĩktĩ nanañ nambi taleumbi, Yesulĩ gwaṅgwañiilĩ en-gĩṅgĩnemi, nĩsĩngan kĩkeñ plon lombi, tuk gwañ tambon kandañ damandama ñanelĩṅdok en-mukuk. En-mulĩm ñaṅĩlĩmbi, amatam kĩmĩn gĩtik isĩnan en-mulepi pakuk. ²³ Papi, amatam en-mulĩm ña-taleumbi, Yesu en engan nĩmolo tĩmbepi jaṅgĩnnan lo pakuk. Kwet kĩlĩm eumbi, jaṅgĩnnan engan palĩmbi, ²⁴ gwaṅgwañiilok kĩkeñdĩ ña tuk gwañ boṅgĩpnan tomguk. Tombĩmbi, sasalelĩ ñaṅgĩlĩñ kandañnan bĩṅgukta, tukti kĩkeñ munjupi, tĩke lombi pĩmbi tĩṅguk.

²⁵ Kwet gama nĩm salañĩlĩmbi, Yesulĩ gwañ plon yali ta-ñakap gwaṅgwañiilĩ ep tĩmbĩ dumalaṅguk. ²⁶ Tĩmbi gwaṅgwañiilĩ tuk plon yaliyali bĩmbi kañbi, “Asilĩ bĩlak!” embi, gembĩnjĩ pĩmbi, mĩsĩmbi kwawa tĩṅgĩlĩñ. ²⁷ Tĩmbi wolongan Yesulĩ enĩ-daklembi eṅguk, “Nĩm mĩsĩwĩt, natna bĩlet, walenjĩ busukñewĩn.”

²⁸ Tĩmbi Petlolĩ nĩṅguk, “Wopum, biaṅgan dĩtna bĩlañda, nanbĩmbi, tuk plon yalim dĩkoñan bĩwa.” ²⁹ Eumbi nĩṅguk, “Natna ya, bo!” Nĩmbĩmbi, kĩkeñ plon nanin pĩ tuk plon yalimbi, Yesuloñ ñaṅguk. ³⁰ Ñaṅĩpi, sasale wopum wĩkukta tuk mĩlakuk wĩn kañbi, mĩsĩmĩsĩ ñakap tuk gĩnañ pĩup tĩmbi, kĩtĩmbi eṅguk, “Wopum, nepmĩñ.” ³¹ Eumbi, wolongan Yesulĩ kii kot-suap tĩkemi nĩṅguk, “Nanandĩ-kĩlĩktĩṅga lakat pakamlak. Nekta gĩnañ tĩpet tĩlañ?” ³² Wĩndĩñ eñĩpi, Petlo naṅgĩlĩmbi, kĩkeñ plon loñĩlĩmbi, sasalelĩ kĩlp eṅguk. ³³ Tĩmbi gwaṅgwa kĩkeñ plon pakĩlĩñ endĩ Yesuloñ mĩlelem tĩmbi nĩṅgĩlĩñ, “Biaṅgan dĩk Anutulok Nĩñañ.”

³⁴ Tuk gwañ dĩkñe-talembi, Genesalelĩ it kwet kandañ lo suaṅgĩlĩñ. ³⁵ Suaumbi, wĩnasĩlĩ Yesu ka-daklembi, manda kĩmĩlĩmbi, kwet wolok tuopkan ñaṅguk. Ñaumbi, amatamdĩ ama jimbatsiat gĩtik yanaṅgĩp endoñ bĩṅgĩlĩñ. Bĩmbi, ³⁶ Yesu dasĩndasin kusĩgot tĩke-kanelĩṅdok nĩnandĩ tĩṅgĩlĩñ. Nĩ-nandumbi nandĩ-semumbi, tĩke-kaṅgĩlĩñ tuop kĩnde m daṅgĩlĩ?

15

Anutulok dainan nek ñalí ama tím̄bi kolalak w̄n Yesulí ení-daut tí-semguk

¹ Tím̄bi Falisi ama gít endíkñe manda nandí-tale ama d̄iw̄indí Jelusalem bimbi, Yesuloñ b̄iñḡilíñ. B̄imbi, ñ̄nd̄iñ n̄i-nand̄iñḡilíñ, ² “N̄itek tím̄bi, gwañgwañgailí bep pañniilok telak ñ̄n makleañ? Endí nanañ nanepi, telak n̄n̄i-daut tí-n̄inḡilíñ wolok tuop k̄is̄i n̄m w̄ilípi pa nañ.” ³ Eumbi tambane enguk, “N̄itek tím̄bi, s̄indí s̄inlok ep t̄ind̄iñ klenelíñdok Anutulok endíkñe manda makleañ? ⁴ Neta, Anutu en endíkñe manda t̄ipet ñ̄nd̄iñ k̄im̄t̄-n̄mguk, ‘Dík meñga beka giñḡiñgan tí-semekañ’, tím̄bi ‘Ama no meñ ba beu en-kolalakta en w̄ilí k̄imlok.’” ⁵ Gan s̄indí endíkñe manda t̄ipet w̄n maklembi, amatam ñ̄nd̄iñ ení-daut pa tí-semañ: t̄ikap ama no meñ ba beu ep̄m̄u plaptauktok nepek no palm̄lak, gan ‘Nak nepek w̄n ikan Anutulok giñḡit w̄il̄m̄iñgut’ w̄nd̄iñ enlakta, ⁶ endí k̄indem beu n̄m nand̄iñm̄bi, n̄m tím̄bi plaptalak. W̄nd̄iñ t̄iñpi, endí beu giñḡiñgan n̄m tí-ñ̄m̄bi, endíkñe manda maklelak. W̄nd̄iñda s̄indí s̄inlok ep t̄ind̄iñ klenelíñdok Anutulok endíkñe manda tím̄bi lakatalak.

⁷ Yakñes! S̄indok manj̄i manbenj̄i malet nom̄k! Anutulí plofet Aisaialok man plon ñ̄nd̄iñ embi, s̄indok kolanj̄lok walan e-k̄ilíñ eñguk,

⁸ ‘Amatam ñalí manj̄ilíñgot kotna giñḡit e-t̄ike-loañ,

gan ḡinañ nanand̄inj̄ilí mayañgan s̄in̄k pat-semalak.

⁹ Endí amalok nanand̄i w̄n nokok endíkñe manda wandin ení-daut tí-semañ,

wala tím̄bi endí nan-wowoñ tañ w̄n silanigot.’” ¹⁰

¹⁰ Tím̄bi Yesulí amatam k̄im̄n ḡit̄ik k̄it̄i-semum b̄imbi enguk, “S̄indí pawanj̄i k̄im̄pi nand̄i-k̄ilíñ ewit. ¹¹ Nepek nek ñalí ama tím̄bim̄bi, Anutulok dainan d̄ind̄iñ palektok tuop n̄m? W̄n nepek nanambi, m̄nj̄ip̄n̄i ḡinañ p̄lak walí n̄m. W̄n nepek kolan ḡinaññi ḡinañ papi, maní plon lamb̄i p̄lak walí mek ama tím̄bi kolalak.”

¹² Papalembi, Yesu gwañgwañiilí endoñ b̄imbi n̄ñḡilíñ, “Ba dík Falisi amalí mandañga w̄n nand̄im̄bi, nand̄i-kola tí-gamlíñ w̄n nand̄ilañ ba?”

¹³ Eumbi tambane enguk, “Falisi ama endí kli kolan kena ḡinañ n̄s̄i lambañ wandin. Tím̄bi Bepna kunum ḡinañ patak endí kenan ḡinañ nepek n̄m t̄ipiñguk w̄n kakasiat ḡit̄ik ep tamat-taleukak. ¹⁴ S̄indí yambium patnelíñ. Ama dauts̄i sipsip̄m̄n endí nosii telak daut semnepi pa tañ. Tím̄bi dai sipsip̄m̄n nolí dai sipsip̄m̄n no telak daulímekta, n̄set t̄ipelatkan d̄imat ḡinañ p̄ndem̄k.”

¹⁵ Tím̄bi Petlolí Yesu n̄ñguk, “Dík e-yout manda man̄lok plon eñañ wolok kusei k̄indem n̄nb̄i dakleutak.” ¹⁶ Eumbi enguk, “Gwañgwanai s̄indí bo n̄itek tím̄bi nand̄i-daklenelíñdok gamañgot t̄ip̄ikañ? ¹⁷ S̄indí ñ̄n n̄m nand̄i-dakleañ ba? Nepek maní ḡinañ p̄lak walí tem meñ ḡinañ p̄m̄bi, temdok telak plon ñ̄ambi, tem koñ ḡinañ p̄lak. ¹⁸ Gan nepek maní ḡinañnan nanin lamb̄im̄bi p̄lak walí ḡinaññi ḡinañ nanin lamb̄ilak. Tím̄bi walí mek biañgan ama Anutulok dainan tím̄bi kolalak. ¹⁹ Nak nepek ñ̄andinda elet: w̄n ama ḡinañj̄i ḡinañ nanand̄i kolan kusei kusei indaumbi tañ w̄n ñ̄nd̄iñ: ama w̄l̄i k̄im tañ, ba nolok wapai ba tam̄n kumbu tañ, ba telak joñgo kuañ, ba nepek kumbu tañ, ba ama nolok siñgin joñgoñgan siañ, ba kosí eu kolayañ. ²⁰ Kundit wandin walí mek tím̄bim̄bi, amalí Anutulok

dainan d'indim patneliñdok tuop n'im. Gan endi Falisi amalok ep t'indinj n'im kim'it klembi, kisi n'im wili'pi ep na-tañ wal' n'im ep t'imbi kolalak."

Yesul' kwet diw'ndok amatam gemb'in daut semguk

Yesul' Kenan tam no endok wemban yal kolannat t'imbi k'indem dañguk

21 T'imbi Yesul' gwañgwañii g'it walinin pi ñambi, Tilo g'it Sidon it kwet t'ipet pakam'ikñan ñañguk. 22 Ña tomb'imbi, Kenan tam no kwet wand'ñ kuñguk endi endoñ b'imbi, kitiñmi-g'iñg'nembi niñguk, "Wopum, Devittok Komblin, d'ik blan t'imbi, mandana nandi-nam'iñ. Yal kolandi wembanalok g'anan g'inañ p'umbi, kola-sin'ik talak." 23 Eumbi, Yesul' nandi-kimnembi ñañguk. T'imbi gwañgwañiil' Yesuloñ b'imbi ni-g'iñg'nembi eñg'il'iñ, "Tam wal' kiti kitiñ'i'pi n'ip klelak, wala t'imbi d'ik kak n'i-mul'im ñaun." 24 Nimb'imbi enguk, "Nak Israel amatam sipsip pait-pakañ wandin endañgot nan-mul'im bi' indañgut."

25 Yesul' w'ndiñ eñguk, gan tam wal' endoñ b'imbi, kesinan m'ilelem t'imbi niñguk, "Wopum, nep kim'it." 26 W'ndiñ eumbi niñguk, "Wembe gwañgwalok nanañji' yapma t'ikembi, kamotta emem w'in tuop n'im." 27 Eumbi niñguk, "Wopum, w'in k'indem elañ, gan molomji'l' nanañ namb'imbi d'ip pilak w'in kamotti wakan pa nañ w'in." 28 W'ndiñ eumbi niñguk, "Tam, nanandi-kil'ikt'iñga w'in wopum. Nandi'lañ, wolok tuop inda-gam'in." Eumbi, wolongan wemban k'indem dañguk.

Yesul' amatam jimbatsiat asup ep t'imbi k'indem dañg'il'iñ

29 T'imbi Yesul' walinin p'im ñam Galili distrik tombi, tuk guañ baliliñ ñam kwet kim'in no wolok lombi pi pakuk. 30 T'imbi amatam asupgandi' endoñ biñ'ipi, amatam jimbatsiat yanañg'ip b'iñg'il'iñ, w'in ama kes'ik n'im kuañ wak'it ama kisi ba kesisi dalandan, ba daus' sipsipm'in ba manji' sipsipm'in, ba j'ibat diw'in noli' epmi' epm'in wak'it asup yanañg'ip b'imbi, Yesulok kuañ kuseinan ep bi' kim'in kol'imbi, ep t'imbi k'indem dañguk. 31 Ep t'imbi k'indem daumbi, amatamdi' yambiñg'il'iñ w'in: ama manji' sipm'in kuñg'il'iñ endi manda eñg'il'iñ, ama kisi ba kesisi dalandan endi k'indem dañg'il'iñ, ama kesitti' n'im kuñg'il'iñ endi kesitti' kuñg'il'iñ, t'imbi ama daus' sipsipm'in endi deiñg'il'iñ. W'in yambi'mbi yambi' sil'ikñembi, Israel amatamdi' Anutu ni-wowoñ tiñmañ en ni-k'indem dañg'il'iñ.

Yesul' ama 4,000 g'ita tam gwañgwanjii nanañ ep towiñguk

32 Yesul' gwañgwañii kiti-semum b'umbi enguk, "Amatam ñali' sandap t'ipet g'it no nak'ita pal'imbi, nanañji' talelak, wala t'imbi nak blan ti-sembi, slak en-mulam ñaneliñdok n'im nandi'let. N'im kañbi, telak plon dautsi kol'imbi, katap t'neliñ." 33 Eumbi, gwañgwañiil' niñg'il'iñ, "Ñolok it kwet no n'im pakañ, wala t'imbi n'ndi' nanañ denanin ep b'imbi, amatam kim'in wopum ñ'in ep towinambi, tuop ti-semek?" 34 Eumbi, Yesul' en-nandi'mbi eñguk, "Sinlok plaua nanañ n'itek pat-samlak?" T'imbi endi eñg'il'iñ, "Plaua kit diw'in t'ipetgot, t'imbi pis titip lakat sin'ik pat-n'amlak."

35 W'ndiñ eumbi, Yesul' amatam enb'im nandi'mbi, kwelan pipak'il'iñ. 36 T'imbi endi' plaua nanañ kit tombon t'ipet wak'it pis w'in epmbi, Anutu weñm'imbi omb'imbi, gwañgwañiila emumbi, amatam em-ta-ñañg'il'iñ. 37 T'imbi endi' g'it'ik nanañ w'in nañbi na tokñeñg'il'iñ. Na tokñeumbi, d'ip pakuk w'in gwañgwañiil' ep dasiumbi, sand'ñ li'k wopum kit tombon t'ipet tokñeñguk. 38 W'in ama 4,000 nitepek endi' nanañ nañg'il'iñ, gan tam ba

wembe gwañgwa endok kunakunatsi nım epgılıñ. ³⁹ Yesulı wındıñ tı-talembi, amatam en-mulım ñaumbi, en kıkėñ plon lombi, gwañgwañiı gıt Magadan ka ndaı ñañgu k.

Yesu enlok kusei inda-dakleñguk

16

Yesulok kusei gama nım ka-nandı-tomgılıñ

¹ Tımbi Falisi gıt Sadusi ama dıwın Yesuloñ bıñgılıñ endı sısoñ tıñmınelıñdok ñındıñ nıñgılıñ, “Kunum Molomdok gembın pakamlakta wın nında daut nımeñdok dık kundıt engano sınık no tımbımbi kana.”

² Eumbi tambane enguk, “Maimdı pı sembep tımbımbi, kunum gım daumbi, sındı ñındıñ pa eañ, ‘Desa nain kındem indaukak.’ ³ Kwet salaumbi, mulukualı kunum masıpmılak wala sındı ñındıñ pa eañ, ‘Gwi sasale inda-nımetak.’ Wındıñda sındı kunum kañbi, maim iletak ba gwi wıletak wın kındem ka-dakleañ. Gan sındı man ñındıñgıt nepek nek indalak wın kañbi, wolok kusei nım ka-nandı-dakleañ. ⁴ Nıtek tımbi ama man ñındıñgıt kuañ sındı kolan tımbi, Anutu bı-sınık tañıpi, kundıt engano kanep kıtı-nandañ? Gan kundıt no nım daut samum kanekalıñ. Nım. Ñın noñgangot kanekalıñ: wın pılofet Yona indañmıñguk wındıñgangot inda-namekak.” Yesulı wındıñ embi yambımbi pım ñañguk.

⁵ Tuk guañ tambon kandañ tımbı dumalanelıñdok ñañıpi, gwañgwañiııı kamalambi, plaua nanañ no nım ep ñañgılıñ. ⁶ Tımbi Yesulı enguk, “Sındı Falisi gıta Sadusi endok plaua kımılı bendıla ka-kılıñ enekalıñ.” *

⁷ Wındıñ eumbi, nısiñgan e-nandı tımbi eñgılıñ, “Plaua nanañ nım tıkebımbıñ wala elak bek.” ⁸ Yesulı wın yambı-nandımbi enguk, “Nekta sıngan ‘Plaua nım pat-nımlak’ wındıñ e-nandı-tañ? Bıañgan nanandı-kılıktıñı wın lakat sınık pat-samlak. ⁹ Kusatna gama nım nandı-dakleañ bek? Nak plaua nanañ kıt dıwıngot wın tambıpi, ama 5,000 ep towiwambi, sındı dıp palımbi, sandıñ lık 12 dasium tokıñguk wın sındı nım nandı-tomañ ba?

¹⁰ Ba plaua kıt tambon tıpet walı ama 4,000 ep towiwambi, dıp palımbi, sandıñ lık wopum nıtek dasıñgılıñ? ¹¹ Nıtekte tımbi, sındı mandana nım nandı-dakleañ? Nak plaua nanañla nım et, wın nak Falisi gıt Sadusi endok plaua kımılı bendıla ka-kılıñ enelıñdok sanıt.” ¹² Wındıñ eumbi, kombıkmeke ñındıñ nandı-dakleñgılıñ: endı nanandı Falisi gıt Sadusılı amatam emañ wala ka-kılıñ enelıñdok enguk, plaua kımılı bendı wala nım.

Yesu en nin sınık wın Petlolı e-dakleñguk

¹³ Tımbi Yesulı gwañgwañiı gıt it kwet no koi Sisalia Filipai wandıñ kandañ ñañguk. Ña tombi, gwañgwañiıla en-nandı tımbi eñguk, “Amatamdı Amalok Nıñañ enda nin sınık pa eañ?” ¹⁴ Eumbi nıñgılıñ, “Dıwındı Yoane tuk ii-sem eumbi, dıwındı pılofet Elia nombo indauptok een ip wakan bek eumbi, dıwındı pılofet Jelemaia ba pılofet no damañgan kuñguk en wındıñ pa ganiñ.” ¹⁵ Wındıñ eumbi enı-nandımbi eñguk, “Tımbi sınıla naka nın sınık pa nanañ?” ¹⁶ Enı-nandumbi, Simon Petlolı nıñguk, “Dık Mesia, Anutu kuñgu molom endok Nıñañ.” ¹⁷ Eumbi, Yesulı nıñguk, “Simon

* **16:6:** Juda amatam endok nanandıñı gıñañ ‘kımılı bendı’ wın nepek no walı dıwın tımbi tambane wolok walan. Yesulı ñolok kımılı bendıla eñguk endı Falisi gıt Sadusi amalı amatam endaut manda julıñgan enbımbi nanandıñı kamalañguk wolok plon e-yout tıñguk.

Yoanelok nîññañ, dîk amatam dîwîn yapma kle-patañ. Nanandî wîn amalok nanin nîm. Bepna kunum gînañ patak endî ganbîm dakleñguk.

¹⁸ Wîndîñda nak ñîndîñ ganlet: koka komblin Petlo kîtîlet, wîn Kawat. Tîmbi nak kawat wolok plon kîkesîmînnai yapîlam gembîlambi bendî wopum danekalîñ. Bendî wopum daumbi, kîmdok gembînlî bo kîkesîmînnai ep tîmbî piuktok tuop nîm. ¹⁹ Tîmbi Kunum Molomdok amatamñii yambi-dîkñewîñdok nak gembî gamlet. † Dîk nepek nola kwelan e-wiat tî-semumbi, Kunum Molomdok dainan wîndîñgot wiawiat indaukak, tîmbi dîk nepek nola e-wiat nîm tî-semumbi, Kunum Molomdok dainan wîndîñgot gama pat-semekak.” ²⁰ Wîndîñ eñîpi, kîmîsip kwambîñ tî-sembi, enla en Mesia, Anutulî ama wapmañ nî-mulektok e-kwambîñ dañguk wîn joñgo nîm eelok enguk.

Yesu en mîlap bemi kîmbekak wala gwañgwañiila enguk

²¹ Nain wolonda Yesulî kusei kîmîpi, nepek indañmekak wala gwañgwañiila ñîndîñ en-sîwîkuk: endî Anutulok man tañgoneuptok Jelusalem it kwelan loubi, Juda ama biesî gîta tapma ama biesî ba endîkñe manda nandî-tale ama endî mîlap kusei kusei tîñmînekalîñ. Tîñmumbi, Roma amalî wilîm kîmbîmbi, sandap tîpet gît no tîmbîmbi, Anutulî tîmbî mîlalekak. ²² Wîndîñ eumbi, Petlo engan Yesu nañgîpi, ña nî-ñombîmbi nî-kîmîsip tîñîpi, Anutulî kamaiuktok embi nîñguk, “Wopum, mîlap wandin sînik bo nîm inda-gamekak.” ²³ Eumbi tambanem, Petlola ñîndîñ nîñguk, “Satan, dîk wi! Dîk Anutulok nanandî nîm klelañ. Nîm. Dîk amalok nanandî klembi, telak masip tî-namlañ.”

²⁴ Wîndîñ embi, gwañgwañii gîtikta embi eñguk, “Ama no en nak nep kle kuup nandîlakta, endî enlok nanandînla nandum tîl tîmbîmbi, endî kloñbatlî tîke bemi, nep kle kuuktok sanlet. ²⁵ Neta, no en kuñgun enlok kasîleupi nandîlakta, endok kuñgun pailîmekak, gan no en naka tîmbi kuñgun bi-namlakta, endî kuñgun taletalen nîmnat indañmekak. ²⁶ Tîkap ama nolî kwelalok nepenepek gîtik kasîlewîk, gan siñgi en jîmbîñ pîwîk, nain wolonda nepek walî nîtek tîke-kîmîlek? Tîmbi kuñgun taletalen nîmnat wîn bindambo nîtek kasîlewîk? Wîn tuop nîm. ²⁷ Kusei ñîndîñda wîndîñ elet: Amalok Nîññañ endî Beulok gembîñ walalannat añeloñii yanañgîpi undane bîupi tîlak. Undane bîmek, amatam gîtikî ep tîndînjî nek tîñgîlîñ wolok tuopkan tuanji emekak. ²⁸ Nak biañgan sînik sanba: ama ñî pakañ sîndok boñgîpsînan nanin dîwîndî gamañgot kwelan kuñlîmbi, Amalok Nîññañî amatam yambi-dîkñeuktok bî indaumbi kanekalîñ.”

17

Yesulok kusei wîn plofet ama gît Anutu endî e-kwambîñ dañgîlîñ

¹ Maim kît tambon noñgan taleumbi, Yesulî gwañgwañii tîpet gît no, wîn Petlo, Yakobo gîta kwayañ Yoane, yanañgîlîmbi, kwet jañgî ombap no wolok lombi, nîsîngan pakîlîñ. ² Pakapi, gwañgwañiilî kañlîmbi, Yesulok pîñgîu walan engano tîkîleñguk, wîn timan dai maim daut wandin, tîmbi dasindasin wîn kolsalen walalan sînik saleñguk. ³ Tîmbi platik sînik plofet ama tîpet damañgan kuñgîmîk, wîn Mose gît Elia, endî gwañgwañiiloñ

† 16:19: Grik manda plon Matayolî ñîndîñ youkuk, “Nak Kunum Molomdok yama kii gametat.” Manda wolok walan wîn ñîndîñ: Petlo gît kîkesîmîn endî Anutulok man tîkembî, kwelan ñolok amatamdok yomji e-wiat tî-semañ ba kîmîlîm pat-semektok eañ.

indambi, Yesu gít manda e-nandi tñngilñ. ⁴ Wíndiñ tím̄bimbi, Petloli Yesula nñnguk, “Wopum. Níndi ñi pakamñ wín kíndem sín̄k. Wala tím̄bi d̄k ñíndiñ nandiwíñda, nak it jala típet gít no kíndiletet, wín no d̄kok, no Moselok, no Elialok.”

⁵ Petloli manda wíndiñ eñlím̄bi, mulukua walalan sín̄k walí platik sín̄k ep tím̄lím̄bi, mulukua gíñañ nanin manda no ñíndiñ kítu p̄umbi eñguk, “Ñíne nokok níñana sín̄k. Nak gíñañnalí en kasílem̄bi, enda wale kíndem tíñm̄let, wala tím̄bi síndi endok mandan nandím̄bi kím̄t-klenekalíñ.” ⁶ Tím̄bi gwañgwañiilí manda wín nandím̄bi, gembín̄ji p̄umbi, gapok p̄imbi, timanjí daut kwelan p̄ñngilñ. ⁷ Gan Yesulí endoñ ñambi, ep kañbi enguk, “Mílalet! Síndi ním̄ m̄sín̄elíñ.” ⁸ Wíndiñ enbím̄bi, endi deimbi kañgíñ wín: Yesu en noñgan ilím̄bi kañgíñ.

⁹ Walinin kwet jañgín plon nanin p̄ñ̄ipi, Yesulí gwañgwañiilí e-kím̄síp tí-sem̄bi enguk, “Nepek ñin kalíñ wolok kasat ama nímbek nola ním̄ enínekalíñ. Gamamek, Amalok Níñañ endi kím̄nan nanin m̄lalekak, wolondamek kíndem enínekalíñ.”

¹⁰ Tím̄bi gwañgwañiilí ní-nandím̄bi eñgíñ, “Wíndiñda kusei neкта endíkñe manda nandi-tale amalí ñíndiñ pa eañ, ‘Plofet Elialí Mesialok telak dama tím̄bi b̄ukak?’” ¹¹ Eumbi enguk, “Biañgan Elialí dama undane b̄imbi, amatam tí-pañgípañgíle tí-semekak. ¹² Gan natna ñíndiñ sanlet: plofet no Elia wandin endi ikan b̄ñnguk, gan amalí endok kusei gama ním̄ ka-nandi-dakleñgíñ. Endi n̄s̄ilok nanandín̄ji klembi, kundit kolan kusei kusei tíñm̄ñgíñ. Tím̄bi Amalok Níñañla kolan wíndiñgangot tíñm̄nekalíñ.” ¹³ Wíndiñ eumbi, gwañgwañiilí Yesulí Yoane tuk ii-sem tí-kuñguk endok plon e-yout tím̄bi eñguk wín nandi-tomgíñ.

Yesulí nanandi-kilíktíla nepek bien sín̄k enguk

¹⁴ Yesu gít gwañgwañiilí típet gít no endi amatam asupti kím̄n tí-paklín̄nan p̄i tombím̄bi, ama nolí Yesuloñ b̄imbi, kesiinan m̄lelem tí-ñim̄bi nñnguk, ¹⁵ “Wopum, d̄k níñanala blan tíñm̄ñ. Gwañgwa ñalí kwapmeñgan gíñañ kamalalak nain wín tíkeumbi, kím̄ katap tím̄bi, komba gíñañ ba tuk gíñañ pa p̄umbi, p̄ñngíu kola sín̄k talak. ¹⁶ Nak gwañgwañgailí tím̄bi kíndem danelíñdok nañgípi b̄ñ̄at, gan endi tí-tlap bium patak.” ¹⁷ Wíndiñ eumbi, Yesulí tambane eñguk, “Amatam man ñíndiñgít kuañ síndi nanandi-kilíktín̄ji ním̄ pat-samumbi, kamakama tañ. Nak sín̄ gita papata kunjít tílet! Nain nítek sín̄k sín̄ gita gamañgot kuwambi, nandi-kilíktí namnekalíñ?” Wíndiñ embi, “Gwañgwa wín nokoñ nañgípi b̄iwít!” enguk. ¹⁸ Nañgípi b̄imbi, Yesulí yal kolan gwañgwalok gínannan pakuk wín ní-ñomb̄imbi poñañguk. Poñaumbi, wolongan gwañgwa walí kíndem dañguk.

¹⁹ Nísiñgan palíñ̄ipi, gwañgwañiilí Yesuloñ b̄imbi ní-nandím̄bi eñgíñ, “Kusei níteкта tím̄bi níndi yal kolan wín kle-kotneñdok típikamíñ?” ²⁰⁻²¹ Eumbi enguk, “Nanandi-kilíktín̄ji lakat sín̄k walí tuop ním̄. Nak biañgan sín̄k sanba: nanandi-kilíktín̄ji wambíñ m̄n̄jip tip m̄nam wandin pat-samekta, kundit gítik tínep nandañ wín kíndem eumbi indauk, wín kwet jañgín ñala bo kíndem nínelíñ, ‘D̄k m̄lapi da wolok ñau!’ ním̄bimbi, wolok tuop tím̄bek.” *

* **17:20-21:** Nandi-tale ama díwíndi manda kusip no gamañgot patak eañ. Wín ñíndiñ, “Ama nanañ gítik kím̄síp tíñ̄ipi, nímoló tañ endiñgot yal kolan ñandisí gumañ ep kle-semnelíñdok, telak no ním̄ patak.”

Yesulí enlok kuseila gwañgwañiila en-kaikta tî-semguk

²² Yesulok gwañgwañii gîtk endî Galili distrik kîmînan tî-palîmbi, ñîndînguk, “Nain nîm ombataumbi, Amalok Nîñañ kanjîkîniilok kîsînan kîmîlîmbi, ²³ wîlî kîmbîmbi, sandap tîpet gît no ñaumbi, Anutulî kîmnan nanin tîmbî mîlalekak.” Wîndîñ eu nandîmbi, gînañjî mîlata sînik tañguk.

²⁴ Tîmbi Yesu gîta gwañgwañii endî Kapaneam it kwelan ña tomgîlîñ. Tombîmbi, ama mînem tapma it tî-dîndîm eelok epmañgîlîñ endî Petloloñ bîmbi nî-nandîmbi eñgîlîñ, “Endautsî endî tapma ittok takis mînem pa kîmîtak ba nîm?” ²⁵ Eumbi nînguk, “Ba! Kîmîtak ñak.” Wîndîñ embi, it gînañ loñguk.

Lombi, manda gama nîm eñîlîmbi, Yesulî nî-nandîmbi eñguk, “Simon, dîk nîtek nandîlan? Kwelalok ama wapmañdî kena kusei kuseilok mînem pa mekañ wînan denanî? Wînan nîñañjîiloñ nanin mekañ ba ama dîwisîloñ?” ²⁶ Eumbi, Petloli eñguk, “Ama dîwisîloñ.” Eumbi nînguk, “Wîndîñda nîñañjîilî slak papi, takis mînem nîm pa kîmîkañ. ²⁷ Gan nîm kañbi, gînañjî tînda kolaumbi, gimbit tî-nîmnelîñ. Wîndîñda dîk ñambi, tuk gwañnan pis tiatia toa no kolîm pîwînan. Tîmbi pis dama tiañeutañ endok man tambîpi, mînem kwandaî no man gînañ paletak kautañ wînan tîke bîmbi, enda emekañ. Mînem walî nîtettok takislok tuop tîmbetak.”

Yesulî Ama Wapmañlok kapmalnan kuñgula gwañgwañii enî-daut tî-semguk

18

Kunum Molomdok gîngîtîñii pakañ endok boñgîpsînan nîndî loloñ sînik yañ?

¹ Nain wolonda gwañgwalî Yesuloñ bîmbi nî-nandîmbi eñgîlîñ, “Kunum Molomdok gîngîtî boñgîpsînan nîndî loloñ sînik yañ?” ² Eumbi, Yesulî gwañgwa tip no kîtîñmum bîmbi, boñgîpsînan kîmîpi ³ enguk, “Nak biañgan sînik sanba: tîkap sîndî gînañ nanandînjî nîm tambanembi, gwañgwa bisat nomîk nîm indanelîñda, sîndî Kunum Molomdok gîngîtîñii nîm indanekalîñ. ⁴ No en kayombînembi, gwañgwa tip ñandin indalakta, en wakan Kunum Molomdok gîngîtîñiilok boñgîpsînan loloñ sînik patak yañ.

⁵ No en naka nandîmbi, gwañgwa ñandin nola not tîñmîlakta endî wakan naka not tî-namlak. ⁶ Gan no en gwañgwa koi nîmnat ñandin ñalî nandîkîlîkti tî-namlak wandin no nî-tiañeumbi, yom plon pipîlakta ama walî blangandok. Neta, Anutulî mîlap wopumgan mîukakta tîmbi. Endî kundit wandin gama nîm tîñîlîmbi, kawat wopum no bim plon topmbi, tîke kolîm tuk kimbîñ gînañ pîumda walî mîlap lakat indañmek. ⁷ Kwelalok amatam endî blasîngandok. Neta, nain tuop nepek kusei kuseilî yom plon ep tiañenepi inda-semañ. Gan nepek wandin wînan nîndî tîmbî inda-semalak en Anutulî mek tî-lamîlekak.

⁸ Wîndîñda dîk kîka ba kesîka tombonlî yomdok sîsoñ plon gapîlîm pipîlañda, kak dombî kolîm ñaumbi, kîka ba kesîka tombongot kumbi, kuñgu taletalen nîmnatnan loukañ. Nîm kañbi, kîka ba kesîka tîpelatkan kukapi, komba nîm pa kîmlaknan wandîñ gep kolîm pîuñ a. ⁹ Ba dîk dauka tombonlî yomdok sîsoñ plon gapîlîm pipîlañda, dauka wînan gîtnei kolî ñaumbi, dauka tombongot kumbi, kuñgu taletalen nîmnatnan loukañ.

Nim kañbi, dauka t̄pelatkan kukapi, j̄mbi+ñdok komba galk ḡnañ gep kolim p̄iun̄ a.

¹⁰⁻¹¹ S̄ind̄i kuñgunji ka-kiliñ enekaliñ. Nim kañbi, gwañgwa kosi nimnat wandin endoñnan nanin nola nandum t̄lal t̄mbi+mbi, en t̄mbi kolaneliñ. Neta, nak ñind̄iñ sanba: añelo gwañgwa wandin yambi-dikñeañ endi kunum ḡnañ kumbi, enda t̄mbi kwapmeñgan Bepna kunum ḡnañ patak endoñnan k̄ndem ña indañ. *

¹² S̄ind̄i n̄tek nandañ? Tikap ama nolok sipsip 100 palmek, t̄mbi noñgan no pailim kak biw̄ik ba? Nim a. Endi 99 yambium kwet jañḡnnan pal̄mbi, ña noñgan no pait-patak w̄in lonj̄iw̄ik. ¹³ Nak biañgan sanba: endi sipsip 99 enda sil̄isil̄i t̄lak, gan noñgan pailim t̄mbi indalak enda sil̄isil̄i wopum s̄in̄ik t̄lak. ¹⁴ W̄ind̄iñgangot Bepsi kunum ḡnañ patak endi gwañgwa koi nimnat wandin endoñ nanin no nim paillektok nand̄ilak.”

Sambatnii ḡit manda t̄-d̄ind̄im eelok telak

¹⁵ Yesuli yous̄imbi enguk, “Nokok sambatnai s̄indoñ nanin noli yom t̄gamumbi, dik ñam s̄itekan papi, kusei daulmekañ. T̄mbi endi mandañga nand̄im t̄ike-kiliñ elakta, endi b̄indambo not t̄-gambi, dikok sambat indaukak. ¹⁶ Ba endi mandañga w̄ilekta, ama noñgan ba t̄ipet yanañḡil̄imbi endoñ ñanekaliñ. T̄mbi nokail̄i manda ḡit̄ik ama wolok plon k̄it yout t̄lañ w̄in e-gemb̄il̄anekaliñ, endik̄ñe mandal̄i molo manda elak wolok tuop. ✧ ¹⁷ Ba endi mandanj̄i w̄it kak kolekta, ama w̄in kikesim̄ndok kis̄nan kim̄ilekañ. Kikesim̄ndok manda w̄ind̄iñgangot w̄it kak kolekta, enda nand̄iñm̄umbi, endi takis epep ama ba ama Anutu nim nand̄i-k̄il̄ikt̄i t̄ñmañ endok tuop t̄imbekak.

¹⁸ Nak biañgan sanba: s̄ind̄i nepek nola kwelan e-wiat t̄i-semumbi, Kunum Molomdok dainan w̄ind̄iñgot wiawiat indaukak, t̄mbi s̄ind̄i nepek nola e-wiat nim t̄i-semumbi, Kunum Molomdok dainan w̄ind̄iñgot gama pat-semekak. ¹⁹⁻²⁰ T̄mbi nak yous̄imbi ñ̄ind̄iñ sanba: ama t̄ipet ba t̄ipet ḡit no endi nokok kotna plon k̄im̄in tañda, nak en ḡita patet, wala t̄mbi s̄indoñ nanin ama t̄ipet endi kwelan ñolok ḡinañjet kiulim noñgan t̄mbim, nepek nola ba nola nimolo t̄mbi+mbi, Bepna kunum ḡnañ patak endi nand̄i-semekak.”

Notniilok yomji nain tuop bi-semlok

²¹ T̄mbi Petloli Yesuloñ b̄imbi ñ̄ikañbi eñguk, “Wopum. Notna noli yom pa t̄-namumbi, nain n̄tek yom̄in biñmetat? Nain 7got biñmet wal̄i tuop ba?” ²² Eumbi n̄ñguk, “Nain 7got nim a. D̄ik 70 im 7 biñmi-ta-ñaukañ, w̄in yom b̄imbi t̄ñ̄ipi nim kunakunattok elet.

²³ Kusei ñ̄ind̄iñda t̄mbi w̄ind̄iñ elet: ama wapmañ noli nepek t̄ñguk w̄ind̄iñgangot Kunum Molomdi ḡiñḡit̄ñii yambi-d̄ik̄ñelak. Ama wapmañ wal̄i kena amañiil̄i nepek slak ep̄ḡil̄iñ w̄olok k̄injan omb̄iñm̄inel̄iñdok entiañeñguk. ²⁴ En-tiañembi, kena kusei k̄im̄il̄imbi, ama no nañḡip̄ b̄iñḡil̄iñ endoñnan k̄injan omb̄iñmektok palm̄iñguk w̄in m̄inem 45 milion. † ²⁵ Endi m̄inem w̄in omb̄iñmektok tuop nim, wala t̄mbi ama wapmañd̄i m̄inem d̄iw̄in epmektok nand̄iñ̄ipi, kena gwañgwañii ñ̄ind̄iñ t̄inel̄iñdok enguk: endi ama en wak̄it tam gwañgwañii ba nepenepek ḡit̄ik palm̄ilak w̄in epbi, tualok k̄im̄itnel̄iñdok enguk. ²⁶ W̄ind̄iñ eumbi, kena ama wal̄i

* **18:10-11:** Nand̄i-tale ama d̄iw̄ind̄i manda kusip no gamañgot patak eañ. W̄in ñ̄ind̄iñ, “Neta, Amalok Niñañ endi amatam yomjila t̄mbi pait-pakañ epmektok indañguk.” ✧ **18:16:** Lo 19:15

† **18:24:** Yesuli m̄inem kunakunat eñguk w̄in wopum s̄in̄ik. M̄inem wal̄i ama 10,000 endi ḡwilat 15 ḡit̄ik kena t̄ñḡil̄iñ endok tuanji.

ama wapmañdok kesinan milelem tĩmbi, ñĩndĩñ ni-blambla eñguk, ‘Ama wapmañna, blan ti-nambi, naingot namumbi, nak kınjan tuopkan ombĩgam-taleutat.’ ²⁷ Tĩmbi ama wapmañdĩ ama wala blan ti-ñĩmbi, kınjan wopum palmĩñguk wın gĩtĩk biñmĩmbi, kak slak bium ñañguk.

²⁸ It gĩnañ nanin pi ñañpi, kena gwañgwa nol no tĩmbi indañguk, endoñan kınjan ombĩñmektok palmĩñguk wın mĩnem 100. † En wakan tĩmbi indambi, bim plon tĩke kandipi nĩñguk, ‘Dĩk mĩnem slak tĩkeñguñ wın ñĩndĩñgĩtañgan ombĩ-namĩñ!’ ²⁹ Tĩmbi nollĩ kesinan milelem ti-ñĩmbi, ñĩndĩñ ni-blambla eñguk, ‘Dĩk nandĩ-nambi, nain namumbi, nak kınjan ombĩ-gametat.’ ³⁰ Eumbi nandĩ-kĩmnembi, it kwambĩñ gĩnañ nañgĩp ña kĩmĩpi ñĩndĩñ nĩñguk, ‘Kınjan ombĩ-tale-namumek gep pi-sattok’.

³¹ Tĩmbi noliilĩ kundit wın ka-nandĩmbi, gĩnañjĩ biañgan mlataumbi ña ama wapmañ kasat tĩñmĩ-taleñgĩlĩñ. ³² Tĩñmĩ-taleum nandĩmbi, kena ama wın bĩndambo ni-tiañembi ñĩndĩñ nĩñguk, ‘Ama kolan papait, dık nan-blambla eumbi, nak blan ti-gambi, kınjanna wopum wın kak bi-gamĩt. ³³ Nĩtek tĩmbi, nak bi-gamĩt, gan dık wĩndĩñgangot nokala blan nĩm tĩmbi biñmĩñañ?’ ³⁴ Wĩndĩñ embi, gĩnañ komba dũmbi, mik amaloiñ nañgĩp ñambi enguk, ‘Sĩndĩ nain tuop kena gĩm mĩumbi, endĩ kınjanna wopum wın ombĩ-nam-taleumek, wolonda sĩndĩ kañbiumbi piukak.’ ³⁵ Yesulĩ e-yout manda wĩndĩñ en-talembi eñguk, “Sĩndĩ noñgan noñganlĩ gĩnañjĩ gĩtĩktĩ nosiilok yomjĩ nĩm bi-sem-talenelĩñda, Bepna kunum gĩnañ patak endĩ wĩndĩñgangot noñgan noñgan sĩndok yomjĩ nĩm bi-sameka k.”

19

¹ Yesulĩ manda wĩndĩñ e-talembi, Galili distrik bimbi, Juda amatamdok kwelan Jordan tuk dat kandañ patak wandĩñ ñañguk. ² Tĩmbi amatam asupgandĩ en kle ñaumbi, jĩmbatsiat ep tĩmbi kĩndem dañgĩlĩñ.

Wapatam Anutulĩ ep kiukuk wın amalĩ nĩm tambĩktok

³ Tĩmbi Falisi ama dıwĩndĩ Yesuloñ bĩmbi, ti-kuyuk tĩñmĩnepi ni-nandĩmbi eñgĩlĩñ, “Dĩk nĩtek nandĩlañ? Damañgan Moselĩ endĩkĩne manda kĩmĩt-nĩmguk wolok tuop ama nolĩ enlok nanandĩnla nepek kusei wala ba wala tamĩn kle-kolek ba nĩm?” ⁴ Eumbi tambane enguk, “Manda youyoulĩn ñĩn patak wın sĩndĩ pinat nandĩmbi kamalañ bek. Nain kusei kĩmĩkĩmĩlĩnan Anutulĩ ama ep tĩmbi indañguk wolonda endĩ ama gĩt tamĩn ep tĩmbi indañgĩmĩk. ✧ ⁵ Tĩmbi ñĩndĩñ eñguk, ‘Kusei wĩndĩñda amalĩ meñ beu yambimbi, tamĩnnat gali-kwambĩñ daumbi, piñgĩpset noñgan indayamĩk.’ ✧ ⁶ Wĩndĩñda nak ñĩndĩñ sanlet: endĩ piñgĩp noñgan indambi, nombo tĩpet nĩm tamĩk. Wala tĩmbi wapatam Anutulĩ ep kiukuk wın amalĩ nĩm tambĩktok.”

⁷ Tĩmbi Falisi amalĩ ñĩndĩñ nĩñgĩlĩñ, “Tĩkap wĩndĩñda, nĩtek tĩmbi Moselĩ endĩkĩne manda ñĩndĩñ kĩmĩkuk: ama no tamĩn kle-kolektok nandĩlakta, endĩ manda no wolok tuop youp mĩmbi kleum ñaukak?” ✧

⁸ Eumbi enguk, “Sĩn bamba bep pañjĩllok gĩnañ kwambĩndanjĩla tĩmbi Moselĩ nandĩ-sambi, tam kĩndem ep klenelĩñdok eñguk. Gan nain kusai kĩmĩkĩmĩlĩnan wın wĩndĩñ nĩm pakuk. ⁹ Wĩndĩñda tĩmbi nak ñĩndĩñ sanba: ama no tamĩn telak joñgo nĩm kuñguk wın kleum ñaumbi, komblin tĩlak endĩ telak joñgo kulak.”

† 18:28: Yesulĩ mĩnem kunakunat eñguk wın lakat sĩnĩk, sandap 100 wolok kenalok tuangot.

✧ 19:4: Stat 1:27, 5:2 ✧ 19:5: Stat 2:24 ✧ 19:7: Lo 24:1

¹⁰ Tĩmbi gwañgwañiilĩ tam kle-kokottok plon Yesu ñĩndĩñ nĩmbi eñgiliñ, “Tĩkap wĩndĩñda, amalĩ tam nĩm tĩmbi slak palekta wĩn kĩndem.” ¹¹ Eumbi enguk, “Ama Anutulĩ ep tĩmbĩ pañgĩtalak endĩngot manda wĩn guma tĩkeañ, ama gĩtĩkkandĩ nĩm. ¹² Nandañ. Kusei ñĩndĩñda ama dĩwĩsĩlĩ tam nĩm epmañ: wĩn dĩwĩn nolok pĩñgĩpsĩ kolan indaĩngĩlĩñda tĩmbi slak pakañ. Tĩmbi dĩwĩn nolok pĩñgĩpsĩ kombĩn inda-satalok gembĩn wĩn ama nĩsĩ dombu kokĩlĩñ, wala tĩmbi tam nĩm tĩkem slak kuañ. Tĩmbi ama dĩwĩn nolĩ Kunum Molomdok kenan tĩnelĩñdok tam nĩm tĩmbi slak pakañ. No en manda ñĩn nandĩ-daklelakta endĩ tĩkeukak.”

Kunum Molomdok gĩngĩt wĩn nin?

¹³ Tĩmbi amatamdĩ gwañgwa bĩsat Yesulĩ kii endok plon kĩmĩpi nĩmolo tĩsemektok endoĩ yanañgĩp bĩñgiliñ. Bĩmbi, gwañgwañiilĩ enombĩngĩlĩñ, ¹⁴ gan Yesulĩ ñĩndĩñ enguk, “Kunum Molomdĩ ama ñandĩsĩ enlok gĩngĩtĩii yambĩ-dĩkĩnelak, wala tĩmbi gwañgwa bĩsat yambĩumbi nokoñ bĩwĩt, telak masip nĩm tĩ-semnelĩñ.” ¹⁵ Wĩndĩñ embi, kii gwañgwa bĩsattok plon kĩmĩpi, gwĩlam tĩ-sem-talembi, walinin pĩm ñaĩnguk.

¹⁶ Tĩmbi ama nolĩ Yesuloñ bĩmbi nĩnguk, “Endaut, nak kuñgu taletalen nĩmnat kasĩleuttok ep tĩndĩn kĩndem nek tĩmbettok nandĩlañ?” ¹⁷ Eumbi nĩnguk, “Kusei nekta dĩk nokoñ bĩmbi, nepek nek ñalĩ kĩndem sĩnĩk wala nan-kalañ? Anutu en noĩngangot endĩ kĩndem, wala tĩmbi dĩk en gĩta nain taletalen nĩmnat kuuñdok nandĩlañda, endĩkĩne mandan taĩngonembi kleukañ.” ¹⁸ Eumbi, ama walĩ Yesu ñĩndĩñ nĩ-nandĩnguk, “Dĩk endĩkĩne manda dek ñala sĩnĩk elañ?” Eumbi nĩnguk, “Endĩkĩne manda ñala elet: dĩk ama nĩm wĩlĩ kĩmbekak, telak joĩgo nĩm kuukañ, kumbu nĩm tĩmbekañ, ama no manda plon patak endok siĩgin joĩgo nĩm siukañ, ¹⁹ meĩga beka gĩngĩngan tĩ-semekañ, tĩmbi dĩtnala nandĩlañ wĩndĩngangot nokaila nandukañ.” ✧ ²⁰ Eumbi, ama sim endĩ nĩnguk, “Endĩkĩne manda gĩtĩk wĩn nak ikan taĩngonembi kle-talelet. Gan nepek nek wala sĩnĩk gamañ tĩpĩkalet?” ²¹ Eumbi nĩnguk, “Tĩkap dĩk Anutulok nanandĩn gĩtĩk kle-taleup nandĩlañda, dĩk ña nepenepeka gĩtĩk tuatualok kĩmĩlĩm tua-taleumbi, mĩnem wĩn epmbi, ama pĩmbĩñesĩla em-taleumbi, tuaĩga kunum gĩnañ inda-gamekak. Wĩndĩñ tĩ-talembi, bĩ nep kle kuukañ.” ²² Ama simdĩ manda wĩn nandĩmbi, nepenepek asup palmĩngukta tĩmbi gĩnañ kolaumbi gwĩlĩlambĩ bim ñaĩnguk.

²³ Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañiila enguk, “Nak biaĩngan sĩnĩk sanba: ama mĩnem kwĩlĩkwĩlĩnat nolĩ Kunum Molomdok gĩngĩt indauktok nandĩlakta endĩ gliĩngĩlĩnat. ²⁴ Nak bĩndambo ñĩndĩñ sanba: kamel nolĩ lĩk bemdok gĩnañ gĩk wolok ña tombez nandĩwĩkta endĩ kena kwambĩñ tĩmbek. Tĩmbi ama kwĩlĩkwĩlĩnat no Anutulok gĩngĩt indaup nandĩlakta endĩ wĩndĩngangot kena kwambĩñ tĩmbekak, gan endok kenan wĩn kamellok kenan maklelak.” ²⁵ Gwañgwañiilĩ manda wĩn nandĩmbi, kolan sĩnĩk sĩlĩkĩnembĩ eñgiliñ, “Tĩkap wĩndĩñda, nĩndĩ Anutulok gĩngĩt tuop indauk?” ²⁶ Wĩndĩñ eumbi, Yesulĩ dĩndĩngan yambĩmbi enguk, “Amalĩ wĩndĩñ tĩndĩlok tuop nĩm, gan Anutulĩ nepek gĩtĩk wĩn tuop tĩ-taleuk.”

²⁷ Tĩmbi Petlolĩ tambanembi nĩnguk, “Kalañ. Nĩndĩ nepenepekĩ gĩtĩk bĩ-talembi bĩmbi, dĩk gep kle kuamĩñ, wala tĩmbi nĩndĩ tuan nek tĩkenekamĩñ?” ²⁸ Eumbi enguk, “Nak biaĩngan sĩnĩk sanba: Anutulĩ nepek gĩtĩk tĩmbĩ kaitaumek, Amalok Nĩñañ endĩ ama wapmaĩdok pipapĩpat

plon pipapi, kusei k+m+pi, amatam g+it+k yambi-d+ik+neukak. Wolonda ama 12 nep kle kuañ s+nd+ bo ama wapmañdok pipapipat plon pipapi, Israel ama sambat 12 yambi-d+ik+nekal+iñ. ²⁹ T+mbi no en naka t+mbi il ba dal kwayañii ba wiwii ba meñ beu ba gwañgwa b+sal+ ba nanañ kenan ba nepek w+in g+it+k bi-taleñgukta, Anutul+ wolok tambon nain asupgan yous+iñm+ta-ñambi, kuñgu taletalen n+mnat wak+it m+ukak.”

Kunum Molomdi giñg+iñii s+loñ ti-sem lak

³⁰ Yesuli+ yous+iñbi enguk, “Nain taletalenan ñ+nd+iñ indaukuk: ama asup nin end+ man ñ+nd+iñg+it ama d+iw+iñlok daus+inan damandama tañ end+ siñgi s+in+k itnekal+iñ, t+mbi siñgi s+in+k bañ end+ d amandama itnekal+iñ.

20

¹ Nekta, Kunum Molom w+in end+ wain kena molom nol+ kena gwañgwañii en-tiañembi yambi-d+ik+neñguk wandin. Kwet salaumbi, kena molom wal+ k+m+in kwelan ñambi, kena gwañgwa d+iw+in epemepi, ² kena nain noñgan wolok tuop en-indaumbi nandum tuop t+mb+iñbi, kena g+inañ en-mul+iñ ñañg+iñ. ³ T+mbi kwet ip sala-s+in+k taumbi, ama wal+ nombo ñambi, ama d+iw+in kenala n+m ñañañ k+m+in kwelan slak pal+mbi yamb+iñbi, ⁴ ñ+nd+iñ enguk, ‘S+nd+ bo ña wain kenana t+mb+iñbi, kena t+netañ wolok tuan sametet.’ W+ind+iñ eumbi, wain kena t+nd+la ñañg+iñ. ⁵ T+mbi maim boñg+ip pal+mbi, kena molomdi b+ndambo ña ama d+iw+in kena t+ñ+m+inel+iñdok en-mukuk. T+mbi maimdi gama n+m p+i-sem b+iñ+iñbi end+ w+ind+iñgangot t+iñguk. ⁶ T+mbi kwet k+i+mek+i+melok t+mb+iñbi, b+ndambo ñambi, ama d+iw+in kena n+m t+nd+in slak pak+iñ ep t+mbi indaumbi enguk, ‘S+nd+ nekta sandap ombap kena n+m t+mbi slak pal+mbi, timlala t+lak?’ ⁷ Eumbi n+iñg+iñ, ‘Nimbek nol+ kena no n+m n+m+k.’ Eumbi en-mupi enguk, ‘Ale, s+nd+ bo ñambi, wain kenana g+inañ kena t+mb+it.’

⁸ Kwet k+i+m eumbi, wain kena molomdi+ kena ka-d+ik+ne amala n+mbi eñguk, ‘D+ik kena gwañgwa k+i+semum b+iñbi, tuanji em+iñ. Emepi, siñgi b+iñ endoñan kusei k+m+pi em ta-ña, dama b+iñ end+ siñgi emu talew+in.’ ⁹ T+mbi kena ka-d+ik+nel+ ama kwet bipmem t+mb+iñbi, kena kusei k+m+k+iñ end+ b+iñbi, kena nain noñgangot tuan em-taleñguk. ¹⁰ Emumbi, dama b+iñg+iñ end+ ‘Tuan t+ke lo n+metak bek’ em nand+iñg+iñ, gan ka-d+ik+nel+ ama noñgan noñgan end+ bo kena nain noñgangot tuan emguk. ¹¹ Tuanji t+keñ+pi, kusei k+m+pi, kena molomda em balep t+i-ñ+iñbi ¹² eñg+iñ, ‘Siñgi b+iñ end+ kena nain dumangot t+iñ, gan n+nd+ sandap ombap maim kwamb+iñ g+inañ kena p+iñg+ip gawalat t+i-patnambi k+i+m elak. Nekta s+in+k siñgi b+iñ en g+ita tuan walan noñgangot n+m lañ?’ ¹³ W+ind+iñ eumbi, kena molomdi+ endoñan nanin nola ñ+nd+iñ n+iñguk, ‘Notna, nak kolan n+m t+i-gamlet. D+ik kena nain noñgangot tuanla gan-nand+iñwambi, nandum tuop t+ik w+in. ¹⁴ Wala t+mbi m+in+emga t+ikembi ñau. Nak m+in+em gam+it, w+ind+iñgan siñgi b+iñ emepi nand+it. ¹⁵ Nak natnalok m+in+em w+ind+iñ ba w+ind+iñ t+mbep nand+iñbi, k+ndem t+mbet. Nak g+inañ s+loñ ti-semlet, wala d+ik n+iñlok tañgan yambi-gimb+it t+lañ ba?’”

¹⁶ Yesuli+ e-yout manda w+ind+iñ embi enguk, “W+ind+iñda ama man ñ+nd+iñg+it siñgi s+in+k bañ end+ damandaman itnekal+iñ, t+mbi damandaman bañ end+ siñgi s+in+k itnekal+iñ.”

Ama Wapmañ Yesuli+ indañgan il kwelan Jerusalem loñguk

Ama Wapmañ Yesu endi kena nek timbektok indañguk?

¹⁷ Timbi Yesulı Jelusalem lo ñaupı, gwañgwañii 12 kiti-semum bımbi, nıñıngan telak telak ñañıpi enguk, ¹⁸ “Nandañ! Nıñdi lokap, Jelusalem tomnambi, Amalok Nıñañ tıkebı, tapma ama biesı ba endıkñe manda nandı-tale ama endok kısı plon kımılım loukak. Timbi endı manda plon kımıpi, wılı kimbektok manda embı, ¹⁹ Roma amalok kısı plon kımılımbı, endı Amalok Nıñañ endok plon nı-sasale manda embı waıpmı, tıkem kloñbat plon wılım kimbekak. Timbi maim tıpet gıt no tımbımbı, Anutulı en kımnan nanın tımbı mılalekak.”

²⁰ Timbi Yesulı kimbektok en-taleumbı, Sebedilok tamın endı nıñañıit tıpet, wın Yakobo gıt Yoane, en gıta Yesuloñ bımbı, mılelem tı-ñımbı, nepek no nandıñmektok nıñguk. ²¹ Timbi Yesulı nı-nandımbı eñguk, “Dık nekta nandılañ?” Eumbı nıñguk, “Dık ama wapmañ indambi, amatam yambı-dıkñeukañ nain wolonda nandı-nambı, nıñanait tıpet ñalı bo ama wapmañ indambi, kika dındım ba kepman pipatemeñtok nandılet.”

²² Eumbı, Yesulı nıñañıit nıñdıñ enguk, “Sıtı nıteka eamık wın nım nandı-dakleamık. Nak mılap bemetat * wın sıtı tuop bemdekamık ba?” Eumbı nıñgımık, “Nıtı tuop.” ²³ Wıñdıñ eumbı enguk, “Sıtı bıañgan nokok mılap bemdekamık, gan nıñdı kıtna dındım ba kepma kandañ pilekak wın natna ewa taleuktok tuop nım. Pipapat wın Betnalı ama dek endı engan epmep nandılak endı tı-wılı dıkñe tı-semguk.”

²⁴ Timbi gwañgwañii 10 endı manda wın nandıñgılıñda, dakwaya tıpetta gıñañjı komba dıñguk. ²⁵ Gan Yesulı gwañgwañii gıtık kiti-semum bımbı enguk, “Sıñdı kwelalok yambı-dıkñe ama endok ep tıñdıñjı nandı-taleañ: amatamdok kuñgun ba kım wın ama wapmañjılok kiinan patak, tımbı ama loloñdı pımbıñesıla endıkñe mandanjı kwambıñ enbı, tañgonem klenelıñdok gıñgıñeañ. ²⁶ Gan sıñdok boñgıpsınan wıñdıñ nım tılok. Nım sıñık. Sıñdoññan nanın no en wopum kuuktok nandılakta, endı nolıilok tıplaplaenjı kuukak. ²⁷ Timbi no en sıñdok telak damanjı kuuktok nandılakta, endı kena gwañgwañjı sılanın kumbı, ²⁸ Amalok Nıñañ tıñguk wolok tuop tımbekak. Endı amatam asup ep tımbı platambı, endok kınjan kimbektok ama sıñık indañguk, endı en tımbı platanelıñdok nım.”

Ama tıpet dauset sisıpmın endı Yesu en ama wapmañ wın nandı-dakleñgımık

²⁹ Yesulı gwañgwañii gıt Jeliko it kwet bımbı ñañımbı, amatam kımın wopumdı en kle ñañgılıñ. ³⁰ Timbi ama tıpet dauset sisıpmın endı telak pawan pi pakımık. Endı Yesulı yapma kleup tımbım nandımbı, wolongan kıtımbı nıñgımık, “Devıttok Komblın, dık nıta blan tı-nımıñ.” ³¹ Endı wıñdıñ kıtımbı, amatam asuptı enombımbı, en-kımısıp tıñgılıñ, gan endı wopumgan kıtımbı nıñgımık, “Wopum, dık Devıttok Komblın, nıta blan tı-nımıñ.” ³² Eumbı, Yesulı wıñga ipı kıtı-sembı enguk, “Sıtı nıtek tı-samettok nandıamık?” ³³ Eumbı nıñgımık, “Wopum, nıtı dık dauset tımbı tom-nımeñdok nandıamık.” ³⁴ Timbi Yesulı blan tı-sembı, dauset kiılı tıkekaumbı, wolongan dauset tombımbı, nepenepek kañbı, Yesu kle ñañgımık.

21

Yesulı ama wapmañ nomık Jelusalem loñguk

* **20:22:** Yesulı mılap bembemla eñguk wın endı Grik manda plon nıñdıñ eñguk, “Nak tuk wıtna tıke lombı nambetat wın sıtı tuop tıke lombı nandekamık ba?”

1 Yesu gít gwañgwañii endí Jelusalem it kwet tímbe dumalaumbi, Oliv kwet jañginnan lombi, Betfage it kwelan tomgíliñ. Tomñímbi, Yesulí gwañgwañiit típet en-mupi ² enguk, “Sítí it kwet da patak wolok ñandekamík! Ñam tombi, wolongan doñki níñaññat toali ep top yambiyambin kandetamík. Kañbi písap yanañgípi bíwít! ³ Tíkáp nimbek nolí sambímbi san-kaumbi, ñíndíñ níndekamík, ‘Molomdí doñki kena emektok nandílak. Tímbe platik sínik yambiumbi yanañgímbi bíndetamík.’”

⁴ Yesulí doñkila eñguk wín endí plofet ama nolí damañgan kumbi manda eñguk walí bien inda-dakleuktok tíñguk. Manda wín ñíndíñ,

⁵ “Saiondok * amatam ñíndíñ enbímbi nandíwít: Ama wapmañjé endí síndí sepmektok bí-samlak. Endí kayombímbi, doñki plon pípatak, wín doñki sim wolok plon pípapi bílak.” *

⁶ Tímbe gwañgwa típet endí ñambi, Yesulí kena manda enguk wolok tuop tímbe, ⁷ doñki me níñañ yanañgípi, Yesuloñ bíñgímík. Bímbi, sauloñjet kiundepi, doñki plon kímímbi, Yesulí wolok plon lo pípapi ñañguk.

⁸ Tímbe amatam kímín wopum endoññan nanin asupgandí endok koi gíngít tíke-lonelíndok sauloñjé telak plon samba eñímbi, díwindí komba sak kiyat dombímbi mep bímbi, wíndíngot telak plon ipane-ta-ñañgíliñ.

⁹ Tímbe amatam Yesu síngi dama tímbe kleñgíliñ endí enda Mesia nímbi, ñíndíñ yousíyousíngan kímbi eñgíliñ,

“Ama wapmañ Devít endok Komblín bílak, koi tíke-lowít!

Molomdí ama ñín ama wapmañní kuuktok ní-mukuk en wakan gwílam tíñmen!

Anutu kunum gíñañ patak endok koi tíke-lona!” *

¹⁰ Yesulí Jelusalem it kwelan ama wapmañ nomík lo tombímbi, wínasi gítíktí wín ka sílíkñembi, “Wín nín?” e-nandíngíliñ. E-nandumbi,

¹¹ amatam kímín wopumdí tambane e-ta-ñañgíliñ, “Ñín plofet Yesu en Nasalet it kwet, Galili distrik nanin.”

Yesulí tapma ilan gembín daut semguk

¹² Tímbe Yesulí tapma it sañ jímbe gíñañ lombi, kímímbi tua tímbe, mínem kena tí-pakíliñ lo yambímbi, nandum tuop nímbi tíñguk. Wíndínda endí ama tapma tíndílok nepenepek kímímbi tuañgíliñ gítík ep klembi, ama mínem tambo míñ kena tíngíliñ endok kímíkímítí wakít moník tuatualok kímíkíliñ endok pípatátsí wílí tombolímbe, ¹³ ñíndíñ enguk, “Anutulok manda no ñíndíñ youyoutín patak, ‘Nokok itna wín nan-wowoñ tíndílok it een’.” * Gan kímímbi tua ama síndí it ñín tímbe kumbu amalok pat-sembí it nomík tilak.”

¹⁴ Yesulí tapma it sañ jímbe gíñañnan palíñímbi, ama kesít nímbi kuñgíliñ gítí ama dausí sípmímbi endí endoñ bímbi, ep tímbe kíndem dañguk. ¹⁵ Tímbe wembe gwañgwa wandíñ pakíliñ endí ñíndíñ kíñgíliñ, “Ama wapmañ Devittok Komblín endok koi tíke-lowít!” Tapma ama bíesí gít endíkñe nandí-tale ama endí manda wín nandímbi, Yesu kundít kíndem engano asup tíñguk wín kañbi, gíñañjé komba dímbi, ¹⁶ ñíndíñ ní-nandíngíliñ, “Endí Mesia ganañ wín dík nandíla ba?” Eumbi tambane enguk, “Ba wín nandílet ñak. Gan síndíla Ama Wapmañ Devittí Wopumla ñíndíñ níñguk wín pínpa nandí-kamalañ bek, ‘Dík wembe gwañgwa

* **21:5:** Jelusalem it kwet koi no wín Saion. Plofetti ‘Saiondok amatamla’ eñguk endí Jelusalem nasi ba Isael amatam gítík endok plon ep yout tíñguk. * **21:5:** Aisaia 62:11, Sekeraia 9:9 * **21:9:** Kap 118:25-26 * **21:13:** Aisaia 56:7

tip ba wopum ep tĩmbi pañgitaumbi, gan-tĩke-loumbi kĩndem dalak.’” ✨
 17 Wĩndĩñ embi, ama biesi yambimbi, Jerusalem nanin Betani it kwelan ñambi, wandĩñ douñguk.

Yesuli komba fik no ni-suambalĩmbi yañetañguk

18 Kwet salaumbi, Yesuli Jerusalem undane ñañĩpi, nanañ gawat tĩnguk.
 19 Tĩmbi deium ñaumbi, komba fik no telak pawan palĩmbi kañguk. Kañbi, ñasĩngan kuseinan ña bienla deium loumbi, lonji ka-tĩlapi, sakgot kañguk. Kañbi, komba fik ni-suambapi eñguk, “Dĩk bienga nombo nĩm laliukañ, nĩm sinĩk.” Eumbi, wolongan komba fik walĩ yañetambi kĩmĩñguk.

20 Gwañgwañĩli wĩn ka silĩkĩñmbi eñgĩliñ, “Nĩtek tĩmbi, komba fik ñali platik sinĩk kĩmbi yañetalak?” 21 Eumbi, Yesuli tambanembi enguk, “Nak biañgan sinĩk sanba: tĩkap sĩndi gĩnañ tĩpet nĩm tĩmbi, Anutu biañgan nandĩ-kĩlĩkti tĩñmĩ-kuneliñda, nak kundit komba fik ñala tĩt wĩndĩñgangot sĩndi bo tĩneliñ. Tĩmbi wakangot nĩm ya. Tĩkap sĩndi kwet jañgĩn ñala ‘Mĩlapi, tuk kimbĩñ gĩnañ pi!’ nĩmbĩmbi, gumañ wolok tuop indawĩk. 22 Sĩndi Anutula nepek no ba no tĩmbektok nĩmolo tĩ-ñĩmbi, nandĩ-samektok nandĩ-kĩlĩkti tañda, wĩndĩñ inda-samekak.”

Yesuli nindok manla kena pa tĩnguk wala ni-nandĩñgĩliñ

23 Yesuli tapma ti sañ jimba gĩnañ lombi, amatam enĩ-daut tĩ-semguk. Enĩ-daut tĩ-sem-paliñĩmbi, tapma ama biesi gĩta Isael amalok ama biesi endĩ endoñ bĩmbi, ni-kañbi eñgĩliñ, “Nĩndi ganbĩmbi, kundit ñandin pa tĩlañ? Ba nindok mandanla ba gembĩnla wĩndĩñ pa tĩlañ?” 24 Eumbi tambane enguk, “Nak bo nepek nola san-nandutet. Dĩndĩm tambane nanĩnetañda, nak bo nindok mandala kundit wandin sinĩk pa tĩlet wĩn sanbetet. 25 Nĩndi Yoane nĩmbĩmbi, amatam tuk i-semguk? Wĩn Kunum Molomdi ba ama noli?” Wĩndĩñ eumbi, kusei kĩmĩpi, nisĩngan dombi tañan tĩmbi eñgĩliñ, “Nĩndi ‘Kunum Molomdi’ wĩndĩñ eneñda, endi ñĩndĩñ nĩni-nandutak, ‘Wĩndĩñda sĩndi neкта Yoanelok mandan nĩm nandĩ-dasiñgĩliñ?’ 26 Gan nĩndi ‘Ama noli Yoane nĩmbĩm kena tĩnguk’ wĩndĩñ eneñda, amatam kĩmĩn wopum Yoanela plofet nandĩñmañ endi nĩtek tĩ-nĩmneliñ walañgot mĩsĩnetamĩñ.” 27 Wĩndĩñda endi Yesu ñĩndĩñ tambane nĩñgĩliñ, “Nĩndi Yoane nĩmbĩmbi, tuk i-semguk wĩn nĩndi nĩm nandamĩñ.” Eumbi enguk, “Ale, wĩndĩñda nak bo nĩndi nanbĩmbi, kundit pa tĩlet wĩn nĩm sanbetet.”

Yesuli Juda ama biesi lok gĩnañ kwambĩñji e-dakleñguk

28 Yesuli yousĩmbi, Juda ama biesi la enbi eñguk, “Sĩndi kasat ñala nĩtek nandañ? Ama nolok nĩñañiit tĩpet kuñgĩmĩk. Tĩmbi tualoñ ña ñĩndĩñ nĩnguk, ‘Tua, dĩk man ñambi, wain kena tĩ!’ 29 Eumbi, jip jup tĩnguk, gan siñgimek endi gĩnañ tambaneumbi, ña kena tĩnguk. 30 Tĩmbi besetti monaloñ ña wĩndĩñgangot nĩmbĩmbi, beula nĩnguk, ‘Ale, ñautet.’ Endi wĩndĩñ eñguk, gan nĩm ñañguk. 31 Sĩndi nĩtek nandañ, gwañgwa nĩndi beulok man tañgoneñguk?” Eumbi, endi eñgĩliñ, “Tualĩ.”

Tĩmbi Yesuli enguk, “Nak biañgan sanba: takis epep ama ba tam telak joñgolok endi sĩndok kwesi kĩnjannan Anutu enlok gĩñgĩt indaumbi yambĩ-dĩkñelak. 32 Kusei ñĩndĩñda tĩmbi wĩndĩñ indalak: Yoaneli bĩmbi, dĩndĩm kuñgulok telak daut samumbi, sĩndi la mandan nandum tĩlal tĩnguk, gan

takis epep ama gít tam telak joñgolok endíla mandan wín nandímbi tikekíliñ eñgíliñ. Síndi nepek wín kañgíliñ, gan gínanjì ním tambanembi, Yoanelok mandan nandímbi ním tikekíliñ eñgíliñ.”

Yesulí tapma ama biesí gít Falisi ama endí wain kena ka-díkñe ama kolasí wandín eñguk

³³ Yesulí yousímbe, tapma ama biesí ba Falisi amala enbi eñguk, “Nak e-yout manda no sanbambi nandíwít. Kena molom nolí wain kap kwet nolok típiñguk. Típi-talembi, sañ im gímbeunembi, wain tul wísí-dottok kwet no kíndipi, kena ka-díkñelok it ombap kloñ no kawattí kíndilím ikuk. Wíndíñ tí-talembi, kenan wín ka-díkñelok kísí plon kímípi, kwet mayañgan nolok ñañguk. ³⁴ Ña kuñíliñmbi, bien mepmettok nain indaumbi, kena gwañgwañii díwíndí wain bien enlok mepmettok ka-díkñelofñ en-mulím bímbi, wain kena gínan tomgíliñ. ³⁵ Tímbe ka-díkñe endí gwañgwa en-mumulín wín epmbi, no wípi, no wíli kímbeumbi, no kawattí wíkíliñ. ³⁶ Wíndíñ tímbeumbi, kena molomdí gwañgwa díwín nombo en-mukuk. Kunakunatsí wín gwañgwa dama en-mukuk yapma klembi, asup en-mulímbe bí tombímbe, kundit wíndíñgangot tí-semgíliñ.

³⁷ Síngi síník endí enlok níñañ síník ní-mupi, ñíndíñ nandíñguk, ‘Níñanalí ña tombímbe kañbi, giñgiñgan tíñmínekalíñ.’ ³⁸ Tímbe ka-díkñeli níñañ wín kañbi, nísiñgan ñíndíñ eñgíliñ, ‘Gamanda endí wakan kena ñelok molom tímbeak, wala tímbe níndí en wípi, kenan ñín nínlok gíngít kasílena.’ ³⁹ Wíndíñ embi tíkeñípi, kena gínaní nanin munjut munjut ñakap, kena pawan wíli kímnguk.” ⁴⁰ Yesulí wíndíñ embi en-nandímbe eñguk, “Wain kena molomdí undane bímek, ka-díkñe wín nítek tí-semekak?” ⁴¹ Eumbi níngíliñ, “Nepek kolan síník tíngíliñda tímbe endí bo kolan síník yandípum kím-talenekalíñ. Tímbe endí kena ka-díkñe kombín kíndem ep kasílembi, kenan endok kísínan kímímbi, wain bien mepmettok nain indaumbi, nain tuop endí bien díwín enlok melím tí-kekálíñ.”

⁴² Tímbe Yesulí enla manda embi enguk, “Anutulok manda youyoulín patak ñín síndí pinat nandímbe kamalañ bek,

‘Molom en ñíndíñ tímbe indañguk:

it kíndíkíndit amalí ita kawattí tándín nola kena nímnat embi síngi wíliñgíliñ,

gan kawat walí ta díwín gítík yapma klelak.

Níndí wín kanambi, kundit gítíkíñ tilak.’ ✧

⁴³ Manda wolok tuop it kíndíkíndit amalí kawat wín síngi wíliñgíliñ, wíndíñgan síndí nak síngi wít-namgíliñ, wala tímbe nak ñíndíñ sanba nandíwít: Síndí Anutulok gíngítñii ku-ta-bañ, gan endí pipapípat wín sapma tíkembí, amatam no níndí endok manda tañgonembi bien tímbe indáñ enda emekak. ⁴⁴ Ama nolí kawat wolok plon pí wílekta en wíli mánanda taleuk. Ba kawat walí ama nolok plon píwílkta, kawat walí ama wín wíli gákñe-taleuk.” † ⁴⁵ Tapma ama biesí gít Falisi ama endí Yesulí e-yout manda eñguk wín nandímbe, “Níndañgan elak” wíndíñ nandímbe, ⁴⁶ tíkenepí nandíñgíliñ. Gan amatam kímín wopum endí Yesula plofet no wíndíñ nandíñmíngíliñ, wala tímbe Falisi amalí amatamdí mik tí-semnelíñ wala mísímbe, ním tíkeñgíliñ.

✧ **21:42:** Kap 118:22-23 † **21:44:** Nandí-tale ama díwíndí ñíndíñ eañ: Matayo en sambat wín ním youkuk.

22

Kunum Molomdi en-tiañelak wïn Yesuli nim nandi-kimkinnelindok eñguk

¹ Yesuli yousimbi, nombo ama biesila e-yout mandali manda eninpi, ñindin eñguk, ² “Kunum Molomdi ginjtui yambi-dikñelak wïn ñindin: ama wapman nolok ninañli tamn tkeup tmbimbi, wapmal kena gwañgwañil nanañ sina wopum tinminelindok embi, ³ manda kimpi, yokti nanañ wïn nanelindok en-tiañeñguk. Tmbi nanañ nanalok nain indaumbi, yokñil bñelindok kena gwañgwañii en-mulimbi ñañgilin. Gan yokñil bimbila kunjit tambi, nim embi ginjnem pakilin.

⁴ Tmbi ama wapman di bñdambo kena gwañgwa diwïn bo en-mupi, yokñi ep tiañeñguk enda ñindin ennelindok enguk, ‘Nandañ. Nak nanañna ip ti-wil di-kñet. Nokok bulmakau wapai sim ba ninañ diwïn no gwok galkñat yandip si-talembi, nepek gitik ti-jumit ti-sam-talemin. Sind bumbi, ninañali tam tmbetak en gita na silisil tina!’ ⁵ En-mulimbi, kena gwañgwañil ña manda eñguk wñdñ engilin, gan yokñil mandanj nandi-kimnembi ñañgilin. Diwñdñ nanañ kenanjnan ñañgilin, diwñdñ minem kenanjla ñañgilin. ⁶ Tmbi diwñdñ ama wapmandok kena gwañgwa wïn epbi kolan ti-sembi yandip kimgilin. ⁷ Wñdñ tmbimbi, ama wapman di ginañ komba dumbi, mik amañii en-mulimbi ña ama kena gwañgwa yandipgilin wïn yandip talembi, isi kwesi wakit sium diñguk.

⁸ Tmbimbi ama wapman di kena gwañgwañii diwñda ñindin enguk, ‘Yoknañlok nanañ sina ti-sem-talet, gan ama nak en-tiañeñgut endi kindesi nim. ⁹ Wñdñda sindi telak mannan ñambi, amatam yambinetañ tuop en-tiañeum bmbi, wapatamdok sina dum nanañ nambit.’ ¹⁰ Eumbi, kena gwañgwañil enguk tuop telak man tuop ñambi, amatam kindesi ba kolasi yambñgilin gitik ep kimin tmbi yanañgilimbi, nanañ nanala bmbi, it ginañ tokñeñgilin.

¹¹ Amatam it ginañnan lo pi palinimbi, ama wapman di yambep loñguk. Lombi yambinpi kañguk wïn: ama noli dasindasin nain wolok dñdñm sinik yokñiila emgilin wïn nim dasimbi, b pipalim kañbi ¹² ni-nandñguk, ‘Notna, nitek tmbi dik dasindasin gamit wïn nim dasimbi bñ?’ Eumbi, ama wali manda nimnat palimbi, ¹³ ama wapman di kena gwañgwañii enbi eñguk, ‘Sindi kii kesì toali topbi, pawan kol piimbi, kilim ginañ palen.’ Yesuli e-yout manda wandin embi yousimbi eñguk, ‘Kilim ginañ amalì mano kwilim tmbi, manji si-gilim danekalin. ¹⁴ Nandañ. Kunum Molomdi amatam asup en-tiañelak, gan noñgan noñgan mandan nandimbi bañ endiñgot ep kasilelak.’

Falisi amalì Yesu sisoñ tinminep nandimbi, takis minem kimkimttok plon ni-nandñgilin

¹⁵ Tmbi Falisi amalì Yesu manda plon kimtnelindok nandimbi, ña kimin tmbi, mandali sisoñ tinminepi e-sambat tinñgilin. Ti-talembi, ¹⁶ nisilok gwañgwanjii diwïn git ama wapman Elot endok sambalii diwïn * en-mulimbi ñambi nñgilin, ‘Endaut, nñdñ dikok kusaka nandamñ, dik julun manda nim embi, biañgangot pa elañ, Anutul nñdñ nitek kuneñdok nandilak wïn lolon ba pimbin gitik misimis nimnat tuopkan nñdaut

* **22:16:** Falisi amalì takis minem Roma ama wapman da minin wala nandum piumbi, Elottok sambalii wala nandum kindem dañguk.

nim ti-nimlañ. ¹⁷ Wala timbi gan-nandinambi n+nbekañ: Romalok ama wapmañ Sisa enda takis m+inem mam+ñ wala nandum d+nd+im elak ba nitek?”

¹⁸ W+nd+ñ eumbi, Yesul+ kolan t+ñm+inepi nandiñg+il+ñ w+n ka-nand+mbi enguk, “S+nd+ ama manj+ manbenj+ malet nom+ik, mandal+ s+soñ t+namnepsi bañ ba? ¹⁹ Takis m+inem pa k+m+ikam+ñ m+inem w+n no daut nam+it” eumbi, m+inem kwandai satnin no ña t+ke b+ daulm+ñg+il+ñ. ²⁰ Timbi Yesul+ en-nand+mbi eñguk, “M+inem plon ama walan g+it kot kundit w+n nindoñ?” ²¹ Eumbi n+ñg+il+ñ, “W+n Sisaloñ”. W+nd+ñ eumbi enguk, “Ale, Sisalok g+ñg+it w+n Sisala tambane m+nekal+ñ, timbi Anutulok g+ñg+it w+n Anutula tambane m+nekal+ñ.” ²² W+nd+ñ eumbi, nand+ piasat timbi bimbi p+ ñañg+il+ñ.

Sadusi amali Yesu s+soñ t+ñm+inep nand+mbi, k+imnan nanin m+lam+ilattok plon n+nan+ñg+il+ñ

²³ Sandap wolondañgan Sadusi ama d+w+n end+ Yesuloñ b+ñg+il+ñ. (Ama wal+ ‘Ama sembañ end+ nim m+lam+ilattok’ w+nd+ñ pa eañ.) End+ Yesuloñ b+mbi, ñ+nd+ñ n+nan+mbi ²⁴ eñg+il+ñ, “Endaut. End+ikñe manda Mosel+ k+m+it-n+imguk wal+ ñ+nd+ñ elak: ama nol+ yam+n pap sembi+lakta, endok sambat nim talenel+ñdok kwayañl+ endok tam+n kanjal+ t+kembi, dallok k+ñjan gwañgwa b+sat ep timbi indanekal+ñ. ✱ ²⁵ W+nd+ñda, dakwaya kit tambon t+pet end+ ñolok kuñg+il+ñ. Timbi tual+ tam no t+kembi kukap, komblin n+mnat yam+n papi sembi+ñguk. Sembumbi, monal+ tam wakangot t+keñguk. ²⁶ T+kembi, end+ bo w+nd+ñgangot yam+n papi sembi+ñguk. Timbi gwik end+ bo w+nd+ñgangot t+ñguk. T+mb+im ña gwik konjok endok plon taleñguk. ²⁷ End+ g+it+kkand+ sembi+taleumbi, siñgi s+ñ+ik tam wal+ bo sembi+ñguk. ²⁸ Ale, d+ik eumbi nand+na: dakwaya end+ g+it+kt+ tam w+n t+keñg+il+ñ, wala timbi ama sembi+ñg+il+ñ end+ m+lam+ilat nainnan m+lam+imbi, ama k+it tombon t+pet endoñ nanin ama nind+ s+ñ+ik tam w+n t+keukak?”

²⁹ Eumbi tambane enguk, “S+nd+ Anutulok mandan youyoul+n patak wolok kusei ba endok gemb+n nim nand+ dakleañ, wala timbi m+lam+ilatta nandumbi kamalalak. ³⁰ Amatamd+ k+imnan nanin m+latmek end+ kunum-dok añelo nom+ik wapatam nim pa t+nekal+ñ. ³¹ Timbi ama sembi+mbi m+latnekal+ñ wolok kandañ Anutul+ manda ñ+nd+ñ sanguk w+n s+nd+ pinat nand+mbi kamalañ bek, ³² ‘Natna Anutu wakan Ablaam wak+it Aisak ba Jepok end+ nan-wowoñ t+namañ.’ ✱ End+ bep pañnii kwelan nombo nim kuañ endok plon w+nd+ñ eñguk. Timbi ama kaik kuañ end+ñgot Anutu ni-wowoñ tañ, ama sembi+semb+n end+ nim.” ³³ Amatamd+ Yesul+ nanand+ emguk w+n nand+mbi, nand+ g+it+ñg+it+ik e t+ñg+il+ñ.

Falisi amali Anutulok mandan plon Yesu s+soñ t+ñm+inepi t+tilak+il+ñ

³⁴ Yesul+ Sadusi amalok manj+ masipm+ñgukta, Falisi amali w+n nand+mbi, b+ k+m+n timbi, Yesuloñ b+ñg+il+ñ. ³⁵ Endoñnan nanin no end+ end+ikñe manda nand+tale ama. End+ Yesu s+soñ t+ñmep n+nan+mbi eñguk, ³⁶ “Endaut. End+ikñe manda nek ñal+ s+ñ+ik dama timbi, loloñ s+ñ+ik tilak yañ?”

³⁷ Eumbi n+ñguk, “S+nd+ g+inañj+ wak+it g+inañj+ tip ba nanand+nj+ g+it+ik Wopum Anutunji endok biñm+nekal+ñ.” ✱ ³⁸ End+ikñe manda wal+ dama s+ñ+ik timbi, loloñ s+ñ+ik yañ. ³⁹ Timbi end+ikñe wandingangot no w+n ñ+nd+ñ, ‘D+ik d+tnala nand+lañ, w+nd+ñgangot nokala nand+ñmekañ.’ ✱

⁴⁰ Moselî endîkîne manda gîtik kîmît-nîmguk ba plofet amalî nanandî nîmgîlîñ wolok bien endîkîne tîpet walî nîñî-dakleamîk.”

⁴¹ Falisi amalî kîmîñ tî-palîñîlîmbi, Yesulî ñîndîñ en-nandîmbi ⁴² eñguk, “Mesia Anutulî amatamîñii epeplok nîmbî taleñguk wîñ sîndî enda nîtek nandañ? En nîndok komblin?” Eumbi nîñgîlîñ, “Endî ama wapmañ Devit endok komblin.” ⁴³ Eumbi enguk, “Wîndîñda kusei nîtektok Dîndîm Woñdî Devittok gînan nanandîñ tîmbî daklembi, enlok komblin wîñ ‘Wopumna’ kîtîmbi, ñîndîñ eñguk, ⁴⁴ ‘Wopum Anutulî Wopumnala ñîndîñ nîñguk, Dîk kîtna dîndîm kandañ pipalîmbi, nak kanjîkkai dîkok kapmainan yapîlambi patnekalîñ wolok tuop.’ * ⁴⁵ Manda wolok tuop Devittî Mesiala ‘Wopumna’ kîtîñguk, wala tîmbi Mesialî nîtek Devittok komblin-got tîmbek?” ⁴⁶ Eumbi, ama biesî gîtikîtî manda tambon no tambane nînelîñdok tuop nîm. Tîmbi nain wolondañgan kusei kîmîpi, mandalî sîsoñ tîñmînepî ekaeka dîwîñ tînepî mîsîmbi kak biñgîlîñ.

23

Yesulî Falisi gîta endîkîne manda nandî-tale amalok ep tîndînjî julûñgan wîñ e-dakleñguk

¹ Tîmbi Yesulî gwañgwañii gîta ama kîmîñ wopum tî-pakîlîñ enda ñîndîñ enguk, ² “Falisi gît endîkîne manda nandî-tale ama endî Moselok kîñjan ipi, endîkîne manda san-daut tî-samañ. ³ Wala tîmbi manda sanañ wîñ gîtik tîke-kunekalîñ, gan ep tîndînjî nîtek tañ wîñ nîm kîmît-klembi tînekalîñ. Nektâ, endî endîkîne manda san-daut tî-samañ, gan nîsî manda wîñ nîm tîke-kuafîda tîmbi. ⁴ Endîkîne manda sînda san-daut tî-samañ wîñ nepek mîlap wîñ sîndîñgot tañgonelîñdok samañ wandin. Gan nîsî sep tîmbî pañgîtanelîñdok kîtî kîmît no tînepî nîm nandañ.

⁵ Nepek tañ gîtik wîñ endî amalî yambîmbi e-kîndem da tî-semnelîñdokgot pa tañ. Sîndî Falisi gît endîkîne nandî-tale ama endok kama besañ ba dama immîsî wîñ kañ ba? * Wîñ wopum sîñîk! Tîmbi kuñgunjî Anutu biñmañ wîñ inda-dakleuptok endî dasindasinjî kusip bleblemat ombaplî tîndîñ wîñ pa dasiañ. ⁶ Tîmbi sina wopum indalaknan ba it kiyau gînañ endî pipapat damandama pakañ wolokgot pipatnepî nandañ, ⁷ tîmbi amatam kîmîñ kwelan yambañ endî we sembi giñgiñgan tî-semnelîñdok ba kosî eu lumbi, ‘endaut’ pa enînelîñdok nandañ.

⁸ Nandîwît: ama noñgan endîñgot sîndok sandautsî sîñîk, tîmbi sîndî gîtik dakwayañgot, wala tîmbi amatamdî sîndok kosî eu lonelîñdok ‘nîñîndaut’ wîndîñ nîm sanînekalîñ. ⁹ Wîndîñgangot sîndî kwelan ñolok ama nola ‘Bepnî’ nîm kîtînekalîñ. Bepsî noñgangot endî kunum gînañ patak. ¹⁰ Tîmbi bo amatamdî sînda ‘telak damanî’ nîm sanînekalîñ. Nîm. Sîndok telak damanjî wîñ noñgan endîñgot, wîñ Mesia Anutulî en sepmektok nî-mukuk en wakan. ¹¹ Sîndok ama lolonjîlî sîndok kena gwañgwanjî kuukak. ¹² No en enlok koi tîke lolakta, Anutulî endok koi tîke pîukak. Tîmbi no en kayombînembi kulakta, Anutulî endok koi tîke loukak.”

¹³⁻¹⁴ Yesulî yousîmbi enguk, “Endîkîne manda nandî-tale gîta Falisi ama sîndî kilañmet! Ama manjî manbenjî malet nomîk sîndî amatam

* **22:44:** Kap 110:1   * **23:5:** Juda amalî kama besañ ba dama immîsî bît gwîlaptî tîmbi, Anutulok manda dîwîñ (Kisim Bek 13:1-10, 13:11-16, Lo 6:4-9, 11:13-21) pepa plon youpi, wolok gînañ dasimbi, nîmolo tîndîlok nainnan dasiañgîlîñ.

kunumdok yama sip semañ, w+n s+n Kunum Molomdok g+ñg+it n+m indañ, gan amatamdi endok g+ñg+it indanep nandañ w+n telak masip ti-semañ, wala t+mbi Anutu en mek sambekak. †

15 End+ikñe nandi-tale g+ta Falisi ama s+ndi kilañmet! Ama manji manbenji malet nom+ik s+ndi gwañgwañji noñgangot t+mbi indaneliñdok kwet tuop ba tuk kimb+ñ dikñembi ku-taleañ. S+ndi kolandok g+ñg+it tañ, t+mbi ama noli gwañgwañji indambi, nanand+nji g+it ep t+nd+nji k+m+it-kle-talelak s+ndi en t+mb+m kolandok g+ñg+it t+ñ+pi, sapma klembi, kola s+n+k talak.

16 Ama dautsi sisipm+n nosiila telak daut semañ s+ndi kilañmet! S+ndi ñ+ndiñ eni-daut ti-sembi tañ: t+kap ama noli ñ+ndiñ eup nand+ilak, 'Nak Anutulok dainan w+ndiñ ba w+ndiñ t+mbettok e-kwamb+ñ da t+let', gan endi Anutulok koi k+it+up m+simbi, tapma ittok plon e-gemb+lalakta, endi manda w+n k+ndem lap+lektok tuop. Gan t+kap endi nepenepek goll+ t+nd+n tapma ilan pakañ wolok plon manda e-kwamb+ñ dalakta, endi manda w+n lap+lektok tuop n+m. S+ndi w+ndiñ pa eni-daut ti-semañ. 17 S+ndi ama dautsi sisipm+n g+ta kamas+! Anutulok dainan nek ñali loloñ s+n+k? W+n nepek goll+ t+nd+n wal+ loloñ s+n+k, ba tapma it wal+ loloñ s+n+k? Nepek goll+ t+nd+n wal+ tapma ilnan n+m pal+mda, wal+ loloñ n+m t+mbek yañ.

18 T+mbi bo ñ+ndiñ eni-daut ti-semañ, 'Amali sisuet plon manda e-kwamb+ñ dalak, endi manda w+n k+ndem lap+lektok tuop. Gan t+kap endi tapma no sisuettok plon k+m+im patak wolok plon manda e-kwamb+ñ dalakta, endi manda w+n lap+lektok tuop n+m'. 19 S+ndi dautsi sipm+n. Anutulok dainan nek ñali loloñ s+n+k? W+n tapma wal+ loloñ s+n+k, ba sisuet wal+ loloñ s+n+k? Tapma w+n sisuettok plon n+m k+m+im pal+mda, wal+ loloñ n+m t+mbek yañ. 20 Wala t+mbi no en sisuettok plon manda e-kwamb+ñ dalakta, endi sisuet wak+it nepek g+it+ik wolok plon k+m+im pakañ nepek wolok plon mandan e-kwamb+ñ dalak. 21 T+mbi no en tapma ittok plon manda e-kwamb+ñ dalakta, endi tapma it wak+it Anutu en wolok kulak endok plon manda e-kwamb+ñ dalak. 22 T+mbi no en kunumdok plon manda e-kwamb+ñ dalakta, endi kwet wolok Anutul+ pipapi, kunum kwet yambi-d+ikñelak wak+it Anutu enlok plon manda e-kwamb+ñ dalak.

23 End+ikñe nandi-tale ama g+ta Falisi ama s+ndi kilañmet! Anutu en mek sambekak. Ama manji manbenji malet nom+ik s+ndi nepek g+it+ik kasileañ w+n danb+m, k+it tambon tambon t+mb+mbi, tambon noñgan Anutulok pa mañ, w+n nepek tipnam gwasap wandin tuan wopum n+mnat w+n bo s+ndi n+m kamalañ. W+ndiñgan s+ndi end+ikñe manda wandin kambak k+m+it-kleañ, gan end+ikñe manda Anutu enlok dainan loloñ s+n+k w+n pa lap+ikañ. End+ikñe manda loloñ s+n+k wal+ nosii kundit d+nd+m ba mamas+ ti-semneliñdok, t+mbi Anutu t+ke-kwamb+ñ daneliñdok pa sanañ. W+ndiñda s+ndi gemb+ kopi, end+ikñe manda loloñ w+n k+m+it-klenekal+ñ. T+ñ+pi, end+ikñe manda d+w+n g+it+ik w+n bo n+m nandi-k+mnenekal+ñ. 24 S+ndi ama dautsi sisipm+n wandin wal+ nosiila telak daut sembi, ñ+ndiñ tañ: s+ndi end+ikñe manda tip m+nam w+n ka-k+liñ em kleañ, gan end+ikñe manda bien wopum s+n+k w+n n+m pa ka-nandi-dakleañ. W+ndiñda s+ndi ama noli kw+nakam tip m+nam s+n+k tuk w+tna g+nañ nanin t+ke kotak, gan kamel

† 23:13-14: Nandi-tale ama d+w+ndi manda kusip no gamañgot patak eañ. W+n ñ+ndiñ, "End+ikñe manda nandi-tale g+ta Falisi ama s+ndi kilañmet! Ama manji manbenji malet nom+ik s+ndi n+molo ombap amali samb+ndi t+neliñdok tañ, gan tam kanjak juluf+it ti-sembi, isi yapma t+keañ, wala t+mbi kolanj+lok tuan ombi-t+kenekal+ñ w+n ama d+w+ndok tuan makleukak."

wopum wolok patak w+n n+m kañbi, tuk t+ke lombi, wakitañgan k+mo elak en wandin!

²⁵ Endikñe nandi-tale ama g+ta Falisi ama s+ndi kilañmet! Ama manji manbenji malet nom+ik s+ndi jawañ ba kambot pawañgot wil+it-k+liñ t+nd+in wandin, gan nepek kolan kusei kusei g+nañji g+nañ tokñe-patak, w+n s+ndi ep t+nd+inji k+ndem wolok walan pa tañ, gan ama piñpiñen s+ndi g+nañji g+nañ s+ñ+lañgot pa nandañ. ²⁶ Falisi dauts+ sisipm+n s+ndi dama g+nañji kambot g+nañ nom+ik w+n wil+imek, wolondamek pawan k+ndem daukak.

²⁷ Endikñe nandi-tale ama g+ta Falisi ama s+ndi kilañmet! Ama manji manbenji malet nom+ik s+ndi ama sum no kawatt+ masipbi, pama satnin wali sapleñg+liñ wandin. Pawan ka k+ndem danat, gan wolok g+nañ ama kwandat g+it nepek dañgalan wali tokñe-patak. ²⁸ Windiñgangot s+ndi amalok daus+n+in ep t+nd+inji d+nd+im walan tañ, gan ep t+nd+inji juluañ ba tim+ipm+ileli g+nañji g+nañ tokñe-patak.

²⁹ Endikñe nandi-tale ama g+ta Falisi ama s+ndi kilañmet! Ama manji manbenji malet nom+ik s+ndi plofet ama damanin ba ama Anutulok dainan d+nd+im kuñg+liñ endok sum w+n ti-k+ndem dam ti-jamilambi, sumnan pama k+ndem k+ndem k+im+ipi, ³⁰ juluñgan n+nd+in pa eañ, 'Bep pañniilok nainnan kunemda, n+n+ ep t+mbi platambi, plofet ama n+m yand+p k+imneñ.' ³¹ Manda w+nd+in pa eañ w+n n+nd+in inda-daklelak: bep pañjiili plofet yand+pg+liñ, t+mbi endok komblijnii s+ndi en+s+ nom+ik kuañ. ³² Wala t+mbi k+ndem a, bep pañjiili plofet yand+p k+im kena kusei k+im+k+liñ w+n yous+mbi, s+ndi ña t+mbi taleukak!

³³ S+ndi malet upmat wandin! Anutul+ manda plon sep k+im+imbi, j+mbiñdok g+ñg+it t+nekal+in w+n s+ndi n+tek maklenekal+in? Wali tuop n+m.

³⁴ W+nd+inda n+nd+in sanba: nak plofet ama wak+it ama nanand+in+jat ba ama Anutulok telak san-daut tañ s+ndoñ en-mulambi bañ. Gan s+ndi d+w+n yand+p k+imbi, d+w+n kloñbat plon yand+p k+imnekal+in. D+w+n it kiyaunji g+nañ ep waipbi, d+w+n it kwet ñanekal+in tuop ep klem g+mg+im embi, yand+p k+imnel+ñdok. S+ndi kolan w+nd+in pa ti-semnekal+in, ³⁵ wala t+mbi damas+li ama d+nd+im g+it+k yand+pm+u k+mg+liñ wolok tuan w+n s+ndi ombi-tikenekal+in. Ama yom n+mnat damandama wil+ k+mguk w+n Abel. T+mbi siñgi endi ama d+nd+im asup yand+p-ta-ñambi, siñgi s+ñ+ik endi Sekalaia Belekialok n+ñañ tapma it wak+it sisuet wolok boñg+ipsetnan wil+ k+mguk. ³⁶ Nak biañgan s+ñ+ik sanba: yand+pm+u k+mg+liñ wolok tuan w+n amatam man n+nd+in+g+ita kuañ s+ndi ombi-tikenekal+in."

³⁷ Yesuli yous+mbi eñguk, "Jelusalem Jelusalem amatam s+ndi plofet ama yand+p k+imañ, t+mbi ama Anutul+ s+ndoñ en-mul+im bañ w+n kawatt+ yand+p k+im pa ti-semañ. Puput meñli n+ñañii ep kamailak, w+nd+in+gangot nak nain asupgan sep kamaiuttok nand+ñgut, gan s+ndi n+m nandi-tale-namg+liñ. ³⁸ Nandañ: Anutul+ tapma isi biumbi, itgot pat-samekak.

³⁹ Nak n+nd+in sanlet: s+ndi n+nd+in nan+nekal+in, 'Molomd+ ama n+in ama wapmañni kuuktok ni-mukuk en wakan gw+lam t+ñmen!' ✧ w+nd+in nan+nekal+in, wolondam ek nombo namb+nekal+in, damala n+m."

Kwet nain taletalenan Ama Wapmañ Yesuli undane tombekak

24

Kwettok nain taleupi tilak w+n n+tek ka-nand+ilok?

✧ 23:39: Kap 118:26

1 Yesulı tapma it bimbi, pı ñañlımbi, gwañgwañiilı endoñ bimbi, it gıtk tapma it sañ jimba gınañ pakılıñ wın kauktok nıñgılıñ. 2 Eumbi enguk, “Ale. Nındı it kındem ñın gıtk kana. Nak biañgan sınık sanba: nain indaumbi, it gıtk kawat wopumdı tındın ñın ep wialımbi, kawat papuseneumbi, kawat noli nolok plon no nım gali-palekak.”

3 Tımbi Yesulı Oliv kwet jañgın wolok lom pipalımbi, gwañgwañiilı enıñgan endoñ bimbi nı-nandımbi eñgılıñ, “Nain nekta sınık windıñ indaukak wın nı-nımbım nandına. Tımbi nek kundit no indaumek wın ñındıñ ka-nandınekamıñ: dıkok undane tomtom nainga indaumbi, kwettok nain taleup tılak?” 4 Eumbi, Yesulı tambanembi enguk, “Sındı ka-kılıñ embi kunekalıñ. Nım kañbi, ama noli sında juluñıt tı-samek. 5 Neta, ama asuptı nokok kotna plon bı indambi, ‘Natna Mesia Anutulı nan-mulektok e-kwambıñ dañguk wın nak ñakan’ windıñ embi, amatam asup juluñıt tı-semnekalıñ. 6 Nain wolonda sındı mik ñasıñgan tañ wolok gıñgılı wakıt mik mayañgan tañ wolok gıñgıt nandınekalıñ, gan nım mıñnekalıñ. Nepek wın gıtk indaindalok elet, gan kwet taletalelok nain wın gamamek indaukak. 7 Ama sambat noli sambat no gıt mik minekalıñ, ba ama wapmañ noli ama wapmañ no gıt mik minekalıñ, ba kwet nolok ba nolok nanañ map wopum indaukak, ba kwet mıñjamıñjat tımbekak. 8 Gan nepek wın gıtk indaukak wın tamdı gwañgwa tıkenepi dına sıñgin gawat lakalakat nandañ wandin. Sıñgin gawat wopungan wın sıñgimek indaukak.

9 Nain wolonda sındı gwañgwanai kuañda tımbi amatam gıtkı nandı-kunjtı wopungan tı-sambi sepmi, kanjıksilok kısınan saplımbi, dıwın kena gım samnekalıñ, dıwın sandıp kımnekalıñ. Windıñ tı-sam tı-kuumbi, 10 sındoññan nasi asuptı nanandı-kılıktıñji biu pıumbi, tambon tambon bola tı-sembi, nandı-kunjtı wopungan tı-sem-kunekalıñ. 11 Tımbi plofet julunuluñ asuptı indambi, amatam asup juluñıt tı-semnekalıñ. 12 Tımbi amatamdı tımıpmıle wopungan sınık tınekalıñda tımbi asup-gandı nosiila gınañji tomo mı tañ wın nombo nım tınekalıñ. 13 Gan no en wandingan embi gıñgıñnemi, dıñındam palekak, en wakan Anutulı nain taletalen indaumbi enlok tıke-kımılekak. 14 Tımbi amatam gıtk Anutulı yambi-dıkñeukak wın nandı-daklenelıñdok endı gıñgıt manda kındem ñın kwet tuop eu sapakñelok nandılak. Sapakñe-taleumek, nain taletalen wın indaukak.”

Mılap wopum sınık indaukak

15 Yesulı yousımbi enguk, “Nepek kolan papait tapma it tımbi kolaukak wolok plon plofet Daniellı manda no youp bıñguk patak. ✱ (No en manda youtet ñın pinalekak endı wolok kusei nandı-kılıñ ewın.) Windıñda sındı nepek kolan wın Anutulok ilnan kwel kınjannan ilım kanekalıñ, 16 Judia distrik pakañ endı kwet jañgıñnan pi ñanelıñdok elet. 17 Tımbi kwet plon pakañ endı nepenepesii metnepi isı gınañnan nım lonelıñ, 18 ba kena gınañ pakañ endı saulonjı tıkenepi isınan nım undane ñanelıñ. 19 Tımbi nain wolonda tam mıñjıpsıat ba gwañgwa num pa emañ endı blasıñgandok. 20-21 Nain wolonda amatamdı mılap wopum sınık bemnekalıñ, wala tımbi sındı nain wolokta nımolo pa tınekalıñ. Nım kañbi, mılap wın gwi sasale ba Sabat pat-nandı nainnan inda-samumbi, pi ñañalok telak kımısip tı-samek, ñala. Mılap wandin wın kwet kusei kımıkımılınan nanin bıkap man ñındıñgıta no nım indaindan, gıtkıñın sınık indaukak. Tımbi wolok

siñgi kandañ bo mɔlap wandin nombo nɔm indaukuk. ²² Tɔkap Anutuli nain wɔn ikan nɔm tɔmbi dumalaumda, amatam giɔtɔkti talenelɔñ. Gan endi amatam ep danbi enlok giɔngit kasileŋguk enda tɔmbi nain wɔn tɔmbi dumalaukuk.

²³⁻²⁴ Nain wolonda Mesia juluŋgan ba plofet juluŋgan endi indambi, nisɔlok kusasi tɔmbi dakle-semnelɔndok amatam dausɔnan kundit gembɔnat engano sɔnik tɔmbi, juluŋit ti-semnekalɔñ. Tɔkap ama wandisi endi tuopta, endi amatam Anutuli ep danbi enlok giɔngit kasileŋguk enda bo juluŋit ti-semnelɔndok nandɔnekalɔñ. Wɔndiɔnda tɔkap ama nolɔ ñɔndiɔñ sanbekta, ‘Yakɔesi! Mesiali ñi patak!’, ba ‘Wi kawit! Endi da patak’ wɔndiɔñ sanbɔmbi, manda wala nandum tɔal tɔmbekak. ²⁵ Nandañ. Nak nepek wandin indaukuk wɔn itaŋgan san-talelet, ²⁶ wala tɔmbi tɔkap endi ‘Yakɔesi! Mesiali kwet kambañnan silaninnan bi patak’ wɔndiɔñ sanɔnekalɔñda, wandiɔñ nɔm ñanekalɔñ. Ba ‘Endi it ñolok gɔnañ patak’ wɔndiɔñ sanbɔmbi, mandanji nandum tɔal tɔmbekak. ²⁷ Kusei ñɔndiɔnda wɔndiɔñ sanlet: Amalok Nɔñañ endok tomtom wɔn pɔsapɔsat wandin, wala tɔmbi kwet kimɔli taleŋguknan amatam giɔtɔkkandi wɔn kanekaliɔñ.” ²⁸ Yesuli wɔndiɔñ embi, e-yout manda no ñɔndiɔñ eŋguk, “Nepek wɔli kimɔguk patakñan klekakakti kimɔn tɔmbɔmbi, delok patak wɔn inda-daklelak.”

Amalok Nɔñañ endi indaŋgan tombekak

²⁹ Yesuli yousɔmbi eŋguk, “Mɔlap wopum nain wolonda indaukuk wali taleumek, maimdi bipmɔmbi, yakɔpti nɔm saleukak, tɔmbi dombongɔpti kwesi bimbi bululup em pɔnekalɔñ. Tɔmbi nepek kwambɔñ diwɔn bamup silaninnan pakañ ep mɔnjaliɔmbi jɔlop talenekaliɔñ. ³⁰ Wolongan nepek diwɔn no kunum plon indambi, Amalok Nɔñañli tombepi tɔlak wɔn tɔmbi dakleukak. Indaumek, kwelalok amatam giɔtɔkkandi wɔn kañbi, mɔsɔm mano tɔmbi kanekaliɔñ wɔn: Amalok Nɔñañ en Anutulok gembɔn ba kolsalen wopumnat mulukua plon pɔmbi tombekak. ✧ ³¹ Tɔmbi mumumi wopungan pendɔlim kiɔumbi, endi añeloñii en-mulɔm ñambi, kunum kwet kimɔli taleŋguknan amatam enlok giɔngit ep danbi kasileŋguk wɔn ep kiut-talenekaliɔñ.

³² Sɔndi komba konelok plon nanandi ñɔn epnekaliɔñ: endi sak kawai pi-taleumbi pakap, kii gayamdi tukñat tɔmbi, sak kaik indaum kañbi, wolonda maim nain indaupi tɔlak wɔndiɔñ nandañ. ³³ Wɔndiɔñgangot sɔndiɔla nepenepek giɔtik sanit wali indaum kañmek, Amalok Nɔñañli yamanan papi tombepi tɔlak wɔndiɔñ ka-nandɔnekalɔñ. ³⁴ Nak biaŋgan sɔnik sanba: ama sambat ñɔndiɔngita kuañ endi gama nɔm sembi-taleñɔlɔmbi, nepek giɔtik wali indaukuk. ³⁵ Kunum kwet paitekamɔk, gan mandanalɔ nɔm paipi, papat kwambɔñ palelak.”

Amalok Nɔñañ endok tomtomñila tɔ-paŋgipaŋgile kena tɔ-kuŋgunlok

³⁶ Tɔmbi Yesuli yousɔmbi, gwaŋgwañiila enbi eŋguk, “Nepek wɔn dawanda sɔnik indaukuk wɔn ama nolɔ nɔm nandiɔlak. Kunumdok añelo gita Anutu enlok Nɔñañ endi bo wɔn nɔm nandañ, wɔn Bep en noŋgandɔngot nain wɔn nandiɔlak.

³⁷ Amalok Nɔñañ endok tomtom nainnan nepek nek indaukuk wɔn nepek Noalok nainnan indaŋguk wandin. ³⁸ Tuk gwam gama nɔm indañɔlɔmbi, amatamdi nanañ tuk sina tɔmbi, wapa tam pa tɔngɔliɔñ. Wɔndiɔñ tɔ-kuñɔlɔmbi ñakap, Noa en kɔkeñ wopum kɔndikuknan loŋguk. ³⁹ Loumbi,

gwam wopum suambi, amatam gítik ep walaiñguk nain wolondañgangot endi nek inda-semguk w+n ka-nandi-tomgilitiñ. Wíndiñgangot Amalok Níñañ endok tomtom naindi amatam n+m mandí-palímbi kaikan inda-semekak.

⁴⁰ Nain wolonda ama tipet endi kena gíñañ yakan palíñlímbe, no bímbe, no matíkeukak. ⁴¹ Tímbe tam tipet endi yakan nanañ m+ndi-palíñlímbe, no bímbe, no matíkeukak. ⁴² Síndi Wopumjili nain nekta sínik bí tombekek w+n n+m nandañ, wala tímbe ka-kiliñ embe kunekaliñ. ⁴³ Síndi manda n+n n+m nandi-kamalanekaliñ: it molomdi kumbu amalí tim nain nekta sínik bíup eñguk w+n nandi-wimda, endi kaik papi, kumbu ama mandí-palímbe, endi bí m il wíli blañganeumbi, gíñañ louktok tuop n+m. ⁴⁴ Ním kañbi, síndi nain no ‘Endi n+m bíutak bek’ wíndiñ nandiñlímbe, wolondamek en bí tombekek, wala tímbe síndi nain tuop endok tomtomñla tí-pañgípañgíle tí-ta-kunekaliñ.”

⁴⁵ Yesulí yousímbe enguk, “Síndi kena gwañgwa nanandi k+ndem ba matañgotañgonat wandin kunekaliñ. Molomdi kena gwañgwa wandin nola kena gwañgwa díw+n yambi-díknéuktok kímipi, nanañ dandan nainnan sínik nanañ dan-semektok nímbe, molom en kwet nolok ñawík. ⁴⁶ Ña kukap, ilan undane bímek kawík w+n: kena gwañgwa walí molomdi nínguk wolok tuop tímbebí kaumbi, k+ndem dañmek. ⁴⁷ Nak biañgan sínik sanba: molomdi kena gwañgwa w+n enlok nepenepelí gítik kadíknéuktok nímbe taleukak. ⁴⁸ Gan tíkap kena gwañgwa walí ama kolanda, endi gíñañlí ‘Molomna plakan ním undane búkak’ wíndiñ nandiímbe, ⁴⁹ kusei kímipi, kena gwañgwa nolii yandípmekek, tímbe ama tuk sañan nanalok en gíta nanañ tuk nambek. ⁵⁰ Endi molom nain nekta sínik undane búkak w+n ním nandi-lakta, endi ním mandí-palímbe, kaikan bí tombekek. Tombi, ⁵¹ kena gwañgwa w+n tí-lamipi, ama Anutulok manda julunjuluñ tañgoneañ en gíta kímilímbe, mano kwílim tímbe, man sí-gílim daukak.”

25

¹ Yesulí yousímbe enguk, “Amalok Níñañ tombekek wolonda Anutulí amatam yambi-díknéukak wolok walan no ñ+ndiñ: ama no tam tíndílok nain tombebí, tam sim kí tombon tombon endi típalanjí tíkembe, tam nosí wapai tímbepe tínguk endok ilan ñañgíliñ. Ñam papi, wapailí bí m enlok ilan yanañgílektok mandíñgíliñ. ²⁻⁴ Tam sim kí tombon endi kamasíla tímbe, típalanjíñgot tíkembe, tul wíliñgílo gíñañ no ním wípi tíkeñgíliñ. Tímbe tam sim kí tombon endi nanandíñjat, wala tímbe típalanjí tíkembe, tul wakít wíliñgílo gíñañ wípi tíkeñgíliñ. ⁵ Tímbe endi ama w+n mandí ka-tílapí, gwašem douñgíliñ.

⁶ Dou-palíñlímbe, tim bomup tímbebí, kítkítí no ñ+ndiñ indañguk, ‘Ama bímbílok een en íp tam+n nañgíp, ilan ñauktok bílak, ípa mílap pí m bímbi tímbe indawít!’ ⁷ Tímbe tam sim endi nandi sílíknem mílapí, típalanjí tíkembe tí-díndim tíñgíliñ. ⁸ Tímbe kamasíli nanandíñjat enda ñ+ndiñ engíliñ, ‘Níndok típalanjí kímlak, wala tímbe síndi tul kambak wít-nímít.’ ⁹ Eumbi, nanandíñjat endi ñ+ndiñ engíliñ, ‘Wín nítek tíneñ? Níndok típala tul w+n típala típettok tuop ním, wala tímbe síndi tuatua ilan ñam sínlok tuawít.’ ¹⁰ Tímbe endi tul tuanep ñañlímbe, ama walí tam gíñgít wíliñgíliñ enda bí tombe, tam+n wakít tam sim tí-jumít tí-pakíliñ w+n enlok ilan yanañgíliñ ñañgíliñ. Ña amalí tam tímbepe nanañ sí-jumít tínguknan it wolok loum, yama sípmu kwambíñ daumbi, nanañ tuk napakíliñ. ¹¹ Palíñlímbe, tam kamasí kí tombon endi bo bímbi kí tímbe,

ñĩndĩñ eñgĩlĩñ, ‘Ama wopum, ama wopum, yama pĩsat-nĩmĩñ.’¹² Kĩtĩmbi enguk, ‘Nak biañgan sanba: nak sĩndĩ nĩm nandĩ-samlet.’”

¹³ Yesulĩ e-yout manda wĩndĩñ embi yousĩmbi enguk, “Sĩndĩ Amalok Nĩñañ endĩ dawanda sĩnk bĩ tombekak wĩn nĩm nandĩañda tĩmbi ka-kĩlĩñ embi mandĩ-kunekalĩñ.”

Amalok Nĩñañlĩ gamañ nĩm tomñĩlĩmbi, kenangot tĩ-kulok

¹⁴ Yesulĩ yousĩmbi, Amalok Nĩñañlĩ tombekak nain wolok plon e-yout manda no ñĩndĩñ enbi eñguk, “Ama nolĩ kwet nolok ñaupi, kena gwañgwañi en-tiañem bĩmbi, nepenepelĩ tambĩpi, ka-dĩkñeñĩnĩlĩndok emguk. ¹⁵ Tĩñĩpi, ama nola mĩnem kwandai 5,000 mĩñguk, nola 2,000 mĩñguk, tĩmbi nola 1,000 mĩñguk, wĩn kena tañ gembĩnjĩ yambĩ-nandĩlak wolok tuop ka-dĩkñeñĩnĩlĩndok emguk. Em-talembi, en yambĩmbi ñañguk. ¹⁶ Ñañĩlĩmbi, ama mĩnem 5,000 epguk endĩ wolongan kusei kĩmĩpi, mĩnem kena mĩmbi yousĩñmĩmbi, mĩnem 5,000 nombo indañmĩñguk. ¹⁷ Nollĩ no mĩnem 2,000 epguk endĩ bo mĩnem kena mĩmbi, mĩnem 2,000 nombo indañmĩñguk. ¹⁸ Gan ama mĩnem 1,000 epguk endĩ wĩne molomlok mĩnem wĩn ep ñambi, kwet gĩnañ kĩndit taplium pakuk.

¹⁹ Tĩmbi molomdĩ nain ombap kukap undanem bĩnguk. Bĩmbi, kena gwañgwañi mĩnem emguk wala ep kĩmĩn tĩnguk. ²⁰ Tĩmbi ama mĩnem 5,000 mĩmĩn endĩ bĩmbi, mĩnem 10,000 daulmĩmbi eñguk, ‘Molom, dĩk mĩnem 5,000 namguñ. Tĩmbi nak wĩn epbi, kena mĩwambi nombo yousumbi, 5,000 nombo indañguk.’ ²¹ Eumbi, molomñĩlĩ ñĩndĩñ nĩnguk, ‘Dĩk kena gwañgwa kĩndem matañgotañgoñganat. Dĩk nepek lakattok ka-dĩkñe kĩndem kuñguñda tĩmbi, nak nepek asup gamambi ka-dĩkñeukañ. Wala tĩmbi dĩk bĩmbi, silĩsilĩ tĩna!’ ²² Wĩndĩñ eumbi, kena gwañgwa mĩnem 2,000 mĩmĩn endĩ bo bĩ tombi, mĩnem daulmĩmbi nĩnguk, ‘Molom, dĩk mĩnem 2,000 namguñ, tĩmbi nak mĩnem wĩn kena mĩwambi yousumbi, mĩnem 2,000 nombo indañguk.’ ²³ Eumbi, molomñĩlĩ ñĩndĩñ nĩnguk, ‘Dĩk kena gwañgwa kĩndem matañgotañgoñganat. Dĩk nepek lakattok ka-dĩkñe kĩndem kuñguñda tĩmbi nak nepek asup gamambi ka-dĩkñeukañ. Wala tĩmbi dĩk bĩmbi, silĩsilĩ tĩna!’

²⁴ Tĩmbi ama mĩnem 1,000 mĩmĩn endĩ bo bĩ tombi eñguk, ‘Molom, nak kusaka ñĩndĩñ ip nandĩlet: dĩk ama kunduwat. Dĩk nanañga nĩm tĩpi nalañ, amalĩ tĩmbĩ indaumbi gamnelĩndok pa elañ. Tĩñĩpi, amalĩ kwet nolok nanañ tĩpium indalak wĩn yapma tĩkelañ. ²⁵ Wala tĩmbi nak dĩkok mĩnemga nĩm kañbi pailek wala mĩsĩmbi, kwet kĩndipi, tapli sembam pakuk ñĩn tĩke gam bĩlet.’ ²⁶ Wĩndĩñ eumbi, molomñĩlĩ manda ñĩndĩñ tambane nĩnguk, ‘Dĩk kena gwañgwa kolan ba kunjitan! Dĩk kusatna ñandin bek wĩn nandĩlañ: nak nanañna nĩm tĩpi nalet, amalĩ tĩmbĩ indaumbi namnelĩndok pa elet. Tĩñĩpi, kwet nolok amalĩ nanañ tĩpium indalak wĩn yapma tĩkelet. ²⁷ Wĩndĩñda nĩtek tĩmbi mĩnemna wĩn mĩnem it gĩnañ nĩm kĩmĩkuñ? Wandĩñ kĩmĩlĩmda, nak bĩmbi, mĩnemna wĩn mĩnem it gĩnañ nanin epmep ewambi, lakat yousĩ-namnelĩñ.’

Molomlĩ wĩndĩñ embi, ²⁸⁻²⁹ kena gwañgwa dĩwĩsĩla ñĩndĩñ enguk, ‘Ama gĩtik nepek dĩwĩn pat-semalak wĩn tĩke-kuañ, enda nombo yousĩm emambi, asupgan pat-semekak. Gan ama no nepek palmĩlak wala nandum tĩl tĩmbĩmbi nĩm tĩke-kulakta, nepek lakat palmĩlak wĩn apma tĩkeñmambi slak palekak. Wala tĩmbi sĩndĩ mĩnem 1,000 ñĩn apma tĩkembĩ, ama mĩnem 10,000 ep patak enda mĩwĩt. ³⁰ Tĩmbi kena gwañgwa kena nĩmnat ñĩn tĩke

kolim pawan kilim ginañ piwin. Wandin amalí mano kwilim timbi, manji si-gilim danekalin.’”

Amalok Niñañ endi nain taletalen amatam gitik ep danbekak

³¹ Yesuli yousimbi enguk, “Amalok Niñañli añeloñii gitik en gita bi tombi, ama wapmañ gembin walalannat inda-dakleumek, endi amatam gitik ep danbektok ama wapmañ pipapat plon pipalekak. ³² Timbi añeloli amatam kwelan damañgan kuñgilin ba man ñindinñgit kuañ gitik win endok dainan kimin timbimbi yambi-danbi, sambat tipet ep samba eukak. Meme sipsip yambi-dikne amalí tañ windin ep danbi, ³³ amatam dindim kit dindimnan yambimbi, diwin kit kepmanan yambiumbi patnekalin’.

³⁴ Timbi amatam kit dindimnan patnekalin enda ñindin enbekak, ‘Bepnalok gwilam sindok plon patak sindi bimbí, kuñgu kindem kasilewit! Kuñgu win Anutuli kunum kwet kusei kímikuknan ti-jumit ti-sam-taleñguk. ³⁵ Kusei ñindinda sindi kuñgu win kasilenekalin: nak nanañala map palambi, sindi nanañ namgilin. Ba tuknala kimbambi, tuk namgilin. Nak nosi nim, gan sindi not ti-nambi, isinan nanañgip ñañgilin. ³⁶ Sandumna nimnat timbambi, sindi sandum namgilin. Jimbat indanamumbi nambi-dikneñgilin. It kwambin ginañ palambi bi nambinñgilin.’ ³⁷ Amatam dindim endi manda win nandimbi, tambon ñindin ninekalin, ‘Wopum, dawanda nanañgala palimbi gambimbi, nanañ gamgimn? Ba dawanda tukkala kimbimbi, tuk gamgimn? ³⁸ Dawanda dik notni nim, gan not ti-gambi, itninan ganañgip ñañgimn? Ba sandunga nimnat gambimbi, sandum gamgimn? ³⁹ Dawanda jibat tinugun ba it kwambin ginañ pakuñ, timbi ña gambinñgimn?’ ⁴⁰ Eumbi, Ama Wapmañli ñindin tambane enbekak, ‘Nak biañgan sinik sanba: sindi nepek no nokok notnai kosi gñgil nimnat endoñnan nanin nola tinmñgilin win wakan naka tinamgilin tilak.’”

⁴¹ Windin eñpi, amatam kii kepmanan ñindin enbekak, ‘Anutulok yala sindok plon patak sindi wi-nambi, komba galk ginañ ña-talewit. Komba taletalen nimnat win Anutuli Satan git endok añeloñiilok ti-jumit-semguk. ⁴² Kusei ñindinda sindi komba galk ginañ ñanekalin: nak nanañ map palambi, sindi nanañ nim namgilin. Tuknala kimbambi, tuk nim namgilin. ⁴³ Nak nosi nim, timbi sindi not nim ti-nambi, isinan nim nanañgip ñañgilin. Sandum nimnat palambi, sindi sandum no nim namgilin. Jimbat ti-palambi ba it kwambin ginañ palambi, sindi nim bi nambinñgilin.’ ⁴⁴ Timbi endi bo tambane ñindin ninekalin, ‘Wopum, dawanda nindi gambinambi, dik nanañgala ba tukkala pakuñ, ba dik notni nim, ba sandunga nimnat pakuñ, ba jibat ti-pakuñ, ba it kwambin ginañ pakuñ, timbi nindi plap nim ti-gamgimn?’ ⁴⁵ Timbi endi bo ñindin tambane enbekak, ‘Nak biañgan sinik sanba: sindi ama kosi nimnat ñin endoñnan nanin ama no plap nim tinmñgilin win wakan nak tinamgilin tilak.’”

⁴⁶ Yesuli windin embi yousimbi enguk, “Ama windin tinñgilin endila pi ñambi, kuñgu kolan taletalen nimnat tikeumbi, piñgip gawat papat kwambin inda-semekak. Gan amatam dindim endila kuñgu kindem taletalen nimnat kas ilembi, Ama Wapmañ en nakan kunekalin.”

Ama Wapmañ Yesu wili kimbí, kimmnan nanin mīlakuk

26

Yesu kím+kímlok tí-pañgípañgíle tíñmíñgíliñ

1 Yesulí manda wín gítík e taleumbi, gwañgwañiila ñíndíñ enguk,
 2 “Sandap típet tímbímbi, kamaikamai gwílat* indaukák wín síndí nandí-taleañ. Nain wolonda Amalok Níñañ kanjíkñiilok kísínan kímímbi, kloñbat plon wílí kímbekek.” 3 Yesulí wíndíñ eñímbi, tapma ama biesí gítí Judá ama biesí endí tapma amalok telak damanjí koi Kaiapas endok ilan kímín tímbi, 4 Yesu telak gitak tikembi wílí kímbekek e-sambat tíñgíliñ. 5 Tíñpi, ñíndíñ pa eñgíliñ, “Níndí gwílat gíñañ wíndíñ ním tína. Ním kañbi, amatamdí ním-bi-nandímbi, gím-bít tím mik tí-nímmelíñ.”

6 Yesulí Betani it kwelan ñambi, Saimon dama wanda kwambíñ indañmínguk endok ilan ña pakuk. 7 Endí nanañ na-palíñímbi, tam nolí tuk míliñ kíndem tuan wopum síník wín tikem endoñ ña indambi, kumbam plon yalímukuk. 8 Gwañgwañiilí wín kañbi, gíñañjé komba dímbi eñgíliñ, “Tuk tuan wopum wandín nekta tímbi kolalak? 9 Níndí tuk wín kíndem tualok kímítamda, mínem walinín tikembi, ama pímbíñesíla emneñ.”

10 Yesulí mandanjé nandí-daklembi enguk, “Tam ñála mílap nekta mañ? Endí nepek kíndem síník tí-namlak ee. 11 Ama pímbíñesíli nain tuop sín gítañgan kunekalíñ, gan natna sín gíta nain tuop ním kuutat. 12 Tam ñalí tuk míliñnat í-namlak wín nak kím-bambi nep kínditnekalíñ wolok itañgan píngípaña tí-pañgípañgíle tí-namlak. 13 Nak biañgan sanba: amalí dembek dembek ñambi, Anutulok kaundíkñelok plon gíngítí manda kíndem ñín kwet tuop enekalíñ, wandíñ endí tam ñalí nepek tí-namguk wolok kasat wakít tí-semumbi, tam ñín nandí-síwítnekalíñ.”

14 Tím-bi gwañgwa 12 endoññan nanin no koi Judas Iskaliot endí tapma ama biesíloñ ñambi, 15 ení-nandímbi eñguk, “Tíkáp nak Yesu síndok kísínan kímíletta, síndí nek namnelíñ?” Eumbi, wolongan mínem kwandai satnín 30 míngíliñ. † 16 Mímbi, kusei kímípi, Yesu bola tíñmektok nain kíndem dawan indauktok wala kímít-nandí tínguk.

Yesulí kímbepe, gwañgwañií tí-pañgípañgíle tí-semguk

17 Plaua nanañ kímíli bendí nímnat nanalok gwílat kusei kímímbi, gwañgwañiilí Yesuloñ bímbi níngíliñ, “Dík gwílattok nanañ delok tí-jumít tí-gannambi nambep nandílañ?” 18 Eumbi, Yesulí ama nolok koi embi enguk, “Jelusalem lombi, endoñ ñam ñíndíñ nínekalíñ, ‘Níníndauttí díka ñíndíñ elak, nokok nainnalí indalak, wala tímbi nak gwañgwanai gíta díkoñ ilan bímbi, gwílattok nanañ nanetamíñ.’” 19 Tím-bi gwañgwalí Yesulí eñguk wolok tuop tímbi, gwílattok nanañ tuk tí-jumíkíliñ.

20 Kwet kílim eumbi, Yesu gít gwañgwañií 12 endí nanañ nanepi pí pakíliñ. 21 Nanañ na-palímbi Yesulí enguk, “Nak biañgan síník sanba: síndoñ nanin nolí kanjíkñailok kísínan napíletak.” 22 Wíndíñ eu nandímbi, gíñañjé kola síník taumbi, kusei kímípi, noñgan noñganlí Yesu ní-nandímbi eñgíliñ, “Wopum, nakta ním bek?” 23 Eumbi tambane

* **26:2:** Kamaikamai gwílat wolok kusei wín ñíndíñ: damañgan Israél amatam endí Isíp kwelan kena gwañgwa sílanin kuñgíliñ. Kuumbi, amatamñií Isíp ama wapmañdok kíinan nanin yapma epmektok Anutulí añelo no ní-mulímbi, Israél amatam sípsip níñañdok wekai yamanjínan sapleñgíliñ yapma klembi, Isíp amatamdok gwañgwa telak damanjí yandíp kím-taleñgíliñ. (Kisim Bek 12). † **26:15:** Mínem kwandai satnín 30 wín kena nain 120 wolok tuan.

enguk, “Ama no nak+ta yakayakan nanañ t+kendepi, k+tnet jawañ g+nañ kot-suakam+ik end+ nap+letak. ²⁴ Amalok N+ññañd+ Anutulok mandal+ telak n+tek k+imbektok elak w+ndi+ñgan k+imbekak. Gan ama nin en bola t+ñmetak end+ blangandok. Anutu en mek kaukak. Meñd+ n+m apm+umda, w+n kindem dañmek.” ²⁵ Eumbi, bola t+ndi+ ama Judas+ Yesu n+nand+mbi eñguk, “N+ñndaut, nakta n+m bek?” Eumbi n+ñguk, “D+tna elañ w+ndi+ñgan.”

²⁶ Nanañ na-pal+ñl+mbi, Yesul+ plaua nanañ no t+kembi, Anutula weñm+mbi omb+m gwañgwañiila plaua w+n embi enguk, “S+ndi+ t+ke namb+it. N+ñn nokoñ p+ñg+pna.” Namb+mbi, ²⁷ wain w+tna no t+kembi, Anutu weñm+mbi, wain w+n embi enguk, “S+ndi+ g+it+kkandi+ ñ+n namb+it. ²⁸ Wain tuk ñ+n nokoñ wekatna. Amatam asup endok yomji+ bi-sem-bi-semlok nak w+n lam+it-semlet. Toptop ñ+n Anutul+ amatamñii g+it t+lak w+n wekatnal+ t+mbi kwamb+ñ dalak. ²⁹ Nak ñ+ndi+ñ sanba: nak wain tuk kwelan ñolok nombo n+m nambetat. N+m s+n+ik. Pakapmek Bepnalok kunum n+l+n+l+n g+nañ nak wain tuk w+n komblin s+n g+ta yakayakan nanekam+ñ.” ³⁰ T+mbi Yesu g+it gwañgwañii end+ kap no t+ñg+l+ñ. Tiu taleumbi, walinin p+ ñambi, Oliv kwet jañg+nnan lonepi ñañg+l+ñ.

³¹ N+ññl+mbi, Yesul+ gwañgwañii enguk, “Anutulok manda no ñ+ndi+ñ youyouln+ patak, ‘Nak sipsip ka-d+ik+ne ama w+lambi, k+kes+m+n g+nañ kuañ end+ papusenenekal+ñ.’” ³² Nepek inda-nametakta t+mbi manda wolok tuop s+ndi+ g+it+ik tim ñolondañgan nanand+kil+ikt+ñji pi p+utak. ³² Gan Anutul+ nak k+mnan nanin nepm+um m+l+atmek, nak dama Galili kwelan ñawambi, s+nd+ siñgi bi+ namb+nekal+ñ.” ³³ Eumbi, Petlol+ tambane n+ñguk, “Nepek inda-gametakta t+mbi d+w+ndi+ nanand+kil+ikt+ñji pi p+umbi gambinetañ bek, gan nakta n+m s+n+ik.” ³⁴ Eumbi n+ñguk, “Nak biañgan ganlet: man tim ñolok g+nañnangan puputti+ gama n+m k+it+ñ+l+mbi, d+ik nain t+pet g+it no ‘En n+m nand+ñm+let’ w+ndi+ñ eutañ.” ³⁵ T+mbi Petlol+ n+ñguk, “T+kap end+ d+ik+ta n+tn+t+tok nani+nand+nel+ñda, ‘Nak n+m nand+ñm+let’ w+ndi+ñ n+m eutet. N+m s+n+ik.” T+mbi gwañgwa d+w+n g+it+ik end+ bo w+ndi+ñgan e-taleñg+l+ñ.

Yesul+ en k+imbepi n+molo t+mbi t+pañg+p+añg+ile t+ñguk

³⁶ T+mbi Yesul+ gwañgwañii g+it kwet no koi Getsemane wand+ñ ñañguk. N+na tombi, ñ+ndi+ñ enguk, “S+ndi+ ñolok pi pal+it, t+mbi nak dakdan ñambi, n+molo t+mbetet.” ³⁷ W+ndi+ñ embi, Petlo g+ta Sebedilok n+ññañit t+pet yanañg+ipi ñañguk. N+ñañ+ipi, walen kolaumbi, g+n+n m+l+ataum ³⁸ enguk, “Walena kola s+n+ik taumbi, k+imbepi nand+let. S+ndi+ nak+ta ñ+ñgan kaik pal+it.” ³⁹ Eñ+ipi, lakat ñaña embi, gapok p+mbi, n+molo ñ+ndi+ñ t+ñguk, “Ambep, t+kap d+ik tuopta, nand+nambi, m+l+ap ñ+n napma t+ke. Gan d+ik d+tnalok nanand+ñgañgot k+m+it+kle, nokoñ n+m.”

⁴⁰ N+molo t+talembi, gwañgwañii t+pet g+it no endoñ undane ñambi, yambum end+ dou-pal+mbi, Petlo ñ+ndi+ñ n+nand+ñguk, “N+tekte t+mbi, s+ndi+ nain duman ñ+n nak+ta kaik patneli+ñdok tuop n+m? ⁴¹ S+ndi+ kaik papi, n+molo t+pal+it. N+m kañbi, t+kuyuk inda-samumbi pi p+neli+ñ. Biañganak. G+nañj+l+ kundit kindem t+nd+l+ok nand+l+ak, gan p+ñg+ips+l+ m+l+latalak.” ⁴² W+ndi+ñ embi, nombo ñam n+molo ñ+ndi+ñ t+ñguk, “Bepna. M+l+ap ñ+n napma kleuktok telal no n+m patakta, nak m+l+ap w+n bemettok nand+l+añ, w+ndi+ñgan inda-namen.” N+molo t+talembi, ⁴³ nombo undane gwañgwañii loñ ña yamb+ñguk w+n: daus+ m+l+ataumbi dou-pak+l+ñ. W+ndi+ñ

yambimbi, ⁴⁴ b̄indambo yambim ñambi, n̄molo dama t̄ñguk wangot nombo t̄mbimbi, nain t̄pet ḡit no t̄ñguk. ⁴⁵ T̄mbi nombo undane ñam yabum dou-palimbi, ñ̄nd̄ñ enguk, “S̄ind̄i gamañgot doumbi, pat-nand̄i t̄-pakañ ba? Yakñesi. Amalok N̄ñañ bola t̄ñmumbi, yom amalok k̄s̄inan p̄uktok nain inda-talelak. ⁴⁶ M̄l̄al̄imbi ñana. Da kawit: ama bola t̄-namnamlok ip ñas̄ñgan b̄lak.”

Yesu t̄ikeñḡil̄ñ

⁴⁷ Yesul̄i w̄nd̄ñ̄ eñ̄l̄imbi, gwañgwañii 12 endoññan nanin ama no koi Judas end̄i b̄ñguk. T̄mbi tapma ama bies̄i ba Juda ama bies̄i end̄i ama k̄im̄in wopum no en-mul̄imbi, end̄i kakit ba dimbanj̄i epmbi, Judas ḡita b̄ñḡil̄ñ. ⁴⁸ End̄i gama n̄im b̄ñ̄l̄imbi, bola t̄nd̄i ama wal̄i kundit no dau semepi ñ̄nd̄ñ̄ enguk, “Ama nak nand̄i-koñgom t̄-ñ̄imbi weñmetet † w̄in ama s̄nd̄i lonj̄añ en wakan. En t̄kenekal̄ñ!”

⁴⁹ Judas̄i b̄i tombi, wolongan Yesuloñ b̄imbi, “N̄ñ̄ndaut, we gamlet!” n̄imbi, nand̄i-koñgom t̄-ñ̄im weñm̄ñguk. ⁵⁰ T̄mbimbi Yesul̄i n̄ñguk, “Notna, nek t̄imbeñdok nand̄ilañ w̄in platik ti.” S̄ Eumbi, amal̄i Yesuloñ b̄im k̄s̄i kot-suapi t̄kembi, t̄ike-kwamb̄ñ̄ dañḡil̄ñ. ⁵¹ Wolongan ama Yesu ḡit pak̄il̄ñ endoññan nanin nol̄i kakil ombap tiañembi, tapma amalok telak damanj̄i endok kena gwañgwa silanin nolok pawan w̄l̄alim dik̄ne p̄ñguk. ⁵² W̄nd̄ñ̄ t̄mbimbi, Yesul̄i n̄ñguk, “No en kakitt̄i mik t̄lakta, en bo kakitt̄i w̄l̄i k̄imbekak, wala t̄mbi kakitka il ḡinañ k̄im̄il̄i ñaw̄in. ⁵³ Nak guma Bepna k̄it̄ñmamb̄i, wolongan añelo kunakunatsi n̄mnat end̄i nep t̄mbi platanel̄ñdok en-mulek w̄in dik̄ n̄im nand̄ilañ ba? ⁵⁴ Gan w̄nd̄ñ̄ indaukta, nepek ḡit̄k Anutulok mandal̄i natnala inda-namektok elak wal̄i bien n̄im indaw̄ik.” ⁵⁵ T̄mbi Yesul̄i yous̄imbi, ama k̄im̄in en t̄kenepi b̄ñḡil̄ñ end̄i ñ̄nd̄ñ̄ enguk, “N̄itek t̄mbi s̄nd̄i kakit ba dimba mepi nepnepi bañ? Nak ama piñpiñen no ba? Sandap tuop nak tapma it sañ jimba ḡinañ pipapi, amatam eni-daut ti-sem t̄imbamb̄i, s̄nd̄i n̄im nepḡil̄ñ. ⁵⁶ Gan plofet amal̄i manda youk̄il̄ñ wolok bien indauktok nepek ḡit̄k ñ̄in inda-talelak.” T̄mbi gwañgwañii ḡit̄kt̄i Yesu b̄imbi, pi ña-t̄l̄ñḡil̄ñ.

Yesu manda plon k̄im̄ik̄il̄ñ

⁵⁷ T̄mbi ama Yesu t̄ikeñḡil̄ñ end̄i en nañḡipi, tapma ama telak damanj̄i Kaiapas endok ilnan ñañḡil̄ñ. (It wolok ḡinañ end̄ik̄ne manda nand̄i-tale ama ḡit̄ Juda ama bies̄i end̄i k̄im̄in t̄-pak̄il̄ñ.) ⁵⁸ Ñañ̄l̄imbi, Petlol̄i siñgi kandañ giñgiñgan ep kle ñambi, tapma ama telak damanj̄i endok it sañ jimba ḡinañ loñḡil̄ñ wolok ñambi loñguk. Lombi, Yesu nek indañmetak w̄in kaup nand̄imbi, mik ama ḡita pi pakuk.

⁵⁹ Tapma ama bies̄i ḡit̄ Juda ama bies̄i diw̄in end̄i ḡit̄kt̄i Yesu w̄l̄i k̄im̄nel̄ñdok nand̄iñḡil̄ñda t̄mbi, ama nind̄i Yesulok siñgin joñgo simbi, kusei juluñgan eu indauktok yolonj̄ñḡil̄ñ. ⁶⁰ T̄mbi ama asup end̄i b̄imbi, manda juluñgan embi youk̄il̄ñ, gan end̄i w̄l̄i k̄im̄k̄im̄lok yom bien no n̄im eu indañḡil̄ñ. Siñgimek ama t̄pet no end̄i b̄imbi ⁶¹ eñḡim̄ik̄, “Ama ñal̄i manda no ñ̄nd̄ñ̄ eñguk, ‘Nak guma Anutulok it wiapi, sandap t̄pet ḡit̄ no wolok ḡinañnan b̄indambo t̄imba kaitam m̄l̄alekak.’” ⁶² W̄nd̄ñ̄ eumbi, tapma amalok telak damanj̄i end̄i m̄lap ipi, Yesu n̄i-nand̄imbi eñguk, “N̄itek? Mandal̄i gep youkam̄ik̄ w̄in biañgan ba juluñgan? Ba dik̄ manda

† **26:48:** W̄in Juda amatamd̄i nosi we sem̄ñ̄pi simumu t̄-semañ. **§ 26:50:** Nand̄i-tale ama diw̄nd̄i Grik manda ñolok walan w̄in ñ̄nd̄ñ̄ nandañ, “Notna, nekta ñolok b̄ilañ?”

no tambane ewiñdok tuop n̄m ba?” Endi w̄ndiñ eumbi, ⁶³ Yesuli yom n̄mnat, gan wandingan embi, manda tambon no n̄m n̄nguk. T̄mbi telak damanjil̄ n̄nguk, “Anutu kuñgu molom endok dainan manda biañgan eumbi nand̄na: Mesia w̄n Anutul̄ n̄-mul̄mbi, bi-n̄mektok een w̄n d̄k wakan ba? D̄k Anutulok N̄ñañ s̄n̄k ba?” ⁶⁴ Eumbi n̄nguk, “Elañ wakan. Gan nak ñ̄ndiñ sanba: gamanda s̄ndi kanekaliñ w̄n: Amalok N̄ñañ endi Anutu Gemb̄ Molom endok kii d̄nd̄mnan pipapi, kunum ḡnañ nanin mulukua plon p̄ukak.” ✧

Yesuli en Anutulok tuop s̄n̄k w̄ndiñ eñgukta t̄mbi, ⁶⁵ tapma amalok telak damanj̄ endi ḡnañ komba d̄umbi, kiup̄n blañganembi eñguk, “Endi Anutu ni-tike-p̄m yalilak yañ! Ama silanin ñ̄li Anutu ni-suambatak w̄n s̄ndi ip ka nandañ, wala t̄mbi ama nol̄ ama wolok kusei eu indauktok nombo n̄m t̄p̄kam̄ñ. ⁶⁶ S̄ndi enda n̄tek tiñm̄lok nandañ?” Eumbi tambane n̄nḡliñ, “Yom̄nla t̄mbi k̄mk̄mdok nandam̄ñ.” ⁶⁷ W̄ndiñ eumbi, ama d̄iw̄ndi timan dai plon manji iwit suambapi, kit omb̄mbi wik̄liñ, t̄mbi d̄iw̄ndi kit p̄nd̄md̄i w̄pi ⁶⁸ n̄nḡliñ, “D̄k Mesia s̄n̄kta, plofet manda embi, w̄n n̄ndi gw̄tak w̄n n̄nbi nand̄na!”

Petlol̄ Yesula ‘Nak en n̄m nand̄ñm̄ilet’ eñguk

⁶⁹ Yesu manda plon k̄m̄liñ̄l̄mbi, Petlol̄ sañ jimba ḡnañ it pawan pipakuk. Pipal̄mbi, kena wembe nol̄ endoñ b̄mbi n̄nguk, “D̄k bo Yesu Galili nanin endok sambat.” ⁷⁰ Gan Petlol̄ ama ḡtik endok daus̄nan e-semb̄mbi n̄nguk, “Nak d̄k manda elañ w̄n n̄m nand̄ilet.” ⁷¹ W̄ndiñ embi m̄lapi, sañ jimbalok yamanan ñaumbi, kena wembe nol̄ kañbi, w̄ pak̄liñ enda ñ̄ndiñ enguk, “Ama ñ̄n Yesu Nasalet nanin endok nol no.” ⁷² Eumbi, Petlol̄ nombo e-k̄m̄semb̄mbi eñguk, “Anutulok dainan biañgan elet. Nak ama w̄n en n̄m nand̄ñm̄ilet.”

⁷³ Nain n̄m ombataumbi, wolok ik̄liñd̄i Petloloñ b̄mbi n̄nḡliñ, “Biañgan s̄n̄k, d̄k endok sambat. Mañga malapt̄i e-daklelak.” ⁷⁴ Eumbi, Petlol̄ manda kwamb̄ñgan embi, ñ̄ndiñ enguk, “Biañgan s̄n̄k, nak en n̄m nand̄ñm̄ilet. Juluñgan eletta, Anutul̄ k̄ndem nep t̄mbi kolaw̄n.” Endi w̄ndiñ eu taleumbi, wolongan puputt̄i k̄t̄nguk. K̄t̄umbi, ⁷⁵ Yesuli Petlo manda ñ̄n n̄nguk w̄n nand̄-s̄iw̄kuk, “Puputt̄i gama n̄m k̄t̄ñ̄l̄mbi, d̄k nain t̄pet ḡt no ‘Nak en n̄m nand̄ñm̄ilet’ eutañ.” W̄n nand̄-s̄iw̄pi, pawan p̄ ñ̄mbi, s̄mba gawat wopum t̄mbi kukuk.

27

Yesu Pilatoloñ nañḡp̄ ñaumbi, Judas̄li toa topmbi k̄mguk

¹ Kwet salaumbi, tapma ama bies̄i ḡtik ḡta Juda amalok ama bies̄i endi Yesu w̄li k̄mbektok e-sambat t̄m, ² Yesu toali top nañḡp̄ ñ̄mbi, Pilato w̄n Roma amal̄ Judia distrik ka-d̄k̄neuktok n̄mb̄i taleñḡliñ endok kiinan k̄m̄k̄liñ.

³ Judas Yesu bola tiñm̄nguk endi ama bies̄i Yesu manda plon k̄m̄pi, w̄li k̄mbektok eu taleñḡliñ w̄n yamb̄nguk. Yamb̄mbi, nepek t̄nguk wala nandum m̄lataumbi, m̄nem kwandai satnin 30 tapma ama bies̄i ḡta ama bies̄i d̄iw̄n endi m̄nḡliñ w̄n epbi, b̄ndambo tambane emepi ñañguk. Ñam tombi ⁴ enguk, “Nak yom t̄mbi, ama yom̄n n̄mnat s̄ndok k̄s̄nan k̄m̄latta t̄mbi en ip w̄li k̄mnepi tañ.” W̄ndiñ eumbi n̄nḡliñ, “W̄n n̄ndok nepek n̄m. W̄n d̄tnalok nepek yañ.” ⁵ W̄ndiñ eumbi,

Judasli m̄nem kwandai satnin w̄n tapma it sañ jimba ḡnañ k̄li p̄umbi, en walinin p̄m ñambi, toa topm̄bi k̄nguk.

6 T̄m̄bi tapma ama bies̄li Judasli m̄nem k̄li p̄iñguk w̄n gamapi eñḡliñ, “M̄nem ñ̄n ama w̄li k̄mbetak endok wekailok tuan. Tapma ittok m̄nem ḡit yous̄netam̄ñda, endik̄ñe manda maklenetam̄ñ.” 7 Wala t̄m̄bi endi manda e-topm̄bi, m̄nem wali ama no kwet kambot pa t̄liñguk endok kwet no tuambi, ama mayañgan nasi nindi Jerusalem pap semb̄nekal̄ñ endok amasum palektok eu taleñguk. 8 Endi kwet w̄n Yesu k̄mk̄mlok tuanli tuañḡliñda t̄m̄bi, amatamdi kwet wolok koi Kwet Wekaiat w̄ndiñ k̄tiñḡliñ, w̄n ñ̄ndiñḡit gamañgot pa kitañ. 9-10 Tapma ama bies̄li w̄ndiñ t̄ñḡliñ, w̄n p̄lofet Jelemaiali indauktok eñguk wolok tuop indañguk. Endi Mesialok plon ñ̄ndiñ embi youp biñguk patak, “Israel amali m̄nem kwandai satnin 30 waliñgot ama w̄n tuanep e-topm̄umbi, m̄nem waliñgan epbi, kwet kambot t̄ndi amalok kwet no tuañḡliñ, w̄n Wopum Anutuli molo manda nanguk wolok tuopkan t̄ñḡliñ.” ✧

Pilatoli Yesu manda plon k̄m̄ipi, kloñbat plon w̄li k̄imbektok eñguk

11 T̄m̄bi Yesuli ka-d̄k̄ñe ama Pilato endok damanan il̄m̄bi, ka-d̄k̄ñeli ñ̄nand̄m̄bi eñguk, “Juda ama endok Ama Wapmañ d̄k̄ ñakan ba?” W̄ndiñ eumbi ñ̄nguk, “Ip elañ w̄ndiñgan.” 12 Gan tapma ama bies̄ ḡit Juda ama bies̄ d̄w̄ndiñ manda kusei kusei ni-youk̄liñ, wolonda Yesul̄ manda tambon no ñ̄m tambanem enguk. 13 T̄m̄bi Pilatoli ñ̄nand̄m̄bi eñguk, “Manda ḡitik gep youpi eañ w̄n d̄k̄ ñ̄m nand̄ilañ ba?” 14 Gan endi man gal̄ kwamb̄ñ dambi, nepek nola manda tambon no ñ̄m tambane ñ̄nguk. W̄ndiñ t̄ñgukta, Pilatoli sil̄k̄ñembi, nandi-ḡit̄ñḡit̄k̄ñe t̄ñguk.

15 Kamaikamai gw̄lat nain tuop ka-d̄k̄ñeli ñ̄ndiñ pa t̄ñguk: endi amatam k̄m̄in wopum nandi-sem̄bi, ama nolok koi k̄tiñḡliñ en wakan it kwamb̄ñ ḡinañ nanin p̄sat-sem̄liñguk. 16 Nain wolonda ama kolan no koi ḡiñḡilat it kwamb̄ñ ḡinañ k̄m̄il̄m̄ pakuk, koi Balabas. 17 W̄ndiñda amatam asupti k̄m̄in t̄-taleumbi, Pilatoli en̄nand̄m̄bi eñguk, “S̄ndi ama ninda nak p̄sat-samettok eañ, Balabas ba Yesu Mesia ñ̄n̄n̄n̄ enda eañ?” 18 Kusei ñ̄ndiñda endi w̄ndiñ eñguk: amatamdi Yesu ka-galkta t̄ñḡliñda t̄m̄bi, ama bies̄li en ka-gimb̄it t̄ñ̄ipi t̄k̄embi, ka-d̄k̄ñelok kiinan k̄m̄il̄m̄bi, kusasi yambi-daklembi, w̄ndiñ eñguk.

19 T̄m̄bi endok kusei no ñ̄ndiñ: endi ama yambi-dan kena pa t̄liñguk wolok pipaliñl̄m̄bi, tam̄nli manda ñ̄ndiñ k̄m̄il̄m̄ endoñ loub̄m̄bi eñguk, “D̄k̄ ama ñ̄n kolan no ñ̄m t̄ñguk w̄n biu palen. Nak tim en ip lat kolan plon kañbi, nandi-wam m̄latak.” Pilatolok tam̄nli w̄ndiñ eñguk, 20 gan tapma ama bies̄ ba Juda ama bies̄ d̄w̄ndiñ endi amatamda enḡliñ, “S̄ndi Pilatola ñ̄ndiñ ñ̄nekal̄ñ, ‘D̄k̄ Balabas kak bimbi, Yesu w̄w̄ttok eukañ!’” W̄ndiñ embi, en̄-ḡiñḡ-neumbi, wolok tuop ñ̄nḡliñ. 21 T̄m̄bi ka-d̄k̄ñeli amatam nombo en̄nand̄m̄bi eñguk, “Ama t̄pet endoññan nanin nin p̄sal̄mettok eañ?” Eumbi, “Balabas” ñ̄nḡliñ. 22 Eumbi enguk, “T̄m̄bi Yesu Mesia ñ̄n̄n̄n̄n̄ enda ñ̄tek t̄ñ̄metet?” Eumbi, ḡit̄kkandi k̄t̄m̄bi ñ̄nḡliñ, “Kloñbat plon low̄n!” 23 T̄m̄bi Pilatoli enguk, “Ñ̄tekta? Endi kolan nek t̄ñguk?” Eumbi, wopumgan k̄t̄m̄bi, nain asupgan ñ̄ndiñ eñḡliñ, “Kloñbat plon low̄n! Kloñbat plon low̄n!”

✧ 27:9-10: Sekeraia 11:12-13, Jeremaia 32:6-9

24 Wíndiñ tĩmbĩmbi, Pilatolĩ ka-nandĩnguk wĩn: en Yesu nepek no tĩñmĩlok tuop nĩm. Tombon amatamdi gimbĩt tĩmbi, mik tĩnepi tĩngĩlĩñ. Wĩndĩnda Yesulok kĩmkĩm wĩn Pilatolok yomĩn nĩm indauktok endĩ ñĩndĩñ tĩnguk: endĩ Juda amalok ep tĩndĩñ no klembi, tukta eumbi, tuk tĩke bĩ mĩumbi, dausĩnan kii wĩlĩpi enguk, “Ama endok kĩmkĩmlok mĩlap walĩ nokok plon nĩm loukak, wĩn sĩnok nepek.” 25 Eumbi, amatam gĩtik endĩ manjĩ noĩngan kĩtĩ kolĩ ñaumbi nĩngĩlĩñ, “Kĩm wĩn nĩndĩ ba kombliñnii nĩndok plon loukak!” 26 Tĩmbi Pilatolĩ amatamdok manda kĩmĩt-klembi, Balabas pĩsat-sembe, Yesu waipnelĩndok eĩnguk. Eumbi, wĩndĩñ tĩmbĩ taleumbi, mik amalĩ kloĩbat plon wĩtnelĩndok kĩsĩnan kĩmĩkuk.

Mik amalĩ Yesu nĩ-lakalaka tĩ-ñĩmbi, kloĩbat plon wĩkĩlĩñ

27 Tĩmbi ka-dĩkĩnelok mik amalĩ Yesu naĩngĩp pĩmbi, ka-dĩkĩnelok ilan ñam nĩsĩ kuĩngĩlĩñnan wandĩñ lombi, nosii gĩtik en gĩta kĩmĩn kokĩlĩñ. 28 Tĩñĩpi, Yesu enlok dasindasin kiundĩpi, mik amalok sauloñ gĩmĩn no dasi-mĩmbi, * 29 toa pĩsĩkĩnat bondĩnembe, kumbam plon dasi-mĩmbi, toña no kii dĩndĩm kandañ kĩmĩlĩmĩngĩlĩñ. Wĩndĩñ tĩñĩpi, ña mĩlelem tĩmbi, nĩ-lakalaka tĩ-ñĩmbi eĩngĩlĩñ, “We, Juda amalok ama wapma!” 30 Eñĩpi, iwĩt endok plon suambapi, toña lom tĩkembĩ, walĩngan kumbam plon nombo nombo wĩkĩlĩñ. 31 Nepek kusei kusei wĩndĩñ tĩñĩmĩ-talembi, mik amalok sauloñ kiundĩpi, enloñ dasindasin nombo dasi-mĩm pĩumbi, kloĩbat plon wĩtnepi naĩngĩp pĩ ñaĩngĩlĩñ.

32 Pĩ ñaĩpi, telak plon ama no Sailini nanin koi Simon ña tĩmbi indaĩngĩlĩñ. Tĩmbi indambi, en nĩ-gĩngĩneum Yesulok kloĩbat bembĩmbi ñaĩngĩlĩñ. Nambi, 33 kwet no koi Golgata wandĩñ ña tomgĩlĩñ. (Kot walan ñĩndĩñ, ‘Kumba Kwandat Kwet’.) 34 Ña tombi, wain tuk gĩta gwasap kimbĩñ wakĩt ep kiukiulĩn wĩn tĩke mĩum na-nandĩmbi, kunjĩtam biĩnguk. 35 Tĩmbi kloĩbat plon wĩlĩ taleumbi, dasindasin tĩkenepi satu sañala kopi, dasindasin danbi epgĩlĩñ. 36 Wĩndĩñ tĩmbi, pipapi ka-dĩkĩne-pakĩlĩñ. 37 Tĩmbi kumbam mindin plon kusei neta wĩkĩlĩñ wolok manda ñĩndĩñ youp kĩmĩkĩlĩñ, “Ñĩn Yesu, Juda amalok Ama Wapmañĩ.” 38 Tĩmbi ama piĩpiñen tĩpet en gĩta yakan yandĩpbi, no tombon no tombon ep mambi ikĩmĩk.

39 Tĩmbi ama wandĩñ ñaĩnambĩt tĩngĩlĩñ endĩ Yesula kumbanjĩ dĩngunepi nĩ-suambapi 40 nĩngĩlĩñ, “Nĩteka? Dĩk tapma it wiapi, nain tĩpet gĩt no wolok gĩnañngan tĩmbi kaitauktok eĩnguñ wĩn. Nĩtek tĩmbi dĩtnalok pĩngĩpka nĩm tĩke-kĩmĩtañ? Dĩk Anutulok Nĩñañ sĩnĩkta, kloĩbat plon nanin pĩ!”

41 Tĩmbi tapma ama biesĩ wakĩt endĩkĩne nandĩ-tale ama ba Juda ama biesĩ dĩwĩn endĩ bo wĩndĩngot nĩ-kolakola embi eĩngĩlĩñ, 42 “Ama dĩwĩsĩ ikan ep kĩmĩkuk, gan enlok pĩngĩu tĩke-kĩmĩlektok tuop nĩm. En Israeĩ ama nĩndok ama wapmañ sĩnĩkta, kloĩbat plon nanin pĩwĩn! Pĩwĩmek, endĩ Mesia bĩmbĩndok een ip wakan wĩn nandĩ-kĩlĩktĩ tĩñĩmĩnetamĩñ. 43 Endĩ Anutulok plon panjaĩnganembi, endok Nĩñañ sĩnĩk wĩndĩñ elak. Tĩkap wĩndĩnda, papa kana: Anutulĩ tĩke-kĩmĩlektok nandĩlak ba nĩm.” 44 Ama piĩdasĩ tĩpet Yesu gĩt yandĩpgĩlĩñ endĩ bo wĩndĩngot nĩmbi kolaĩngĩmĩk.

Yesu kĩmĩnguk

* 27:28: Ama wapmañ endĩ bo sauloñ gĩmĩn dasiaĩngĩlĩñ, wala tĩmbi mik amalĩ Yesu en ama wapmañ sĩnĩk wolok walan juluĩngan tĩnelĩndok mik amalok sauloñ gĩmĩn dasi-mĩngĩlĩñ.

⁴⁵ Kwet nain boŋgip tĩmbĩmbi, kwet tuop kĩlĩm indaŋguk. Inda-palĩmbi ñakap, 3 kilok tĩŋguk. ⁴⁶ Wolongan Yesulĩ wopumgan kĩtĩmbi eŋguk, “Eli, Eli, lama sabaktani.” Wĩn ñĩndĩĩ, “Anutuna, Anutuna, nekta nambilañ?”
⁴⁷ Tĩmbi wandĩĩ pakĩlĩĩ endoñnan nanin dĩwĩndĩ manda wĩn nandĩmbi eŋgĩlĩĩ, “Endĩ plofet Elia kĩtĩmĩlak.” ⁴⁸ Wolongan mik ama nolĩ woŋep ñambi, nepek busukñanen walĩ tuk kĩndem tiañewĩk no tĩke bĩmbi, wain tuk kimbĩñ gĩnañ wĩsĩmbi, komba bem kusip plon topbi, Yesulĩ nanalok mĩŋguk. ⁴⁹ Gan dĩwĩsĩlĩ eŋgĩlĩĩ, “Biukĩn, Elialĩ tĩke-kĩmĩlepi bĩutak bek, wĩn kañmek.” ⁵⁰ Tĩmbi Yesulĩ nombo wopumgan kĩtĩmbi, engan kĩmĩt nandum, woñ poñaumbi kĩmĩŋguk.

⁵¹ Wolongan nepek ñĩndĩĩ indaŋguk: tapma ilan sandum masipmasip wopum tĩŋgĩlĩĩ wĩn boŋgĩpigan tawam blaŋganembi, gwat nanin pĩ lap taleŋguk, tĩmbi kwet mĩnjat mĩnjat tĩmbĩmbi, kawat jĩŋgĩn dĩwĩn tawa pĩŋgĩlĩĩ. ⁵² Tĩmbi sumlok yama pĩsalĩmbi, Anutulok gĩŋgĩt damaŋgan kĩm-taleŋgĩlĩĩ asuptĩ mĩlapi, ⁵³ sumjĩ biŋgĩlĩĩ. Bĩmbi, Yesulĩ kĩmnan nanin mĩlalĩmbi, wolonda endĩ Anutulok it kwet dĩndĩm engano, wĩn Jelusalem, wandĩĩ lombi, amatam asupto ita-semgĩlĩĩ.

⁵⁴ Mik amalok telak dama gĩt amañii Yesu ka-dĩkĩne-pakĩlĩĩ endĩ mĩnjamĩnjat ba nepek kusei kusei indaŋguk wĩn kaŋgĩlĩĩ endĩ kolan mĩsĩmbi eŋgĩlĩĩ, “Biaŋganak. Ñĩne Anutulok Nĩñañ sĩnĩk.”

⁵⁵ Yesulĩ Galili distrik nanin Jelusalem bĩŋguknan tam asuptĩ en gĩta yakan bĩmbi, tĩmbi plata pa tĩ-ta-kuŋgĩlĩĩ. Yesu wĩlĩ kĩmguk sandap wolondaŋgan endĩ bo Golgata bĩ pakĩlĩĩ, gan endĩ mayaŋgan ipi, deĩ posnembi kaŋgĩlĩĩ. ⁵⁶ Wĩn endoñ nanin no koi Malia Makedala nanin. Tĩmbi Malia no, Jekop gĩt Josep endok menjet. Tĩm no wĩn Sebedilok nĩñañiit endok menjet.

Yesu kĩndikĩlĩĩ

⁵⁷ Ama mĩnemmat no Alimatia nanin endĩ bo Yesulok gwaŋgwa no, koi Josep. Maim pĩup tĩmbĩmbi, ⁵⁸ endĩ Pilatoloñ ñambi, Yesulok dalandanda eŋguk. Eumbi, Pilatolĩ nandĩñmĩmbi, tĩke mĩnelĩñdok enguk. Eumbi, wolok tuop mĩmbi tĩkeŋguk. ⁵⁹ Tĩkembĩ, sandum satnĩn bamblum nĩmnat walĩ tĩmĩpi, ⁶⁰ tĩke ñambi, enlok sum gĩnañnan kĩmĩkuk. Sum wĩn komblin sĩnĩk, kawat gĩnañ wĩn Josep enlok kulup bĩmbin. Joseptĩ Yesulok dalandan wolok kĩmĩpi, kawat wopum no munjulĩm bĩ yama masipmĩŋguk. Wĩndĩĩ tĩ-talembi, walinin pĩ ñaŋguk. ⁶¹ Joseptĩ dalandan sumnan kĩmĩlĩñĩmbi, Malia Makedala nanin en gĩta Malia no endĩ sum dat kandañ pipapi ka-tuakĩmĩk.

⁶² Kwet salaum Sabat patnandĩ nain tĩmbĩmbi, tapma ama biesĩ gĩt Falisi ama endĩ yakan Pilatoloñ ñam ⁶³ nĩmbi, Yesulok plon ñĩndĩĩ eŋgĩlĩĩ, “Ama wopum, nĩndĩ ama julunjuluñdok walĩ gama kaik kuŋipi, manda no eŋguk wĩn nandĩna sĩwĩtak. Endĩ ñĩndĩĩ eŋguk, ‘Nain tĩpet gĩt no ñaumek, kĩmnan nanin mĩlalatet.’” ⁶⁴ Wala tĩmbi dĩk eumbi, sum wĩn ka-dĩkĩne-kĩlĩĩ e-palĩmbi, nain tĩpet gĩt no wĩn taleukak. Nĩm kañbi, gwaŋgwañiilĩ ña dalandan kumbu tĩm tĩke ñambi, amatamda julũŋan ñĩndĩĩ enelĩñ a, ‘Yesu en ip kĩmnan nanin mĩlakuk.’ Wĩndĩĩ enelĩñda, julũñt manda komblin walĩ Yesulĩ julũñt manda eŋguk wĩn maklewĩk.”
⁶⁵ Eumbi, Pilatolĩ nandĩ-sembi enguk, “Kĩndem a. Sĩndĩ mik ama dĩwĩn epmbi, sumnan yanaŋgĩp ñaum, sum masip kwambĩñ danelĩñdok nĩtek

tinep nandañ woloک tuop tñekaliñ.” ⁶⁶ Wñdññ eumbi, sumnan ñam, sum masip kwambññ danelññdok kawattñ sum dai masipmññguk woloک plon nñsñlok kimsip no kimsipi, ka-dñkñe nelññdok mik ama wandññ yambium pakñññ.

28

Yesuli kñmnan nanin mñlakuk

¹ Sabat patnandñ nain taleumbi, kena nain kusei kñmñkñmññnan kwet salawa salawa tñmbñmbi, Malia Makdala nanin gñt Malia nolñ endñ Yesulok sum kandepi ñañgñmñk. ² Tñmbi platik sññk kwet mññjamññjat wopum sññk mññjalñmbi, wolonda Wopumdok añelo nolñ kunum gñnañ nanin pñmbi, kawat sum masipmññguk wñn manjaneum ñaumbi, kawat woloک plon pipakuk. ³ Endok walan wñn pñsapñsat walalan wandin, tñmbi dasindasin wñn satnin sññk. ⁴ Tñmbi ama sum ka-dñkñe-pakñññ endñ en kañbi, kolan mñsññgñññda tñmbi kñsñ kesñsñ blañblañ tñmbñmbi, amalñ kñmañ wandin kwelan pñ pakñññ.

⁵ Tñmbi añelolñ tam tñpetta enguk, “Nñm mñsñndemñk. Nak nandñlet sñtñ Yesu kloñbat plon wñkñññ en kandepi bamñk. ⁶ Gan endñ ññ nñm patak. Endñ damañgan manda sanguk woloک tuop Anutulñ tñmbñ mñlak. Kwel kññjangot ññ bñ kawñt. ⁷ Tñmbi sñtñ plapkan ñambi, gwañgwaññila ññndññ enbñt, ‘Endñ kñmnan nanin ikan mñlak, man ññndññgññt dama Galili kwelan ñaumbi, sñndñ wandññ ña kanekaliñ.’ Manda ip wakan sanlet.” ⁸ Wñdññ eumbi, endñ mñsññgñmñk, gan silñsilñ wopumdñ gñnaññjet gñnañ tokñeumbi, platikan sum bimbi, gññgññt manda gwañgwaññila endepi woñep ñañgñmñk. ⁹ Ñañññmbi, platik sññk Yesuli ep tñmbñ indam we semumbi, endñ endoñ kesñnan ña mñlelem tñmbi, tñke-kaññpi nñ-wowoñe tññgñmñk. ¹⁰ Tñmbi Yesuli enguk, “Nñm mñsñndemñk, ña notnai Galili ñanelññdok enbñmbi, wandññ ñam nambñnekalññ.”

¹¹ Tam tñpet endñ gwañgwaññiloñ ñañññmbi, mik ama sum ka-dñkñeñgññññ endoññan nanin dñwñndñ it kwelan undane ñambi, nepek gñtñk sumnan indañguk woloک kasat wñn tapma ama biesñla tñ-semgñññ. ¹² Tñmbi tapma ama biesñli Juda ama biesñ dñwñn en gñta kñmñn tñmbi, ññndññ tñnelññdok e-topbi, woloک tuop tññgññññ: endñ mññnem asupgan mik amala embi ¹³ engñññ, “Sñndñ amatamda ññndññ enñnekalññ, ‘Nñndñ dou-patnambi, gwañgwaññiilñ tim bñmbi, dalandan kumbu tñkembñ ñaññ.’ Wñdññ enekaliñ. ¹⁴ Tñkap manda wñn Pilatolok pawan gñnañ pñukta, nñndñ mek ñam kambi, nepek ññn tñ-dñndñm enambi, mñlap no nñm inda-samekak.” * ¹⁵ Eumbi, mik amalñ mññnem wopum wñn ep ñambi, ama biesññ manda eñgññññ woloک tuop tññgññññ. Tñmbi manda walñ Juda amatamdok boñgñpsñnan eu sapakñe-tñke-bññguk.

Yesuli gwañgwaññiloñ inda-sembi, kena tñnelññdok enguk

¹⁶ Tñmbi Yesulok gwañgwaññii ¹¹ endñ Galili distrik ñambi, damañgan endñ molo manda no enguk kwet jañgñn woloک loñgñññ. ¹⁷ Loumbi, Yesuli wandññgan inda-semum kañbi mñlelem tññmññgññññ. Gan dñwñsñlñ “Yesu en kamññ ba?” embi, gñnañ tñpet tññgññññ. ¹⁸ Tñmbi Yesuli gwañgwaññiloñ ñasññgan ñambi enguk, “Bep Anutulñ kunum kwet yambñ-dñkñeuttok gembñ gñtñk wñn naka nam-taleñguk. ¹⁹ Wala tñmbi sñndñ kwet tuop ñambi, amatam

* **28:14:** Mik ama kena tññpi douañgññññ wñn yandñpmñ kñmyañgññññ.

giti:k nokok gwañgwanai ep timbi indanekaliñ, win Bep, Niñañ git Dindim
Woñ endok kosi plon yatnañ tuk i-sembi, ²⁰ endikñe manda san-daut ti-
sam-kuñgut win giti:k eni-daut ti-semumbi tañgone-talenekaliñ. Nandañ:
nak nain tuop sin gita ku-ta-ñawambi, kwettok nain taleukak wolok tuop.”

Gĩngit manda kɨndem Malekoli youkuk Mesiali indaŋguk

Yoaneli Mesialok * telak ti-dɨndim e kena tĩnguk

¹ Yesu endi Mesia, Yambattok niŋaŋ. Gĩngit manda kɨndem endok plon ŋɨndiŋ kusei kimɨtak.

² Manda no Yambatti Mesiala niŋguk wɨn plofet Aisaiali ŋɨndiŋ youp biŋguk patak,

“Nandiŋa! Nak tiplaplatna no kimɨlam ŋambi, diŋkok telak dama timbi, telak ti-dɨndim e-gamekak.

³ Ama no kwet ama nimnatnan ŋɨndiŋ kiti-koli ŋalak, “Wopumdok telak ti-dɨndim ti-ŋimɨt!

Telak kelam ti-dɨndim ti-ŋimnekaliŋ!”

⁴ Timbi manda wolok tuop ama no miti tuk i-sem-i-sem tĩnguk, koi Yoane, endi kwet ama nimnatnan ŋa-indaŋguk. Indambi, ŋɨndiŋ eu piumbi eni-ta-kuŋguk, “Sɨndi gɨnanji tambanembi, kuŋgu kolan bi-talembi, miti tuk inekaliŋ. Wolondamek Yambatti yomji bi-samekak.” ⁵ Timbi amatam Judia kwelan ba Jelusalem it kwelan pakiliŋ endi gitiŋkandi isi kwesi bimbi, Yoaneloŋ ŋa indambi, yomji e-jamilaumbi, Joldan tuk gɨnaŋ miti tuk i-sem-ta-kuŋguk.

⁶ Yoanelok dasindasin wɨn plofet amalok dasindasinji wandiŋ, wɨn kamel domdi tɨndin, timbi endi boŋgɨunan bit gwɨlapti tem kulĩnguk. Nanaŋ tuk wɨn gotak git bupit mɨnjip tuk koŋgom kli gɨnaŋ nanin na-kulĩnguk.

⁷ Timbi endi ŋɨndiŋ eu piumbi, amatam eni-ta-kuŋguk, “Ama no nokok siŋgina kandaŋ indaup tilak endi nak nomik nim, endi ama loloŋ sɨnik. Ama piɨmbiŋen, nak kambak ŋandin ŋali nepek no tuop nim ti-ŋimɨt.” ⁸ Nak tuk siŋaningot i-sam-ta-kulet, gan endi Dɨndim Yalli i-samekak.”

Yesu en Mesia inda-dakleŋguk

⁹ Yoaneli kena kusei kimɨliŋiŋimbi, Yesuli Nasalet it kwet Galili provins gɨnaŋ pakuk. Pakapi, il kusei bimbi, Joldan tuknan ŋa-tombimbi, Yoaneli tuk i-ŋimɨnguk. ¹⁰ Tuk i-ŋim-taleumbi, Yesuli tuk pawani loŋipi dei loubi kaŋguk wɨn: kunum piŋsalimbi, Dɨndim Yalli monik koi mambaip wandiŋ wali endok plon piŋguk. ¹¹ Piŋilimbi, kunum gɨnaŋ nanin manda no ŋɨndiŋ kitiŋ piŋguk, “Diŋ niŋana noŋgan sɨnik. Nak gambi-galk tamba, nandi-koŋgom ti-gamlet.”

¹² Timbi wolondaŋgan Dɨndim Yalli Yesu kwet siŋaninnan ni-mulimbi ŋaŋguk. ¹³ Kwet wandiŋ ama nimnat, gaut moyendiŋgot kuŋgɨliŋ. Yesuli wandiŋ ŋambi, tim sandap 40 pakuk. Paliŋilimbi, Sataŋdi endoŋ bimbi, tue-kaŋbi ti-ŋim-ta-ku wɨt nim kaŋbi bim ŋaŋguk. Timbi aŋeloli bimbi, Yesu timbi plataŋgɨliŋ.

¹⁴ Yoane it kwambiŋ gɨnaŋ kimikiliŋ wolok siŋgi kandaŋ Yesuli Galili kwelan undane-ŋambi, Yambattok gĩngit manda kɨndem eu piumbi,

* 1:: Damaŋgan Yambatti Isael amatam ŋɨndiŋ eni-kwambiŋ daŋguk: endi ama no amatamii ep mektok ni-mulekak. Juda amali ama wolok koi Mesia kitiŋimbi, endok indaina nain mandita-kuŋgɨliŋ.

15 ñ+ndiñ eni-ta-ñañguk, “Yambatti nain wopum amatamñii yambi-dikñeuktok k+m+kuk. Nain w+n ip indalak, wala t+mbi s+ndi g+nanj+ tam-banembi, kuñgu kolan bimbi, g+ñg+ manda k+ndem ñ+n nand+kwamb+ñ danekaliñ!”

Yesul+ gemb+in Juda amatam daut semguk

Yesul+ gwañgwañii tipet tipet kit+semguk

16 T+mbi Yesul+ Galili tuk guañ baliliñ ñañ+pi, Simon g+it kwayañ Andlu yamb+ñguk: end+ tuk guañ g+nañ ipi, pis lik molom molom kop tiañe t+ñg+m+ik. Pis epep kena w+n endok m+nemjet kena wakan. 17 Yesul+ yamb+mbi kit+sembi eñguk, “S+ti b+w+!” embi enguk, “S+ti pis epep kena t+ta-bam+ik. Kena w+n bimbi b+m, nak nep kle-kuumek, nak sep t+mba pañg+taumbi, Yambattok amatam epep kena t+kundekam+ik.” 18 Enb+mbi, platik s+n+ik pis ba pisl+ik bimbi, wolongan kusei k+m+pi, Yesu kle-ñañg+m+ik.

19 T+mbi Yesul+ kambak j+lop ñañ+pi, dakwaya tipet, Sebedilok n+ñañ+it Yakobo g+it Yoane, yamb+ñguk: end+ nosiit g+ta k+keñ plon papi, pis lik wopumj+ t+d+nd+m e kena t+ñg+m+ik. 20 Yesul+ yamb+mbi, wolongan en kle-kundem+ktok kit+semumbi, beset Sebedi g+it kena gwañgwañii k+keñ plon yambimbi, Yesu kle-ñañg+m+ik.

Yesul+ yal kolan no kle-kokuk

21 T+mbi Yesul+ gwañgwañii g+it Kapaneam it kwelan ña-kuñguk. T+mbi Sabat patnand+ nain indaumbi, it kiyau g+nañ lombi, kusei k+m+pi, amatamda eni-daut t+sembi, nanand+ emguk. 22 End+ end+ikñe manda nand+ tale amal+ eni-daut t+semmañg+il+ñ w+nd+ñ n+m t+ñguk. End+ ama kosi g+ñg+ilat nom+ik manda gemb+inat s+n+ik eñguk, wala t+mbi amatam mandan nand+ñg+il+ñ end+ nand+sil+ikñe-t+ñg+il+ñ.

23 T+mbi ama no yal kolannat it kiyau g+nan pakuk 24 end+ Yesula kit+ñ+mbi eñguk, “Yesu Nasalet nanin, dik nekta n+ndok kandañ b+ñ? D+ik n+ip t+mb+ kolaneñdok b+ñ ba? Nak d+ik nand+gamlet: d+ik ama d+nd+m Yambattoñ nanin.” 25 W+nd+ñ eumbi, Yesul+ yal kolan n+ñomb+mbi n+ñguk, “Mañga gal+mbi, ama ñ+n kañbimbi poñau!” 26 N+mb+mbi, yal koland+ ama m+njam+njat t+ñ+pi, kwawa wopungan t+mbi, amalok g+nañ nanin ka-m+s+m poñañguk. 27 W+nd+ñ t+mb+mbi, amatam g+it+kt+ ka-s+il+ikñembi m+s+ñ+pi, n+s+ñgan ñ+nd+ñ e-nand+ t+ñg+il+ñ, “Nepek nek ñ+andin indalak? Nand+inand+ ñ+n g+itk+ñin ba gemb+inat bien! End+ yal kolan wak+it manda kwamb+m enb+mbi, mandan nand+mbi tañgoneañ.” 28 T+mbi Yesulok koi g+ñg+it platik s+n+ik Galili kwet tuop eu satañguk.

Yesul+ amatam asup ep t+mb+ k+ndem daumbi, Galili kwelan g+ñg+it manda enguk

29 T+mbi Yesu g+it gwañgwañii end+ it kiyau bimbi, pawañ pi-ñañg+il+ñ. Pi-ñ+mbi, wolongan Simon g+it Andlu end+ Yesu, Yakobo g+it Yoane yanañg+il+m ñ+mbi, isetnan loñg+il+ñ. 30 Lo-tomb+mbi Yesu n+ñg+il+ñ, “Simon yapman tam j+mbat p+ñg+u kunduwat s+n+ik wal+ t+keumbi dou-patak.” W+nd+ñ n+mb+mbi, 31 endoñ ñañguk. Ñ+mbi, kii plon t+kem t+mb+m m+lal+mbi, j+mbal+ wolongan taleumbi, nana tuk emguk.

32 T+mbi naim daut pi+sembumbi, patnand+ nain taleumbi, amatam j+mbasiat g+it ama yal kolanjat g+it+ik Yesuloñ yous+yous+ñgan yanañg+pi b+ñg+il+ñ. 33 T+mbi Kapaneam nas+ g+itk+kand+ it yamanan k+m+n t+ñg+il+ñ.

34 T+mbi Yesul+ amatam j+mbat kusei kuseil+ ep m+ñguk asupgan ep t+mb+ k+ndem daumbi, yal kolan wak+it kle-kot-semguk. W+nd+ñ t+mb+mbi, yal

endi en nin w+n nandi-dakle-ñ+mumbi, manda n+m enelñdok e-kim+isip ti-semguk.

³⁵ Tĩmbi Yesulĩ kĩlim mulum gĩnañ mĩlapi, kwet ama nĩmnatnan pĩ-ñambi, wandĩñ nĩmolo tĩnguk. ³⁶ Nĩmolo tĩ-palĩmbi, Simon gĩta nolĩli mĩlapi, Yesu lonjĩmbi, lonjĩ-ta-ñakap ³⁷ tĩmbĩ indaumbi nĩngĩlĩñ, “Kapaneam amatam gĩtĩktĩ gambĩne eñĩpi gep lonjĩañ!” ³⁸ Nĩmbĩmbi enguk, “Nandĩlet. Gan nak gĩngĩt manda kĩndem ewa pĩuptok sĩnĩk indaĩngut, wala tĩmbi it kwet dĩwĩn ñasĩngan pakañ wandĩñ ñana.” ³⁹ Wĩndĩñ embi, Galĩli kwet tuop kuñĩpi, it kiyausĩ gĩnañ gĩngĩt manda enĩenĩ kena tĩñĩpi, yal kolan wakĩt ep kle-kot-tĩ-sem-ta-kuñguk.

Yesulĩ ama wanda kwambĩñnat no tĩmbĩ kĩndem daĩnguk

⁴⁰ Tĩmbi ama no wanda kwambĩñnat endĩ Yesuloñ bĩmbi kakukule-eñĩpi, mĩlelem tĩ-ñĩmbi, kumbam dĩngunembĩ nĩnguk, “Tĩkap dĩk nep tĩmbĩ kĩndem dawĩtok nandĩlañda, dĩk tuop.” ⁴¹ Eumbi, Yesulĩ enda blan wopum tĩ-ñĩmbi, kii kosuap tĩkeñĩpi nĩnguk, “Nak nandĩ-gamlet, dĩk nombo kĩndem da!” ⁴² Nĩmbĩmbi, platik sĩnĩk wandan kwambĩñ pailĩmbi, kĩndem daĩnguk.

⁴³⁻⁴⁴ Tĩmbi Yesulĩ nĩ-kĩm+isip kwambĩñ tĩ-ñĩmbi nĩnguk, “Nandĩlañ. Dĩk nimbek nola nepek inda-gamĩk wolok kasat joĩgo nĩm enbekañ. Nĩm sĩnĩk. Dĩk ñambi, pĩngĩpka tapma ama daulĩm+umbi, kĩndem dañ wĩn gambĩ-nandukak. Tĩmbi Moselĩ endĩkĩne manda eĩnguk wolok tuop dĩk tapma tĩmbĩmbi, amatam gĩtĩktĩ jĩmbatka talelak wĩn gambĩ-nandĩnekalĩñ.” Yesulĩ manda wĩndĩñ embi, dĩndĩmgan nĩ-mulĩmbi ⁴⁵ ñaĩnguk. Gan endĩ kusei kĩmĩpi, kundit nek endok plon inda-ñĩmĩnguk wolok kasat amatamda tĩ-sem-ta-kuñĩpi eu sataĩnguk. Wĩndĩñda tĩmbi Yesulĩ it kwelan indaĩngan ñañala nandum mĩlataumbi, kwet ama nĩmnatnan ña-pakuk. Ña-palĩñĩmbi, amatam kwet tuop endoñ bĩ-teleĩngĩlĩñ.

2

Yesulĩ yom bĩmbilok gambĩ palmĩlak

¹ Sandap dĩwĩn taleumbi, Yesulĩ bĩndambo Kapaneam it kwelan ña-tomguk. Tĩmbi amatam dĩwĩndĩ “Endĩ bĩk, ilan patak” eu sataumbi, ² amatam asupgandĩ endoñ bĩngĩlĩñ. Bĩmbi, it gĩnañ lo-pilĩ tokĩneumbi, yamanan wakĩt pipap masip mĩumbi, gĩngĩt manda enguk. ³ Gĩngĩt eñĩlĩmbi, ama dĩwĩn nolĩ endoñ bĩngĩlĩñ, endoñnan nanĩn ama tĩpet gĩt tĩpet endĩ nosĩ no kii kesi dalandan taĩgo plon bembĩ bĩngĩlĩñ. ⁴ Bĩmbi, Yesulok kuañ kuseinan kĩm+tnel+ñdok ama kĩm+in gĩnañ ñam wĩt nĩm kañbi, it pendĩm bat plon loĩngĩlĩñ. Lombi, Yesulok kumbamnan kandañ pendĩm gĩnañ tĩmbi tombĩmbi, ama kii kesi dalandandok taĩgo plon toalĩ topbi, it pendĩm plon nanĩn kĩm+ilĩm pĩnguk. ⁵ Wĩndĩñ tĩmbĩmbi, Yesulĩ nanandĩ kĩlĩktĩnjĩlok kusei ka-nandĩ-tombi, ama kii kesi dalandanla nĩmbi eĩnguk, “Notna, yomga bi-gamlet.”

⁶ Tĩmbi endĩkĩne manda nandĩ-tale ama dĩwĩn wĩngan pipakĩlĩñ endĩ gĩnanjĩ gĩnañ ñĩndĩñ kĩm+tnandĩngĩlĩñ, ⁷ “Nekta ama sĩlanĩn ñalĩ ‘Yomga bi-gamlet’ embi, Yambat nĩ-tĩke-pĩ-yalĩlak? Yom bĩmbilok gambĩ wĩn Yambattoĩgot palĩmlak.” ⁸ Wĩndĩñ kĩm+tnandĩñĩlĩmbi, Yesulĩ wĩ ipkan gĩnañlĩ yambĩ-nandĩ-daklembi enguk, “Gĩnanjĩlĩ neta wĩndĩñ nandĩ-kunakunaeañ?” ⁹ Tĩkap nak ama ñala ‘Mĩlapi, ipatka tĩkembĩ ñau!’ nĩmbambĩ, kĩndem dawĩkta, nak ‘Yom bi-gamlet’ nĩt walĩ wĩndĩngot

k'ndem indañmek. ¹⁰ W'ndiñda kwelan ñolok yom bimbilok gemb' w'in Ama Sis+n'ktoñ palm'lak w'in daut samettok ¹¹ nak ama kii kesi dalandan ñala ñ'ndiñ n'let, 'M'lapi, ipatka t'kembali, ikanan ñau!' " ¹² Yesuli w'ndiñ n'imb'mbi, ama wal' m'lapi, wolongan ipal t'kembali, amatam daus'nangan poñañguk. T'mbi amatam g'it'kti ka-g'it'ip g'it'ip t'mbi, Yambat ni-k'ndem dambi eñg'il'ñ, "Nepek ñandin damañgan no n'im kañg'im'ñ."

Yesulok nanand'ni' amalok nanand'nj' maklelak

¹³ T'mbi Yesuli b'ndambo tuk guañ baliliñnan pi-ñañguk. Ñaumbi, amatam k'im'n wopumgand' endoñ b'umbi en-daut ti-semguk. ¹⁴ T'mbi walinin yous'im ñañ'pi, Alifaialok n'ñañ Livaili takis epep ilan pipal'mbi kañbi n'ñguk, "B'im nep kle-ku!" N'imb'mbi, kenan bimbi m'lapi, kusei k'im'pi kle-ñañguk.

¹⁵ T'mbi Livaili Yesu ni-tiañeum ilan loubi, nana towiñguk. T'mbi takis epep ama g'ita ama end'k'ne manda n'im k'im'it-kle-kiliñ eañ (ama wandis' asupgand' Yesu kleñg'il'ñ) end' bo Yesu g'it gwañgwañii en g'ita lombi, nana yakan nañg'il'ñ. ¹⁶ T'mbi Falisi ama endok boñg'ips'ninan nanin end'k'ne manda nand'tale ama d'w'in end' Yesu en g'ita pipapi, nana namb'mbi kañbi, nandu m'lataumbi, gwañgwañiila enbi eñg'il'ñ, "En neta takis epep ama ba ama end'k'ne manda n'im k'im'it-kle-kiliñ eañ en g'ita papi, nana nalak?" ¹⁷ Eumbi, Yesuli manda w'in nand'mbi, ñ'ndiñ enbi eñguk, "K'ndems' end' gwasap amaloñ silakan n'im ñañ. W'in jimbasiat end'ñgot gwasap amaloñ ñañ. W'ndiñgangot nak ama d'nd'im enda n'im b'ñgut. N'im a. Nak ama yomsiat en-tiañeupi b'ñgut."

Yesulok nanand'ni' sos'lok nanand'nj' maklelak

¹⁸ T'mbi nain nola Yoane tuk i-sem-i-sem kena t'ñguk endok gwañgwañii g'it Falisi ama end' sos'lok telak kleñ'pi, nana g'it'k k'im'sip t'ñg'il'ñ. T'ñ'li'mbi, ama d'w'in end' Yesuloñ b'mbi ni-kañbi eñg'il'ñ, "Yoanelok gwañgwañii ba Falisi ama endok gwañgwanjii end' nana k'im'sip t'imb'mbi, neta d'kok gwañgwañgail' w'ndiñ n'im tañ?" ¹⁹ Ni-nandumbi, Yesuli enlok ba gwañgwañiilok plon ñ'ndiñ embi enguk, "T'kap ama noli tam t'imbektok nana sina wopum t'imb'mbi, nolii k'it-semum b'ñg'il'ñ end' k'ndem nana k'im'sip t'nel'ñ ba? N'im a. Ama wal' nolii g'ita pal'ñ'li'mbi, nana k'im'sip k'ndem n'im t'nel'ñ. ²⁰ Gan nain w'in indaumbi, ama en-tiañeñguk en noliiilok boñg'ips'ninan nanin yapma t'ke-ñaumbi, wolondamek nolii' nana k'im'sip t'nekal'ñ."

²¹ Yesuli w'ndiñ embi, sos'loñ telak g'it enloñ telak wolok eyout manda t'pet embi, ñ'ndiñ enguk, "Nimbek noli dasindasi damaanin d'k'nd'nd'k'nen plon sandum kusip komblin n'im k'im'it takapbi youlek. W'ndiñ t'imbekta, kaik wal' damaanin tiañeumbi blañganeumbi, g'nañ wopumgan s'nik in-dauk. ²² T'mbi bo wain tul komblin wain gw'lap kawai g'nañ n'im w'li g'low'k. W'ndiñ t'imbekta, tull' bend' wopum dambi, gw'lap t'mbi tawaumbi, tul g'ita gw'lap kolandem'k. Wala t'mbi wain tul komblin w'in gw'lap komblin g'nañ w'li g'lolok."

Yesulok nanand'ni' Moselok end'k'ne manda maklelak

²³ T'mbi Sabat patnand' nain nola Yesuli plaua kena boñg'ip d'k'ne-ñaupi ñaumbi, gwañgwañiil' en kle-ñañg'il'ñ. Ñañ'pi, kusei k'im'pi, plaua m'nj'ip met-nañg'il'ñ. ²⁴ T'mbi Falisi amal' yamb'mbi, Yesu n'mbi eñg'il'ñ, "W' ka! Neta end' k'im'sip manda maklembi, patnand' nainda kena tañ?" ²⁵⁻²⁶ Eumbi tambane-enguk, "Nain wolonda Abiat'li tapma amalok telak

damanji pal+n+i+mbi, Devit git amañii nananjila gawat ti-pal+mbi, Devitti n+tek t+nguk? S+ndi kasat w+n n+m pinat-nand+n+ngil+iñ bek? Devit endi Yambattok it g+inañ lombi, plaua Yambatta m+m+n mepi nañguk. Plaua w+n tapma amal+ngot nanalok, gan Devitti k+m+sip manda maklembi, plaua nañbi, noliila bo mep emumbi nañg+i+l+iñ.”

²⁷ Yesul+i w+nd+iñ embi eni-daklembi eñguk, “Yambatt+i ama Sabatta t+mbi n+m t+mbi w+ndañguk. N+m s+nik. Endi Sabat patnand+i nain w+n amatam ep t+mbi pañg+i+tanel+iñdok k+m+kuk. ²⁸ Wala t+mbi nak, Ama S+i+s+i+kti, amatamd+i Sabat patnand+i nainda nek nek k+ndem t+i+nd+i+lok ewa talelak.”

3

¹ T+mbi Sabat patnand+i nain nola Yesul+i b+ndambo it kiyau g+inañ loumbi, ama kii dalandan nol+i wolok pipakuk. ² Pal+i+mbi, Yesulok kanji+k+iñ endi Yesu manda plon k+m+t+n+i+l+iñdok nand+i+ng+i+l+iñ, wala t+mbi endi Yesu Sabattok sambat kleñ+pi, ama w+n kañbiutak, ba k+m+sip makleñ+pi, ama w+n t+mbi k+ndem dautak wala ka-tuak+i+l+iñ. ³ W+nd+iñ ka-tual+iñ+i+mbi, Yesul+i ama kii dalandan n+i-tiañembi n+ñguk, “M+i+lapi indangan it!” W+nd+iñ embi, ⁴ Falisi amala eni-kañbi eñguk, “Sabattok endi+k+ne manda wal+i n+tek elak? Patnand+i nainda k+ndem ba kolan t+lok, ama ep t+mbi k+ndem dalok ba ep t+mbi k+mlok?” Yesul+i w+nd+iñ eni-kaumbi, manda tambon n+m tambane-n+mbi, silak namb+i+m ñaumbi pak+i+l+iñ.

⁵ T+mbi Yesulok g+inañ di-kokop eneumbi tambane-yamb+mbi, g+inañ kwamb+ndanji+la walen kolaumbi, ama wala ñ+i+nd+iñ n+ñguk, “K+i+ka kosuati!” Eumbi, kii kosuapi, k+ndem dañguk. ⁶ T+mbi Falisi ama endi it kiyau bimbi, pawañ poñambi, wolongan ama wapmañ Elottok sambat+iñ git k+m+n t+ñg+i+l+iñ. K+m+n t+mbi, kusei k+m+pi, n+tek t+mbi w+i+neñ eñ+pi, manda e-lonji-t+ñg+i+l+iñ.

Amatam k+m+n git+ikti Yesu kleñg+i+l+iñ

⁷ Yesu git gwañgwañii endi pi-ñambi, Galili tuk guañ baliliñ ñañg+i+l+iñ. Ñañ+i+mbi, ama k+m+n wopungan endi Yesu kleñg+i+l+iñ. Endi Galili kwelan naningot n+m a. Amatam Judia kwelan ⁸ ba Jerusalem it kwelan, ba Idumaia kwelan ba Joldan tuk tambon kanda, ba Tilo git Saidon it kwet kandañ pakañ, amatam asupgan endi Yesu kundit neknek ti-kuñguk wolok g+ñg+i+t nand+i+ng+i+l+iñda t+mbi endoñ b+i+ng+i+l+iñ. ⁹⁻¹⁰ Endi amatam asup ep t+mbi k+ndem dañgukta, wala t+mbi ama j+mbas+i+t ba wandanjiat endi t+ke-kanel+iñdok kle-g+mbupi, tambo kle-kot-t+ñg+i+l+iñ. W+nd+iñ t+ñg+i+l+iñda t+mbi, Yesul+i k+i+keñ plon loup nand+i+mbi, gwañgwañiila enguk, “N+m kañbi, amatamd+i nep kamainel+iñ, wala t+mbi k+i+keñ tipnam no b+mbi namand+i palen.” ¹¹ T+mbi ama yal kolanjiat Yesu kañg+i+l+iñ endi kesinan m+i+lelem t+mbi di+ñgunembi, ñ+i+nd+iñ k+i+t+ñg+i+l+iñ, “Di+k Yambattok N+iññañ s+i+nik.” ¹² W+nd+iñ k+i+t+ñ+i+mbi, Yesul+i enlok kusei n+m e-daklenel+iñdok eni-k+m+sip kwamb+iñ ti-semguk.

Yesul+i telak netek plon Yambatt+i g+ñg+i+t+iñi yambi-di+kñelak wala eni-daut ti-semguk

Yesul+i eni-mumul+n 12 ep danguk

¹³ Tĩmbi Yesulĩ kwet kĩmĩn nolok lombi, ama epmep nandĩnguk wakan enĩ-tiañeum bĩngĩlĩñ. ¹⁴ Bĩmbi, endoñnan nanin ama 12got epbi, kosi 'eni-mumulĩn' kĩtĩmbi enguk, "Sĩndĩ nakĩta kunelĩndok sep danlet. Danbi sanmulambi, gĩngĩt mandana e-ta-kunekalĩñ. ¹⁵ Tĩmbi yal kolan ep kle-kot-tĩ-semnelĩndok gembĩ pat-samekak." ¹⁶ Ama 12 Yesulĩ ep danguk endok kosi ñĩndĩñ: Simon (koi no Petlo kĩtĩnguk). ¹⁷ Tĩmbi Sebedilok nĩñañiit Yakobo gĩt Yoane (endok koset komblin Boanelges ep kĩtĩnguk, nĩnilok manda plon 'Endĩ dĩlĩmat wandĩñ'). ¹⁸ Tĩmbi Andlu, Filip, Batlomio, Mataiyo, Tomas, Yakobo Alifaialok nĩñañ, tĩmbi Tadaio, ba Simon Selot. ¹⁹ Tĩmbi Judas Iskaliot, ama endĩ Yesu bola tĩ-ñĩnguk.

Yesulok sambat bien sĩnik wĩ nin?

²⁰ Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii gĩt ilan ñañguk. Ñaumbi, bĩndambo amatam asuptĩ endoñ bĩ kĩmĩn tĩngĩlĩñ. Nain tuop wĩndĩñ tĩngĩlĩñda tĩmbi, Yesu gĩt gwañgwañii endok nana tuk ep na nain no nĩm inda-semguk. ²¹ Tĩmbi Yesulok wekal sambat endĩ gĩngĩt wĩn nandĩmbi, "Gĩnañ kamalalak" embi, isi kusei bimbi, tĩkenelĩndok ñañgĩlĩñ.

²² Ñañĩlĩmbi, endĩkĩne manda nandĩ-tale ama dĩwĩn Jelusalem it kwelan pakĩlĩñ endĩ Yesu pakuknan bĩmbi ñĩndĩñ eu satañguk, "Belsebul endĩ Yesulok gĩnañnan patak", ba "Yal kolandok yambĩ-dĩkĩnenjĩli gembĩ mĩmbi, yal kolan ep kle-kotak." ²³ Eumbi, Yesulĩ kĩtĩ-semum bĩmbi enguk, "Kusei neka Satañdĩ enlok yalñii ep kle-kolek? ²⁴ Tĩkap it kwet nolĩ tambĩpi, nĩsĩngan mimbi, tambo wĩt-tĩnelĩñda, it kwet walĩ nĩm kwambĩñ dambĩ palek. ²⁵ Ba sambat nolĩ tambĩpi, nĩsĩngan mimbi, tambo wĩt-tĩnelĩñda, sambat walĩ nĩm kwambĩñ dambĩ patnelĩñ. ²⁶ Wĩndĩngangot Satañdĩ ikan yalñiila kanjĩk tĩmbi, ep tambĩlĩmda, endĩ kwambĩñ dambĩ ilektok tuop nĩm. Endĩ tale-sĩn tawĩk. ²⁷ Tĩmbi Satañ endĩ ama no gembĩnat nomĩk. Ama nolĩ endok it gĩnañ gembĩnat lombi, gĩngĩtĩñii joñgoñgan ep mektok tuop nĩm. Dama endĩ ama gembĩnat wĩn tĩkembĩ, toalĩ ap imbi bium palĩmek, gĩngĩtĩñii palĩmlak wĩn kĩndem ep talewĩk."

²⁸ Yesulĩ wĩndĩñ embi yousĩmbi enguk, "Nak biañgan sanlet: amatamdĩ dĩwĩsĩla ba Yambatta kolan tĩ-ñĩmbi yom tañda, yom wĩn gĩtĩkkan Yambattĩ kĩndem bi-semekak. ²⁹ Gan no endĩ Dĩndĩm Yal nĩ-kolakakta, endok yomĩn biñĩm-biñĩmlok tuop nĩm patak, yomĩn walĩ papat kwambĩñ palĩmekak." ³⁰ Endĩkĩne manda nandĩ-tale amalĩ Yesulok gĩnañnan yal kolan patak embi, Dĩndĩm Yallok kenan wĩndĩñ e-kolakola e-ta-kuañgĩlĩñda tĩmbi manda wĩndĩñ eñguk.

³¹ Tĩmbi Yesu meñ kwayañii endĩ tombi, it pawan ipi, Yesu gĩt e-nandĩ-tĩnelĩndok manda kĩmĩlĩm loñguk. ³² Loumbi, amatam Yesu kle-gĩmbupi pipakĩlĩñ walĩ Yesu nĩmbi eñgĩlĩñ, "Meñga nokai pawan bĩ ipi, gambĩnep nandĩmbi eañ." ³³ Eumbi tambane-enguk, "Mena notnai wĩ nin?" ³⁴ Wĩndĩñ embi, amatam kle-gĩmbup pipakĩlĩñ yambĩñĩpi enguk, "Kawĩ! Nokok mena, notnai ñĩ pakañ. ³⁵ No endĩ Yambattok man tañgonelakta, walĩ wakan nokok mena notnai sĩnik."

4

Yambattok mandalĩ telak nĩtek plon pĩndĩ dam ñalak

¹ Tĩmbi Yesulĩ tuk guañ balilĩñ ña-papi, bĩndambo kusei kĩmĩpi, amatam enĩ-daut tĩ-semguk. Nain wolonda amatam endoñ bĩ kĩmĩn tĩngĩlĩñ wĩn wopungan sĩnik, wala tĩmbi Yesulĩ kĩkeñ nolok plon lo pipalĩmbi, kambak

munjulim ñaña eñguk. Timbi amatam kımın gıtıktı tuk bambalnan pipakılıñ.

² Timbi Yesulı nepek asuptok plon eyout manda embi, enı-daut ti-semguk. Tiñipi enguk, ³ “Nandıwıt! Ama nolı nana mınjıp kokota kena gınañ ñañguk. ⁴ Nambi, mınjıp kot-ti-kot-ti-ñañaımbi, dıwın telak plon pıumbi, monıktı bımbi, yout-na-taleñgılıñ. ⁵ Timbi mınjıp dıwındı kwet lakatgot kawattı salaiñguknan pıñgılıñ. Wolok kwet lakat pakukta, mınjıptı platikan tawa-lambıñgılıñ, ⁶ gan endı kakai plongot pakukta, maimdı lambı ep dıumbi yañetambi kım-taleñgılıñ. ⁷ Timbi mınjıp dıwındı koselek mınjıp boñgıpsınan pıñgılıñ endı yakayakan tawa-lambumbi, koselektı gembınjat lambı ep taplı-taleumbi, bien nım laliñgılıñ. ⁸ Tim mınjıp dıwındı kwet galk plon pıñgılıñ endı tawa-lambımbi, bien kındem sınık laliñgılıñ. Kwandı dıwındoñ bien lakat, dıwındoñ kambak asup, dıwındoñ asup sınık wındıñ laliñgılıñ.”

⁹ Yesulı eyout manda wındıñ embi yousımbi enguk, “No en pawañnat endı mandana nandımbi tıke-kılıñ eukak.”

¹⁰ Timbi amatam kımın gıtık endı ña-taleumbi, Yesu, gwañgwañii 12 gıta nosı dıwın nısiñgan pakılıñ. Papi, eyout manda gıtık eñguk wolok kusaıla nı-kaumbi ¹¹ ñındıñ enguk, “Telak nıtek plon Yambattı amatamıı yambı-dıkñelak wın damañgan pat-sembin pakuk, gan nak man sında wakan sanba dakleumbi, kısı plon kımıt-talelet. Gan amatamdı nokok gıñgıt nım inda-taleañ endı wakan nak nandınandı gıtık wın eyout mandalıñgot enı-daut ti-semlet. ¹² Wındıñ tımbambi, endı deimbi kañ, gan nım kadakleañ, ba pawanjı kımıpi nandañ, gan nım nandı-dakleañ. Endı kanandı-daklenelıñda, gınanjı tambaneumbi, Yambattı yomjı kındem bi-semek.”

¹³ Timbi Yesulı yousımbi enı-kañbi eñguk, “Eyout manda sanıt wolok kusei nım nandı-dakleañ ba? Wındıñda eyout manda gıtık nıtek nandı-talenelıñ? ¹⁴ Nandañ! Ama nana mınjıp kotak endı Yambattok manda e-kolı pılak. ¹⁵ Mınjıp telak plon pılak wolok walan ñındıñ: manda wın nandumbi, gınanjı gınañ pıumbi, Satañdı platikan bı manda yapma tıke-semhlak. ¹⁶ Ba mınjıp kwet kawatgot plon pılak: endı manda wın nandımbi nandı-koñgom tımbi nandı-dasiañ. ¹⁷ Gan manda wın gınanjı gınañ kakai nım tılakta, nain dumangant tıke-kuañ. Gıñgıt mandala tımbi mılap ba kanjik endok plon indaumbi, endı platikan sınık pipımbi biañ. ¹⁸ Ba mınjıp koselek mınjıp boñgıpsınan pılak: ama dıwın manda wın nandı-taleañ, ¹⁹ gan kwelalok mılap, ba mınem kwılıkwılı wolok nandı-koñgom julıñgan, ba nepek kusei kusei dıwısı wolok galktı gınanjı tokñeumbi, manda nandımbi, platik kamalaumbi, bien nım indalak. ²⁰ Ba mınjıp kwet galk plon pılak wolok walan wın ñındıñ: ama endı wakan manda nandım kasılembi tıke-kuañda, bien ep tındınjı plon inda-ta-ñalak: dıwındı lakat, dıwındı kambak asup, dıwındı asup sınık laliñ.”

Yambattok mandalı telak nıtek plon bien indalak

²¹ Timbi Yesulı Yambattok mandala ñındıñ enbi eñguk, “Ama nolı sipala it gınañ tıke-lombi, kambottı taplıwık ba pipat doundou kapmainan kımılek ba? Nım a! Endı it gınañ tıke-lombi, indangan kımılembi kolı salewık. ²² Wolok tuopgan manda gıtık pat-sembin patak wın en inda-daklelok. Tımbi nepek gıtık wıt-taplıñgılıñ patak wın tımbi inda-daklelok. ²³ No en pawañnat endı mandana ñın nandımbi tıke-kılıñ eukak.”

²⁴ Yesulí wíndiñ embi enguk, “Pawanjilí manda nitek nandañ wín nandímbi tíke-kíliñ enekaliñ. Manda nitek nandímbi tañgoneañda, Yambattí wolok tuopgan nanandí sambí, nombo yousímbe samí-síník taukak. ²⁵ Neta, no endí nanandí Yambattí mñínguk wín tíke-kulakta, endok nanandín wín tímbe wopum daukak. Gan no endí nanandí wín nandí-kímne mbe ním tíke-kulakta, nanandín palím lak wín apma tíke-ñímbe mbe, sílak palekak.”

Yambattí telak nitek plon gñíngítñii yambí-díkñeumbi inda-sata-tañ

²⁶ Tímbe Yesulí yousímbe enguk, “Yambattí enlok gñíngítñii telak nitek plon yambí-díkñeumbi inda-sata-tañ, nak wolok plon eyout manda no ñíndíñ sanba nandíwít: ama nolí kena gíñañ nana mñnjíp kot-tí-kot-tí-tílak. ²⁷ Kot-talembi, ilan ñambi, tim sandap dou-mílat-ta-kuumbi, mñnjíp walí bendí-wopum dambi, mñndíñ lambílak. Gan telak nitek plon lambílak wín en ním nandílak. ²⁸ Kwet en kena tímbe mbe, bien indalak. Dama mñndíñ lambí-indaumbi, sap kímímbe, síngi kandañ bien indalak. ²⁹ Bien gííta-taleumbi, epep nain indaumbi, ama walí bien ep mílak.”

³⁰ Yesulí yousímbe enguk, “Yambattí telak nitek plon enlok gñíngítñii típet síník wíngan yambí-díkñeumbi inda-sata-tañ? Kusei wolok plon ñíndí eyout manda nek enambi dakleutak? ³¹ Yambattok kíkésípmín wolok bendímbe mbe wín wambíñ mñnjíp nomík. Mñnjíp wín típnam síník, mñnjíp díwín kena gíñañ kokañ wín wolok tuop ním. ³² Kwet plon kotnambi, lambí bendí-wopum dambi, yaya díwín gítík wín yapma klélak. Kíi gayam wopungan tímbe mbe, moníktí kíndem wolok plon isí tímbe, pítiñ patnelíñ.”

³³ Yesulí manda ení-ta-kumbi, eyout manda wandíñ asupgan eñguk; wín amatam nandínanandínlók tuop enbi, ³⁴ kwapmeñgan eyout mandalíngot enlínguk. Gan eyout manda wolok bien gwañgwañii nísíngan palímek e-dakle-tí-semlínguk.

Yesulí gembín gwañgwañiila daut semguk

Yesulí sasale gít tuk enbímbe, kílp eñgímík

³⁵⁻³⁶ Sandap wolonda kwet kím eumbi, Yesulí kíkéñ plon pipapi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Níndí tuk guañ díkñe mbe, dat kandañ ñana.” Eumbi, gwañgwañiilí ama kímín gítík yambímbe, kíkéñ plon lombi, Yesu jóngo nañgípí, tuk tambon kandañ ñañgíliñ. Tímbe ama díwíndí kíkéñjí tíkembí, ep klembi ñañgíliñ. ³⁷ Ñañílmbe, sasale wopumgandí kusei kímípi, tuk pendím mílapi, kíkéñjí gíñañ pímbi tokñeup tínguk. ³⁸ Gan Yesulí jóngo wíngan kíkéñ temík síngi kandañ kumba gamba kímípi dou-pakuk. Tímbe gwañgwañiilí tímbe sílíkñe mbe níngíliñ, “Níníndaut. Tuk guañ gíñañ pínepi tamíñ. Wín ním nandí-nímlañ ba?” ³⁹ Nímbe mbe mílapi, sasale ní-ñombímbe, tuk guañda nínguk, “Gitak! Busukñane!” Eumbi, sasale kílp eumbi, tuktí busukñe mbe pakuk.

⁴⁰ Tímbe Yesulí gwañgwañiila enguk, “Neta gembínjí pílak? Nítekta tímbe, nakíta kuañ, gan gama ním nandí-kílik tí-namañ?” ⁴¹ Eumbi, dambe taletalet tímbe, nísíngan e-nandí-tímbe eñgíliñ, “En ama nítnéin, ñala sasale gít tuk guañdí man tañgoneamík?”

5

Yesulí eumbi, yal kolan asup endí bít gínanjí gíñañ píñgíliñ

1 Tĩmbi Yesu gĩta gwañgwañii endĩ tuk guañ dĩaĩmbi, tambon kandañ, Gelasa amatamdok kwelan, ña-tomgĩlĩñ. 2 Tombi, Yesulĩ kĩaĩmbi bimbi, kwambĩñ loubi, ama no yal kolannat amasunnan pakuk endĩ yambĩmbi Yesuloñ bĩnguk. 3-4 Ama wĩn toa kwambĩñ ba aindiĩ kii kesi nain nain immañgĩlĩñ, gan ama nolĩ endok gembĩn tĩke-pũktok tuop nĩm. Endĩ toa patĩmbi dĩaĩneumbi, ain wĩp mĩndĩ-palĩmbi pa glolĩnguk. Tĩmbi endĩ sañan daumbi, kii kesi toa ba aindiĩ nombo immelĩñdok tuop nĩm kaañgĩlĩñda kak biumbi, sumnan dou-mĩlat-pat-tĩlĩnguk. 5 Tim sandap tuop endĩ sumnan ba kwet jañgĩn plon papi, kwawa wopum tĩmbi, kawattĩ siñgin gwĩlap wĩpi dombĩmbi pa kulĩnguk.

6-8 Ama endĩ wakan mayañgan ipi, Yesu kañbi, endoñ woñep bĩmbi nĩnguk, “Yal kolan, dĩa ama gĩnañ nanin poñau!” Nĩmbi nĩ-gĩngĩneumbi, bĩ-tombi, kesinan mĩlelem tĩ-ñĩmbi, kwambĩñgan kĩtĩmbi nĩnguk, “Yesu, Yambat Loloñ Sĩnik endok Nĩñañ, dĩa nek tĩ-namepi bĩlañ? Nak Yambattok koi plon ganlet: dĩa kena gĩm nĩm namekañ.” 9 Nĩmbĩmbi, Yesulĩ “Koka nin?” nĩ-nandumbi tambane-nĩnguk, “Kotna Kĩmĩn Gĩtik. Nĩndĩ asupgandĩ kuamĩñ, ñala.” 10 Endĩ wĩndĩñ embi gĩngĩnembĩ nĩnguk, “Nĩndĩ kwet ñĩn bineñdok nĩm nĩnĩ-mulekañ.” 11 Tĩmbi kamañgan bĩt asup kĩmĩn wopumgandĩ kloñnan kumbi, kwet mina-pakĩlĩñ. 12 Wĩndĩnda yal kolan endĩ Yesulĩ nandĩ-semumbi, bĩt gĩnanjĩ gĩnañ pĩnelĩñdok nĩ-nandĩngĩlĩñ. 13 Nĩ-nandumbi nandĩ-semum ama gĩnañ nanin lambĩ poñambi, bĩt gĩnanjĩ gĩnañ pĩngĩlĩñ. Pĩmbi, bĩttĩ kloñnan woñep pĩmbi, kwet bambalnan jĩlopi, tuk guañ gĩnañ pĩngĩlĩñ. Bĩt lakat nĩm, 2000 netepep gĩtik endĩ pĩmbi, tuk nam kĩm-taleñgĩñ.

14 Tĩmbi bĩt kaulĩ-dĩaĩmbi ama endĩ pĩmbi woñep ñambi, ama it kwelan ba kenanjĩ gĩnañ pakĩlĩñ tuop kasat tĩ-semgĩlĩñ. Tĩ-semumbi, endĩ nepek nek indaĩnguk wĩn kanelĩñdok bĩngĩlĩñ. 15 Bĩmbi, Yesuloñ tombi, ama kañbi ka-nandĩngĩlĩñ wĩn: ama yal kolan kĩmĩn gĩtiknat kuñguk endĩ gĩnañ nanandĩn tombĩmbi, dasindasi kĩmĩpi, busukñanangan pipakuk. Amatamdĩ daut gĩtikĩn wĩ kañbi mĩsĩngĩlĩñ. 16 Nepek ka-nandĩ-tĩngĩlĩñ endĩ ama yal kolannat kuñguktok plon ba bĩttok kandañ nepek indaĩnguk wolok kasat tĩ-semgĩlĩñ. 17 Kasat wĩn nandĩ-talembi, wĩnasĩli wolongan Yesulĩ kwesi wĩn bĩm ñawĩktok nĩ-nandĩ-tĩmbĩmbi nandĩ-semguk.

18 Tĩmbi Yesulĩ kĩaĩmbi plon loñĩlĩmbi, ama yal kolan kle-kolĩnguk endĩ kle-ñawĩktok nĩ-nandĩ-tĩnguk. 19 Gan Yesulĩ nĩm embi nĩnguk, “Dĩa ika kwekanan ñambi, nokai gĩta kuñpi, Wopumĩ delak nĩtek plon blan tĩ-gambi nandĩ-gambi, nepek wopum tĩ-kĩndem da-gam-talek wolok kasat tĩ-semekañ.” 20 Eumbi, ama walĩ it kwet 10 wolok kandañ ñambi, kusei kĩmĩpi, Yesulĩ nepek tĩ-ñĩnguk wolok kasat tĩ-sem-kuumbi, amatam gĩtikĩ nandĩmbi nandĩ-gĩtĩp gĩtĩp tĩngĩlĩñ.

Yesulĩ wembe sembĩsembĩn gĩt tam jĩmbalat ep tĩmbĩ kĩndem dañgĩmĩk

21 Tĩmbi Yesu gĩt gwañgwañii endĩ kĩaĩmbi plon lombi, bĩndambo tuk guañ dĩaĩmbi, tambon kandañ ña-tomguk. Tombi, tuk balilĩñnan palĩñĩmbi, amatam asupgandĩ endoñ bĩmbi, kĩmĩn tĩngĩlĩñ. 22 Tĩñĩlĩmbi, it kiyau kaulĩ-dĩaĩmbi ama no koi Jailus endĩ bĩmbi Yesu kañbi, kesinan mĩlelem tĩmbi 23 dĩaĩngunembĩ nĩ-kukulembi eñguk, “Wembana tĩpĩnam endĩ sembupĩ tĩlak. Ñala dĩa kĩndem bĩmbi, kĩaĩmbi endok plon kĩmĩlĩmbi, kĩndem dambi palen.” 24 Nĩmbi nandĩmbi, en gĩta ñaĩnguk.

Ñañilimbi, amatam kimin wopum endi kle-gimbupi, tambo kle-kot-tinpi ñañgilin. ²⁵ Endok boñgipsinan tam no ñañguk, endi tamdok jibat ti-ta-kuumbi, gwilat 12 tinjuk. ²⁶ Timbi gwasap ama asupti gwasap kusei kusei mumbi wal mlap yousi mumbi, siñgi gawat wopum sinik nandimbi kuñguk. Timbi kena tingilin wolok tuan minem kwilkwili palimguk gitik win em-taleñguk, gan jimbali nim pañgitañguk. ²⁷⁻²⁸ Tam endi wakan Yesulok ginjit nandilnigukta timbi ñindin kimin-nanditniguk, “Nak dasindasingot tike-kautetta, gumañ kindem dautet.” Windin nandimbi, amatam kimin gitik ñañgilin boñgipsinan Yesulok siñgi kandañ ñambi, dasindasin tike-kañguk. ²⁹ Tike-kaumbi, wolongan wekaili kala daumbi, pinjiu pañgita-taleumbi nanditniguk.

³⁰ Timbi Yesulok gembin noli tiañem nandimbi, wolongan tambanembi eni-nandimbi eñguk, “Nindi dasindasina tike-kalak?” ³¹ Eñilimbi, gwañgwañiili ningilin, “Kalañ: amatam kimin gitikti gep kle-gimbupi tambo kle-kot-tañ. Neta ‘Nindi neplak?’ elañ?” ³² Gan Yesuli ‘Nindi sinik nep mik?’ win ka-daklewiktok yambi-ta-ñañguk. ³³ Windin timbimbi, tam endi pinjiu plon kundit indañguk wala nandi-misimbi, blañblañ tinpi Yesulo bñnguk. Bimbi, kuañ dombinnan mñlem tinmbi, enlok kusei eu tawaumbi ninjuk. ³⁴ Nimbimbi, Yesuli ninjuk, “Wembe, nanandi kwambindañgala kindem dalañ. Mlapka taleumbi, waleña kindem daumbi, ña kindemgot kuukañ.”

³⁵ Yesuli tam manda windin nipalinimbi, it kiyau kauli-dikñelok ilan nanin ama diwin manda tike-bimbi, nosi kañbi ningilin, “Wembaña ip sembñlak. Ñala endaut amali silakan nektok ikanan kesit gawat ñautak?” ³⁶ Gan Yesuli manda win nandi-kimnemi, kauli-dikñela ninjuk, “Nim misiwñ, silak nandi-kilik tinami-ta-ñaukañ!” ³⁷ Windin embi, amatam gita gwañgwañi diwin en nim klenelndok eni-kimisip ti-sembi, Petlo, Yakobo gita kwayañ Yoane endinngot yanañgipi ñañguk. ³⁸ Ñambi, kauli-dikñelok ilan tombi, amatam kimin gingili ba mano kulim timbi kut-palimbi yambinjuk. ³⁹ Yambi-nandimbi, it ginañ lombi enguk, “Sindi nektu gingili wopum timbi kut-pakañ? Wembe ñin nim sembik, endi silak dou patak.” ⁴⁰ Windin eu nandimbi, kolan ka-kwalepgilin.

Gan Yesuli amatam gitik ep kleum pawan piumbi, wembe meñ beu gita gwañgwañi tipet git no win yanañgipi, wembe pakuknan loñguk. ⁴¹ Lombi, wembe kii tikembi, nisilok manda plon “Talita kumi” ninjuk, win ñindin, “Wembe tip, mlat ganlet.” ⁴² Eumbi, wolongan wembe wali mlapi, ñañambit tinjuk. (Wembe wolok gwilat 12.) Timbi amatam wolok paklin endi nepek win ka-silikñemi, nanandinj nim nandi-dakleñgilin. ⁴³ Timbi Yesuli kasat ama diwinda nim ennelndok kimisip kwambin ti-sembi, wembe win nana mumbi nambektok enguk.

6

Nasalet nasili Yesulok gembinla nandum tlat tinjuk

¹ Timbi Yesuli kwet walinin ñambi, gwañgwañi gita il kuseinan ñam pakuk. ² Pakap, Sabat patnandi nain indaumbi, it kiyau ginañ lombi, kusei kimipi, amatam eni-daut ti-semumbi nandilnigilin. Timbi asupti nanditgitip gitip timbi eñgilin, “Ama silanin ñali manda gitik ñin denanin indaninmñnguk? Nanandi wopuwopum ñin inda-ñinmñnguk win netepein sinik? Ba kundit tindin walan win engano sinik! ³ Endi it tindit ama silanin win!

Malialok nîñañ, ba Yakobo, Jose, Juda gîta Simon, endok dasi. Tîmbi wiwii endi nîñ gîta kuañ.” Wîndîñ embi nandi-ñîmum pi-sînik tañguk. ⁴ Tîmbi Yesulî enguk, “It kwet dîwîñ endi plofet ama nola nandum loloñ tîlak, gan ilnan nasî ba nolii ba wekal kusipñii endi ka-mîsi-ti-ñîmañ.”

⁵ Wîndîñ tîñgîlîñda tîmbi, kundit engano tîmbepi nandum mîlataumbi, sîlak ama jîmbasat tîpet sînik kiilî ep kaumbi, kîndem dañgîlîñ. ⁶ Tîñîpi nandiñguk, “Nekta sînik tîmbi, kenanala nandum tîlak?” Wîndîñ nandiñîpi, eni-daut ti-semektok it kwet kle-gîmbut-ñañguk.

Yesulî endok kusei gwañgwañiila daut semguk

Yesulî gwañgwañii 12 kenala eni-mupi, endikñe ti-semguk

⁷ Tîmbi Yesulî gwañgwañii 12 eni-tiañeum bîumbi, kena tînelîñdok ama tîpet tîpet eni-mupi, yal kolan ep kle-semnelîñdok gembî emguk. ⁸ Tîmbi enguk, “Sîndî ñanepi, nepek no nîm tîke-ñanekalîñ, toñanjîñgot. Nana ba lîk wîñ nîm tîke-ñanekalîñ, ba mînem kwandai gîmîñ no dasindasinjî gîñañ nîm dasinekalîñ. ⁹ Kesîsîlok gwîlap wînda tîkenekalîñ, dasindasi tîpet wî nîm, noñgangot dasinekalîñ.” ¹⁰ Wîndîñ embi enguk, “It kwet nolok tombîmbi, ama noli sanî-tiañeumbi, endok il gîñañ londekamîk, it kwet wolok patekamîk tuop endok ilngangot dou-mîlat-ti-patekamîk. ¹¹ Tîkap it kwet nolok tombîmbi, wînasîlî not nîm tî-sambi, mandanjî nîm nandiñekalîñda, yambîmbi ñanekalîñ. Ñanepi, kesîsî plon kwîlîñ sapak wî-sapleum piukak. Wîndîñ tîmbîmbi, kundit kolan tîñgîlîñ wîñ kandi-tomnekalîñ.”

¹² Yesulî wîndîñ eumbi, gwañgwañiilî ñambi, amatam gînanjî tambananelîñdok gîñgît manda engîlîñ. ¹³ Tîñîpi, yal kolan asup ep kle-kot-semgîlîñ, ba jîmbasat asup gwasap tullî saple-sembi, ep tîmbî kîndem dañgîlîñ.

Elottî Yesulok gembîñ nandi-tomguk

¹⁴ Tîmbi Yesulok koi gîñgît pîndî dañgukta tîmbi, ama wapmañ Elot endi bo wîñ nandiñguk. Ama dîwisîlî Yesula ñîndîñ eañgîlîñ, “Yoane, tuk i-sem-i-sem ama en wakan bîndambo kîmnan nanin mîlakuk, wala tîmbi endi kena gembînat tîmbi kulak.” ¹⁵ Ba dîwîndî Yesula “En Elia” eañgîlîñ, ba dîwîndî “Endi plofet ama no, plofet ama damanin wandiñ nomîk” eañgîlîñ. ¹⁶ Wîndîñ eumbi, Elottî wîñ nandiñguk pa eñguk, “Yoane, ama wîñ damañgan natna ewa bîm dombum kînguk, en wakan mîlapi kulak.”

¹⁷⁻¹⁸ Elot endi kusei ñîndîñda wîndîñ eñguk: endi bo enlok kwayañ Filip endok tamîñ koi Elodia apma tîkeumbi, Yoanelî gîñgît wîñ nandiñguk, “Dîk kwayañgalok tam matîke-patañ wîñ kîmîsip manda maklelañ.” Endi wîndîñ nîlîñgukta, Elottî bo tamîñ nandiñîmbi, kena gwañgwañiilî eni-mulîmbi ñambi, Yoane tîkembî, it kwambîñ gîñañ im kîmîlîmbi pakuk.

¹⁹ Tîmbi Elodialî Yoanela gimbit gînan gîñañ tîke-papi, wîlektok nandiñguk. Gan endi tuop nîm, ²⁰ neta Elottî Yoane tîke-kamaiñguk. Endi Yoanela nandum ama dîndîm sînik, Yambattok kena tîndîlok ama no tîmbîmbi, enda ka-mîsîmîsî e-tî-ñîmguk. Tîmbi endi Yoane nî-tiañembi, mandan nandiñguk. Nandiñîpi, “Nîtek tîmbet?” embi, gîñañ tîpet tîmbi nandi-bendî-tîlîñguk. Gan endi Yoanelok mandan nandi-kofgom tîlîñguk.

²¹ Tîmbi Yoane wîlî kîmbektok telak no Elodialî ñîndîñ inda-ñîmîñguk. Elottî indaindan nain indaumbi, amañii loloñ ba ama sañanjîlok telak dama

ba Galili kwettok ama biesi ep k+m+n ti-talembi, nana sina wopum ti-semguk. T+mbi endi k+m+n t+mbi nana na-pal+mbi, ²² Elodia enlok wemban endi amaloñ ña tombi, dausinan kap tiñguk. Kap tiumbi, Elot git yokñii endi kañbi nandi-k+ndem dañg+liñ. T+mbi Elotti wembe sim niñguk, “D+k nepek wala ba wala eumbi gametet.” ²³ Embi e-kwambiñ dambi niñguk, “Nepek wala ba wala eumbi, k+ndem gametet. Nak kwet ñin ka-d+kñelet wala bo eumbi, k+ndem tamb+pi, tambon gametet.”

²⁴ W+ndiñ eumbi, wembeli meñoñ ñambi ni-nandi+mbi niñguk, “Nak nektok s+n+ik eutet?” Eumbi, meñli niñguk, “Yoane miti tuk i-sem-i-sem tiñguk endok kumbamla e!” ²⁵ Eumbi, wolongan platik s+n+ik ñambi, Elottoñ tombi niñguk, “D+k ñ+ndiñg+tañgan Yoanelok kumbam jawañ plon k+m+pi nam+ñ!” ²⁶ Eumbi, Elotti nandum kola-s+n+ik tañguk. Gan endi yokñiilok dausinan manda e-kwambiñ da-ñ+i+niñgukta t+mbi, mandan w+n pi-p+w+ktok tuop n+m nandiñguk. ²⁷ N+m nandi-ñ+mlok, gan joñgo nandi-ñ+mbi, wolongan enlok kamaikamai ama no Yoanelok kumbam t+ke-b+uptok ni-mukuk. Ni-mul+mbi, it kwambiñ g+nañ ñambi, Yoanelok bim domb+mbi, ²⁸ kumbam jawañ g+nañ k+m+pi t+ke-b+ wembe m+mbi, meñ+ni+ kaupok t+ke-ñam m+ñguk.

²⁹ T+mbi Yoane gwañgwañiil+ g+ñg+it w+n nandi+mbi, it kwambiñnan ñambi, Yoanelok dalandan t+ke-ñambi k+ndik+liñ.

Yesuli Juda ama 5000 nana ep towiñguk

³⁰ T+mbi Yesuli gwañgwañiil 12 w+n kenala eni-mukuk endi undane-b+mbi, enloñ k+m+n t+mbi, kena tiñg+liñ ba g+ñg+it manda eni-daut ti-semg+liñ wolok kasat git+ik ti-ñ+ing+liñ. ³¹ T+mbi amatam asup s+n+ik wal+ yousiyousi ñañambit ti-pal+mbi, Yesu g+ta gwañgwañiil endi nana tuk naneliñdok nandiñg+liñ, gan nain no n+m inda-semguk, wala t+mbi Yesuli enguk, “B+umbi, n+i+ñgan kwet ama n+mnatnan ñana! Nain duman wandiñ ña-kunambi, siñging+ busukñanew+n.” ³² W+ndiñ eumbi, endi k+keñ plon lombi, ni-s+ñgan tuk guañ d+kñe+mbi, kwet ama n+mnat t+mbi dumalaneliñdok ñañg+liñ. ³³ Ñañ+li+mbi, amatam asupt+ yambi+mbi yambi-nandi-tomg+liñ. T+mbi amatam it kwet tuop nanin b+ñg+liñ endi bo kesiti woñep ñambi, Yesuli ñanepi nandiñguknan dama ña-tomg+liñ.

³⁴ T+mbi Yesuli wolok ña-tombi, k+keñ plon nanin p+ñ+pi, amatam k+m+n wopum yambi+mbi, g+nañli ñ+ndiñ nandiñguk, “Sipsip yambi-d+kñenji n+mnat nom+ik tañ”. W+ndiñ yambi-nandi+mbi, blan ti-sembi, kusei k+m+pi, nepek asup eni-daut ti-semguk. ³⁵ Eni-daut ti-semumbi, maim daut ip p+sembepi tiñgukta t+mbi, gwañgwañiil+ endoñ b+mbi niñg+liñ, “Ñin kwet ama n+mnatnan patnambi, maim daut ip p+upi t+lak. ³⁶ Wala d+k amatam eni-mul+mbi, it kwet ba it jala ñasiñgan pakañnan wolok ñambi, nananji tua nambit.” ³⁷ Eumbi tambane-enguk, “Singan nana ep towiut!” Eumbi nandi-piasat t+mbi niñg+liñ, “D+k nek elañ? N+ndi ñambi, m+nem nek ñali nana tuam b+mbi emneñ? M+nem 200 wolok tuop n+m!” * ³⁸ Eumbi enguk, “S+nlok nana n+tek pat-samlak ña kaw+it!” Eumbi ña kañbi undane-b+mbi niñg+liñ, “Plaua kit tambongot tim tuk gaut t+petgot pat-n+m+lak.”

³⁹⁻⁴⁰ Eumbi, Yesuli amatam kli k+ndem plon samba sambat pipatneliñdok enb+mbi, d+w+ndi 100, d+w+ndi 50 w+ndiñ pipak+liñ. Pipal+mbi, ⁴¹ Yesuli plaua kit tambon g+ta tuk gaut t+pet w+n epmbi, kunum plon dei loubi,

* **6:37:** M+nem denali 200 w+n kena nain 200 wolok tuan.

Yambat we ñimguk. We ñim-talembi, plaua ombimbi, gwañgwañii em-tañambi, endi bo tike-papusenembi, amatam emgilin. Timbi Yesul tuk gaut tpet win windingot ep danbimbi, amatam gitikkan emumbi, ⁴² gitikkandi nañbi na-tokneñgilin. ⁴³ Windin timbimbi, plaua ba gaut win na-tlatlap tim biñgilin win ep dasiumbi, sandin lik 12 tokneñguk. ⁴⁴ Amatam nana nañgilin endoñ nanin amalok kunakunasi win 5000.

Yesul tuk gwañ plon ñañguk

⁴⁵ Timbi wolongan Yesul gwañgwañii eni-giñg+nembi, kikeñ plon lombi, tuk gwañ diknebi, Betsaida it kwelan damandama ñanelindok eni-mukuk. Eni-mulim ñañilimbi, Yesu en amatam isinan eni-mulepi pakuk. ⁴⁶ Papi eni-mut-talembi, nimolo timbektok kwet jañginnan loñguk.

⁴⁷ Timbi kwet kilim eumbi, gwañgwañiilok kikeñ tuk gwañ boñgipnan ñañilimbi, Yesu en engan kwambiñnan papi, ⁴⁸ yambiñguk win: sasaleli ñañgilin kandañ bñngukta, kikeñ plon papi tuk kindit-tlalimbi yambiñguk. Kwet gama nim salañilimbi, Yesul tuk gwañ plon kesiti ñambi ep timbi dumalambi, yapma kle-ñaupi nandiñguk.

⁴⁹⁻⁵⁰ Timbi gwañgwañiili Yesu tuk gwañ plon bumbi kañbi, “Walen tip no kamain” windin kimt-nandiñgilin. Endi gitikkandi en kañbi misimbi, gembinj pumbi, kwawa tñgilin. Gan Yesul manda embi enguk, “Ñin natna ya, simbas busukñaneumbi nim misinelin.” ⁵¹ Windin embi, kikeñ plon loubi, sasaleli kilp eumbi, ka-siliknebi nanandinj nim nandi-dakleñgilin. ⁵² Gnañ kwambin kuñgilinda timbi endi Yesul plauli kundit engano tñnguk wolok kusei nim nandi-tomgilin.

Yesul amatam nandi-kilik t-ñimñgilin ep timbi kindem dañguk

⁵³ Tuk gwañ dikne-talembi, Genesalet kwelan tombi, kikeñ tike-kwambinda-koli pñnguk. ⁵⁴ Timbi kikeñ plon nanin pumbi, wolongan amatam Yesu ka-dakleñgilin endi ⁵⁵ it kwet tuop woñep ñambi, kusei kimipi, jmbasat tañgo plon ep kimipi, Yesul wandin ba wandin ñañguk tuop nandimbi, endoñ ep bñngilin. ⁵⁶ Endi it kwet tip ba wopum ba it jala nolok ba nolok ñaumbi, amatamdi jmbasat endoñ ep bmbi, ini plon yapkilin. Yapipi ni-nandi-timbi, dasindasin kusipgot tike-kanelindok nandimbi ni-nandiñgilin. Timbi nandi-semum tike-kañgilin tuop kindem dañgilin.

7

Yesul nepek nek ñali Yambattok dainan ama timbi kolalak wala eni-dakleñguk

¹ Timbi Falisi ama git endikne manda nandi-tale ama diwin Jerusalem nanin biñgilin endi b Yesulok kimin tñngilin. Kimin timbi ² kañgilin win: Yesulok gwañgwañii diwin endi sosilok telak nandi-kimnembi, kisi nim wilipi, nana slak ep nambimbi yambiñgilin. Yambimbi nandum tuop nim ti-semguk. ³ Neta, Falisi ama git Juda ama dindim kunepi nandañ endi gitik sosilok ep tindinj ep kwambin dambi kunelindok eni-daut ti-semañ. Ep tindi no win endi kisi nim wilikañda, nana nim nañ. ⁴ Tikap endi kimili tuannan ñambi bañ, nain wolonda tuk nim iyañda, endi nana nim nañ. Endi Yambattok dainan kindem patnelindok jawañ kambot gita nepenepek diwin no pat-wilikañ, ba sosilok ep tind wandingot diwin asupgan kimt-klembi tañ.

⁵ Wíndiñda Falisi ama gíta endíkñe manda nandi-tale ama endi Yesu ñíndiñ ni-kañgíliñ, “Nítekta tímbi, gwañgwañgaili sosislok ep tíndi ním kímít-klémbi, kisi ním wilipi nana nañ?” ⁶ Níkaumbi enguk, “Ama man manbenji típelat! Eu inda manda no plofet Aisaialí youkuk wín síndok julúñtsílok kusei inda-dakle-kíliñ elak. Yambattok manda wín ñíndiñ youyoulin patak,

‘Amatam ñali manjilíñgot kotna tíke-loañ,
gan gínañ nanandínjilí mayañgan síník patak.

⁷ Endi mandana nandi-kímnembi,
ama sílanindok nandínandi eni-daut tí-semañ.

Wíndiñda endi kap nímolo tímbi naní-kíndem da-tañ wín sílanin.’

⁸ Manda wolok tuop síndi Yambattok endíkñe manda bimbi, amalok ep tíndínji tíke-kwambíñ dambi kleañ.”

⁹ Tímbi Yesulí yousímbi enguk, “Síndi sosislok ep tíndínji kímít-klénelíñdok nandímbe, Yambattok endíkñe mandan wílambane-kokotok kundit tí-kíndem dañ. ¹⁰ Neta, Moselí manda ñíndiñ embi youp bíñguk patak, ‘Dík meñga bekala nandum loloñ tímbekek’, ba ‘No en meñ beula manda eni-suambat-tílakta, wílí kímbekek.’ Moselí wíndiñ eñguk, ¹¹ gan síndok kandañ wín ñíndiñ síník: ama no meñ ba beula ñíndiñ nílak, ‘Nepek nek pat-namlak wín Yambat míuptok e-kwambíñ dañgut, wala tímbe gep kímílettok tuop ním.’ Endi wíndiñ nímbeímbe, ¹² síndi kímísip tí-ñímbe ñíndiñ níañ, ‘Dík meñga ba beka bíndambo ním tíke-kímílekañ.’

¹³ Wíndiñgangot síndi sosislok ep tíndínjila yanañgip píñipi, Yambattok endíkñe manda tímbe lakatalak. Tímbe síndi kundit kolan wandisi asupgan pat-tañ.”

¹⁴ Tímbe Yesulí bíndambo amatam kítí-sembe enguk, “Síndi gítikkan mandana ñin nandímbe nandí-kíliñ ewít. ¹⁵⁻¹⁶ Nepek gítík nambímbe mánjipsi gínañ pílak walí sep tímbe kolaupok tuop ním. Gan nepek gínanji gínañ papi lambí-lamítak walí mek sep tímbe kolayañ.”

¹⁷ Tímbe Yesulí amatam kímín gítík yambímbe, gwañgwañi gíta it gínañ lo-pakuk. Palímbe, gwañgwañiilí eyout manda eñguk wala ni-kañgíliñ.

¹⁸ Ní-kaumbi enguk, “Síndi wíndiñgot nanandínji nímnnat bek? Nana walan kusei kusei nambímbe, mánjipsi gínañ pílak walí sep tímbe kolaupok tuop ním. Wín ním nandañ ba? ¹⁹ Nepek wandiñ walí amalok gínanji gínañ síník ním pílak. Ním síník. Walí tem meñ gínañ pímbi, temdok telak plon díndíngan ñambi, tem koñ gínañ pílak.” (Yesulí wíndiñ embe, nana gítík Yambattok dainan kíndem gítíkgot embe eni-dakle-tí-semguk.)

²⁰ Tímbe Yesulí yousímbi enguk, “Nepek amalok gínanji gínañ papi lambí-lamítak walí biañgan ep tímbe kolayañ. ²¹ Nektá, wín amalok gínanji gínañ nanin síník nanandí kolan walí lambí-lamíímbe ñíndiñ tañ: endi telak jóngo kuañ, ba kumbu tañ, ba ama yandíp kím-tañ, ba tam ba wapát noloñ kumbu tañ, ²² ba ka-galkta tañ. Wíndiñ tímbe, tímípmíle kusei kusei tañ. Tímbe endi not julúñt tañ, ba síngi mísí ba mayek nímnnat sasaleañ, ba not ka-gímbe tañ, ba manda winjít eañ, ba nísíla nandum loloñ tílak. Wíndiñ tíñipi, nandí-kamalambi kuañ. ²³ Nepek kolan gítík walí amalok gínanji gínañ papi lambímbe lamítak walí biañgan Yambattok dainan ep tímbe kolayañ.”

Yesulí enlok kusei ama díwínda daut semguk

Yesulí Fonia tam no endok wembanlok gínañ yal kolan ní-kleñguk

24 Tĩmbi Yesulĩ mĩlapi, gwaĩngwaĩii gĩt Juda amatamdok kwet bimbi, Tail it kwet kandaĩ ñaĩnguk. Ñambi, sĩlak pat-nandi-tĩmbepi it nolok gĩnaĩ lombi, amalĩ en wandĩĩn patak wĩn nĩm nandi-ñĩmnelĩndok nandiĩnguk, gan endĩ pat-sembehtok tuop nĩm. 25 Nĩm sĩnik. Wembe no yal kolannat endok meĩlĩ ‘Yesu wandĩĩn patak’ nandiĩmbi, wolongan endoĩ bĩmbi, kesinan mĩlelem tĩmbi, 26 dĩĩngunembi, wembanlok gĩnaĩ yal kolan kle-ñĩmektok nĩ-gĩngĩneĩnguk. Tam wĩn endĩ Juda tam nĩm. Endĩ Fonisia nanin, Silla kwelan indaĩnguk, 27 wala tĩmbi Yesulĩ ñĩndĩĩn nĩnguk, “Gwaĩngwa bĩsat endĩ nana dama na-tokĩnenekalĩĩ. Nĩm kaĩbi, endok nana wĩn yapma tĩkembĩ, kamotta ep kot-semneĩ.” 28 Eumbi, tamdĩ tambane-nĩnguk, “Wopum, biaĩngan elaiĩ. Gan gwaĩngwa bĩsat endĩ nana nambĩmbi dĩp kwelan pĩlak wĩn kamottĩ naaĩ.” 29 Eumbi, Yesulĩ nanandi kĩlĩktĩnlok kusei ka-nandi-tombi nĩnguk, “Dĩk windĩĩn elaiĩ, wala tĩmbi kĩndem a, ñau! Yal kolan endĩ wembaĩga ip kambimbi ñalak.” 30 Eumbi, ilnan ñambi kaĩnguk wĩn: biaĩngan yal kolan walĩ wemban kak ñaumbi, ipal plon pat-nandi-tĩnguk.

Yesulĩ ama kaman no tĩmbĩ kĩndem daĩnguk

31 Tĩmbi Yesulĩ gwaĩngwaĩii gĩt Tail it kwet kandaĩ pi-ñambi, Saidon it kwet dĩkĩnembi, Dekapolis kandaĩ ñambi, Galili tuk gwaĩngan tomguk. 32 Tombĩmbi, ama no naĩngĩp bĩmbi, Yesulĩ kii endok plon kĩmĩlektok nĩ-nandiĩngĩlĩĩ. Ama wolok pawaĩ sipsĩpmĩn, tĩmbi man manben mĩlap, manda dĩndĩm ewĩktok tuop nĩm.

33 Tĩmbi Yesulĩ amatam kĩmĩn gĩtĩk wĩn yambimbi, ama wĩn tĩke-naĩngĩpi ña nĩsetkan pakĩmĩk. Palĩĩpi, Yesulĩ kii nĩñaĩ tĩpettĩ endok pawaĩ gĩnaĩ sua embi iwĩt suambi, man manben tĩke-kaĩnguk. 34 Tĩke-kaĩĩpi, kunum plon dei loubi yayakĩnembi, enlok mandan plon “Efata” eĩnguk, wĩn “Dĩk tom!” 35 Eumbi, ama wolok pawaĩ tombĩmbi, man manben salaktaumbi, kusei kĩmĩpi, manda dĩndĩm nandiĩmbi eĩnguk.

36 Tĩmbi Yesulĩ amatamda kasat wĩn nĩm eu satawĩktok enbi, kĩmĩsip kwambĩm tĩ-semguk. Nain asup kĩmĩsip wandĩĩngot tĩ-semĩnguk, gan nĩm, endĩ gĩngĩnembi pa eu sataĩnguk. 37 Tĩmbi kasat wĩn nandiĩngĩlĩĩ endĩ biaĩngan nandi-sĩlĩkĩnembi eĩngĩlĩĩ, “Kundit gĩtĩk tĩ-kulak wĩn kĩndem gĩtĩkgot. Endĩ ep tĩmbĩmbi, pawanjĩ kaman endĩ bo nandi-tomaĩ, tĩmbi manjĩ galĩnguk endĩ manda eaĩ.”

8

Yesulĩ amatam 4000 nana ep towĩnguk

1 Tĩmbi nain wolonda bĩndambo amatam kĩmĩn wopum nolĩ Yesu gĩta papi, nananjĩ taleumbi sĩlak pakĩlĩĩ. Palĩmbi, Yesulĩ gwaĩngwaĩii ep kĩmĩn tĩmbi enguk, 2 “Amatam nain tĩpet gĩt no nakĩta papi, nananjĩ taleumbi, blan tĩ-semlet. 3 Tĩkap nak sĩlak isĩnan enĩ-mulam ñanetaĩnda, telak boĩngĩpnan dausĩ diman tĩmbĩmbi kĩm-katap tĩnelĩĩ. Dĩwĩn nolĩ kwet mayaĩngan nanin bĩmbĩn.” 4 Eumbi tambane-nĩngĩlĩĩ, “Kwet ñolok it kwet nĩmnat. Nĩndĩ nana tuop denanin tĩkembĩ ep towĩnetamĩĩ?” 5 Eumbi enĩ-kaĩnguk, “Sĩnlok nana nĩtek pat-samlak?” Eumbi nĩngĩlĩĩ, “Plaua kĩt tambon tĩpetgot pat-nĩmlak.”

6 Tĩmbi Yesulĩ amatam enbĩmbi, kwelan pi-pakĩlĩĩ. Pipalĩmbi, endĩ plaua kĩt tambon tĩpet ep papi, Yambat we ñĩmbi ep tambĩpi, gwaĩngwaĩiila emguk. Emĩ-ta-ñambi, danĩ-papusenembi emnelĩndok enbĩmbi, wolok

tuop tĩmbi emgiliĩ. ⁷ Tĩĩpi, Yesulĩ tuk gaut tiptip tĩpet sĩnĩk pat-semguk wĩ epbi, Yambat we ñĩmbi, wĩn bo danĩ-papusenembi emnelĩndok enbĩmbi emĩ-ta-ñaĩgiliĩ.

⁸ Tĩmbi amatamdi nana wĩn naĩbi na-tokĩeĩgiliĩ. Tĩmbi nana na-tlatlap tĩmbĩmbi dĩp pakuk wĩn ep dasiumbi, sandĩn lĩk wopum kĩt tambon tĩpet tokĩeĩguk. ⁹ Amatam nana naĩgiliĩ wĩn 4000 netepek. Tĩmbi Yesulĩ enĩ-mulĩm ñaumbi, ¹⁰ wolongan endĩ gwaĩgwaĩii gĩt kĩkeĩ plon lombi, Dalmanuta kwet kandaĩ ñaĩgiliĩ.

Yesulĩ gwaĩgwaĩii en Mesia tĩmbi dakleĩguk

Yesulok kusei gama ñĩm nandĩ-tomgiliĩ

¹¹ Tĩmbi Falisi ama endĩ Yesu tue-kambi tĩ-ñĩmnepi endoĩ bĩmbi, en gĩta e-taĩa-tambĩt tĩmbi gĩĩgĩnembi, Yambattĩ endok kusei tĩmbi daklewĩktok nandĩmbi, kundit no tĩmbĩm kanelĩndok ñĩĩgiliĩ. ¹² Nĩmbĩmbi, Yesulĩ gĩnaĩ kwambĩndanjĩla nandum mĩlataumbi enguk, “Neta amatam ñalĩ kundilĩ kanepi eaĩ? Nak biaĩgan sanlet: kundit wandĩn no ñĩm daut samum kanekalĩn. Ñĩm sĩnĩk.” ¹³ Yesulĩ wĩndĩn embi, Falisi ama yambimbi, gwaĩgwaĩii gĩta bĩndambo kĩkeĩ plon lombi, tuk guaĩ tambon kandaĩ ñanepi ñaĩgiliĩ.

¹⁴ Ñaĩpi, gwaĩgwaĩiiĩl kamalambi, nana no ñĩm ep bĩĩgiliĩ, gan plaua noĩngangot kĩkeĩ plon pat-semguk. ¹⁵ Tĩmbi Yesulĩ nandĩnandĩ moyendi gwaĩgwaĩiiĩlok gĩnanjĩ gĩnaĩ bendĩ-wopum dawĩk wala mĩsĩmbi, molo manda eyout plon kĩmĩpi enguk, “Sĩndĩ Falisi ama ba ama wapmaĩ Elot endok plaua kĩmĩlĩ bendĩla ka-kĩliĩ enekalĩn!” ¹⁶ Eumbi, gwaĩgwaĩiiĩl ñĩĩngan “Nana ñĩm pat-nĩmlakta wala elak bek” embi e-nandĩ-tĩĩgiliĩ.

¹⁷ Tĩmbĩmbi Yesulĩ wĩn nandĩmbi enĩ-kaĩbi eĩguk, “Sĩndĩ nana ñĩm wĩn neta e-nandĩ-taĩ? Sĩndĩ kusatna gama ñĩm nandĩmbi nandĩ-tomaĩ bek? Wĩndĩn gĩnanjĩ kwambĩn daĩguk bek? ¹⁸ Sĩndĩ dausat, gan ñĩm kaĩ, ba pawanjat, gan manda ñĩm nandaĩ, ba sĩndĩ nandĩ-kamalayaĩ bek? ¹⁹ Nak plaua kĩt tambongot wĩn tambĩpi, ama 5000 ep towiwambi, nambĩm dĩp pakuk wĩn sĩndĩ sandĩn lĩk nĩtek dasium tokĩeĩguk?” Yesulĩ wĩndĩn enĩ-kaumbi, “Lĩk 12 tĩna tokĩeĩguk” ñĩĩgiliĩ. ²⁰ “Ba nak plaua kĩt tambon tĩpetgot walĩ amatam 4000 ep towiwambi, nambĩm dĩp pakuk wĩn sĩndĩ sandĩn lĩk wopum nĩtek dasium tokĩeĩguk?” Eumbi, “Lĩk kĩt tambon tĩpet tĩna tokĩeĩguk” ñĩĩgiliĩ. Nĩmbĩmbi, ²¹ ñĩndĩn enguk, “Sĩndĩ kusatna gamaĩgot ñĩm nambĩ-nandĩ-dakleaĩ bek?”

Yesulĩ ama no dai kolan tĩmbi kĩndem daĩguk

²² Tĩmbi Yesulĩ gwaĩgwaĩii gĩta Betsaida it kwelan ña-tomguk. Tombĩmbi, ama dai kolan no endoĩ naĩgĩp bĩmbi, tĩke-kauptok ñĩnandĩĩgiliĩ. ²³ Tĩmbi Yesulĩ ama en kii plon tĩkembĩ naĩgiliĩmbi, it kwet pawaĩ pĩĩgĩmĩk. Tĩmbi Yesulĩ ama wolok dai plon iwĩt suambi, kiĩlĩ endok plon kĩmĩpi ñĩ-kaĩguk, “Dĩk nepek no kalaĩ ba ñĩm?” ²⁴ Nĩmbĩmbi deimbi eĩguk, “E. Nak ama dĩwĩn yambĩlet. Gan nak yambĩwambi, kombalĩ ñaĩ nomĩk tĩlak.” ²⁵ Eumbi, nombo kii dai plon kĩmĩlĩmbi, dai gembĩnat deimbi, kĩndem daĩguk. Kĩnde daumbi, nepenepek gĩtik wĩn kadakleĩguk. ²⁶ Tĩmbi Yesulĩ ama wĩn it kwelan nombo louptok ñĩ-kĩmĩsipbi, dĩndĩngan ilnan ñauktok ñĩ-mukuk.

Yesulĩ enlok kusei tĩmbi dakleĩguk

27 Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii gĩta pi-ñambi, it kwet tiptip Sisalia Filipai it kwet wopum kle-gĩmbupi pakĩlĩñ wandĩñ ñaũguk. Telak plon ñaũpi, gwañgwañii enĩ-kaũbi eũguk, “Amatamdi naka nin sũnik pa naniãñ?”

28 Eumbi nĩũgĩlĩñ, “Dĩwĩndĩ dĩa Yoane amatam miti tuk i-sem-ta-kuũguk en ganiãñ. Tĩmbi dĩwĩndĩ dĩa Elia ganiãñ, wĩn plofet ama damanin endĩ bĩndambo indaup een ip wakan bek. Ba dĩa plofet damanin no pa ganiãñ.” 29 Eumbi, Yesulĩ enĩ-nandĩmbi eũguk, “Gan sũnla naka nin sũnik naniãñ?” Eumbi, Petlolĩ manda ñĩndĩñ tambane-nĩũguk, “Dĩtna Mesia wakan.” 30 Eumbi, Yesulĩ kĩmĩsip tĩ-sembi, gama enlok kusei ama nola nĩm ennelĩndok enguk.

31 Tĩmbi wolongan Yesulĩ kusei kĩmĩpi, Yambattok nanandĩ kwambĩñ Mesia enlok plon ñĩndĩñ enĩ-daut tĩ-sembi enguk, “Amalok Nĩñan endĩ mĩlap ba siũgi gawat kusei kusei inda-ñĩmektok. Ama bĩesi, tapma ama biesĩ gĩt endĩkũe manda nandĩ-tale ama endĩ kusalĩ kaumbi, tuop nĩm tĩmbĩmbi, siũgi wĩlĩmĩmbi wĩlĩ kĩmbekak. Tĩmbi sandap tĩpet gĩt no tĩmbĩmbi, bĩndambo kĩmnan nanin mĩlalekak.”

32 Yesulĩ wĩndĩñ eũpi enĩ-dakle-ta-ñaũguk. Eu dakleumbi, Petlolĩ engan tiañem ñambi, kusei kĩmĩpi, manda wolok ni-ñombĩũguk. 33 Gan Yesulĩ tambanembi, gwañgwañiiilok dausĩnan Petlo ni-ñombĩmbi eũguk, “Satañ, dĩa nambi ñau! Dĩa amalok nanandĩngot klelañ, Yambattoñ nĩm.”

Yesulĩ en kle-kuũgulok manda enguk

34 Tĩmbi Yesulĩ amatam kĩmĩn wopum wakĩt gwañgwañii kiti-semum bĩmbi enguk, “Ama no endĩ nak nep kle-kuupi nandĩlakta endĩ enlok nanandĩn ba galk siũgi wĩpi, kloñbalĩ tĩke-lo-bembi, nep kle-kuuktok elet. 35 Neta, no endĩ natnala ba gĩũgĩt manda kĩndemnalok kuũgun bi-namlak, endĩ wakan kunumdok kuũguñ taletalen nĩmnat inda-ñĩmekak. Gan no endĩ kwelalok kuũguñ enlok tĩke-kĩmĩlep nandĩlakta, endĩ kunumdok kuũguñ kola-ñĩmekak. 36 Kola-ñĩmĩmbi, kwelalok nepenepek kusei kusei gĩtĩk ep kasĩleũguk walĩ nĩtek tĩmbi tĩmbi londaukak? 37 Endĩ kuũgun kolaũguk wĩn nek ñalĩ tuambi, bĩndambo kasĩleukak? Wĩn tuop nĩm.

38 Man ñĩndĩũgĩta Yambat siũgi wĩlĩmĩmbi, yomsĩat kuañ, ba dĩwĩndĩ naka ba mandanala maetambi kuañ. Nain taletalanan Ama Sĩsĩnĩktĩ dĩndĩm añelo yanaũgĩpi, Beulok gembĩ ba kolsalennat indangan indaukak wolonda endĩ bo en maeta-ñĩmgĩlĩñ wĩn maeta-semekak.”

9

1 Yesulĩ wĩndĩñ embi enguk, “Nak biaũgan sũnik sanlet: Yambattĩ nain kĩmĩkuk wĩn indaumbi kusei kĩmĩpi, amatam gĩtĩk ini plon gembĩnat yambi-dĩkũeukak. Tĩmbi biaũgan ñĩ pakañ sĩndoñnan nanin dĩwĩn endĩ gama kaik kuũlĩmbi indaumeke kanekalĩñ.”

Yambat, Mose gĩta Elia endĩ Yesulok kusei tĩmbi kwambĩñ daũguk

2 Kena nain kĩt tambon noũgan taleumbi, Yesulĩ gwañgwañii tĩpet gĩt no, wĩn Petlo, Yakobo gĩt Yoane yanaũgĩlĩmbi, kwet jaũgĩn ombap nolok lombi, wandĩñ nĩsĩũgan pakĩlĩñ. Palĩmbi, gwañgwañiiilok dausĩnan Yesulok siũgin walan tĩkĩleumbi, 3 dasindasin salembi, walalan bien sũnik indaũguk. Kwelan ñolok ama nolĩ sandum satnĩn wandĩñ tĩmbektok tuop nĩm.

4 Tĩmbi gwañgwañiiĩ plofet ama damanin tĩpet, Elia gĩt Mose, endĩ indambi, Yesu gĩta manda e-nandĩ-tĩmbĩmbi yambiũgĩlĩñ. 5-6 Yambĩmbi, kolan mĩsĩmbi, Petlolok nanandĩn kamalaumbi, “Manda nĩtek ewĩt?”

embi, Yesula ñ+ndiñ niñguk, “Ñ+n+ndaut! Ñ+ pakamiñ win kindem sin+ik. Wala t+mbi it jala t+pet g+it no mana! D+kok no, Moselok no, Elialok no.”

7 T+mbi mulukua noli p+mbi ep tim+imbi, Yambatti mulukua g+inañ nanin kit+u p+umbi enguk, “Ñ+ne nokoñ niñana noñgan sin+ik. Nak en ka-galkta ti-ñ+mlet. S+ndi endok manda t+ke-kwamb+ñ dambi kunekaliñ!”

8 Eumbi, gwañgwañii wolongan deimbi kañg+il+ñ win: Mose g+it Elia endi ikan pail+mbi, Yesu en noñgan pal+mbi kañg+il+ñ.

9 T+mbi endi kwet jañg+in plon nanin piñ+pi, Yesuli nepek w+ kañg+il+ñ wolok manda kasat ama nola joñgo n+im enneliñdok e-k+im+isip ti-semguk, kasat win Amalok N+ñan endi k+imnan nanin m+lalekak wolondamek kindem eneliñdok enguk. 10 Eumbi, endi Yesulok manda win nandi-kwamb+ñ dambi, ni+s+ñgan “K+imnan nanin m+latm+lat win n+tek?” embi e-nandi-tiñg+il+ñ.

11 T+mbi endi Yesu ni-kañbi eñg+il+ñ, “Kusei nektok end+kñe manda nandi-tale amal+ Elia Mesialok telak dama b+uptok pa eañ?” 12 Eumbi, Yesuli Yoane miti tuk i-sem-ta-kuñguk endok plon ñ+ndiñ e-youpi enguk, “Elia endi biañgan Mesialok telak dama b+mbi, amatam g+inanji t+mbi kaitaneliñdok b+ukak. Gan n+tekta t+mbi, Ama S+sin+ikta bo ñ+ndiñ youyoul+in patak: endi siñgin gawat kusei kusei bemb+mbi, amal+ ni-t+ke-p+ sin+ik tanekaliñ?

13 Gan nak Eliala ñ+ndiñ sanba: endi bo ikan b+umbi, amal+ ni+s+ilok nanandi klembi, manda endok plon youyoul+in patak wolok tuopgan nepek kusei kusei kolan ti-ñ+mg+il+ñ.”

Yesuli ama gwañgwa no yal kolannat t+mbi kindem dañguk

14 T+mbi Yesu g+it gwañgwañii t+pet g+it no endi kwet jañg+in bimbi pi-ñambi, gwañgwañii diwin pak+il+ñan tomg+il+ñ. Tombi yambumbi, amatam k+im+in wopumd+ ep g+imbupi pak+il+ñ, t+mbi end+kñe manda nandi-tale ama diwindi gwañgwañii g+ita e-tañan tiñg+il+ñ. 15 T+mbi ama k+im+in g+it+ik endi Yesu b+umbi kañpi, ka-s+il+kñembi, endoñ woñep ñambi, we ñ+mg+il+ñ.

16 T+mbi Yesuli eni-nandi+mbi eñguk, “S+ndi neta e-tañan tañ?” 17-18 Eumbi, amatamdok boñg+ips+inan nanin ama noli Yesula ñ+ndiñ tambane-niñguk, “Endaut. Nak niñana yal kolan nat dik t+mbi kindem daw+ktok nañg+ipi bit, gan dik n+im palañda gwañgwañgail+ yal kolan win kleklelok en+it, gan endi ti n+im kañbi bil+ñ. Yal kolan wali endok man manben t+mbi gal+umbi, manda n+im pa elak. Nainñ+in inda-ñ+imlak tuop yalli niñana t+mbi kolakolalok t+ke-kol+mbi pa p+lak. T+mbi man payak lambumbi, man si-g+il+im dambi, piñg+u diñdiñ pat-t+lak.”

19 Yesuli manda win nandum m+lataumbi enguk, “Nak g+inañ kwamb+ndanj+la kunj+it t+let. Nain n+tek sin+ik nak nomb+o sin g+ita palambi, nandi-k+il+kti ti-namnekal+ñ? Gwañgwa win nokoñ t+kem b+w+it.” 20 Eumbi nañg+ip b+umbi, yal kolan wali Yesu kañbi, wolongan gemb+ kopi, kwelan koli p+umbi, t+ik+le-binjat t+mbi+mbi, man payak lambiñguk.

21 T+mbi Yesuli beu ni-kambi eñguk, “Nain n+tek sin+ik kundit ñ+ndiñ ti-ta-b+lak?” Eumbi niñguk, “Damañgan gwañgwa tip pal+mbi inda-ñ+im+ñguk.

22 Nain asup yal kolan wali niñana komba galk g+inañ ba tuk g+inañ t+ke-kol+mbi pa p+umbi, w+li k+imbektok tuop pat-t+lak. Gan, t+kap dik tuopta, n+nda blan nandi-n+mbi, ni+p k+im+ilekañ.” 23 Win+diñ eumbi Yesuli niñguk, “Netekta t+kap dik tuopta naniñ+ñ? D+ik nandi: no en nandi-k+il+kti+nat kulakta Yambatti nek inda-ñ+imektok nandi+lak wolok tuopgan ti-ñ+imlak.”

24 Eumbi, wolongan gwañgwa beuli kit+imbi niñguk, “Nak nandi-k+il+ik ti-gamlet. Gan nandi-k+il+kti+na lakalakaen, wala t+mbi nep t+mbi pañg+itawa.”

25 Tĩmbi Yesulĩ amatam asuptĩ endok kandañ woñep biñgĩlĩñ wĩn yambĩmbi, yal kolanĩ gwañgwa wolok man ba pawañ masip mĩñguk wakan nĩ-ñombĩmbi nĩñguk, “Natna gan+sipbi ganlet: poñambi, bĩndambo nĩm undane-bĩmbi piukañ.” 26 Eumbi, yal kolanĩ kwawa embi, gwañgwa tĩmbi wopungan gembĩ kolĩmbi, yal kolan en bim poñañguk. Poñaumbi, kwelan pi wĩpi, dalandan nomĩk palĩmbi, amatam kañgĩlĩñ endoñnan nanin asuptĩ “Kĩmlak” eñgĩlĩñ. 27 Gan Yesulĩ gwañgwa kii plon tĩke-mĩlalĩmbi mĩlapi ikuk.

28 Tĩmbi Yesulĩ it gĩnañ lombi, gwañgwañii gĩt nĩsĩngan papi nĩ-kañbi eñgĩlĩñ, “Kusei neta nĩndĩ yal kolan wĩn klenep tĩ pi kamĩñ?” 29 Eumbi enguk, “Yal kolan ñandisĩ endĩ nĩmololĩñgot gumañ ep klelok, nepek nolĩ nĩm.”

Yesulĩ kĩmbektok manda enbĩmbi, nain tĩpet tĩñguk

30-31 Tĩmbi Yesu gĩt gwañgwañii endĩ wĩnanin ñambi, Galili kwet dĩkĩmbi ñañgĩlĩñ. Ñañpi, Yesulĩ gwañgwañii enĩ-daut tĩ-semep nandĩñgukta tĩmbi amali en wandĩñ patak wĩn nĩm nandĩ-ñĩmnelĩñdok nandĩñgukta. Ñañpi, ñĩndĩñ enĩ-ta-ñañguk, “Amalok Nĩñan en kanjĩkĩii endok kĩsĩ plon kĩmĩlĩmbi wĩlĩ kĩmbekak. Tĩmbi kena nain tĩpet gĩt no tĩmbĩmbi, kĩmnan nanin mĩlalekak.” 32 Gan gwañgwañii endĩ manda eñguk wolok kusei nĩm nandĩ-daklembi, nĩ-kanelĩñdok mĩsĩmbi biñgĩlĩñ.

Yesulĩ kuñgulok manda gwañgwañiila enĩ-daut tĩ-semguk

Kiupi kuñgulok manda

33 Tĩmbi ñakap, Kapaneam it kwelan tombi, it gĩnañ lo-taleumbi, Yesulĩ gwañgwañii enĩ-nandĩmbi eñguk, “Telak plon neka e-tañan tĩlĩñ?” 34 Enĩ-nandumbi, endĩ telak plon “Gwañgwa nĩndok boñgĩpnĩnan nĩndĩ sĩnĩk nĩp maklembi, dama tĩlak?” embi, e-kle-kot-tĩñgĩlĩñda tĩmbi, manda nĩm embi gitakan pakĩlĩñ.

35 Tĩmbi Yesulĩ pipapi, gwañgwañii 12 kĩtĩ-semum bĩmbi enguk, “Tĩkap ama nolĩ telak dama kuupi nandĩlakta, en wakan enla nandum piĩmbĩñ tĩmbĩmbi, nolii gĩtĩk endok siñgi kle-kumbi, tĩplaplainjĩ kuukak.”

36 Wĩndĩñ embi, gwañgwa tip no nañgĩp bĩmbi, boñgĩpsĩnan kĩmĩpi, kiilĩ kamai-papi enguk, 37 “No endĩ naka tĩmbi gwañgwa ñandingan no not tĩ-ñĩmekta, endĩ nak not tĩ-namek. Tĩmbi no endĩ nak not tĩ-namekta, nakgot nĩm a, nĩn nanĩ-mukuk en not tĩ-ñĩmek.”

38 Tĩmbi Yoanelĩ Yesula “Nĩnĩndaut” embi nĩñguk, “Nain nola nĩndĩ ama nolĩ dĩkok koka embi, yal kolan ep kle-kot-semum kañgĩmĩñ. Gan endĩ nĩndoñnan nanin nĩm, wala tĩmbi nĩndĩ kĩmĩsip tĩ-ñĩmkap nĩm kañbi biñgĩmĩñ.” 39 Eumbi enguk, “No en kotna embi, kundit gembĩnat tĩlak, wandĩñ walĩ nĩtek plon pañgĩtambi, plastik nanĩ-kolauk? Wĩndĩñ tĩndĩlok tuop nĩm, wala tĩmbi nĩm kĩmĩsip tĩ-ñĩmnekaliñ. 40 Neta, no en nĩndok kenanĩla kanjĩk nĩm tĩ-nĩmlakta endĩ nĩndok notnĩ tĩlak.

41 Tĩmbi no endĩ Mesialok sambatĩii kuañda tĩmbi tukgot gĩpi samek, enda nak biañgan sanlet: Yambattĩ plap kena kambakan wandĩñ wolok tuan biañgan ombi-ñĩmekak. 42 Tĩmbi no endĩ gĩñgĩtina koi nĩmnan ñandin no tĩmbi pipĩmbi yom tĩlakta, en blangandok. Endĩ kundit kolan wandĩñ gama nĩm tĩñĩlĩmbi, nolĩ kawat wopum no tĩkembali, bim plon tembĩ-ñĩmbi, tuk kimbĩñ gĩnañ munjut-kolĩm piĩmbi kĩmbĩmda wĩn kĩndem. Nĩm kañbi,

kundit kolan wandiñ tĩmbĩmbi, Yambattĩ kinjan mĩlap wopum ombi-ñĩmekak.

⁴³⁻⁴⁴ Tĩkap kĩkalĩ gep tĩmbĩ pipĩmbi yom tĩlañda, kĩka wĩn dombekañ. Wĩndĩñ tĩmbi, kĩka tambongot kukapi, kuĩgu taletalen nĩmnat gĩnañ ñaukañ. Nĩm kañbi, kĩka tĩpelatkan kukapi, jĩmbĩñdok komba galk taletalen nĩmnat gĩnañ pĩwĩñ. ⁴⁵⁻⁴⁶ Ba tĩkap kesĩkalĩ gep tĩmbĩ pipĩmbi yom tĩlañda, kesĩka wĩn dombekañ. Wĩndĩñ tĩmbi, kesĩka tambongot kukapi, kuĩgu taletalen nĩmnat gĩnañ ñaukañ. Nĩm kañbi, kesĩka tĩpelatkan kukapi, jĩmbĩñnan gep kolĩ pĩwĩñ. ⁴⁷ Ba tĩkap daukalĩ gep tĩmbĩ pipĩmbi yom tĩlañda, dauka wĩn gĩtnei kolekañ. Wĩndĩñ tĩmbi, dauka tambongot kukapi, Yambattok kuĩgu taletalen nĩmnat gĩnañ ñaukañ. Nĩm kañbi, dauka gĩtik kukapi, jĩmbĩñnan gep kolĩ pĩwĩñ. ⁴⁸ Jĩmbĩñ wandiñ siĩgin gawat taletalen nĩmnat palekak: wandiñ bĩnem amalok gaumjĩ nañ endĩ nĩm kĩmnekalĩñ, ba kombalĩ papat kwambĩñ dĩmbi ei-ta-ñaukak.”

⁴⁹ Yesulĩ wĩndĩñ embi enguk, “Siundĩlo tĩñĩpi, simu tapma plon kĩmĩkañ walĩ Yambattok dainan tapma tĩmbĩ kĩndem dalak. Wĩndĩñgangot Yambattok dainan kĩndem daneñdok komba dĩndĩnlĩ amatam nĩndĩ gĩtik indanĩmlak. ⁵⁰ Simu wĩn nepek kĩndem sĩnik. Gan, tĩkap simulok koĩgom gembĩn pailekta, nombo kĩndem dawĩktok nepek no tuop nĩm tĩneñ. Wala tĩmbi sĩndĩ nosiilok boĩgĩpsĩnan simu koĩgom gembĩnnat nomĩk kumbi, ep kiupi busukñanengan kunekalĩñ.”

10

Wapatam tambĩtambĩtok manda

¹ Tĩmbi Yesulĩ gwaĩgwaĩnĩ gĩt kwet wĩnanin yousĩm ñambi, Judia kwelan ba Joldan tuk tambon kandañ ñaĩnguk. Ñaĩñĩmbi, amatam kĩmĩn no kĩmĩn no bĩndambo endoñ bĩmbi kĩmĩn tĩaĩngĩlĩñ. Tĩmbi kena pat-tĩlĩnguk wĩndĩñgangot bĩndambo enĩ-daut tĩ-sem-ta-kuĩnguk.

² Tĩmbi Falisi ama dĩwĩndĩ bĩmbi, Yesu tue-kañbi tĩ-ñĩmnep nandĩñĩpi nĩ-kañbi eĩngĩlĩñ, “Endĩkĩne mandalĩ ama nolĩ kĩndem tamĩn kle-kolektok elak ba nĩtek?” ³ Eumbi manda tambane-enguk, “Moselĩ sosiila endĩkĩne manda nĩtek kĩmĩt-semguk?” ⁴ Eumbi nĩngĩlĩñ, “Moselĩ ñĩndĩñ nandĩ-semguk: ama no endĩ tamĩn biup nandĩmbi, endok kusei pepa plon youp mĩmbi, kĩndem nĩ-kleuk.” ⁵ Eumbi tambane-enguk, “Gĩnañ kwambĩndanjĩla Moselĩ endĩkĩne manda wĩn youpi kĩmĩt-samguk. ⁶ Gan nain kusei kĩmĩkĩmĩlĩnan wĩn wĩndĩñ nĩm pĩkuk. Moselĩ ñĩndĩñ youkuk, ‘Yambattĩ ama ep tĩmbĩ indaĩnguk wolonda endĩ ama gĩt tam indaĩngĩlĩñ. ⁷ Kusei wala tĩmbi amalĩ meñ beu yambĩmbi, tamĩnloñ galĩ-kwambĩñ daumbi, ⁸ pĩngĩp noĩngan indayamĩk.’ Wĩndĩñ youyoulĩn patakta tĩmbi, ama gĩt tam endĩ nombo tĩpet nĩm tĩndemĩk. Endĩ wapatam tĩmbi, pĩngĩp noĩngan patemĩk. ⁹ Wala tĩmbi wapatam Yambattĩ ep kiukuk wĩn amalĩ nĩm tambĩlek.”

¹⁰ Tĩmbi Yesulĩ gwaĩgwaĩnĩ gĩt bĩndambo ilan ña-palĩñĩpi, wapatam tambo ka-mĩsĩ-taĩ wolok nĩ-nandumbi ¹¹ tambane-enguk, “No endĩ tamĩn ka-mĩsĩmbi, tam kombliin tĩlakta, ama walĩ wakan tamĩn kolan tĩ-ñĩmbi, Yambattok dainan telak joĩgo kulak wakan. ¹² Ba tam nolĩ wapalĩ ka-mĩsĩmbi, ama kombliin tĩlakta, endĩ bo wĩndĩñgangot telak joĩgo kulak wakan.”

Nĩndĩ Yambattok kuĩgu kwambĩñ kasĩleukak?

13 Tĩmbi amatamdĩ wembe gwañgwa tiptip Yesulĩ ep kawĩktok yanañgĩp bĩñgĩlĩñ. Bĩñĩlĩmbi, gwañgwañĩlĩ kĩmĩsip tĩ-sembi enombĩñgĩlĩñ. 14 Windĩñ tĩmbĩmbi, Yesulĩ yambĩm gĩnañ komba dũmbi enguk, “Sĩndĩ wembe gwañgwa yambiumbi nokoñnan bĩwĩt! Yambattĩ ama ñandisĩ wakan enlok gĩñgĩt yambi-dĩkñelak, wala tĩmbi nombo nĩm kĩmĩsip tĩ-semnekalĩñ! 15 Nak biañgan sanlet: no endĩ wembe gwañgwalok tuop Yambattok kapmainan nĩm kulakta, endĩ wakan Yambattok gĩñgĩt nĩm.” 16 Windĩñ embi, wembe gwañgwa noñgan noñgan ep ya-apbi, kiilĩ kumbanjĩ plon kĩmĩpi, ep gwĩlam tĩ-semguk.

17 Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañĩ gĩt telak kusei kĩmĩp ñanep tĩñĩlĩmbi, ama nolĩ endoñ woñep bĩmbi mĩlele-tĩ-ñĩm nĩ-nandĩmbi eñguk, “Endaut kĩndem. Nak nĩtek tĩmbi, kuñgu taletalen nĩmnat kasĩleutat?” 18 Eumbi tambane-nĩnguk, “Kusei nekta naka kĩndem nanĩlañ? Ama nolĩ kĩndem nĩm, Yambat en noñgandĩ kĩndem. 19 Dĩk endĩkñe manda Yambattĩ kĩmĩt-nĩmĩnguk wolok kusei ip nandĩlañ: ‘Dĩk ama wĩlĩ kĩmĩ nĩm tĩmbekañ. Telak joñgo nĩm kuukañ. Kumbu nĩm tĩmbekañ. Ama joñgo siñgin nĩm siukañ. Ama nolok nepek joñgo nĩm tĩmbĩ pailĩm tĩke-ñĩmekañ. Dĩk nain tuop meñga bekala nandĩ-semum loloñ tĩndekamĩk.” 20 Yesulĩ windĩñ eumbi nĩnguk, “Endaut. Nak gwañgwa sim papi kusei kĩmĩp, endĩkñe manda wĩn gĩtĩk ikan tañgonembi kĩmĩt-kle-ta-bĩlet.”

21 Yesulĩ dĩndĩmgan kambi, wale kĩndemda nandĩ-ñĩmbi nĩnguk, “Dĩk nepek noñgan walañgot tĩpĩkalañ. Wala tĩmbi dĩk ñam nepenepeka gĩtĩk tualok kĩmĩt-taleumbi, mĩnem gamnekalĩñ wĩn epmbi, ama pĩmbĩñesĩla emumek, tuan wopum kunum gĩnañ pat-gamekak. Windĩñ tĩmek bĩmbi, nak nep kle-kuukañ.” 22 Ama walĩ mandan wĩn nandum mĩlataumbi, timan dai kolañguk. Endĩ il ba kenañ asup palĩmguk wĩ nĩm biuptok nandĩm gĩnañ mĩlataumbi, kak bim ñañguk.

23 Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañĩ tĩkĩle-yambĩmbi enguk, “Ama kwĩlĩkwĩlĩnjĩat Yambattok gĩñgĩt indanep nandañda endĩ kena kwambĩñ tĩnekalĩñ.” 24 Windĩñ eumbi nandĩm nandĩ-silĩkñeñgĩlĩñ. Tĩmbi Yesulĩ yousĩm “Nĩñana!” embi, nombo ñĩndĩñ enguk, “No endĩ Yambattok gĩñgĩt indaup nandĩlakta endĩ kena kwambĩñ tĩmbekak. 25 Kamel nolĩ lĩk bem gĩnañ tip wolok ña tombepi nandĩwĩmda, endĩ kena kwambĩñ tĩmbek. Tĩmbi ama kwĩlĩkwĩlĩlĩn wopum no endĩ Yambattok gĩñgĩt indaup nandĩlakta, endĩ windĩñgot kena kwambĩñ tĩlak, gan endok kenañlĩ kamellok kenañ maklembi mĩlata-ñĩmekak.” 26 Eumbi, gwañgwañĩlĩ kolan silĩkñembi, nĩsĩñgan e-nandĩ-tĩmbi eñgĩlĩñ, “Mĩlap wandĩnda, nĩndĩ kuñgu taletalen nĩmnat wĩn tuop kasĩlewĩk?” 27 Tĩmbi Yesulĩ dĩndĩmgan yambĩmbi enguk, “Ama endĩ nĩsĩlok gembĩnjĩla tuop nĩm, gan Yambattĩ kĩndem ep mek. En wakan nepenepek gĩtĩk tuop tĩ-taleuk.”

28 Wolongan Petlolĩ nĩnguk, “Yakñe! Nĩndok kandañ nĩtek? Nĩndĩ nepenepekĩ gĩtĩk bi-talem bĩmbi, dĩk gep kle-kuamĩñ wĩn.” 29 Eumbi enguk, “Nak biañgan sanba: no endĩ natnala ba gĩñgĩt manda kĩndemla tĩmbi il ba daliĩ ba kwayañĩ ba dalañĩ ba wĩwĩ ba meñ beu ba gwañgwa bĩsatñĩ ba nana kenañ gĩtĩk bi-taleñguk, 30 endĩ wakan il gĩtĩ daliĩ gĩtĩ kwayañĩ gĩtĩ dalañĩ gĩtĩ wĩwĩ gĩtĩ meñĩ gĩtĩ gwañgwa bĩsatñĩ gĩtĩ nana kenañ inda-ñĩmbi, yousĩm nombo wopumgan inda-ñĩmekak. Tĩñĩpi, man kwelan ñolok naka tĩmbi kena gĩm mĩumbi, kunumdok kuñgu kusei kĩmĩlekak wolonda kuñgu taletalen nĩmnat inda-ñĩmekak. 31 Nain wolonda ama man

ñindĩngĩt amatamdok dausinan damandama tañ endoñnan nanin asuptĩ siñgi patnekalĩñ. Tĩmbi siñgi sĩnik endok kandañ asuptĩ dama patnekalĩñ.”

Yesulĩ kĩmbi mĩlalekak wolok bĩndambo enbĩmbi, gama nĩm nandĩ dakleñgĩliñ

³² Tĩmbi endĩ Jelusalem it kwelan lonelĩndok telak klem ñaĩngĩliñ. Yesu endĩ telak dama tĩ-semumbi, gwaĩngwaĩiilĩ endok kundit wĩ kañ nandĩ-bendĩ-tĩmbĩmbi, amatam ep kle-ñaĩngĩliñdĩ mĩsĩmĩsĩ plon ñaĩngĩliñ. Ñakap, Yesulĩ gwaĩngwaĩii 12 nisĩngan bĩndambo ep kĩmĩn tĩmbi, enlok plon nepek inda-ñĩmekak wolok manda enĩ-dakle-semguk. Enĩ-dakle-semñĩpi, ³³ ñĩndĩñ enguk, “Sĩndĩ nandañ. Nĩndĩ Jelusalem it kwelan loamĩñ. Lo-tomnambi, Amalok Nĩnan wĩn tapma ama biesĩ ba endĩkĩe manda nandĩ-tale ama endok kĩsĩ plon kĩmĩlĩmbi, wĩlĩ kĩmbektok manda eu talembi, Roma amalok kĩsĩ plon kĩmĩtnekalĩñ. ³⁴ Kĩmĩlĩmbi tĩ-lakalaka e-tĩ-ñĩmbi, manjĩ iwĩttĩ suambap bĩt gwĩlap pĩsĩkĩattĩ waipbĩ wĩlĩ kĩmbekak. Tĩmbi maim tĩpet gĩt no tĩmbĩmbi, kĩmnan nanin mĩlalekak.”

³⁵ Tĩmbi Sebedilok nĩñañiit tĩpet, Yakobo gĩt Yoane, endĩ Yesuloñ bĩmbi nĩngĩmĩk, “Nĩnĩndaut. Nĩtĩ nepek nola ba nola endetamĩk wĩn dĩk nandĩmbi tĩ-nĩmeñdok nandamĩk.” ³⁶ Eumbi enguk, “Nak sĩa nek tĩ-samettok nandamĩk?” Enĩ-kaumbi, ³⁷ ama wapmañ patep nandĩngĩmĩkta ñĩndĩñ nĩngĩmĩk, “Dĩk inda-daklembi, amatam indangan yambĩ-dĩkĩeukañ, nain wolonda nandĩ-nĩmumbi, nĩtoñ nanin noli kĩka dĩndĩmnan, noli kĩka kepmnanan pipatekamĩk.” ³⁸ Gan Yesulĩ enguk, “Sĩtĩ manda eamĩk wolok kusei nĩm nandĩ-daklembi nanĩamĩk.”

Endĩ windĩñ embi, yosĩm mĩlap bemep tilak wolok ñĩndĩñ enguk, “Nak tuk kimbĩñ nambetat wĩn sĩtĩ gĩla nandekamĩk ba? Ba tuk iutat wĩn sĩtĩ gĩla indekamĩk ba?” Yesulĩ windĩñ enĩ-kaumbi, ³⁹ “Nĩtĩ tuop” eĩngĩmĩk. Eumbi enguk, “Biañgan. Natna tuk nambetat wĩn sĩtĩ bo nandekamĩk, ba tuk iutat wĩn sĩtĩ bo indekamĩk. ⁴⁰ Gan nĩndĩ kĩtna sĩnik kandañ ba kĩtna kepma kandañ pipalekak wĩn nak ewa taleuktok tuop nĩm. Pipapipat wĩn Yambat en ikan tĩ-kĩliñ embi eu tale-semguk.”

⁴¹ Tĩmbi gwaĩngwaĩii kĩt tambon tambon endĩ manda wĩn nandĩmbi, Yoane gĩt Yakobo enda gĩnanjĩ komba dĩnguk. ⁴² Tĩmbi Yesulĩ enĩ-tiañeum bĩmbi enguk, “Sĩndĩ nandañ, kwet tuop yambĩ-dĩkĩe ama ba ama lololĩ endĩ gĩngĩtjii kĩndem nĩm pat-yambĩ-dĩkĩeañ. Endĩ ama kunduwat, amatam endok kapmainan kuañda nandĩ-semum nisĩlok kena gwaĩngwa sĩlanin sĩnik tĩmbĩmbi, kena gĩm pat-emañ. ⁴³ Gan sĩndok boĩngĩpsĩnan ama windĩñ nĩm inda-samektok sanlet. No endĩ sĩndok boĩngĩpsĩnan ama wopum indaup nandĩlakta, endĩ tĩplaplapsĩ kuukak, ⁴⁴ ba telak damanjĩ kuup nandĩlakta, amatam gĩtĩk endok kena gwaĩngwa sĩlanin kuukak. ⁴⁵ Ama Sĩsĩnik endĩ bo windĩngangot kulak. Endĩ amatam tĩplaplae tĩ-ñĩmnelĩndok nĩm, endĩ tambon tĩplaplae tĩ-sembi, amatam asup endok kĩnjan kĩmbi, yosĩlok tuan ombi-tale-semektok indaĩnguk.”

Yesulok kusei inda-dakleñguk

Ama dai kolan endĩ Yesulok kusei nandĩ-dakleumbi tĩmbĩ kĩndem daĩnguk

⁴⁶ Tĩmbi Yesulĩ gwaĩngwaĩii ba amatam kĩmĩn wopum gĩta Jeliko it kwelan bĩ tombi dĩkĩnem ñaĩnguk. Wĩnanin ñaĩñlĩmbi, ama no dai kolan amatamda mĩnem ba nanañla kĩtĩnat tĩ-kuĩnguk koi Batimaio, Timaiolok nĩñañ, endĩ telak pawañ pipakuk. ⁴⁷ Pipalĩñĩlĩm nĩmbi eĩngĩliñ, “Yesu

Nasalet nanin endi bɪlak.” Nɪmbi nandɪm kusei kɪmɪpi, Yesu Mesialok koi no plon kɪti-ɲɪmbi eɲguk, “Yesu, Devittok Nɪɲaɲ, dɪk blan ti-namɪɲ!”

Gembɪnat kɪti-palɪmbi, ⁴⁸ amatam asupti ni-ɲombɪmbi nɪɲgɪlɪɲ, “Gi-takan pat!” Gan endi kwambɪɲgan kɪtɪmbi eɲguk, “Devittok Nɪɲaɲ-o, blan ti-namɪɲ!” ⁴⁹ Wɪndɪɲ eumbi, Yesulɪ bɪ ipi enguk, “Kɪti-ɲɪmɪm bɪwɪn.” Eumbi, ama dai kolan kɪti-ɲɪmbi nɪɲgɪlɪɲ, “Nɪm mɪsɪwɪɲ. Endi kɪti-gamlak. Mɪlapi ɲau!” ⁵⁰ Eumbi, sauloɲ kolɪ palɪmbi, dɪkop mɪlapi, Yesuloɲ ɲaɲguk. ⁵¹ ɲaumbi, Yesulɪ ni-nandɪm eɲguk, “Nak nek ti-gamɪttok bɪlaɲ?” Eumbi nɪɲguk, “Nandaut loloɲ. Nak nombo deiup nandɪlet.” ⁵² Eumbi nɪɲguk, “Kɪndem a, ɲau! Nanandɪ-kɪlɪktɪɲgalɪ gep tɪmbɪm kɪndem dalaɲ.” Eumbi, wolongan ama wolok dai kɪndem daum deɪmbi, Yesu klem telak ɲaɲguk tuop ɲaɲguk.

11

Yesu Mesialɪ ama wapmaɲ nomɪk Jelusalem loɲguk

¹ Tɪmbi Yesu gɪta gwaɲgwaɲii endi lo-ɲakap, Jelusalem it kwet tɪmbi dumalaumbi, kwet jaɲgɪn koi Oliv wolok loɲgɪlɪɲ. Loɲɪpi, it kwet tɪpet, Betfage gɪt Betani, wandɪɲ lo-tombi, Yesulɪ gwaɲgwaɲiit tɪpet enɪ-mupi ² enguk, “Sɪti it kwet da patak wolok ɲandekamɪk! ɲam lombi, wolongan doɲki nɪɲaɲ toalɪ top bɪmbin kandetamɪk. Doɲki endok plon ama nolɪ no nɪm pipapi ɲaɲguk. Kaɲbi pɪsap naɲgɪpi bɪwɪt!” ³ Tɪkap nimbek nolɪ sambɪmbi, “Sɪti neta wɪndɪɲ tamɪk?” eumbi, ɲɪndɪɲ nɪndekamɪk, ‘Molomdi kena mɪmbi, platik kɪmɪlɪ undanem bɪutak.’”

⁴ Yesulɪ wɪndɪɲ eumbi ɲam, doɲki nɪɲaɲ telak yamanan top bɪmbin kaɲbi pɪsakɪmɪk. ⁵ Pɪsat-palɪɲɪlɪmbi, ama dɪwɪn wolok ikɪlɪɲ endi enɪ-kaɲbi eɲgɪlɪɲ, “Sɪti nek tɪndepi, toa pɪsakamɪk?” ⁶ Enɪ-kaumbi, Yesulɪ manda eɲguk wɪndɪɲgan tambane-engɪmɪk. Eumbi yambium, ⁷ doɲki nɪɲaɲ Yesuloɲ naɲgɪpi ɲaɲgɪmɪk. ɲa-tombi, saulonjɪ kiundɪp doɲkilok plon kɪmɪlɪmbi, Yesulɪ wolok plon lo-pipapi ɲaɲguk. ⁸ Tɪmbi amatam asupti Yesu koi gɪɲgɪt tɪke-lonelɪɲdok saulonjɪ telak plon samba eɲgɪlɪɲ, dɪwɪndɪ kɪlɪ sap kena gɪnaɲ nanin dombɪ mep bɪmbi, wɪndɪɲgot telak plon ipaneɲgɪlɪɲ.

⁹ Tɪmbi amatam Yesu telak plon siɲgi dama tɪm kle-ɲaɲgɪlɪɲ endi ɲɪndɪɲ kɪtɪmbi ni-tɪke-loɲgɪlɪɲ,

“Yambattok koi tɪke-lowɪt!

Ama ɲɪn Molomdok koi plon ni-mulɪmbi bɪ indalak

en nɪ-kɪndekɪndem ewɪt!

¹⁰ Sotnɪ Devit endi gɪɲgɪtɲii kɪndem yambi-dɪkɲeɲguk,

wɪndɪɲgangot ama ɲalɪ ti-nɪmekak,

wala tɪmbi en nɪ-kɪndekɪndem ewɪt!

Yambat kunum gɪnaɲ patak endok koi tɪke-lona!”

¹¹ Yesulɪ Jelusalem it kwelan lo-tombi, tapma it saɲ simba gɪnaɲ loɲguk. Lombi, nepek gɪtɪɲgɪtɪk ka-nandɪ-tɪ-talemɪ, kwet kɪlɪm eumbi pɪm gwaɲgwaɲii ¹² gɪt Betani it kwelan lombi douɲgɪlɪɲ.

Yesulɪ tapma it ti-dɪndɪm tɪɲguk

¹² Kwet salaumbi, Jelusalem ɲanelɪɲdok Betani it kwet bɪmbi, telak plon ɲaɲɪpi, Yesulɪ nanaɲ gawat tɪɲguk. ¹³ Tɪmbi deiɪm ɲaumbi, komba koi fik no sakɲat kaɲbi, “Bien patak bek?” embi ɲam lonjɪɲguk. Gan bien indainda nain nɪm indaɲgukta, sakgot pakuk. ¹⁴ Wandin kaɲbi, komba wala nɪɲguk,

“Dikok nana bien wɪn ama nolɪ nombɔ nɪm nambekak.” Eumbi, yala manda wɪn gwaŋgwaŋiilɪ nandɪŋgɪlɪŋ.

¹⁵ Ŋakap, Jerusalem it kwelan lo-tomgɪlɪŋ. Tombi, Yesulɪ tapma it saŋ simba gɪnaŋ lombi, nepenepeksɪ tapma tɪndɪlok tuaŋgɪlɪŋ yambɪŋguk. Yambɪmbi nandum pɪ-sɪnɪk taumbi, kusei kɪmɪp ep kleŋguk. Ep klembi, ama mɪnem tambɔ mɪ kena tɪŋgɪlɪŋ endok kɪmɪkɪmɪtsɪ ba ama nambaip pat-tuaŋgɪlɪŋ endok gembanjɪ ep wɪlɪ tombokuk. ¹⁶ Tɪŋɪpi, tapma it saŋ simba gɪnaŋ nepek no tɪke-ŋa-bit nɪm tɪnelɪŋdɔk kɪmɪsɪp tɪ-semguk. ¹⁷ Tɪmbi amatam enɪ-daut tɪ-sembi eŋguk, “Kwet ŋolok plon Yambattok manda ŋɪndɪŋ youyoulɪn patak, ‘Itna ŋɪn kwet tuop amalok nɪmolo it tɪmbekak.’ Gan sɪndɪ it ŋɪn tɪmbɪmbi, kumbu ama saŋan endok kawat tombaŋ wandɪŋ tɪlak.”

¹⁸ Amatam kɪmɪn wopumdɪ Yesu manda enɪ-daut tɪ-semguk wɪn nandɪmbi nandɪ-sɪlɪkŋe-tɪŋgɪlɪŋ. Tapma ama biesɪ gɪt endɪkŋe manda nandɪ-tale ama endɪ wɪndɪŋ nandɪmbi, Yesu nepek nek tɪŋguk ba eŋguk wolok gɪŋgɪt nandɪmbi, amatamdɪ Yesuloŋ kandaŋ ŋa galɪ-talenelɪŋ wala mɪsɪmbi, wɪlɪ kɪmmelɪŋdɔk telak e-lonjɪ-tɪŋgɪlɪŋ.

¹⁹ Tɪmbi Yesu gɪt gwaŋgwaŋiilɪ endɪ kwet kɪlɪm eumbi tuop Jerusalem it kwet bimbi ŋaaŋgɪlɪŋ.

Yambattɪ nepenepek gɪtɪkkan tuop tɪ-taleuk

²⁰ Kwet salaumbi, Jerusalem undane-ŋaŋɪpi, fik komba wɪn pakuknan bɪndambo ŋa-tombi kaŋgɪlɪŋ: komba walɪ kakainan kusei kɪmɪpi yaŋeta-lo-taleŋguk. ²¹ Tɪmbi Petlolɪ wɪ kaŋbi, Yesulɪ komba nɪ-ŋombɪŋguk wɪn nandɪ-sɪwɪpi nɪŋguk, “Nɪnɪndaut, ŋɪ ka! Komba nɪ-suambakuŋ wɪn yaŋeta-talelak.” ²² Eumbi tambane-enguk, “Sɪndɪ Yambattɪ nepenepek gɪtɪkkan tuop tɪ-taleuk wɪn nandɪ-kwambɪŋ dambi kunekalɪŋ. ²³ Nak biaŋgan sanlet: tɪkap ama nolɪ kwet jaŋgɪn ŋala ‘Mɪlapi, tuk kimbɪŋ gɪnaŋ pɪ!’ embi, wɪndɪŋ indauptok nandɪ-kwambɪŋ dambi, gɪnaŋ tɪpet nɪm tɪlakta, wolok tuopgan inda-ŋɪmekak.

²⁴ Wɪndɪŋda ŋɪndɪŋ sanba nandɪwɪt: sɪndɪ nɪmolo tɪŋɪpi, nepek wala ba wala Yambat nɪ-nandumbi nandɪ-samekak wɪndɪŋ nandɪ-kwambɪŋ dambi kuaŋda, bien wolok tuopgan inda-samekak. ²⁵⁻²⁶ Besɪ kunum gɪnaŋ patak endɪ sɪndok ep tɪndɪnjɪ kolan wɪn bi-samektok sɪndɪ nain tuop nɪmolo tɪŋɪpi, dama nosɪ nola nandɪ-kola tɪ-ŋɪmaŋ wɪn bi-ŋɪmnekalɪŋ.” *

Yesulɪ ama biesɪ gɪta manda e-kle-kot-tɪŋguk

Yesulɪ nɪndok manla kena pat-tɪŋguk wala e-nandɪŋgɪlɪŋ

²⁷ Tɪmbi Yesulɪ bɪndambo gwaŋgwaŋiilɪ gɪt Jerusalem it kwelan ŋa-tombi, tapma it saŋ simba gɪnaŋ lom wandɪŋ ŋaŋambɪt tɪŋguk. Tɪŋɪlɪmbi, tapma ama biesɪ ba endɪkŋe manda nandɪ-tale ama gɪt ama biesɪ dɪwɪn endɪ endoŋ bɪm ²⁸ nɪ-kaŋbi eŋgɪlɪŋ, “Dɪk kundit ŋandin tɪlaŋ wɪn gembɪ ba nanandɪ denanin tɪkembɪ pat-tɪlaŋ? Ba nɪndok manla pat-tɪlaŋ?” ²⁹ Eumbi enguk, “Nak wɪndɪŋganɔt manda noŋgan sɪnɪk sanɪ-nandutet. Wɪ nanbɪmek, nak nɪndok manla kundit tɪlet wɪn tambon sanɪ-dakleutet. ³⁰ Yoane tuk i-sem-i-sem endɪ kena tɪŋguk wɪn kunumdok ep tɪndɪn ba amalok ep tɪndɪn? Wɪn nanɪmbɪmbi nandɪwa.”

* **11:25-26:** Nandɪ-tale ama dɪwɪndɪ manda kusip no patgot tɪlak eaŋ. Manda wɪn ŋɪndɪŋ, “Gan, tɪkap sɪndɪ nɪm bi-ŋɪmnekalɪŋda, Besɪ kunum gɪnaŋ patak endɪ bo ep tɪndɪnjɪ kolan nɪm bi-samekak.”

³¹ Wɪndɪñ eumbi, nɪsɪñgan e-tañan tɪmbi eñgɪlɪñ, “Nɪndɪ ‘kunumdok ep tɪndɪn’ wɪndɪñ enambi eutak, ‘Tɪmbi neta endok mandan nɪm nandɪ-kɪlɪktɪ tɪ-ñɪmgɪlɪñ?’” ³² Gan nombo ‘amalok ep tɪndɪn’ wɪndɪñ enambi, amatamdi nɪtek tɪ-nɪmnetañ?” Wɪndɪñ embi mɪsɪñgɪlɪñ. Nektə, amatam gɪtɪktɪ Yoanela nandum plofet biañgan tɪñgukta tɪmbi. ³³ Wɪndɪñda endɪ Yesu ñɪndɪñ tambane-nɪñgɪlɪñ, “Yoanelɪ kena tɪñguk wɪn kunumdok ep tɪndɪn ba amalok ep tɪndɪn wɪn nɪndɪ nɪm nandamɪñ.” Eumbi enguk, “Ale, wɪndɪñda nak bo nɪndok mandala kundit pat-tɪlet wɪn nɪm sanbetet.

12

Yesulɪ ama biesɪ Yambattok kena ka-dɪkñeñgɪlɪñ endok ep tɪndɪnjɪ kolan eu dakleñguk

¹ Tɪmbi Yesulɪ kusei kɪmɪpi, eyout mandalɪ manda enguk. Eñɪpi, ñɪndɪñ enguk, “Ama nolɪ kwet nolok wain kap tɪpɪmbi, dɪm kwambɪñ tɪñguk. Tɪmbi wain tul wɪsɪ-dottok kwet no kɪndipi, kawattɪ it ombap kloñ no kena ka-dɪkñelok kɪndilɪm ikuk. Tɪmbi endɪ wain bien dɪwɪn gama indaum epeplok nandɪñɪpi, ama dɪwɪn enbɪ taleumbi, kena gɪtɪk kɪsɪ plon kɪmɪkuk. Kɪmɪpi, ama en il kusei bimbi, kwet mayañgan sɪnɪk ñañguk.

² Ña-kuñɪlɪmbi, wain bien indaumbi, mepmeptok nain indañguk. Indaumbi, kena molomdi kena gwañgwa no wain bien dɪwɪn ep bɪ-ñɪmektok nɪ-mulɪm ñambi, kena ka-dɪkñe amaloñ ñañguk. ³ Ña-tombɪmbi, ka-dɪkñe ama endɪ bien nɪm mɪmbi, endɪ gwañgwa wɪn tikem wɪpi, molomloñ sɪlak nɪ-mulɪmbi ñañguk. ⁴ Undane-ñaumbi, molomdi kena gwañgwa no bɪndambo nɪ-mulɪmbi ñañguk. Ñaumbi, kumbam wɪlɪ tawaumbi, kundit mayetan tɪ-ñɪmɪumbi, molomloñ undane-ñañguk. Ñaumbi, ⁵ molomdi kena gwañgwa no bɪndambo nɪ-mulɪmbi, ka-dɪkñe endok kandañ ña-tombɪmbi wɪlɪ kɪmguk. Gan molomdi wandiñgan embi, kena gwañgwa asup bɪndambo enɪ-mulɪm ñañgɪlɪñ. Ñaumbi, endok plon wɪndɪñgangot ka-dɪkñelɪ kanjɪk tɪ-semɪ, dɪwɪn sɪlak yandɪpɪ, dɪwɪn yandɪp kɪmgɪlɪñ.

⁶ Tɪmbi molom enlok ama noñgan ku-ñɪmɪñguk, wɪn enlok nɪñañ noñgan sɪnɪk en wakan gɪnañlɪ nandɪ-koñgom tɪ-ñɪmɪlɪñguk. Gan enda ñɪndɪñ kɪmɪt-nandɪ-ñɪmbi eñguk, ‘Ka-dɪkñe amalɪ natnalok nɪñana sɪnɪk en kañbi, nandum loloñ tɪmbɪm wain bien mɪmbi, nɪm wɪlɪ kolaukak.’ Wɪndɪñ nandɪmbi, sɪñgi sɪnɪk nɪñañ engan ka-dɪkñe amaloñ nɪ-mulɪmbi ñañguk. ⁷ Gan ka-dɪkñe kolasi endɪ nɪñañ wɪn kañbi, nɪsɪñgan ñɪndɪñ e-nandɪnandɪ tɪmbi eñgɪlɪñ, ‘Yakñesɪ, endɪ wakan kukapi, kena ñɪn kasɪleukak, wala tɪmbi wɪtnam kɪmbɪmbi, kena ñɪn nɪndok gɪñgɪt tɪmbekak.’ ⁸ Wɪndɪñ eñɪpi tɪke-wɪlɪ kɪmbɪmbi, kena pawañ joñgo kolɪm pɪñguk.”

⁹ Yesulɪ eyout manda wɪndɪñ tɪ-sem-talembi enɪ-nandɪm eñguk, “Sɪndɪ nɪtek nandañ? Kena molom endɪ gɪñgɪt wɪn nandɪmbi, nɪtek tɪmbekak? Endɪ bɪ-tombi, ka-dɪkñe kolan yandɪp kɪmbi, ka-dɪkñe kombɪn bɪndambo ep indambi, wain kenañ endok kɪsɪ plon kɪmɪlekak.” ¹⁰ Yesulɪ wɪndɪñ embi, yousɪm enla manda ñɪndɪñ embi enɪ-nandɪñguk, “Yambattok manda youyoulɪn patak ñɪn sɪndɪ gama nɪm pinat-nandɪñgɪlɪñ bek? ‘It ta no it tɪndɪ amalɪ kenan nɪmnat embi sɪñgi wɪlɪmgɪlɪñ walɪ ta dɪwɪn yapma klembi, it tɪke-kwambɪñ dalak.

¹¹ Wɪn Wopumdi tɪmbɪ indaum kanambi, kundit gɪtikñin tɪlak.’”

¹² Yesuli wɪndiñ eumbi, ama biesilɪ “Eyout manda wɪn nɪnla elak” nandi-daklembi, tɪkenelɪñdok nandiñgɪlɪñ, gan amatam kɪmɪn wopum endɪ mik tɪ-semnelɪñ wala mɪsɪmbi, kak, kañbimbi ñañgɪlɪñ.

Yesu takisla tue-kambiñgɪlɪñ

¹³ Tɪmbi Juda ama biesilɪ Falisi ama dɪwɪn gɪta Elottok nolli dɪwɪn Yesu mandalɪ sɪsoñ tɪ-ñɪmnelɪñdok enɪ-mukɪlɪñ. ¹⁴ Enɪ-mulɪmbi, Yesuloñ bɪm nɪmbi eñgɪlɪñ, “Endaut. Nɪndɪ dɪkok kusaka nandamɪñ: dɪk manda juluñtɪ nɪm pa elañ. Dɪk loloñ ba pɪmbɪñ gɪtɪkkan sɪnɪk Yambattok telak dɪndɪm nɪnɪ-daut tɪ-nɪmbi, amalɪ nɪtek nandi-gamnɪlɪñ wala nɪm mɪsɪlañ. Ñala eumbi nandɪna: nɪndɪ Sisa, Roma kwettok ama wapmañ mayañgan sɪnɪk patak, enda takis mɪnem mɪnambi walɪ tuop tɪlak ba nɪm? ¹⁵ Wɪn mɪlok ba nɪm mɪlok?” Wɪndiñ eumbi, Yesuli juluñtɪsɪlok kusei nandi-daklembi enguk, “Sɪndɪ neta mandalɪ sɪsoñ tɪ-namañ? Sɪndɪ mɪnem kwandai satnɪn no tɪmbɪ indaumbi, daut namumbi kawa.” ¹⁶ Eumbi, mɪnem tɪke-bɪm mɪum kañbi enɪ-nandɪmbi eñguk, “Ama walan ba kot kundit wɪn nindoñ?” Eumbi, endɪ “Sisaloñ” nɪñgɪlɪñ. Wɪndiñ nɪmbɪmbi ¹⁷ enguk, “Sisalok gɪñgɪt wɪn Sisa enla tambon mɪnekalɪñ, ba Yambattok gɪñgɪt wɪn Yambat enla tambon mɪnekalɪñ.” Wɪndiñ eñpɪ, ama biesɪlok sɪsoñ makleumbi, kapiasat tɪ-ñɪmgɪlɪñ.

Kɪmnan nanin mɪlamɪlatok plon Yesu nɪ-nandiñgɪlɪñ

¹⁸ Tɪmbi Sadusi ama dɪwɪndɪ Yesuloñ bɪñgɪlɪñ. Endɪ kɪmnan nanin mɪlamɪlat wɪn nɪm patak eñpɪ enɪ-daut tɪ-sem-ta-kuañ. Endɪ Yesuloñ bɪmbi nɪ-nandɪm eñgɪlɪñ, ¹⁹ “Endaut. Moselɪ Juda amatam nɪnda manda ñɪndɪñ yout-nɪmguk, ‘Ama nolɪ tam tɪkɪmbi, yamɪn pap sembekta, kwayañlɪ dallok kanjalɪ tɪkɪmbi, dallok gwañgwa bɪsat ep tɪmbi indanekalɪñ.’”

²⁰ Sadusi amalɪ wɪndiñ embi yousɪm nɪñgɪlɪñ, “Damañgan dakwaya kɪt tambon tɪpet kuñgɪlɪñ. Endoñnan nanin tua endɪ dama tam tɪmbi, kombli nɪmnat, yamɪn papi sembɪñguk. ²¹ Sembumbi, monalɪ dallok kanjalɪ tɪkɪmbi, wɪndiñgangot yamɪn papi sembɪñguk. Sembumbi, gwɪk endok plon wɪndiñgangot inda-ñɪmɪñguk. ²² Dakwaya kɪt tambon tɪpet endɪ tam wakangot tɪkɪmbi, yamɪn gɪtɪk papi sembɪ-taleñgɪlɪñ. Tɪmbi siñgi sɪnɪk kanjaksɪ walɪ wɪndiñgot sembɪñguk. ²³ Ama kɪt tambon tɪpet gɪtɪkkandɪ tam wakangot tɪkeñgɪlɪñda. Tɪkap, mɪlamɪlat nain indaukak, nain wolonda tam wɪn nɪndok sɪnɪk tɪmbekak?”

²⁴ Sadusi amalɪ wɪndiñ eumbi, Yesuli enguk, “Sɪndɪ Yambattok manda wolok kusei ba Yambattok gembɪn nɪm nandi-kɪlɪñ eañ bek, wala tɪmbi kɪmnan nanin mɪlamɪlata nandumbi kelam dalak? ²⁵ Amatamdɪ kɪmnan nanin mɪlapɪ, wapatam nɪm indanekalɪñ. Endɪ kunumdok añelo nomɪk sɪlak kunekalɪñ.

²⁶ Tɪmbi Yambattɪ amatam kɪmnan nanin ep mɪm mɪlatnekalɪñ ba nɪm, wolok sɪndɪ Moselɪ kasat ñɪn youkuk wɪn nɪm pinat-nandañ ba? Mose endɪ komba tɪp no wolok plon komba manben indaum kañbi ñañguk. Ñaumbi, Yambattɪ ama ikan sembɪñgɪlɪñ endok plon ñɪndɪñ nɪñguk, ‘Nak Ablaamdok Yambat, Isakalok Yambat, Yakobolok Yambat, nak endok Yambatsɪ patet.’ Yambattɪ wɪndiñ eñpɪ, ²⁷ ñɪndiñ eu dakleñguk: endɪ sembɪsembɪndok Yambat nɪm a, endɪ kaik kuañ endok Yambat. Nekta, ama sembɪ-taleñgɪlɪñ endɪ bo Yambattok dainan kaik kuañda tɪmbi. Wɪndiñda sɪndɪ mɪlamɪlat nɪm patak eañda, biañgan nandum kamalalak.”

Ama nolɪ endɪkñe manda dek walɪ dama sɪnɪk tɪlak wala Yesu nɪ-kañguk

28 Tĩmbi Yesu gĩt Sadusi ama endĩ manda e-kle-kot-ti-pal-ĩĩmbi, endĩkĩe manda nandĩ-tale ama no wolok bĩm yambiĩnguk. Yambiĩmbi, Yesulĩ manda tambon kĩndemgot tambane-enbĩm nandĩĩngukta nĩ-kaĩbi eĩnguk, “Yambattĩ endĩkĩe manda gĩtik kĩmĩt-nĩmĩnguk, tĩmbi nek ĩalĩ dama ti-sembi, dĩwĩn gĩtik yapma kle-talelak?” 29 Eumbi tambane-nĩnguk, “Endĩkĩe manda ĩalĩ dama sĩnik tĩlak, ‘Israel amatam sĩndĩ manda ĩn nandĩmbi tĩke-kĩlĩĩ enekalĩĩ: Molom en noĩngan. Endĩ nĩndok Yambatnĩ, dĩwĩn no nĩm pakaĩ. 30 Wala tĩmbi dĩk gĩnaĩga gĩt waleĩga tip gĩt nanandĩĩga gĩt gembĩĩga gĩtik Yambat Molomga endokgot bi-ĩĩmekaĩ.’ 31 Tĩmbi endĩkĩe manda wandĩĩngan no ĩĩndĩĩ patak, ‘Dĩk dĩtnala tĩ-gamlaĩ, wĩndĩĩngangot nokala tĩ-ĩĩmekaĩ.’ Endĩkĩe manda tĩpet walĩ endĩkĩe manda dĩwĩn gĩtik yapma klembi pakamĩk.”

32 Yesulĩ wĩndĩĩ eumbi, endĩkĩe manda nandĩ-tale amalĩ “Waak!” embi nĩnguk, “Endaut, dĩk manda biaĩngan sĩnik elaiĩ. Yambat en noĩngangot, dĩwĩn no nĩm pakaĩ. 33 Tĩĩĩpi, nĩndĩ endok gaut tapma sina dĩumbi, nepek dĩwĩn wĩndĩĩngot tapma tĩ-ĩĩmneĩ wĩn kĩndem. Gan tĩkap nĩndĩ gĩnaĩnĩ gĩt nanandĩnĩ gĩt gembĩnĩ gĩtik endokgot bi-ĩĩmneĩ, ba nĩnla tĩ-nĩmamĩĩ tuop wĩndĩĩngangot notũla tĩ-semneĩ, wĩn tapma kusei kusei yapma klembi, endok dainan kĩndem bien sĩnik.” 34 Ama endĩ manda tambon wĩndĩĩ eumbi, Yesulĩ endok nanandĩn kĩndem kaĩbi nĩnguk, “Dĩk Yambattok gĩngĩt kĩndem indawĩĩ.” Wĩndĩĩ nĩmbĩmbi, Juda ama biesĩlĩ en mandalĩ sĩsoĩ tĩ-ĩĩmnepi mĩsĩmbi, nepek nola bĩndambo nĩm nĩ-kaĩngĩlĩĩ.

Yesulĩ endĩkĩe manda nandĩ-tale ama endok mandanjĩ ba kunditsĩ kolan eu dakleĩnguk

35 Tĩmbi Yesulĩ tapma it saĩ simba gĩnaĩ papi, amatam enĩ-daut tĩ-sem-tĩĩpi enĩ-kaĩbi eĩnguk, “Nĩtektatĩmbi, endĩkĩe manda nandĩ-tale ama endĩ Mesia en Devittok kombingot eaiĩ? 36 Dĩndĩm Yallĩ Devittok gĩnaĩ tĩmbĩ tĩkĩleumbi, Devit en Mesiala ĩĩndĩĩ eĩnguk, ‘Yambat Wopumĩ nokok Wopumnala ĩĩndĩĩ nĩnguk: Dĩk bĩmbi, kĩtna sĩnik kandaĩ pipapi, nakĩta amatam yambi-dĩkĩe-kundekamĩk. Kuĩĩpi, kanjĩtgai ep pĩ-yaliwambi, dĩkok kapmainan patnekalĩĩ.’ 37 Wĩndĩĩnda Devit en Mesiala ‘Wopumna’ kitiĩnguk, wala tĩmbi Mesia endĩ Devittok kombĩlin silaningot ba? Nĩm a. Endĩ Devittok Wopum.” Tĩmbi ama kĩmĩn wopum Yesulok manda nandĩmbi nandĩ-koĩngom tĩngĩlĩĩ.

38 Tĩmbi Yesulĩ enĩ-daut tĩ-sem-tĩĩpi enguk, “Sĩndĩ endĩkĩe manda nandĩ-tale ama endok nandĩnandĩnjĩ ba ep tĩndĩnjĩ ka-kĩlĩĩ enekalĩĩ! Dĩwĩn endĩ amatamdĩ yambum loloĩ tĩmbektok nandaĩ, wala tĩmbi endĩ ama loloĩ endok dasĩndasĩnjĩ pat-dasĩmbi, ‘tĩna nĩmbĩt’ taĩ. Tĩmbi endĩ amatamdĩ kĩmĩn kwelan we semĩĩpi, kosĩ tĩke-lonelĩĩnda nandaĩ. 39 Tĩĩĩpi, it kiyau gĩnaĩ ba nana sina wopum gĩnaĩ endĩ ama loloĩnjĩlok pipapat plon patnepi nandaĩ. 40 Endĩ tam kanjak juluĩt tĩ-sembi, isĩ nepenepeksĩ yapma tĩkeaiĩ, tĩmbi amatamdok dausĩnan tĩ-kelakelamĩjĩ kot-taplinelĩĩndok nĩmolo ombap taĩ. Endĩ ep tĩndĩnjĩ dĩndĩm walan taĩ, wala tĩmbi Yambattĩ tũm mĩlap sĩnik ombĩ-semekak.”

Yesulĩ tam kanjak nolok kunditĩ kĩndem eu dakleĩnguk

41 Tĩmbi Yesulĩ tapma it gĩnaĩ papi, mĩnem Yambattok kĩmĩkĩlĩĩ wolok tambon kandaĩ pipakuk. Pipapi kaĩĩlĩmbi amatamdĩ bĩ, mĩnem tapĩkot kawat dĩngwĩnda gĩnaĩ dasĩu pĩnguk. Amatam kwĩlĩkwĩlĩnjĩ wopum asuptĩ bĩmbi, mĩnem wopungan kĩmĩlĩmbi pĩnguk. 42 Tĩĩĩlĩmbi, tam

kanjak p̄mbiñen noli b̄mbi, m̄nem kwandai ḡm̄n t̄pet k̄m̄l̄mbi p̄ñguk.

⁴³⁻⁴⁴ T̄mbi Yesul̄i w̄n kañbi, gwañgwañii k̄ti-semum b̄umbi enguk, “Nak biañgan sanba: amatam d̄w̄n end̄ m̄nem wopungan kol̄mbi, wopum gama nis̄lok pat-semak. Gan tam kanjak p̄mbiñen ñal̄i m̄nem nana taleok pal̄mik w̄n ḡtik kol̄i taleumbi, ñam n̄mnat, s̄lanin s̄nik patak, wala t̄mbi m̄nem k̄m̄lak w̄n d̄w̄n ḡtik̄kand̄i k̄m̄lal̄ñ w̄n yapma kle-talelak.

Yesul̄i nain taletalenan nepek nek indaukak wolok eni-dakleñguk

13

M̄laplok kusei kimikimil̄in

¹ T̄mbi Yesul̄i gwañgwañii ḡt̄ tapma it sañ simba ḡinañ nanin p̄-ñañ̄ipi, gwañgwañ noli tapma it k̄t̄ youpi n̄ñguk, “N̄n̄ndaut, ñi kaw̄ñ! It ḡtik̄ n̄n engano k̄ndem bien. T̄mbi kawat wopum wopum̄d̄ñgan t̄nd̄n.”

² Eumbi n̄ñguk, “It wopum ñi yambilañ wala ganba: Juda amatamdok kanj̄ksiil̄i b̄mbi, it ḡtik̄ ñ̄n wiapi, kawat no n̄m biumbi, kawat nollok plon palekak. N̄m s̄nik.”

³ Yesul̄i w̄nd̄ñ embi, Jelusalem it kwet bimbi, Oliv kwet jañḡinnan loñguk. Lombi, tapma it tambon kandañ wolok pip pal̄mbi, Petlo, Yakobo, Yoane ḡta Andlu end̄ñgot endoñ b̄im n̄-kambi eñḡil̄ñ, ⁴ “D̄ik n̄nb̄mbi nand̄ina: nepek nek tapma ittok plon elañ w̄n dawanda indaukak? Ba kundit nek ñal̄i dama indaumbi ka-nand̄inekam̄ñ: m̄lap kusei ḡtik̄ ip inda-nimep tilak?”

⁵ T̄mbi Yesul̄i nepek indaukak wolok eni-dakleñ̄ipi eñguk, “S̄nd̄i ka-k̄liñ embi kunekal̄ñ. N̄m kañbi, ama noli tue-sambiumbi, julun̄ mandan w̄n nand̄i-ñ̄imnel̄ñ. ⁶ Ama asupt̄i nokok kotna plon b̄-indambi, ‘Natna Mesia wakan’ embi, amatam asup tue-yambiumbi, julun̄ mandanj̄i nand̄i-kwambiñ danekal̄ñ. ⁷⁻⁸ T̄mbi ama sambat d̄w̄nd̄i m̄lapi, sambat d̄w̄nda mik t̄-semnekal̄ñ, t̄mbi ama wapmañ d̄w̄ndok sambatt̄i m̄lapi, wapma d̄w̄ndok sambatta mik t̄-semnekal̄ñ, wala t̄mbi s̄nd̄i miktok ḡñḡil̄i nand̄inekaliñ, ba mik mayañgan indaumbi wolok ḡñḡit nand̄inekaliñ. W̄nd̄ñ nand̄iñ̄ipi, n̄m s̄l̄k̄ñembi m̄s̄inekaliñ. Nepek w̄n ḡtik̄ biañgan indaukak, gan kwet nain taletalen wali gama n̄m. T̄mbi m̄njam̄n̄jat kwet nolok ba nolok t̄mbekak, ba nana map inda-semekak.” Yesul̄i w̄nd̄ñ embi, e-yout manda enbi eñguk, “Nepek w̄ ḡtik̄ indaukak w̄n tamd̄i gwañgwa t̄keup dama siñgin gawat lakalakat inda-ñ̄mlak wand̄ñ indaukak. Gan siñgi kandañ m̄lap wopum s̄nik̄ indaukak.

⁹ Nain wolonda s̄n̄la n̄tek kuañ w̄n ka-k̄liñ embi kunekal̄ñ. Kanj̄ksiil̄i sepbi, mandala ama bies̄lok k̄is̄i plon sambiumbi, it kiyau ḡinañ sand̄ipnekal̄ñ. T̄mbi s̄nd̄i nokok ḡñḡitnai kuañda t̄mbi yamb̄-d̄ik̄ñe ama ba ama wapmañ endok daus̄nan ipi, kusatna e-dakle-semnekal̄ñ.

¹⁰ T̄mbi ḡñḡit̄i manda k̄ndem w̄n biañgan amatam ḡtik̄ta dama eu p̄um ennekaliñ. En̄i-taleumek, kwet nain taleukak.

¹¹ T̄mbi kwapme kwapme sepbi, mandala sanañḡip ñañ̄il̄mbi, ‘Manda n̄tek enetam̄ñ?’ w̄nd̄ñ embi nand̄i-bend̄i-wopum itangan n̄m t̄nekaliñ. N̄m a! Nain wolonda s̄n̄ñgan manda w̄n n̄m enekaliñ. W̄n D̄nd̄im Yall̄i ḡnanj̄i tok̄ñeumbi, Yambatt̄i manda samekak w̄n wakan enekaliñ. ¹² Wolonda naka t̄mbi dall̄i kwayañ ba kwayañd̄i dal

kanjiktok kisi plon kimilimbi, yandip kimnekalin. Ba bepti wembe gwaingwainii kanjiktok kisi plon kimilimbi, yandip kimnekalin. Timbi wembe gwaingwal meñji besila kanjik ti-sembi, windinngangot timbimbi yandipmi-kimnekalin. ¹³ Kotnala timbi ama gitikti nandi-kola wopungan ti-sam-kunekalin. Gan amatam mlap win ba win ginnginsembi, kuañ tuop nep kwambin da-kuaña en wakan Yambatti ep mekak.”

Milap wopum sinik indaukak

¹⁴ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Nepek kolan papait no tapma it ginañ, kimisip tindinnan, wandin loukak. Loumbi, Yambatti win kañbi, nandum pi-sinik taumbi, enlok il siñgi wilmekak. (No endi manda nin pinapi, wolok kusei nandi-kilin eukak.) Sind nepek kolan wi kañbi, nain wolonda amatam Judia kwelan pakañ endi pimbi, kwet jainginnan lonekalin. ¹⁵ Timbi no endi it pawan papi, nepek nola it ginañ nombo nim loukak, ¹⁶ ba no endi kena ginañ papi, sauloñin tikeupi undane ilan nim naukak. ¹⁷ O wem! Nain wolonda tam gwaingwa minjpsat, ba gwaingwa num emañ endi blasiñgandok. ¹⁸ Timbi sindi mlap win gwi sasali nainnan nim indauktok nimolo ti-kunekalin. ¹⁹ Neta, nain wolonda mlap wopum sinik indaukak. Yambatti kwet timbi indaunguknan bikap man ninindingit mlap wandin no nim indaunguk, timbi bindambo nim indaukak. ²⁰ Tikap Wopumdi nain win nim timbi dumalawimda, amatam gitikkan talenelin. Gan endi amatam ep danbi enlok gingit kasilenguk enda wakan nandi-sembi, nain win ikan timbi dumalaunguk.

²¹ Nain wolonda ama noli ninin bek sanbekta, ‘Yaknesii! Mesiali nin patak’, ba ninin sanbek, ‘Wi kawit! Endi da patak!’, sindi manda wala nandum tlat timbekak. ²² Neta, Mesia julungan ba plofet ama julungan indambi, nisilok kusasi timbi dakle-semnekalindok amatam kundit engano sinik ep daut semum ka-siliknenekalin. Tikap endi tuopta, ama wal amatam Yambatti enlok gingit ep danguk win ep timbi kamalanekalin. ²³ Gan sinila ka-kilin e-kunekalin. Nak nepek gitik indaukak wolok itangan sani-talelet.”

Mesialok tomtom nain win dawanda sinik indaukak win nimbek noli nim nandilak

²⁴ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Gan mlap wopum win taleumek ‘wolonda maim dautti bip mumbi, yakipti bo nim saleumbi, ²⁵ kunum ginañ dimboñgipiti pi-pinekalin. Timbi nepek nek kwambin kunum ginañ pakañ ep minjalimbi kwesi binekalin.’

²⁶ Timbi nain wolonda amatam gitikti kanekalin win: Amalok Ninan endi mulukua ginañ gembin wopum ba kolsalen walalannat pimbi indadakleukak. ²⁷ Wolonda endi amatam dembek dembek kuañ enlok gingit ep kasilenguk endi wakan enloñ ep kimin kolektok añelo eni-mulim nambi, kunum kwet kimili talenguknan nanin ep kiutnekalin.

²⁸ Windin nala sindi komba konelok plon nanandi nin epnekalin: kii gayam tuknat timbi, sak kaik indaumek, maim nain indaup tilak windin nandañ. ²⁹ Windinngangot mlap gitik sanit win indaum kañbi, sin ninin nandinnekalin: Ama Sisinik endi inda-dakleuptok nain ip dumala-ta-bilak. ³⁰ Nak biañgan sanba nandiwit: amatam man ninindingit kuañ endoñnan nanin diwindi gama nim kimilimbi, nepek win gitik indaukak. ³¹ Kunum

kwet taleukak, gan nokok mandana g̃t̃kt̃ ñm paipi, papat kwambiñ palekak.

³² Nepek g̃tik w̃n nain wolonda s̃nik indaukak w̃n ama nimbek noli ñm nandilak. Añelo kunum g̃nañ pakañ ba Yambattok Ññañ en bo w̃n ñm nandañ. Ñm. Bep Yambat en noñgand̃ñgot nandilak. ³³ S̃nd̃i nain w̃n dawanda s̃nik indaukak w̃n ñm nandañ, wala t̃mbi ka-k̃liñ embi mand̃m kunekaliñ! ³⁴ Nain indaukak w̃n ñ̃nd̃iñ: ama noli il bimbi, kwet mayañgan ñaup tilak. End̃i kena gwañgwañii kena molom molom dani-sembi, telak yama mand̃mand̃ end̃i ka-mandi-k̃liñ ewiktok end̃ikñe manda ni-talembi ñalak. ³⁵ W̃nd̃iñda it molomd̃i nain dawanda s̃nik b̃iukak w̃n s̃nd̃i ñm nandañ. End̃i kwet k̃liñ eumbi, ba tim boñg̃p, ba puput noñgan kit̃umbi, ba kwet salaup t̃mb̃mbi, ba salasalan tombekak w̃n s̃nd̃i ñm nandañda t̃mbi ka-mandi-k̃liñ e-kunekaliñ! ³⁶ Ñm kañbi, dou-pal̃mbi, molomd̃i platik s̃nik b̃i t̃mbi, sep t̃mbi indawik.

³⁷ End̃ikñe manda ñ̃n sanlet w̃n g̃ñg̃tnai g̃tikkan s̃ndok: ka-mandi-k̃liñ embi kunekaliñ.”

Yesu w̃li k̃mbi b̃ndambo m̃lakuk

14

Yesu k̃mk̃mlok ti-pañg̃ipañg̃ile ti-ñ̃mg̃liñ

¹ T̃mbi gw̃ilat wopum t̃petti ep t̃mbi dumalañguk, w̃n kamaikamai nain g̃ta plaua w̃l̃mbend̃i ñmnat wolok gw̃ilat. (Wolonda Isael amatamdi Yambatti Isip kwelan nanin ep k̃m̃k̃uk wolok pat-nandi-pakañ.) Gw̃ilat wal̃ sandap t̃pet wolok siñgi kandañ ep t̃mb̃i dumalañiñmbi, tapma ama biesi ba end̃ikñe manda nandi-tale ama end̃i Yesu telak gitak plon t̃kembali w̃li k̃imbektok telak yolonj̃mbi, ² ñ̃nd̃iñ eñg̃liñ, “Gw̃ilat g̃nañ w̃nd̃iñ t̃nambi, ñm k̃ndem daukak. Ñm kañbi, amatam k̃m̃n wopum end̃i m̃lapi, gimbit t̃m, kes̃i tapma t̃mbi, mik t̃neliñ.”

³ T̃mbi Yesuli Betani it kwelan ñ̃ambi, ama no damañgan wanda kwambiñ inda-ñ̃m̃ñguk koi Simon endok ilnan nana na-pakuk. Pal̃ñ̃iñmbi, tam no end̃i pama tul m̃nd̃iñ k̃ndem tuan wopum s̃nik w̃n t̃ike-b̃mbi, kawat kañm bim omb̃-g̃ilombi, pama tul w̃n Yesulok kumbam plon yal̃mukuk. Yal̃mul̃mbi, ⁴ ama diw̃isi wolok pak̃liñ end̃i tamda g̃nananj̃ komba d̃umbi ñsiñgan eñg̃liñ, “Neta s̃nik pama tul k̃ndem ñ̃n silak t̃mbi kola-talelak? ⁵ Tuktok tuan w̃n wopum s̃nik, m̃nem 300 netepe. * End̃i tuk w̃n tualok k̃m̃l̃mda, m̃nem walinin t̃kembali, ama p̃mb̃ñenda em̃wik.”

W̃nd̃iñ embi, tam ni-ñ̃omb̃ñg̃liñ, ⁶ gan Yesuli enguk, “Biu palen! S̃ndi neta m̃lap mañ? End̃i ti-k̃ndek̃ndem ti-namlak. ⁷ Ama p̃mb̃ñes̃ end̃i nain tuop s̃n g̃ta kuañ, wala t̃mbi nain nola ba nola ep m̃-pañg̃itanep nandañda k̃ndem t̃neliñ. Gan natna nain tuop s̃n g̃ta ñm paletat, ⁸ wala t̃mbi tam ñ̃ali man ñ̃nd̃iñg̃it nepek nek tuop ti-namek wolok tuop t̃k. End̃i pama tul i-nam̃k, w̃n nak k̃mbambi nep k̃nditnekal̃ñ wolok itangan p̃ñg̃ipna ti-pañg̃ipañg̃ile ti-nam̃k. ⁹ Nak biañgan sanlet: dembek dembek ñ̃anekaliñ tuop g̃ñg̃it manda k̃ndem ñ̃n eu sataumbi, tam ñ̃ali nepek nek ti-nam̃k wolok kasat wak̃t kwet tuop ti-sembi, tam endok kasat eu kaik taukak.”

* 14:5: M̃nem denali 300 w̃n kena nain 300 wolok tuan.

10 Nain wolonda Judas Iskaliot, Yesuloñ gwañgwañii 12 endoñnan nanin no, endi Yesu bola ti-ñimektok tapma ama biesiloñ ñañguk. 11 Ñambi, wolok tuop enbimbi nandim ginañji kindem daumbi, minem minepi ni-kwambañ dañgilañ. Timbi Judali kusei kimpipi, “Yesu bola ti-ñimektok nain kindem delok indauk?” embi mandañguk.

Yesuli kimbepi, gwañgwañii ti-pañgipañgile ti-semguk

12 Plaua wilimbendi nimnat sinjilok gwilat wolok kusei kimpikimilinan Israel amatamdi sipsip ninañ wipi, tapma timbi, Yambatti Isip kwelan nanin ep kimpikuk wolok kimit-nandim pakañgilañ.

Gwilat win indaumbi, gwañgwañiili Yesu ni-kañbi eñgilañ, “Nindi delok ñambi, gwilat ñolok nana ti-jumit ti-gamneñdok nandilañ?” 13 Eumbi, Yesuli gwañgwañiit tipet enmupi enguk, “Siti Jerusalem it kwet ginañ lombi, ama noli tuk kambot bemi bi sep timbi indautak en kle ñandekamik. En kle ñaumbi, 14 it nolok ña loutak wolok molomla ñindiñ nandekamik, Ninindautti ñindiñ elak: nak gwañgwanai gita it ginañ delok gwilattok nana nambetet?” 15 Eumbi, it ginañ wopum no ti-kilañ e-bimbin win gwat patak daut sametak. Wolok ti-jumit tinandekamik.”

16 Eumbi, gwañgwañiit tipet endi nandimbi, winanin ñam Jerusalem it kwelan loñgimik. Lo tombi, Yesuli eñguk wolok tuop inda-semumbi, gwilattok nana ti-jumit tinngimik.

17 Timbi kwet kilim eumbi, Yesuli gwañgwañii 12 gita bimbibi, it ginañnan loñgilañ. 18 Lom nana na-palñilimbi, Yesuli enguk, “Biañgan sanlet: sindoñnan nanin no nakita nana yakan nalak endi nak bola tinametak.” 19 Windañ eumbi, ginañji mlataumbi, noñgan noñgandi ñindiñ niñgilañ, “Nakta nim bek?” 20 Nimbimbibi enguk, “Win gwañgwa 12 sindoñnan nanin no. Endi plaua dip tikembi, nakita tuk wina noñgan ginañ youpi nalak, en wakan. 21 Biañgan sinik. Manda youyoulin patak wolok tuop Ama Sisinik win bola tinimumbi wili kimbekak. Gan ama nin bola tinimetak en blangandok. Meñdi nim ap mimumda, win kindem.”

22 Timbi nana na-palñilimbi, Yesuli plaua no tikem gwilam timbi, ombim gwañgwañiila embi enguk, “Tike nambiti; ñin nokok gaumna.”

23 Windañ embi, wain wina no tikembi, gwilam ti-talem emumbi, gitikkandi wina noñgan wolok ginañ nañgilañ. 24 Nimbimbibi enguk, “Ñin nokok wekatna. Nak amatam asup endok kijnan kimbibi, wekatna yalimutet. Wali wakan toptop Yambatti amatamñii git tlak win timbi kwambañ dalak. 25 Nak biañgan sinik sanlet: nak wain tuk kwelan nombo nim nambetat. Yambatti ginañi indangan yambi-dikneuk wolondamek nak en gita papi, wain tuk komblin engano wi mek nambetat.”

26 Timbi Yambat ni-wit-ta-lo kap no tiu taleumbi, Oliv kwet jañgin timbi dumalanepi pinañgilañ. 27 Nañipi, Yesuli gwañgwañiila embi eñguk, “Yambattok manda no ñindiñ youyoulin patak, ‘Nak ka-dikne ama wila kimbimbibi, sipsipti papusenekalañ.’ Wala timbi sindi gitikkam siñgi wit-nambi pi ñanetañ. 28 Gan Yambatti kimmnan nanin nep mium mlattmek, telak dama ti-sambi, Galili kwelan ñam wolok sambetat.” 29 Eumbi, Petloli niñguk, “Ama diwin gitikti gambimbi pinanetañ bek, gan nakta nim sinik.” 30 Eumbi niñguk, “Nak biañgan ganba: man tim ñolondañgan puputti nain tipet nim kitumbi, dik nain tipet git no naka ‘En nim nandiñmlet’ eutañ.” 31 Eumbi, Petloli ginañnemi niñguk, “Kindem dikita nep nulimbi kimbetet, gan nak dika ‘Nim nandiñmlet’ nim eutet. Nim sinik.” Eumbi, gwañgwañii gitikkandi windañngangot nitaleñgilañ.

Yesu en kimbepi t+pañgipañgile tñguk

³² Tĩmbi Yesu gĩt gwañgwañii endĩ ñambi, kwet no koi Getsemane wolok ña-tomgĩlĩñ. Tombi, Yesulĩ gwañgwa dıwĩnda enbi eñguk, “Sĩndĩ ñolok pipalĩmbi, nak ñam nĩmolo tĩmbi bĩutet.” ³³ Wĩndĩñ embi, Petlo, Yakobo gĩt Yoane yanañgĩpi ñañguk. Ñañĩpi, enlok plon nepek inda-ñĩmetak wala nandum mĩlata-sĩnĩk taumbi, gembĩñ pĩumbi ³⁴ enguk, “Gĩnañna nandĩwa kola-sĩnĩk talak, kĩmbettok tuop nandĩlet. Sĩndĩ ñolok papi, ka-kĩlĩñ embi palĩt!”

³⁵ Yesulĩ wĩndĩñ embi, lakat ñañña em kwelan pi-pĩmbi, telak no palekta, mĩlap bembemdok nain walĩ en maklewĩk wala Yambat nĩmolo tĩ-ñĩmĩnguk. ³⁶ Endĩ enlok manda plon beula “Abba” kĩtĩ-ñĩmbi nĩnguk, “O Bep! Dĩk nepenepek gĩtĩk tuop tĩ-talewĩñ, wala tĩmbi dĩk mĩlap ñĩn napma tĩke-namĩñ. Gan dĩk nokok nanandĩ nĩm kĩmĩt-kleukañ. Nĩm sĩnĩk. Dĩk nĩtek nandĩlañ, wolok tuopgan indawĩn.”

³⁷ Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii tĩpet gĩt no endoñ undane-bĩmbi, yambum dou-palĩmbi, Petlo nĩ-ñombĩm nĩnguk, “Simon, dĩk doulañ ba? Dĩk nain dumangan kaik paleñdok tuop nĩm ba?” Wĩndĩñ embi enguk, ³⁸ “Biañgan sĩnĩk: gĩnanjĩlĩ nepek kĩndem tĩmbepi nandĩlak, gan pĩngĩpsĩlĩ gembĩn nĩmnat, wala tĩmbi ka-kĩlĩñ embi, nĩmolo tĩmbĩt. Nĩm kañbi, tue-kambi plon pi-pĩnelĩñ.”

³⁹ Yesulĩ wĩndĩñ embi, nombo yambim ñambi, nĩmolo dama tĩnguk wĩndĩñgangot nombo tĩnguk. ⁴⁰ Nĩmolo tĩmbi taleumbi, nombo gwañgwañiiloñ undane-bĩm yambĩnguk wĩn: dausĩ mĩlataumbi dou-pakĩlĩñ. Dounan nanin mĩlapĩ, manda nĩtek nĩnelĩñ wala nandum mĩlatañguk. ⁴¹ Tĩmbi Yesulĩ nombo ña nĩmolo tĩ-talembi, gwañgwañiiloñ undane-bĩmbi, nain tĩpet gĩt no tĩmbĩmbi enguk, “Sĩndĩ gamañgot doumbi sĩlak pat-nandĩ-tañ ba? Ip tuop. Nandañ: Ama Sĩsĩnĩk yom amalok kĩsĩ plon kĩmĩkĩmĩttok nain ip indalak. ⁴² Ñala mĩlalĩmbi ñana. Wĩ kawĩt: bola tĩ-namlok ama ip nĩp tĩmbi dumalalak.”

Yesu tĩkeñgĩlĩñ

⁴³ Wĩndĩñ e-palĩñĩlĩmbi, wolongan Yesulok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no, Judas Iskaliot, endĩ ama kĩmĩn wopum telak dama tĩ-semumbi bĩñgĩlĩñ, wĩn tapma ama biesĩ ba endĩkñe manda nandĩ-tale ama ba ama biesĩ dıwĩn endĩ enĩ-mulĩmbi, kakit ba kwandĩ mep bĩñgĩlĩñ. ⁴⁴ Bola tĩndĩ ama endĩ damañgan sambat ñĩndĩñ kĩmĩpi enguk, “Simumu tĩ-ñĩmambĩ, ama ip wakan embi, ña tĩke-kwambĩñ dam tĩke-ñanekalĩñ.” ⁴⁵ Wĩndĩñ eñgukta kena gĩnañ tombi, dĩndĩmngan Yesuloñ bĩmbi, “Nĩnĩndaut, we!” embi, wopumngan simumu tĩ-ñĩmĩnguk. ⁴⁶ Wĩndĩñ tĩ-ñĩmĩmũm kañbi, gembĩnat ñam tĩke-kwambĩñ dañgĩlĩñ.

⁴⁷ Tĩmbi ama Yesu gĩta pakĩlĩñ endoñnan nanin nolĩ kakil tiañe lambĩmbi, tapma amalok telak damanjĩlok kena gwañgwa sĩlanin wĩlepi, pawangot wĩlalĩm pĩnguk. ⁴⁸ Tĩmbi Yesulĩ enbi eñguk, “Sĩndĩ naka nandum kumbu ama sañan tĩmbĩmbi, kakit ba kwandĩ mep bĩ-tombi, nep mañ ba? ⁴⁹ Sandap tuop nak tapma it sañ simba gĩnañ lombi, sĩndok boñgĩpsĩnan papi, amatam enĩ-daut tĩ-sem-ta-bĩñĩlambĩ, nĩm nepgĩlĩñ. Gan manda youyulĩn patak wolok tuop man inda-namĩwĩn.” ⁵⁰ Wĩndĩñ eumbi, gwañgwañii gĩtĩktĩ en bĩmbi pim ñañgĩlĩñ.

⁵¹ Tĩmbi ama gwañgwa no sandum satningot tembi Yesu kle-ñañguk en wakĩt tĩkembĩ, ⁵² sandum tĩke-gĩlĩm dañgĩlĩñ. Gan endĩ sandum pĩsapi, biatan pi ñañguk.

Yesu manda plon kímikilíñ

⁵³ Tímbe endí Yesu tíkembi, tapma amalok telak damanjílok ilan nañgípi ñañgíliñ. (Wandíñ tapma ama biesí ba ama biesí díwín ba endíkíñe manda nandí-tale ama gítík endí bím kímín tñngíliñ.) ⁵⁴ Yesu tíkē-ñañíliñ, Petlolí kambak mayañgan siñgi kandañ ep klembi ñañguk. Ñakapi, tapma amalok telak damanjí endok sañ simba gñañngan loñguk. Lombi, tapma amalok telak damanjí endok típlaplaili gíta pipapi, komba seimbi pakuk.

⁵⁵ Tímbe tapma ama biesí en gíta Juda amalok yambi-díkñenji gítík endí Yesu wíli kimbektok nandíñípi, ama Yesulok siñgin sinelíñdok yolonjítlakíliñ. ⁵⁶ Neta, ama asuptí bímbe, joñgo siñgin simbi, juluíñt manda eñgíliñ. Gan endí mandanjí walan noñgangot ním eñgíliñ, endí manda kusei kusei eñgíliñ. ⁵⁷ Tímbe ama díwíndí bí indambi, joñgo siñgin simbi eñgíliñ, ⁵⁸ “Níndí manda no ñíndíñ eumbi nandíñgímíñ, ‘Nak tapma it kítí tándín ñín wiapi, sandap típet gít no wolok gñañngan wolok kíñjan kítí ním tándín no mamba ilekak.’ Windíñ eumbi nandíñgímíñ” eñgíliñ. ⁵⁹ Gan mandanjílok walan wín bo noñgan ním.

⁶⁰ Tímbe tapma amalok telak damanjí endí mílapi indangan bí ipi, Yesu ní-nandímbe eñguk, “Dík manda tambon tuop ním ewíñ ba? Ama walí díkok manda eañ wín nandum nítek tilak?” ⁶¹ Eumbi, gítak papi, manda tambon no ním níñguk. Tímbe wolongan tapma amalok telak damanjí endí Yesu ñíndíñ ní-nandímbe eñguk, “Dítña Mesia wakan, Yambat ní-kíndekíndem eamíñ endok Níñañ ba?” ⁶² Ní-nandumbi Yesulí níñguk, “Natna en wakan. Gamanda kanekalíñ wín: Ama Sísínk endí Gembí Molomdok kí dándímnan pípalímbe, yakan amatam yambi-díkñendekamík. Tímbe en wakan kunum gñañ nanin mulukua plon undane-bímbe kanekalíñ.”

⁶³ Eumbi, tapma amalok telak damanjí endí manda wín nandum pí-sínk taumbi, kusalí tímbe daklewíktok dasindasin wilapbí enguk, “Netá amala nombó ení-nandímbe, ama ñílok kusalíla yout-lonjinetamíñ? ⁶⁴ Síndí ip nandíliñ, endí enla Yambat eñípi, Yambat ní-tíke-pí-yalílak. Wala nítek nandañ?” Eumbi, gítíkkandí Yesu mandanlok kíñjan tíkewíktok nandíñgíliñ tuop wíli kimbektok e-taleñgíliñ. ⁶⁵ Tímbe díwíndí kusei kímípi, manjí iwít sua-ñímbe, timan dai sandumdí masípbe, kísilí wípi níñgíliñ, “Níndí gwítak ní-nímbe indaumbi nandína!” Tímbe típlaplaelí Yesu tíkembi, kístí píndímdí wíkíliñ.

Petlolí Yesula “Nak en ním nandí-ñímlet” eñguk

⁶⁶ Tímbe Petlolí tapma amalok telak damanjílok it pawan sañ simba gñañ palíñíliñ, ama wolok kena wembe nolí bímbe, ⁶⁷ Petlolí komba sei-palím kañbi, ka-kíliñ embi níñguk, “Dík bo Yesu Nasalet nanin en gíta kulañ gambílet.” ⁶⁸ Eumbi, Petlolí níñguk, “Ním a. Dík nek elañ nak ním nandílet.” Wíndíñ embi, sañ simba telak yamanan pí-ñáumbi, wolongan puputtí kítíñguk. ⁶⁹ Tímbe kena wembe endí Petlo kañípi, manda dama eñguk wíndíñgangot nombó embi, ama wolok pakíliñda enbí eñguk, “Ama ñín Yesulok nol no ñakan.” ⁷⁰ Eumbi, Petlolí nombó “Nak ním” embi gíñgíneñguk.

Tímbe nain ním ombataumbi, nombó ama wolok ikíliñ endí níñgíliñ, “Dík Galilí naninda tímbe dík biañgan endok nol no.” ⁷¹ Nímbeímbe, Petlolí manda kwambiñgan nombó nombó embi ñíndíñ enguk, “Biañgan sínk. Nak ama koi eañ wín ním nandí-ñímlet. Manda juluíñt eletta, Yambattí kíndem nep tímbe kolawa.” ⁷² Eumbi, wolongan puputtí kítíumbi, nain

t̄ipet t̄imb̄mbi, Petlol̄i Yesul̄i manda n̄iṅguk w̄in nandi-s̄iw̄ikuk. Yesul̄i n̄iṅd̄iṅ n̄iṅgukta, “Puputt̄i gama nain t̄ipet n̄im k̄it̄iṅl̄imbi, d̄ik dama nain t̄ipet ḡit no naka ‘En n̄im nandi-ṅm̄let’ eutaṅ.” Petlol̄i manda w̄in nandi-tombi, s̄imbai kolaumbi, kolan s̄in̄k kukuk.

15

Yesul̄i yom amalok k̄injan t̄ikeṅguk

¹ Kwet salaup t̄imb̄mbi, wolongan tapma ama bies̄i ḡit ama bies̄i d̄iw̄in ba endik̄ne manda nandi-tale ama, w̄in endī Juda amatamdok yamb̄-d̄ik̄ner̄j̄i ḡit̄ik endī k̄im̄in t̄imbi, Yesu nek t̄i-ṅm̄nel̄iṅdok manda e-topḡil̄iṅ. E-topbi, Yesu kii top naṅḡip n̄ambi, Judia kwettok yamb̄-d̄ik̄ne ama Pilato endok kii plon k̄im̄ik̄il̄iṅ. ² T̄imbi Pilatol̄i kaṅbi n̄i-nandiṅm̄ eṅguk, “Ba d̄ik Juda amatam endok ama wapmaṅ ba?” Eumbi tambane-n̄iṅguk, “D̄itna elaṅ ip wakan.” ³ T̄imbi tapma ama bies̄i endī Yesulok siṅgin si-s̄in̄k taṅḡil̄iṅ. ⁴ W̄ind̄iṅ t̄imb̄mbi, Pilatol̄i Yesu nombo n̄i-nandiṅpi eṅguk, “Endī d̄ikok manda asup embi, siṅgiṅga siyaṅ w̄in nandiṅlaṅ. D̄ik manda tambon tuop n̄im ew̄iṅ ba?” ⁵ Eumbi, manda no n̄im tambane-eumbi, Pilatol̄i wala nandi-bendi-t̄iṅguk.

⁶ Gw̄ilat tuop kamaikamai nain indaumbi, Pilatol̄i amatam nandi-sembi, ama nolok koi k̄it̄iṅḡil̄iṅ en wakan it kwambiṅ ḡinaṅ nanin p̄isapi emliṅguk. ⁷ Nain wolonda ama no koi Balabas it kwambiṅ ḡinaṅ pakuk. Endī nolii ḡita Roma ama mik t̄i-sembi, d̄iw̄in yand̄ip k̄im̄ḡil̄iṅ, wala t̄imbi ep imbi, it kwambiṅ ḡinaṅ yambiumbi pakil̄iṅ. ⁸ T̄imbi amatam k̄im̄in ḡit̄ik endī Pilatol̄i lombi, kundit nek t̄i-semliṅguk w̄ind̄iṅgangot nombo t̄i-semektok n̄i-nandiṅḡil̄iṅ. ⁹⁻¹⁰ Tapma ama bies̄i endī Yesu koi ḡiṅḡit̄ta ka-gimb̄t̄ t̄i-ṅm̄bi, kusei wala en Pilatolok kii plon k̄im̄ik̄il̄iṅda. Pilatol̄i w̄in nandiṅmbi, amatam tambane-enguk, “Juda s̄indok ama wapmaṅ w̄in p̄isat-samettok nandaṅ ba?”

¹¹ Gan tapma ama bies̄il̄i amatam eni-munjupi eṅḡil̄iṅ, “S̄indī eumbi, endok k̄injan Balabas p̄isat-sametak.” T̄imbi amatamd̄i ama bies̄il̄i eṅḡil̄iṅ tuopgan eumbi, ¹² Pilatol̄i nombo eni-nandiṅmbi eṅguk, “W̄ind̄iṅ eaṅda t̄imbi, ama n̄in Juda ama s̄indok ama wapmaṅ n̄iaṅ en wakan nek t̄i-ṅm̄mettok nandaṅ?” ¹³ Eumbi, nombo k̄it̄imbi n̄iṅḡil̄iṅ, “Kloṅbat plon w̄il̄i k̄im̄in!” ¹⁴ Eumbi enguk, “Neta w̄ind̄iṅ t̄i-ṅm̄met? Endī kundit kolan nek s̄in̄k t̄iṅguk?” Eumbi, endī kwambiṅgan k̄it̄imbi eṅḡil̄iṅ, “Kloṅbat plon w̄il̄i k̄im̄in!” ¹⁵ Eumbi, wolongan Pilatol̄i nandi-sembi, ḡinan̄j̄i busuk̄n̄anew̄ik̄tok Balabas p̄isat-semguk. P̄isat-sembi, Yesu waipnel̄iṅdok enb̄imbi, b̄it gw̄ilap p̄is̄ik̄n̄att̄i waipḡil̄iṅ. Taleumbi, kloṅbat plon w̄itnel̄iṅdok ama saṅas̄ilok k̄isi plon k̄im̄ik̄uk.

Yesu t̄i-lakalaka e-t̄i-ṅm̄bi, kloṅbat plon w̄ik̄il̄iṅ

¹⁶ T̄imbi ama saṅas̄il̄i Yesu t̄ik̄embi, nis̄ilok saṅ simba ḡinaṅ naṅḡip̄i n̄aṅḡil̄iṅ. N̄a-tombi, nosii ḡit̄ik ep m̄in t̄imbi, ¹⁷ Yesu t̄i-lakalaka e-t̄i-ṅm̄nel̄iṅdok sauloṅ ḡim̄in ama wapmaṅdok sauloṅ nom̄ik w̄in dasi-ṅm̄bi, toa p̄is̄ik̄n̄at wal̄i bond̄in̄em kumbam plon dasi-m̄umbi, ama wapmaṅdok bundi walan t̄iṅguk. ¹⁸ Dasi-ṅm̄-taleumbi, ama noṅgan noṅgand̄i b̄imbi n̄iṅḡil̄iṅ, “We! Juda amalok ama wapma!” W̄ind̄iṅ embi, ¹⁹ toṅal̄i kumbam plon w̄ipi, iw̄it sua-ṅm̄bi, julun̄juluṅ m̄ilelem t̄i-ṅm̄n̄ipi t̄i-k̄indem da-ṅm̄ḡil̄iṅ. ²⁰ T̄i-lakalaka e-ḡit̄ik t̄i-tale-ṅm̄bi, sauloṅ ḡim̄in w̄in

kiundilñ+m̄bi, nombō enlok dasindasin dasi-ñ+m̄bi, kloñbat plon w̄tnepi nañḡp̄ ñañḡilñ.

²¹ Ñañipi, ama no telak plon t̄imb̄i indañḡilñ koi Simon Sailini it kwelan nanin, Alesande ḡt Rufus endok beset. Endi Jelusalem it kwelan lambum kañbi, kaikan Yesuloñ kloñbat bemektok ni-ḡñḡineumbi bemum ñañḡilñ.

²² Ñambi, kwet no koi Golgota (n̄n̄lok manda plon Kumbam kwandat) wolok Yesu nañḡipi ña-tomḡilñ. ²³ Ña-tombi, siñgin gawattok gwasap wain tuk ḡt tambañḡilñ w̄n m̄i-kaumbi, n̄m̄ nañguk. ²⁴ T̄imbi kloñbat plon k̄m̄p̄ w̄pi mamb̄i ikuk. W̄ndiñ t̄i-talembi, dasindasin dannelñd̄ok satu sañala kol̄m̄ ep indaumbi wolok tuop danbi epḡilñ.

²⁵ Nain w̄n 9 kilok t̄imb̄imbi, kloñbat plon wik̄ilñ. ²⁶ T̄imbi kusaliok manda ñ̄ndiñ palañ plon youpi, kumbam kusipnan w̄l̄m̄ pakuk, “Juda ama endok ama wapma.” ²⁷⁻²⁸ T̄iñipi, kumbu ama sañan t̄ipet Yesu ḡta kloñbat plon yand̄ipḡilñ, nol̄i Yesulok kii d̄nd̄imnan, nol̄i kii kepmanan ep mamb̄i ik̄m̄ik. *

²⁹ T̄imbi amatam wolok ñañamb̄t̄ t̄ñḡilñ endi manda kusei kusei n̄mbi ni-lakalakaē eñipi, kumbanj̄i d̄ñgunembi n̄ñḡilñ, “Ȳi! D̄ik tapma it wiatkopi, nain t̄ipet ḡt no wolok ḡinañngan nombō mamb̄i ilepi eñguñ w̄n! N̄itek?” ³⁰ Gw̄laka t̄ike-k̄m̄ilepi, kloñbat plon nanin p̄w̄iñ!” ³¹ T̄imbi tapma ama biesi ḡt endi k̄ñe manda nand̄i-tale ama endi bo w̄ndiñḡt Yesulok plon e-sasale manda n̄siñgan embi eñḡilñ, “N̄itek t̄imbi, endi ama d̄w̄n ep k̄m̄ikuk, gan enlok siñgin tuop n̄m̄ t̄ike-k̄m̄itak. ³² T̄ikap endi biañgan Mesia, Israēl amatam endok ama wapmañ kulakta, man ñ̄ndiñḡt kloñbat plon nanin p̄un. W̄ndiñ t̄imbekta, kusali ka-nand̄imbi nand̄i-k̄l̄kt̄i t̄i-ñ̄mnetam̄ñ.” T̄imbi ama t̄ipet en ḡta yand̄ipḡilñ endi bo n̄kolañḡm̄ik.

Yesu k̄mguk

³³ T̄imbi maim boñḡipnan pal̄mbi, kwet tuop k̄l̄m̄ indaumbi ñakap 3 kilok t̄ikeñguk. ³⁴ 3 kilok t̄imb̄imbi, Yesuli enlok manda plon gemb̄inat k̄t̄imbi eñguk, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?”, w̄n n̄n̄lok manda plon “Yambatna Yambatna, nekta nambilañ?” ³⁵ T̄imbi ama d̄w̄n kamañgan ik̄ilñ endi manda w̄n nand̄imbi eñḡilñ, “Yakñesi! Plofet Elia k̄t̄i-ñ̄mlak.” ³⁶ T̄imbi ama nol̄i woñep ñambi, d̄l̄ñ tuk kimb̄iñ ḡinañ nanin no t̄ike-b̄m̄ wain tuk kiitan ḡinañ w̄s̄imbi, komba bem plon imbi, Yesuli nambektok sua eumbi loñguk. Loumbi eñguk, “Papa kana, Elial̄ b̄imbi t̄ike-p̄utak ba n̄m̄.” ³⁷ T̄imbi Yesuli wopungan k̄t̄imbi k̄mguk.

³⁸ Nain wolonda tapma ilan it ḡinañ delok Yambatti patak pa eañ wolok sandum wopum no temb̄imbi, it ḡinañ masip bimb̄in pakuk. T̄imbi Yesuli k̄mb̄imbi, wolongan sandum w̄n boñḡipgan blañganembi, gwat nanin wilap p̄i lap taleñguk. ³⁹ T̄imbi ama sañas̄lok telak damanj̄i endi ama kloñbat plon yand̄ipḡilñ yambi-pakuk. Yambi-papi, Yesuli k̄m̄ walan engano k̄mguk w̄n kañbi eñguk, “Biañgan s̄n̄k, ama ñ̄n̄ Yambattok n̄ñañ s̄n̄k.”

⁴⁰⁻⁴¹ T̄imbi tam asup Galili nanin Yesu ḡt yakan Jelusalem b̄ñḡilñ endi bo wolok pak̄ilñ. D̄w̄ndok kos̄ ñ̄ndiñ: Malia Makdala nanin wak̄t̄ Salome, t̄imbi Malia, Yakobolok ou ba endok kwayañ Joses endok menjet.

* **15:27-28:** Nand̄i-tale ama d̄w̄ndiñ manda kusip no patgot t̄lak eañ. Manda w̄n ñ̄ndiñ, “W̄ndiñ t̄ñḡilñda, manda no youyoul̄n patak wali inda-dakleñguk, w̄n ‘Enda nandum kolan t̄ndi ama no t̄ñguk’ wolok bien indañguk.”

Yesul+ Galili kwelan kul+nguk nain wolonda tam tipet git no wali en gita kuñipi, t+plaplae kena t-ñ+m+-kul+ng+il+ñ. Tam wali git+ik giñgiñgan ipi ka-tuak+il+ñ.

Yesulok dalandan sumnan kim+ik+il+ñ

⁴² Timlala timb+mbi, Sabat patnand+ nain dumalaumbi, nepek git+ik t+jum+it ba t+d+ind+m t+nd+ilok nain t+pm+in dañguk, wala t+mbi ⁴³ Josep Alimatia nanin end+ Yesulok dalandan platik sumnan kim+ilepi nand+ñguk. Josep end+ Juda amatamdok yambi-d+kñe ama endoñnan nanin no, ep t+nd+ñ kindem koi giñgilat. Timbi end+ bo nain Yambatt+ giñgiñgan indangan plon yambi-d+kñeukak wala mand+mand+ kuñguk. End+ wakan mis+m+isi w+lambanembi, Pilatoloñ lombi, Yesulok dalandanla ni-nand+ñguk. ⁴⁴ Ni-nandumbi, Pilatoli “Yesu ip kim+ik” manda w+n nandi-s+ikñembi, ama sañas+lok telak damanji ni-tiañeum b+umbi, “Yesu biañgan kim+ik ba n+m?” wolok ni-nand+ñguk. ⁴⁵ Ni-nandumbi, end+ ni-dakle-ñ+m+umbi, Pilatoli Josep nand+ñmguk.

⁴⁶ Timbi Josept+ ñambi, sandum satnin ombap no tuambi, Yesulok dalandan kloñbat plon nanin t+mbi b+nd+ilim p+umbi t+ike-ñambi, sandumd+ t+m+ipi imguk. Im-talembi, kawat g+nañ enlok giñgit kuluk+il+ñnan wolok ña kim+ikuk. Kim+ipi, kawat wopum no munjul+mbi ña sum yama masipguk. ⁴⁷ End+ w+nd+ñ t+ñ+il+mbi, Malia Makdala nanin gita Malia Joseslok meñ end+ “Yesulok dalandan delok kim+iletak?” w+nd+ñ kim+it-nand+mbi ka-tuak+im+ik.

16

Yesul+ kimnan nanin m+ilakuk

¹ Sabat patnand+ nain taleumbi, Malia Makdala nanin en gita Malia Yakobo meñ timbi Salome, end+ salasalanan kandañ ñam, Yesulok dalandan saple-ñ+mnel+ñdok gwasap git pama tul tuambi t+jum+it t+ñgiñ+il+ñ.

² Kena nain kusei kim+ik+m+il+ñnan sala mulum t+mb+mbi, tam end+ m+lapi isi b+mbi, Yesulok sum telak w+n kle ñañ+il+mbi, kwet salañguk. ³ End+ telak plon ñañ+ipi, n+s+ñgan nand+ m+latambi eñgiñ+il+ñ, “Nind+ n+p kim+ipi, kawat wopum sum yama masip patak w+n munjupi, dl+tom n+metak?” ⁴ W+nd+ñ eñ+ipi ña sumnan tombi, deium ñaumbi kañgiñ+il+ñ w+n: kawatt+ sum yama kim+isip pakuk w+n ikan munjul+mbi, tambon kandañ ña pakuk. Kawat w+n wopum s+in+ik.

⁵ Timbi end+ sum g+nañ lombi, ama gwañgwa no kit d+nd+im kandañ pipal+m kañgiñ+il+ñ, endok dasindasin ombap satnin s+in+ik. Tamd+ ama w+n kañbi s+ilikñeñgiñ+il+ñ. ⁶ Timbi end+ enguk, “N+m s+ilikñenel+ñ! S+nd+ Yesu Nasalet nanin kloñbat plon wik+il+ñ en kanepi bañ, gan end+ ñ+ n+m patak. Kwel k+ñjangot ñ+ kaw+it! En ip m+ilalak. ⁷ Kak, ñaw+it! S+nd+ gwañgwañii git Petlo endoñ ñambi, ñ+nd+ñ enbit, ‘Yesul+ manda dama sanguk wolok tuopgan end+ telak dama t+-sambi, Galili kwelan ñaumbi, wolok kanekal+ñ.’” ⁸ Eumbi, gemb+ñji p+um blañblañ t+mbi, sum bim pi ñañgiñ+il+ñ. Pi ñañ+ipi, mis+ñgiñ+il+ñda t+mbi ama nola nepek nek indañguk wolok kasat n+m t+-semgiñ+il+ñ.

*Yesul+ noliiloñ indambi, kunum g+nañ loñguk **

⁹ Kena nain kusei kim+ik+m+il+ñnan Yesul+ salasalanan kimnan nanin m+lapi, dama s+in+ik Malia Makdala nanin endoñ indañguk. (Lap kandañ

* **16:8:** Nandi-tale ama diw+nd+ ñ+nd+ñ eañ: Maleko en manda ñ+n n+m youuk.

endi yal kolan kit tambon tipet tam endoñ ginañ ep kle-kokuk.) Yesulí tam endoñ indaum ¹⁰ pi-ñambi, ama Yesu gita kuñgíliñ endoñ ñañguk. Ña yambumbi, kut-blanbla e-paliñliñmbi, nepek nek indañguk wolok tuop kasat ti-sembi ¹¹ eñguk, “Yesu kaik paliñbi kat.” Gan amalí manda wín nandumbi tlal tiñguk.

¹² Wolok siñgi kandañ gwañgwañiit tipet endi Jerusalem it kwelan nanin pi-ñañliñmbi, Yesu siñgin walan tikileumbi inda-semguk. ¹³ Inda-semum undane-ñambi, nosiila kasat ti-semgimik. Gan endi nandumbi, wín bo tlagot tiñguk.

¹⁴ Timbi gwañgwañii 11 endi nana na-paliñliñmbi, Yesulí siñgi endoñ bo inda-semguk. Inda-sembi, amatam en mlalímbi kañgíliñ endok mandanjí ním nandi-kilik timbi, ginañ kwambi timbi, nandum tlal tiñguk wala enombiñguk.

¹⁵ Timbi enguk, “Sindi kwet tuop ñambi, nokok giñgít manda kindem ñín amatam gitikta eu sapañaneukak! ¹⁶ No endi miti tuk i-talembi, giñgít manda kindem nandi-kwambiñ dalakta, en wakan Yambatti tike-kimilekak. Gan no endi nandum tlal tilakta, enlok kusei timbi dakleumbi, tambon ombi-tikeukak. ¹⁷ Timbi Yambatti amatam giñgít manda kindem nandi-kwambiñ dañ wín ep timbi pañgítaumbi, kundit engano ñandin tinekaliñ: endi yal kolan nokok kotna plon ep kle-kopi, manda komblin kwet diwíndoñ wín enekaliñ. ¹⁸ Tikap endi malet sañan upmat kisili tikeloneliñ ba tuk kolan upmat naneliñ, nepek walí ním ep timbi kolanekaliñ. Timbi endi wakan ama jimbabat endok plon kisí kimpipi ep timbi kindem danekaliñ.”

¹⁹ Wopum Yesulí manda wín eni-taleumbi, Yambatti kunum ginañ tikelolnguk. Tike-loumbi, Yambat enlok kii dindimnan pip paliñbi, yakan kunum kwet yambi-dikñeamik.

²⁰ Timbi gwañgwañiilí kwet tuop ñambi, giñgít manda kindem eu piñguk. Wíndiñ timbiñmbi, Wopumdi mandanjí kwambiñ dawíktok ep timbi pañgítaumbi, kundit engano sínik tiñgíliñ.

LUKA Ama Sisink Yesu indaŋguk

Lukalɛ g'ŋgɛt manda k'ndem ama loloŋ no koi Tiofilus endɛ pinalektok youkuk

¹ Yambatti nepek g'itɛk n'ndok boŋgipn'nan tɛmbɛ indaŋguk wolok kasat ama asuptɛ nanand'njɛlok tuop kiupi youkɛlɛn, ² wɛn kusei k'mɛkɛmɛlɛnan nanin nepek indaŋguk wɛn dausɛlɛ kaŋbi, g'ŋgɛt manda e-daut kena t'ŋgɛlɛn endɛ kasat wɛn tɛ-n'ŋgɛlɛn, wolok tuop endɛ wɛndiŋgangot kiupi youkɛlɛn. ³ Tɛmbɛ nak nepek g'itɛk indaŋguk wɛn nain ombapɛn e-lonjɛ kena tɛ-kɛlɛn eŋgutta tɛmbɛ n'ndɛn tɛmbettok nandɛlet: nak bo nepek indaŋguk wolok kasat sambat plon kɛmɛp youpi, lolona Tiofilus dɛka yout-gametat. ⁴ Wɛndɛn tɛmbambi, n'ndɛn nandɛ-dakleukaŋ: nepek wolok kasat tɛ-gamgɛlɛn walɛ biaŋgan wɛndiŋgan indaŋgɛlɛn.

Eŋalolɛ Yoane indauptok Sakalaiala n'ŋguk

⁵ Elottɛ Judia kwettok ama wapmaŋjɛ kuŋɛlɛmbɛ, tapma ama no kuŋguk koi Sakalaia. Endɛ telak dama no koi Abia endok sambat g'ita tapma it g'inaŋ kena pa tɛlɛŋguk. Tamɛn Elisabet endɛ bo Alondok* sambat. ⁶ Wapatam tɛpet endɛ Yambattok dainan d'ndɛm sɛnɛk kumbɛ, Wopumdok endɛkɛe manda ba telak g'itɛk kɛmɛt-kleŋgɛmɛkta yomjet no n'ɛm pat-semguk. ⁷ Gan Elisabet endɛ yamɛn pakukta tɛmbɛ endɛ gwaŋgwanjet bɛsat n'ɛmnat papi, g'ɛk sɛnɛk t'ŋgɛmɛk.

⁸ Nain nola n'ndɛn indaŋguk: Abialok sambat endɛ tapma ilan kena t'ndɛlok nain inda-semumbɛ, Sakalaialɛ bo Yambattoŋ tapma tɛfɛmepi lom pakuk. ⁹ Palɛnɛlɛmbɛ, tapma amalɛ “Wopumdɛ pataknan nɛndɛ lombɛ, pama mɛlɛnɛt sɛ-n'ɛmetak?” embɛ, tapma ama nɛsɛlok ep t'ndɛnɛjɛ klembɛ, tɛmbɛ-inda saŋala kokɛlɛn. Kolɛmbɛ, Sakalaia tɛmbɛ indaumbɛ, it g'inaŋnan loŋguk. ¹⁰ Pama mɛlɛnɛt sinjɛlok nain indaumbɛ, amatam asuptɛ tapma it saŋ jimba g'inaŋ kɛmɛn tɛmbɛ, n'ɛmolo tɛ-pakɛlɛn. ¹¹ Tɛmbɛ Wopumdok eŋalo nolɛ Sakalaialoŋ inda-n'ɛmɛmbɛ, pama sinjɛlok sɛuat wolok k'it d'ndɛm kandaŋ ikuk. ¹² Ilɛ kaŋbi ka-sɛlɛkɛmbɛ, kolan mɛsɛŋguk. ¹³ Gan eŋalolɛ n'ndɛn n'ŋguk, “Sakalaia, dɛk n'ɛm mɛsɛwɛn. Yambatti ikan n'ɛmoloŋga nandɛŋgukta n'ndɛn tɛ-gamekak: tamga Elisabet endɛ n'ɛnaŋga no apmɛumbɛ, koi Yoane k'itɛukaŋ. ¹⁴ Enda tɛmbɛ sɛmbaka k'ndem daumbɛ, sɛlɛsɛlɛ wopumdɛ g'inaŋga tokɛeukak. Tɛmbɛ endok indaɛndaŋɛla amatam asuptɛ bo sɛlɛsɛlɛ tɛ-n'ɛmɛnekalɛn. ¹⁵ Kusei n'ndɛnɛnda wɛndɛn tɛnekalɛn: Wopumdɛ enda nandum loloŋ sɛnɛk tɛlak. Gwaŋgwa walɛ kuŋgun Wopum bɛ-n'ɛmekakta tɛmbɛ wain ba tuk kɛmbɛn n'ɛm nambekak. Tɛmbɛ endɛ meŋ sɛmbai g'inaŋnan palɛnɛlɛmbɛ, D'ndɛm Woŋdɛ tokɛe-n'ɛmumbɛ kuukak. ¹⁶ Endɛ Israel amatam asup g'inaŋjɛ ep tɛmbɛ tambanembɛ, Wopum Yambatsɛloŋ undane n'anekalɛn. ¹⁷ Yambattok gembɛ ba Woŋ plofet Elialoŋ palmɛŋguk wɛndiŋgangot n'ɛnaŋgaloloŋ bo palmɛmbɛ, Wopumdok telak dama tɛmbekak. Endɛ bepsɛlɛlok g'inaŋjɛ tambaneumbɛ, gwaŋgwanjɛ nombo wale k'ndem tɛ-semnekalɛn, tɛmbɛ ama Yambattok manda wɛkaŋ endok g'inaŋjɛ tambaneumbɛ, ama d'ndɛm kuaŋ endok nanand'njɛ kɛnekalɛn. Wɛndɛn tɛnɛpɛ, endɛ Wopum bɛmbɛnɛdok tɛ-paŋgɛpaŋgɛle tɛ-semekak.”

* 1:5: Alon wɛn tapma ama g'itɛk endok bep paŋjɛ.

18 Tĩmbi Sakalaialĩ eñalola nĩmbi eñguk, “Mandañgala nĩtek nandĩwambi, biañgan tĩmbek? Nak gĩlik sĩnĩk tĩngut, tĩmbi tamna endĩ bo gwĩlat asupgan makeñguk win!” 19 Eumbi nĩnguk, “Nak eñalo Gabliel, tĩmbi nak Yambattok ñasĩngan kuñĩpi, kena pa tĩlet. Tĩmbi nak dĩkĩta manda embi, gĩngĩt manda kĩndem ñĩn ganganlok embi, nani-mulĩmbi bĩt. 20 Ale, dĩk nandĩ: gĩngĩt manda ganĩt wolok tuop Yambattĩ nain kĩmĩkuknan indaukak. Gan dĩk mandana nĩm nanandĩ-kĩlik tĩlañda tĩmbi nak mañga kĩmĩsip gamambi, slak mañga kwap em palĩmbi, nepek ganĩt walĩ bien indaukak wolok tuop.” Eñalolĩ wĩndĩñ eñguk.

21 Sakalaialĩ nain ombap tapma it gĩnañ sakñielam pakukta tĩmbi amatam mandĩ-pakĩliñ endĩ nandĩ-bendĩ tĩ-ñĩmĩngĩliñ. 22 Tĩmbi endĩ sañ jimba gĩnañ pĩnguk nain wolonda endĩ manda enbektok tuop nĩm. Slak man kwap em papi, kĩttĩngot tĩngukta tĩmbi amatamdĩ “Endĩ tapma it gĩnañ nepek engano sĩnĩk no kañak” wĩndĩñ nandĩngĩliñ.

23 Tapma ilan kenan tĩndĩlok nainĩn taleumbi, Sakalaialĩ ilan undane ñam 24 pat-ta-ñaumbi, tamĩn Elisabet endĩ gwañgwa mĩnjĩp tĩnguk. Tĩmbi yakĩp kĩt tombon endĩ ilan gitakan pat-semĩmbi, ñĩndĩñ eñguk, 25 “Wopumdĩ nain ñĩndĩngĩt nandĩ-nambi, amatamdok dausĩnan maetna tĩmbi tale-namektok ñĩndĩñ tĩmbi inda-namlak.”

Eñalolĩ Yesu indauptok Malia nĩnguk

26 Elisabettĩ yakĩp kĩt tombon noñgan gwañgwa mĩnjĩp tĩ-palĩñĩmbi, Yambattĩ eñalo Gabliel Nasalet it kwelan Galili kandañ patak wandĩñ nĩ-mulĩmbi, 27 tam sim no ama gĩta gama nĩm kuñgun koi Malia endoñ ñañguk. Ama wapmañ Devit damañgan kuñguk endok komblin koi Josep tam sim win endok gĩngĩt wĩlĩmum pakuk. 28 Eñalolĩ Malialolĩ tombi we ñĩmĩmbi nĩnguk, “Wopumdĩ gĩnañ siloñ kĩndem tĩ-gambi, dĩkĩta patak.” 29 Wĩndĩñ eu nandĩmbi, gĩnan mĩlalĩmbi, nanandĩn nĩm dakleumbi, gĩnan gĩnañ “Manda wolok kusei win nek?” embi, nanandĩ kena tĩnguk.

30 Tĩmbi eñalolĩ nĩmbi eñguk, “Malia. Yambattĩ gĩnañ kĩndem tĩ-gambi nandĩ-gamlak, wala tĩmbi nĩm mĩsĩwĩñ! 31 Nandĩlañ. Dĩk gwañgwa mĩnjĩp tĩmbi, gwañgwa tĩkeukañ endok koi Yesu kĩtũkañ. 32 Endĩ ama wopum palĩmbi, Yambat Loloñ Sĩnĩk endok nĩñañ nĩnekalĩñ. Bep pañ Devit endĩ Israel amatamdok ama wapmañjĩ kuñguk, wĩndĩngangot Wopum Yambattĩ en ama wapmañjĩ kĩmĩlĩm papi, 33 nain taletalen nĩmnat Jekoptok sambat, win Israel amatam, yambĩ-dĩkĩnembĩ, endok ama wapmañjĩ kuukak.”

34 Tĩmbi Malialĩ eñalo nĩ-nandĩmbi eñguk, “Nepek win nĩtek indaukak? Nak ama gĩta gama nĩm kuñgut, wala.” 35 Eumbi tambane nĩnguk, “Dĩndĩm Woñdĩ dĩkoñnan pũmbi, Yambat Loloñ Sĩnĩk endok gembĩnlĩ gep tapliukak, wala tĩmbi gwañgwa apmekañ endĩ gĩngĩ sĩnĩk, tĩmbi Yambat enlok Nĩñañ nĩnekalĩñ. 36 Dĩkok sambatka tam no Elisabet en nandĩ-ñĩmlaĩ. Endĩ gĩlik, tĩmbi ‘En yamĩn’ wĩndĩñ nĩngĩliñ, gan man ñĩndĩngĩt endĩ bo gwañgwa mĩnjĩpmat kuumbi, yakĩp kĩt tombon noñgan ñalak. 37 Nektã, Yambattĩ nepek no tuop nĩm tĩmbek no nĩm patak.” 38 Eumbi, Malialĩ tambane nĩnguk, “Ale. Nak Wopumdok kena wembe silanin. Manda elañ, wolok tuop inda-namun.” Wĩndĩñ eumbi, eñalolĩ en kañ bimbi ñañguk.

Malialĩ Elisabettoñ ñañguk

39 Wolonda Malialĩ tĩ-wĩlĩ dĩkĩne tĩmbi, Galili kwet bimbi, Judia kwet pĩñĩlopĩlatnan platik sĩnĩk ñambi, it kwet nolok tomguk. Tombi,

40 Sakalalalok ilnan lombi, endok tam+n Elisabet we ñim+iñguk. 41 We ñim+iumbi nandumbi, wolongan gwañgwa Elisabettok s+mbai g+inañ pakuk wal+ gemb+inatgan sasik t+ñguk. T+mbi D+nd+im Woñd+ endok g+inañnan tokñeumbi, 42 wopungan kit+i+mbi, ñ+nd+iñ eñguk, “Tam n+ndok boñg+i+pniiinan d+ik wakan gw+lam gangam+i+n, t+mbi gwañgwa t+ikeukañ w+in w+nd+iñgangot gw+lam ikan m+i+m+i+n.” 43 Elisabetti w+nd+iñ embi yous+i+mbi n+iñguk, “Gan n+tek t+mbi d+ik Wopumnalok meñ+i tam p+i+mb+iñen nak ñandin nokoñ b+ilañ? 44 Nak Wopumnalok meñ ganlet w+in kusei ñ+nd+iñda: nak d+ik we nameñ w+in nand+i nain wolondañgan gwañgwa nokok s+mbatna g+inañ patak end+ silis+i+l+ t+mbi, sas+ik t+ik. 45 T+mbi Wopumd+ nek ganguk wolok tuop indaukak w+in nand+i-kwamb+iñ dambi t+ike-kulañda, amatam d+i+w+in yapma kle-patañ.”

Malial+ Wopum ni-k+ndem dañguk

46 T+mbi Malial+ ñ+nd+iñ eñguk,
 “Walenal+ Wopum ni-loloñ elak,
 47 Yambat nep k+i+m+tak enda g+inañna tipt+ nand+i-koñgom ti-ñ+i+mlak.
 48-49 Nekta, nak endok kena wemben p+i+mb+iñen,
 gan end+ wandingan embi nand+i-namguk,
 w+in Yambat Gemb+ Molom end+ kundit wopuwopum asup ti-namguk,
 wala t+mbi amatam man ñ+nd+iñg+i t+kuañ ba siñgi kunekal+iñ
 end+ naka ‘amatam d+i+w+in yapma kle-patak’ w+nd+iñ nan+i+nekal+iñ.
 End+ Yambat d+nd+im ba giñgi s+i+n+ik,
 50 amatam giñgiñgan ti-ñ+i+mañ busuk mamasas+i-sembi,
 ama sambat no ba no siñgi indanekal+iñ enda w+nd+iñgangot ti-sem-ta-
 ñaukak.
 51 End+ kundit gemb+inat pa t+iñ+i+pi,
 ama g+inañ+i g+inañ n+i+s+ila nandum loloñ t+ñguk w+in ep t+mbi pa-
 puseneñg+i+l+iñ.
 52 End+ ama wapmañ gemb+i+n+j+at pipapats+i apma t+ike-sembi,
 amatam kos+i n+i+m+nat enda kot g+ñg+i t+emguk.
 53 End+ amatam nepenepektas lonj+iñg+i+l+iñ enda g+inañ s+iloñ t+i-semumbi,
 nombo n+i+m lonj+iñg+i+l+iñ,
 gan amatam nepek asup pat-semguk w+in en+i-mul+i+mbi, slak p+i+m ñañg+i+l+iñ.
 54-55 N+ndok bep pañniila en+i-kwamb+iñ dañguk
 wolok tuop end+ kena gwañgwañ+i Islael wakan epmi platambi,
 Ablaam g+ita kombliñ+i nand+i-sembi,
 busuk mamasas+i nain talelatan n+i+m+nat t+i-semektok n+i+m nand+i-kamalañguk.”
 56 Malial+ w+nd+iñ eu taleumbi, yak+i+p t+i+pet g+i t+ no ba nek Elisabet g+ita papi,
 undanem ilnan ñañguk.

Elisabetti Yoane apguk

57 Elisabetti gwañgwa t+iket+i+kelok nain indaumbi, n+iñ+iñ apguk. 58 Endok sambalii g+i t+ ilnan nasiil+ Wopumd+ g+inañ busuk ti-ñ+i+m+iñguk g+ñg+i t+ w+in nand+i+mbi, en g+ita silis+i+l+ t+mbi, 59 sande noñgan taleumbi, gwañgwa p+iñg+i+u d+i+p domb+i+nepi b+iñg+i+l+iñ. B+i+mbi, beulok koi Sakalala w+in kit+i+nepi eñg+i+l+iñ, 60 gan meñ+i “W+i+n n+i+m” eñguk. Embi, “Koi Yoane kit+i+kit+i+lok” eñguk. 61 Eumbi n+iñg+i+l+iñ, “Sambatsettok boñg+i+ps+i+nan ama no koi Yoane no n+i+m patak.” W+nd+iñ embi, 62 kitt+iñgan beu n+i-nand+i+mbi eñg+i+l+iñ, “D+ik kot nek m+i+m+i+lok nand+i+lañ?” Eumbi, 63 kundit youyouttok nepenepela enb+i+mbi, t+ike b+i+m+i+mbi, “Koi Yoane” youkuk. Youl+i+mbi, w+in kañbi nand+i-bend+i

tĩngĩlĩ. ⁶⁴ Tĩmbi wolongan Sakalaialok man mamben salaktaumbi, kusei kĩmĩpi, manda embi, Yambat nĩ-kĩndem daĩguk.

⁶⁵ Nepek wĩndĩnĩ inda-nĩmĩmbi, il kwelnan nasilĩ kundit wĩn kaĩbi misĩngĩlĩ. Tĩmbi nepek indaĩguk wolok gĩngĩttĩ sapakĩanembĩ, Judia kwet jaĩngĩnnan tuop ña-taleĩguk. ⁶⁶ Tĩmbi kasat wĩn nandĩngĩlĩnĩ endĩ gĩtik nandĩ-kwĩnakwĩnalembi, Wopumdĩ gwaĩgwa wĩn gembĩnĩ kasopĩlak wĩn ka-nandĩ-tomgĩlĩnda ñĩndĩnĩ e-nandĩngĩlĩnĩ, “Gwaĩgwa walĩ bendĩ wopum dambi, ama nĩtein sĩnĩk indaukak?”

Sakalaialĩ Wopum Yambat nĩ-kĩndem daĩguk

⁶⁷ Tĩmbi Dĩndĩm Woĩndĩ Yoanelok beu Sakalaialok gĩnan tokĩneumbi, Yambattĩ manda eelok nĩnguk wolok tuop embi, ñĩndĩnĩ eĩguk,

⁶⁸ “Nĩndĩ Wopum, Islaellok Yambat, en kusei ñĩndĩnda nĩ-kĩndekĩndem tĩ-ñĩmĩna: endĩ amatamĩnĩ nandĩ-nĩmbi,

toptop kolan gĩnaĩ nanin nĩp tuambi, nĩp kĩmĩkuk.

⁶⁹ Endĩ enlok kena aman Devit endok komblinĩnĩ boĩngĩpsĩnan nanin ama gembĩnat no nĩp kĩmĩlektok tĩmbĩ inda-nĩnguk,

⁷⁰ wĩn damaĩngan plofet amaĩiila enbĩmbi eĩngĩlĩnĩ wolok tuop.

⁷¹ Endĩ kanjĩknũĩ ba ama gĩtik nandĩ-kola tĩ-nĩmaĩnĩ endok kĩsĩnan nanin nĩpma tĩkeuktok wĩndĩnĩ tĩnguk.

⁷² Endĩ bep paĩnĩnĩ busuk mamasa tĩ-sembi,

en gĩta toptop tĩnguk wĩn nĩm nandĩ-kamalaukak.

⁷³ Endĩ enlok koi plon sotnĩ Ablaam ñĩndĩnĩ nĩ-kwambĩnĩ daĩguk:

⁷⁴ endĩ nandĩ-nĩmbi, kanjĩknũilok kĩsĩnan nanin nĩpma tĩkembĩ, nĩp tĩmbĩ paĩngĩtaumbi,

mĩsĩmĩsĩ nĩmnat nĩ-wowoĩnĩ tĩnĩpi,

⁷⁵ kuamĩnĩ tuop endok dainan gĩngĩtĩnĩngot dĩndĩm ku-ta-lonekamĩnĩ.

⁷⁶ Tĩmbi nĩĩnana dĩkok kandaĩnĩ nak ñĩndĩnĩ elet:

Yambat Loloĩ Sĩnĩk endĩ dĩk enlok plofet aman ganbekak.

Nekta, dĩk Wopumdok telak dama tĩmbi, telak tĩ-dĩndĩm e-ñĩmekañ,

⁷⁷ wĩn dĩk amatamĩnĩ ñĩndĩnĩ enĩ-daut tĩ-semekañ:

“Wopumdĩ sepmektok nandĩlak, wolok tuop yomjĩ bi-samekak.”

⁷⁸ Nĩndok Yambatnĩ endĩ gĩnaĩ busuk molomda tĩmbi wĩndĩnĩ tĩlak.

Endĩ ama wĩn nĩ-mulĩmbi,

maim sonan wandin endĩ kunum gĩnaĩ nanin nĩndoĩnĩ pĩmbi,

⁷⁹ ama yomjĩla tĩmbi kĩlĩm gĩnaĩ kĩmdok gĩngĩt kuaĩnĩ kolĩ sale-semalak, endĩ busuktok telaknan nĩnaĩngĩlĩmbi kunekamĩnĩ.”

Sakalaialĩ plofet manda wĩndĩnĩ eĩguk.

⁸⁰ Tĩmbi gwaĩgwa walĩ bendĩ wopum daumbi, gĩnan tiptĩ wĩndĩngot gembĩlaĩnguk. Tĩmbi endĩ kwet ama nĩmnatnan ña ku-ta-ñakap, nain wĩn indaumbi, Israel amatamdok dausĩnan inda-dakleĩguk.

2

Yesu gwaĩgwa indaĩnguk

¹ Nain wolonda Sisa Augustos Roma kwet gĩtik kiup ka-dĩkĩneĩnguk endĩ kwet tuop kot sambat tĩmbektok nandĩmbi, wolok tuop endĩkĩne manda no kĩmĩlĩm ñaĩnguk. ² (Kwĩlinĩuslĩ Sisaalok kapmainan Silia provinslok kandĩkĩne ama kuĩnguk nain wolonda kot sambat walĩ indaĩnguk. Damaĩngan

wandin no nım tındın.)³ Wındıñda amatam gıtıktı kosı kımıtnepi bep pañ kasatsılok isı kuseinan ñańgılıñ.

⁴ Joseptı wındıńganqot tıńguk. Endı ama wapmañ damańgan kuńguk koi Devıt endok sambatta tımbi, Nasalet it kwet Galili kwelan patak wın bimbı, Judia kwelan ñambi, Devıttok il kusei koi Betleem wolok ñaupı ñańguk. ⁵ Ñambi, Malia gıńgıt wılimıum papi, gwańgwa mınjıp tıńguk en nańgılımbi, yakan koset kımıttepi ñańgımık. ⁶ Ña tom palıñılımbi, gwańgwa tıketıkelok nain indaumbi, ⁷ Malialı gwańgwa telak dama tıkeńguk. Tıkembi, sandumdı tımıp imbi, makauttok jawañ gınañ kımıkuk. Wın it kiyau tokñeńgukta tımbi makauttok ilan lo pakımık.

⁸ Tımbi wandıñ kandañ sipsip kandıkñe ama dıwın endı Betleem it kwet pawan pa kumbi, sipsip kaulı-dıkñe kena tim tı-pakılıñ. Tı-palıñılımbi, ⁹ Wopumdı eñalo no nı-mulım endoñ bı indaumbi, Wopumdok kolsalen walalan bien endok plon youlım kañbi, kolan mısıńgılıñ. ¹⁰ Gan eñalolı enguk, “Sındı nım mısınelıñ! Nak gıńgıt manda kındem no sındoñ tıke bılet, tımbi manda walı amatam gıtık gınañjı youlımbi, sılsılı tınekalıñ. Manda wın ñındıñ: ¹¹ ama ñın Yambat en amatamñıı sepmektok nımutak, wın Mesia Wopumnı, endı man tim ñolondańgan Devıttok il kwel Betleem wolok inda-samlak. ¹² Nak manda biańgan elet wın sındı ñındıñ ka-nandınetañ: sındı gwańgwa gımın wakan tımbı indaumbi, sandumdı tımıp imbi, makauttok jawañ gınañ kımılım palım kanetañ.” ¹³ Eñalolı wındıñ eumbi, platik sınık eñalo kımın wopumdı kunum gınañ nanın pı indambi, Yambat nı-kındem dambi, ñındıñ eńgılıñ,

¹⁴ “Kunum loloñen gınañ Yambattok koi nı-ta-lowıt, tımbi kwelan amatam gınañ kındem tı-semalak endok kandañ busuk patsemekak.”

¹⁵ Tımbi eñalolı yambimbı, kunum gınañ undane ña-taleumbi, sipsip kandıkñe amalı nı-sıńgan e-nandı tımbi eńgılıñ, “Yakñe! Nepek indalak wın Wopum en nın-daklelak, wala tımbi Betleem ñambi kana!” ¹⁶ Wındıñ embi, platik sınık ñambi, Malia gıt Josep ep tımbı indaumbi, gwańgwa wın wakan makauttok jawañ gınañ palım kańgılıñ. ¹⁷ Kañbi, eñalolı gwańgwa wolok plon manda enguk wın kasat tı-semgılıñ. ¹⁸ Tımbi amatam sipsip kandıkñe amalok kasat wın nandıńgılıñ endı gıtık nanandı kena tıńgılıñ. ¹⁹ Gan Malia endıla manda wın gıtıkkan gınan gınañ dasimbı, nandı-kwınakwınalembi pa kulıńguk.

²⁰ Tımbi sipsip kandıkñe amalı undanem kenanjınan pı ñańgılıñ. Ñańpı, nepek gıtık eñalolı enguk wolok tuop indańgukta tımbi endı nepek gıtık nandımbi kańgılıñ wolok Yambat nı-kındekındem embi, koi nı-talońgılıñ.

²¹ Sande nońgan taleñılımbi, gwańgwa gımın pıńgıu dıp dombındombılok nain indaumbi, meñ beulı koi Yesu kıtıńgımık. Endı gama meñ sımbai gınañ nım palıñılımbi, eñalolı koi wakan ikan kıtıńguk.

Simeon gıta Analı tapma ilan Yesu gwańgwa Mesia en wakan kadakleńgımık

²² Moselı endıkñe manda dıwın kımıkuk walı ñındıñ elak: tam gwańgwa ikan tıketıken endı nıtek tımbi, bındambo Yambattok dainan tı-jamılambı, gumañ enloñ ñauk. Endıkñe manda wın kımıt-klendemıktok nain indaumbi, Malia gıta Josep endı gwańgwa tıkembi, Wopum enlok bıñımındepi Jerusalem ñańgımık. ²³ Endı Wopumdok endıkñe manda ñın tańgonendemıktok wındıñ tıńgımık, “Sındı ama ba ilalok gaut wapai telak

dama indañ g̃it̃ik Wopum enlok bi-ñim̃inekal̃iñ.” 24 T̃imbi Wopumdok endik̃ñe mandal̃i elak wolok tuop endi “mambaip sim t̃ipet ba moñik no mambaip wandin t̃ipet” tapma t̃indem̃iktok nand̃im̃ ñañg̃im̃ik.*

25 Nain wolonda ama no Jerusalem kuñguk koi Simeon. Endi ama d̃ind̃im̃, Yambattok endik̃ñe manda kim̃it̃-klembi, ama nin Yambatt̃i ni-mul̃im̃bi Israel amatam eni-busuk ti-semekak en mand̃im̃bi kuñguk. T̃imbi D̃ind̃im̃ Woñdi en g̃ita papi, 26 ñ̃nd̃iñ ni-dakle-taleñguk: endi gama kuñ̃ipi, Wopumdi Mesia ni-mulektok e-kwambiñ dañguk win kaukak. 27 T̃imbi D̃ind̃im̃ Woñdi Simeon tapma it sañ jimba g̃inañ ni-mul̃im̃bi lo pakuk. Pal̃imbi, Yesu meñ beuli endik̃ñe mandal̃i elak wolok tuop ti-ñim̃indem̃iktok en wandiñ t̃ike ñaumbi, 28 Simeondi gwañgwa win kañbi t̃ike apmbi, Yambat we ñim̃im̃bi niñguk, 29 “Molom, d̃ik̃ manda nanguñ wolok tuop inda-talelak, wala t̃imbi man ñ̃nd̃iñg̃it̃ kena gwañgwañga nandi-namumbi, busukñenengan semba. 30 Nak ama nindi gamanda amatamgai ni-pmekak en ip dautnal̃i kalet. 31 D̃ik̃ en ikan ni-mbi taleumbi ni-mul̃im̃ amatam g̃it̃ikt̃i en kanekaliñ. 32 T̃imbi Israel amatamgai niñda kot g̃iñg̃it̃ ni-mekak, ba amatam di-w̃indok telaka koli sale-semekak.”

33 Simeondi gwañgwa w̃indiñ eumbi, meñ beuli win nand̃im̃bi, nanandi kena t̃iñg̃im̃ik. 34 T̃imbi Simeondi gw̃ilam ti-sembi, Yesu meñ Maliala ñ̃nd̃iñ ññguk, “Nand̃ilañ. Yambatti gwañgwa ñ̃n ni-mbi taleumbi, Israel amatam asup endi en kim̃it̃-kleañ ba ñim̃ wolok tuopgan Yambattok dainan pi p̃nekal̃iñ ba it-kwambiñ danekaliñ. Gwañgwa wali kim̃isalen no wandin Yambat en kim̃ikuk, gan amatam asupt̃i siñgi wil̃im̃nekal̃iñ. 35 Enda t̃imbi amatam g̃inañ nanand̃inji sembin win t̃imbi dakle-taleukak. T̃imbi nepek niñañgala inda-ñim̃ekak kusei wala t̃imbi simba gawatti kakit man p̃sik̃ñat nom̃ik waleñga bo youlekak.” Simeondi w̃indiñ eñguk.

36 T̃imbi p̃lofet tam g̃ilik no kuñguk koi Ana endi bo tapma ilan pakuk. Endi Asellok sambat, Fanuellok wemban. Tam sim pakuk wolonda wapat t̃imb̃im̃bi, gw̃ilat kit tombon t̃ipetgot yakan kuñg̃im̃ik. Kukap, 37 wapai sembumbi, slak tam kanjak pat-ta-b̃ikap, gw̃ilat 84 g̃it̃ik ombiñguk. Endi tapma ilan pat-kuñ̃ipi, tim sandap Yambat ni-wowoñ t̃iñ̃ipi, nanañ kim̃isipbi, ni-molo pa t̃iñguk. 38 Nain wolondañgan endi Yesu meñ beu g̃ita Simeon yamb̃im̃bi, endoñ b̃imbi, wolongan gwañgwa wala t̃imbi Yambat we ñim̃iñguk. T̃imbi amatam g̃it̃ik Mesia Jerusalem nasi m̃ilap g̃inañ nanin epmektok indaukak endok mand̃im̃and̃i kuñg̃iñ̃iñ enda Anal̃i gwañgwa wolok indaindanla g̃iñg̃it̃ eni-ta-ñañguk.*

39 Yesu meñ beuli Wopumdok endik̃ñe mandal̃i elak wolok tuop ti-talembi, iset kwesetnan Nasalet Galili kwelan undane ñañg̃iñ̃iñ. 40 T̃imbi gwañgwa win nanand̃in kindeml̃i g̃inan tokñeumbi, bendi kwambiñ daumbi, Yambatti g̃inañ kindem ti-ñim̃iñguk.

Yesu gwañgwal̃i Beulok ilan palektok nand̃iñguk

41 Gw̃ilat tuop kamaikamai nain† indal̃iñgukta, Yesulok meñ beuli Jerusalem pa ñayañg̃im̃ik. 42 T̃imbi Yesulok gw̃ilat 12† t̃imb̃im̃bi, tañg̃im̃ik tuop klembi, Jerusalem londepi Yesu g̃ita ñañg̃im̃ik. 43 Ña pakap, gw̃ilat taleumbi, ilan undane ñandepi, Yesu gwañgwa en Jerusalem kandañ

* 2:24: Kisim Bek 22:29, 34:19, Wok Pris 12:6-8 * 2:38: Jerusalem win Israel amatam g̃it̃ik endok plon e-yout t̃ilak. † 2:41: Gw̃ilat wolonda Israel amatamdi Yambatti Isip kwelan epm̃iñguk win nandi-pakañ. ‡ 2:42: Juda amatamdi ñ̃nd̃iñ nand̃iñg̃iñ̃iñ: gwañgwa no gw̃ilat 12 omb̃ilak en ip amalok jimba plon tomlak.

sakñelam pakuk wïn nïm ka-nandïmbi kañip ñaňgïmïk. ⁴⁴ Endi “Tua en amatam asup telak ñañ endok boňgïpsïnan ñalak” wïndïñ nandïñïpi, sandap noňgan nandï-bendi nïmnat telak ñaňgïmïk. Ñambi, kusei kïmïpi, sambatsettok ba nosettok boňgïpsïnan lonjïňgïmïk. ⁴⁵ Lonjï nïm kañibi, undane Jelusalem ñañïpi lonjïňgïmïk.

⁴⁶ Tim sandap tïpet gït no lonjïlonjï kena tï-ñambi, gwaňgwa tapma it sañ jimba gïnañ tïmbi indaumbi, kaňgïmïk wïn: endï endaut ama endok boňgïpsïnan pipapi, mandanjï nandïmbi, wolok kuseila enï-nandï pa tïnguk. ⁴⁷ Endï mandanjï nandï-daklembi, kindem tambane-semgukta tïmbi ama endok mandan nandïñgïlïñ endï gïtikgandï nandï-sïlikñembi, nanandï kena tïngïlïñ. ⁴⁸ Tïmbi meñ beulï en kañibi ka-sïlikñembi, meñli nïnguk, “Gwaňgwa kambak, nekta ñïndïñ sïnik ñïlamïtañ? Nandïlañ, beka nïtï gep lonjï kuñïpi, nandï-bendi wopum tï-gamamïk.” ⁴⁹ Eumbi enguk, “Nïtek tïmbi nep lonjïm kuamïk? Nak Bepnalok ilnan ñolok palettok een wïn sïtï nïm nandïñgïmïk ba?” ⁵⁰ Wïndïñ eumbi, manda wolok kusei nïm nandï-dakleňgïmïk. ⁵¹ Tïmbi walinin meñ beu gïta pïmbi, Nasalet it kwelan undane ñambi, endok kapmainjetnan kuňguk. Tïmbi meñli nepek gïtik gwaňgwalok plon indaňguk wïn gïnan gïnañ nandï-dasimbi kïmït-nandï-kuňguk.

⁵² Tïmbi Yesulok pïňgïulï bendï wopum daumbi, nanandïn bo wïndïňgangot tïngukta Yambat ba amalï bo wïndïňgot nandï-koňgom tï-ñïmïngïlïñ.

3

Yoanelï Wopumdok telak tï-dïndïme kena tïnguk

¹ Tïmbi Sisa Taibelius endï Roma kwet tuop wolok ama wapmañjï kuumbi, gwïlat 15 tïmbi dumalaňguk. Wolonda Pontius Pilatolï Sisa-lok kapmai kumbi, Judia distrik ka-dïkñeumbi, Elottï Galili distrik ka-dïkñeňguk. Tïmbi Elottok konombal Filiptï Itulia gït Tlakonitis distrik ka-dïkñeumbi, Lisanasï Abilene distrik ka-dïkñeňguk. ² Tïmbi Anas en gïta Kaiafas endï tapma amalok telak damanjï kuňgïmïk. Nain wolonda Yoane Sakalaialok nïñañ endï kwet ama nïmnatnan kuňguk. Kuumbi, Yambattï manda nïmbïmbi, ³ Jodan tuk baliliñ tuop kuñïpi, manda eu pïumbi, amatamda ñïndïñ enguk, “Yambattï yomjï bi-samektok sïndï gïnañ tambatambattok tuk inekalïñ.”

⁴ Yoanelï kena tïnguk wïn plofet Aisaialï manda no youkuk wolok tuop indaňguk. Endok mandan pepa kwasa gïnañ ñïndïñ youyoulïn patak, “Ama nolï kwet ama nïmnatnan kuñïpi, ñïndïñ kïtlak, ‘Wopumdok telak tï-dïndïm e-ñïmït! Telak kelam tï-dïndïm e-ñïmïnekalïñ!

⁵ Kwet wïlïñ gïtik taplium tokñeumbi, kwet jaňgïn ba kwet kïmïn gïtik tï-jamilenekalïñ. Tïmbi telak kelam tï-dïndïm embi, telak lopilat yout dïndïmembi tïmbi jambilaukak.

⁶ Tïmbi amatam gïtikgandï Yambattï telak nïtek plon epma tïkeukak wïn ka-nandïnekalïñ.’”^{*} Aisaialï manda wïndïñ youkut wolok tuop Yoanelï tïnguk.

⁷ Tïmbi nain tuop ama kïmïn wopumgandï Yoaneloñ bïmbi, gïnañ tambatambattok tuk i-semektok nïmbïmbi, ñïndïñ pa enïlïnguk, “Malet

^{*} 3:6: Aisaia 40:3-5

sañandok komblinñii, sindi nokoñ bimbibi, tukgot inelñndok nandañ ba? Nindi sanbimbibi, telak windiñ Yambattok gimbit inda-samekak win maklenelñ? Sindi kolanjilok kijnanjli sapma kleuktok nandañda, ⁸ ginañji tambanemi, woloq bien kuñgunjanan tmbi indaumbi, ginañji ginaññiñdiñ nım nandinekalñ, ‘Bep paññi Ablaam endok kindemla tmbi Yambattok gimbit maklenekamñ.’ Nak sanba nandiwit: Yambatti kindem kawat ñin ep tikileumbi, Ablaamdok komblinñii indanelñ win! Wala tmbi sindi bien kindem nım laliyañda, kilamek! ⁹ Kapinoñgo komba kuseinan ikan kımıkımılın patak. Komba bien kindem nım pa laliyañ gitik win jınbım gılo-taleumbi, komba ginañ kolı pım dıukak.”

¹⁰ Tmbi amatamdı ni-nandımbi eñgılıñ, “Wıñdiñda nıtek tınekamıñ?”

¹¹ Eumbi tambane enguk, “No endı kiupı tıpet palmılakta, ama no kiupı nımnat endo no mılok. Ba nanala windiñgangot tılok.” ¹² Tmbi takis epep ama dıwin endı windiñgot tuk i-semektok bimbibi ni-nandımbi eñgılıñ, “Endaut, nıñdi nıtek tınekamıñ?” ¹³ Eumbi enguk, “Sıñdi gavmandı takis epnelñndok elak woloq tuopgot epbi, nım maklenekalıñ.” ¹⁴ Tmbi mik amalı windiñgangot ni-nandımbi eñgılıñ, “Tımbi nıñdıla nıtek tınekamıñ?” Eumbi enguk, “Sıñdi ama nolok mıñem kasılenelñndok tıpiñpiñe nım tı-ñımmekalıñ, ba manda plon sıñgin joñgo nım sinekalıñ. Tambo sıñdi kenanjilok tuan samañ wala nandum tuop tımbek.”

¹⁵ Tmbi amatam Yoanelok mandan nandıñgılıñ endok gıñanjı mlalımbi, ginañji ginaññiñdiñ eñgılıñ, ‘Mesia en wakan bek’. Wıñdiñ nandı-kwınakwınalembi, nıtek indawık wala mandıñgılıñ. ¹⁶ Tmbi Yoanelı amatam gıtıkta nıñdiñ tambane enguk, “Nakta tukgot i-sam tı-kulet. Gan ama no indaup tılak endok gembıñlı nak napma klelak. Endı wakan Dıñdım Woñ komanat i-samekak. Tımbi nak pımbıñen ñandın ñalı endok kesii gwılap kiundımettok tuop nım. ¹⁷ Ama no plaua mıñjıp gıt gwılap ep danbi, mıñjıp wısi-kopi, gwılap ba kılıkılık siu dılak, windiñgangot ama indaup tılak endı amatam ep danbi, gıñgıtñii epbi, dıwin komba taletalen nımnat ginañ ep siu dınekalıñ.”

¹⁸ Yoanelı windiñ embi, molo manda dıwin asup eñıpi, gıñgıt manda kindem amatamda enı-ta-kuñguk. ¹⁹ Tımbi ama wapmañ Elottı konombal Filip endok tamın Elodias matıkeñguk ba tı-bomboe kusei kusei dıwin tıñgukta tımbi Yoanelı pa ni-ñombıñguk. ²⁰ Gan Elottı tı-bomboen wın nım ka-daklembi, nombo yousımbi, Yoane tıkembı, it kwambıñ ginañ kımılım pıñguk.

²¹ Yoanelı amatam gıtık ginañji tambıneñgılıñ wın tuk i-semñıpi, Yesu bo tuk i-ñıñmıñguk. Tuk i-ñıñmımbi, nımolo tıñılımbi, kunum ginañ dılı tombımbi, ²² Dıñdım Woñdı inda-daklembi, monık mambaip walan indambi, endok plon pı pipakuk. Tımbi kunum ginañ nanın kıtıkıtı no ñıñdiñ kıtıu pıñguk, “Dık niñana noñgan sınık. Nak ginañnalı gep kasılembi, dıka walena kindem dalak.”

Yesu Mesialok bep paññiilok kot sambat

²³ Yesulı gwılat 30 nıtepek ombımbi, kenan kusei kımıkuk. Amatam endo nandıñgılıñ en Joseptok nıññañ. Tımbi Josep endı Elilok komblin, ²⁴ Eli wın Matattok komblin, Matat wın Livailok komblin, Livai wın Melkilok komblin, Melki wın Janailok komblin, Janai wın Joseptok komblin, ²⁵ Josep wın Matatiaslok komblin, Matatias wın Amoslok komblin, Amos wın Nahumlok komblin, Nahum wın Esilok komblin, Esli wın Nagailok komblin, ²⁶ Nagai wın Maattok komblin, Maat wın Matatiaslok komblin, Matatias wın Semeindok komblin, Semein wın Joseptok komblin, Josek

wın Jodalok komblin, ²⁷ Joda wın Joanandok komblin, Joanan wın Resalok komblin, Resa wın Selubabelok komblin, Selubabel wın Sealtielok komblin, Sealtiel wın Nelilok komblin, ²⁸ Neli wın Melkilok komblin, Melki wın Adilok komblin, Adi wın Kosamlok komblin, Kosam wın Elmadamdok komblin, Elmadam wın Erlok komblin, ²⁹ Er wın Josualok komblin, Josua wın Eliesellok komblin, Eliesel wın Jolimlok komblin, Jolim wın Matattok komblin, Mattat wın Livailok komblin, ³⁰ Livai wın Simeondok komblin, Simeon wın Judalok komblin, Juda wın Joseptok komblin, Josep wın Jonamlok komblin, Jonam wın Eliakimlok komblin, ³¹ Eliakim wın Melealok komblin, Melea wın Menalok komblin, Mena wın Matatalok komblin, Matata wın Natandok komblin, Natan wın Devittok komblin, ³² Devit wın Jesilok komblin, Jesi wın Obettok komblin, Obet wın Boaslok komblin, Boas wın Salmondok komblin, Salmon wın Nasondok komblin, ³³ Nason wın Aminadaptok komblin, Aminadap wın Atmindok komblin, Atmin wın Arnilok komblin, Arni wın Heslondok komblin, Heslon wın Peleslok komblin, Peles wın Judalok komblin, ³⁴ Juda wın Jekoptok komblin, Jekop wın Aisaktok komblin, Aisak wın Ablaamdok komblin, Ablaam wın Telalok komblin, Tela wın Nahollok komblin, ³⁵ Nahol wın Seluktok komblin, Seluk wın Reulok komblin, Reu wın Pelektok komblin, Pelek wın Ebellok komblin, Ebel wın Selalok komblin, ³⁶ Sela wın Kainandok komblin, Kainan wın Alpaksattok komblin, Alpaksat wın Semdok komblin, Sem wın Noalok komblin, Noa wın Lamettok komblin, ³⁷ Lamek wın Metuselalok komblin, Metusela wın Enoktok komblin, Enok wın Jalettok komblin, Jalet wın Maalalellok komblin, Maalalel wın Kainandok komblin, ³⁸ Kainan wın Enoslok komblin, Enos wın Settok komblin, Set wın Adamdok komblin, tımbi Adam wın Yambattı tımbi indañguk.

4

Satandı Yesu tı-kuyuk tı-ñı-mıñguk

¹ Tımbi Yesulı tuk i-taleumbi, Dındım Woñdı gınan gınañ tokñe palımgukta nañgıłımbi, Jodan tuk bim kwet ama nımnatnan ña kuñguk.

² Wandıñ tim sandap 40 dou mılat tı-kuñımbi, Satandı tı-kuyuk pa tı-ñı-mıñguk. Nain wolonda nanañ no nım nam, slak kuñımbi, tim sandap walı taleumbi, nanañ gawat tıñguk. ³ Tımbi Satandı ñındıñ nıñguk, “Dık Yambattok Nıñan sınıkta, kusaka tımbı dakleuktok kawat ñın nımbımbi, nanañ indawın!” ⁴ Eumbi tambane nıñguk, “Wındıñ nım. Yambattok manda no ñındıñ youyoulin patak, ‘Ama nanañıñgot kuñgun mıuktok tuop nım.’”*

⁵ Tımbi Satandı kwet loloñen nolok nañgıp lombi, kwet tuop amatam kusei kusei kuañ wın gıtıkgan walawalan nomık nain dumangan daulımbi ⁶ nıñguk, “Kwet gıtık wolok gembın ba paman wın nokok kıtınanan kımıñim ka-dıkñelet, wala tımbi ama nola ba nola mımlılok nandımbi, kındem kiinan kımılet. Nepek gıtık wın dık gam-taletalelok nandılet, ⁷ wın tıkap dık kesıtınanan mılelem tı-nameñda, nepenepek gıtık wın dıkok gıñgıt tı-taleutak.” ⁸ Eumbi tambane nıñguk, “Yambattok manda no ñındıñ youyoulin patak, ‘Dık Wopum Yambatka mılelem tı-ñı-mımbi, en noñgangot kımıt-klelok.’”*

⁹ Tımbi Satandı Yesu nañgıpi, Jerusalem tapma it pendım kusip plon lo kımıpi nınguk, “Dık Yambattok Nıñañ sınıkta, ñınanın dıkopi ma pı! ¹⁰ Kusei ñındıñda dık nım kolautañ: Yambatta manda no ñındıñ

youyoulin patak, 'Endi eñaloñiilok kisinan gapipi, gambi-dikñenelñdok enbekak.' ¹¹ No win ñindin, 'Endi kisili gep wit-ta-loumbi, kawatti kesika nim gaulek.' *¹² Eumbi tambane nñguk, "Yambattok manda ñindin elak, 'Dik Wopum Yambatka endok gembin inda-dakleuktok ti-kuyuk nim ti-ñimekañ.'" *

¹³ Satandi ti-kuyuk kusei kusei gitik ti-ñim mum taleumbi, "Nain nolamek" embi kañ bimbi ñaṅguk.

Ama Sisirik Yesu endi enlok kusein tmbi dakleṅguk

Yesu enlok kusein Nasalet it kwelan eu dakleṅguk

¹⁴ Tmbi Yesuli Galili kwelan undane ñambi, Dindim Woñdok gemb plon kulñgukta endok giṅgit wali kwet kle-gimbup pakañ tuop sapakñaneṅguk.

¹⁵ Tmbi endi kwet wolok kle-gimbut kuñipi, it kiyaunji ginañ giṅgit manda eni-daut ti-sem pa tmbimbi, amatam gitikti koi giṅgit tike-loṅgilin.

¹⁶ Tmbi Nasalet it kwet kandañ pap bendiṅguknan bo ña tomguk. Tombi, Sabat patnandi nain indaumbi, ep tindin klembi, it kiyau ginañ loṅguk. Lombi, manda pinat-semepi mlalimbi, ¹⁷ plofet Aisaiali manda youkuk win tikembi, enda mñgilin. Mumbi pisapi, manda ñindin pakuk win tmbi indaumbi pinat-semguk,

¹⁸ "Wopumdi giṅgit manda kindem ama pmbiñesila enbettok nanbi taleṅguk,

wala tmbi endok Woñdi gembin namlak.

Endi manda ñindin ewa piuktok nani-mukuk:

toptop kolan plon pakañ win pisat-semnekalin,

ba dausi sipm+sipmin endok dausi tmbi tom-semnekalin.

Tmbi endi ñindin tmbettok nani-mukuk:

nak ama ep pi yaliumbi pmbiñen kuañ endok mlapsi tmba taleukak,

¹⁹ ba Wopumdi amatamñii wale kindem ti-semsemlok nain indalak win ewa piukak.*

²⁰ Manda windin pinat-talembi, pepa kwasa win kwasanembi, it kiyau kena amala binda mmbi, amatam eni-daut ti-semektok pipakuk. Tmbi it kiyau ginañ pakilin endi gitikgandi daut endañgot deiṅgilin.

²¹ Tmbi Yesuli kusei kimipi, manda ñindin enguk, "Giṅgit manda pinalam nandañ wal man ñindinṅgit bien inda-daklelak." ²² Windin eumbi, amatam gitikti ni-kindem dambi, mandan nandum galknat sinik tiṅgukta nanandi kena tmbi eṅgilin, "Nitek tmbi Joseptok nñgan wali manda wandin elak?" ²³ Eumbi enguk, "Biañganak, sindi eyout manda ñindin naninetañ, 'Tmbi kindenda ama, dik ditnalok piṅgipka tmbi kindem da-mek', win Kapaneam it kwelan kena tmbim giṅgitka nandiṅgimñ, windiṅgangot ñolok ika kuseinan tmbimbi kana!"

²⁴ Windin embi yousimbi enguk, "Nak biañgan sanba: plofet ama no enlok ilan nasili not nim pa ti-ñimañ. ²⁵ Sindi plofet Elia nek tiṅguk win nandi-ñimti: endi kuñimbi, gwilat tipet git no git yakip kit tambon noñgan gwi no nim pumbi, kwet tuop nanañ map wopum indañguk. Nak biañgan sanlet: nain wolonda Israel kwelan Juda tam kanjak asupgan kuñgilin, ²⁶ gan Yambatti Elia win endoñ nim ni-mupi, endi Sidon kandañ tam kanjak no Salefat it kwelan kuṅguk endoñnan ni-mulim ñambi tike kimikuk. ²⁷ Tmbi plofet Elisali kuñimbi, Israel kwelan Juda amatam

asupti wanda kwambiñ yambo mawatsiat kuñgılıñ. Gan Elisali endoñnan nanin no nım tımbı kındem dañguk, endı ama no koi Naman Silia kwelan nanin en noñgangot tımbı kındem dañguk.”

²⁸ Tımbı it kiyau gınañ pakılıñdı Yesulok manda wın nandımbı, gınañjı komba dıumbı ²⁹ mılapi, en it kwet pawan kle munjulım ñağguk. Isı kwesi wın ket kımın plon pakukta, jımbıñ malapnan tıke nağgıp ñambi, munjut kolı pıuktok ñağgılıñ. ³⁰ Gan endı undanembi, kımın gıtık boğgıpsı gınañ yapma klembı, walinin pı ñağguk. ³¹ Ñambi, it kwet no koi Kapaneam Galili kwelan patak wandıñ pı tımbı pakuk. Papi, Sabat patnandı nainda gıñgıt manda enı-daut sem pa tılıñguk. ³² Endı ama biesılı manda gembınat eañ wındıñ eñgukta tımbı nandı-gıtıñgıtık tıñgılıñ.

Yesulı amatam ep tımbı kındem daumbı, gıñgıt manda eu pıñguk

³³ Sabat patnandı nain nola ama no yal kolanlı gınan gınañ pıñguk endı it kiyau gınañ lom pakuk. Endı wopungan kwawa tıñıpi eñguk, ³⁴ “Ei, Yesu Nasalet nanin, dık nektı nındoñ bılañ? Dık nıp tımbı kolaneñdok bılañ ba? Nak kusaka nandılet: dık Yambat enlok kena ama gıñgı sınık wın.” ³⁵ Wındıñ eumbı, yal kolan wın nı-ñombıñıpi eñguk, “Dık mañga masıpbı, amalok gınan nanin lambım po ñau.” Eumbı, yal kolanđı ama wın munjut kolımbı, ama pakılıñ endok boğgıpsınan pıñguk, gan yal endı ama wın nım tımbı kolaumbı, slak lambım po ñağguk. ³⁶ Tımbı amatamđı kundıt wın kañbı ka-sılıkñembi, nanandı kena tımbı, nısıñgan e-nandı tımbı eñgılıñ, “Kai, ama ñalı manda nıtnein sınık elak? Ama yambalat nomık endı yal kolan manda gembınat enbumbı lambım po ñañ!” ³⁷ Yesulı kundıt wandın tımbımbı, endok gıñgıt walı kwet kle-gımbup pakañ tuop sapakñaneñguk.

³⁸ Yesulı it kiyau gınañ nanin pımbı, Simondok ilan loñguk. It wolok Simon yapman tam jımbat tımbı, pıñgıu komba dıumbı pakuk. Tımbı Yesulı en tımbı plap tauktok nı-nandumbı, ³⁹ tam pakuknan lombı mumuñembi, jımbat nı-ñombıumbı, tam wın kañ bıñguk. Wındıñ tımbımbı, tam pıñgıu nandım pañgıtaumbı, plapkan mılapi, Yesu gıt nolıı yambı-dıkñeñguk.

⁴⁰ Maim pıumbı, Sabat patnandı nain taleumbı, amalı nosıı jımbat kuseı kuseı inda-semguk wın Yesuloñ yanağgıp bıumbı, kiilı ama gıtık noñgan noñgan ep kañbı, ep tımbı kındem dañgılıñ. ⁴¹ Tıñıpi, amatam asuptoñ yal kolanjı wakıt ep kle-semumbı, kwawa wopungan tıñıpi po ñambi, ñındıñ eñgılıñ, “Dık Yambattok Nıñañ sınık.” Yal kolan endı Yesu en Mesia Yambattı nı-mukuk wındıñ nandı-ñımıñgılıñ, wala tımbı enombımbı, manda eelok e-kımısıp tı-semguk.

⁴² Kwet salaup tımbımbı, Yesulı it bımbı, pı ña kwet ama nımnatnan ñambi pakuk. Tımbı amalı lonjı kukap tımbı indaumbı, tıke kimbı dambı, en gıta papatok nıñgılıñ, ⁴³ gan endı ñındıñ enguk, “Yambattı amatam yambı-dıkñembi, ama wapmañjı kulak wolok gıñgıt manda kındem ewa pıuktok endı nanı-mukuk, wala tımbı nak it kwet dıwınnan bo ñaıttok een.” ⁴⁴ Wındıñ embi yambık bımbı, ña Judia kwet tuop kumbı, it kiyauñjı gınañ manda eu pıñguk.

5

Petlo gıt nolıılı Yesulok mandala mıkbalak asup tiañeñgılıñ

¹ Nain nola Yesulı Genesalet tuk guañ kınanjatnan ilımbı, amatam kımın wopumdı Yambattok manda nandınepi kle-gımbupı, ñası ñasıñgan

tĩngĩlĩñ. ² Tĩmbi Yesulĩ kĩnanjatnan kĩkeñ tĩpet palĩm kañbi, mĩkbalak epep amalĩ kĩkeñjĩ bĩmbi, lĩksĩ wĩlĩp pakĩlĩñ yambĩnguk. ³ Yambĩm endoñ ñambi, kĩkeñ nolok plon lombi, kĩkeñ molom Simon enda kambak munjulĩm ñaña euktok nĩnguk. Eumbi, wĩndĩñ tĩmbĩmbi, wolok pipapi, gĩngĩt manda enĩ-daut kenan yousĩmbi tĩ-semguk.

⁴ Tĩ-sem-talembi, Simon ñĩndĩñ nĩnguk, “Dĩk tuk guañ boĩngĩpnan ñambi, mĩkbalak epeplok lĩksĩ wĩn mep kĩmĩlĩm gĩnañ ma piwĩt.” ⁵ Eumbi tambane nĩnguk, “Endaut, nĩndĩ tim ombap kena gĩm slakan tĩmĩñ, tĩmbi mĩkbalak bien no nĩm epmĩmĩñ. Gan dĩkok mandala joĩngo bĩndambo lĩk mep kĩmĩlam pĩnetañ.” ⁶ Wĩndĩñ embi, endĩ lĩksĩ mep kĩmĩlĩm piumbi, mĩkbalak asup sĩnĩk melĩmbi, lĩk blaĩnganepeni tĩngĩlĩñ. Wĩndĩñ tĩmbĩmbi, ⁷ nosii dĩwĩn kĩkeñ nolok plon kuĩngĩlĩñ endĩ bĩ ep paĩngĩtanelĩndok kĩt wayo kot-semum bĩmbi, ep paĩngĩtaĩngĩlĩñ. Tĩmbi mĩkbalak kĩkeñ tĩpet wolok gĩnañ ep dasi tokĩneumbi, kĩkeñ tĩpet tuk gĩnañ pĩndepi tĩngĩmĩk.

⁸ Tĩmbi Simon Petlolĩ wĩndĩñ indaum kañbi, Yesu kesiiinan mĩlelem tĩmbi nĩnguk, “Wopum, nak ama yomnat, kak nambĩmbi ñau.” ⁹ Kusei ñĩndĩñda endĩ wĩndĩñ tĩnguk: en wakĩt ama gĩtik en gĩta kĩkeñ plon pakĩlĩñ endĩ mĩkbalak asup epgĩlĩnda tĩmbi mĩsĩmbi, nanandĩ kena tĩngĩlĩñ. ¹⁰ Tĩmbi Sebedilok nĩñañĩt tĩpet Yakobo gĩt Yoane Simon gĩta mĩkbalak epep kena pa tĩngĩmĩk endĩ wĩndĩngangot tĩngĩmĩk. Tĩmbi Yesulĩ Simon nĩmbi eĩnguk, “Nĩm mĩsĩwĩñ. Dĩk mĩkbalak tiatia tĩlaĩndĩ gamanda amatam enĩ-tiatia kena tĩmbi kuukañ.” Wĩndĩñ eumbi, ¹¹ endĩ kĩkeñ ep tiaĩneumbi, kĩnanjat kwambĩñan lombi, nepenepek gĩtik bĩ-talembi, Yesulok gwaĩngwa indambi, en kle kuĩngĩlĩñ.

Yesulĩ ama jĩmbat yambo mawalat no tĩmbĩ kĩndem daĩnguk

¹² Yesulĩ Juda amatamdok it kwet no pakuk wandĩñ kuĩñĩmbi, ama no piĩngĩtu gwĩlap gĩtik yambo mawattĩ sipmĩnguk endĩ bĩm Yesu kañbi, pi pĩm timan dai kwet plon kĩmĩp pĩndĩm papi, nĩ-kukulembi eĩnguk, “Wopum, tĩkap dĩk nep kĩmĩlep nandĩlaĩnda, guma jĩmbatna tĩmbĩ taleumbi, kĩndem dawa.” ¹³ Eumbi, kũ kot suapi, ama wĩn tĩke-kañbi nĩnguk, “Nak nandĩ-gamlet. Dĩk kĩndem da!” Eumbi, wolongan wanda kwambĩñ walĩ pailĩmbi, kĩndem daĩnguk. ¹⁴ Tĩmbi Yesulĩ manda kwambĩñ nĩmbi eĩnguk, “Nepek inda-gamlak wolok kasat ama nola nĩm tĩ-semekañ. Nĩm sĩnĩk. Dĩk ñambi, gwĩlapka tapma amala daulĩmĩmbi, jĩmbatka talelak wĩn gambĩ-dakleutak. Tĩmbi amatamdĩ wandaĩga biaĩngan ip talek wĩn gambĩ-nandĩnelĩndok dũk tapma tĩmbekañ, wĩn Moselĩ endĩkĩne manda kĩmĩt-ĩnguk wolok tuop.”

Yesulĩ wĩndĩñ eĩnguk, ¹⁵ gan kena tĩnguk wolok gĩngĩtĩ sapakĩane sĩnĩk taumbi, amatam asupgandĩ mandan nandĩnepi ba jĩmbatsĩ kle-semektok Yesuloĩ bĩmbi, kĩmĩn pa tĩtaĩngĩlĩñ. ¹⁶ Gan Yesulĩ wandĩngan embi, yambĩk bĩmbi, engan kwet ama nĩmnatnan ñam, nĩmolo pa tĩlĩnguk.

Yesulĩ yom bĩmbilok gembĩ palmĩnguk wĩn daut semguk

¹⁷ Nain nola Yesulĩ amatam enĩ-daut tĩ-semĩlĩmbi, Falisi ama gĩta endĩkĩne manda nandĩ-tale ama endĩ lo ñasĩngan pipakĩlĩñ. Endĩ Jelusalem ba it kwet gĩtik Galili ba Judia kwelan pakañ walĩn bĩmbĩn. Tĩmbi Wopumdok gembĩn jĩmbatsĩat ep tĩmbĩ kĩndem dalok Yesuloĩ palmĩnguk. ¹⁸ Nain wolonda ama dĩwĩndĩ nosĩ no kũ kesii dalandan taĩgo plon taĩgonem bĩmbi, Yesulĩ it pakuknan lom dainan kĩmĩtnelĩndok tĩ-tlakĩlĩñ. ¹⁹ Amatamdĩ it wĩn tokĩneĩngĩlĩnda tĩmbi endĩ it gĩnaĩnan bem lonelĩndok

tuop n̄m, wala t̄mbi endi it pend̄m bat wolok lombi, pend̄m wiap blanganembi, toali tañgo plon top gilim dambi, bium pi amatam boñḡps̄inan Yesulok kuañnan p̄ñguk. ²⁰ W̄ndiñ t̄mbi+mbi, Yesuli nanand̄i kilikt̄nj̄lok bien ka-nand̄mbi, ama wala ñ̄ndiñ n̄ñguk, “Notna, yomga ḡtik win bi-gam-taletalen.” W̄ndiñ eumbi, ²¹ end̄ikñe manda nandi-tale ḡt Falisi ama end̄i kusei k̄m̄pi, n̄s̄ñgan ñ̄ndiñ e-nand̄i t̄ñḡl̄ñ, “Yakii, ama manda winj̄t elak win en nin? W̄n Yambat en noñganl̄ñgot yom bimbilok gemb̄n palm̄lak yañ!” *

²² T̄mbi Yesuli ḡnañ nanand̄nj̄i ka-nand̄mbi eni-nand̄mbi eñguk, “Kusei n̄tehta s̄nd̄i ḡnañj̄i ḡnañ w̄ndiñ e-nand̄i tañ? ²³ Gemb̄i n̄m pat-namumda, nak ‘Yomga bi-gam-taletalen’ n̄mbambi, ba ‘M̄lapi ñau’ n̄mbambi, bien k̄ndem indauk ba? N̄m ya! ²⁴ Gan nak Ama Sis̄n̄kt̄i kwelan ñolok yom bimbilok gemb̄n pat-namlak w̄n s̄nd̄i namb̄-daklenel̄ñdok nak ñ̄ndiñ t̄mbetet.” W̄ndiñ eñ̄pi, ama kii kesii dalandanla n̄mbi eñguk, “Nak ganlet: d̄k m̄lapi, ipatka t̄kembali, ikanan ñau.” Eumbi, ²⁵ wolongan ama wali daus̄nangan m̄lapi, ipal t̄kembali, ilan ñañ̄pi, Yambat n̄-k̄ndem dañguk. ²⁶ T̄mbi amatam ḡtik̄t̄i w̄n ka s̄l̄k̄ñembi, nanand̄nj̄i n̄m dakleumbi, nepek m̄s̄m̄s̄n kañḡl̄ñ wala Yambat n̄-ta-loñ̄pi, n̄s̄ñgan ñ̄ndiñ eñḡl̄ñ, “Man nepek ḡtik̄ñin indaumbi kamiñ.”

Yesuli yom ama ep tiañeupi indañguk

²⁷ Wolok siñgi kandañ Yesuli walinin p̄m ñambi, takis epep ama no koi Livai en takis epep ilan pal̄mbi kañbi, ñ̄ndiñ n̄ñguk, “D̄k b̄m nep kle ku.” W̄ndiñ eumbi, ²⁸ Livail̄i kenalok nepenepel ḡtik̄t̄i w̄n bi-talembi m̄lapi, Yesu kleñguk.

²⁹ T̄mbi endi ilan nanañ si-jumut wopungan Yesulok ti-ñ̄m̄mbi, wolongan takis epep ama ba ama d̄w̄n asupgan en ḡta nanañ yakan nañḡl̄ñ. ³⁰ T̄mbi Falisi ama ḡt nos̄i d̄w̄n end̄ikñe manda nandi-taleñḡl̄ñ endi w̄n kañbi nandum p̄umbi, e-balep t̄mbi, Yesulok gwañgwañii ñ̄ndiñ enḡl̄ñ, “S̄nd̄i nekta takis epep ama ba ‘yom ama’ d̄w̄n en ḡta nanañ yakan nañ?” Eumbi, ³¹ Yesuli tambanem enguk, “K̄ndems̄ endi gwasap amaloñ n̄m ñañ, w̄n j̄mbats̄at end̄ñgot gwasap amaloñ ñañ. ³² Ama n̄s̄la nandum d̄nd̄m t̄lak nak en eni-tiañelok kwelan n̄m indañgut, tambo nak yom ama enbambi, ḡnañj̄i tambananel̄ñdok indañgut.”

Yesulok nanand̄n ba ep t̄nd̄n w̄n damanin wandin n̄m

³³ T̄mbi ama d̄w̄ndi Yesu ñ̄ndiñ n̄ñḡl̄ñ, “Yoanelok gwañgwañii endi nain asup nanañ k̄m̄s̄ip̄bi, n̄molo kena pa tañ, t̄mbi Falisi amalok gwañgwanj̄ii endi bo w̄ndiñgangot tañ, gan n̄tehta d̄kok gwañgwañgail̄i nanañ k̄m̄s̄ip̄ nain no n̄m k̄m̄pi, k̄m̄s̄ip̄ pa tañ?” Eumbi, ³⁴ noliilok plon eyout manda ñ̄ndiñ enbi eñguk, “Ama no tam̄n t̄lakta t̄mbi noli ḡta na-s̄l̄s̄l̄i t̄ñ̄l̄mbi, s̄nd̄i k̄ndem noliilok nanañ k̄m̄s̄ip̄ ti-semnel̄ñ ba? N̄m ya! ³⁵ Gan nain indaumbi, kanj̄k̄ñiil̄i ama w̄n yapma t̄kenekal̄ñ. T̄keumek, noliil̄i blan t̄mbi, nanañ k̄m̄s̄ip̄ t̄nekal̄ñ.”

³⁶ W̄ndiñ embi yous̄mbi, nepek komblin ba damanin wala eyout manda ñ̄ndiñ bo enguk, “Ama nol̄i dasindasin komblin blañganembi, kusip t̄kembali, dasindasin damanin mambupmeuk ba? N̄m ya! Endi w̄ndiñ

* 5:21: Juda amalok nanand̄nj̄i w̄n ñ̄ndiñ: no en Yambat esiesi-ñ̄mlak endi t̄ke pi yalilak.

timbekta, dasindasin komblin wɪn kola-ñimɛk, timbi dasindasin kusip komblin wakɪt dasindasin damanin endok tuopset noŋgan nɪm timbek. ³⁷ Timbi wain tul komblin wɪn meme gwɪlap damanin gɪnañ nɪm wɪlɪ gɪlɔlok. Wɪndɪñ timbekta, wain tullɪ bendɪ wopum dambi, meme gwɪlap damanin timbɪ tawa kolaumbi, wain kwelan poŋa pɪ-talewɪk. ³⁸ Wala timbi wain tul komblin wɪn gwɪlap komblin gɪnañ pa wɪlɪ gɪlɔlok. ³⁹ Timbi no en wain tuk damanin naŋguk endɪ wala ‘Koŋgom sɪnɪk’ embi, wain komblin wɪn nambepi kunjɪt talak.”

6

Yesulɪ Sabat patnandɪ nainnan nek tɪndɪlok eu talelak

¹ Sabat patnandɪ nain nola Yesulɪ plaua mɪnjɪp kenanan dɪkɛ ñañɪmbi, gwaŋgwañii en gɪta ñaŋgɪlɪñ endɪ plaua bien mɛp paŋgɪpi, mɪnjɪp kaik naŋgɪlɪñ. ² Timbi Falisi ama dɪwɪndɪ wɪn kañbi, nandum tuop nɪm timbɪmbi engɪlɪñ, “Nɪtek timbi sɪndɪ Sabattok endɪkɛ manda wɪpi, kena nɪm tɪndɪlok elak wɪn tañ?”

³ Timbi Yesulɪ tambane enguk, “Endɪkɛ manda wɪwɪttok kandañ sɪndɪ Devit gɪta nolilɪ nanañ gawat palɪñɪmbi, nɪtek tɪŋguk wolok kasat wɪn nɪm pinap nandañ ba? ⁴ Endɪ Yambattok ilan lombi, plaua nanañ endok bi-ñɪmɪmɪn wɪn mɛpi naŋguk. Endɪkɛ mandalɪ elak wolok tuop nanañ wɪn tapma ama endɪŋgot nanalok, gan Devittɪ wɪn joŋgo mɛp nambi, nolilɪ bo emumbi naŋgɪlɪñ.”* ⁵ Wɪndɪñ embi yousɪmbi enguk, “Nak Ama Sisɪnɪktɪ Sabat patnandɪ naindok molomda timbi wolonda nek guma tɪndɪlok wɪn ewa talelak.”

⁶ Sabat patnandɪ nain no indaumbi, Yesulɪ it kiyau gɪnañ lombi, enɪ-daut tɪ-palɪñɪmbi, ama no kii dɪndɪm dalandaŋguk endɪ bo wolok bɪm pakuk. ⁷ Timbi Falisi gɪta endɪkɛ manda nandɪ-tale ama endɪ Yesu kɪt yout tɪ-ñɪmnelɪndok kusei lonjɪŋgɪlɪñ, wɪndɪnda endɪ Yesulɪ Sabat patnandɪ nainnan ama no timbɪ kɪndem dauk ba nɪm wolok ka-tuakɪlɪñ. ⁸ Gan Yesulɪ nanandɪnjɪ wɪn ka-nandɪmbi, ama kii dalandan wɪn kɪtɪ-ñɪmɪmbi nɪŋguk, “Mɪlap bɪmbi, ñolok it!” Wɪndɪñ eumbi mɪlapi, dausɪnan ikuk. ⁹ Timbi Yesulɪ enbi eŋguk, “Nak ñɪndɪñ sanɪ-nandutet: Sabattok endɪkɛ mandalɪ nek tɪneŋdok nandɪ-nɪmlak - ama timbɪ kɪndem dalok ba ama timbɪ kolalok, kuŋgun tɪke-kɪmɪttok ba timbɪ kɪmlɔk?” Wɪndɪñ embi, ¹⁰ amatam wolok pakɪlɪñ yambɪ-ta-ña-talembi, ama kii dalandan ñɪndɪñ nɪŋguk, “Kɪka kot suat” nɪmbɪmbi, wɪndɪñ timbɪmbi, kiilɪ salaptambi, kɪndem daŋguk.

¹¹ Timbi gimbit wopumɪ ama biesɪlok gɪnañjɪ tokɛumbi, Yesu nɪtek timbɪ kolanelɪndok wala nɪsɪŋgan e-nandɪ tɪŋgɪlɪñ.

Ama Sisɪnɪk Yesu endɪ ama nin en kle-kuŋgɪlɪñ eni-daut tɪ-semguk

Yesulɪ gwaŋgwa 12 ep danguk

¹² Nain wolonda Yesulɪ nɪmolo timbepi kwet jaŋgɪnnan lombi, tim ombap Yambat nɪmolo tɪ-ñɪmɪŋguk. ¹³ Kwet salaumbi, ama asup en kleaŋgɪlɪñ kɪtɪ-semum bɪumbi, endok boŋgɪpsɪnan nanin ama 12gɔt ep danbi, ‘enɪmumulɪn’ kot emguk. ¹⁴ Ama ep danguk endok kosɪ ñɪndɪñ:

* **6:4:** Devittɪ endɪkɛ manda wɪkuk, gaŋgan Yambattɪ gimbit nɪm tɪ-ñɪmɪŋgukta timbi Yesulɪ Falisi amalɪ enlok gwaŋgwañilɪla gimbit nɪm tɪ-semnelɪndok eŋguk.

Simon (koi no Petlo kitin̄guk), t̄m kwayañ Andlu, Yakobo, Yoane, Filip, t̄m Batlomio, ¹⁵ Matayo, Tomas, t̄m Yakobo Alifaielok n̄ñañ, t̄m Simon koi w̄n ‘Selot ama’ kitin̄gilañ, ¹⁶ t̄m Judas Yakobo n̄ñañ, ḡta Judas Iskaliot, ama nin siñgi Yesu bola ti-ñim̄nguk.

Amatam n̄itein endi d̄w̄in yapma kle-pakañ?

¹⁷ Timbi Yesul̄ gwañgwañii ep danguk en ḡta kwet jañgin̄nan nanin p̄mbi, kwet k̄mbat nolok tomb̄mbi, gwañgwañii asupgan d̄w̄ind̄ en ḡta wand̄ñ pak̄ilañ. Timbi endiñgot n̄m, w̄n amatam k̄m̄n wopum Judia kwet tuop nanin ba Jerusalem nanin, ba Tilo Sidon it kwet t̄pet tuk kimb̄ñ baliliñ pakam̄kn̄an nanin ¹⁸ endi Yesul̄ manda eumbi nand̄nel̄ñdok ba j̄mbats̄ ep kle-kot ti-semektok bi pal̄mbi nandi-sem̄bi, ama d̄w̄in yal koland̄ m̄lap emguk w̄n bo ep timbi k̄ndem dañguk. ¹⁹ Timbi amatam k̄m̄n wopum endi Yambatt̄ Yesu gemb̄ m̄umbi, amatam ḡtik ep timbi k̄ndem daumbi kañḡilañ, wala timbi endi t̄ike-ka t̄nel̄ñdok bañak lonj̄ñgilañ.

²⁰ Timbi Yesul̄ gwañgwañiiloñ dei yamb̄mbi, ñ̄nd̄ñ enguk, “Amatam n̄is̄la nandum p̄mb̄ñen t̄lak sindi wakan Yambattok ḡñḡt̄ñii indambi kuañ, wala timbi sindi amatam d̄w̄in yapma kle-pakañ.

²¹ Man ñ̄nd̄ñḡit nepenepekta lonj̄ kuañ sindi wakan Yambatt̄ sep timbi tok̄ñenekalañ, wala timbi sindi amatam d̄w̄in yapma kle-pakañ.

Man ñ̄nd̄ñḡit simba blan plon kuañ sindi wakan simba sasat plon kunekalañ, wala timbi sindi amatam d̄w̄in yapma kle-pakañ.

²² Sindi nak Ama Sis̄nik nep kle-kuañda timbi amatamd̄ nandi-kola ti-samañ, ba n̄silok boñḡips̄nan nanin sep kle-kotnel̄ñdok sani-suambapi, kos̄ timbi kolalak, nain wolonda sindi amatam d̄w̄in yapma kle-pakañ.

²³ W̄nd̄ñ inda-samekaknan walenj̄ k̄ndem daumbi, sil̄is̄i wopum inda-samumbi, kusei ñ̄nd̄ñda d̄kond̄kot t̄nekal̄ñ:

bep pañjii endi p̄lofet ama damañgan kuñḡilañ
enda w̄nd̄ñgangot pa ti-semumbi,
tuanj̄ wopum kunum ḡnañ kas̄leñḡilañ,
timbi sindi w̄nd̄ñgangot kas̄lenekalañ.

²⁴ Gan m̄nem kw̄il̄kw̄il̄nj̄ wopum sindi blas̄ñgan, w̄n sindi ikan nepenepesi k̄ndem ḡtik w̄n kas̄le-taleañ.

²⁵ Man ñ̄nd̄ñḡit n̄m ti-blamblaem kuañ sindi blas̄ñgan, w̄n sindi lonj̄ ti-kunekalañ.

Man ñ̄nd̄ñḡit simba sasat k̄ndem plon kuañ sindi blas̄ñgan, w̄n sindi kukulembi, simba blan plon kunekalañ.

²⁶ Amatam ḡtik̄ti sindok kos̄ t̄ike-lonekalañ wolonda sindi blas̄ñgan!

Neta, bep pañjiil̄ p̄lofet ama juluñgan
endok kos̄ pa t̄ike-loñḡilañ,
gan Yambatt̄ p̄lofet ama wandin w̄n yalam̄kuk.”

Ep t̄ind̄n k̄ndem amatam tambon n̄m̄nat t̄-sem ti-kunekalañ

²⁷ Yesul̄ yous̄mbi enguk, “Mandana t̄kem̄bi kuañ sinda ñ̄nd̄ñ sanlet: sindi kanj̄ksii ḡnañ k̄ndem ti-sem-ta-kunekalañ, w̄n nandi-kola ti-samañ

enda ti-kindekindem ti-sem-ta-kunekaliñ, ²⁸ yala ti-samañ enda gwilam ti-sem-ta-kunekaliñ, kolan ti-samañ enda nimolo ti-sem-ta-kunekaliñ.

²⁹ Ama noli bumga tambon witakta, tambon bo wilektok tambaneñimekañ. Ba noli sauloñga galom ti-ke-gamlakta, kiupñga bo bi-ñim+umbi ti-keukak. ³⁰ Dik nepek nola gani-nandi tañ enda emekañ, ba noli nepenepeka galom mep gamlak ombi-gamektok nim ni-gñgñeukañ. ³¹ Ep tindin gitik dik nandi-galk tambu, amatamdi dika windiñ ti-gamnelindok nandi-semalañ, dik bo windiñgan ti-sem-ta-kuukañ.

³² Tikap dik amali ginañ kindem ti-gamañ endañgot ginañ kindem ti-semiñda, nekta Yambatti gani-kindem dawik? Yom ama endi bo windiñgangot pa tañ, win endi ama nin ginañ kindem ti-semalak endu ginañ kindem ti-ñimañ. ³³ Ba tikap dik amali kindem ti-gamañ endañgot kindem ti-semiñda, nekta Yambatti gani-kindem dawik? Yom ama endi bo windiñgangot pa tañ. ³⁴ Ba tikap dik ama nindi tambon ombi-gamnelindok tuop win nandi-kwambiñ dalañ endañgot emiñda, nekta Yambatti gani-kindem dawik? Yom ama endi bo yom amala nepek emañ, win tambon wolok tuopgan ombi-semnelindok windiñ pa tañ.

³⁵ Nim, windiñ nim tilok. Tambo sindi kanjiksi ginañ kindem git kundit kindem ti-sembi, nepek tambon nimnat embi, ombi-samnelindok nim pa mandinekaliñ. Sindi windiñ tinekaliñda, tuanji wopum pat-samekak, timbi sindi Besi Yambat Loloñ Siniñ endok ep tindin klembi, wembe gwañgwañii kuañ win inda-dakleukak. Neta, endi wakan ama kolan pa tañ ba simba kindem manda nim pa eañ endu kindem pa ti-semalak. ³⁶ Bepsili amatam ginañ busuk ti-semalakta, windiñgangot sindi ginañ busuk ti-semnekaliñ.

³⁷ Sindi amatam eni-pi nim ti-kunekaliñ, timbi Yambatti windiñgangot sani-pi nim timbekak. Sindi amatam yom plon nim ep kimti ti-kunekaliñ, timbi Yambatti windiñgangot yom plon nim sep kimilekak. Sindi amatamdok yomji bi-sem ti-kunekaliñ, timbi Yambatti bo yomji bi-samekak. ³⁸ Sindi amatam plap ti-sem ti-kunekaliñ, timbi Yambatti windiñgangot plap ti-samekak. Sindi plap tañ wolok tuop endi plap ti-sambi, nombu yousimbi, sam tokne sinik taumbi, diwin lamip piukak. Nekta, sindi amala nitik ti-semañ, wolok tuopgan Yambatti sinda bo ti-samekak.”

Ama man mambenji tipet endok telak nim klenekaliñ

³⁹ Timbi Yesuli yousimbi, eyout manda ñindiñ enguk, “Ama dai sipm+sipm+n endi nol no dai sipm+sipm+n gumañ nañglek ba? Nim ya! Win niset tipelat ban ginañ pñdemik bek. ⁴⁰ Gwañgwa no endi ñindaun+n nim maklelak, gan endi nandinandu kena timbi taleumek, endi ñindaunindok tuop indauk bek.

⁴¹ Nitik timbi, dik nokalok dai ginañ kilikilik win kalañ, gan ditnalok dauka ginañ komba bem patak win nim ka-daklelañ? ⁴² Dik komba bem dauka ginañ patak win nim kañbi, nitik nokala ñindiñ nimbeñ, ‘Notna, nak dauka ginañ kilikilik patak win klewa lambi-gamñ.’ Ama man mamben tipelat, dama ditnalok dauka ginañ komba bem patak win kle kopmek, siñgi kandañ ka-dindim embi, nokaloñ dai ginañ kilikilik patak win kindem kleu lambi-ñimek.

⁴³ Komba kindem no endi bien kolan nim pa lalilak, windiñgangot komba kolan no endi bien kindem nim pa lalilak. ⁴⁴ Komba wal+nitein win bienli mek timbi daklelak. Kuañmdi bien mandañ sinik indaumbi tikelok ba? Ba ginjatt+ bien gip indaumbi tikelok ba? Nim ya! ⁴⁵ Amalok kandañ win windiñgot: nepek endok ginan tokne patak wal+wakan man ginañ

lambumbi elak. Wolok tuop nepek k'ndem ama k'ndemli g'nan g'nañ dasi-m'ñguk walı wakan bien k'ndem t'mbı indalak, t'mbi w'ndi'ñgangot nepek kolan ama kolandı g'nan g'nañ dasi-m'ñguk walı wakan bien kolan t'mbı indalak.

⁴⁶ Nekta slakan 'Wopumnı' manjılıñgot pa nanañ, gan manda sanlet wın nım tañgoneañ? ⁴⁷ Ama no nokoñ b'mbi, mandana tıke kulak endı ama nıteın wın sani-daut tı-sametet. ⁴⁸ Endı ama it kwambiñ tıñguk wandin. Endı it k'ndilıñpi, ban ombap k'ndilım pıumbi, ita mambi ilımbi, kawat ta kusei g'nañ meli pıumbi, gembınatgan youlı g'ilım da-taleñguk. Tımbi tuk gwam wopum indambi, it plon suañguk, gan endı tı-k'ndem dañgukta tımbi m'ınjulım, sasik nım tıñguk. ⁴⁹ Tımbi ama no mandana nandı-kımkımmelak endı ama it joñgonjoñgo k'ndikuk wandin. Endı it k'ndilıñpi, ta plongan kımıpi, joñgonjoñgo k'ndikuk. Tımbi tuk gwam wopumdı it wolok plon suambi m'ınjulımbi, platik s'ınk g'ilom pımbi lılime-taleñguk."

Ama Sısınk Yesu endı g'nañ busuk daut semguk

7

Yesulı mik ama telak damanjılok kena gwañgwa jımbalat tımbı k'ndem dañguk

¹ Yesulı manda gıtık wın amatam enbı taleumbi, Kapaneam it kwelan lo ña pakuk. ² Wandıñ kandañ mik ama telak damanjı no pakuk endok kena gwañgwa jımbat wopum tımbi, kımkmılok tuop tıñguk. Endı kena gwañgwa wala nandum loloñ s'ınk tıñgukta tımbi, ³ Yesulok gıñgıt nandımbi, Judalok ama biesı dıwın Yesuloñ enı-mukuk, wın endı Yesu nı-tiañeum bımbi, kena gwañgwa jımbalat tımbı k'ndem dauptok wıñdın tıñguk. ⁴ Tımbi ama walı Yesuloñ ña tombi, mik ama telak damanjılok kasat tı-ñımbi nı-gıñgıneımbi eñgılıñ, "Telak damanjı wın k'ndem tıke-kımıleñdok tuop. ⁵ Nekta, endı Juda nındok sambat nım, ganmek nında g'nañ k'ndem pa tı-nımlak. Tıñpi, it kiyaunı wın endıñgan nıp tımbı plap taumbi indañguk." ⁶ Wıñdın eumbi nandı-semı, en gıta ñañguk.

Ñambi, telak damanjılok il tımbı dumalaumbi, telak damanjılı nolii Yesuloñ enı-mupi, manda ñıñdın kımılmıñguk, "Wopum, slakan kesık gawat nım bıwıñ. Nak kambak ñandin ñolok nekta nokok itnanangan bı nambeñ? ⁷ Nak bo daukanan bımbıla nandıwam mılatalak. Dık slak mandañgot eumbi, kena gwañgwana k'ndem dawın. ⁸ Natna bo ama lolonailok kapmai kulet, tımbi nokok pımbımñennai dıwın kuañ. Nak mik ama nola 'Ñau!' nımbambi ñalak, ba nola 'Bo!' nımbambi pa bılak. Tımbi kena gwañgwana 'Kena ñın tı!' nımbambi, kena wın pa tılak."

⁹ Tımbi Yesulı telak damanjılok manda wala nandı-gıtıñgıtık embi, undane amatam kımın wopum en kle bıñgılıñ yambımbi, ñıñdın enguk, "Nak ñıñdın sanlet: İsael sındok boñgıpsınan bo nak ama nanandı-kılıktınat ñandin no nım kañgut." Wıñdın eumbi, ¹⁰ telak damanjılı nolii enı-mukuk endı bıñdambo undanem ilan ña lombi, kena gwañgwa k'ndem dambi palımbi kañgılıñ.

Yesulı ama sim no kımnan nanın tımbı mıllakuk

¹¹ Nain nım ombataumbi, Yesulı it kwet no koi Nain wandın ñaumbi, gwañgwañii gıt amatam kımın wopumdı en gıta yakan ñañgılıñ. ¹² Ñambi, it kwet sañ yama tımbı dumalaumbi, ama dalandan no tañgonem pıñgılıñ.

Wɪn tam kanjak nolok nɪñañ noŋgan sɪnɪk endɪ sembɪŋguk. Tɪmbi it kwet wɪnasɪ asuptɪ dalandan ba meñ ep klembi pɪŋgɪlɪñ. ¹³ Tɪmbi Wopumdɪ tam kanjak wɪn kañbi, blan tɪ-ñɪmɪmbi nɪŋguk, “Nɪm kuleñ.” ¹⁴ Wɪndɪñ eñɪpi, ña taŋgo tɪke-kaumbi, ama taŋgoneŋgɪlɪñdɪ kak wɪŋgan ilɪmbi, dalandanla nɪŋguk, “Ama sim, nak ‘Mɪlat!’ ganlet.” ¹⁵ Wɪndɪñ eumbi, gwaŋgwa walɪ bɪnda mɪlap pipapi, kusei kɪmɪpi manda eŋguk. Tɪmbi Yesulɪ meñla nɪŋguk, “Nɪñañga ñɪn naŋgɪpi ñau!” Eumbi naŋgɪpi ñaŋguk.

¹⁶ Tɪmbi amatam wɪ kaŋgɪlɪñ endɪ gɪtɪk mɪsɪmbi, Yambat nɪ-kindem dambi, nɪsɪŋgan ñɪndɪñ eŋgɪlɪñ, “Plofet wopum no boŋgɪpnɪ gɪnañ indaŋguk kulak” ba “Yambattɪ amatamñii nɪp kɪmɪlektok bɪ inda-nɪmlak.”

¹⁷ Tɪmbi nek indaŋguk wolok gɪŋgɪt walɪ sapakñanembi, Judia kwelan ba kwet kle-gɪmbup pakañ tuop eu sataumbi ña-taleŋguk.

Yesu gɪt Yoane endɪ nɪn wɪn nɪm nandɪ-dakle-semgɪlɪñ

¹⁸ Yoane tuk ii-sem endok gwaŋgwañili Yesulɪ kundit kusei kusei tɪŋguk wolok kasat gɪtɪk enla tɪ-ñɪmɪ-taleŋgɪlɪñ. ¹⁹ Tɪmbi endɪ gwaŋgwa tɪpet kɪtɪ-semum bɪumbi, Yesula ñɪndɪñ nɪ-nandɪndemɪktok enɪ-mukuk, “Mesia bɪwɪktok een wɪn dɪk wakan ba? Ba ama nola mandɪneñ?” Wɪndɪñ embi enɪ-mulɪmbi, ²⁰ Yesuloñ ña tombi nɪŋgɪmɪk, “Yoane tuk ii-sem endɪ ñɪndɪñ ganɪ-nandɪnda embi nɪnɪ-mulɪmbi bamɪk, ‘Mesia bɪwɪktok een wɪn dɪk wakan ba? Ba ama nola mandɪneñ?’ ” ²¹ Nain wolonda Yesulɪ amatam jɪmbatsɪat ba pɪŋgɪp gawatsɪat asup wɪn ep tɪmbɪ kindem dambi, yal kolanjɪ wɪn ep kle kot-sembi, ama asup dausɪ sipsipmɪn tɪmbɪ tom-semguk. ²² Tɪmbi endɪ Yoanelok manda tambon ñɪndɪñ tambane enguk, “Sɪtɪ ñambi, nepek dautsetɪ kamɪk ba pawanjɪtɪ nandamɪk wolok kasat tɪ-ñɪmdekamɪk: dausɪ sipsipmɪn dausɪ tombɪm kañ, tɪmbi kesɪt nɪm kuañdɪ kesɪt kuañ. Amatam jɪmbat yambo mawatsɪat endok wandanjɪ wɪn ep tɪmbɪ gɪlɪta-semɪak, pawanjɪ kamen pawanjɪ tombɪm nandañ. Ama sembɪsembɪn bɪndambo kaitambi mɪlakañ, tɪmbi ama pɪmbɪñesɪla gɪŋgɪt manda kindem enbun nandañ. ²³ Tɪmbi no en kusatna nambi-nandɪmbi, nandɪ-kolan nɪm tɪ-namlakta endɪ amatam dɪwɪn yapma kle-patak.”

²⁴ Yoane gwaŋgwa tɪpet enɪ-mukuk endɪ undane pɪ ñaumbi, Yesulɪ kusei kɪmɪpi, ama kɪmɪn wopumda Yoanelok plon ñɪndɪñ enguk, “Kwet sɪlaninnan ñaŋgɪlɪñ wɪn sɪndɪ nek kanepi ñaŋgɪlɪñ? Wɪn sɪndɪ sasaleɪ pinjɪm pendɪlɪm ña-bɪ tɪlak wɪn kanepi ñaŋgɪlɪñ ba? ²⁵ Tɪkap nɪmda, nek kanepi ñaŋgɪlɪñ? Ama dasindasin pamanat no kanepi ñaŋgɪlɪñ ba? Nandañ: ama dasindasinjɪ pamanjɪat ba pipapatsɪ kindem sɪnɪk endɪ ama wapmañdok isɪnan pa kuañ. ²⁶ Wɪndɪñda sɪndɪ nek sɪnɪk kanepi ñaŋgɪlɪñ? Plofet ama no kanepi ñaŋgɪlɪñ ba? I wakanak. Tɪmbi Yoanelok kandañ nak ñɪndɪñ sanlet: endɪ plofet dɪwɪn yapma kle-talelak. ²⁷ Wɪn enda wakan Yambattok mandan ñɪndɪñ youyoulɪn patak, ‘Nak gɪŋgɪt ee amana no nɪmulam ñambi, telak dama tɪ-gambi, telak tɪ-dɪndɪm e-gamekak.’[☆] Wɪndɪñ youyoulɪn patak, ²⁸ tɪmbi nak ñɪndɪñ sanlet: ama gɪtɪk kwelan dama indaŋgɪlɪñ endɪ Yoane nɪm makleañ, ganmek no en Yambattok gɪŋgɪtñiilok boŋgɪpsɪnan pɪmbɪñen sɪnɪk kulakta endɪ Yoane makle patak.”

²⁹ Takis epep ama gɪt amatam dɪwɪn endɪ manda wɪn nandɪ-talembi, Yoanelok kii plon tuk iŋgɪlɪñda tɪmbi Yambattok telak wɪn dɪndɪm sɪnɪk tɪmbɪ dakleŋgɪlɪñ. ³⁰ Gan Falisi gɪt endɪkñe manda nandɪ-tale ama endɪ

☆ 7:27: Malakai 3:1, Kisim Bek 23:20

gīnañ tambatambattok tuk nīm iñgīlīñda tīmbi Yambatti nek tīnelīñdok nandīñguk wala nandum tīal tīñguk.

³¹ Tīmbi Yesulī yousīmbi enguk, “Wīndīñda tīmbi amatam man nīndīñgīt kuañ endī nītein? Nak endok kusañla eyout manda nek ewīt?”
³² Wīn endī gwañgwa bīsatti sañalala ipakanan pipapi, nosīla kītī-sembi, nīndīñ enīañ, ‘Nīndī pakñuak pendītnambi, sīndī kap nīm tīlīñ, ba kap mano tīñītnambi, sīndī ku-blamblae nīm tīlīñ.’
³³ Kusei nīndīñda nak sīndok plon wīndīñ sanlet: Yoane tuk ii-sem endī indambi, nanañ kīmīsip pa tīñguk, tīñīpi wain nīm pa nalīñguk wala sīndī nandum tuop nīm tīmīmbi, enda nīndīñ pa eañ, ‘Yal kolan endok gīnañnan patak.’
³⁴ Tīmbi nak Ama Sīsīnīktī indambi, nanañ ba wain nanīpi, kīmīsip nīm pa tīlet, wala sīndī nandum tuop nīm tīmīmbi, nīndīñ pa eañ, ‘Ama nīn kawīt! Tīmīmbi namba! Endī nanañ ba wain asup sīnīk pa nalak, ba takis epep ama ba yom ama not tī-semklak!’
³⁵ Sīndī wīndīñ pa eañ, gan amatam Yambattok nanandīn kīmīt-klem kuañ endī nanandī wīn dīndīm sīnīk wakan daut nīmañ.”

Yom tam nolī Yesulok kesīi wīlīlīmbi, yomīn bī-nīmīñguk

³⁶ Falisi ama nolī Yesu nanañ en gīta nambektok nī-tiañeumbi, endok ilnan lombi, nanañ nanelīñdok pī pakuk.
³⁷ Tīmbi yom tam no it kwet wolok kuñguk endī Yesula “Falisi amalok ilnan nanañ na patak” gīñgīt wīn nandīñgukta, pīñgīp saple mīlīñ kīndem kanīm kawāt satnīndī tīndīn no tīkēmbi, it gīnañ loñguk.
³⁸ Lombi, Yesulok kesīinan kandañ nām papi kulīmbi, dai tullī pī Yesulok kesīi youlī gautaumbi, kumban saktī tīmīmbi kalandaumbi, kesīi nain ombapgan sīmumuñ embi, pīñgīp saple mīlīññottī saple-nīmīñguk.
³⁹ Tīmbi Falisi ama Yesu nī-tiañeñguk endī wīn kañbi, gīnan gīnañ nīndīñ eñguk, “Tam nīn endī yom tam no. Ama walī bīañgan plofet ama kuumba, tam tīke-kalak nīlok kusei ka-nandī-taleuk.”

⁴⁰ Tīmbi Yesulī Falisi ama endok nanandīn wīn nandīmībi nīñguk, “Simon, nak manda no ganba nandī.” Eumbi nīñguk, “Endaut, eumbi nandīwa.”
⁴¹ Eumbi nīñguk, “Ama nolī mīnem tambonlok ama tīpetta emguk, nolok mīnem kwandai 500, tīmbi nolok mīnem kwandai 50.”*

⁴² Endī ombīndemīktok tuop nīmnda, blan tī-sembi, kak tambon wiat-semguk. Wīndīñda endoñnan nanin nīndī nol maklembi, mīnem molomda sīmba kīndem tī-nīmekak?”
⁴³ Eumbi nīñguk, “Mīnem kwandai 500 wialmīñguk endī bek.” Eumbi, “Wīn dīndīm elañ” nīmbi,
⁴⁴ undanem tam kañbi, Simon nīñguk, “Tam nīn kalañ ba? Nak dīkok ika gīnañ lambīwambi, dīk ep tīndīnī nīm klembi, not nīm tī-namīñ, wīn dīk kesītna wīlīwīlītto tok tuk no nīm gīt-namīñ, gan endī kesītna dai tullī wīlīpi, kumbam saktī sapleum kalandalak.”
⁴⁵ Dīk kītna ba bumna no nīm sīmumuñ tī-namīñ, gan nak it gīnañ lambīwt wolondañgan endī kusei kīmīpi, nīm tīndīn wīn, kesītna sīmumuñ tī-namūmbi, nain nīn bī tomlak.

⁴⁶ Dīk kumbana tuk galk sīlanīndī nīm saple-namīñ, gan endī pīñgīp saple mīlīñ kīndem bien walī kesītna saple-namīk.
⁴⁷ Wīndīñda nīndīñ ganlet: tam nīalī sīmbai kīndem da-sīnīk talakta tīmbi wīndīñ tī-namlak. Walī nīndīñ daut nīmīlak: endok yomīn asupgan bīmīn. Gan no endok yomīn lakatgan bīmīnda endī lakat wolok tuop sīmbai kīndem dalak.”

* **7:41:** Mīnem kwandai noñgan wīn kena nain noñgan wolok tuan. Ama walī mīnem kiulīm palmīñguk wīn wopum daup tok kena mīlīñguk. Endok mīnem kena wīn wakan.

48 Timbi tamda nãnguk, “Yomga gítik bi-gam-taletalen.” Wíndíñ eumbi, 49 ama gítik en gíta nanañ nam pakíliñ endí kusei kímípi, gínañjî gínañ ñíndíñ nandíñgíliñ, “Endí ama nin sínik, ñala yom bimbí bo pa tilak?” 50 Timbi Yesulí tam nãnguk, “Nanandí-kíliktíñgala tímbe Yambattí kolan gínañ nanin gepma tíkek, wala tímbe busukñenengan ñaukañ.”

8

Tam dîwíndí bo Yesu klembi kuñgíliñ

1 Wolok síngi kandañ Yesulí kle-gímbut ñañípi, it kwet tip ba wopum wandíñ manda eu píumbi, Yambattí amatamñii yambi-díkñelak wolok gíñgít manda kíndem ení-ta-kuñguk. Tímbe gwañgwañii 12 endí en gíta yakan kuñgíliñ. 2 Tímbe dama Yesulí tam jímбатыat dîwín ep tímbe kíndem dañgíliñ ba yal kolanjî ep kle kot-semguk endí bo en kle-kuñgíliñ. Tam no wín Malia Makdala nanín (damañgan Yesulí yal kolan kí tambon típet ep kle kolímínguk). 3 Tímbe Yoana (endok wapai Kusa endí ama wapmañ Elottok it kaulí-díkñeñguk) gíta Susana wakít tam asup dîwín Yesu gíta yakan ñañgíliñ. Tam walí Yesu gít gwañgwañii plap tí-sembe, mímnejíli ep kasop tí-semmañgíliñ.

Ama Sísiník Yesu endí mandan nandím tíke-kíliñ enelíñdok eñguk

Gíñgít manda kíndem wín nanañ mímjîp ama nolí kena gínañ kokuk wandín

4 Amatam it kwet nolok ba nolok endí Yesuloñ bí kímín wopum tíñlímbi, eyout manda no ñíndíñ enguk, 5 “Ama nolí plaua nanañ mímjîp kot-tíkitiki tímbektok kenan gínañ ñañguk. Ña tom kolíñlímbi, mímjîp dîwíndí telak plon píumbi, amalí yalí-ña-bí tímbeímbe, moníktí bí na-taleñgíliñ. 6 Tímbe mímjîp dîwín kwet kawakawatnan pímbi, tawam lambímbe, tuk nímnnatta tímbe yañetambi kím-taleñgíliñ. 7 Tímbe mímjîp dîwíndí koselek mímjîpnan pímbi, wakít yakan tawa lambíñgíliñda koselektí ep tapliumbi kímgíliñ. 8 Mímjîp dîwín kwet kíndem plon pímbi, tawa lambímbe, bien asup lalíñgíliñ, wín bien 100 100 wíndíñ lalíñgíliñ.” Yesulí wíndíñ embi yousímbe, ñíndíñ kítiñguk, “No en pawañnat endí pawañ kímípi, nandí-tíke-kíliñ eukak.”

9 Tímbe Yesu gwañgwañii lí eyout manda eñguk wolok kusei nandínepi ní-kaumbi 10 enguk, “Yambattí nandí-sambi, amatamñii nítek yambi-díkñelak wín saní-síwílímbi nandí-dakleañ. Gan nanandín sembín wín nak amatam dîwín endíla eyout mandalíñgot enba nandíañ. Wín endí kañbi ním ka-nandí-tomnelíñdok ba nandímbe ním nandí-daklenelíñdok^a wíndíñ pa tílet.

11 Tímbe eyout manda et wolok kusei wín ñíndíñ: plaua mímjîp wín Yambattok manda. 12 Mímjîp telak plon píñgíliñ wín amatamdí Yambattok manda nandí dasiumbi, Satandí bímbi, gínañjî gínañ manda patak wín yolom tíke-semalak. Ním kañbi, endí manda wín tíke-papí, Yambattok gíñgít indanelíñda, Satandí wíndíñ tí-semalak. 13 Mímjîp kwet kawakawatnan píñgíliñ wandín walí manda nandímbe sílíslínat kasíleañ. Gan endí wín plaua mímjîptok kakai kwet gínañnan ním pílak wandín, wala tímbe endí nain dumangan nanandí-kíliktí tañ, gan tí-kuyuk no inda-semumbi, nanandí-kíliktíñjî pípílak. 14 Mímjîp koselek

^a 8:10: Aisaia 6:9-10

boŋg+psinan piŋg+liñ wandin walı Yambattok manda nandim kuñ+ımbi, kwelalok mılap ba minem kwilikwili ba nepenepek silisili pa emlak wali nanandi-kilıktınjı macleumbi, bukaiŋgot pakañ. ¹⁵ Tımbi minjıp kwet kindem gınañ piŋg+liñ wandin walı ama gınañ nanandınjı wın kindem ba kindim sınık, tımbi endı manda wın nandı-dasimbi, tıke-kwambıñ dambi giŋg+nem kuñ+pi, bienjıat tañ.”

Sındı Yambattok manda telak nıtek plon nandı-dakleañ wın ka-kılıñ enekalıñ

¹⁶ Tımbi Yesulı yousımbi enguk, “Ama nolı kolsalen pındopi, kambottı nım tapliwık ba doundoulok palapalat kapmainan nım kımılek. Tambo endı kolsalen indaŋgan kım+ımbi, ama it gınañ loañ kolı salesemek. Yambattok mandan wındıŋgangot kusei ñındıñda indaŋgan tımbı daklelok: ¹⁷ endı amatam nıtek yambi-dıkıelak wandıñ kandañ nepek pat-sembin pakañ gıtık ep tımbı indaŋgan indanekalıñ, tımbi nanandı sembin gıtık wın bo eu tawaukak. ¹⁸ Wala tımbi sındı Yambattok mandan telak nıtek nandımbi nandı-dakleañ wın ka-kılıñ enekalıñ. No en endok mandan nandımbi tıke kulakta, Yambattı yousı mımbi, nanandın tımbı paŋgıtaumbi nandı-dakleukak. Gan no en mandan wın nım tıke kulakta, nanandın palmektok nandılak wın apma tıke-ñı+mumbi, slak palekak.”

Yambattok manda kımıt-kleañdı Yesulok meñ kwayañii sınık tañ

¹⁹ Tımbi Yesulok meñ kwayañii endı Yesu kanepi biŋg+liñ, gan amatam kımın wopumdı masip pakıñda tımbi ñasıŋgan bımbılok tuop nım. ²⁰ Tımbi amalı Yesu ñındıñ nıŋg+liñ, “Meñga kwayañgailı gambınep nandımbi bıliñ, pawan ikañ.” ²¹ Eumbi tambane enguk, “Amatam Yambattok manda nandımbi kımıt-kleañ endıla mek nokok mena kwayanai tañ.”

Ama Sınık Yesu endı gembın daut semguk

Sasale gıta tuk guañdı Yesulok man tañgoneŋgımık

²² Nain nola Yesulı gwañgwañii gıta kıkeñ plon lombi enguk, “Tuk guañ dıkıembi, tambon kandañ ñana” eumbi, wolok ñanepi ñaŋg+liñ. ²³ Ñaıpi, doulı tımbı gwaseım douŋguk. Dou palımbi, kwet jaŋgınnan nanın sasale wopumgan tuk guañnan pım pendıımbi, tuk kımın gıtık mılap tawambi, kıkeñ gınañ pım tokıeumbi, mılap wopum gınañ pakıliñ. ²⁴ Tımbi gwañgwañiilı dounan nanın tımbı sılıkıembi nıŋg+liñ, “Bep bep, nındı ip kımınepi tamıñ!” Eumbi mılapı, sasale wakıt tuk kımın wopumgan lopılat sınık wın enombıumbi, sasalelı kıl p eumbi, tukıt busukınenangan pakuk. ²⁵ Tımbi gwañgwañiila ñındıñ enguk, “Nekta nım nandı-kilıktı tañ?”

Wındıñ eumbi mısımbi, nanandı kena tımbi, nısı walıŋgan ñındıñ e-nandı tıŋg+liñ, “Ama ñın en nın sınık, ñala sasale gıt tukta bo manda kwambıñ enbumbi, man tañgoneamık?”

Yesulı yal kolan asup ama nolok gınan gınañ nanın ep kleŋguk

²⁶ Yesu gıt gwañgwañii endı tuk guañ dıkıembi, Gelasa amatamdok kwet Galili distrik dat kandañ patak wandıñ ña suaŋg+liñ. ²⁷ Tımbi Yesulı kwet kwambıñnan loubi, ama walinin no yal kolannat endı endoñ bıŋguk. Ama walı nain ombapgan it ba dasindasin ka-mısımbi, biatan ama sumnan dou-mılat tımbi kulıŋguk. ²⁸ Endı Yesu kañbi, keıiınan pi pım papi, kwawa tımbımbi, yal kolandı Yesu ka-nandı-tomgukta amalok man plon wopumgan ñındıñ kıtımbi nıŋguk, “O Yesu, Yambat Loloñ Sınık endok Nıñañ, dık nek tı-namepi bılañ? Dık nandı-nambi, kena gım nım namıñ.”

29 Yesulí yal kolan ama wɪn bim poñauktok manda kwambiñ nĩngukta yal walí wĩndĩñ eñguk.

Yal kolan ama wolok gɪnan gɪnañnan pakĩliñ endí nĩ-gĩngĩneumbi, tí-kelakelam pa tilĩnguk, wala tím̄bi amalí nain asup sen kwambiñli kii kesii topbi, nĩm pi ñauktok ka-dĩkĩeangĩliñ, gan endí sen tím̄bi dĩkĩeumbi, yal kolandí nĩ-kleumbi, kwet ama nĩmnatnan ña kulĩnguk. 30 Tím̄bi Yesulí nĩ-nandĩmbi eñguk, “Koka nin?” Eumbi, yal kolan asuptí endok gɪnan pi-ñĩmĩngĩliñda tím̄bi “Kotna Kĩmĩn Gĩtik” nĩnguk. 31 Tím̄bi yal kolandí ñĩndĩñ nĩmbi eñgĩliñ, “Dĩk jĩmbĩñ ñaneñdok nĩm nĩnĩ-muleñ” wĩndĩñ embi nĩ-gĩngĩne tím̄ngĩliñ.

32 Kwet klokloñen wandĩñ bít asuptí mina-pakĩliñda tím̄bi yallí Yesu ñĩndĩñ nĩ-gĩngĩneñgĩliñ, “Dĩk nandĩ-nĩmumbi, bít endok gɪnañjĩnan pĩneñ.” Eumbi nandĩ-semguk. 33 Nandĩ-semumbi, ama gɪnan nanin poñambi, bítok gɪnañjĩnan pĩumbi, bít kĩmĩn wopumdí kwet kloñnan wolok woñep pĩ ñambi, tuk guañnan pĩmbi, tuk nambi kĩm-taleñgĩliñ. 34 Wĩndĩñ tím̄bĩmbi, bít yambĩndĩkĩe amalí nek indañguk wɪn kañbi pi ñambi, wolok kasat amatam it kwelan ba kanda ilan ña tí-semgĩliñ.

35 Tím̄bi amatamdí nepek indañguk wɪn kanepi Yesuloñ tím̄bi kañgĩliñ wɪn: ama dama yal kolannat kulĩnguk endok nanandĩn dakleumbi, dasindasi dasimbi, Yesulok kesiinan pipalĩm kañbi mĩsĩngĩliñ. 36 Tím̄bi nepek nek indañguk wɪn dausĩli kañgĩliñ endí ama yal kolannat kulĩnguk nĩtek kĩndem dañguk wolok kasat amatam dĩwĩnda tí-semgĩliñ. 37 Wĩndĩñ tím̄bĩmbi, Gelasa nasi gĩtikgandí Yesu kundit tím̄nguk wala kolan mĩsĩmbi, kwesĩ biuktok nĩ-nandĩngĩliñ. Nĩ-nandumbi nandĩ-sembi, yambim ñauktok kĩkeñ plon loñguk. 38 Tím̄bi ama yal kolannat kulĩnguk endí Yesu gĩta kuuktok nĩ-nandĩ tím̄nguk, gan Yesulí ilan nĩ-mupi, ñĩndĩñ nĩnguk, 39 “Dĩk ikanan undanem ñambi, Yambattí kundit engano sɪnĩk tí-gamĩk wolok kasat amatamda tí-semekañ.” Eumbi, walinin pĩmbi, it kwelan undanem ñambi, Yesulí nepek tí-ñĩmĩnguk wɪn amatam gĩtikta kasat tí-semguk.

Yesulí tam jĩmbalat no tím̄bi kĩndem daumbi, wembe no kĩmnan nanin tím̄bi mĩlakuk

40 Yesulí bĩndambo tuk guañ tambon kandañ ña suaumbi, amatam en mandí pakĩliñ gĩtik endí sɪlĩsɪli tím̄bi, not tí-ñĩmĩngĩliñ. 41 Tím̄bi it kiyaulok kandĩkĩe ama no koi Jailus endí Yesuloñ bĩmbi, kesiinan pĩ pĩndĩm dou papi, kakukulembi, enlok ilan nañgĩp ñauktok nĩnguk, 42 wɪn wemban noñgan sɪnĩk gwĩlalí 12 en kĩmbepi tím̄ngukta tím̄bi wĩndĩñ tím̄nguk. Tím̄bi Yesulí nandĩ-ñĩmĩmbi, en gĩta ñañĩliñmbi, amatam kle ñañgĩliñ endí kle-gĩmbupi ñasĩngan ñasĩngan tím̄ngĩliñ.

43 Tím̄bi tam no tam jĩmbat inda-ñĩmĩmbi, ama noli en tím̄bi kĩndem dauktok tuop nĩmda tí-tlalĩmbi, gwĩlat 12 ombĩnguk.* 44 Endí Yesu sɪngin kandañgan tím̄bi dumalaumbi, dasindasinlok bleblem tíke-kaumbi, wolongan wekailí kalandañguk. 45 Tím̄bi Yesulí enguk, “Nĩndí neplak?” eumbi, amatam gĩtikti: “Nĩm nĩm” eumbi, Petloli nĩnguk, “Bep, dɪk amatam kĩmĩn wopumdí gep kle gĩmgĩm embi, ñasĩngan ñasĩngan tañ wɪn!” 46 Gan Yesulí gĩngĩnembĩ enguk, “Nimbek ñalí kĩndem dauktok nepmĩmbi, gembĩnalí kena tím̄bĩm nandĩlet wɪn!” 47 Wĩndĩñ eumbi, tam endí

* 8:43: Nandĩ-tale ama dɪwĩndí manda kusip no gamañgot patak eañ. Wɪn ñĩndĩñ, “Endí mĩnem kwilĩkwĩlĩ gĩtik kwasap amala em-taleñguk.”

pat-sembektok tuop nım wın nandı-daklembi, blañblañem bımbi, Yesu kesiinan pı papi, amatam dausınan kusei nekta tıke-kañbi, wolongan kındem dañguk wolok kasat ti-ñımbi ni-siwıkuk. ⁴⁸ Tımbi Yesuli niñguk, “Wembana, nanandı-kılıktiñgalı gep tımbi kındem dalañ, ñala busukñeñgan ñau.”

⁴⁹ Yesuli manda wındıñ eñılımbi, ama noli it kiyau kandıkñelok ilnan nanin manda tıkembi, Jailusloñ bımbi niñguk, “Wembañga ip sembik, wala tımbi endaut niımbımbi, slakan wandıñ kesik gawat nım ñauk.”

⁵⁰ Gan Yesuli mandan wın tıkembi, Jailus ñındıñ niñguk, “Nım mısıwıñ, nandı-kılıktiñgot ti-namıñ. Tımbi wembañga kındem dautak.” ⁵¹ Wındıñ embi, ña Jailuslok ilnan tombi, it gınañnan ama dıwın nım lonelıñdok e-kımısip ti-sembi, Petlo, Yoane, Yakobo tım wembelok meñ beu endıñgot yanañgılım loñgılıñ.

⁵² Tımbi amatam it gınañnan pakılıñ endı gıtık wembela kut-blambla embi mano ti pakılıñ, gan Yesuli enda ñındıñ enguk, “Wembe ñın nım sembik, endı slak dou patak, wala tımbi mano nım tımbıt.” ⁵³ Wındıñ eumbi, wolok pakılıñdı wembe wın ikan sembıñguk wın ka-nandıñgılıñda tımbi Yesulok mandala nandum tlal tımbımbi, tıkle manda niñgılıñ.

⁵⁴ Gan Yesuli wembe kii plon tıkembi kiti-ñımbi niñguk, “Wembe, dik mılat!” Eumbi, ⁵⁵ wembe wolok gınañ tiptı undane bı pıumbi, wolongan mılakuk. Mılalımbi, Yesuli nanañ no mıumbi nambektok enguk. ⁵⁶ Tımbi wembe meñ beuli kundit wın kañbi ka-silikñembi, nanandıñjet nım dakleñguk. Gan Yesuli enı-kımısip ti-sembi, nepek indañguk wın ama nola nım enınelıñdok enguk.

Ama Sisınık Yesu endı gwañgwañii kena embi, en nin wın dausınan tımbı kwambıñ dañguk

9

Yesuli gwañgwañii 12 kenala enı-mukuk

¹ Tımbi Yesuli gwañgwañii 12 kiti-semum bıumbi, yal kolan gıtık ep kleklelok ba jımbat kusei kusei ep tımbı kındem dalok gembı embi, ² amatam ep tımbı kındem danelıñdok ba Yambattı yambi-dıkñelak wolok giñgıt eu pıuktok enı-mukuk. ³ Enı-mupi enguk, “Telak ñanepi nepek no nım mep ñanekalıñ, wın toñanjı ba lıksi ba nanañ ba mınem ba kiupı dıwın nım epbi ñanekalıñ. ⁴ It kwet nolok tombımbi, it molom noli sanıtıañeumbi, endok ilnan lonekalıñ tuop, it wolokgot dou-mılat tımbi, walinin pım it kwet nolok ñanekalıñ. ⁵ Ba it kwet noli not nım ti-samnekalıñda, it kwet wın binekalıñ wolonda sındı Yambattı enda nandum pı-sınık talak wın daut semnelıñdok wınasılak dausınan kesısi plon kılıkılık wıñgan wıp mamañeum pıumbi ñanekalıñ.” ⁶ Tımbi gwañgwañiılı Yesu bımbi, it kwet kle-gımbut ñambi, kwet tuop giñgıt manda kındem eu pıumbi, amatam ep tımbı kındem dañgılıñ.

Elottı Yesu wın nin sınık wın nım nandı-dakleñguk

⁷ Tımbi Galili kwettok kandıkñe ama Elot endı Yesu gıt gwañgwañii nepek engano sınık gıtık tiñgılıñ wolok kasat nandımbi, kusei ñındıñda endok nanandıñ nım dakleñguk: ama dıwındı “Yoane tuk ii-sem endı kımnan nanin mılakuk” wındıñ pa eñgılıñ, ⁸ dıwındı “Elia bıñdambo indauktok mandıñgımıñ endı wakan indañguk” wındıñ pa eñgılıñ, tımbi dıwındı

“Plofet ama damañgan sembiñguk no kımnan nanin mılakuk” wındıñ pa eñgılıñ. ⁹Tımbi Elotti eñguk, “Yoane wın nak ewambi, bim wılı dıkñeñguk. Wındıñda tımbi ama ñın endok koı gıñgıttı nokok pawañna gınañ pıñguk wın nin sınık?” Wındıñ embi, Yesu kauptok telak pa lonjıñguk.

Yesulı ama 5,000 nanañ emguk

¹⁰Tımbi enımumulın endı Yesuloñ undanem bımbi, kena nek tıñgılıñ wolok kasat tıñmımbi yanañgılımbi, nıñsıngot it kwet no koı Bet-saida kandañ ñañgılıñ. ¹¹Tımbi amatam kımın wopumdı gıñgıt wın nandıñgılıñda endı Yesu klembi, ñañguknan ñañgılıñ. Ña tombımbi, Yesulı yambımbi not tı-sembi, Yambattı amatamñı yambı-dıkñelak wolok plon manda enbi, amatam ep tımbi kındem danelıñdok nı-nandıñgılıñ wın ep tımbi kındem dañguk.

¹²Tımbi tımlala tımbımbi, gwañgwañıılı Yesuloñ bımbi nıñgılıñ, “Ñın kwet sılaninnan pakamıñ, wala dık amatam enımulımbi, it kwet ba kanda it ñasıñgan pakañnan ñambi, nanañ tuk ba doundou it tımbi indawın.” ¹³Eumbi enguk, “Sın ep towıwıt!” Eumbi nıñgılıñ, “Nındı plaua nanañ not tambon gıt mıkbalak tıpetgot pat-nımlak. Ba dık nındı ñambi, amatam gıtık ñolok nanañ tuaneñdok wındıñ nandı-nıñlañ ba?” ¹⁴Amatam asup kımın tı-pakılıñ, gan amalok kwınakwınatsı wın 5,000 ba nek. Kusei wala tımbi gwañgwañıılı wındıñ eñgılıñ. Eumbi, Yesulı tambane enguk, “Amatam ep danbımbi, kımın no 50 no 50 wındıñ pipalı.” ¹⁵Wındıñ eumbi, wolok tuop ep danbımbi pi pakılıñ. ¹⁶Tımbi Yesulı plaua kıt tambon gıta mıkbalak tıpet wın epbi, kunum plon deium loumbi, Yambat we ñımbımbi, nanañ wın ombımbi, amatam dani-semnelıñdok gwañgwañııla emguk. Emumbi, ¹⁷gıtıkğandı nañgılıñ. Na tokñe-taleumbi, nanañ na tla bıñgılıñ wın gamap dasıumbi, sandıñ lık 12 tokñeñgılıñ.

Petlolı Yesulok kusei e-dakleñguk

¹⁸Nain nola Yesulı engan nımolo kena tı-pap bımbi, gwañgwañıı en gıta pakılıñ enda enı-nandımbi eñguk, “Amatamdı naka nin pa nanañ?” ¹⁹Eumbi tambane nıñgılıñ, “Asuptı dıka Yoane tuk ii-sem pa ganañ, ba dıwındı Elia bındambo indañguk wındıñ pa eañ. Tımbi dıwındı plofet damanın no mılapı kulak wındıñ pa eañ.” ²⁰Wındıñ eumbi, nıñıla enı-nandımbi eñguk, “Gan sınıla naka nin pa nanañ?” Eumbi, Petlolı “Dık Mesia Yambattı ganbı taleñguk” wındıñ nıñguk, ²¹gan Yesulı enla Mesia sınık wın ama nola nım enınelıñdok kımısip kwambıñ tı-sembi ²²yousımbi enguk, “Nak Ama Sısınık nepek ñındıñ inda-namektok een: Juda nındok ama biesı, tapma ama biesı gıta endıkñe manda nandı-tale ama endı nambum tuop nım tımbımbi, sıñgi wıt-nambi, pıñgıp gawat asupgan nambi, nulı kımımbı, sandap tıpet gıt no tımbımbi, Yambattı nep tımbım mılaletat.”

²³Tımbi Yesulı ama gıtıkta ñındıñ enguk, “No en nokok gıñgıt indam kuupi nandılakta, endı enlok nanandıñ sıñgi wılımbi, sandap noñgan noñgan kloñbalı tıke bembı, nak nep kle kuuktok elet. ²⁴Nekta, no en wındıñ nım tımbi, kwelalok kuñgun enlok tıke kamaiupi nandılakta, kuñgu kwambıñ walı pailımekak. Tımbi no en naka tımbi kwelalok kuñgun bıuktok tı-pañgıtam patakta, kuñgu kwambıñ walı palmekak.

²⁵Tıkap amalı kwelalok nepenepek kusei kusei gıtık ep kasıleñlıpi, kuñgun kolalak ba pailımlak, nepenepek walı en nıtek tımbı londauk? Wın tuop nım. ²⁶Tıkap kwelan ñolok ama nolı naka ba mandanala mayektalakta, endı kilamek! Neta, nain taletalenan nak Ama Sısınıktı

undane bⁱ tombi, nak^t Bepna ba kunumdok eñalo nⁱndok nulⁱnulⁱn wali nep gⁱmbulⁱm^bi, wolonda nak ama wala mayekta-ñⁱmⁱm^bi, siñgi wⁱlmetat. ²⁷ Gan nak biañgan sanlet: ñⁱ ikañ sⁱndoñnan nanin dⁱwⁱn endⁱ gama kaik kuñⁱpi, Yambattⁱ amatam indañgan yambⁱ-dⁱkñelak wⁱn kanekalⁱñ.”

Yesulok pⁱñgiu walan engano tⁱkⁱleñguk

²⁸ Yesulⁱ wⁱndiñ eu taleumbi, sande noñgan ñaumbi, Petlo, Yoane gⁱt Yakobo yanañgⁱpi, nⁱmolo tⁱm^be^pi kwet jañgⁱn nolok loñguk. ²⁹ Lombi, nⁱmolo tⁱñⁱlⁱm^bi, mam dai walan engano sⁱnⁱk tⁱkⁱleumbi, dasindasinⁱ bo satnin sⁱnⁱk kolⁱ saleñguk. ³⁰ Tⁱm^bi platik sⁱnⁱk ama tⁱpet, Mose gⁱt Elia, endⁱ Yesu gⁱta manda embi ikⁱmⁱk. ³¹ Kunum nulⁱnulⁱnⁱli ep gⁱmbulⁱm^bi, Yesulⁱ kwet bimbi ñauk wok plon manda eñgⁱmⁱk, wⁱn endⁱ Yambattok nanandⁱn kⁱmⁱtⁱ-kleñⁱpi, Jelusale kⁱm^bektok tⁱñguk. ³² Eñⁱlⁱm^bi, Petlo gⁱt noliit endⁱ douli ep tⁱm^bi gwaseimbi dou pakⁱlⁱñ.

Pakap sⁱlⁱkñembi, Yesulok nulⁱnulⁱn wak^t ama tⁱpet en gⁱta ikⁱmⁱk yambⁱñgⁱlⁱñ. ³³ Tⁱm^bi ama tⁱpet endⁱ Yesu bim ñañⁱlⁱm^bi, Petloli Yesu nⁱñguk, “Bep, ñⁱ pakamⁱñ wⁱn kⁱndem sⁱnⁱk. Ñala it jala tⁱpet gⁱt no kⁱnditna, dⁱkok no, Elialok no, Moselok no.” Petloli manda eñguk wolok kusei nⁱm nandⁱ-dakleñⁱpi, joñgo eñguk. ³⁴ Eñⁱlⁱm^bi, mulukualⁱ indambi ep tⁱm^bi, gwañgwalⁱ mⁱsⁱñgⁱlⁱñ. ³⁵ Tⁱm^bi mulukua gⁱnañnan kⁱtⁱkⁱtⁱ nolⁱ kⁱtⁱm^bi enguk, “Ñⁱn nokok nⁱñana. Nak en kenana tⁱm^bektok kasⁱleñgⁱt; sⁱndⁱ endok mandan tⁱke-kⁱliñ e-kunekalⁱñ.” ³⁶ Manda eu taleumbi, gwañgwalⁱ Yesu engan ilⁱm^bi kañgⁱlⁱñ. Tⁱm^bi nepek kañgⁱlⁱñ wala manjⁱ galⁱumbi, nain wolonda ama nola kasat nⁱm tⁱ-ñⁱmⁱñgⁱlⁱñ.

Yesulⁱ gwañgwa nolok yal kolan no kle kolⁱmⁱñguk

³⁷ Kwet salaumbi, Yesu gⁱt gwañgwañii tⁱpet gⁱt no endⁱ kwet jañgⁱnnan nanin pⁱ-taleumbi, amatam kⁱmⁱn wopum en mandⁱ-pakⁱlⁱñ endⁱ kanepi bⁱñgⁱlⁱñ. ³⁸ Tⁱm^bi ama no boñgipsⁱnan pakuk endⁱ kⁱtⁱ-ñⁱmⁱm^bi eñguk, “Endaut, nak dⁱk nⁱñana noñgan sⁱnⁱk wⁱn nandⁱ-ñⁱmeñdok ganⁱ-kukulelet. ³⁹ Nain nain yal kolan nolⁱ tⁱke-kwambⁱñ dam tⁱ-lamⁱlⁱm^bi, platik sⁱnⁱk kwawa wopum tⁱm^bi, gembⁱ kolⁱm^bi, man payak pa lambⁱlak. Tⁱñⁱpi, nain noñgan noñgangot kañbiumbi, kⁱndem pa patak. ⁴⁰ Wⁱndiñda tⁱm^bi nak gwañgwañgailⁱ yal kolan wⁱn klenelⁱñdok enⁱ-kukulelet, gan endⁱ yal kolan wⁱn klenepi tⁱ nⁱm kambⁱ bilⁱñ.”

⁴¹ Tⁱm^bi Yesulⁱ tambane eñguk, “Amatam man ñⁱndⁱñgⁱt kuañ sⁱndⁱ ama kelakelamesⁱ, tⁱm^bi nanandⁱ-kⁱlⁱktⁱnjⁱ nⁱm pat-samlak. Nak sⁱn gⁱta kuñgula kunjⁱt tⁱlet. Nain nⁱtek sⁱnⁱk gamañgot sⁱn gⁱtañgan kuwambi, nanandⁱ-kⁱlⁱktⁱ inda-samekak?” Wⁱndiñ embi, gwañgwa beula nⁱm^bi eñguk, “Nⁱñaña ga nañgⁱp ñolok bo.” ⁴² Nañgⁱp bⁱñⁱlⁱm^bi, yal kolanⁱ tⁱke kolⁱm^bi, kwelan pⁱm^bi, gembⁱ kokuk. Gan Yesulⁱ yal nⁱ-ñombⁱm^bi kle kolⁱm ñaumbi, gwañgwa tⁱm^bi kⁱndem daumbi, bⁱndambo beulok kiinan kⁱmⁱkuk. ⁴³ Tⁱm^bi amatam gⁱtⁱk endⁱ Yambattok gembⁱn wopum wandin kañbi ka-gⁱtⁱñgⁱtⁱk embi, nanandⁱnjⁱ nⁱm dakleñguk.

Yesulⁱ en ba gwañgwañiilok kusasⁱ enⁱ-kaik tañguk

Amatamdⁱ nepenepek gⁱtⁱk tⁱñguk wala nanandⁱ kena tⁱñⁱlⁱm^bi, Yesulⁱ gwañgwañiila enbi eñguk, ⁴⁴ “Sⁱndⁱ pawanjⁱ kⁱmⁱpi, manda ñⁱn sanbep tⁱlet wⁱn nⁱm nandⁱ-kamalanekalⁱñ. Nak Ama Sⁱsⁱnⁱk kanjⁱknailok kⁱsⁱnan

napitneliñdok een.”⁴⁵ Gan gwañgwañiil! Yesu nek eñguk w+n n+m nandi-dakleñg!iñ. Manda wolok kusei k+m+sem+sem+nda t+m+bi n+m nandi-k!iñ embi, Yesu ni-nandi+nepi m+s+ñg!iñ.

⁴⁶ T+m+bi endi kusei k+m+pi, n+s+l+ok boñg+ps+nan nind+ loloñ s+n+ik t+lak wala e-ka-lam+ t+ñg!iñ. ⁴⁷ T+m+bi Yesul! g+nañ nanand+ñj+ ka-nandi-daklembi, gwañgwa m+nam no t+ke tiañe b+m+bi, en g+ta k+m+l+ il+m+bi, ⁴⁸ ñ+nd+ñ enguk, “No en s+ndok boñg+ps+nan p+m+biñen s+n+ik kulakta wal+ wakan loloñ s+n+ik, wala t+m+bi no en nak nandi-nambi, gwañgwa ñandin nola not t+ñ+mlakta, endi naka not t+namlak, t+m+bi no en naka not t+namlakta endi Yambatta not t+ñ+mlak, w+n Yambat nin nak nani+mukuk enda not t+ñ+mlak.”

⁴⁹ T+m+bi Yoanel! n+ñguk, “Bep, ama nol+ d+kok koka k+i+m+bi, yal kolan ep kleumbi kañg+m+ñ, gan endi n+n g+ta n+m kuñ+pi, n+m gep klelak, wala t+m+bi n+nd+ n+ k+m+sip t+ n+m kañ biñg+m+ñ.” ⁵⁰ W+nd+ñ eumbi, Yesul! n+ñguk, “No en kanjik n+m t+samlakta endi not t+samlak, wala t+m+bi s+ndi slakan ni-k+m+sip n+m t+ñ+mnekal+ñ.”

Yesu kle-kuñgu wal+ m+l+apmat

⁵¹ Yesu kunum g+nañ nañg+ip lololok nain t+m+bi dumalañ+i+m+bi, nandi-gemb+lañ+pi, Jerusalem ñauktok ñañguk. ⁵² Ñañ+pi, ama d+w+n eni-mul+m+bi, telak dama ñañg!iñ. W+n Yesu g+it nolilok t+jumut t+semneliñdok ñambi, Samalia it kwet nolok ñam tomg!iñ. ⁵³ Gan Yesul! Jerusalem ñaup t+ñgukta t+m+bi w+nas+i+ enda n+m ni-tiañeneliñdok nandiñg!iñ. W+nd+ñ t+m+bi, ⁵⁴ Yesulok gwañgwañiit Yakobo g+it Yoane endi w+n nandi+m+bi, ni-nandi+m+bi eñg+m+ik, “Wopum, n+i+ k+i+ ni-nandi+ndambi, komba kunum g+nan nanin p+m+bi, ep d+um taleneliñdok nandi+lañ ba?” ⁵⁵ Eumbi t+ik+le yamb+m+bi, gwañgwa t+pet w+n enomb+m+bi ⁵⁶ yous+m+bi, it kwet nolok ñañg!iñ.

⁵⁷ Telaknan ñañ+pi, ama nol+ Yesula ñ+nd+ñ n+ñguk, “D+ik wand+ñ ba wand+ñ ñaup, ñaukañ tuop gep kle kuutat.” ⁵⁸ Eumbi n+ñguk, “Klinalok toñgaut endi tombañ+j+at, ba mon+ik kunum plon kuañ endi bo is+at, gan nak Ama S+s+n+ikgan it n+m pat-namlak.”

⁵⁹ T+m+bi Yesul! ama nola ñ+nd+ñ n+ñguk, “B+i nak nep kle ku!” Gan ama wal+ ñ+nd+ñ tambane n+ñguk, “Wopum, d+ik nandi-namumbi, dama ñambi, betna k+ndiletat.” ⁶⁰ Eumbi n+ñguk, “Yambiumbi, k+m+ik+m+n* n+s+ nosii ep k+nditnekal+ñ. Gan d+ikta ñambi, Yambatti amatam indañgan yambi-d+ikñeukak wolok g+ñg+it ep pukak.”

⁶¹ T+m+bi ama nol+ bo Yesula n+m+bi eñguk, “Wopum, nak gep kle-kuuttok nandi+let, gan nandi-namum dama ilan ñambi, sambatnai erba nandumek b+i gep kleutat.” ⁶² Eumbi n+ñguk, “No en kena kusei k+m+pi, glimona pa t+lak endi Yambattok kapmainan kena t+nd+l+ok tuop n+m.”

Ama S+s+n+ik Yesulok gwañgwañiil! n+itek kuñgulok

10

Gwañgwañiil! kenanj+ n+itek t+nd+l+ok elak

¹ Siñgi Yesul! b+ndambo gwañgwa 70 enb+ taleumbi, endi it kwelan ba kwet ñaup eñguk tuop wand+ñ gwañgwañiil! t+pet t+pet telak dama ñaneliñdok eni-mupi, ² ñ+nd+ñ enguk, “Bien mepmeptok w+n asup, gan kena

* **9:60:** Yesul! k+m+ik+m+na eñguk endi ama Yambattok dainan kuñgunj+ n+m+nat enda eñguk.

tindilok ama win lakat, wala timbi sindi kena molom nimolo ti-nim+umbi, kena ama diwin ep timbi indaumbi, kenan ginañ eni-mul+mbi nanekaliñ.

3 Nawit! Nambi, ñndiñ nandinekaliñ: sindi sipsip niñañ wandin kamot moyen sañan endok boñgipsinan nak sani-mulambi ña kunekaliñ. 4 Sindi ñanepi, minem wakit lik ba kesisi gwilap win nim mep nanekaliñ. Timbi telak plon ama yambandi, manda manda nim ti-semnekalin.

5 It nolok ba nolok lonepi, dama it wolok pakañ enda we sembi, ñndiñ eninekaliñ, 'Busuk pat-samun.' 6 Tikap busuk molom noli it wolok kulakta, busuk mandanjili enda gwilam ti-nimekak. Tikap ninda, busuk mandanj wal sinloñ undane bukak. 7 Sindi it pimbñ nim kunekaliñ. Kena tindin ama enda tuan ombi-milok, wala timbi it lonekaliñ wolokgot pipat-milat timbi, nanañ tuk sep towiumbi nanekaliñ wal wakan tuanj tialak.

8 It kwet nolok ña tomb+mbi sep tiañembi, nanañ samumbi nanekaliñ. 9 Timbi wandiñ ama jimbatsiat ep timbi kindem dambi, winasila ñndiñ eni-ti-kunekaliñ, 'Yambatti indañgan sambidikñeuktok nainñn dumalatalelak.' 10 Timbi nain nola it kwet nolok ña tomñil+mbi, sep tiañem not nim ti-samumbi, wolonda sindi ipakanan ñambi, ñndiñ eninekaliñ, 11 Niti sindok plap no nim tike ñamik, win sindok kilikilikisili kesitnetnan galalak win bo wip mamañendambi p+umbi, sinlok pat-samekak. Ganmek sindi ñndiñ nandiwit: Yambatti indañgan sambidikñeuktok nainñn dumalatalelak.' Sindi winasila wendiñ eninekaliñ.* 12 Nak ñndiñ sanlet: tombon ombi-tiketikelok nainnan amatam siñgi wit-samsamñ endok tombonjili kolan tindin Sodom it kwelan kuñgilin endok tombonj maklelak.

13 Kolasin git Betsaida nasi sindi kilañmet! Yambatti salamilekak! Nak kundit gembnat asup sindok kandañ tñgut wal Tilo ba Sidon it kwelan indaumda, platik sinik winasili ginanj tambanembi, blandok dasindasin dasimbi, kwiliñ plon pipatneliñ.† Gan sindi ginañji nim tambaneñgilin, 14 wala timbi Yambatti amatam yambi-danbekak wolonda sindi tombon ombi-tikenekaliñ wal Tilo git Sidon nasi tombonj makleukak. 15 Timbi Kapaneam nasi, sindi Yambatti kunum ginañ nip loukak wñdññ nim nandinekaliñ! Nim sinik, sindi jimbññ sep koli pinekaliñ."‡

16 Timbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila enguk, "No en mandanj nandi-tike-kilin eukak endi nokok mandana nandi-tike-kilin eukak. Timbi no en siñgi wit-samekak endi naka siñgi wit-namekak. Gan no en naka siñgi wit-namekak endi Yambatta siñgi wilimekak, win Yambat nindi nak nanimukuk enda siñgi wilimekak."

17 Timbi gwañgwa 70 Yesuli kena tindilok eni-mukuk endi silisili plon undane bimbi nimbi eñgilin, "Wopum, ñndi ñambi, dikok koka plon kena tinambi, yali kolan endi bu mandani pa tañgoneañ yañ!" 18 Eumbi enguk, "Nak Satandi p+umbi ka-tuakut win pisap+satti kunum ginañ nanin pilak wandin. 19 Nandañ: sindi malet ba kauñ ep yalinelñdok ba kanjikni Satan endok gembñ gitik tike-pi yalinelñdok nak ikan gemb sam-taleñgut pat-samlak, wala timbi nepek noli sep timbi kolauktok tuop nim. 20 Gañgan sindi yal kolandi manji tañgoneañ wala silisili nim tinekaliñ. Nim. Sindok kosi kunumdok kot sambat ginañ youyoulin patak wala mek nandi-koñgom tinekaliñ."

* 10:11: Wñdññ tineliñda, winasila ñndiñ daut semneliñ: no en gwañgwalok mandanj siñgi wit-semañ endi Yambatta siñgi wilmañ. † 10:13: Kolasin git Betsaida nasi endi Juda amatam, Tilo git Sidon nasi endi Judalok sambat nim. ‡ 10:15: Yesuli Kapaneam it kwelan kuñipi dou-milat tiñguk, gan winasi asupti nanandi-kilikti nim ti-nimñgilin.

²¹ Nain wolonda D'ndim Woñdi Yesulok ginannan silisili wopum timbi tokñe-ñimbumbi, ñindin eñguk, “Bep, kunum kwet molom, nak ñindinda gan+k'ndem dalet: dik nanandiñga ama nanandinjat ba nandi-dakljenjat enda kimsembañguñ, wandingan embi win amatam nanandinj nmnat enda timbi dakle-semguñ. Biañgan sinik, Bep, dik windin timbepi nandiñguñ tuop tiñguñ.” ²² Timbi amatamda ñindin enguk, “Bepnali gembin ba nanandin gitik win naka nam-taleñguk. En noñganliñgot nak Niñan ntein win nandi-namlak. Timbi nak wakit ama nin nak ep kasilembi, Bep daut semlet nindin got Bep en ntein win nandi-ñimamain.”

²³ Yesuli gwañgwañji gita nisñgan paliñimbi, ñindin enguk, “Amatam nindi nepek sindi kañ wolok tuop dausili kañ endi amatam diwin yapma kle-pakañ. ²⁴ Kusei ñindinda windin sanlet: plofet ama gita ama wapmañ damañgan kuñgulin asupti nepek sindi kañ win kanepi nandi-koñgom tiñgulin, gan endi nim kañgulin, ba manda sindi nandañ win nandinepi nandi-koñgom tiñgulin, gan endi nim nandinulin.”

Samalia amal ama no not ti-ñimñguk windiñgan ginañ busuk ti-kulok

²⁵ Nain nola endikñe manda nandi-tale ama noli Yesuloñ bi indambi, Yesulok nanandin ka-nanduktok e-ka timbi nñguk, “Endaut, nak nitek timbi, kuñgu taletalen nmnat win kasilewit?” ²⁶ Eumbi ninandimbi eñguk, “Endikñe manda nitek youyoulin patak? Win ninimbim nandina.” ²⁷ Eumbi, ñin tambane nñguk, “Dik ginañga ba ginañga tip, gembñga ba nanandiñga win Wopum Yambatka endok gitik bi-ñim-taleumbi palmekak. Timbi dtnala nandañ, windiñgantok nokala nandi-ñimekañ.” ²⁸ Windin eumbi, Yesuli nñguk, “Manda win tambane elañ win dndim sinik. Dik windiñgan ti-ta-kulañda, kuñgu kwambin pakamekak.”

²⁹ Timbi ama wali ‘Endikñe manda kimik-kle-taleñgut’ windin inda-dakleuktok Yesula ñindin ni-nandimbi eñguk, “Timbi ninda nandiwambi, notna timbekak?” ³⁰ Eumbi, Yesuli tambane eyout manda no ñindin eñguk, “Ama noli Jelusalem nanin Jeliko it kwelan pim ñaupi, telaknan ñañipi, ama piñdasi endok kisinan loñguk. Loumbi wipi, dasindasin git kwilikwili gitikan lom tike-ñim talembi, ama en kak bim ñaumbi, kimbepi ti pakuk. ³¹ Paliñimbi, ñindin indañguk: tapma ama noli telak wolokgan pim ñambi ka-kimnemi, giñgiñgan ñambi, makle ñañguk. ³² Ñaumbi, tapma ittok kena ama noli bo wolok bi tomgu endi windiñgantok ka-kimnemi, giñgiñgan ñambi, makle ñañguk. ³³ Gan ama Samalia nanin no telak wolokgan ñañguk endi ama win pakuknan bi sua kañbi, blan ti-ñimbi, ³⁴ endoñnan ñambi, wandan win tuk galkñat wakit wain tukti wipi timilimñguk. Titalemi, enlok doñki plon kimilim loumbi nañip ñambi, patnandi ilan kimipi ka-dikñeñguk. ³⁵ Salaumbi kañip ñaupi, kena nain tipet wolok tuan minem jimbi, patnandi it molom mimi, ñindin nñguk, ‘Dik ama ñin kadikñeukañ, timbi minem gamlet wal nain nitepektok tuop. Makleukakta, siñgi undane bimbi, yousimbi gametat.’”

³⁶ Yesuli windin embi, endikñe manda nandi-tale ama ni-nandimbi eñguk, “Ama tipet git no endi ama nin piñdaslok kisinan loñguk win kañgulin. Dik nitek nandañ, endoñnan nanin ama nin endi ama wolok nol sinik indalak?” ³⁷ Eumbi nñguk, “Ginañ busuk ti-ñimñguk en.” Timbi Yesuli nñguk, “Dik bo ñambi, windiñgantok ti-kuukañ.”

Maliai Wopumdok mandan nandiñguk wɨndiñ tɨlok

³⁸ Tɨmbi Yesuli gwañgwañii gɨt Jelusalem ñanepi, telaknan ñañipi, it kwet nolok tombɨmbi, tam no koi Mata endi ilan nɨ-tiañeumbi loñguk. ³⁹ Loumbi, Matalok dalañ koi Malia endi Wopumdok kesiinan bi pipapi, mandan nandi-pakuk. ⁴⁰ Gan Mata endila nanañ neknek ti-jumupi, glimona tɨmbi, Yesuloñ indambi ni-ñombɨmbi nɨñguk, “Wopum. Dalana nambiumbi, natnañgan nanañ ti-jumut kena tɨlet. Dɨk wala nɨm nandiñan ba? Nɨmbim bɨm, nep kɨmɨlin.” ⁴¹ Eumbi, Wopumdi tambane nɨñguk, “Mata Mata. Dɨk nepek asuptok nandi-bendi wopum tɨmbi, gɨnañga mɨlatalak, ⁴² gan dɨk nepek noñgangotta tɨpɨkalañ. Malia endila wɨn ep tɨndi kɨndem kasɨlelak wɨn nɨm apma tɨkelok.

11

Bep Yambatta nɨtek nɨmolo ti-ñɨmlok

¹ Tɨmbi nain nola Yesuli kwet nolok nɨmolo tɨñguk. Tɨmbi taleumbi, gwañgwañii lok nanin noli nɨmbi eñguk, “Wopum, Yoaneli gwañgwañiila nɨmololok sambat daud semguk, wɨndiñgangot dɨk bo daud nɨmɨñ.” ² Eumbi enguk, “Sɨndi nɨmolo tɨñipi, ñɨndiñ enekalɨñ, ‘Bep, dɨkok koka wɨn giñgiñgan ti-gamlok. Dɨk amatam gɨtik nɨp tɨmbi gɨñgɨtkai indaneñ.

³ Dɨk sandap noñgan noñgan wolok nanañ nɨmɨñ.

⁴ Nɨndi amatamdi yom ti-nɨmañ wɨn gɨtik bi-semamɨñ, wala tɨmbi dɨk bo yomni bi-nɨmɨñ. Dɨk ti-kuyuk plon nɨm nɨmbiwɨñ.’”

⁵⁻⁶ Wɨndiñ embi yousɨmbi enguk, “Tɨkap dɨk tim boñgɨpnan noka noloñ ñambi, kɨti u silikñeumbi, ñɨndiñ nɨmbeñ, ‘Nokok notna noli telak bɨkap itnanan bɨumbi, nanañ towiupi yolonjɨlet, wala tɨmbi dɨk nanañ tɨpet gɨt no namɨñ, tɨmbi siñgimek tambon ombɨ-gametat.’ ⁷ Wɨndiñ eumbi, noka it gɨnañgan dou patak endi ñɨndiñ tambane ganbek bek, ‘Dɨk nekta douñatnan nanin nep silikñelañ? It yama wesak ip kekakñet, tɨmbi wembe gwañgwanaili bo ip dou-taleiñ, wala tɨmbi nɨtek mɨlapi gametet?’

⁸ Nak ñɨndiñ ganba: endi wɨndiñ ganbi, dɨk endok nolla tɨmbi nɨm nandi-gamek bek, gañgan gɨñgɨneñgala tɨmbi endi joñgo mɨlapi, nepek nekta tɨpɨkalañ wɨn dɨka gamekak. ⁹ Wɨndiñda nak sɨnla ñɨndiñ sanba nandi-wit: Yambatta nɨmolo ti-ñɨmñipi, nepek nola ni ti-kunekalɨñda wɨn kasɨlenekalɨñ, nepek nola lonji ti-kunekalɨñda wɨn kanekalɨñ, tɨmbi yama wesak wit ti-kunekalɨñda pisat-samekak. ¹⁰ Nekta, ama Yambattok plapta ni-nandañ endok kandañ wɨn ñɨndiñ: ni-nandi tañdi kasɨleañ, lonji lonji tañdi kañ, ba yama wesak wɨkañ enda pisat-semalak.

¹¹ Ba sɨndoñ nanin bep nindi nɨñañli mɨkbalakta ni-nandumbi, malet mɨwik ba? ¹² Ba puput mɨnjɨpta ni-nandumbi, kauñ mɨwik ba? ¹³ Sɨndi kolan tɨndi ama, gañgan nepenepek kɨndem wembe gwañgwanjiila pa emañ. Wɨndiñda nɨtek tɨmbi kunum Bepsi endi ama nindi Dɨndim Woñ kasɨleneliñdok ni-nandañ enda nɨm emek? Nɨm ya, endi sapma klembi, e-nandañ tuop emekak.”

Yesu gembɨlok kusai wɨn ka-daklelok

¹⁴ Nain nola Yesuli ama nolok gɨnañnan yal kolan pi-ñɨmɨmbi man sipmɨñguk wɨn ni-kle-kolɨmbi po ñañguk. Ñaumbi, ama wali manda eumbi, amatamdi kundit wɨn kañgɨliñ endi ka piasat tɨmbi, nanandi kena tɨñgɨliñ.

15 Gan diwindiñ ñindiñ eñgiliñ, “Endi yal kolan pa ep klelak wïn yal kolandok telak damanjï Belsebul endok gembïn plon tilak.” 16 Tïmbi diwindiñ ti-kuyuk ti-ñïmbi, Yambattok gembïn palmilak wïn tïmbi daklesemektok jimba kundit no tïmbektok nïngilïñ.

17 Gan Yesulï gïnañ nanandïnjï wïn ka-nandi-daklembi enguk, “Ama wapmañ nolok giñgïtïiilï tambïpi, nisïñgan minelïñda endi biañgan kolatalenekalïñ. Tïmbi sambat noli bo wïndiñgangot tïnelïñda endi bo tawam papusenembi kolanekalïñ. 18 Wïndiñgangot tïkap Belsebul, wïn Satan, endok sambaliilï tambïpi, nisïñgan miañda, kenanjili nïtek kwambïñ dauk? Wïn tuop nïm. Wïndiñda tïkap nak mandanjïlok tuop klembi, Belsebullok gembïnli yal kolan pa ep klewamda, nak endok kenan tïmba kolauk.

19 Tïmbi nepek no wïn ñindiñ: tïkap Belsebulï gembï namumbi, yal kolan ep kle-semamda, nindi nosii gembï emumbi, endi yal kolan pa ep kle-semañ? Belsebul ba? Nïm bek. Wïndiñda nïtek tïmbi nokok plon wïndiñ eañ? Sindi naka manda juluñit nanañ wïn nosilï wakan tïmbi dakle-samnekalïñ. 20 Gan tïkap nak biañgan Yambattok gembïnli yal kolan pa ep kleletta, ñindiñ inda-daklelak: sïndi Yambatti sambï-dïkñelak endok gembïn wïn ikan boñgïpsiinan ka-nandañ.

21 Ama gembïnat noli miktok nepenepek giñgïtïiilï tïwïli dïkñembi, ilï ka-dïkñe-kilïñ elakta, giñgïtïiilï ep tïmbi kolanelïndok tuop nïm. 22 Endi miktok nepenepek wali tïke kamaiuktok nandïlak, gan ama no noli wolok gembïn maklelak endi ama woloñ bïmbi, mik ti-ñïmïmbi maklelakta, endi miktok nepenepel wakï giñgïtïiilï giñgïtïiilï apma ep danbi, enlok noliila emlak.*

23 Tïmbi miktok kandañ wïn ñindiñ: no en not nïm ti-namlakta endi kanjik ti-namlak, tïmbi nindi nakïta kena nïm tïmbi, giñgïtïnai ep kïmïn tilakta endi ep kleum papuseñañ.”

24 Yesulï wïndiñ embi yousïmbi enguk, “Tïkap yal kolan noli ama gïnan gïnañ nanin lambï poñaukta, endi yal pa kuañnan ñambi, pipapat lonjïmbi kuwik. Lonjï tilapbi, ñindiñ ewik, ‘Nak bïndambo undane ñambi, pakutnan lowa.’ 25 Wïndiñ embi, ña kawïk wïn: it wïn ikan jamimbi tï-dïndïm em bïmbin palek. 26 Wïndiñ kañbi ñambi, yal kolan en makleañ kït tombon tïpet yanañgïlïm bïmbi, it wandïñ lombi, wolok kunelïñ. † Wïndiñ tïmbïmbi, ama blangan. Nekta, dama yal kolan noñgandï ama wïn tïmbi kolaumbi, siñgi yal kolan asuptï tïmbï kola sïnïk tauk.”

Yambattok mandan nandïmbi tïke kuañdï amatam diwïn yapma kle pakañ

27 Yesulï manda wïndiñ eumbi, tam no amatam kïmïn ti-pakilïñ endok boñgïpsiinan pakuk endi kïtïmbi, ñindiñ nïnguk, “Tam gapbi, num gamguk endi amatam diwïn yapma klembi patak.” 28 Gan Yesulï tamdok mannan tïkembali, ñindiñ eñguk, “Wïn amatam Yambattok mandan nandïmbi tañgïneañ endi wakan amatam diwïn yapma kle pakañ.”

29 Amatamdi yousïyousï pa bïñïlïmbi, kïmïn wopumgan indaumbi, Yesulï kusei kïmïpi, ñindiñ enguk, “Amatam man ñindiñgïtï kuañ sïndi kolasi. Sïndi kusatna kañbi nambï-daklenelïndok jimba kundit no kanelïndok embi giñgïneañ, gan jimba kundit no nïm dauk samum kanekalïñ. Nïm sïnïk. Wïn Yonalok jimba kunditgot kanekalïñ. 30 Nepek nek Yonala

* 11:22: Yesulï eyout manda miktok plon eñguk wïn enla wakït Satandok plon eñguk; Satan en ama gembïnat wandin, gan Yesulok gembïnli endok gembïn maklelak. † 11:26: It wïn ama gïnanlok walan.

inda-ñ+m+ñguk w+n Ninive nasila ñ+nd+ñ daut semguk: w+n Yambatti n+mul+mbi b+ñguk. W+nd+ñgangot nak Ama S+sin+k nepek nek inda-namekak w+n amatam man ñ+nd+ñg+it kuañ s+nda ñ+nd+ñ daut samekak: w+n Yambatti n+mul+mbi indañgut.

³¹ Kwet no koi Siba wolok tam wapmali manda plon lololok nainnan amatam man ñ+nd+ñg+it kuañ s+n g+ta m+lapi, kusasi t+mbi dakleukak. Endi ama wapmañ Solomonda nandumbi, manda nandi-daklelok molom t+mb+mbi, endok mandan nanduktok kwet mayañgan s+n+k nanin endoñ ñañguk. Gañgan s+ndi ama Solomon maklelak endok mandan nandi-k+mk+imneañ, wala t+mbi k+ñjan t+kenekaliñ. ³² T+mbi Ninive nasili manda plon lololok nainnan amatam man ñ+nd+ñg+it kuañ s+n g+ta m+lapi, kusasi t+mbi dakleukak. Endi Yonalok mandala g+nañji tambaneñgil+ñ, gañgan s+ndi ama Yona maklelak endok mandala w+nd+ñ n+m tañ, wala t+mbi k+ñjan t+kenekaliñ.

³³ Ama noli kosalen p+ndopi, kambotti n+m tapliw+ik ba kwet semb+n nolok n+m k+m+lek. Tambo endi indañgan k+m+pi, ama it g+nañ loañ kol+ sale-semlok w+nd+ñ t+mbek. ³⁴ Daukali p+ñg+ipkalok kolsale wandin. Daukali k+ndemda, Yambatti kosalen gamlak wala ka-dakleumbi, g+nañga g+it+k kol+ salelak. Daukali kolanda, g+nañga g+nañ k+lim mulumgot pakamlak. ³⁵ Wala t+mbi kilañmek! N+m kañbi, kosalen kas+leup nand+ñguñ, gan k+lim ikan kas+leum pakamlak. ³⁶ W+nd+ñda t+kap kosalendi g+nañga g+it+k tokñeumbi, k+lim no n+m pakamlakta, sipalakti kol+ sale-gamlak w+nd+ñgan d+ik bo kol+ salelañ.”

Ama bies+lok juluñ+ts+lok telak n+m kle-kulok

³⁷ Yesuli manda eu taleumbi, Falisi ama noli nanañ yakan nandem+ktok ni-tiañeumbi, ñam ilnan lombi, nanañ nanalok pipakuk. ³⁸ Gan endi dama kii n+m wil+kukta t+mbi† Falisi ama wali nandi-bend+ t+mb+mbi, ³⁹ Wopumd+ n+ñguk, “Falisi s+ndi jawañ ba tuk w+tna w+n pawangot pa wil+kañ wandin, gan s+ndi g+nañji g+nañ kolan ba t+piñpiñel+ tokñem patak. ⁴⁰ S+ndi ama kamas+! Yambatti nepek pawan t+mbi indañguk, w+nd+ñgangot endi g+nañ n+m t+mbi indañguk ba? ⁴¹ Pawandok nepek wala nandi-bend+ wopum n+m t+nekal+ñ. Tambo s+ndi g+nañji w+n p+mb+ñes+la bi-sembi, ep k+m+tnekal+ñ. W+nd+ñ t+nel+ñda, g+nañji g+it ep t+nd+ñji t+pet wali Yambattok dainan jamilan indaukak.

⁴² Falisi s+ndi nanañ kena g+nañ nanin g+it+k w+n tamb+pi, gwasap ba yaya w+n bo kit tambon tambon tamb+pi, Yambattok tambon pa mañ, gan g+nañji+il en n+m kas+leañ, ba ep t+nd+ñ d+nd+m n+m pa tañ, wala t+mbi s+ndi kilañmek! Yambattok en mek sambekak. S+ndi Yambatta tambon m+ñ+pi, enda ba amatamda g+nañji emnel+ñ ñak! ⁴³ Falisi s+ndi it kiyau g+nañ pitiit damañgot pitnel+ñdok nandañ, t+mbi k+m+l+ tuanan amatamd+ we sambi, giñgiñgan t+samnel+ñdok nandañ, wala t+mbi kilañmet! ⁴⁴ Amatamd+ sum semb+n no n+m ka-nandi-daklembi, wolok plon joñgo yalimbi kolayañ. S S+ndi sum semb+n wandin, gan amatamd+ nepenepek kolanli s+ndok g+nañji tokñelak w+n n+m ka-nandi-dakleañ, wala t+mbi kilañmet!”

⁴⁵ T+mbi endi+kñe manda nandi-tale ama noli Yesula n+ñguk, “Endaut, d+ik Falisi amala w+nd+ñ enlañda, n+nda bo giñgiñgan n+m t+n+m+lañ.”

† **11:38:** Falisi amali Yambattok dainan jamilan indanel+ñdok kisi pa wil+kañgil+ñ. **§ 11:44:** Namba 19:11-22 ñ+nd+ñ elak: no en ama dalandan en ba nepenepek t+ke-kalakata endi Yambattok dainan jamilan n+m indalak.

46 Eumbi enguk, “Endikñe nandi-tale ama sindi amatam nepek mlap** tañgonenelñdok pa emum mlataumbi, ep tĩmbi pañgitanelñdok kit kimit no nim pa ti-semañ, wala tĩmbi kilañmet! Yambatti sindi bo sambekak.

47 Sindi kilañmet! Plofet ama nin bep pañjiili yandip kimgilñ endok sum gwatnam win sindi tĩmbi kaik talak. 48 Endi yandip kimgilñ, tĩmbi sindi sum gwatnamji tĩmbi kaik tañ, wala tĩmbi bep pañjiili plofet amala nek ti-semgĩlñ win sindi ka nandum kindem sinik tlakta sin inda-dakleañ.

49 Kusei windiñda Yambat nanandi-tale molom endi ñndiñ eñguk, ‘Nak plofet ba giñgit ee ama Isael amatamdoñ eni-mulam ñaumbi, endoñnan nanin diwin ep tĩmbi kolanelñdok kle-gĩmgim embi, diwin yandip kimekalñ.’ 50 Wala tĩmbi plofet ama gitik kwet kusei kimekĩmĩnan nanin bikap man ñndiñgit yandip kimgilñ endok wekatsilok tuan kolan win amatam man ñndiñgit kuañ sindi ombi-tikenekalñ. 51 Win Abellok plon kusei kimepi, Sakalaia ama nin sisuat git tapma it wolok boñgĩpsetnan wili kimguk endok plon talelak endok kimekĩmjilok tuan kolanla nak biañgan ñndiñ sanlet: amatam man ñndiñgit kuañ sindi win ombi-tikenekalñ.

52 Yambatta nanandilok telak wali it wandin. No en wolok ginañ lolakta endi Yambattok kusei ka-nandi-daklembi nandi-ñmlak. Endikñe manda nandi-tale ama sindi it wolok yama ki win kimit kimbĩñ dañ, gan ginañ nim loñgĩlñ, tĩmbi amatamdi bo lonep nandĩngilñ win kimecip ti-semgĩlñ, wala tĩmbi kilañmet!” 53 Yesuli windiñ eu taleumbi, walinin pi ñaumbi, Falisi git endikñe nandi-tale ama endi kusei kimepi, kanjik kolan sinik ti-ñĩmbi, ni-nandi kusei kusei tiñpi, 54 kit yout tinelñdok enlok mandanli sisoñ ti-ñĩmnep nandĩmbi, mandĩmandi ti-ñĩmgilñ.

12

1 Nain wolonda amatam asup kwĩnakwinattok tuop nim endi bo Yesuloñ kimein tĩmbi kle-gimbupi, tambo yali tiñgĩlñ. Tĩmbi Yesuli kusei kimepi, dama gwañgwañiila ñndiñ enguk, “Sindi Falisi amalok plaua kimeĩmbendĩjila ka-kiliñ embi kunekalñ. Win endi manji mambenji tipelat, tĩmbi ep tĩndĩnji juluñit tañ wala elet. Nim kañbi, sindi bo windiñgangot tinelñ. 2 Biañgan sinik, nepek kimeĩsembin gitik win Yambatti tĩmbi indañgan indaumbi, nanandi sembin gitik win tĩmbi dakleukak. 3 Windiñda sindi manda kilm ginañ eñgĩlñ win maim plon eu indaukak, tĩmbi sindi nepek no it ginañnan manda janjak eñgĩlñ win ipakanan wopungam eu piukak.”

Yambat endañgot misĩ-ñĩmlak

4 Yesuli yousimbi enguk, “Notnai, nak ñndiñ sanba: amali piñgĩpsĩngot wili kimekalñ, gan siñgi kandañ sep tĩmbi kolanelñdok gembĩ no nim pat-semlek enda nim misĩnekalñ. 5 Tambo ninda misĩ-ñĩmlak win dau sametet: Yambatti ama wili kimepi, siñgi kandañ jimbĩñ kolĩ piuktok gembĩ palmilak enda misĩmisi ti-ñĩmlak. Biañgan sinik sanlet: endañgot mek misĩnekalñ. 6 Monik tiptip kit tombongot win minem gimĩn tipetti tuatuan, gañgan Yambatti noñgan no nim kamala-ñĩmlak. 7 Sindi endok dainan loloñ sinik, monik asup yapma kleañ, tĩmbi endi kumbanji saktok kwĩnakwinatsi win bo nandi-talelak, wala tĩmbi amala nombos misĩsemnekalñ.

** 11:46: Nepek mlap win endikñe manda mlap wolok walan.

⁸ Sanba nandiwit. No en amalok dausinan ‘Nak Yesulok giñgit’ wındiñ e-dakleakta, nak Ama Sisinikti Yambattok eñaloñiilok dausinan enda wakan ‘Endi nokok giñgit’ wındiñ e-dakleutat. ⁹ Gan no en amalok dausinan naka ‘En nım nandi-ñimlet’ elakta, nak Yambattok eñaloñiilok dausinan enda wakan ‘En nım nandi-ñimlet’ eutat. ¹⁰ Tımbi no en Ama Sisinik nanı-kolalakta, endok yomın wın kındem bi-ñimlok, gan no en Dındım Woñ nı-lakalakaek tılakta, endok yomın wın kımilim palmekak.

¹¹⁻¹² Amalı manda plon sepmbi, it kiyau gınañ ba gavmandok dainan ba lolonjiilok dausinan sapıtnekalıñ. Nain wolongan sınık Dındım Woñdı manda nek eelok wın daut samekak, wala tımbi wolonda sındı nandi-bendi wopum tımbi, ñındiñ nım enekalıñ, ‘Nındı manda nek enetamıñ?’ Ba ‘Nek tambane enınetamıñ?’ ”

Mınem kwılıkwılıla ka-galkta nım tılok

¹³ Tımbi ama kımın wopum boñgıpsinan ama nolı Yesu nımbi eñguk, “Endaut, datnalı betnettok kii bimbın wın en noñganlıñgot ep kulak, wala tımbi dık nımbımbi, nokok tambon danbi namın.” ¹⁴ Eumbi nıñguk, “Notna, ba ama nolı nak sambı-danbettok ba nepenepeset danı-samettok nanbı taleñguk ba? Nım ya, wın nokok kena nım.” ¹⁵ Wındiñ embi yousımbi, amatamda enguk, “Nepek tokñetokñen walı kuñgu kındem nım samlak, wala tımbi sındı ka-kılıñ embi, kuñgunjı ka-dıkñe-kılıñ enekalıñ. Nım kañbi, kwılıkwılı ba nepek nola ka-galkta tınelıñ.”

¹⁶ Wındiñ embi, eyout manda no ñındiñ embi enguk, “Ama mınem kwılıkwılı asupmat endok nanañ kenan bien lalı kındem daumbi, ¹⁷ nanandın gınañ ñındiñ nandi-kwınakwınaleñguk, ‘Nıtek tılok? Nanañ bien asup ñalı it kawai wolok gınañjınan wısi-kolettok tuop nım!’ Wındiñ nandiımbi ¹⁸ eñguk, ‘Kombıkmek nandılet: nak wısi-kot it kawai gıtık wın wiapi, kombılın wopum asupgan kındipi, nanañ ba kwılıkwılı gıtık pat-namlak wın wolok wısi-koletat. ¹⁹ Tıñıpi, natnala ñındiñ eutat: İp ñak! Nak nepenepek kındem gwılat asuptok kımıpi kiulambi pat-namlakta tımbi kındem pat-nandımbi, na sılısılı tımbetat!’ ²⁰ Gan Yambattı tambon ñındiñ nıñguk, ‘Dık kamen, man tim ñolondañgan kuñguña gapma tıkelok. Tımbi nepek tı-jumut tıñguñ walı nındok tımbekak?’ ” ²¹ Yesulı eyout manda wındiñ embi, yousımbi enguk, “No en kwelan ñolok kwılıkwılı asup palmektok ep kiutak, gan nepek Yambattok dainan tuannat no nım palmılakta, endı ama kamen wandın.”

Pıñgıp ka-dıkñela nandi-bendi wopum nım tılok

²²⁻²³ Tımbi Yesulı yousımbi, gwañgwañiıla ñındiñ enguk, “Nepek tokñetokñen walı kuñgu kındem nım samlakta tımbi nak kuñgunjılok ba pıñgıpsılok kandañ ñındiñ sanlet: wın kuñgu ba pıñgıp walı bien tılak, nanañ ba dasindasin walı nım, wala tımbi sındı nanañ nek nanekalıñ ba dasindasi nek dasinekalıñ wala nandi-bendi wopum nım tınekalıñ.

²⁴ Sındı monık oeoe yambım nandiwit: endı nanañ tıpi-bımbi met nañ wındiñ nım pa tañ, tımbi endı wısi-kot it bo nım pat-semllak, gañgan Yambattı tuopkan ep towılak. Sındıla endok dainan monık yapma kleañda, nıtek tımbi nım sep towıuk? ²⁵ Tımbi sındofınan nanın no endı nandi-bendi wopumlı kuñgun lakat yousum ombatawık ba? Nım ya! ²⁶ Sındı nepek tıp kambak wandın tındılok tuop nım, wındıñda kusei nekta nepek dıwın wala nandi-bendi wopum pa tañ?

²⁷ Pama klinan indañ wın yambım nandiwit! Nak ñındiñ sanba: endı kena meñ nım tañ, ba dasindasinjı bo nım pa youkañ, gañgan endok

pamanjili ama wapmañ Solomondi dasindasin kindem sinik pa dasilñguk endok paman win maklelak. ²⁸ Kli nepek pamanat kena ginañ man lambi indaumbi, desa dombimbi ep siu dinekalin wandin win bo Yambatti dasindasinji kindem emlak, nitekta timbi endi sindok dasindasinji nim timbi inda-samek? Win nim nandañda, sindok nanandi-kiliktinji win lakat sinik pat-samlak!

²⁹⁻³⁰ Amatam Yambat nim nandi-kilikti mañ endok nanandinjili nanañ tuk nepek wandindogot pat-semalak. Bepsili ikan ñindin nandi-talelak: nepek gitik win nim pat-samekta sindi kunelindok tuop nim, wala timbi sindi amatam diwindi tañ windin nim tinekalin, ba nandi-bendi wopum nim tinekalin. ³¹ Tambo sindok nanandinjili Ama Wapmañjilok gñigit kuñgulokgot pat-samekak, timbi nepek wandin wali bo kuñgunjilok inda-samekak.”

Ama Sisinik endok tomtomlok ti-pañgitam kulok

³² Timbi Yesuli gwañgwañila enbi eñguk, “Kikesmin tip, sindok Bepsili ñindin tindila nandum kindem dañguk: en ama wapmañji kumbi, sindi en gita kandikne kena tinelindok nandimbi, wolok tuop tñguk, wala timbi sindi misimis nimnat kunekalin. ³³ Sindi nepenepesi pat-samlak win tuatualok kimpipi, minem walinin tikembi, pimbñesila emnekalin. Windin tinekalinda, tuanj nim taleukak win kunum ginañ pat-samekak. Kumbu amali win kumbu tinelindok tuop nim, ba kwinakamdi win nim timbi kolaukakta timbi wali minem liksi nim kolawik wandin. Sindi kwelalok nepenepek wala galk nim nandinekalin. Tambo sindi nepek nek Yambattok dainan loloñ sinik wala galk nandinekalin. ³⁴ Kusei ñindinda: nepek ginañjili kasileum pataknan kandañ ginañ nanandinjili bo wandin pat-samekak.

³⁵⁻³⁶ Kena gwañgwal molomjili nanañ si-jumut tindin nanin undane ilan bimbibi, wesak wimbibi, plastik sinik pusalimnelindok mandimandi pa tañ, windin gangot sindi kolsalenji pindolim diumbi, kena tindilok ti-pañgitam kunekalin. ³⁷ Kena gwañgwal windin ti-kuñilimbi, molomjili undane bimbibi kalak win: kena gwañgwañilil gama kaik papi, mandipakañ. Kena gwañgwa wandin wali gwañgwa diwin yapma kle pakañ. Nak biañgan sanba: molomjili kena tindilok ti-pañgitam timbi, nanañ nanelindok en-tiañembi, nananji kle-semekak. ³⁸ Win tim bomup ba puputti kusei kimpipi kitlaknan undane bimbibi, kena gwañgwal gama kaik palinilimbi ep timbi indaukta, gwañgwa wali wakan diwin yapma kle pakañ.

³⁹ Timbi sindi nepek ñin nim nandi-kamalanekalin: it molomdi kumbu amal nain nekta sinik bawik win nim nandilak. Nandi-wimda! endi kaik kuñipi, il wiapi, ginañ loup timbimbi kimsip tinimek. ⁴⁰ Windin gangot sindi ‘Ama Sisinikti man nim tombek bek’ windin nandinilimbi, wolongan kaikan bi tombekak. Windinda timbi sindi tomtomnalok ti-pañgitam kunekalin.”

⁴¹ Timbi Petlol nñguk, “Wopum, eyout manda elañ win nindokgot ba amatam gitiktok?” ⁴² Eumbi tambane eñguk, “Manda win kandikne ama matañgotañgolat nanandin kindem palmilak wandin wala elet. Win en wakan molomñilil kena gwañgwañil diwin yambi-diknelok nimb taleumbi, nanañ mepmettok nain dindim sinik dan-semektok nñlak. Molomñilil kena manda windin nimbibi, ⁴³ ña kukap undane bimbibi kalak win: kena gwañgwal nek timbektok nñguk wolok tuopkan tñgukta endi

gwañgwa dîwîn yapma kle patak. ⁴⁴ Nak biañgan kena gwañgwa enda ñîndîñ sanlet: molomñîlî nepenepel gîtik wîn endî ka-dîkñeutok nîmbi taleukak.

⁴⁵ Gan tîkap kena gwañgwa walî gînan gînañ ñîndîñ nanduk, ‘Molomnalî ña sakñelambi, plastik nîm bîukak’ wîndîñ nandîmbi, kusei kîmîpi, kena wembe gwañgwa dîwîn joñgo yandîpbi, nanañ ba tuk kwambîñ wopum nañbi, kamakama tîmbekta, nek inda-ñîmek? ⁴⁶ Kena gwañgwa molomñîlî kena nain nekta ba nain nekta sînik bîukak wîn nîm nandîlakta tîmbi endî nîm mandî palîmbi, nain wolondañgan molomñîlî undane bîukak. Bîmbi, ep tîndîn kolan wîn kañbi, wolok kînjân tî-lamîpi, amatam Molom nîm kîmît-kleañ en gîta tuanji kolan ombi-semekak.

⁴⁷ Tîkap kena gwañgwa walî molomñîlok mandan nandînguk, gan nîm tañgoneñguk ba nîm tî-pañgîpañgîle tîngukta, en nain ombapgan waipmîlok. ⁴⁸ Gan tîkap endî molomñîlok mandan wîn nîm nandîngukta makleumbi, nain dumangan waipmîlok. Wîndîngangot tîkap Yambatti ama nola gwîlam asup mîmînda endî wolok tuopkan tambon ombî-mîlok nandîlak, ba endok kiinan kena wopum kîmîkîmîlînda, endî wolok tuopkan kenalok bien indauktok nandîlak.”

Yesulî amatam ep tambîlektok indañguk

⁴⁹ Yesulî yousîmbi enguk, “Nak komba kwelan kîmîlam dîuktok indañgutta ñîndîñ nandîlet: komba walî ikan dualîmda, wîn kîndem sînik.

⁵⁰ Gan nak dama tuk walan no* iilok nanbî laletalan. Tuk wîn gama nîm iñgutta tîmbi mîlap walî gînañna tîmbi mîlatalak. ⁵¹ Sîndî nak amatam kwelan ep tîmba busukñenengan kunelîndok indañgut wîndîñ nandañ ba? Wîndîñ nîm. Nak ñîndîñ sanba nandîwit: tambo nak amatam ep tambîlektok indañgut. Naka tîmbi ⁵² man ñîndîngîtta kusei kîmîpi, kundit ñîndîñ inda-ta-ñaukak: sambat kît meñ noñgan yakan pa kuañ endî tambîpi, kîmîn tîpet indambi, tîpettî tambon, tîpet gît nolî tambon wîndîñ ipi, nîsîngan tambon tambon kanjik tî-kunekaliñ. ⁵³ Wîndîñ tambîpi, bep ñîñan endî nîsetkan tambon tambon ipi, kanjik tîndekamîk, tîmbi me wemba endî bo nîsetkan tambon tambon ipi, kanjik tîndekamîk, tîmbi nambîn tam gît yapman tam endî nîsetkan tambon tambon ipi, kanjik tîndekamîk.”

Yambattok manda dîndîngan nandîlok

⁵⁴ Yesulî amatam kîmîn wopumda yousîm ñîndîñ bo enguk, “Sîndî mulukualî tuk kimbîñ kandañ indam bîumbi kañbi, wolongan ñîndîñ pa eañ, ‘Gwi bîutak’ wîndîñ eumbi, wolok tuop indalak. ⁵⁵ Tîmbi sîndî sasalelî klinan kandañ nanin pendîp bîumbi kañbi, ñîndîñ pa eañ, ‘Maim kunduwat dîutak’ wîndîñ eumbi, wolok tuopkan indalak. ⁵⁶ Ama manji mambenji tîpelat! Sîndî kunum gît kwettok plon nek indalak wîn kañbi, maim îletak ba gwi pîutak wîn ka-kîliñ eañ. Gan nîtekta tîmbi sîndî man ñîndîngît nepek nek indalak wîn kañbi, kenanalok kusei nîm ka-nandî-dakleañ? ⁵⁷ Ba kusei nekta sînlök ep tîndînji plon nek ñalî dîndîm sînik wîn bo nîm ka-danbi, wolok tuop tañ?

⁵⁸ Tîkap ama nolî manda plon gapîlep tîmbîmbi, sîti telaknan yakan ñañîpi, mandanjet e-salendemîktok nîka tîmbekañ. Nîm kañbi endî gîngînemi, gep tiañemi, manda kandanloñ gapîlîmbi, endî bo tem dumandok kiinan gapîlîmbi, endî gepmbi, it kwambîñnan gapîlek. ⁵⁹ Biañgan

* 12:50: Tuk wîn mîlap ba piñgîp gawat Yesulî bembektok tînguk wala elak.

ganlet, dɪk it kwambiñ gɪnañ papi, mɪnem nɪtek ombɪ-ñmlok een wɪn gɪtɪk ombɪ-mɪ-taleuñ wolok tuop.”

13

Gɪnanjɪ nɪm tambanenekalɪñda kolanekalɪñ

¹ Nain wolondañgan amatam wolok bɪ pakɪlɪñ endoñnan nanin dɪwɪndɪ Yesula kasat ñɪndɪñ tɪ-ñɪmgɪlɪñ: Galili ama dɪwɪndɪ tapma ilan tapma tɪ-ñɪlɪmbi, Pilatoli eum yandɪpmɪum kɪmbɪmbi, wekatsɪlɪ pɪmbi, tapma gauttok wekatsɪlɪ wakɪt kiukuk. Kasat wɪndɪñ tɪ-ñɪmɪumbi ² tambane enguk, “Mɪlap wandin inda-semgukta, ama wolok yomjɪlɪ Galili ama dɪwɪsɪlok yom makleñguk, sɪndɪ wɪndɪñ nandañ ba? ³ Nak ñɪndɪñ sanba: nanandɪnjɪ wɪn dɪndɪm nɪm. Gan sɪndok kandañ, tɪkap sɪndɪ gɪnañjɪ nɪm tambanem kunekalɪñda, wɪndɪñgangot sɪndɪ gɪtɪk kola-talenekalɪñ. ⁴ Tɪmbi amatam 18 Siloam kandañ kɪmgɪlɪñ wɪn endok kandañ nɪtek? It ombap jɪñgɪnlɪ gɪlombi, ep kot taplɪnguk. Endok kolanjɪlɪ amatam dɪwɪn gɪtɪk Jelusalem kuañ endok kolanjɪ makleñguk, sɪndɪ wɪndɪñ nandañ ba? ⁵ Nak ñɪndɪñ sanba: nanandɪnjɪ wɪn dɪndɪm nɪm. Gan sɪndok kandañ, tɪkap sɪndɪ gɪnanjɪ nɪm tambanenekalɪñda, wɪndɪñgangot sɪndɪ gɪtɪk kola-talenekalɪñ.”

⁶ Tɪmbi Yesulɪ eyout manda no ñɪndɪñ enguk, “Ama nolok wain kenan gɪnañ fik komba no tɪpium pakuk. Tɪmbi kena molomdɪ komba wɪn kanandɪ tɪmbepi bɪñguk, gan endɪ bien no nɪm lali palɪmbi kañguk. Bien nɪmnat kañbi, ⁷ kena kandɪkñe amala nɪmbi eñguk, ‘Kalañ: gwɪlat tɪpet gɪt no gɪtɪk wolok gɪnañnan nak ñañambɪ tɪmbi, komba bienda yolonjɪlet, gan endɪ bien no nɪm lalilak. Neta slakan sɪnɪk kwettok galk tiañe-talelak? Kak, dombɪ kot!’ ⁸ Eumbi nɪñguk, ‘Molomna. Biumbi, gwɪlat noñgangot nombɪ yousɪ-mɪum palɪn. Palɪmbi, nak kwet tambɪpi, kuseinan makauttok tem kɪmɪpi kautat. ⁹ Gwɪlat no wolondamek bien laliukak bek. Tɪkap nɪmda, komba wɪn kɪndem dombɪ kolekañ.”

Yambattɪ amatam nɪtek yambi-dɪkñelak

Yambattok kandɪkñe wɪn nɪtein?

¹⁰ Sabat patnandɪ nain nola Yesulɪ it kiyau nolok gɪnañnan amatam enɪdaut tɪ-sem pakuk. ¹¹ Tɪmbi tam no yal kolandɪ pɪ-ñɪmɪmbi, jɪmbat siñgin sait gɪnañ tɪmbɪ inda-ñɪmɪumbi, en dɪndɪm ilektok tuop nɪm, wala tɪmbi gwɪlat 18 wolok tuop plɪndambi pa kulɪnguk, endɪ bo wolok bɪ pakuk. ¹² Palɪmbi, Yesulɪ tam wɪn kañbi kɪtɪ-ñɪmɪum bɪumbi nɪñguk, “Tam, jɪmbat gep top-kɪlɪñ eñguk walɪ ip taleumbi, siñgiñga pañeun.” Wɪndɪñ eñɪpi, ¹³ kii endok plon kɪmɪlɪmbi, wolongan siñgin sait tɪ-dɪndɪm embi, kusei kɪmɪpi, Yambat nɪ-kɪndem dañguk.

¹⁴ Yesulɪ Sabat patnandɪ nainnan tam wɪn tɪmbɪ kɪndem dañgukta tɪmbi it kiyaulok telak dama endɪ gɪnañ komba dɪumbi, amatam enombɪmbi, ñɪndɪñ eñguk, “Sandap kɪt tambon noñgan wɪn kena tɪndɪlok pat-samlak, wolonda endɪ sep tɪmbɪ kɪndem danelɪñdok bɪnekalɪñ, Sabat patnandɪ nainnan nɪm.” ¹⁵ Wɪndɪñ eumbi, Wopumdɪ tambane ñɪndɪñ nɪñguk, “Ama manjɪ mambenjɪ tɪpelat! Sɪndɪ gɪtɪk makauk ba doñkinjɪ wɪn Sabat patnandɪ nainnan isɪnan ep pɪsapi, tuk nanelɪñdok pa yanañgɪkañ. ¹⁶ Gan tam ñɪn Ablaamdok kombɪlin endok kandañ wɪn nɪtek? Satandɪ gwɪlat 18 gɪtɪk topmɪumbi ku-ta-bɪlak, tɪmbi sɪndɪ en Sabat patnandɪ nainnan nɪm pɪsalɪmlok nandañ ba?” ¹⁷ Wɪndɪñ eumbi, kanjɪkñii gɪtɪktɪ mayek

tam palimbi, amatam gítik endi kundit kindem sisinik tilinnguk gítik wala silisili tinngilin.

18 Tímbe Yesuli yousimbi enguk, “Yambattok kandikne win nitein? Kandikne wali nitek bendilak nak wolok plon eyout manda nek eut? 19 Win mastat minjip ama noli tikembi, kenan ginañ kokuk wandin. Minjip tipnam wali lambi bendi wopum dambi, komba wopum timbimbi, monikti isí kii gayam plon tinngilin.”

20 Wíndin embi, bindambo nindin enguk, “Nak Yambattok kandikne win nitein eut? 21 Win plaua kimilimbendi tam noli tikembi, plaua kwilan wopungan wakít kiupi tambaneñguk wandin. Papalem kaumbi, kimilimbendi lakatgot wali plaua gítik win timbi bendi lambinnguk.”

Kunumdok yama gik sinik wolok lololok

22 Yesuli Jelusalem nauapi, it kwet wopum ba tip wandin nañipi, amatam eni-daut ti-senguk. 23 Tímbe ama noli ni-kañbi eñguk, “Wopum, win ama lakat endinngot Yambatti kolanjilok tuan wiat-semumbi, kunum ginañ lonekaliñ ba nitek?” Eumbi enguk, 24 “Nak nindin sanlet: amatam asupti Yambattok kandañ nanepi wit nim kanekalin, wala timbi sindi yama gik sinik wolok lonelinngok gembí kotnekalin. 25 It molen endi mlapi, yama sip taleumek, sindi bi it pawan ipi, wesak wipi nnekalin, ‘Wopum, yama pisat-nimn.’ Eumbi, tambon nindin sanbekak, ‘Nak nim nandi-samlet. Sindi denasi?’ Sanbi nandimbi, 26 kusei kimpipi, manda tambon nindin nnekalin, ‘Nandi dikita yakan nanañ tuk nañgimn, timbi dik nndok ipakanan gñgt manda e-daut tinnguñ.’ 27 Gan endi nindin sanbekak, ‘Nak nindin sanlet: sindi denasi win nak nim nandi-samlet. Kolan tindí gítik sindi nambim na-talewit!’

28 Tímbe kimisip ti-sangukta timbi sindi kunum pawan papi, Ablaam, Aisak, Jekop git plofet gítik endi Yambat gita kuñlimbi yambinekalin, wolondamek sindi wandin kukulembi, manji si-gilim danekalin. 29 Tinlimbi, Yambattok gñgtinili kwet tambon tambon taletalenan nanin en gita kunelinngok bimbi, nanañ si-jumut tindinnan pipapi nanekalin. 30 Nandañ: wolonda nindin indaukak: ama nin enda nandum siñgi kuañ endoñnan nanin diwisili dama tinekalin, timbi damandaman kuañ endoñnan nanin diwisili siñgi tinekalin.”

Yesuli Jelusalem it kwetta blan ti-nimnnguk

31 Nain wolongan Falisi ama diwindi Yesuloñ bimbi nñgilin, “Elotti gwili kimbeñdok nandilak, wala timbi dik nalinin pi nau.” 32 Eumbi enguk, “Sindi nambi, kamot moyen wala nindin nimbít, ‘Nandilañ, nak man git desa jimbatsiat ep timba kindem dambi, yal kolan ep kle-sembi, siñgi nombo yousi nambi, kenana timba taleukak.’ Sindi na wíndin nimbí nandiwín. 33 Biañganak, plofet ama Jelusalemgot yandip kimpiklok, kwet nok nim, wala timbi nak man ba desa ba sisa telakkan yousi nañalok een.

34 O Jelusalem nasi, sindi blasinngandok. Sindi plofet ama pa yandip kimañ, timbi ama sindoñ eni-mumuln bañ win kawatti yandipmim kimañ. Puputti ninañii ep kimin timbi, papauli ep kamailak, wíndinngangot nain asupgan natnaloñ sep kimin timbettok nandinngut, gan sindi nim nandi-namgilin. 35 Nandañ! Wopumdi sindok kwesi bimbi, nombo nim sep kamarukak. Tímbe nak nindin sanba: sindi nombo nim nambinekalin. Nim sinik. Sindi nokok plon nindin enekalin, ‘Wopumdi

ama ni-mulim nindoñ bɩlak en gwɩlam mɩlok!*" wolondamek nombo nambinekalifñ."

14

Plap kenali Sabattok endikne manda kimit-klekle win maklelak

¹ Sabat patnandi nain nola Falisi ama loloñ noli Yesu nanañ nanalok nɩ-tiañeumbi ña lo palɩmbi, nanañ beulok nolili ka-tuakɩfñ. ² Tɩmbi ama no kii kesii bendimbendinat endi Yesulok dainan bi indaumbi ³ kañbi, endikne manda nandi-tale ama git Falisi ama en-nandɩmbi eñguk, "Endikne mandali nek tɩneñdok nandi-nɩmlak - Sabat nainnan ama kindem tɩmbi kindem dalok ba nɩm?" ⁴ Wɩndiñ eumbi, manda no nɩm tambane nɩmbɩmbi, ama win tɩkembali, tɩmbi kindem dambi ni-mulim ñañguk. ⁵ Tɩmbi Yesuli en-nandɩmbi eñguk, "Sabat patnandi nainnan niñañji ba makauksi noli tuk ban ginañ pɩukta, sɩndoñnan nanin nin endi platikan nɩm tiañeum lambek?" ⁶ Wɩndiñ eumbi, manda tambon tambane nɩneliñdok lonjiñgɩfñ.

Kayombineañ ba plap tañdi tuan tikenekalifñ

⁷ Tɩmbi ama en-tiatiañen endi ama lolondok pitit plon pipatneliñdok pilɩmbi, Yesuli win kañbi, eyout manda no niñdiñ enguk, ⁸ "Ama noli nanañ sina tɩlaknan gep tiañeumbi, dik dɩtnalok nanandiñgala ama lolondok pitit plon nɩm pipaleñ. Nɩm kañbi, ama loloñga no nanañ molomdi nɩ-tiañeñguk endi bɩumbi, ⁹ sitet tɩpelat sep tiañeñguk endi gambɩmbi, niñdiñ ganbek, 'Endok pitit win, bi-nɩmɩmbi, nolok pit.' Wɩndiñ gambɩmbi, dik siñgi mayek tɩmbɩmbi, gani-mulim siñgi sɩnik ña pipaleñ. ¹⁰ Wɩndiñda tɩmbi, tambo gep tiañenekalifñ wolonda dik pitit siñgi sɩnik wolok pilekañ. Wɩndiñ tɩmbeñda, nanañ molomdi gambɩmbi niñdiñ ganbek, 'Notna, dik lo, pitit dama tɩke.' Wɩndiñ gambɩmbi, dik ama diwin no gita yakan nanañ nalañ endok dausinan kot giñgit tɩkeukañ. ¹¹ Nekta, ama gitik nisɩlok kosi giñgit tɩke-loañda endok kosi giñgit tɩke-pɩukak, tɩmbi no en kayombinem kulakta en tɩke-loukak."

¹² Tɩmbi Yesuli yousɩmbi, ama nɩ-tiañeñguk enda niñdiñ niñguk, "Dik nanañ sina tip ba wopum tɩñpi, nokai ba dat kwayaŋgai ba sambakai ba dikok kwekanan nasi mɩnem kwɩlikwɩlɩnjat wandisi win nɩm pa en-tiañeukañ. Nɩm kañbi, endi bo tombon gep tiañembi, nepek nek tɩñguñ wolok tombon kwelan ñolok ombi-gamum tɩke-taleuñ. ¹³ Tambo dik nanañ sina tɩñpi, ama pɩmbiñesi wakɩ ama kisi ba kesisi ba dausi kolan wandisi en-tiañeukañ. ¹⁴ Endi tombon ombi-gammeliñdok tuop nɩm, gan ama diñdim endi kimnan nanin mɩlatnekalifñ wolondamek Yambattɩ tuañga kindem ombi-gamumbi, amatam diwin yapma kle palekañ."

Yambattok ni-tiañela e-tembi manda nɩm elok

¹⁵ Tɩmbi ama Yesu gita yakan nanañ nañgɩfñ endoñnan nanin noli manda win nandɩmbi, niñdiñ niñguk, "No en Yambattɩ nanañ sina wopum giñgɩtɩliok tɩ-semekak win nambekakta endi amatam diwin yapma kle patak." Wɩndiñ eumbi, ¹⁶ Yesuli niñguk, "Nain nola ama noli nanañ sina wopum tɩmbepi, amatam asup sɩnik en-tiañeñguk. ¹⁷ Nanañ nanalok nain indaumbi, kena gwañgwa no ni-mulɩmbi, en-tiatiañen endoñ ñambi enguk, 'Nepenepek gitik ip tɩwilɩ dikñemñda tɩmbi sɩndi bɩwit!' ¹⁸ Gan endi noñgan noñgandi kusei kimpi, e-tembi manda nɩmbi eñgɩfñ. Ama dama ña kañguk endi niñdiñ niñguk, 'Nak kwet sanoñgat no tuañgut win ña

kauktok een, kusei wala tĩmbi nak nĩm bĩmbĩlok dik nokok blan mandana molomgala nĩmbekaĩ. 19 Tĩmbi ama noloĩ ñaumbi, endĩ ñĩndĩĩ nĩnguk, 'Nak makauk wapai kĩt tombon tombon kena emettok ep tuaĩgũt wĩn yanaĩgĩpi tĩkatĩka tĩmbepi ñaupi tĩlet, kusei wala tĩmbi nak nĩm bĩmbĩlok dik nokok blan mandana molomgala nĩmbekaĩ.' 20 Tĩmbi noli bo ñĩndĩĩ nĩnguk, 'Nak tam kombĩkan tĩngutta tĩmbi ñaĩalok tuop nĩm.'

21 Tĩmbi kena gwaĩngwalĩ undane bĩmbi, eni-tiatiaĩen endĩ nek eĩgĩliĩ wolok kasat gĩtik wĩn molomĩila tĩ-ñĩmĩnguk. Tĩmbi nanaĩ beuli gĩnaĩ komba dũmbi, kena gwaĩngwan ñĩndĩĩ nĩnguk, 'Dĩk platik sĩnik it kwettok telak tip ba wopum wandĩĩ ñambi, ama pĩmbĩĩesi wakĩt ama kĩsĩ ba kesĩsĩ kolan ba dausi sipsipmĩn yambĩmbi yanaĩgĩlim bĩwit.' Wĩndĩĩ eumbi, wolok tuopgan tĩmbi, undanem bĩmbi 22 nĩmbi eĩguk, 'Molomna, mandaĩga ip biennat tĩlak, gan it gĩnaĩ gama nĩm tokĩek.' 23 Wĩndĩĩ eumbi nĩnguk, 'Bĩndambo ñambi, it kwet pawan telak tip ba wopum tuop kuĩĩpi, amatam yambetaĩ wĩn eni-gĩngĩneumbi, itna gĩnaĩ tokĩeneliĩndok bĩwit. 24 Nak ñĩndĩĩ sanlet: ama dama eni-tiatiaĩen endoĩnan nanin noli nanaĩ tĩ-jumut tĩ-semĩt wĩn lakat no nĩm nanekaliĩ.' "

Yesu julunjuluĩ nĩm kle-kulok

25 Tĩmbi amatam kĩmĩn wopum asuptĩ Yesu ñaĩnguknan kle ñaĩĩmbi undane yambĩmbi, ñĩndĩĩ enguk, 26 "No en nakĩta kuupi nandĩlak, gan naka tĩmbi meĩ beu wakĩt tamĩn ba wembe gwaĩngwaĩi ba dal kwayaĩi ba wiwii ba enlok kuĩngun wĩn bo siĩgi nĩm wĩt-semłakta, endĩ nokok gwaĩngwana sĩnik kuuktok tuop nĩm. 27 Tĩmbi no en enlok kloĩbal nĩm tĩke bembĩ, nak nep kle kulakta, endĩ nokok gwaĩngwana sĩnik kuuktok tuop nĩm.

28 Tĩkap sĩndoĩnan nanin noli it wopumgan kĩndilep nandĩwĩkta, endĩ dama pipapi, ittok tuanla nandĩmbi, mĩnem palmĩlak walĩ it wĩn tĩmbi taleuktok tuop ba nĩm wĩn ka-nandĩwĩk. 29 Nĩm kaĩ, yop tambi, it kusei kĩmĩlek, gan endĩ it tĩmbĩ taleuktok tuop nĩm, tĩmbi ama it wĩn ka-nandaĩ endĩ gĩtĩktĩ kusei kĩmĩpi nĩ-lakalaka embi, 30 ñĩndĩĩ eneliĩ, 'Ama ñali it plapkan kusei kĩmĩpi kĩndikuk, gan nĩtektā nĩm tĩmbĩ talelak?' 31 Ba tĩkap ama wapmaĩ no endĩ ama wapmaĩ nol nola mik tĩ-ñĩmepi ñauk, endĩ nĩtek tĩmbek? Endĩ dama pipapi nandĩ-kĩliĩ embi, endok ama lakatgot endĩ dĩwĩndok ama asupgan mik tĩ-semnelĩĩndok tuop ba nĩm. 32 Tĩkap nĩmda, kanjĩkĩĩlĩ gama mayaĩngan palĩĩĩmbi, ama wapmaĩ walĩ kanjĩkĩĩloliĩ manda kĩmĩlĩm ñaumbi nĩmbek, 'Busuk inda-nĩmektok nĩtek tĩmbet?'

33 Wĩndĩĩngangot sĩndĩ gĩngĩtsii ba nepenepesĩ gĩtik pat-samlak wĩn siĩgi wĩlmĩnelĩĩndok nĩm tĩ-paĩgĩtam pakaĩda, sĩndĩ nokok gwaĩngwanai sĩnik kuneliĩndok tuop nĩm. 34 Palaĩ wĩn nepek koĩgom sĩnik. Gan wolok koĩgomi talewĩkta, nĩtek tĩnambi, nombo koĩgom dawĩk? Wĩndĩĩ tĩndĩlok tuop nĩm! 35 Palaĩ wandin wĩn nana kena gĩnaĩ ba gwĩlaĩngwĩlam gĩnaĩ kena nĩmnat, slak kolĩm ñalok.*

No en pawaĩnat endĩ pawaĩ kĩmĩpi, mandana nandĩ-kĩliĩ eukak."

15

Yom amalĩ gĩnaĩ tambanelak enda tĩmbi sĩlĩsĩlĩ wopum indalak

1 Tĩmbi takis epep ama ba yom ama asupgandĩ Yesulok mandan nandĩnepi pa baaĩgĩliĩ. Wĩndĩĩ tĩmbĩmbi, 2 Falisi ama gĩt endĩkĩe manda

* 14:35: No en Yesu julunjuluĩ klelak endĩ palaĩ koĩgom nĩmnat wandin.

nandi-tale ama endi yambi+mbi nandum pi+mbi, Yesula ni-wolwolk embi eñgiliñ, “Ama wali yom ama not ti-sembi, en gita pipat-milat t+mbi, nanañ yakan pa nalak.” ³ W+ndiñ eumbi, Yesuli eyout manda no ñ+ndiñ enguk, ⁴ “Tikap s+ndoñ nanin ama noli sipsip 100 yambi-d+kñeñi+mbi, noñgan noli pailekta, biwik ba? N+m ya! Endi 99 d+win w+n kwet kli pataknan yambium kli na-pal+mbi, noñgan pailak w+n lonji ñakap t+mbi indauk wolok tuop. ⁵ T+mbi indambi, walen k+ndem daumbi, bupum m+mbi undane ñauk. Ña ⁶ ilnan tombi, nolii ba il kwelnan nasii k+ti-semum b+mbi enbek, ‘Sipsip pailak w+n ip t+mba indakta t+mbi, b+ nak+ta silisili t+mbi!’ ⁷ Nak sanba nandi+wit: ama wali sipsip pait-pal+mbi t+mbi indañguk wala silisili wopum t+ñguk, w+ndiñgangot yom ama noñgan no endi g+nañ tambanelak enda t+mbi kunum g+nañ silisili wopum s+n+k indaukak. Gan ama 99 endi ikan d+nd+m kuaña t+mbi g+nañ tambatambatta n+m nandañ enda t+mbi silisili lakatgot indaukak.”

⁸ Yesuli w+ndiñ embi yousi+mbi enguk, “Tikap tam nolok m+nem kwandai satnin* kit tambon tambon palmek, t+mbi noñgan no pailekta, kak biwik ba? N+m ya. Endi kolsalen pi+ndopi, it jam+mbi, lonji-k+liñ embi, t+mbi indauk wolok tuop. ⁹ T+mbi indaumbi, nolii ba il kwelnan nasii k+ti-semum b+mbi enbek, ‘M+nemna pailak w+n ip t+mba indakta t+mbi b+ nak+ta silisili t+mbi!’ ¹⁰ Nak ñ+ndiñ sanba nandi+wit: tam wali m+nem kwandai pail+m+mbi t+mbi indañguk wala silisili t+ñguk, w+ndiñgangot yom ama noñgan no endi g+nañ tambanelak enda t+mbi Yambattok eñaloñilok boñg+psinan silisili indalak.”

¹¹ T+mbi Yesuli yousi+mbi enguk, “Ama no endok n+ñañiit t+pet pak+m+k. ¹² Pakap, monali beula ñ+ndiñ n+ñguk, ‘Bep, d+k m+nem kwili+kwili ba kwet pakamlak w+n itañgan danbi, nokok tambon nam+ñ.’ Eumbi, nepek gitik w+n danbi emguk. ¹³ Monali nain n+m ombataumbi, beuli nepenepek m+ñguk w+n tualok k+m+t-talembi, m+nem gitik epmbi, kwet mayañgan ñambi pat-ti-kuñguk. Kumbi, nandi-kamala-kuñ+pi, m+nem epguk w+n gitik kot-taleñguk. ¹⁴ Kot-taleumbi, kwet pakuknan wandiñ nanañ map wopum indañguk. Indaumbi, gwañgwa wali nanañla lonji n+m kañbi, ¹⁵ ama w+n nanin noloñ ña pa gal+mbi, b+ñ yambi-d+kñeuktok kena g+nañ ni-mul+m ñañguk. ¹⁶ Ña kena ti-kuñ+pi, nanañ gawat t+ñgukta t+mbi b+ttok nanañ w+n bo ep nanalok galk nandi+ñguk, gan enlok nanañ nepek no n+m pa maañg+liñ.”

¹⁷ W+ndiñ ti-kukap, g+nañ nanand+ñ tomb+mbi, ñ+ndiñ nandiñguk, ‘Ama betnalok m+nem kena ti-ñ+mañ gitik endok nanañ tuk w+n m+lapkan pat-semalak, gan nak endok n+ñañli ñolok nanañnala k+mbepi pa t+let. ¹⁸ W+ndiñda nak kwet ñ+n bimb+mbi, b+ndambo betnaloñ ña tombi, ñ+ndiñ n+mbetat: Bep, nak Kunum Molom git d+k sita yom ti-samgut, ¹⁹ wala t+mbi nak ñandin ñali nombo n+ñañga s+n+k kuuptok tuop n+m, slak nandi-namumbi, m+nem kena ti-gambi kuutat.’ ²⁰ W+ndiñ nandi+mbi m+lap+mbi, wolongan beuloñ ñauktok ñañguk.

Ñakap, kambak mayañgan il t+mbi dumalaum b+mbi, beuli kañguk. Kañbi ka-daklembi, blan ti-ñ+mbi, woñep ñam apbi, s+mumuñ ti-ñ+m+ñguk. ²¹ T+mbi n+ñañli ñ+ndiñ n+ñguk, ‘Bep, nak Kunum Molom git d+k sita yom ti-samgut, wala t+mbi nak ñandin ñali nombo d+k kok n+ñañga s+n+k kuuptok

* **15:8:** M+nem kwandai satnin wali kena nain noñgandok tuan. † **15:15:** Juda amali b+tta nandum nepek kolan papait t+mbi+mbi, n+m nayañg+liñ ba t+kekañg+liñ ba ep towiyañg+liñ.

tuop n+im.’²² Gan beuli nandi-kimnemi, kena gwañgwañiila ñ+ndiñ enguk, ‘Siñdi platik siñk ñambi, dasindasi engano pamanat w+n t+ke b+mbi dasi-ñim+it, t+mbi besa pamanat kii n+ñañ plon dasi-ñ+m+mbi, kes+ gw+lap wak+it dasi-ñ+m+it.’²³ T+mbi makauk n+ñañ k+tti towium bend+ wopum da-k+liñe patak w+n t+ke b+im w+p, sina wopum t+mbi, sil+si+li t+na. ²⁴Neta, n+ñana ñ+n end+ k+mguk ba paikuknan nanin nombo b+ indambi, kaik patak.’ W+ndiñ eumbi, kusei k+m+ipi, sil+si+li wopum t+ñg+liñ.

²⁵ T+ñ+li+mbi, tuan+li kena g+nañ pakuk wal+ ilan undane b+im, it t+mbi du-malaumbi, amatamdi kap tiumbi nandi+ñguk. ²⁶ Nandi+mbi, kena gwañgwa no k+ti-ñ+m+um b+umbi, ni-nandi+ asup t+mbi, ñ+ndiñ ni-kañguk, ‘W+ nek indalak?’ ²⁷ Eumbi n+ñguk, ‘Kwayaña mona ip b+ik patak. T+mbi p+ñg+u gw+lap no n+im kolañgukta besetti eumbi, makauk n+ñañ k+tti towium bend+ wopum dañguk w+n w+ipi, nanañ si-na tam+ñ.’ W+ndiñ eumbi, ²⁸ tual+ wala nandu p+umbi, g+nañ komba d+umbi, it g+nañnan n+im lololok g+ñg+neñguk.

T+mbi beuli p+mbi, tualoñ ñambi, ni-busumbusuk ti-ñ+mbi, it g+nañ louk-tok ni-nandi+ñ+ipi ni-g+ñg+neñguk. ²⁹ Gan tual+ tambane n+ñguk, ‘Nandi+lañ. Gw+lat asupgan ñ+n nak kena gwañgwa silanin nom+ik kena ti-gam-ta-b+mbi, mandaña no n+im w+ikut, ganmek dik notnai g+it sil+si+li t+neñdok meme n+ñañ kambak no n+im namguñ. ³⁰ Gan n+ñaña mona ñ+al+ tam telak joñgo kuañ en g+ta kumbi, m+nemga na-taleñguk en wandin wal+ b+umbi, dik eumbi, makauk n+ñañ k+tti towium bend+ wopum dañguk w+n domb+mbi si-ñ+mañ.’ ³¹ Eumbi, beuli n+ñguk, ‘N+ñana, dik neppek nola n+im lonj+lañ. Nain tuop dik noñgan+li nak+ta kulañ, t+mbi nepenepek g+tik pat-namlak w+n dikok g+ñg+it. ³² Kwayaña ñ+n end+ k+mguk ba paikuknan nanin nombo b+ indambi kaik patak. N+tekt+ walen+ n+im k+ndem daumbi, na sil+si+li n+im t+neñ?’ ”

16

M+nem kw+li+kw+li nandi-daklenat ka-d+ikñelok

¹ T+mbi Yesuli gwañgwañiila eyout manda no ñ+ndiñ enguk, “Ama kw+li+kw+li wopummat noli m+nem kw+li+kw+li kena aman nolok kiinan ka-d+ikñeuktok k+m+it-talembi kuñguk. Kuumbi, nain nola ama d+w+ndi kand+ikñelok plon kit yout manda ñ+ndiñ n+ñg+liñ, ‘End+ nepenepeka ep t+mbi pailektok t+lak.’ W+ndiñ eumbi, ² kand+ikñe k+ti-ñ+m+um b+umbi n+ñguk, ‘D+ikok plon manda eum nandi+ w+n n+tek? D+ik kand+ikñe kena nombo ti-nameñdok tuop n+im, wala t+mbi yout sambat t+mb+mbi, m+nem kw+li+kw+li+lok kusei dakleun.’

³ T+mbi kand+ikñe+li g+nan g+nañ ñ+ndiñ nandi+ñguk, ‘Molomnal+ kand+ikñe kena napma t+kelak, wala t+mbi nak n+tek t+mbet+? Neta, nak kwet d+plind+plilok gemb+ no n+im pat-namlakta, t+mbi m+nem kw+li+kw+li k+tinatta maetalet. ⁴ O, komb+ikmek nandi+let! T+kap nak man w+ndiñ w+ndiñ t+mbetta, molomnal+ kenala nep kleukak, wolondamek amal+ not ti-nambi, is+nan gumañ nan+tiañeneliñ bek.’

⁵ W+ndiñ embi, molomñ+lok tombon t+ke-kuñg+liñ noñgan noñgan k+ti-semum b+umbi, nola ni-kañbi eñguk, ‘Molomnalok tombon dikok kandañ n+tek patak?’ ⁶ Eumbi n+ñguk, ‘Oliv komba tul w+n w+li g+lo t+nd+n w+n kwet kambot* 100 wolok tuop.’ Eumbi ñ+ndiñ n+ñguk, ‘Ale, dik tambon ombeñdok kundit youkuñ ñ+n t+kembi, platik siñk pipapi, tambon 50

* 16:6: Kwet kambot wandin no w+n 37 lita ba neka.

ombeñdok yout.’ ⁷ Wɪndiñ embi, no nɪ-nandiɪmbi eñguk, ‘Molomnalok tombon dɪkok kandañ nɪtek patak?’ Eumbi nɪñguk, ‘Plaua mɪnjɪp kɪmɪka tɪndɪn wɪn lɪk 100 wolok tuop.’ Eumbi nɪñguk, ‘Ale, dɪk tambon ombeñdok kundit youkuñ ñɪn tɪkembi, tambon 80 ombeñdok yout.’ Kandɪkñeli wɪndiñ eñguk. ⁸ Kwelalok nepektok kandañ ama kwet ñolok gɪñgɪt kuañ endɪ sɪñginjɪ tɪke-kɪmɪtnelɪñdok kundit tɪ-kɪndem dambi, ama Yambattok kolsalen gɪnañ kuañ wɪn yapma kleañ, wala tɪmbi molomlɪ kandɪkñe kelamdi nɪtek tɪñguk wɪn nandi-tombi, ñɪndiñ eñguk, ‘Ama walɪ enlok sɪñgin tɪke-kɪmɪlektok kundit tɪ-kɪndem dañguk.’”

⁹ Yesulɪ eyout manda wɪndiñ embi yousɪmbi enguk, “Nak ñɪndiñ sanba: sɪndɪ wɪndiñgangot kwelalok mɪnem kwɪlɪkwɪlɪ pat-samlak walɪ amatam not tɪ-sembi, ep kɪmɪtnekaliñ. Wɪndiñ tɪnekalɪñda, kwelalok nepenepek gɪtɪk kena mɪ-taleumek, kuñgu taletalen nɪmnatnan sanɪtiañeum lonekalɪñ. ¹⁰ No en nepek sɪlanin kiinan kɪmɪlɪm patak wɪn kadɪkñe-kɪlɪñ elak walɪ wakan nepek bien wopum wɪndiñgangot ka-dɪkñe-kɪlɪñ elak. Ba no en nepek sɪlanin kiinan kɪmɪlɪm patak wɪn dɪndɪmgan nɪm ka-dɪkñelak walɪ wakan nepek bien wopum wɪndiñgangot dɪndɪmgan nɪm ka-dɪkñe-kɪlɪñ elak. ¹¹ Wɪndiñda tɪkap sɪndɪ kwelalok mɪnem kwɪlɪkwɪlɪ sɪlanin wɪn nɪm ka-dɪkñe-kɪlɪñ eñgɪlɪñda, nɪndɪ nepek Yambattok dainan biennat wɪn sɪndok kɪsɪnan ka-dɪkñenelɪñdok kɪmɪlekak? No nɪm. ¹² Ba tɪkap sɪndɪ ama nolok nepek kɪsɪnan kɪmɪkuk wɪn nɪm kadɪkñe-kɪlɪñ eñgɪlɪñda, nɪndɪ nepek no sɪnlok pat-samektok samekak? Wɪn bo nɪm.

¹³ Kena gwañgwa sɪlanin endɪ molomñiit tɪpet endok kena tɪ-semektok tuop nɪm. Wɪndiñ tɪmbekta, endɪ molomñɪn nola nandum pɪmbɪñen tɪmbɪmbi, nandi-kunjɪt tɪ-ñmek, tɪmbi molomñɪn no wɪn gɪnañlɪ kasɪlembi, tɪke-kwambiñ dauk. Wɪndiñgangot sɪndɪ Yambat ba mɪnem kwɪlɪkwɪlɪlok kena tɪpelatkan tɪ-kunelɪñdok tuop nɪm.”

Yambattok dainan matañgotañgolɪ mɪnem kwɪlɪkwɪlɪ maklelak

¹⁴ Falisi ama mɪnem kwɪlɪkwɪlɪlok nandi-koñgom tɪañgɪlɪñ endɪ Yesulɪ manda wolok plon eu pɪumbi nandiñpi, tima giak tɪ-ñmɪmbi, nɪ-sasale manda eñgɪlɪñ. ¹⁵ Tɪmbi Yesulɪ enguk, “Sɪndɪ amatamdok dausɪnan dɪndɪm walan pa tañ, gan Yambattɪ gɪnañ nanandiñjɪ nɪtein wɪn sambɪdakle-talembi, kusei ñɪndiñda nandum tuop nɪm tɪ-samlak: nepek amalɪ nandum loloñ sɪnɪk tɪlak walɪ Yambattok dainan kolan papait sɪnɪk pa tɪlak.

¹⁶ Yoane tuk ii-sem endɪ gama nɪm indañlɪmbi, Moselok endɪkñe manda gɪta plofet amalɪ manda youkɪlɪñ wɪn eu pɪumbi, amatamdi kɪmɪtkleñgɪlɪñ. Tɪmbi Yoanelɪ indañguk wolok sɪñgi kandañ Yambattɪ amatam nɪtek yambi-dɪkñelak wolok gɪñgɪt manda kɪndem eu pɪumbi, amatamdi endok gɪñgɪt indanelɪñdok gembɪ kokañ. ¹⁷ Gan endɪkñe manda gɪtɪktɪ gama papat kwambiñ pakañ. Kunum kwet endɪ kɪndem paitekamɪk, gan endɪkñe manda endɪla lakat sɪnɪk no nɪm paitnekalɪñ. Nɪm sɪnɪk. ¹⁸ Wɪndiñda no en tamɪn kle-kopi, komblin tɪkelak, endɪ Yambattok dainan telak joñgo kulak, tɪmbi no en tam kle-kokolɪn no tɪkelak, endɪ wɪndiñgangot telak joñgo kulak.”

Mɪnem kwɪlɪkwɪlɪlɪ kunumdok yama nɪm pɪsalekak

¹⁹ Tɪmbi Yesulɪ kasat no ñɪndiñ tɪ-semguk, “Ama mɪnem kwɪlɪkwɪlɪlɪ wopumnat no kuñguk. Endɪ dasindasin pamanat tuan wopum pa dasɪmbi, sandap tuop nanañ sina wopum pa tɪlɪñguk. ²⁰ Endok telak yamanan ama

pĩmbĩñen no kĩmĩlĩm pakuk, koi Lasalos.† Wandali endok pĩngĩu gwĩlap gĩtik tĩmbi kolaumbi, ²¹ nanañla papi, ama kwĩlĩkwĩlĩnattok ili gĩnañ nanañ na-tlapi, ti na gilam gĩnañ mep kokañ wĩn nambepi nandĩlĩnguk. Tĩmbi wĩndĩngot nĩm. Kamottĩ bo bĩmbi, wandan bĩndaañgĩlĩñ.

²² Tĩmbi wĩnaña ama pĩmbĩñen endĩ sembumbi, eñaloli gĩnan tip nañgĩt-lombi, endok pañĩn Ablaam gĩta kĩmĩlĩm pakuk. Tĩmbi ama kwĩlĩkwĩlĩnat endĩ bo sembumbi kĩndit taplĩngĩlĩñ. Kĩndit taplimbi, ²³ kolandok gĩngĩt tĩmbi, pĩngĩp gawat wopum nandĩ pakuk. Papi, deium loumbi, Ablaamdĩ Lasalos gĩta yakan mayañgan sĩnik palĩmbi yambiñguk. ²⁴ Yambĩmbi, kitiu loumbi nĩnguk, ‘Bep pañ Ablaam! Nak komba galk ñolok gĩnañ papi, pĩngĩp gawat wopum nandĩlet. Dik blan nandĩ-nambi, Lasalos nĩmulĩmbi, kii nĩñañ kusipti tuk gĩnañ youp bĩmbi, mambena plon kĩmĩlĩm busukñenewĩn.’ ²⁵ Gan Ablaamdĩ tambane nĩnguk, ‘Nĩñaña, dik nĩm nandĩ-kamalaukañ: siti dama kaik pakĩmĩknan dik pipapat kĩndem kasĩle-taleñguñ, tĩmbi Lasalosĩ nepek kolan kusei kusei ĩnda-ñĩmĩumbi, blan plon pakuk. Gan man nĩn endĩ ñolok busuk plon patak, tĩmbi dik pĩngĩp gawat wopum nandĩlañ. ²⁶ Tĩmbi wĩngot nĩm. Masimasip no kĩmĩkĩmĩlĩn, wĩn kwet jambĩlan nĩndok ba sĩndok boñgĩpnĩnan patak, tĩmbi nĩndoñnan ba sĩndoñnan nanin noli wĩn dikĩnemi, tambo ñaneñdok tuop nĩm.’

²⁷ Ablaamdĩ wĩndĩñ eumbi, ama wali nombu kiti-nandĩmbi nĩnguk, ‘Bep. Wĩndĩña dik kĩndem Lasalos nĩmulĩmbi, bepnalok ilan ñambi, ²⁸ kwayanai kit tambon pakañ wĩn molo manda enbĩmbi, endĩ kuñgunji ti-dĩndĩm ewit. Nĩm kañbi, endĩ bo kwet kolan ñolokgan pĩmbi, pĩngĩp gawat wopum nandĩnelĩ a!’ ²⁹ Eumbi nĩnguk, ‘Neta Lasalosĩ ñauktok elañ? Kwayañgaili Mose gĩt plofet amali manda youyoulĩn wĩn gĩtik pat-semak. Manda wĩn wakan nandĩmbi kĩmit-klenekalĩñ.’ ³⁰ Eumbi, ama wali Ablaamda nĩmbi eñguk, ‘Bep. Wĩn tuop nĩm. Gan ama sembĩsembĩn noli endoñ ñaukta, gĩnañji kĩndem tambanenekalĩñ.’ ³¹ Eumbi nĩnguk, ‘Tĩkap endĩ Mose gĩt plofet ama endok mandanjĩ nandĩ-kĩmneyañda, ama noli kĩmnan nanin mĩlapi, molo manda enbĩm, wali bo nĩm dakle-semek.’”

17

Kuñgu nĩtek kuamĩn wĩn ka-kĩlĩn elok

¹ Tĩmbi Yesuli gwañgwañiila ñĩndĩñ enguk, “Nepek kusei kuseilĩ mek amatamda ĩnda-sembi, ep tiañeum yom tañ. Gan ama kusei nĩndĩ ti-kuyuk plon eni-tiañelak endĩ blangan. ² Kawat wopum no ama wolok bim plon tembĩmbi, tuk kimbĩñ gĩnañ youp munjup kolĩm pĩwĩk wali mĩlap, gan tĩkap endĩ gĩngĩtna koi nĩmnat ñandin no tĩmbĩm yom plon pipĩlakta, Yambatti kĩnjan mĩlap wopum ombĩ-mĩumbi, mĩlata-sĩnik taukak. ³ Wala tĩmbi kuñgunji ka-kĩlĩn enekalĩñ.

Tĩkap noka noli yom tĩlakta, ep tĩndĩn kolan wĩn biuktok manda kwambĩñ nĩmbekañ, tĩmbi yomĩnla nandum blalaumbi, siñgi wĩtakta, yomĩn bi-ñĩmekañ. ⁴ Tĩmbi endĩ sandap noñgan gĩnañ nain asup yom ti-gamek, tĩmbi nombu nain nĩtek yom ti-gamguk tuop ñĩndĩñ ganbek, ‘Nak yomnala nandĩwam blalaumbi, siñgi wĩtet’ eumbi, dik yomĩn bi-ñĩmekañ.”

⁵ Tĩmbi ama eni-mumulĩn endĩ Wopumda ñĩndĩñ nĩngĩlĩñ, “Dik nanandĩ-kĩlĩktĩnĩ tĩmbi wopum da-nĩmĩn.” ⁶ Eumbi tambane enguk, “Tĩkap nanandĩ-kĩlĩktĩnĩ lakat mastat mĩnjip nomĩk pat-samekta, kĩndem komba kakai sakñen ñala ñĩndĩñ nĩnelĩñ, ‘Dik kakatka tamapi ñam, tuk

† 16:20: Kot Lasalos wolok walan wĩn “Yambatti tĩke-kĩmĩtak en”.

kimbiñ gınañ pımbi, tıpi kwambıñ da!’ Wındıñ nımbımbi, komba walı wolongan mandanjı tañgonewık.”

7 Tımbi Yesulı yousımbi enguk, “Tıkap kena gwañgwa sılanin no nanañ kena ba sipsip yambı-dıkñe kena tı-samekta, kena gınañ nanin undane ilan bımbi, sındoñnan nanin nolı ‘Platik sınik bımbi, nanañga ñın na!’ wındıñ nımbek ba? 8 Nım ya. Tambo endı ñındıñ nımbek, ‘Dık nanañ tı-jumut tı-nambi, dasindasıñga tı-dındım tımbi, nanañ tuk mep bı kle-namum nambamek, dıtınalok sıñgimek kle na.’ 9 Tımbi kena gwañgwalı molomdok mandan tañgoneumbi, molomdı nı-kındem dawık ba? Nım ya. 10 Wala tımbi sındı wındıñgangot nepek Molomjılı manda sanguk wın gıtık tañgone-taleañda, ñındıñ enekalıñ, ‘Nındı kena gwañgwa ñandin ñalı kenanıñgot tıñgımıñ, nında nını-kındem dalok tuop nım.’”

Yambatta kot gıñgıt mılak

11 Tımbi Yesulı gwañgwañı gıt Jelusalem ñaupı, kwet tıpet, Samalia gıt Galılı, wolok balılıñjetnan klembi ñañguk. 12 Ñambi, it kwet nolok loup tıñılımbi, ama kıt tambon tambon endı ña Yesu tımbı dumalañgılıñ. Endı jımbat yambo mawatsıat, amatamdı yambı-mısımısı taañgılıñda tımbi mayañgan ipi 13 kıtı-ñımımbi nıñgılıñ, “Yesu, ama wopum, dık blan tı-nımbi nandı-nımiñ.” 14 Wındıñ kıtımbi yambımbi, Moselok endıkñe manda klenelıñdok embi enguk, “Sındı gwılapsı tapma amala daut semnepi ñawıt!” Wındıñ eumbi ñañılımbi, wolongan wandanjı gılıtañguk.

15 Tımbi gwılapsı kaum kındem daumbi, endoñnan nanin nolı nolıı yambımbi, Yambat wopumgan nı-ta-lo tıñıpi, Yesuloñ undane bıñguk. 16 Ama wın endı Juda ama nım, endı Samalia nanin. Endı Yesulok kesıınan bı pi pımbi, kwet plon pındım papi, sımba kındemda manda nıñguk. 17 Eumbi, Yesulı amatam en gıta pakılıñ ñındıñ enguk, “Nak ama kıt tambon tambon ep tımba kındem dalañ bek, gañgan ama kıt tambon tıpet tıpet endı delok pakañ? 18 Nıtekte tımbi ama sambat nolok ñalı engangot undane bımbi, Yambat koi gıñgıt mılak?” 19 Wındıñ embi nıñguk, “Nanandı-kılıktıñgalı gep tımbı kındem dalañ. Kındem a, mılapi ñau!”

Yambattı indañgan nımbı-dıkñeukak wolok tı-pañgıpañgılelok

Ama Sısınıktı indañgan bı inda-dakleukak

20-21 Yambattı dawanda kusei kımıpi, amatam indañgan yambı-dıkñeukak wala Falısı amalı Yesu nı-nandumbi, ñındıñ tambane enguk, “Endı ikan boñgıpsınan papi sambı-dıkñelak, wala tımbi sındı nepek wolok kusei kımıkımıt wın dausılı kanelıñdok tuop nım, ba amalı nosııla ñındıñ nım enınekalıñ, ‘Yakñesi, endı ñolok patak’ ba ‘Da patak.’”

22 Wındıñ embi yousımbi, gwañgwañııla enguk, “Mılap nain indaukuk wolonda sındı Ama Sısınık nak nain dumangangot nambınepi nandıkoñgong tınekalıñ, gan nım nambınekalıñ. 23 Tımbi dıwındı naka ‘En ñandıñ patak’ ba ‘Wandıñ patak’ wındıñ sanınekalıñ, gan sındı nandı-kımnembi, nım woñepi ep klenekalıñ. 24 Kusei ñındıñda: pısapısattı bayak eumbi, kunum kwet kusei kımıkımılınan nanin ñam taleñguknan sale-talelak, wındıñgangot Ama Sısınık nokok nainna indaumbi, indañgan tombetat. 25 Gan dama nak pıñgıp gawat ba mılap kusei kusei bemambi, amatam man ñındıñgıt kuan endı sıñgi wıt-namnekalıñ. Wındıñ inda-namektok een.

26 Amatamdí Noalok nainnan tuk gwam wopum gama ním indañí+mbi nítek kuñgí+ñ, wíndí+ñgangot endí nak Ama Sís+nik gama ním tomñí+lambi kunekaliñ. 27 Endí nanañ tuk nambi, wapatam tíñí+lmbi, Noalí kíkíeñ gínañ loñguk wolok tuop. Tímbi tuk gwam wopumdí suam ep walaimbi, yandí+p kím-taleñguk. 28 Lotilok nainnan wíndí+ñgangot indañguk: amatamdí nanañ tuk nayañgí+ñ, ba nepenepek tuatua kena ba nanañ kena ba it kíndikíndit kena pa taañgí+ñ, 29 gan Lotilí Sodom it kwet biñguk sandap wolonda komba gít kawat komanat kunum gínañ nanin gwi nomík pím yandí+pi, ep d+umbi kím-taleñgí+ñ.

30 Noa ba Lotilok nainnan m+laptí amatam kaikan inda-semguk, wíndí+ñgangot nak Ama Sís+niktí tómbi inda-dakleutatnan m+laptí inda-semekak. 31 Sandap wolonda isí pawan ba kenanjí gínañ pakañ endá ñíndí+ñ tñelí+ñdok nak elet: endí nepenepesí mep ñanelí+ñdok isí gínañ ním lonekaliñ ba undane isínan ním ñanekaliñ. 32 Loti tamí+loñ m+láp inda-ñí+ñguk wín síndí ním nandí-kamalanekaliñ. 33 No en kwelalok kuñgun enlok tíke kamaiuktok gembí kotakta, kunumdok kuñgun pailí+mekak. Tímbi no en naka tímbi kwelalok kuñgun bilakta, kunumdok kuñgun walí palmekak. 34 Nak ñíndí+ñ sanlet: nain wolonda amatam típettí tim ipat noñgan plon dou palímbi, no matíkembi, no bium palekak. 35-36 Tímbi tam típet endí yakan nanañ míndí palí+ñí+lmbi, no matíkembi, no bium palekak.*

37 Tímbi gwañgwañí+ñ ní-nandí+mbi eñgí+ñ, “Wopum, wín dendí+ñ indaukak?” Eumbi, eyout manda no ñíndí+ñ enbi eñguk, “Nepek kímí+kímín pataknan moník eoelí kímín tímbí+mbi, nepek delok patak wín inda-daklelak.”

18

Nímolo tí-ta-kuumbi, Ama Sís+nik en bí tombekak

1 Tímbi gwañgwañí+ñ nain tuop nímolo tímbi gí+ñgí+nembi, ním nandí-m+latanelí+ñdok Yesulí eyout manda no ñíndí+ñ enbí 2 eñguk, “It kwet nolok manda kandan ama no kuñguk. Endí amala ním nandí-semí+ñguk, ba Yambatta bo gíñgí+ñgan ním tí-ñí+mí+ñguk. 3 Tímbi it kwet wolok tam kanjak no kuñguk endí manda kandanloñ nain nain bí+mbi, ñíndí+ñ nílí+ñguk, ‘Dík nandí-nambi, kanjíkna ní-gí+ñgí+neumbi, tambonna endok kandañ patak wín ombí+namekak.’ 4 Wíndí+ñ eumbi, kandanlí nandí-kí+mñembi kulí+ñguk. Kukapi, síngimek enla ñíndí+ñ eñguk, ‘Nak ama ním nandí-semlet, ba Yambatta bo gíñgí+ñgan ním tí-ñí+mlet. 5 Gan wandangan embi, tam kanjak ñalí nain nain m+láp ñín pa namlakta tímbi nak joñgo tíke-kímí+lambi, tambon kak tíkeukak. Ním kañbi, nain tuop gí+ñgí+ne bí+mbi jí+klotaut.’ ”

6 Wopumdí eyout manda wíndí+ñ tí-sembi, gwañgwañí+ñ enguk, “Síndí kandan ama kelamdí nek eñguk wín nandañ ba? Endí tam gí+ñgí+nen wín tíke-kímí+lepi eñguk. 7 Tímbi Yambattí amatam enlok ep kasí+leñguk wín nek tí-semekak? Endí gí+ñgí+tí+ñí+ñ tim sandap kí+ñí+mañ wín nain ombagan nandí-kí+mñembi, ním ep kímí+lek ba? Ním ya. 8 Nak ñíndí+ñ sanlet: nain ním ombataumbi, platik sí+nik ep kímí+lekak. Gan nak Ama Sís+niktí bí tommekek, nak wolonda amatam nanandí-kí+ñí+ñj+at dí+wín kwelan ep tímba indanekaliñ ba ním?”

* **17:35-36:** Nandí-tale ama dí+wíndí manda kusip no gamañgot patak eañ. Wín ñíndí+ñ, “Nain wolonda ama típet endí kena gínañ yakan palí+ñí+lmbi, no matíkembi, no bium palekak.”

Kayomb+nembi kuañ end+ Yambattok dainan d+nd+im indañ

⁹ T+mbi Yesul+ yous+mbi, eyout manda no eñguk, w+in ama end+ d+nd+im wind+ñ nand+kwamb+ñ dambi, d+windanda nandum p+mbiñen t+lak ama wandis+ wala ñ+nd+ñ enguk, ¹⁰ “Nain nola ama t+pet, w+in Falisi ama no, t+mbi takis epep ama no, end+ ñ+molo t+ndepi tapma it g+inañ loñg+im+k. ¹¹ Falisi ama end+ lom ipi, g+inan g+inañ enla ñ+nd+ñ ñ+molo t+mbi eñguk, ‘Yambat. Ama d+w+in g+it+k end+ m+nem tiatia telak juluñgan k+m+it-kleañ, ba kundit kelam tañ, ba telak joñgo pa kuañ. Gan nak end+ wandin n+m, ba takis epep ama da patak en wandin bo n+m, wala t+mbi s+mba k+ndemda manda ganlet. ¹² Sande noñgan g+inañ nak sandap t+pet end+ikñe manda klembi, nanañ g+it+k k+m+s+ipbi patet, ba nepenepek g+it+k ep+m+let w+in k+it tambon tambon t+mb+pi, noñgan w+in d+kok pa gamlet.’ ¹³ Gan takis epep ama end+ mayañgan s+ñ+k ipi, kunum g+inañ deium lolola m+s+mbi, yom+inlok s+mba gawat t+ñ+pi, kuañ w+ipi, ñ+nd+ñ n+ñguk, ‘Yambat. Nak ama yomat, dik mamasa ti-nam+ñ.’”

¹⁴ Yesul+ eyout manda w+in ti-sem-talembi enguk, “Nak ñ+nd+ñ sanlet: ama ñali Yambattok dainan d+nd+im indambi, ilan ñañguk, Falisi ama end+la n+m. Neta, ama g+it+k n+s+lok kos+ g+ñg+it t+ke-loañda Yambatt+ ep t+ke-p+lak, gan no en kayomb+nelakta en Yambatt+ t+ke-lolak.”

Ama n+nein end+ Kunum Molomdok g+ñg+it indaukak?

¹⁵ T+mbi amatamdi Yesul+ ñakñak bo ep kaupatok nand+mbi, endoñ yanañg+pi biñg+il+ñ. B+umbi, gwañgwañiil+ yamb+mbi enomb+mbi eni-k+m+s+ip ti-semg+il+ñ, ¹⁶ gan Yesul+ k+it+semum b+umbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “W+in ama ñandis+ ñala wakan Yambatt+ enlok g+ñg+itñii yamb+di+kñelak, wala t+mbi gwañgwa b+sat yambiumbi nokoñ b+w+it. Telak masip n+m ti-semnel+ñ. ¹⁷ Nak biañgan sanlet: no en Yambattok kapmainan gwañgwa b+sat nom+k n+m kuup nand+lakta, end+ endok g+ñg+it n+m indaukak. N+m s+ñ+k.”

¹⁸ T+mbi Judalok telak dama nol+ Yesula ñ+nd+ñ n+ñguk, “Endaut k+ndem, nak kuñgu taletalen n+mnat kas+leuttok ep t+nd+in n+tek kleut?” ¹⁹ Eumbi n+ñguk, “Nekta naka k+ndem nanlañ? Yambat en noñganl+ñgot k+ndem s+ñ+k. ²⁰ D+ik end+ikñe manda ip nand+talelañ: dik ama nolok tam+in g+ta joñgo n+m kundekam+k, d+ik ama wil+ k+m n+m t+mbekañ, ba kumbu n+m t+mbekañ, ba ama nolok siñgin joñgo n+m siukañ, t+mbi meñga bekala giñgiñgan ti-sem-ta-kuukañ.”[✠] ²¹ W+ind+ñ eumbi n+ñguk, “Manda elañ w+in g+it+k nak ikan tip plongan kusei k+m+ipi, tañgonem ti-ta-b+let.”

²² Yesul+ manda w+in nand+mbi, ñ+nd+ñ n+ñguk, “K+ndem, gan nepek noñgangot gama t+mben+dok patak w+in ñ+nd+ñ: dik nepenepek g+it+k pakamlak w+in tualok k+m+il+m tua-taleumbi, m+nem w+in danbi, ama p+mbiñes+la emekañ. W+ind+ñ t+mben+da, tambon tuañga wopum kunum g+inañ pakamekak. Ale, w+ind+ñ t+mbi taleumbi, b+m nak nep kle-kuukañ.” ²³ W+ind+ñ eu nand+mbi, m+nem kw+il+kw+il+in asup s+ñ+k palm+ñgukta t+mbi g+inan m+latañguk.

²⁴ Yesul+ w+in kañbi enguk, “Ama m+nem kw+il+kw+il+n+j+at Yambattok g+ñg+it indanel+ñdok nandañ end+ gliñgliñnat. ²⁵ Kamel nol+ lik bemdok g+inañ m+nam wolok ña tombep nandumda end+ gliñgliñ t+mbek. Gan ama kw+il+kw+il+ wopumnat nol+ Yambattok g+ñg+it indambi, endok kapmainan kuup nand+lakta end+ gliñgliñ wopum s+ñ+k t+mbek.” ²⁶ W+ind+ñ eumbi, manda nand+ñg+il+ñ end+ ñ+nd+ñ eñg+il+ñ, “Ei, t+kap w+ind+ñda, ama nol+

kuñgu taletalen n̄mnat kas̄leuptok tuop no n̄m patak!”* 27 T̄mbi Yesul̄i enguk, “Nepek no amal̄i t̄mbektok tuop n̄m w̄n Yambatt̄i tuop t̄i-talew̄k.”

28 T̄mbi Petlol̄i n̄ñguk, “N̄ndok kandañ bo n̄itek? N̄ndi nepenepet ba ḡñḡt̄nii ḡt̄k pat-n̄mañ w̄n yambi-talembi, d̄k gep kle-kuam̄ñ w̄n!” 29 Eumbi enguk, “Nak biañgan s̄n̄k sanba nand̄i-w̄t: ama ḡt̄k Yambattok ḡñḡt̄ indam kunel̄ndok isi ba tamjii ba dasi kwayañjii ba menj̄i beps̄i ba gwañgwanj̄i b̄sat yambi-taleañ endok kandañ w̄n ñ̄nd̄i. 30 endi ḡñḡtsii yambiñḡl̄ñ wolok k̄njan kwelangan yousi-semum kas̄lenekal̄ñ, t̄mbi ḡñḡtsii komblin wal̄i ḡñḡtsii damanin w̄n yapma klelak. T̄mbi nain gamañda indaukakan endi kuñgu taletalen n̄mnat kas̄lenekal̄ñ.”

Yesu en k̄mbi m̄lalekak wala gwañgwañiila eni-kaik tañguk

31 Yesul̄i gwañgwañii 12 wal̄i nis̄ñgan patnel̄ndok yanañḡpi, ñ̄nd̄i enguk, “Nandañ: n̄ndi Jelusalem ñ̄aneñdok ñ̄am̄ñ, t̄mbi wolok plofet amal̄i Ama Sis̄n̄k nokok plon manda ḡt̄k youyoulin wolok tuopkan indaukak. 32 Juda amal̄i ama sambat nolok kis̄nan nap̄l̄mbi, endi nan̄l̄akalaka embi, kolan t̄i-nambi, iw̄tt̄i nep suambi, 33 kolan s̄n̄k nep waipbi, nul̄m k̄mbetat. T̄mbi maim t̄pet ḡt̄ no ñ̄aumbi, b̄ndambo k̄mnan nanin kaitambi m̄laletat.” 34 Yesul̄i w̄nd̄iñ eñguk, gan gwañgwañiil̄i nek inda-ñ̄imekak w̄n n̄m nand̄i-dakleñḡl̄ñ. Manda wolok kusei k̄m̄sembi-semu pakukta t̄mbi endi w̄n n̄m nand̄i-k̄l̄ñ eñḡl̄ñ.

Ama dai sisipm̄n nol̄i Yesu en Mesia w̄n nand̄i-dakleñguk

35 Yesul̄i Jeliko it kwet t̄mbi dumalaumbi, ama dai sisipm̄n no telak pawan pipapi, k̄t̄inat t̄i pakuk. 36 Papi, amatam asup makleum nand̄i-mbi, eni-nand̄i-mbi eñguk, “Ñ̄n nek tañ?” 37 Eumbi n̄ñḡl̄ñ, “Yesu Nasalet nanin endi b̄lak.” W̄nd̄iñ eumbi 38 k̄t̄i-ñ̄i-m̄mbi eñguk, “Yesu, Devittok Komblin, d̄k naka ḡnañ busuk t̄i-nam̄ñ!” W̄nd̄iñ k̄t̄i-umbi, 39 telak dama t̄ñḡl̄ñd̄i n̄-ñomb̄mbi eñḡl̄ñ, “Ei, gitak pat!”, gan ama wal̄i wopungan k̄t̄i-mbi eñguk, “Devittok Komblin-o, d̄k naka ḡnañ busuk t̄i-nam̄ñ!”

40 T̄mbi Yesul̄i w̄ñgan b̄i ipi, ama w̄n nañḡpi endoñ b̄nel̄ndok eumbi, nañḡp̄ ñ̄as̄ñgan b̄i-umbi n̄-nand̄i-mbi eñguk, 41 “Nak nek t̄-gamettok nand̄i-lañ?” Eumbi n̄ñguk, “Wopum, nak b̄ndambo daut deiup-tok nand̄i-let.” 42 W̄nd̄iñ eumbi, Yesul̄i n̄ñguk, “W̄nd̄iñda b̄ndambo dei! Nanand̄i-k̄l̄i-kt̄i-ñgal̄i gep t̄mbi k̄ndem dalañ.” 43 W̄nd̄iñ eumbi, wolongan dai tomb̄m deimbi, Yesu klembi, Yambatta kot ḡñḡt̄ m̄ñguk. T̄mbi amatamdi kundit w̄n kañḡl̄ñ endi bo Yambat n̄-ta-lo t̄ñḡl̄i ñ̄.

19

Ama Sis̄n̄k endi ama pait-papal ep lonj̄mbi epmehtok indañguk

1 T̄mbi Yesul̄i Jeliko it kwelan tombi, d̄kñe ñ̄aupi ñ̄añguk. 2 It kwet wand̄iñ ama no kuñguk, koi Sakius. Endi takis epep amalok telak damanj̄i no, en m̄nem kw̄l̄i-kw̄l̄i wopum palm̄ñguk. 3 Endi Yesu kaupok nand̄i-koñgom t̄ñguk, gan endi ama dumanda t̄mbi ama k̄m̄n ḡt̄kt̄i masimasip t̄i-ñ̄i-m̄mbi, kauktok tuop n̄m. 4 W̄nd̄iñda endi yapma klembi, dama woñep ñ̄ambi, komba endi lololok tuop nolok plon lombi, “Yesul̄i telak ñ̄olok b̄utak” w̄nd̄iñ nand̄i-mbi, kauktok mand̄i pakuk.

* **18:26:** Juda amalok nanand̄nj̄i no w̄n ñ̄nd̄i: t̄kap m̄nem kw̄l̄i-kw̄l̄i asup pat-semakta, ñ̄nd̄iñ inda-daklelak: Yambattok gw̄lam̄di endok plon patak.

⁵ Tĩmbi Yesuli kwet wolok ña tombi, deium loubi, Sakius kañbi nĩnguk, “Sakius. Platit pi! Nak man ñin dikok ilan ñam palettok elet.” ⁶ Eumbi nandĩmbi, platit sinik pĩmbi, Yesu silisilinat ilan nĩ-tiañeumbi loñguk. ⁷ Tĩmbi amatam wĩ kañgiliñ endĩ gĩtik kusei kĩmĩpi, e-balep tĩmbi eñgiliñ, “Endĩ yom amalok ilan pap dowepi loñak.” ⁸ Gan Sakiuslĩ mĩlap ipi, Wopum, nak ñindĩñ nĩnguk, “Wopum, nak ñindĩñ tĩmbep nandĩlet: nak nepenepetna tambipi, tambon ama pĩmbĩñesĩla emetat. Ba nak nimbek nolok nepenepesi juluñ tĩmbi epgutta, nak bĩndambo nain tĩpet tĩpet ombi-semetat.” ⁹ Yesuli manda wĩn nandĩmbi nĩnguk, “Ama ñalĩ bo Ablaamdok komblin* kulakta tĩmbi Yambattĩ sandap ñolonda it ñolok kuañ en kolandok kiinan nanin sepma tĩkeumbi, kĩndem pakañ. ¹⁰ Nak Ama Sĩsĩnĩkti amatam pait-papal enda wakan ep lonjĩmbi epmektok indañgut.”

Ama Wapmañĩ undanem bĩmbi, gĩngĩtĩiilok tuanji ombi-semekak

¹¹ Yesuli Jelusalem tĩmbi dumalañgukta tĩmbi amatamdi ñindĩñ nandĩngĩliñ, ‘Yambattĩ kusei kĩmĩpi, indañgan nĩmbĩ-dĩkñeupi tĩlak.’ Kusei wĩndĩñda tĩmbi Yesuli yousĩmbi, eyout manda no amatam mandan nandĩ pakĩliñ enda ñindĩñ enbi ¹² eñguk, “Ama loloñ nolĩ kwet kulĩnguknan wolok ama wapmañ indauktok nandĩnguk. Kusei wala tĩmbi endĩ ama wapmañji nĩmbi taleuktok kwet mayañgan ñambi, nombi undane bĩuktok eñguk. ¹³ Embi, kena gwañgwañii endoñnan nanin kĩt tambon tambon kĩti-semum bĩmbi, ama noñgan noñgan mĩnem lĩk noñgan† embi enguk, ‘Sĩndĩ mĩnem ñin tĩkembĩ, kena mĩñĩlĩmbi, nak ñam undane bĩutat wolok tuop.’ Wĩndĩñ embi ñañguk. ¹⁴ Tĩmbi endok gĩngĩtĩi nandĩ-kunjita tĩ-ñĩmĩngĩliñ endĩ ama dĩwĩn ep danbi, en kle ñambi, ñindĩñ enelĩñdok enĩ-mukĩliñ, ‘Nĩndĩ ama ñin endĩ ama wapmañnĩ kũuptok nĩm nandamĩñ.’

¹⁵ Tĩmbi ama wĩn ama wapmañji nĩmbi taleumbi, ilan undanem bĩnguk. Bĩmbi, kena gwañgwa mĩnem emĩemĩn endĩ mĩnem wĩn nĩtek kadi-kñeum bendĩnguk wĩn ka-nanduktok endĩ kĩti-semum bĩnelĩñdok eñguk. ¹⁶ Eumbi, dama bĩngukti ñindĩñ nĩnguk, ‘Molom, dik mĩnem lĩk noñgan namguñ, gan nak kenanewambi, mĩnem lĩk kĩt tambon tambon ikan yousĩmbi indañguk.’ ¹⁷ Wĩndĩñ eumbi nĩnguk, ‘Kena gwañgwa kĩndem dik kundit kĩndem sinik tĩnguñ. Dik nepek tip mĩnam wĩn ka-dĩkñe-kĩliñ eñguñda tĩmbi it kwet kĩt tambon tambon yambĩ-dĩkñeũdok ganba talelak.’ ¹⁸ Tĩmbi ama nolĩ bĩmbi nĩnguk, ‘Molom, dik mĩnem lĩk noñgan namguñ, gan nak kenanewambi, mĩnem lĩk kĩt tambon ikan yousĩmbi indañguk.’ ¹⁹ Wĩndĩñ eumbi nĩnguk, ‘Ale, dik it kwet kĩt tombongot yambĩ-dĩkñeukañ.’

²⁰ Tĩmbi ama nolĩ bo bĩmbi nĩnguk, ‘Mĩnemga ñin. Nak wĩn sandumdi tĩmĩpi biwam pakuk. ²¹ Nekta, dik ama kunduwat, dik kena nĩm tĩnguñdĩ ama nolok kena meñdok bien epep pa tĩlañ, wala tĩmbi nandĩ-mĩsĩ-gambi, wĩndĩñ tĩngut.’ ²² Wĩndĩñ eumbi nĩnguk, ‘Kena gwañgwa kolan dik, dĩtnalok mandaña walĩngan manda plon gapĩletak. Dik naka nandum nak ama kunduwat, kena nĩm tĩngutti ama nolok kena meñdok bien epep pa tĩlet wĩndĩñ nandĩ-namlañ ba? ²³ Tĩkap wĩndĩñda, kusei nekta dik mĩnemna tĩkembĩ, mĩnem ilan nĩm kĩmĩkuñ? Kĩmĩlĩmda, mĩnem walĩ kenaneumbi, bien indaumbi bĩmbi epmet ñak.’ ²⁴ Wĩndĩñ embi,

* **19:9:** Sambat ñolok gĩnañ ‘Ablaamdok komblin’ manda wolok walan tĩpet: Sakius endĩ Juda ama, tĩmbi Ablaamdi Yambat nandĩ-kĩlĩkti tĩ-ñĩmĩnguk wĩndĩngangot tĩnguk. † **19:13:** Mĩnem lĩk noñgan gĩnañ kena nain 100 wolok tuan dasium pakuk.

ama wolo*k* ikiliñ end*a* ñ*ndi*ñ enguk, ‘M*inem* m*ñg*ut w*n* lom t*k*embi, ama nin m*inem* l*k* k*t* tambon tambon palm*lak* end*a* m*w*it.’²⁵ Eumbi n*ñg*iliñ, ‘Wopum, end*i* ikan k*t* tambon tambon palm*lak* w*n*!’²⁶ W*ndi*ñ eumbi enguk, ‘Nak ñ*ndi*ñ sanba: no en nepek ka-d*kñ*elok m*m*in w*n* t*ke* kulakta, end*a* nomb*o* yous*mbi* m*lok*, t*mbi* no en w*n* n*m* t*ke* kulakta, end*ok* nepek palm*lak* w*n* ap*ma* t*ke*-ñ*m*lok.²⁷ T*mbi* kanj*knai* yambi-d*kñ*euttok n*m* nand*ñ*-namg*ñ*iliñ w*n* s*ndi* ñ*olok* yanañg*p* b*mbi*, dautnanangan yand*p*m*i* k*mbit*.’”

Ama Sis*ñ*ik Yesu end*i* Jelusalem g*inañ*an ama wapmañ wandin kena t*ñg*uk

*Yesul*i* ama wapmañ nom*ik* Jelusalem loñguk*

²⁸ Yesul*i* w*ndi*ñ eu taleumbi, Jelusalem it kwet t*mbi* dumalauktok yous*mbi* ñ*añg*uk.²⁹ Ñ*akap*, kwet k*m*in koi Oliv wolo*k* lombi, Betfage g*t* Betani it kwet ep t*mbi* dumalaumbi, gwañgwañ*it* t*pet* eni-mupi³⁰ enguk, “S*t*i it kwet da wolo*k* ñ*aw*t. Ñ*a* tombi, doñ*ki* n*ñ*añ no toali toptopm*n* pal*mbi* kandetam*k*. Doñ*ki* n*ñ*añ w*n* g*t*ikñ*n*, w*n* ama nol*i* wolo*k* plon no n*m* pipak*ñ*iliñ. W*n* t*mbi* indaumbi p*s*sapi nañg*p* b*w*it.³¹ T*k*ap ama nol*i* ‘Nekta p*s*sakam*k*?’ san*ñ*-nandumbi, ñ*ndi*ñ ñ*ndekam**k*, ‘Wopumd*i* wala elak.’”

³² T*mbi* ama t*pet* eni-mukuk end*i* ñ*ambi*, enguk wolo*k* tuop t*mbi* indañg*m**k*.³³ T*mbi* doñ*ki* n*ñ*añ p*sal*ñ*ñ*i*p*i, molomñ*il* eng*ñ*iliñ, “S*t*i nekta ñ*n* p*s*sakam*k*?”³⁴ Eumbi, “Wopumd*i* ñ*ala* elak” eñg*m**k*. Eum nand*ñ*-semumbi,³⁵ Yesuloñ nañg*p* ñ*a* tombi, sauloñjet doñ*ki* n*ñ*añlok plon k*m*i*p*i, Yesu t*mbi* plaptaubi, wolo*k* plon lo pipakuk.³⁶ Pipal*n* nañg*p* ñ*a*umbi, koi t*ke*-lonel*ñ*dok amatam*d* sauloñj*t* telak ñ*añg*uknan sambat plon ipane-ta-ñ*añg*iliñ.

³⁷ T*mbi* Yesul*i* Jelusalem t*mbi* dumalaumbi, Oliv kwet k*m*in klok-loñennan p*ñ*ñ*l*mbi, amatam k*m*in wopum en kle kuñg*ñ*iliñ end*i* kusei k*m*i*p*i kof t*mbi*, e-sil*s*il*i* t*ñg*iliñ. End*i* kundil*ñ* gemb*ñ*at g*t*ik t*mb*m kañg*ñ*iliñ wala t*mbi* Yambat wopumgan n*ñ*-k*ndek*ñ*ndem* embi,³⁸ ñ*ndi*ñ eñg*ñ*iliñ,

“Wopumd*i* ama wapmañ n*ñ*-mul*m* n*ñ*doñ bilak

end*a* gw*ñ*lam m*lok*!”³⁹

Kunum Molom Loloñ s*ñ*ñ*k* busuk n*ñ*mlak

end*ok* koi n*ñ*-ta-lona!”

W*ndi*ñ k*t*i-kol*mbi*,³⁹ Falisi ama nind*ñ* amatam k*m*in wopumdok boñg*p*s*ñ*an ñ*añg*iliñ endoñ*ñ*an nasi d*w*in end*i* manda wala nandum p*umbi*, Yesula n*ñg*iliñ, “Endaut, gwañgwañg*ai* enomb*umbi* biw*it*!”

⁴⁰ Eumbi tambane enguk, “Nak ñ*ndi*ñ sanba: t*k*ap end*i* binetañ*da*, kawatt*ñ* g*t*ik ñ*ali* k*t*ñ*etañ*.”

⁴¹ T*mbi* Yesul*i* Jelusalem t*mbi* dumalaumbi, it kwet w*n* kañbi, kut-blamb*la* embi,⁴² ñ*ndi*ñ eñguk, “Jelusalem nasi, man ñ*ndi*ñg*t* telak nek ñ*ali* busuk t*mbi* inda-samek w*n* nand*ñ*nel*ñ* ñ*ak*!”⁴³ Gan wal*ñ* daus*ñ*an semb*ñ* pal*mbi*, n*m* ka-dakleañ.⁴³ Kusei ñ*ndi*ñ*nda* w*ndi*ñ sanlet: nain inda-samumbi, kanj*ks*iil*ñ* b*mbi*, kwet tuop masip sammel*ñ*dok sañ wandin sep g*m*bu embi, d*m* pawan kwet k*m*il*ñ* loumbi, d*m* makleumbi, mikñ*at* s*ñ*doñ lonekal*ñ*.⁴⁴ Lombi, is*ñ* kwes*ñ* wak*t* wembe gwañgwanjii

³⁹ 19:38: Kap 118:26 † 19:42: Yambatt*ñ* ep*ma* t*ke*uktok Yesu n*ñ*-mukuk w*n* nand*ñ*-kwamb*ñ* daumda, Yambat g*ta* busuk inda-semek.

wolok kuañ sɪndɪ sandɪpbi, sep tɪmbɪ kola-talenekaliñ. Tɪmbɪ isi wialɪmbɪ, kawat nolɪ nollok plon nɪm galɪ kwambiñ dambi palekak. Yambattɪ sep plaptauktok sɪndoñ bɪñguk, gan sɪndɪ kilanjɪ wɪn nɪm ka-nandɪ-dakleñgɪlɪñda tɪmbɪ kanjɪksɪilɪ wɪndɪñ tɪ-samnekaliñ.”

Yesulɪ nɪndɪ manda nɪmbɪmbɪ kena tɪñguk wala Juda ama biesɪlɪ nɪ-kañgɪlɪñ

⁴⁵ Tɪmbɪ Yesulɪ tapma it sañ jimba gɪnañ lombɪ, ama nepenepek tuatualok kɪmɪkɪlɪñ yambɪmbɪ, gɪnañ komba dɪumbɪ, kusei kɪmɪpi, walinin ep kle kolɪñpi ⁴⁶ enguk, “Tapma it ñolok plon Yambattok manda ñɪndɪñ youyoulɪn patak, ‘Nokok itnalɪ nɪmolo tɪ-namnamlok it palekak’,[☆] gan sɪndɪ wɪn tɪmbɪmbɪ, kumbu ama piñdasɪ endok pat-semɪ it nomɪk tɪlak.”

⁴⁷ Tɪmbɪ Yesulɪ sandap tuop tapma ilan ñambi, amatam enɪ-daut tɪ-semɪlɪmbɪ, tapma ama biesɪ gɪt endɪkɪne manda nandɪ-tale ama ba Judalok telak damanjɪ endɪ en wɪlɪ kɪmnelɪñdok telak lonjɪñgɪlɪñ, ⁴⁸ gan amatamdɪ endok mandan nandɪnelɪñdok en gɪta galɪñgɪlɪñda tɪmbɪ ama biesɪlɪ en wɪtnelɪñdok telak no nɪm kañgɪlɪ ñ.

20

¹ Nain nola Yesulɪ tapma ilan amatam enɪ-daut tɪ-semɪ, gɪñgɪt manda kɪndem enɪñɪlɪmbɪ, tapma ama biesɪ wakɪt endɪkɪne manda nandɪ-tale ama ba ama biesɪ dɪwɪn endɪ kanep bɪmbɪ, ² ñɪndɪñ nɪ-nandɪñgɪlɪñ, “Dɪk tapma ilan ñolok kundit kusei kusei pa tɪlañ wɪn nɪndɪ wɪndɪñ tɪndɪlok gembɪ ganguk ba ganɪ taleñguk wɪn nɪnbɪm nandɪna.” ³ Eumbɪ tambane enguk, “Nak bo ekaeka no sanɪ-nandɪwambi nanɪ nandɪwa: ⁴ nɪndɪ Yoane nɪmbɪ taleumbɪ, tuk ii-sem kena tɪñguk? Wɪn Kunum Molomɪ ba ama nolɪ?” ⁵ Eumbɪ, nɪsɪñgan manda e-kle-kot tɪmbɪ eñgɪlɪñ, “‘Kunum Molomɪ’ wɪndɪñ nɪnam, ñɪndɪñ nɪnbetak, ‘Wɪndɪñda sɪndɪ kusei nekta mandan nɪm nandɪ-kwambiñ dañgɪlɪñ?’ ⁶ Ba ‘Ama nolɪ Yoane nɪmbɪ taleñguk’ wɪndɪñ nɪnam, amatam nin Yoane wɪn plofet ama nandɪ-kwambiñ dañ endɪ kawattɪ nɪndɪp kɪmnetañ.” Wɪndɪñ embɪ, ⁷ ñɪndɪñ tambane nɪñgɪlɪñ, “Wɪn nɪndɪ nɪmbɪ taleñguk wɪn nɪm nandamɪñ.” Eumbɪ ⁸ enguk, “Ale, nak bo nɪndɪ nanɪ taleumbɪ, kundit ñɪn pa tɪlet wɪn bo nɪm sanbetet.”

Yesulɪ ama biesɪ endɪ wain kena kandɪkɪne ama kolan wandin eñguk

⁹ Tɪmbɪ Yesulɪ kusei kɪmɪpi, amatamda eyout manda no ñɪndɪñ enguk, “Ama nolɪ wain kena tɪñguk. Wain tɪpi-talembɪ, kenan wɪn kandɪkɪne amalok kɪsɪnan kɪmɪpi, nain ombapgan kwet mayañgan nolok ña ku-uptok ñañguk. ¹⁰ Bien epeplok nain indaumbɪ, kena gwañgwa sɪlanin no bien dɪwɪn epmektok kandɪkɪne amalok nɪ-mulɪm ñañguk. Ña tombɪmbɪ, kandɪkɪne amalɪ waipbi, slak undane ñauktok nɪ-mukɪlɪñ. Nɪ-mulɪm ñaumbɪ, ¹¹ molomlɪ nombo kena gwañgwa sɪlanin no nɪ-mulɪm ña tombɪmbɪ, en bo waipbi, sɪngɪ mayek tɪ-lamɪpi, slak undane ñauktok nɪ-mukɪlɪñ. ¹² Tɪmbɪ molomɪ nombo kena gwañgwa sɪlanin no nɪ-mukuk wɪn endɪ wɪt wekat mɪmbɪ kle kokɪlɪñ.

¹³ Wɪnaña wain kena molomɪ enla embɪ eñguk, ‘Nɪtek tɪlok? Ip nandɪlet: nak nɪñana noñgangot wale kɪndem tɪ-ñɪmlet en nɪ-mulam ñaumeɪ, gɪñgɪñgan tɪ-ñɪmbɪ, bien nandɪ-ñɪmumbɪ epmek bek.’ Wɪndɪñ embɪ, nɪñañ nɪ-mulɪm ñaumbɪ, ¹⁴ kandɪkɪnelɪ nɪñañ wɪn kañbi, nɪsɪñgan e-nandɪ tɪmbɪ eñgɪlɪñ, ‘Ñalɪñgan beulok kɪi gwatnam bɪmbɪn kasɪleupi bɪlak

☆ 19:46: Aisaia 56:7

bek. Wɨtnam kɨmbɨmbi, kena ñalɨ nɨndok gɨŋgɨt tɨmbekak.' Wɨndɨñ embi,
 15 wain kena pawan munjɨmunjɨt tɨ pɨmbi, wɨlɨ kɨmguk.

Sɨndɨ nɨtek nandañ, kandɨkñelɨ wɨndɨñ tɨŋgɨlɨnda tɨmbi wain kena molomdɨ nɨtek tɨ-semekak? 16 Endɨ bɨmbi, kandɨkñe wɨn gɨtɨk yandɨpmɨ kɨm-taleumbi, kenan wɨn kandɨkñe ama dɨwɨn nolok kɨsɨnan kɨmɨlekak wɨn!" Tɨmbi amatamdɨ manda wala nandum pɨumbi eŋgɨlɨñ, "E e, wɨn nɨm! Wɨndɨñ nɨm tɨndɨlok!" 17 Gan Yesulɨ dai gembɨnatgan yambɨmbi enguk, "Tɨkap wɨndɨñda, manda youyoulɨn ñalɨ nek plon e-yout tɨlak? 'It kɨndɨkɨndɨt amalɨ ta kawattɨ tɨndɨn wɨn sɨŋgi wɨlɨmgɨlɨñ walɨ wakan ta bien sɨnɨk,

ta dɨwɨn gɨtɨk yapma klelak.*

18 Tɨmbi ta wolok kandañ wɨn ñɨndɨñ: no en ta wolok plon pi wɨlektɨ, endɨ lɨlɨmeukak, tɨmbi ta walɨ ama nolok plon pi wɨlektɨ, wɨlɨ gɨkñeukak."

19 Tɨmbi endɨkñe manda nandɨ-tale ama gɨt tapma ama biesɨ endɨ Yesulɨ eyout manda wɨn nisɨla eŋguk wɨn nandɨ-daklembi, nain wolondaŋgan tɨkenep nandɨŋgɨlɨñ, gan endɨ amatamda mɨsɨmbi, kak bɨŋgɨlɨñ.

Takis mɨnem kɨmɨkɨmittok Yesu nɨ-nandɨŋgɨlɨñ

20 Endɨkñe manda nandɨ-tale ama gɨt tapma ama biesɨ endɨ Yesu Roma ama Judia kwet ka-dɨkñeŋguk endok kiinan kɨmɨtnelɨñdok telak lonjɨŋgɨlɨñ, wala tɨmbi endɨ Yesulɨ nek tɨŋguk ba manda nek eŋguk wala ka-tuapi, ama pawanjene deimbi, manda tɨke ku tañ wɨn enɨ-mulɨmbi, Yesuloñ ñaŋgɨlɨñ. Ñambi, mandalɨ sɨsoñ tɨ-ñɨmɨnelɨñdok dɨndɨm walan juluŋgan tɨñɨpi, 21 nɨmbi eŋgɨlɨñ, "Endaut, nɨndɨ nandɨ-gamamɨñ, dɨk manda elañ ba e-daut tɨlañ wɨn dɨndɨm sɨnɨk, tɨmbi ama loloñ ba pɨmbɨñen gɨtɨk manda telal noŋgan plon enbi, Yambat nɨtek kɨmɨt-klenelɨñdok biaŋgan enɨ-daut pa tɨ-semలా. 22 Wɨndɨñda dɨk nɨnbɨ nandɨna: endɨkñe mandalɨ takis mɨnem Sisala mɨmɨlok nandɨ-nɨmlak ba nɨm?" 23 Eumbi, tɨ-kuyuksɨ ka-daklembi enguk, 24 "Mɨnem kwandai satnɨn no daut namɨt!" Eumbi daulɨmɨum kañbi enɨ-kaŋguk, "Ama walan gɨt koi kundit wolok patak wɨn nindoñ?" Eumbi tambane "Sisaloñ" nɨŋgɨlɨñ. 25 Eumbi enguk, "Wɨndɨñda Sisalok gɨŋgɨt wɨn Sisala tambane mɨnekalɨñ, tɨmbi Yambattok gɨŋgɨt wɨn Yambatta tambane mɨnekalɨñ." 26 Wɨndɨñ eumbi, amatamdok dausɨnan mandalɨ sɨsoñ tɨ-ñɨmɨnelɨñdok tuop nɨm endɨ Yesulok mandala nanandɨ kena tɨmbi, kwap em pakɨlɨñ.

Kɨmnan nanin mɨlamɨlattok Yesu nɨ-nandɨŋgɨlɨñ

27 Sadusi amalɨ "Ama sembɨsembɨn endɨ nɨm mɨlamɨlattok" wɨndɨñ pa eañ endoñnan nanin dɨwɨndɨ Yesuloñ bɨmbi 28 nɨ-nandɨmbi eŋgɨlɨñ, "Endaut, Moselɨ endɨkñe manda yout-nɨmguk walɨ ñɨndɨñ tɨneñdok elak: tɨkap ama nolɨ tamɨnnat yamɨn papi sembekta, endok dal ba kwayaŋlɨ endok tam kanjak wɨn tɨkembali, endok gwaŋgwa bɨsat ep tɨmbɨ inda-ñɨmɨnekalɨñ.* 29 Ale, nain nola dakwaya kɨt tambon tɨpet kuŋgɨlɨñ. Kuñɨpi, tualɨ tam tɨkembali, yamɨn papi sembɨŋguk. Sembumbi, 30-31 mona gɨt gwɨk endɨ bo tam wakangot tɨkembali sembɨŋgɨmɨk. Wɨn dakwaya kɨt tambon tɨpet endɨ gɨtɨk tam wɨn tɨkembali, yamɨn papi sembɨ-taleŋgɨlɨñ. 32 Tɨmbi sɨŋgi tam endɨ bo lakat papalembi sembɨŋguk. 33 Ale, ama dakwaya kɨt tambon tɨpet endɨ tam noŋgangot wɨn tɨkeŋgɨlɨñda tɨmbi, ama

* **20:17:** Kap 118:22, wain kena molomdok nɨñañ wakɨt it ta walɨ Yesulok walan. ✨ **20:28:** Lo 25:5

sembisembin kiman nanin kaitambi mlatanekaliñ nain wolonda tam win endi nindok tam sinik timbekak?”

³⁴ Timbi Yesuli enguk, “Amatam kwelan kuañ endi wapatam pa tañ, ³⁵ gan Yambatti amatam nandum tuop ti-semumbi, jimba nolok nainnan kuneliñdok kiman nanin ep timbi mlatanekaliñ endi wapatam nim tinekaliñ, ³⁶ endi eñaloli kuañ windiñgangot kunekaliñ. Timbi Yambatti kiman nanin ep timbi mlakiliñda timbi endi enlok wembe gwañgwañii kumbi, bñdambo sembineliñdok tuop nim. ³⁷ Timbi Moseli bo ñindinñ nin-daklelak: ama sembisembin endi kiman nanin pa mlakañ. Neta, komba mambenli komba nolok plon duat-pakuk wolok kasat tiñipi, Wopumda ñindinñ elak, en ‘Ablaamdok Yambat ba Aisaktok Yambat ba Jekoptok Yambat’ ✧ ³⁸ Windiñda timbi endi gitik Yambattok dainan kuñgunjat, wala timbi Yambat endi ama kaik kuañ endok Yambat, ama sembisembin endok Yambat nim.”†

³⁹ Timbi endikñe manda nandi-tale ama diwindi ñindinñ tambane niñglinñ, “Endaut, dik manda kindem bien elañ.” ⁴⁰ Timbi bñdambo nñandinelidok misimbi, kak biñglinñ.

Yesuli enlok kuseiñila eni-nandiñguk

⁴¹ Timbi Yesuli ñindinñ eni-nandiñguk, “Nitekta timbi Mesia endi Devittok Komblin sinik windinñ pa eañ? ⁴² Kusei ñindinñda windinñ sani-kalet: Yambatti Mesiala manda no niñguk win Devit en Kap ginañ ñindinñ youkuk, ‘Molomdi nokok Wopumna ñindinñ niñguk,

Dik ktina dñdim kandañ pipalimbi,

⁴³ kanjkgai win ep pimbi,

kesika kapmai yapiletat wolok tuop.†

⁴⁴ Devitti Mesia ‘Wopumna’ niñgukta, Mesia endi nitek Devittok komblin?”

Kuñgu nitein wali Yambattok dainan tuop tilak

⁴⁵ Amatam gitik nandi palinimbi, Yesuli gwañgwañiila ñindinñ enguk, ⁴⁶ “Sindi endikñe manda nandi-tale ama yambinandi-kiliñ embi kunekaliñ. Endi ama lolon nisilok dasindasin ompap dasimbi ña-bi tinep nandañ, ba amatam ipakanan kimin kokañ endi giñgiñgan ti-semnelidok nandañ. Timbi nanañ sina wopumnan ba it kiyau ginañ endi pitit kindem damandama patakngot pitnepi nandañ. ⁴⁷ Timbi endi tam kanjak julungan ti-sembi, isi ba nepenepesi yolom ep semañ, timbi dñdim walan tineliñdok nimolo ompap pa tañ. Julunñtsila timbi kinjan yousi-semum ombi-tikenekali.”

21

¹ Timbi Yesuli deium loubi, amatam minem kwilikwilinjat tapkot minem diñgwinda ginañ kimilim pumbi yambinñguk. ² Timbi tam kanjak pimbinen no endi bo bimbi, minem gimn tipet kimilim pumbi kañbi ³ enguk, “Nak biañgan sanlet: tam kanjak pimbinen ñali minem kimilak wali amatam diwin gitikti minem kimilaliñ win yapma klelak. ⁴ Neta, diwin gitik endi nepek tokñetokñengan pat-semalaknan nanin tikembi,

✧ **20:37:** Kisim Bek 3:6,15,16 † **20:38:** Yambat endi ama piñgipsi sembisembin, gan ginañji tip gama kaik pakañ endok Yambat, timbi endi nain taletalanan piñgipsi bo timbi kaik taumbi kunekaliñ. † **20:43:** Kap 110:1. No en ama wapmañdok kii dñdim kandañ pipatak endi koi giñgilat ba gembu wopumnat.

lakatgot tap+kot k+m+lal+ñ, gan tam p+mb+ñen end+ n+m+ninnan nanin nepek kuñgun ka-d+kñelok tuop palm+k w+n g+tk k+m+lak.”

Nain taletalenan nek indaukak?

Nain taleup t+ñ+i+mbi n+tek indaukak?

⁵ T+mbi ama d+w+nd+ tapma it kañbi, wala ñ+nd+ñ eñg+ñ+ñ: it w+n kawat k+ndeml+ t+nd+ñ, ba nepenepek tuan loloñ tapma m+m+n pakuk wala t+mbi pama walalan indañguk. T+mbi Yesul+ enguk, ⁶ “S+nd+ nepek neta daukaña tañ wolok nak ñ+nd+ñ sanba: nain indaumbi, kawat g+tk ñ+n mep kolim kwelan p+umbi, kawat noli nolok plon no n+m gal+ patnekal+ñ.”

⁷ W+nd+ñ eumbi n+nand+mbi eñg+ñ+ñ, “Endaut, nepek w+n nain neka s+n+k indaukak, ba jimba kundit nek ñal+ indaumbi kañbi, nepek wal+ indaupi tilak w+n nand+nekañ+ñ?”

⁸ T+mbi enguk, “S+nd+ ka-k+liñ embi kunekal+ñ! N+m kañbi, juluñ amal+ juluñ t+samnel+ñ. Ama asupt+ nokok kotna plon b+mbi, ñ+nd+ñ enekal+ñ, ‘Nak Mesia wakan’, ba ‘Nain ip dumalalak’. S+nd+ ama w+nd+ñ pa eañ w+n n+m ep kle-kunekal+ñ. ⁹ T+mbi kantri nolok g+nañ ba kantri d+w+ndok boñg+ps+nan mik indaumbi, wolok g+ñg+tk nand+nekañ+ñ, wolonda s+nd+ n+m m+s+i-kolanekañ+ñ. Nepek wandis+ wal+ damandama indauktok een, gan nain taletalen wal+ wolongan n+m indaukak.”

¹⁰ T+mbi yous+mbi enguk, “Kantri noli kantri nola mik t+semumbi, ama wapmañ+jlok sambaliil+ n+s+ñgan minekañ+ñ. ¹¹ T+mbi nain wolonda kwet kwet keñ+ñ wopum ba nanañ map ba j+mbat kusei kusei indaumbi, k+m tambat indaukak, ba kunum plon jimba kundit ba nepek ka-m+s+m+s+n wopum indanekañ+ñ.

¹² Nepek g+tk wal+ gamañ n+m indañ+i+mbi, end+ naka t+mbi sep t+mbi kolanel+ñdok sep kle-g+m+g+m embi sepbi, it kiyaunj+ g+nañ manda plon sap+pi, it kwamb+ñ+j+ g+nañ sep k+m+i+mbi, ama wapmañ ba kand+kñe ama endoñ sanañg+ñ+m ñambi, mandala daus+nan itnekañ+ñ. ¹³ Nain wolonda g+ñg+tk manda k+ndem ama wala en+nel+ñdok kilanj+ indaukak. ¹⁴⁻¹⁵ Nain wolonda natna nanand+ sambi, manj+ t+mba londaumbi, kanj+ksii g+tk end+ s+ndok mandanj+ nand+mbi, mandanj+ w+tneli+ñdok ba manda wal+ juluñgan w+n t+mbi indauktok telal lonj+nekañ+ñ. Kusei wala t+mbi s+nd+ g+nañ+j+ g+nañ ñ+nd+ñ nand+kwamb+ñ danekal+ñ, ‘N+nd+ manda nek enambi, n+p kasopmeukak wala itañgan nand+kw+nakw+nale n+m t+nekañ+ñ’.

¹⁶ Menj+ besi ba dasii kwayañjii ba wekat d+psi ba nosii end+ bo bola t+samumbi, kanj+ksiiil+ s+ndoñnan nanin d+w+n sand+p k+mnekañ+ñ. ¹⁷ Kwet tuop amatamd+ naka t+mbi nand+kunjit pa t+samnekañ+ñ, ¹⁸ gañgan Yambattok dainan kumbanj+ sak noñgan no n+m pailekak.* ¹⁹ S+nd+ g+ñ+m dambi kunekal+ñda, kuñgu kwamb+ñ+j+ kas+lenekañ+ñ.

²⁰ S+nd+ kanekal+ñ w+n: mik amal+ b+mbi, Jelusalem kle-g+mbutnekañ+ñ. Nain wolonda it kwet w+n t+mbi kolauktok nain dumalalak w+nd+ñ ka-nand+nekañ+ñ. ²¹ Ka-nand+mbi, ñ+nd+ñ t+nekañ+ñ: Judia kwelan pakañ end+ kwet jang+nnan pi ñanekañ+ñ, t+mbi Jelusalem pakañ end+ bo walinin p+ ñanekañ+ñ, t+mbi kwet nolok pakañ end+ Jelusalem n+m lonekañ+ñ. Kusei ñ+nd+ñda w+nd+ñ t+nekañ+ñ: ²² manda g+tk it kwet wolok plon youyoulin patak wolok bien indauktok Jelusalem nasil+ nain wolonda kolanj+lok k+ñjan t+kenekal+ñ. ²³ Nain w+n kolan s+n+tkta t+mbi tam

* **21:18:** Manda wolok kusei w+n ñ+nd+ñ: Yambatti amal+ nek t+samnekañ+ñ w+n nand+taletak.

gwañgwa minjipsiat ba tam ñakñakta num emañ endi blasinğandok. Mılap wopum sinik kwelan indaumbi, Yambattok gimbit wopum bien amatamdoñ inda-semumbi, ²⁴ diwin kakitti yandipmıum kimnekalıñ, diwin ep topbi yanañgilımbi, kwet kwet ña-talenekalıñ. Tımbi kwet nolok nasılı Jerusalem it kwet ma tikembi, ep pi-yali-ta-ñaumbi, Yambatti nain kimıt-semguk win taleukak wolok tuop.”

Ama Sisınik endok tomtom nain

²⁵ Tımbi Yesulı yousımbi enguk, “Tımbi nepek gıtikñin kusei kusei maim, yakıp ba domboñgıp plon indaukak, ba kwelan tuk kimbıñdı tawambi, gıñgilı wopum kıtıkak. Kusei wala tımbi kwet kwet kuañdı gınañjı mlataumbi, nanandınjı nım dakleukak. ²⁶ Tımbi nepek kwambiñ kunum plon pakañ, win maim, yakıp, domboñgıp nek, ep minjalımbi jılopbı, kwesı binekalıñ, wala tımbi nepek kolan nek kwetta inda-ñımekak wala amatamdı mısımısıñıpi mandı-ta-kuñıpi, kim katap tınekalıñ. ²⁷ Wınaña kanekalıñ win: nak Ama Sisınıktı mulukua gınañ pı tombı, gembı ba nulınulın wopumna tımba dakleukak. ²⁸ Nepek mılap wandısı wakan kusei kimıp indaumbi, Yambatti sapma tıkeukak wolok nain tımbı dumalaukak wala tımbi sindı deium loumbı nandı-pañgıtanekalıñ.”

²⁹ Tımbi Yesulı eyout manda no ñındıñ embi enguk, “Sındı komba fik† ba komba diwin nandı-sıwıtnekalıñ. ³⁰ Endı mindınjı tawa lambı dapmıumbi, maim nain indaup tılak win sindı dausılı kañbi nandı-dakleyañ. ³¹ Wındıñgangot mılap walı indaumbi kañbi, ñındıñ nandı-daklenekalıñ, ‘Nain nım ombataumbi, Yambatti amatamñı indağgan yambi-dıkñeukak’. ³² Nak biağgan sanba: ama sambat nan ñındıñgıt kuañ endı gama nım kim-taleñımbi, nepek gıtık ñalı inda-taleukak. ³³ Kunum kwet endı talendekamık, gan nokok mandanalı nım taleukak. Nım sinik.

³⁴ Sınla kuñgunjı ka-dıkñe-kılıñ enekalıñ. Nım kañbi, nanandınjılı tuk kimbıñ ba nana sinat ba kwelalok mılap wolokgot pat-samumbi, Ama Sisınik nokok tomtomnala nandı-kamala-kuumbi, kaikan inda-samek. ³⁵ Sısoñlı gaut gembınat kaikan tıkelak, wındıñgangot nain wopum walı amatam gıtık kwet tuop kuañ kaikan inda-semekak. ³⁶ Wala tımbi sindı nain tuop ka-kılıñ embi, gembı pat-samektok nımolo tı-kuñıpi, nepek inda-samekak win gumañ maklembi, Ama Sisınik nokok dautnanan sıñgi mısı nımnat indambi itnekalıñ.”

³⁷ Yesulı sandap tuop tapma ilan lombı, amatam enı-daut pa tı-semguk, tımbi kılım elıñguk tuop endı pı Oliv kwet jañgın kandañ ñambi doulıñguk. ³⁸ Kwet salaumbi, amatam gıtık endı tapma ilan lombı, Yesulok mandan nandınelıñdok endoñ pa bıañgilıñ.

Ama Sisınik Yesu wılı kimbımbi, kimnan nanin mlakuk

22

Yesu kımkmlok tı-pañgıpañgıle tı-ñımıñgilıñ

¹ Plaua nanañ kımılımbendı nımnat nanalok gwılat, koi no kamaikamai nain, win tımbi dumalañguk. ² Tımbi tapma ama biesı gıt endıkñe manda nandı-tale ama endı amatam yambi-mısımısı tı-semñıpi, Yesu wılı kımbektok telak gitak no lonjıñgilıñ.

† 21:29: Profet amalı komba fik plon manda youkılıñ endı nain asupgan Juda amatamdok plon e-yout tıñgilıñ.

³ Yesulok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no wɨn Judas, koi no Iskaliot kɨtɨaɨngɨlɨñ. Satandɨ endok gɨnan gɨnañ pɨmbi nañgɨlɨmbi, ⁴ nolii yambimbi, tapma ama biesɨ ba ama tapma it kamaikamai tɨñgɨlɨñ endok telak damanjɨ endoñnan ñambi, telak nɨtek tɨmbi, Yesu bola tɨ-ñɨmɨmbi tɨkenelɨñdok en gɨta e-nandi tɨnguk. ⁵ Tɨmbɨm sɨmbasɨ kɨndem daumbi, bolalok tuan wɨn mɨnem mɨnepi e-kwambɨñ daumbi, ⁶ Judasɨ gɨnañ noñgan tɨmbi nandi-tale-sembe, “Kɨndem” eñguk. Embi, amatam kɨmɨn gɨtɨktok dausɨnan yambɨ-sembe, bola tɨ-ñɨmektok nain kɨndem no lonjɨnguk.

Yesulɨ kɨmbepi, gwañgwañii tɨ-pañgɨpañgɨle tɨ-semguk

⁷ Plaua nanañ kɨmɨlɨmbendɨ nɨmnat nanalok gwɨlat wolok kusei kɨmɨkɨmɨlɨnan kamaikamai gwɨlat pa indalak. Nain wolonda endɨkɨne mandalɨ sipsip nɨñañ noñgan noñgan tapma amalok dausɨnan wɨlɨ kɨmnelɨñdok elak. Sandap wɨn indaumbi, ⁸ Yesulɨ Petlo gɨt Yoane enɨmupi enguk, “Sɨtɨ ñambi, gwɨlat ñolok nanañ tɨ-jumut tɨ-nɨmumbi nanetamɨñ.” ⁹ Eumbi nɨ-nandɨmbi eñgɨmɨk, “Dɨk delok tɨ-jumut tɨndendok nandɨlañ?” ¹⁰ Eumbi tambane enguk, “Nandamɨk. Sɨtɨ Jelusalem it kwelan ña tombi, ama no tuk kambot bem ñautak en tɨmbɨ indaumbi, en klembi, it delok loutak wolok lombi, ¹¹ it beula ñɨndɨñ nɨndekamɨk, ‘Nɨnɨndautɨ ñɨndɨñ gani-nandɨk: it gɨnañ wɨn delok patak nakɨt gwañgwanai gwɨlattok nanañ naneñdok nandɨlañ?’ Wɨndɨñ eumbi, ¹² endɨ it gɨnañ wopum no plon patak tɨ-kɨlɨñ e-bimbin wɨn daut sametak. Wolok nanañ tuk tɨ-jumut tɨndekamɨk!” ¹³ Yesulɨ wɨndɨñ eumbi, gwañgwañiittɨ ñambi kañgɨmɨk wɨn: nepek gɨtɨk Yesulɨ enguk wolok tuopgan indañguk. Wɨndɨñ kañbi, gwɨlattok nanañ tɨ-jumut tɨngɨmɨk.

¹⁴ Tɨmbi nanañ nanalok nain indaumbi, Yesu en gɨta gwañgwañii kena tɨndɨlok enɨmumulɨn endɨ it gɨnañ wandɨñ lombi, nanañ nanelɨñdok pi pakɨlɨñ. ¹⁵ Pi palɨñpi, Yesulɨ enguk, “Nak gamañ mɨlap wopum bembetat. Gan dama nak kamaikamai gwɨlat ñolok nanañ sɨn gɨta nambepi nain ombapgan nandɨ-koñgom tɨ-ta-bɨñgut. ¹⁶ Kusei ñɨndɨñda wɨndɨñ sanlet: nak gwɨlat ñandin ñolok nanañ kwelan nombo nɨm nambetat. Wɨn nain taletalenan Yambattɨ amatam indañgan yambɨ-dɨkɨneumbi, nanañ ñolok bien inda-dakleukak, wolondamek nak nombo gɨñgɨtnai gɨt yakan nanañ ñandin nambetat.”

¹⁷ Tɨmbi endɨ wɨtna no tɨkembali, Yambat we ñɨmɨmbi, gwañgwañiila enguk, “Sɨndɨ wain tuk ñɨn tɨkembali, sɨn tambo mɨñ tɨmbi nambɨt! ¹⁸ Kusei ñɨndɨñda wɨndɨñ sanlet: sandap ñɨn taleumbi, nak wain tuk nombo nɨm nambetat. Wɨn Yambattɨ amatam indañgan yambɨ-dɨkɨneukak wolondamek nak wain tuk nombo nambetat.” ¹⁹ Wɨndɨñ embi, plaua no tɨkembali, Yambat we-ñɨmbi, ombɨ embi enguk, “Ñɨne nokok piñgɨpna nak tapma tɨ-samlet. Sɨndɨ nandi-sɨwɨt-namnelɨñdok plaua tɨke ombɨmbi, na tɨ-kunekalɨñ.” ²⁰ Nambɨ taleumbi, Yesulɨ wɨndɨñgangot wain wɨtna no tɨkembali enguk, “Wain tuk ñalɨ toptop kombilin Yambattɨ amatamñii gɨta tɨlak wolok walan. Nak wekatnalɨ tapma tɨmbi yalɨmɨt-samñpi, toptop wɨn tɨmba kwambɨñ dalak.”

²¹ Yesulɨ wɨndɨñ embi yousɨmbi enguk, “Yakñesi! Ama bola tɨ-nam-tɨ-namlok endɨ nakɨta papi, yakan nanañ namɨk. ²² Nak Ama Sisɨnɨktɨ telak kɨmɨt-namnamɨn wɨn klembi, kɨm plon loutat. Gan ama bola tɨ-namlak en blangandok, Yambattɨ kɨnjan ombɨ-mekak.” ²³ Wɨndɨñ eumbi,

wolongan gwañgwalí “Níndoñnan nanin nindí kolan wandin tímbeq?” embi, nisíñgan manda e-nandí tíñgíliñ.

²⁴ Tíñpi endoñnan nanin nindí sínik amatamdok dausínan loloñ sínik wala bo nisíñgan e-dombi-tañan tíñgíliñ. ²⁵ Tímbe Yesulí enguk, “Kwelan kuañ endok ama wapmanjii ba yambi-díkñenji endí gíñgítssii gembínatgan joñgo joñgo pa yambi-díkñeañ, gañgan endí amatamdí ‘Kíndem tí-nímañ’ wíndíñ enínelíñdok nandañ. ²⁶ Gan síndok kandañ wíndíñ ním tilok. Ním sínik. Tambo síndok boñgípsínan lolonjilí ama pímbíñen nomík kuukak, tímbe telak damanjilí típlapape nomík kuuptok elet. ²⁷ Síndí níteq nandañ? Amatamdok dausínan nindí loloñ sínik, wín ama slak pípapi nanañ nalak endí loloñ, ba ama típlaplap tí-ñímak endí loloñ? Wín slak pípapi nalak walí mek loloñ sínik, gañgan natna síndok boñgípsínan típlaplapsí nomík kulet.

²⁸ Nak mílap plon kuñílambi, síndí wakan nakíta galí-kwambíñ dambi ku-ta-bañ. ²⁹ Tímbe Bepnalí amatamñii yambi-díkñeuttok nanbí taleñguk, wíndíñgangot natna síndí bo wíndíñ tínelíñdok sanba talelak. ³⁰ Wín nak amatam indañgan yambi-díkñewamek, síndí kíndem nakíta yakan nanañ nambi, ama wapmañdok pitit plon pípapi, Islaellok sambat 12 yambi-danínelíñdok wíndíñ tílet.”

³¹ Tímbe Yesulí eñguk, “Simon, Simon, dík nandí: plaua mánjíp kílíkíknat amalí bien epmektok ep papusenelak, wíndíñgangot Satandí nanandí-kílíktínjí pí píuktok tí-kuyuk tí-samep nandímbe, síndok Yambatta ní-nandímbe, nandí-ñím-taleñguk. ³² Gan nak nanandí-kílíktíñgólí ním pí píuktok nímolo ikan tí-gam-talet. Tímbe dík undane bímbi, nombo nakít galí-kwambíñ damek, nokai ep gembílaukañ.” ³³ Eumbi níñguk, “Wopum, nak díkíta ití kwambíñ gínañ ba kímnan lololok tí-pañgítam patet.” ³⁴ Eumbi tambane níñguk, “Petlo, nak ganba nandí: puputtí man tím gama ním kí-tíñílímbe, dík naka ‘Nak en ním nandí-ñímlet’ embi, nain típet gít no e-sembe tí-nametañ.”

³⁵ Wíndíñ embi yousímbi ení-nandímbe eñguk, “Nak kena tíndílok sanímupí, mím nem wakít lík ba kesí gwílap ním mep ñanelíñdok sanímulam ñañgíliñ, nain wolonda síndí nepek nola típíkíñgíliñ ba ním?” Eumbi, tambane níñgíliñ, “Nepek no ním.” ³⁶ Tímbe yousímbi enguk, “Gan nain níndíñgítta no en mím nemñín palmílakta wín tíke-kuukak, tímbe líl wíndíñgot. Tímbe no en kakit ombap ním palmílakta, wolok tambon sauloñín tuatualok kímpí, kíñjan kakit no tíkeukak. ³⁷ Kusei níndíñda tímbe wíndíñ elet: manda no níndíñ youyoulín patak, ‘Enda nandum kolan tíndí ama tílak’, tímbe manda wolok tuop inda-namektok een. Biañganak: manda nokok plon youyoulín patak wolok bien indaupí tílak.” ³⁸ Eumbi níñgíliñ, “Wopum, kakit ombap típet pat-nímak ní ka.” Eumbi enguk, “Íp tuop.”

Yesulok kímkímlok naindí dumalaumbi, tí-pañgípañgíle tíñguk

³⁹ Tímbe Yesulí walínin pí ñambi, tím tuop tílíñguk wolok tuop Oliv kwet jañgínnan ñaumbi, gwañgwañíli kle ñañgíliñ. ⁴⁰ Ña kwet wolok tombi enguk, “Síndí tí-kuyuk ním inda-samektok nímolo tí-kunekalíñ.” ⁴¹ Wíndíñ embi yambík bímbi, kawát kolím ñalak wolok tuop ñambi, mílelem tímbe, nímolo níndíñ tíñguk, ⁴² “Bep, dík nandum kíndem dalakta, wítna* níñ napma tíke. Gan wandíngan embi, nokok nanandí ním klewíñ,

* 22:42: Wítna wín mílap ba píñgíu gawat Yesu inda-ñímíuktok tíñguk wolok walan.

win dítna nítek inda-namektok nandílañ wolok tuop inda-nam+n.” 43 Tímbi kunum gínañ nanin eñalo nolí endoñ pí indambi, gembí m+ñguk. 44 Tímbi símba gawattí makleumbi dññgunembi, nímolo gembínatgan tí-palímbi, kokoptí wekat nomík kwelan pítop pítop tímbi píñguk.†

45 Nímolo tíkap mílapi, gwañgwañiiloñ ñambi yambiñguk win: endí blandí ep tímbí gwasaeumbi dou pakíliñ. 46 Dou palímbi enguk, “Síndí neкта dou pakañ? Mílapi, tí-kuyuk ním inda-samektok nímolo tímbít.”

Yesu bola tí-ñím+umbi tíkeñgíliñ

47 Yesulí wíndíñ eñíliñ, ama kímín no endoñ bí inda-semgíliñ. Endok gwañgwañi 12 endoñnan nanin no koi Judas endí damandama tí-sembi, símumuñ tí-ñímektok endoñ bíñguk. 48 Gan Yesulí nññguk, “Judas, dík símumuñdañgan Ama Sísin+k bola tí-nametañ ba?” 49 Tímbi endok nolíli nepek indaup tíñguk win kañípi nññgíliñ, “Wopum, kakittí yandípnemíñ ba?” 50 Wíndíñ eñípi, endoñnan nanin nolí tapma amalok telak damanjí endok kena gwañgan kakittí wílepi, pawan kí dñndím kandañ nanin wílalím díkñe píñguk. 51 Tímbi Yesulí wí kañbi enguk, “Bíwít!” Wíndíñ embi, ama wolok pawanlok kínjannan kíli tíke-kaumbi, kíndem dañguk.

52 Wíndíñ tímbi, tapma ama biesí wakít ama tapma it kamaikamai tíañgíliñ ba ama biesí díwín no en tíkenepi bíñgíliñ enda ñíndíñ enguk, “Síndí naka nandumbi, nak ama píñpiñen tímbambi, kakít ba dímba nek mepi, nepnelíñdok bañ ba?” 53 Nak nain nain tapma ilan sín gítañgan kuñímbi, no ním nep kañgíliñ. Gan man tim ñín kílim mulum molomdí gembínat kuñímbi, nepnelíñdok síndok nain inda-samlak.”

Petlolí Yesula ‘Nak en ním nandí-ñímlet’ eñguk

54 Tímbi endí Yesu tíkembali ña, tapma amalok telak damanjílok ilan lonelíñdok nañgíp ñañgíliñ. Telaknan ñañímbi, Petlolí kambak mayañgan ep klembi ñañguk. 55 Tímbi ama díwísíli sañ jímba boñgípnan komba no símbi, pípap sei-palíñímbi, Petlolí wolokgan pímbi, en gíta pípakuk. 56 Pípalíñímbi, kena wembe nolí kombalok kolsalen duakuk gínañ pípalím kañbi, daut kwambíñ kañbi eñguk, “Ama ñalí bo en gítañgan pa kulak.” 57 Eumbi, Petlolí e-sembi tímbi, tamda nññguk, “Nak en ním nandí-ñímlet.” 58 Wíndíñ embi, nain gama ním ombataumbi, ama nolí kañbi nññguk, “Dík bo endok nosí no wakan.” Eumbi, Petlolí nññguk, “Nak ním.”

59 Lakat papaleumbi, ama nolí bo gíñgínembi eñguk, “Biañgan síník: ama ñalí en gíta pa kulak. Neta, endí bo Galili nanin!” 60 Gan Petlolí ñíndíñ tambane nññguk, “Dík nek elañ nak ním nandílet.” Eñímbi, wolongan puputtí kítiñguk. 61 Kítíumbi, Wopumdí undanembi, Petlo dñndímgan kaumbi, Wopumdí manda nññguk win nandí-tomguk. Manda win ñíndíñ, “Man tim puputtí gama ním kítiñímbi, dík nain típet gít no naka ‘Nak en ním nandí-ñímlet’ eutañ.” Manda win nandí-síwípi, 62 símbai kímbímbi, walínin pí ñambi, mano kwílim tíñguk.

63 Tímbi ama Yesu ka-díkñe pakíliñ endí kusei kímípi, ní-suambapi waípi, 64 timan dai bo masípí nññgíliñ, “Dík plofet manda embi, nindí gutak win nñnbí nandína!” 65 Wíndíñ embi, manda winjít kusei kusei nímbi, koi ní-kolañgíliñ.

Yesu manda plon kímíkíliñ

† 22:44: Nandí-tale ama díwíndí Luka en manda ñín ním youkuk wíndíñ eañ.

⁶⁶ Kwet salaumbi, Juda amatamdok ama biesi en gita tapma ama biesi g'it endi:kñe manda nandi-tale ama endi k'im'in ti-palimbi, Yesu nañg'ipi dausinan loubi, nikañbi eñg'il'iñ, ⁶⁷ "Dik Mesia sin'ik kulañda, n'nbim nand'ina." Eumbi enguk, "Nak w'ind'iñ sanbetta, s'ndi mandana n'im nandi-kwamb'iñ danetañ. ⁶⁸ Ba nepek nola sani-nandutta, tambon n'im tambane nan'ietañ. ⁶⁹ Gan nain n'im ombataumbi, nak Ama Sis'inikti Yambat Gemb' Molom kii d'ind'mnan pipaletat."* ⁷⁰ Eu nandi'mbi, g'it'kgandi ñ'nd'iñ n'iñg'il'iñ, "W'ind'iñda dik Yambattok N'iñañ w'ind'iñ elañ ba?" Eumbi enguk, "Nak n'im, w'in sin eañ wakan." ⁷¹ Eumbi, n'is'iñgan e-nandi timbi eñg'il'iñ, "N'nd'ila ama ñolok kusei enlok man plon nanin eu p'umbi nandam'iñ, wala timbi w'in inda-dakleuktok ama nola nombo n'im lonjinetam'iñ."

23

¹ Timbi k'im'in ti-pak'il'iñ g'it'kgandi m'lapi, Yesu Pilatoloñ nañg'ipi, ² kusei k'im'ipi, kit yout timbi, ñ'nd'iñ eñg'il'iñ, "N'ndi ama ñolok kusei ñ'nd'iñ ka-nandam'iñ: endi amatamnii ep timbi kamalalak. Timbi takis m'inem Roma ama wapmañ Sisala m'im'lok w'in endi n'ni-k'im'isip pa ti-n'mlak, tiñ'ipi bo enla ñ'nd'iñ pa elak, 'Natna Mesia, ama wapma.'" ³ Timbi Pilatoli Yesu ni-nandi'mbi eñguk, "Dik Juda amalok ama wapmañji ba?" Eumbi n'iñguk, "D'itna elañ i wakan." ⁴ Eumbi, Pilatoli tapma ama biesila ba ama k'im'in wopum enda enbi eñguk, "Nak ama ñolok endi:kñe manda w'iwit bien no n'im kalet." ⁵ Gan endi g'iñg'nembi n'iñg'il'iñ, "Endi Judia kwet tuop amatam eni-daut ti-sem'ipi, Galili kwelan kusei k'im'ipi b'im Jerusalem ñolok amatam g'nanji ep timbi m'latak."

⁶ Pilatoli manda w'in nandiñgukta eni-nandi'mbi eñguk, "Ama ñ'in Galili nanin ba?" ⁷ Eumbi, "Oñ" eñg'il'iñ. Eumbi, Pilatoli nandi-tomguk w'in: Yesu w'in kwet Elotti ka-dik'iñguk walinin. Timbi Elotti bo nain wolonda Jerusalem pakukta timbi Pilatoli Yesu endoñ nañg'ip ñanel'iñdok eñguk. Eumbi nañg'ip ñam tomb'mbi, ⁸ Elotti en kañbi, kusei ñ'nd'iñda s'mbai kindem dañguk: Yesulok g'iñg'itti nain asup pawan g'inañ p'umbi, endok dainan kundit engano timbektok nandiñgukta timbi endi nain ombapan en kautkok mand'iñguk. ⁹ Wala timbi endi manda kusei kusei ni-nandiñguk, gan Yesuli Elottok mandan nandi-k'im'imeñ'ipi, tambon no n'im tambanem n'iñguk. ¹⁰ Tiñ'ipi, tapma ama biesi ba endi:kñe manda nandi-tale ama endi ñasiñgan ipi, siñgin gemb'natgan siñg'il'iñ. ¹¹ Timbi Elot g'it mik amañii endi ni-t'ike-pi-yalimbi, manda sañala ti-ñ'm'iñg'il'iñ. W'ind'iñ timbi Elotti eumbi, Yesula dasindasi pamanat dasi-ñ'm'mbi, nombo nañg'ipi, Pilatoloñ undane ñañg'il'iñ. ¹² Pilato g'it Elot endi dama n'setkan kanjik tiñ'ipi kuñg'im'ik, gan sandap wolondañgan endi not tiñg'im'ik.

¹³ Timbi Pilatoli tapma ama biesi wakit Juda amalok kandi:kñenji ba amatam k'im'in g'itik k'iti-semum b'umbi ¹⁴ enguk, "S'ndi ama ñ'in nokoññan nañg'ip b'umbi, endi amatam ep timbi kamalalak w'ind'iñ nan'il'iñ, gan nak s'ndok dausinan endok kusei timba dakle-taleumbi, ñ'nd'iñ sanlet: manda g'itik endok plon e-yout tañ wokol bien no n'im kalet. ¹⁵ Elotti w'ind'iñgangot tik. Neta, endi eumbi, ama ñ'in b'ndambo n'ndoñ nañg'ip bañ. W'in ñ'nd'iñ:

endi kɪmkɪmlok kolan no nɪm tɪŋguk, ¹⁶⁻¹⁷ wala tɪmbi nak nanandɪlokgot tɪ-lamɪpi, kak biwa ñautak.”*

¹⁸ Gan amatam gɪtɪkgandi ka-kwawaŋganembi eŋgɪlɪñ, “Barabas pisat-nɪmbi, ama ñɪn wɪlɪ kɪmbɪn.” ¹⁹ (Barabas endɪla nolii gɪta Jerusalem it kwelan papi, gavman mik tɪ-sembi, ama no wɪlɪ kɪngukta tɪmbi it kwambɪñ gɪnañ kɪmɪlɪm pakuk.) ²⁰ Tɪmbi Pilatolɪ Yesu pɪsalɪmektok nandɪmbi, amatamda nombo enguk. ²¹ Gan endɪ ñɪndɪñ kɪtɪkɪtɪñpi nɪŋgɪlɪñ, “Kloñbat plon wɪlɪ kɪmbɪn!” ²² Tɪmbi Pilatolɪ mandanjɪ makleumbi, nain tɪpet git no tɪmbɪmbi, ñɪndɪñ enguk, “Nekta sɪnɪk? Endɪ kolan nek sɪnɪk tɪŋguk? Nak tɪmba dakleumbi, endɪ kɪmbektok bien no nɪm kalet, wala tɪmbi nak nanandɪlokgot tɪ-lamɪpi, kak biwa ñautak.” ²³ Gan amatamdɪ gɪŋgɪnembi, Yesu kloñbat plon wɪlɪ kɪmkɪmlok embi, kwambɪŋgan kɪtɪmbi, manda sala wopum tɪmbi, Pilatolok mandan wɪlɪ pɪŋguk. ²⁴ Wala tɪmbi Pilatolɪ nandɪ-sembi, manda eŋgɪlɪñ wolok bien indauptok eŋguk. ²⁵ Endɪ e-gɪŋgɪnenjɪla mandanjɪ taŋgonembi, Barabas en nin gavman mik tɪ-sembi, ama wɪlɪ kɪngukta tɪmbi it kwambɪñ gɪnañ kɪmkɪlɪñ en wakan amatamda pɪsapi emguk. Gan Yesu endɪla wɪn amatamdok mandanjɪla Pilatolɪ en mik amlok kɪsɪnan wɪlɪ kɪmnelɪñdok kɪmɪkuk.

Yesu kloñbat plon wɪkɪlɪñ

²⁶ Endɪ Yesu walɪnɪ naŋgɪp pɪñpi, ama no koi Simon Sairini nanin telak plon tɪmbɪ indaŋgɪlɪñ. Endɪ kena gɪnañ nanin bɪumbi tɪkembɪ, Yesulok kloñbat bembektok kii klup plon kɪmɪpi, en klem ñañalok nɪ-gɪŋgɪneŋgɪlɪñ.

²⁷ Tɪmbi amatam kɪmɪn wopum en kleŋgɪlɪñ endok boŋgɪpsɪnan tam dɪwɪndɪ kut-blambɪla embi, mano tɪ-ñɪmɪŋgɪlɪñ. ²⁸ Wɪndɪñ tɪmbɪmbi, Yesulɪ undanem yambɪmbi enguk, “Jerusalem tam, sɪndɪ naka blan nɪm tɪmbi kutnelɪñ. Tambo sɪndɪ kusei ñɪndɪñda sɪnla ba wembe gwaŋgwanjɪla kulɪt: ²⁹ mlap nain no indaumbi, amatamdɪ ñɪndɪñ enekalɪñ, ‘Tamdɪ yamɪn papi, gwaŋgwa nɪm apgɪlɪñ ba num nɪm emgɪlɪñ endɪ tam dɪwɪn yapma klɛ pakañ.’ ³⁰ Wolongan endɪ kwet jaŋgɪnla ñɪndɪñ enɪnekalɪñ, ‘Sɪndɪ gɪlombi, nɪndok plon pɪwɪt!’, ba kwet kɪmɪnda ñɪndɪñ enɪnekalɪñ, ‘Sɪndɪ nɪndɪp tapliwɪt!’” ³¹ Komba kaikta amalɪ nepek ñandin tɪ-ñɪmañda, kɪmkɪmɪnla nɪtek inda-ñɪmekak?”†

³² Tɪmbi ama tɪpet, endɪ kolan tɪndɪn ama, endɪ bo Yesu gɪta yandɪpnelɪñdok yanaŋgɪpi ñaŋgɪlɪñ. ³³ Ñakap, kwet no koi Kumban Kwandat wandɪñ ña tombi, Yesu kloñbat plon wɪpi, kolan tɪndɪn tombon tombon yakan en gɪta yandɪpbi ep tembɪŋgɪlɪñ. ³⁴ Tɪmbi Yesulɪ nɪmolo nombo nombo tɪmbi, ñɪndɪñ eŋguk, “Bep, endɪ nek tañ wolok kusei nɪm nandɪ-dakleañda tɪmbi yomjɪ bi-semɪñ.” Tɪmbi mik amalɪ Yesulok dasɪndɪn ep dannelɪñdok nɪsɪŋgan tɪmbɪ-inda sañala tɪŋgɪlɪñ.

³⁵ Kloñbat plon ep tembɪm biu palɪmbi, amatamdɪ ipi, daukaŋga tɪŋgɪlɪñ, Juda ama biɛsɪlɪ bo e-lalakalae tɪmbi eŋgɪlɪñ, “Endɪ amatam ep kɪmɪkuk. Endɪ biaŋgan Mesia wɪn Yambattɪ nɪmbɪ taleŋguk en sɪnɪkta, kɪndem kusei tɪmbɪ dakleumbi, enlok siŋgin tɪke-kɪmɪlɪn.” ³⁶ Tɪmbi mik amalɪ wɪndɪŋgot

* **23:16-17:** Nandɪ-tale ama dɪwɪndɪ manda kusip no patak eañ. Manda wɪn ñɪndɪñ, “Kamaikamai gwɪlat tuop kandɪkñenjɪlɪ ama no it kwambɪñ gɪnañ nanin pɪsat-semsemlok een.” ✨ **23:30:** Hosea 10:8 † **23:31:** Yesulɪ eyout manda wɪn enla eŋguk. Manda wɪlok walan wɪn ñɪndɪñ, “Amatamdɪ nepek ñandin ama yom nɪmnatta tɪ-ñɪmañda, ama yomjɪat gɪnañjɪ nɪm tambaneŋgɪlɪñ enda Yambattɪ nɪtek tɪ-semekak?”

manda sañala ti-ñimgilñ, wın endi endoñ bımbi, wain tuk kimbıñ miwet tiñpi, ³⁷ niñgilñ, “Tıkap dık Juda amalok ama wapmañjıla, kındem siñgiñga tıke-kımıt!” ³⁸ Tımbi Yesulok kusal kumbam mındiñnan komba plon ñındiñ youp wıp bium pakuk, “Ñın Juda amalok ama wapmañjı.”

³⁹ Tımbi kolan tındın ama tıpet Yesu gıta kloñbat plon ep tembum pakımık endoñnan nanin nolı Yesu ni-kolambi eñguk, “Dık Mesia wakan ba? Wındıñda dıtınalok siñgiñga tıke-kımılıñpi, nıtı wakıt nıp kımıt!” ⁴⁰ Gan nollı ni-ñombımbi niñguk, “En wılı kımıkımlok eu taleññ, wındıñgangot dık ti-gamañ, wala tımbi dık Yambattı nek ti-gamekak wala nım mısılañ ba? ⁴¹ Nıtı kundit kolan tiñgımıkta tımbi tuan dındımgan ñakan ombı-tıkeamık, gan ama ñalı kolan no nım tiñguk.” ⁴² Wındıñ embi, Yesula niñguk, “Yesu, dık kusei kımıpi, amatamgai yambi-dıkñeñpi, nak nandı-namekañ.” ⁴³ Eumbi niñguk, “Nak biañgan ganlet: dık man sandap ñolondañgan nakıta kunun walalan gınañ paletañ.”

Yesu kloñbat plon kımğuk

⁴⁴⁻⁴⁵ Tımbi kwet boñgıp taumbi, maim bipmıumbi, kwet tuop kılım e palıñlımbi, 3 kilok tiñguk. Nain wolonda tapma ilan sandum masimasip wopum boñgıp plon wilapmıumbi, pan tıpet indağuk. ⁴⁶ Tımbi Yesulı wopumgan kıtımbi eñguk, “Bep, nak gınañna tip kika plon kımıtet.”[☆] Wındıñ eu taleumbi kımğuk. ⁴⁷ Tımbımbi, mik amalok telak damanjılı nepek indağuk wın ka-nandı-talembi, Yambat ni-ta-lombi eñguk, “Biañgan ama ñın ama dındım no.” ⁴⁸ Tımbi ama kımın gıtık nepek wın kanelıñdok bıñgılñ endi nek indağuk wın gıtık ka-nandımbi, simba gawat tiñgilñda tımbi kuanjı wıwılembi, isınan undane ñañgilñ. ⁴⁹ Gan Yesulok nolii gıt tam nin Galili nanin en klem bıñgilñ endi kambak mayañgan ipi, nepek indağuk wın ka-nandı tiñgilñ.

Yesu taplıñgilñ

⁵⁰ Ama no kuñguk koi Josep, ama kındem ba dındım no Arimatia it kwet Judia kwelan nanin. Endı ama biesı Juda amatam yambi-dıkñeñgilñ endok sambat, ⁵¹ gan nolılı Yesulok plon manda nek e-topgilñ ba kundit nek ti-ñımıñgilñ endi en gıta gınañ noñgan nım tiñguk. Endı Yambattı amatam indağan yambi-dıkñeukak wala nandı-koñgomnatgan mandı pa tılıñguk. ⁵² Ama walı Pilatoloñ ñambi, Yesulok dalandanla ni-nandumbi nandı-ñımıñguk. ⁵³ Nandı-ñımımbi ñambi, kloñbat plon nanin tamat tıke-pımbi, sandum satnılı tımıp imbi, tıke ñambi, sum no kawat gınañ kukululınan kımıkuk. Sum wın ama no gama nım kımıkılñ.

⁵⁴ Wın Sabat patnandı nain indaup tımbımbi, tiwılındıkne nain dumalañgukta endi wındıñ tiñguk. ⁵⁵ Tımbi tam Yesu gıta Galili nanin bımbın endı Josep klembi, sum ba Joseptı telak nıtek plon Yesulok dalandan kımıkuk wın ka-talembi, ⁵⁶ ilan undane ñañgilñ. Ñambi, gwasap ba pıñgıp siple mıññ kındem Yesulok dalandanlok ti-jumupi, endıkñe manda tañgonembi, Sabatta pat-nandı tiñgilñ.

24

Yesulı kımnan nanin mılakuk

¹ Kena nain kusei kımıkımılınan kwet salaup tımbımbi, tamdı gwasap mıññ kındem ti-jumut tiñgilñ wın epbi, Yesulok sumnan ñañgilñ. ² Ñam

tombi kañgılıñ wın: kawat sum dai masipm+mın wın manjaneum tambon kandañ ña pakuk. ³ Tımbi endı sum tombañ gınañ loñgılıñ, gan Wopum Yesulok dalandan nım palım kañgılıñ. ⁴ Nım kañbi, nek indañguk wala nanandıñjı nım dakleñılımbi, platik sınık ama tıpet dasindasinjet kolsalennat endı endoñ indambi ikımık. ⁵ Tımbi tamdı yambı-sılıkñembi, kolan mısıñıpi, mılelem tı-sembi, dausı kwelan deiumbi, tıpettı engımık, “Sındı ama kaik patak enda nekta semбіsemбіn endok boñgıpsınan bı lonjañ? ⁶ Endı ñolok nım patak, ikan mılalak. Endı dama Galili kwelan gama palıñıpi, manda ñın sanguk wın nandı-tombı, ⁷ ‘Nak Ama Sısınık nepbi, yım amalok kısınan napılımbi, kloñbat plon nulı kımbambi, sandap tıpet got no ñaumbi, kımnan nanin bındambo mılalettok een.’ ”

Eñalolı wındıñ eumbi, ⁸ tamdı Yesulı manda eñguk wın nandı-tombı, ⁹ sumnan nanin undane pı ñambi, Yesulok gwañgwañıı 11 gıta nosıı dıwın yambımbi, nepek gıtık inda-semguk wolok kasat tı-semgılıñ. ¹⁰ Wın Malia Makdala nanın, Yoana, Yakobolok meñ Malia, wakıt tam dıwın en gıta pakılıñ walı wakan ama nin Yesulı kenalok enımumulın endoñ ñambi, kasat tı-sem pa tıñgılıñ, ¹¹ gan enımumulın endı tamdok mandala nandum tlal tımbımbi, nım nandı-kwambıñ dañgılıñ. ¹² Petlolı wandıngan embi mılapı, sumnan woñep ñambi mumuñem paunjinem, gınañ deium loubi kañguk wın: sandum Yesulok dalandan tımıp imımın walıñgot pakuk. Wındıñ kañbi, ilan undane ñambi, nepek wın indañguk wolok nanandı kena tıñguk.

Yesulok noliıt tıpet Emaus telaknan ñañılımbi, en inda-semguk

¹³ Tımbi sandap wolondañgan Yesulok noliıt tıpet endı Jelusalem bimbi, Emaus ñandepi ñañgımık. It kwet wın 11 kilomita wolok tuop Jelusalem tımbı dumalaum patak. ¹⁴ Tım ñañıpi, nısetkan nepek gıtık indañguk wolok manda e-nandı tıñgımık. ¹⁵ Manda eu ñañambi tımbi, e-kle-kot tım pa ñañılımbi, Yesu en wakan sıñginjetnan ep tımbı dumalaumbi, en gıta yakan ñañguk. ¹⁶ Gan nepek nolı dauset masipmımbi, nım ka-nandı-tomgımık.

¹⁷ Tımbi endı enı-nandımbi eñguk, “Sıtı manda nektok e-kle-kot tıñıpi ñamık?” Eumbi, gıtakan sınık ipi, dei-blambıla embi pakımık. ¹⁸ Tımbi endoñnan nanın no koi Kleopas endı Yesu nı-kañbi eñguk, “Ama yok asupgan Jelusalem bı pakañ. Endoñnan nanın dık noñganlı kena nain lap kandañ wandıñ nepek indañguk wın nım nandılañ ba?” ¹⁹ Eumbi, “Wın nek indañguk?” wındıñ enı-kañguk. Enı-kaumbi, tambane nıñgımık, “Nepek Yesu Nasalet nanın enda inda-ñımıñguk wala eamık. Endı plofet ama no, tımbi manda gembınat eñguk ba kundıt engano tıñguk walı amatamda ñındıñ daut semguk: Yambattı enda nandum loloñ sınık. ²⁰⁻²¹ Nındı ñındıñ nandı-kwambıñ dambi mandıñgımıñ: Yambattı Yesu en wakan İsael amatam nındı kolan gınañ nanın nıpma tıkeuktok nımbı taleñguk, gan nındok tapma ama biesı ba nımbındıkñenılı en Roma amalok kısınan kımılımbi, wılı kımbektok manda embi, kloñbat plon wıım kımuk.

Nepek wın ikan sisañgan inda-ñımımbi, bıañgan kım-sınık tañguk. ²² Tımbi wakangot nım. Nındoñnan nanın tam dıwın endı nıp tımbı sılıkñenembi, nanandıñ nım daklelak. Man salasalanın sınık endı sumnan ñalıñ, ²³ gan Yesulok dalandan nım kañbi undane bımbi, ñındıñ nınılıñ, ‘Nındı nepek engano kamıñ, wın eñalolı Yesu kaik patak nınımbım yambımıñ.’ Tamdı wındıñ eumbi, ²⁴ nındoñnan nanın ama dıwın endı bo

sumnan ñambi kalíñ wín, nepek tamdi sumda níníñ wolok tuop palak. Gan Yesu en ním kalíñ.”

²⁵ Tímbe Yesulí enguk, “Síndí ama kamasí, plofet amalok mandanjí gítík gíñañjí gíñañ baiñgan baiñgan pa nandí-dasiañ. ²⁶ Endí Mesialí amatam epmektok młap wakan bembímbi, Yambattí koi gíñgít wopum młuktok youkíñ.” ²⁷ Yesulí wíndíñ embi, Moselok plon kusei kímípi, Mose en wakít plofet ama díwíndí Yesu enlok plon manda youkíñ gítík wín ení-dakleñguk. Ení-dakleñímbi ñakap, ²⁸ it kwet ama típettí ñandep nandíñgímík wín tímbe dumalañguk. Tímbe endí kaum Yesulí gamañgot yousím ñauktok tímbe mbí, ²⁹ tíke-kímbe dambi níñgímík, “Kak, níkíta pat! Maim ípímbi kíím elak.” Wíndíñ ní-gíñgíneumbi, en gíta palep it gíñañ loñguk.

³⁰ Tímbe nanañ nanep tíñímbi, Yesulí plaua nanañ nó tíkembí, Yambat we-ñímímbi ombímbi emum tíkeñgímík. ³¹ Tíkeñípi, dauset tombímbi ka-nandí-tombímbi, dausetnangan paikuk. ³² Tímbe endí nísetkan e-nandí tímbe eñgímík, “Biañgan síník. Endí telaknan níkíta bíñípi, manda embi, Yambattok manda wolok bien níñí-dakleñímbi, walenet biañgan młalalak!” ³³ Wíndíñ eñípi, wologan młapi, Jerusalem undane ñañgímík. Ña tombi, Yesulok gwañgwañí 11 gít amatam díwín en gíta kímín tí pakíñ ep tímbe indañgíñ. ³⁴ Tímbe amatam walí ama típetta ñíndíñ engíñ, “Wopumdí biañgan kímnan nanín młapi, Simondoñ indañak!” ³⁵ Wíndíñ eumbi, ama típet endí telaknan nek indañguk wolok kasat tí-sembe engímík, “Endí plaua nanañ nó ombímbi nímmek, níttí ka-nandí-tommík.”

Yesulí gwañgwañíloñ inda-semguk

³⁶ Gwañgwañíli gamañgot endañgan manda e-palíñímbi, Yesu en wakan boñgípsínan bí indam ípi enguk, “Busuk pat-samun.” ³⁷ Wíndíñ eumbi, ka píasat tímbe, kolan mísíñípi, “Ama wale kamíñ” embi nandíñgíñ. ³⁸ Tímbe endí enguk, “Neta gíñañjí młataumbi, gíñañ típet tañ? ³⁹ Kítna kesítna kawít, ñín natna síník yañ! Gwílatna tíke-kañbí, ñíndíñ nambí-daklewít: nak gaumna gít kwandatna nat, gan wale típ endí gaum ba kwandatsí nímm nat.” ⁴⁰ Eu taleumbi, kii kesíi daut semumbi kañgíñ. ⁴¹ Kañbí, sílísíli gít nandí-bendíli gíñañjí tokñeñgukta tímbe gama nímm nandí-kwambíñ dañgíñ. Tímbe endí ení-kañbí eñguk, “Síndok nanañ nó patak ba?” ⁴² Eumbi, míkbalak sínjin pan nó młumbi ⁴³ tíkembí, dausínangan nañguk.

⁴⁴ Tímbe gwañgwañíla enbí eñguk, “Nak dama sín gíta kuñípi, ñíndíñ sangut: Mose wakít plofet ama ba ama díwín gítík endí nokok plon e-yout tímbe, manda youkíñ patak manda gítík wolok bien indauptok een.” ⁴⁵ Wíndíñ embi, Yambattok manda youyoulín patak wolok kusei nandí-kíñ enelíndok nanandínjé tímbe pañgítaumbi ⁴⁶ enguk, “Nepek ñíndíñ indauktok youyoulín patak: Mesialí píñgíp gawat bembí kímbe, sandap típet gít nó tímbe mbí, kímnan nanín młalalekak. ⁴⁷ Tímbe nolíli Jerusalem it kwelan kusei kímípi, endok koi plon amatam gítík kwet tuop kuañ enda ñíndíñ eu píukak, ‘Síndí gíñañjé tambanenekalíñda, Yambattí yomjí bí-samekak.’ Wíndíñ indauktok youyoulín. ⁴⁸ Síndí mek nepek gítík wín indañguk ba indaukak wolok gembí ípi e-daklenekalíñ. ⁴⁹ Nandíwít! Bepnalí nek samektok e-kwambíñ dañguk wín natna ní-mulambí, síndoñ píukak. Gan síndí Jerusalem níñgan papi mandíñímbi, Yambattok

gembin kunum ginañ nanin win dasindasin nomik dasi-samekak wolok tuop.” *

Yesul i kunum ginañ loñguk

⁵⁰ Timbi Yesul i gwañgwañii yanañgipi, Betani it kwet kandañ ñam tombi, kii tike-lombi, ep gwilam ti-semguk. ⁵¹ Ep gwilam ti-semñipi yambik biumbi, Yambatti kunum ginañ tike-lombi loñguk. ⁵² Loñilimbi, gwañgwañiil mīlelem ti-ñimbi, silisil wopum tiñipi, Jerusalem it kwelan undane ñañgilñ. ⁵³ Nambi, sandap tuop tapma it sañ jimba ginañ lombi, wolok Yambat ni-kindem dambi kuñgilñ.

---

* **24:49:** Manda ñolok walan win ñindañ, “Yambattok gembin, win Dindim Woñ, kunum ginañ nanin inda-sembi pat-semekak.”

Gĩngit manda kɨndem Yoaneli youkuk Eundakle manda

Yoane gĩngit manda youkuk endi Yesulok gwañgwañii endoñnan nanin no, gan enlok koi tike-louptok nɨm nandiɨmbi, kɨmit-semɨmbi, enlok plon ñɨndiñ e-yout tĩnguk, “gwañgwa nin Yesuli gɨnañi kasileñguk” (13:23, 19:26, 21:7,20) ba “gwañgwa no” (18:15-16, 20:2-8).

Matayo wakıt Maleko ba Lukali gĩngit manda kasatsi wɨn ikan youkɨliñ, wala tɨmbi Yesuli kundit engano tĩnguk asup wɨn Yoaneli lapipi, diwɨn no biennat sɨnik wɨngot youpi, ñɨndiñ eñguk, “kundit youyoulin patak walı kusei ñɨndiñda youyoulin: sɨndi manda ñɨn pinat nandi tɨmbi, Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Nɨñañ, wɨn nandi-kwambiñ danekaliñ, tɨmbi nandi-kwambiñ dañipi, endok gĩngitñii kuañda tɨmbi kuñgu sisɨnik wɨn kasilenekaliñ.” (20:31)

Yesuli e-yout manda asup eñguk wɨn Yoaneli wɨndiñgangot lapipi, tıpetgot youkuk. Gan endi Yesulok kusal wakıt kuñgu sisɨnik ba nandi-kɨliktılok plon manda asup ñɨndiñ youkuk: Yesuli Kunum Yambattok Man Mandan sisɨnik, tɨmbi nepek gıtiñgıtık ep tɨmbi indañguk. Endi Kunum Yambattoñ lololok yama wakan; endi felaktok kusei, manda biañgan sisɨniktok kusei, ba kuñgu sisɨniktok kusei; endi kuñgulok nanañ tuk biañgan sisɨnik ba kolsalen kuñgu emlak en wakan; endi mɨlamɨlat ba kuñgu molom; tɨmbi endi sipsiplok kandıknenji kɨndem ba wain komba sisɨnik en wakan. Nin endi Yesu nandi-kɨlikti tɨñmɨlak, endi kuñgu sisɨnik kasilembi, papat kwambiñgan kulak, gan nin endi Yesu sıñgi wɨlmɨlak, endi kɨmlok gĩngit kulak, tɨmbi kolandok tambon ombi-tıkeukak.

Yoaneli kasat youkuk wolok sambat

Yesuli ama sɨnik indambi, kena kusei kɨmɨkuk (1)

Yesulok mandan ba kundil walı endi Kunum Yambattok Nɨñañ wɨn tɨmbi inda-dakleñguk (2-12)

Yesuli kɨmbepi, gwañgwañii ti-pañgıpañgıle ti-semguk (13-17)

Yesuli enlok kusal tɨmbi inda-dakleuktok kɨm mɨlapi, gwañgwañiiloñ inda-semguk (18-21)

Yesuli ama sɨnik indambi, kena kusei kɨmɨkuk

Yesu, wɨn Kunum Yambattok Man Mandan en wakan, ama sɨnik indañguk

¹ Kwet nain kusei kɨmɨkɨmɨlinan Man Mandan endi ikan pakuk. Endi Kunum Yambat gıt yakan kuñgımɨk, en bo Yambat. ² En wakan kusei kɨmɨkɨmɨlinan Kunum Yambat gıta yakan kuñguk, ³ tɨmbi endok mandanla nepek gıtiñgıtık ep tɨmbi inda-taleñguk, wɨn telak nolok plon nepek no nɨm tɨmbi indaindan. ⁴ Man Mandan en wakan kuñgu biañgan sisɨnik wolok kusei, tɨmbi kuñgu walı amatamdok kolsalen sisɨnik. ⁵ Tɨmbi kolsalen walı kɨlɨm gɨnañ kolı sale-ta-ñɨaumbi, kɨlɨmdi en makleuktok tuop nɨm.

⁶ Kolsalen wolok gembɨn ilımektok Kunum Yambatti ama no koi Yoane * ni-mulɨm bi indambi, kolsalen wolok kusei eni-daklembi, amatam gıtiñgıgandı endok mandan nandiɨmbi, kolsalen wɨn nandi-kɨlikti tɨñmɨnelıñdok wɨndiñ tĩnguk. ⁸ Kolsalen wɨn Yoane en nɨm, tambo endi

* 1:6-7: Yoane gĩngit manda kɨndem youkukti ñolok Yoane tuk i-sem-i-sem endok plon elak.

kolsalen wolok kusei eu inda-dakleuktok indañguk. ⁹ Kolsalen sisinik, nindi amatam gitik koli sale-semalak, endi kwelan indaupi tñguk.

¹⁰ Man Mandanli kwet nin timbi indañguk, timbi en wakan kwelan ama indambi, kwelan kuñguk, ganmek kwelalok amatamdi en win nin sinik win nim ka-nandi-tomgiliñ. ¹¹ Win endi enlok kwelan wangan pi indambi kuñguk, gañgan enlok amatamñili siñgi wilmiñgiliñ. ¹² Gan ama en not tñmñgiliñ, win endok koi tike-kwambiñ dañgiliñ, endi gitik Man Mandanli ep timbi pañgitaumbi, Kunum Yambattok gwañgwa bisalii indañgiliñ. ¹³ Win endi meñ beptok wekat sinik nim indañgiliñ, ba amalok ka-galksila ba nanandinjila nim, tambo Kunum Yambat engan ep timbimbi, enlok gwañgwa bisalii indañgiliñ.

¹⁴ Man Mandanli kwelan ama gwilap ba gaummat indambi, nindok boñgipninan dou mlal tñguk. Timbi nindi dautnili kañitnambi, endi enlok kusal engano win timbi inda-dakleumbi kañgimñi, win endi Bep Yambattok Niñan engano sinik. Bep en ni-mulim pim indambi, yousiyousiñgan Beulok ginan siloñ ba kusal sisinik win timbi inda-dakleñguk.

¹⁵ Endok plon Yoaneli nindin e-daklembi kitimbi eñguk, “Win ama wala wakan nak nindin sangut, ‘Ama nokok siñgi kandañ indalak endi nak gama nim indañlambi ikan pakuk, wala timbi endi nak napma klelak.’”

¹⁶ Timbi Man Mandanli ginañ siloñ molom sinikta timbi bisik kusei kuseili nindi gitiktok nain nain inda-nimguk. ¹⁷ Win Moseli Kunum Yambattok endikne mandan Juda nindok bep pañniila emguk, timbi Yesu Klistoli Kunum Yambattok ginan siloñ ba kusal sisinik win timbi inda-dakleñguk. ¹⁸ Nimbek nolì Bep Yambat nain nola no nim kañgiliñ. Win enlok Niñan engano sinik en wakan Bep Yambattok kusal timbi inda-dakleñguk. Neta, endi bo Yambat sinik, timbi Beu gita ñasiñgan sinik patak.

*Yoane tuk i-sem-i-semli Yesulok telak ti-dindim eñguk
(Matayo 3:1-12, Maleko 1:2-8, Luka 3:15-17)*

¹⁹ Juda ama biesi Jelusalem pakiliñ endi Yoanelok kusal, win endi Mesia indaindakol een en wakan ba no, win nandi-daklenelinok nandinñgiliñ, wala timbi endi tapma ama git Livai ama † diwin Yoaneloñ eni-mulim ña tombi, “Dik nin sinik?” ni-nandinñgiliñ. Timbi Yoaneli nindin tambane enguk: ²⁰ endi enlok kusal nim kimit-sembimbi, endi e-daklembi enguk, “Natna win Mesia nim.” ²¹ Windin eumbi, ni-nandimbi eñgiliñ, “Tikap dik Mesia nimda, dik nin sinik? Ba dik profet Elia bñdambo indauktok een en ba?” Eumbi enguk, “Nak en nim.” Eumbi niñgiliñ, “Windinda dik profet Mose nomik win indauktok een en ba?” ✧ Eumbi, “Nak en bo nimgot” enguk. ²² Windin eñgukta, bñdambo ni-nandimbi eñgiliñ, “Dik nin sinik? Nindi ama nini-mukiliñ enda manda tambon enineñdok dik kusaka nimbim nandina. Dik ditnala nittek elañ?” ²³ Eumbi, Yoaneli manda no profet Aisaial youyoulin win kimit-klembi, nindin enguk, “Ama no kwet ama nmnatnan papi, Wopumdok telal ti-dindim ewit! windin kitilak ✧ win natna wakan.”

²⁴ Timbi Falisi amalì ama eni-mulimbi bñgiliñ walì ²⁵ Yoane nindin ni-nandinñgiliñ, “Tikap dik Mesia en nim, ba Elia ba profet win bo nim, windinda dik nekta amatam tuk pa i-semiañ?” ²⁶ Eumbi tambane enguk, “Nak win tukgot pa i-semlet, gan ama no sindok boñgipsinan kulak - sin

† 1:19: Ablaamdok lan Jekop endok niñañiiloñnan nanin nolok koi Livai. Endok sambalii tapma ilan tiplapape kena kusei kusei tiañgiliñ endok kosì “Livai ama” kitikitin. (Namba 3:17-37)

✧ 1:21: Malakai 4:5, Lo 18:15 ✧ 1:23: Aisaia 40:3

endok kusal nım ka-nandi-dakleañ - 27 endi wakan nokok singi kandañ indaupi tılak, tımbi nak pımbıñen ñandin ñalı endok kesı gwılaplok toan pısalımettok tuop nım.”

28 Wın Yoanelı Betani it kwet, Jodan tuk maim lambı lambın kandañ papi, tuk i-semıñguk kwet wolok wındıñ indağuk.

Yoanelı Yesula Kunum Yambattok Sipsip Nıñan sınık wındıñ e-dakleñguk

29 Kwet salaumbi, Yoanelı Yesu bım kañbi, noliila ñındıñ enguk, “Wı kawıt: en Kunum Yambattok Sipsip Nıñan, nin endı kwelalok amatam gıtık endok yomjılok mılap wın apma tıke-taleukak! † 30 Wın ama walañgan nak ñındıñ eñgut, ‘Ama nındı nokok singi kandañ indalak, endı nak gama nım indañı lambi ikan pakuk, wala tımbi endı nak napma klelak.’ 31 Dama natna bo en nin sınık wın nım ka-dakleñgut, gan endok kusal Isael amatamda tımba inda-dakleuktok nak ñolok bımbi, tuk i-sem-i-sem kena kusei kımıkut.”

32 Tımbi Yoanelı yousımbi, Yesulok plon ñındıñ e-dakleñguk, “Dındım Woñdı mambaip wandin kunum gınañ nanin pımbi, endok plon pı palım kañgut. 33 Damañgan nak bo en Mesia wın nım nandıñmıñgut, gan tuk i-sem-i-semlok nanı-mukuktı ñındıñ nanguk, ‘Ama nındok plon nokok Woñnalı pı palımbi kaukañ en wakandı amatam Dındım Woñlı i-semekak.’ 34 Eumbi, natna dautnalı wındıñ indaumbi ka-taleletta tımbi ñındıñ pa e-daklelet: ñın Kunum Yambattok Nıñan sınık.”

35 Salaunda Yoanelı kwet pakuknan wolok bındambo ñam ikuk. Tımbi gwañgwa en kle-ta-kuñgıñıñ endoñnan nanin tıpettı en gıta ikımık. İñıñımbi, 36 Yoanelı Yesu yapma kle ñaum kañbi, gwañgwañıitta ñındıñ enguk, “Wın kandemık! Kunum Yambattok Sipsip Nıñan wakan ñak!” 37 Eumbi, endı manda wın nandımbi, Yesu kle ñağımık. 38 Tımbi Yesulı tambanembi, ama tıpet en kle bımbi yambımbi, en-nandımbi eñgut, “Sıtı neкта bamık?” Eumbi nıñgımık, “Rabai” (wın nındok mandanı plon ‘endaut’), “dık it delok dou mılat pa tılañ?” 39 Eumbi enguk, “Bımbi kandemık!” Yesulı wındıñ eumbi, endı en kle ña it wın kağımık. 4 kilok tımbımbi, en gıta palımbi, tim tıñguk.

40 Ama tıpet Yoanelok mandan nandımbi, Yesu kle ñağımık, endoñnan nanin no wın Simon Petlolok kwayañ koi Andlu. 41 Endı Yesu gıta pakap kañbımbi, dındımgan ñam dal Simon lonjı-ta-ña kañbi nıñguk, “Nıtı Mesia ip kamık.” (Mesia wın Glik manda plon Klisto kıtıañ.) 42 Wındıñ embi nañgımbi, Yesuloñ ña tomgımık. Ña tombımbi, Yesulı Simon daut kwambıñ kañbi nıñguk, “Dık Simon Yoanelok nıñan. Koka kombın Sıfas kıtınekalıñ.” (Kot ‘Sıfas’ wın Grik manda plon Petlo.) §

Filip gıt Natanaellı Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Nıñan, wın kalandı-tomgımık

43 Salaumbi, Yesulı Galılı kwelan ñaupı nandımbi ñağuk. Ñañıpi, Filip tımbı indaumbi nıñguk, “Dık bı nak nep kle kuukañ.” 44 (Filiptok it kwet wın Betsaida, wın Andlu gıt Petlo endok iset kweset.) 45 Tımbi Filiptı ña Natanael tımbı indaumbi nıñguk, “Ama walıñgan Moselı endıkñe manda

† 1:29: Kunum Yambattı yomjı bı-semektok Juda amalı sipsip ba gaut dıwın no yandıpı, tapma tıñmañgıñıñ. Gan gauttok wekalı amalok yom wıñıt-semum taleuktok tuop nım, wala tımbi Kunum Yambattı enlok nıñan Yesu amatam kolanjılok tuan apma tıkeuktok nı-mulım pım indambı, sipsip nıñan wandin kım-semguk. § 1:42: Kot tıpet wolok kusaset wın ‘kawıt’.

gınañ ba plofet amalí bo indauktok youyoulin, wın Mesia en nındı ip kamıñ. En Joseptoñ nınañ koi Yesu Nasalet it kwelan nanin.”⁴⁶ Eumbi nı-nandımbi eñguk, “Akai! Ba nepek kındem no it kwet koi gıñgıl nımnat wandinnan indauktok tuop ba?” Eumbi, Filipti nıñguk, “Dıtna bımek ka!”

⁴⁷ Tımbi Yesulı Natanael bıum kañbi, endok plon nındıñ eñguk, “Yakñe! Ama ñın endı İslael ama sısınık. Juluñıt endok plon no nım palmılak.”⁴⁸ Wındıñ eumbi nı-nandımbi eñguk, “Nıtek tımbi dık nokok kusatna wandin nandı-namlañ?” Eumbi nıñguk, “Filipti gama nım kıtı-gamñımbi, dık komba fik kapmainan pipalımbi gambıt.”⁴⁹ Natanaelli manda wın nandımbi nıñguk, “Endaut. Dık Kunum Yambattok Nıñañ sıñık, İslael nındok Ama Wapmañı mandı pakamıñ wın dık wakan!”⁵⁰ Eumbi, Yesulı tambane nıñguk, “Ba nak komba fik kapmainan pipalımbi gambıt wındıñ ganıtta tımbi, dık wındıñ nandı-kwambıñ dalañ ba? Dık nepek gıtıknın dıwın sıñgimek indaumbi kaukañ walı man nek indalak wın makleukak.”⁵¹ Tımbi yousımbi nıñguk, “Wın bıañgan sıñık. Nak nındıñ sanlet: sındı kanekalıñ, wın kunum yama dılı tombımbi, Kunum Yambattok eñaloñılı kwelan nanin kunum gınañ lombi, nak Ama Sısinık nokoñnan undane pımbi, wındıñ lo ña pı pa tınekalıñ.”**

Yesulok mandan ba kundil walı endı Kunum Yambattok Nıñañ wın tımbı inda-dakleñguk

2

Yesulı tuk tımbım wain indañguk

¹ Kena nain tıpet taleumbi, Galılı kwelan it kwet no koi Kana wandıñ ama nolı kıkokot tımbi, nanañ sina wopum tıñguk. Yesu meñlı wandıñ pakuk, ² tımbi Yesu gıt gwañgwañii bo enı-tiañeum bımbi, wandıñ pakılıñ. ³ Pakap, wain tuk taleumbi, Yesu meñlı Yesula nındıñ nıñguk, “Wain ememlok wın ip talek.” ⁴ Eumbi tambane nıñguk, “Me, wın nokok nepek nım. Kusatna tımba inda-daklelok nain wın gama nım indak.” ⁵ Eumbi, Yesu meñlı it wolok kena gwañgwañala nındıñ enguk, “Endı nepek no sanbımbi, wolok tuop tınekalıñ!”

⁶ Tımbi it wolok gınañ kawat kambot tuknat kıt tombon, tombon noñgan pakuk, noñgan noñgan wolok wopum wın 80 ba 120 lita, wolok tuop. Wın Kunum Yambattok dainan tı-jamılan tındılok Juda amatamdı tuk walı kısı kesısı, nepek dıwın wakıt wılıkañgılıñ. ⁷ Tımbi Yesulı kambot wın kañbi, kena gwañgwañala enguk, “Kambot ñı pakañ wın tuk gıt-talewıt!” Eumbi, kambot gıtık wın gılım man plon tokñe-taleumbi ⁸ enguk, “Ale, tuk lakat no kambot gınañ nanin gıpi, nanañ kandıkñe amalon tıke ñawıt!” Eñguk wolok tuop tıke ñambi, ⁹ nanañ kandıkñe amala mıumbi, tuk walı ikan wain indañguk wın nakanaka tıñguk. Nakanaka tımbi, wain tuk wın denanın wın nım nandıñguk, wın kena gwañgwa gıkilıñ endıñgıt nandıñgılıñ, wala tımbi kandıkñelı ama kıkokot tıñguk wın kıtıñımbi ¹⁰ nıñguk, “Kımın beu gıtıktı wain tuk kındem wın dama danbi, yoksiila emum nam, kamakama tımbımbi, wain kolan sıñgimek danbi pa emañ. Gan dık wain tuk kındem tıke-kımbıñ dambı, kombıtmeke tıke bılañ.”

**
1:51: Jekoptı Kunum Yambattok eñaloñılı lat plon lombi pımbi kañbi ka-nandı-dakleñguk, wın Yambattı en kasıleñguk (Stat 28:12-15), wındıñgangot Yesulok gwañgwañılı Yambattı Yesu kasıleñguk wın ka-nandı-tomnekalıñ.

11 Yesuli Galili kandañ, Kana it kwelan tuk tĩmbi wain indañguk walı endok jimba kundil dama sısınık. Kundil wın tĩñipi, enlok kusal engano wın tĩmbi inda-dakleumbi, gwañgwañiılı kañbi nandı-kwambıñ dañgılıñ.

12 Sina walı taleumbi, Yesu meñ kwayañii ba gwañgwañii endı Kapaneam it kwelan ña tombi, sandap nıtepekgot yakan wandıñ pakılıñ.

*Yesuli Beulok il giñgiñgan nım tĩngılıñda ep kle-kokuk
(Matayo 21:12-13, Maleko 11:15-17, Luka 19:45-46)*

13 Juda amatamdok Kamaikamai gwılat walı indaup tĩmbımbi, Yesuli gwañgwañii gıta Jerusalem lo ñañguk. 14 Ña tombi, tapma it sañ jimba gınañ lombi yambıñguk, wın ama dıwındı tapmalok makauk wakıt sipsip ba mambaip tualok ep bı yapıkılıñ, tĩmbi ama dıwındı mınem walan kusei kusei tomo mıñ kena tı-pakılıñ. * Yesuli wın yambımbi, 15 toa no binja-neum gılım daumbi, ama wakıt makauk ba sipsip gıtık wın tapma it sañ jimba gınan nanin yandıp kleum poña-taleumbi, ama mınem tomo mıñ kena tı-pakılıñ endok mınem kwandainji gıtık wın wılı papuseneumbi, endok kımıkımıtsı ep tambokuk. 16 Tĩmbi endı ama mambaip tualok kımıkılıñ wın enombımbi eñguk, “Ei! Nepenepek gıtık ñın platikan mep ña-talewıt, tĩmbi nokok Bepnalok il ñın tĩmbım kımılı tua it sılanin inda-ta-bılak, wındıñ nombo nım tınekalıñ!” 17 Wındıñ eumbi, gwañgwañiılı plofet manda no Kap nolok gınañ youyoulin patak wın nandı-sıwıkilıñ. Manda wolok gınañ Mesialı Kunum Yambatta ñındıñ nıñguk, “Nak dıkok ika tıke-kimbıñ dambi, it walı giñgi sınık palektok giñgıneletta tĩmbi kuñguna kolaukak.” ✧

18 Yesuli tapma ilan wındıñ tıñgukta tĩmbi Juda ama biesılı nımbi eñgılıñ, “Dık jimba kundit nıtek tĩmbımbi ka-dakleamıñ, wın Kunum Yambattı tapma it kandıkıne kena wandin tındılok ganbı taleñguk?” 19 Eumbi tambane enguk, “Sındı Kunum Yambattok il ñın wialımbi, sandap tıpet gıt no wolok gınañnan nak bındambo mamba ilekak.” 20 Eumbi nıñgılıñ, “Akai! Nındıla tapma it ñın gwılat 46 gınañnan kındit-ta-bamıñ, gan dıkta sandap tıpet gıt no wolok gınañnan mambı ilepi elañ ba?” 21 Gan Yesuli tapma itta sınık nım eñguk, tambo endı enlok pıñgıula eñguk. 22 Tĩmbi Kunum Yambattı en kımnan nanin tĩmbı mılakuk, wolok sıñgi kandañ gwañgwañiılı manda wın eñguk wın nandı-sıwıpi, Mesialok mılamılat plon manda youyoulin patak wakıt manda Yesu en eñguk wın nandı-kwambıñ dañgılıñ.

Yesuli amatam gıtıktok kusası nandı-talelak

23 Yesuli Kamaikamai gwılatta Jerusalem it kwelan palıñipi, jimba kundit asup tĩmbımbi, amatam asuptı wın kañgılıñda tĩmbi en wın Mesia sınık wın nandı-kwambıñ dañgılıñ. 24 Gan Yesu endıla amatamdok nanandıñji plon nım panjañganeñguk, 25 wın kusei ñındıñda: amatam gıtık endı nıtein wın Yesu en nandı-kılıñ eñguk, tĩmbi endok gınañ nanandıñji yambı-nandı-dakle-taleñgukta tĩmbi, nısilok kusası plon nimbek nolı Yesula nanandı mıuktok tuop nım.

3

Kuñgu taletalen nımnat wolok kusei wın Yesu en wakan

* 2:14: Ama mınem tomo mıñ kena tıañgılıñ endı amatamdok mınem tıkembi, wolok kınjan tapma ittok mınem emumbi, amatamdı walı tapmalok gaut tuañgılıñ ba tapıkot kımıkılıñ. ✧ 2:17: Kap 69:9

1 It kiyau wopum Juda amatam yambi-dikñeñgilañ, endoñnan nanin Falisi ama no koi Nikodemus. 2 Endi tim nola Yesuloñ bimbibi niñguk, “Endaut. Nindi gambi-nandi-dakleamñ, win Kunum Yambatti dik endaut kuuñdok gani-mupi, dikita patak. Neta, jimba kundit dik pa tñlañ, wandin win ama noli nisilok gembijnji plon tñneliñdok tuop nım.” 3 Eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Win biañgan sinik. Timbi Kunum Yambattok kandañ nak niñdiñ ganba: tikap ama noli indainda komblin bñdambo nım indaukta, endi endok giñgit indauktok tuop nım.” 4 Eumbi, Nikodemusli ni-nandiñbi eñguk, “Akai, ama gilikti indainda komblin win telak nitek plon tuop indauk? Endi meñlok simbai ginañ bñdambo pumbi, meñli apmektok tuop nım bek.” 5 Eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Win biañgan sinik. Nak niñdiñ ganba nandi: tikap Kunum Yambatti tuk wakit Woñniñ ama nım tñmbi kaiktaumbi, indainda komblin indaukta, endi Kunum Yambattok giñgit indauktok tuop nım. 6 Win amalok piñgiu gwilap win enlok meñ beuloñnan nanin, tñmbi ginañ tiptok kuñgu sisinik win Dñndim Woñloñnan nanin.

7 Nak ‘Sindi indainda komblin indaneliñdok’ ganit, wala nandi-gitiñgitip nım tñmbekañ. 8 Sasaleli enlok nanandin klembi, pendip ñalak. Wali denanin bimbibi delok ñalak win dik nanduñdok tuop nım, dik giñgilañgot pa nandiñlañ. Winiñgangot Dñndim Woñdi telak nitek plon amala kuñgu sisinik win mumbi, komblin indalak, win ama noli kauktok ba nandi-dakleuktok tuop nım.” 9 Nikodemusli ni-nandiñbi eñguk, “Woñdi kuñgu sisinik mlak wali nitek indauk?” 10 Eumbi tambane niñguk, “Dik Israel amatamdok endautsi loloñ, gañgan nepek win nım nandi-daklelañ bek? 11 Biañgan ñak. Nak niñdiñ ganba: nindi nepek nandi-kiliñ eamñ wolok plon manda eamñ, ba nepek dautniñ kañgimñ wolok gembim ikamñ, gan sindi nñndok mandani nım pa nandi-dasiañ. 12 Nak nepek kwelan ñolok indañ wolok plon kasat ti-samgut, gan sindi nokok mandana nım nandi-kwambiñ dañda tñmbi, nitek plon pañgitambi, nepek kunum ginañ indañ win sanbam nandi-kwambiñ daneliñ? 13 Ganmek sindoñnan nanin ama noli kunumdok nepek ka-nandiñlok wandiñ no nım loñgilañ. Nım. Nak Ama Sisiniñ noñganliñgot kunum ginañ kukap, kwelan ñolok piñgutta tñmbi kunumdok nepek gitik win nandi-talelet.

14-15 Timbi nak nandi-kilikti ti-namañdi kuñgu taletalen nımnat win kasileneliñdok Kunum Yambatti Ama Sisinik nak nep lololok elak. Win Israel amatamdi kwet silaninnan kuñliñmbi, amatam maletti eium kimnep tiñgilañ win ep kimlektok Moseli malet walawalan no timbi, komba bem mioñ nolok plon ti-ke-lo mambi ikuk, ✧ wala wininiñgangot amatamdi kuñgu taletalen nımnat win kasileneliñdok nep mambi loutat.”

16 Kunum Yambatti kwelalok amatam gitik engano sinik ep galk tañguk win niñdiñ tñmbi inda-dakleñguk: endi enlok Niññañ engano sinik amatamda kim-semektok ni-mulimbi indañguk. Winiñnda no en Niññañ nandi-kilikti tñmñlakta, endi kolandok giñgit nım tñmbekak, tambo endi kuñgu taletalen nımnat win kasileukak. 17 Win Kunum Yambatti Niññañ amatamdok kolanjiñlok kinjan eu taleuktok kwelan nım ni-mukuk, tambo endi kolanjiñlok kinjannan nanin yapma ti-keuktok ni-mulimbi indañguk.

18 Nin endi Niññañ nandi-kilikti tñmñmbi kulakta, Kunum Yambatti yomñlok kinjan tambon ombi-ti-keuktok nım eu talelak. Gan nin endi Niññañ nım nandi-kilikti tñmñmbi kulakta, endi Kunum Yambattok Niññañ engano sinik endok koi nım nandi-kilikti tilakta timbi, Kunum Yambatti

ikan yomɪnlok kɪnjan tambon ombi-tɪkeuktok eu taleŋguk. ¹⁹ Wɪndiñ tɪŋguk wɪn kusei ñɪndiñda: endi kolsalen kwelan ikan ni-mulɪmbi indaŋguk, gan kuŋgunji kolanda tɪmbi amatamdi kolsalen siŋgi wilɪmbi, kilɪm kasileŋgiliñ. ²⁰ Neta, ama gitik ti-mɪpmɪle tañ endi ep tɪndɪnjɪlok kusei inda-dakleñmek wala mɪsɪñipi, kolsalenla nandi-kunjit sɪnik tambɪ makeañ. ²¹ Gan nin endi Kunum Yambattok kusal sɪsɪnik wɪn kɪmɪtklembi, tɪke-kwambiñ dalakta, endi Kunum Yambat taŋgoneñipi, kundit kɪndem pa tɪlak walɪ inda-dakleuktok kolsalen gɪnañ pa bɪlak.

Yesulɪ Yoane tuk i-sem-i-sem maklelak

²² Kamaikamai gwɪlat taleumbi, Yesulɪ gwaŋgwañii yanaŋgipi, Jelusalem nanin pɪmbi, Judia kwelan ña tombi, nain diwɪn gwaŋgwañii gɪta wandiñ kuñipi, amatam tuk i-semɪŋguk. ²³⁻²⁴ Yoane tuk i-sem-i-sem it kwambiñ gɪnañ gama nɪm kɪmɪkɪliñda tɪmbi, endi bo kena wɪn ti-ta-kuŋguk, wɪn it kwet koi Salim kandañ tuk asup pakukta tɪmbi, endi tuk no koi Ainon wolok palɪmbi, amatamdi yousɪyousɪŋgan endoñ biumbi, tuk i-semɪŋguk.

²⁵ Tɪmbi nain nola Yoanelok gwaŋgwañii diwɪn git Juda ama noli kusei kɪmɪpi, kɪsi kesisi ba nepek kusei kusei diwɪn wɪn nitek wɪlɪpi, Kunum Yambattok dainan jamilan indaɪndalok plon e-taŋan tɪŋgɪliñ. ²⁶ Wɪndiñ tɪmbi, Yoaneloñ ñambi niŋgɪliñ, “Endaut, ama walɪ ba, dikɪta Jordan tuk tambon kandañ kuumbi, endok kusei pa nɪni-dakleŋguñ, wɪn Yesu endi bo nain ñɪndiŋgɪtaŋgan tuk i-sem-i-sem kena tɪmbɪmbi, amatam gitikti endoñ pa ñaŋ yañ!” ²⁷ Eumbi tambane enguk, “Wɪn kɪndem. Tɪkap Kunum Molomdi ama nɪm tɪke gwɪlam tɪñmekta, kenanlok bien walɪ indaŋmektok tuop nɪm. ²⁸ Sɪnila nak ñɪndiñ ewambi nandiŋgɪliñ, ‘Nak Mesia en nɪm, tambo nak endok telak dama tɪñmettok nani-mulɪmbi bi indaŋgut.’ ²⁹ Mesia nitok plon nak e-yout manda nitok ewit? Mesia wɪn, endi ama no tam giŋgit wilɪmɪmɪn wandin. Tɪmbi ama wolok nol endok kandañ ipi, mandan nandiɪlak wandin natna Yesulok gembɪn ipi, amatamdi endok mandan nandiñepi ñaŋ wɪn nandiɪlet, nain wolonda nandi-sɪlisɪli nokok gɪnañna tokñelak. ³⁰ Neta, Kunum Yambatti endok koi giŋgit walɪ wopum daumbi, nokok kotna giŋgit walɪ pɪpi euktok nandiɪlak.”

Kunum gɪnañ nanin pɪmbi indaŋguk wɪn Yesu en wakan

³¹ Kunum gɪnañ nanin pɪmbi indalakti ama gitik yapma klelak. Neta, kwelan ama endi kwettok giŋgɪtɪni, tɪmbi kwelalok nepek plon manda eañ, gan kunum gɪnañ nanin pɪmbi indaŋguktɪ wandin nɪm, tambo endi kwelan ama gitik yapma klembi, ³² nepek kunum gɪnañ kaŋguk ba nandiŋguk wolok plon elak, gaŋgan mandan wɪn noŋgan noŋgandiŋgot nandi-dasiañ. ³³⁻³⁴ Kunum Yambatti Niñañ ni-mukuk enda Diñdim Woñ tokñetokñen mɪlakta tɪmbi, Woñ walɪ tɪmbi paŋgɪtaumbi, Kunum Yambattok mandangot pa elak, wala tɪmbi nin endi mandan wɪn nandi-dasilak, endi ñɪndiñ tɪmbi inda-daklelak: endi Kunum Yambatti biaŋgan molom sɪnik wɪndiñ nandi-kwambiñ dalakta. ³⁵ Bepɪ Niñañ tɪke-galk talak, tɪmbi endi nepek gitɪŋgɪtik endok kiinan kɪmɪpi, ka-dɪkñeuktok nɪmbɪ taleŋguk. ³⁶ Wɪndiñda tɪmbi nin endi Kunum Yambattok Niñañ nandi-kɪlɪkti tɪñmɪlak, endi kuŋgu taletalen nɪmnat wɪn ikan ñɪndiŋgɪtaŋgan kasilembi kulak, gan nin endi Niñañdok mandan nɪm tɪkembɪ kɪmɪtklelak, endi kuŋgu sɪsɪnik wɪn nɪm kasileukak. Tambo, Kunum Yambatti ikan yomɪnlok kɪnjan tambon ombi-tɪkeuktok eu taleumbi, palmekak.

4

Samalia nasili Yesu en Mesia wɨn nandi-kwambiñ dañgılıñ

1-2 Tɨmbi manda no ñɨndiñ eu sapakñaneñguk, “Amatamdɨ Yesulok gwañgwañii indaumbi, tuk i-sem-lak, endok kwɨnakwɨnatsilɨ Yoanelok gwañgwañii yapma klelak.” (Gan wɨn Yesulɨ tuk i-sem-i-sem kena nɨm tɨñguk, wɨn endok gwañgwañiiñgok amatam tuk i-sem pa tɨñgılıñ.) Tɨmbi manda walɨ Falisi amalok pawanjɨ gɨnañ pɨñguk wɨn Yesulɨ nandi-tomguk, wolonda ³ endɨ Judia kwet bimbi, Galili kwelan bɨndambo undane ñaupi ñañguk. ⁴ Ñambi nandiñguk, wɨn “Samalia distrik dama dikñeuttok.”

⁵ Tɨmbi Yesulɨ Samalia kwelan ñañpi, it kwet no koi Sikal wɨn tɨmbi dumalaumbi, Juda gɨt Samalia nasilok bep pañjɨ Jekoptɨ kwet no nɨñañ Joseptok biñmiñguk wolok tomguk. * ⁶ Tɨmbi Jekoptɨ tuk ban no kinditbium wolok pakuk, wala tɨmbi Yesulɨ telak ombapgan bɨñgukta tɨmbi gwaseimbi, ban baliliñnan pip pakuk.

Kwet nain bomup tɨmbɨmbi, ⁷ Samalia tam noli tuk gɨlep bɨum kañbi nɨñguk, “Dik tuk gɨt nam!” ⁸ (Gwañgwañii endɨla it kwelan nanañ tuatuala ña-taleñgılıñ.) ⁹ Yesulɨ wɨndiñ eumbi, Juda amatamdɨ Samalia en gɨta not nɨm tañda tɨmbi tam walɨ nandi-silikñemi nɨñguk, “Nɨtekta tɨmbi dik Juda amalɨ nak Samalia tam ñandin ñala tukta nanlañ?” ¹⁰ Eumbi, Yesulɨ tambane nɨñguk, “Kunum Yambattɨ amatam nek siloñ tambongan ememlok nandɨlak wɨn dik nandi-dakleumda, ba nin sɨnik tukta ganlak wɨn ka-nandi-tombɨmda, dɨtna naka tukta nanbɨmbi, nak tuk ama tɨmbi kaiktalok wɨn gumañ gamam.”

¹¹ Tɨmbi tamdɨ nɨñguk, “Ama wopum, tuk ban ñin ombap sɨnik, tɨmbi tuk gɨñgɨttok bo nɨm pakamlakta tɨmbi, dik tuk ama tɨmbi kaiktalok elañ wɨn denanin gɨletañ?” ¹² Sotnɨ Jekop endɨ wakan tuk ban ñin kindit-nɨmbi, en wakɨt nɨñañii ba sipsip bulmakauñiił tuk ñakan nayañgılıñ. Nɨtek tɨmbi dik gumañ en makleuñdok nandɨlañ?” ¹³ Wɨndiñ eumbi, Yesulɨ tambane nɨñguk, “Amatam gɨtɨktɨ tuk ñolok gɨpi pa nañ, endok binjɨ bɨndambo kalandauskak. ¹⁴ Gan no en tuk natna mɨwambi nambekak, endok bim nombo nɨm kalandañmekak. Tambo tuk nak mɨmɨlok pat-namlak, walɨ endok gɨnan gɨnañ tuk dai no wandin indambi, tɨmbi kaiktaumbi, papat kwambɨñgan kuukak.”

¹⁵ Tɨmbi tamdɨ manda wolok kusei nɨm nandi-tombi nɨñguk, “Ama wopum, dik tuk wɨn naka namekañ! Nɨm kañbi, nak nombo tukta kɨmbi, tuk gɨlepi, slakan ñandiñ yousɨyousɨ bɨut.” ¹⁶ Wɨndiñ eumbi, Yesulɨ nɨñguk, “Ale, dik ña, wapaka kɨtɨ nañgɨpi, en gɨta undane bɨukañ.” ¹⁷ Eumbi nɨñguk, “Nak wapatna nɨm nat.” Eumbi, Yesulɨ nɨñguk, “Dik wapaka nɨm nat elañ, wɨn dɨndɨm sɨnik. ¹⁸ Gan dik wapakai epguñ wɨn kɨt tambon gɨtik, tɨmbi ama nin en gɨta man ñɨndiñgɨt kulañ, endɨ dikok wapaka nɨm, wala tɨmbi manda elañ wɨn biañgan sɨnik.”

¹⁹ Yesulɨ wɨndiñ eñgukta tɨmbi tam walɨ nɨñguk, “Ama wopum, nak gambɨ-nandɨlet, wɨn dik plofet ama no. ²⁰ Wɨndiñda nak ganɨ-nandiwa: kwet jañgɨn da patak wolok Samalia nɨnlok bep pañniilɨ Kunum Yambat mɨlelem tɨñmañgılıñ. Nɨtek tɨmbi Juda sɨndɨ amatamdɨ Jerusalem it kwelangot Kunum Yambat mɨlelem tɨñminelɨñdok pa eañ?” ²¹ Eumbi Yesulɨ tambane nɨñguk, “Tam, dik manda ñin dɨka ganlet wɨn nandi-kwambɨñ daukañ: nain dumalaumbi, amatamdɨ kwet jañgɨn ñolokgot ba Jerusalem

* 4:5: Manda walɨ Stat 48:22 gɨt Josua 24:32 wolok plon e-youtak.

it kwet wolokgot Bep Yambat n+m m̄ilelem t̄ñm̄inekalif̄n. ²² Samalia s̄ind̄ila Kunum Yambat m̄ilelem t̄ñmañ, endok kusal n+m nand̄i-k̄iliñ eañ, gan Juda ama n̄ind̄ila nin s̄in̄ik m̄ilelem t̄ñmam̄if̄n en nand̄iñmam̄if̄n, w̄in kusei ñ̄ind̄if̄nda: Kunum Yambatt̄i amatam ḡit̄ik kolanj̄ilok m̄lapnan nanin yapma t̄iket̄ikelok kenan w̄in Juda n̄indok kandañ kusei k̄im̄ikuk.

²³ T̄imbi n+m ombataumbi, nain w̄in ip inda-talelak, wolonda n̄i-wowoñ t̄ind̄ilok ama s̄is̄in̄ik end̄i Beptok kusal s̄is̄in̄ik w̄in nand̄i-k̄iliñ eumbi, Woñ̄nl̄i ep t̄imbi pañḡitaumbi, n̄i-wowoñ t̄ñm̄inekalif̄n. W̄in ama wandin wala Bept̄i yambi-galk tambi, n̄i-wowoñ t̄ñm̄inel̄if̄ndok ep kas̄ileup nand̄ilak. ²⁴ Kunum Yambat en ama n+m, end̄i Woñ̄ s̄in̄ikta t̄imbi en m̄ilelem t̄ñm̄ilok wolok telak biañgan s̄is̄in̄ik noñgangot patak. W̄in ñ̄ind̄if̄n: endok kusal s̄is̄in̄ik w̄in nand̄i-k̄iliñ eumbi, Woñ̄nl̄i ep t̄imbi pañḡitaumbi, n̄i-wowoñ t̄i-ñ̄imlok.” ²⁵ T̄imbi tamd̄i n̄if̄nguk, “Nak nand̄ilet w̄in Mesia, koi no Klisto k̄it̄iañ, end̄i indauktok een. T̄imbi end̄i indamek, nepek ḡit̄ik n̄in̄i-dakle t̄i-n̄im-taleukak.” ²⁶ T̄imbi Yesul̄i n̄if̄nguk, “Nak nind̄i manda ganlet w̄in Mesia en wakan.”

²⁷ Wolongan endok gwañgwañiili undane bi t̄imbi kañḡilif̄n, w̄in Yesul̄i tam ḡita manda e-nand̄i t̄if̄nguk, t̄imbi ka-s̄il̄ikñembi, nanand̄i kena t̄if̄ngilif̄n. Gan endoñnan nanin nol̄i Yesu ñ̄ind̄if̄n no n+m n̄i-kañḡilif̄n, “D̄ik nekta lonj̄imbi n̄i-nand̄ilañ?” ba “Kusei nekta tam ñ̄ak̄ita manda e-nand̄i t̄ilañ?” ²⁸ T̄imbi tam wal̄i tuk kambot t̄ike-b̄if̄nguk w̄in wolok biu pal̄imbi, it kwelan undane ñ̄ambi, amatamda ñ̄ind̄if̄n en̄i-ta-kuñguk, ²⁹ “S̄ind̄i nak̄ita tuk bannan ñ̄ambi, ama no nokok ep t̄ind̄inalok kusei ḡit̄ik nani-talelak en b̄im kawit̄! En Mesia wakan bek?” ³⁰ W̄ind̄if̄n eumbi, amatamd̄i it kwet bimbi, Yesu kanepi ñ̄añḡilif̄n.

³¹ Amatamd̄i gama n+m bi tom̄ñ̄il̄imbi, gwañgwañiili Yesu n̄i-ḡif̄nḡin̄embi eñḡilif̄n, “N̄in̄indaut, nanañga na!” ³² Gan Yesul̄i tambane enguk, “Nokok nanañ pat-namlak w̄in s̄ind̄i n+m ka-nand̄i-dakleañ.” ³³ W̄ind̄if̄n eumbi, n̄is̄iñgan ñ̄ind̄if̄n e-nand̄i t̄if̄ngilif̄n, “Ama nol̄i nanañ ep b̄im m̄ik ba?” ³⁴ T̄imbi Yesul̄i en̄i-daklembi eñguk, “Nak nin nani-mukuk endok man tañgoneñ̄ipi, kenan t̄imbettok namguk w̄in ḡit̄ik t̄imba taleukak, wal̄i wakan nokok nanañna t̄ilak.”

³⁵ T̄imbi Yesul̄i yous̄imbi enguk, “Amatamd̄i ñ̄ind̄if̄n pa eañ, ‘Yak̄ip t̄ipet t̄ipet taleumbi, nanañ m̄empeptok nain indaukak.’ Gan nak ñ̄ind̄if̄n sanlet, s̄ind̄i dausi deium ñ̄aumbi, amatam n̄indoñ b̄in̄ep tañ w̄in yambit̄: end̄i kena ḡinañ nanañ bien epeptok ikan ḡil̄italak wandin. ³⁶ No en amatam wandin kuñgu taletalen n̄imnatnan yanañḡitak, end̄i ama bien epep kena t̄imbi, tuan k̄indem kas̄ilelak wandin. W̄ind̄if̄nda t̄imbi t̄ipit̄ipi t̄ilak ḡita bien epep t̄ilakt̄i yakan bienla s̄il̄is̄il̄i tam̄ik. ³⁷ Manda no ñ̄ind̄if̄n pa eañ, ‘Ama nol̄i t̄ipit̄ipi t̄imb̄imbi, nol̄i bien epep pa t̄ilak.’ W̄in kusei ñ̄ind̄if̄nda t̄imbi manda wal̄i s̄indok kandañ bien t̄ilak: ³⁸ s̄ind̄i kena nol̄i t̄if̄ngilif̄n wolok bien epnel̄if̄ndok nak sani-mulam ñ̄añḡilif̄n, w̄in d̄i-w̄in nol̄i kena meñ t̄if̄ngilif̄n, t̄imbi s̄ind̄i endok kenanj̄ilok bien kas̄ileañ.”

³⁹ Samalia tamd̄i eñguk, “End̄i nokok ep t̄ind̄ina ḡit̄ik nani-dakle-talelak,” w̄ind̄if̄n eñgukta t̄imbi endok ilan nasi asupt̄i Yesu en Mesia s̄in̄ik w̄ind̄if̄n w̄in nand̄i-kwamb̄if̄n dañḡilif̄n. ⁴⁰ W̄ind̄if̄nda t̄imbi end̄i Yesuloñ b̄i tom̄ḡilif̄n, end̄i Yesul̄i en ḡita kuuptok ḡif̄nḡin̄embi, n̄i-tiañeumbi nand̄i-sem̄bi, is̄i kwes̄inan sandap t̄ipet kumbi, ⁴¹ ḡif̄nḡit̄i manda enguk. T̄imbi manda eñgukta t̄imbi amatam asupgan s̄in̄ikt̄i Yesu en Mesia s̄in̄ik w̄in nand̄i-kwamb̄if̄n dambi, ⁴² tamda ñ̄ind̄if̄n n̄if̄ngilif̄n, “W̄in

dikok mandañgalañgot tĩmbi nĩndĩ nombo nĩm nandi-kwambiñ damiñ. Tambo, nĩndĩ nĩnlok pawannilĩ endok mandan nandiĩmbi, nĩndiñ nandi-dakleamĩñ: biañgan sinik, nĩne Mesia nin kwelalok amatam gĩtik kolanjĩlok kinjannan nanin yapma tĩkeukak en wakan.”

*Yesulĩ kena ama nolok nĩñañ tĩmbĩ kĩndem dañguk
(Matayo 8:5-13, Luka 7:1-10)*

⁴³ Yesulĩ Samalia kwelan sandap tĩpet pakap, Galili kwelan ñaupi ñañguk.
⁴⁴ Endĩ damañgan nĩndiñ eñguk, “Plofet ama nolok ilnan nasilĩ giñgiñgan nĩm pa tĩnmañ.” ⁴⁵ Wĩndiñda endĩ Galili kwelan undane ña tomguk, wolonda winasi endĩ bo Kamaikamai gwĩlatta Jelusalem ñambi, Yesulĩ nepek nek wolok tĩñguk wĩn gĩtik kañgĩlĩnda tĩmbi enda not tĩñmĩñgĩlĩñ.

⁴⁶ Yesulĩ Galili kwelan kuñipi, Kana it kwet wolok damañgan tuk tĩmbĩm wain indañguk, wandiñ kandañ endĩ bĩndambo ñam pakuk. Tĩmbi Kapaneam it kwet walĩ Kana ñasiñgan pakuk, wandiñ ama wapmañdok kena ama noli kuñguk. Endok nĩñañdĩ jĩmbat tĩñgukta tĩmbi, ⁴⁷ endĩ Yesulĩ Judia kwelan nanin pĩmbi, Galili bĩ tomguk wolok gĩñgĩt nandiĩmbi, wolongan endoñ bĩñguk. Bĩmbi, nĩ-gĩñgĩnembĩ, nĩndiñ eñguk, “Wandingan, dik nakĩta Kapaneam ñambi, nokok nĩñana sembepi tĩlak wĩn tĩmbĩ kĩndem dawĩn.” ⁴⁸ Wĩndiñ eñgukta tĩmbi Yesulĩ nĩndiñ nĩñguk, “Tĩkap amatam sindĩ jimba kundit ba kundit gĩtikĩn daut samambi nĩm kañda, sindĩ nak nĩm nandi-kilĩkti tĩ-namañ.” ⁴⁹ Wĩndiñ eumbi tambane nĩñguk, “Wopum, nĩm kañbi nĩñana sembekta, plapgan bĩumbi ñanda.” ⁵⁰ Gan Yesulĩ tambane nĩñguk, “Dĩk ñau. Nĩñañga ip kĩndem dam kulak.”

Tĩmbi ama walĩ Yesulĩ manda nĩñguk wĩn nandi-kwambiñ dambi, ilan ñaupi ñañguk. ⁵¹ Ñañĩlĩmbi, endok kena gwañgwañilĩ en telaknan bĩ tĩmbĩ indaumbi, nĩndiñ nĩñgĩlĩñ, “Dĩkok nĩñañga ip kĩndem dak kulak.” ⁵² Eumbi, nain nekta sinik kĩndem dañguk wala eni-nandumbi nĩñgĩlĩñ, “Desa 1 kilok tĩmlala tĩmbĩmbi, siñgin komba dĩñgukta busukñeñguk.” ⁵³ Eumbi, beulĩ ka-nandi-dakleñguk, wĩn 1 kilok tĩmlala sinik Yesulĩ “Nĩñañga kĩndem dam kulak” wĩndiñ nĩñguk. Tĩmbi en gĩta amatam endok ilnan kuñgĩlĩñ endĩ gĩtikĩtĩ Yesu nandi-kilĩkti tĩñmĩñgĩlĩñ.

⁵⁴ Yesulĩ Judia kwelan nanin Galili kwelan undane bĩ tombi, bĩndambo jimba kundit wĩn tĩmbĩmbi, nain tĩpet indañguk.

5

Yesulĩ tuk ban balilĩnan ama no tĩmbĩ kĩndem dañguk

¹ Nain nĩtepek ñaumbi, Juda amatamdok gwĩlat no tĩmbĩ dumalaumbi, Yesulĩ Galili kwet bimbĩ, Jelusalem undane ñam pakuk. ² Jelusalem it kwettok sañ yama nolok koi wĩn Sipsiplok Yama, * tĩmbi yama wolok ñasiñgan tuk ban no patak, wolok koi wĩn Judalok mandanjĩ plon Betesta kĩtĩañ. Tuk ban walĩ palanda kĩtĩ tambongot, †³⁻⁴ tĩmbi palanda wolok plon

* **5:2:** Yama wolok sipsip yanañgĩlĩm lo-pĩt pa tĩñgĩlĩñ. † **5:2:** Nandi-tale amalĩ eañ, wĩn tuk ban wĩn wopum sinik, amalĩ tĩndĩn, tĩmbi ban wĩn palandalĩ tambĩlĩmbi, tukta tambon tambon pakĩmĩk, tĩmbi palandalĩ tuk ban wĩn ep kle-gĩmbut pakuk.

amatam jimbatsiat asup, w+n amatam daus+ sipsipm+n, ba kes+s+ kolan ba p+ñg+psi dalandañguk end+ pak+il+ñ. †

⁵ Ama no gw+lat 38 g+it+ik j+mbat t+ikeñgukta end+ bo wolok pakuk. ⁶ Yesul+ tuk bannan ña tombi, ama w+n kañbi ka-nand+ñguk, w+n end+ nain ombapgan wolok pakañguk. W+ndi+ñda end+ ñ+ndi+ñ n+and+mbi eñguk, “D+ik k+ndem dauñdok nand+galk t+lañ ba?” ⁷ Eumbi, ama j+mbalatt+ tambane n+ñguk, “Wopum, tuk+t+ sas+ik t+mb+mbi, notna nol+ nepmu plaptaumbi, tuk g+inañ p+ut ñak! N+mda t+mbi, natnañgan p+mb+lok gliñgliñ t+mbambi, d+w+n nol+ napma klembi, dama pa pañ.” ⁸ W+ndi+ñ eumbi, Yesul+ n+ñguk, “D+ik m+lapi, ipaka t+kembi ñau.” ⁹ T+mbi wolongan ama wal+ k+ndem dambi m+lapi, ipal t+kembi ñañguk.

W+n Sabat patnand+ nainda w+ndi+ñ indañgukta t+mbi, ¹⁰ Juda ama bies+li ama k+ndem dañgukta ñ+ndi+ñ n+g+ñg+nembi eñg+il+ñ, “Man Sabat yañ! D+ik n+tek t+mbi end+ikñe manda w+pi, ipaka t+kembi ñalañ?” ¹¹ Eumbi tambane enguk, “Ama nep t+mbi k+ndem dat end+ ñ+ndi+ñ nan+ik, “D+ik ipaka t+kembi ñau.” ¹² Eumbi n+and+ñg+il+ñ, “Ama nind+ ‘Ipaka t+kembi ñau’ gan+ik?” ¹³ Gan Yesul+ k+im+n wopum wolok pak+il+ñ endok boñg+ps+n nan paikukta t+mbi, ama k+ndem dañguk+t+ en nin s+n+ik w+n n+im nand+ñ+im+ñguk.

¹⁴ Siñgi kandañ Yesul+ ama w+n tapma it sañ jimba g+inañ t+mbi indaumbi n+ñguk, “Nand+lañ, d+ik ip k+ndem dañguñda, yom nombo n+im t+mbekañ. N+im kañbi, m+lap wopum s+n+ik nol+ gepmek!” ¹⁵ Eumbi, amal+ wal+lin p+im ña Juda ama bies+loñ ñambi, Yesul+ t+mbi k+ndem dañguk w+ndi+ñ eumbi nand+ñg+il+ñ.

Kunum Yambattok N+ñañ ba kuñgu s+s+in+ktok kusei w+n Yesu en wakan

¹⁶ Yesul+ kundit wandis+ Sabat patnand+ nainda pa t+il+ñgukta t+mbi, Juda ama bies+li kusei k+im+pi, m+lap pa m+ñg+il+ñ. ¹⁷ T+mbi Yesul+ enlok ep t+nd+n kasopmeuktok ama bies+la ñ+ndi+ñ enguk, “Bepnal+ yous+yous+ñgan kena t+ta-kulakta t+mbi nak bo w+ndi+ñgangot t+ta-kuutat.” ¹⁸ Kusei wala t+mbi Juda ama bies+li Yesu w+li k+imbektok telak lonj+sin+ik tañg+il+ñ. W+n end+ Sabattok end+ikñe manda lap+ikuk walañgot n+im. W+n end+ Kunum Yambatta “Bepna” eñguk, wal+ en t+mb+mbi, end+ Kunum Yambat g+it tuopset noñgan t+ñgukta t+mbi w+li k+imbektok telak lonj+ñg+il+ñ.

¹⁹ T+mbi Yesul+ ñ+ndi+ñ tambane enguk, “Manda en wal+ biañgan s+n+ik. T+mbi ñ+ndi+ñgot sanba: nak Kunum Yambattok N+ñañdi+ natnalok nanand+nala nepek no t+mbettok tuop n+im. Tambo nokok Bepnal+ nepek nek t+mb+mbi kalet, w+ngot gumañ t+mbet. W+n Bep+t+ nepek nek pa t+lak, w+ndi+ñgangot nak endok N+ñañdi+ pa t+lak. ²⁰ T+mbi end+ g+inañ+l+ nep kas+lambi, enlok ep t+nd+n g+it+ik w+n dau natum kañbi pa t+lak. T+mbi s+nd+ ka-s+ilik+embi, nanand+ kena t+neli+ñdok, end+ kundit g+it+ik+n dau namum kañbi t+mbetat, t+mbi wal+ kundit damañgan t+ñgut w+n makle t+nekali+ñ.

²¹ W+n ñ+ndi+ñ: Bepnal+ ama k+imnan nanin ep t+mbi m+lal+mbi, kuñgu emlak, w+ndi+ñgangot nak endok N+ñañ+l+ bo ama ninda kuñgu emepi nand+let enda emlet. ²² T+mbi w+ngot n+im. Bep+t+ ama no n+im yamb+danlak. Tambo amal+ kuñgulok ba k+im+k+mlok w+n eu taletale kena w+n

† 5:3-4: Nand+tale ama d+w+ndi+ manda kusip no gamañgot patak eañ. W+n ñ+ndi+ñ, “End+ tuk sas+ik t+imbektok mand+ pakañg+il+ñ. W+n kusei ñ+ndi+ñda: nain no ba nola Wopumdok eñalo nol+ tuknan p+mbi, tuk t+mbi sas+ik t+ñguk, t+mbi nin end+ tuk g+inañ dama p+li+ñguk end+ñgot j+mbat w+n ba w+n inda-semguk wal+ tale-semli+ñguk.”

Bep*t*i nokok ki*t*nanan ki*m*i*t*-tale*ñ*guk. ²³ Wi*n* kusei ñ*i*ndi*ñ*da: endi enda kot gi*ñ*gi*t* ma*ñ* gi*t*iki nak Ni*ñ*a*ñ*da wi*nd*i*ñ*gangot kot gi*ñ*gi*t* namneli*ñ*dok nandi*ñ*lak. No en gi*ñ*gi*n*embi, nak Ni*ñ*an kot gi*ñ*gi*t* ni*m* namlak, endi Bep nani-mukuk enda bo kot gi*ñ*gi*t* ni*m* pa mi*l*ak. ²⁴ Wi*n* bia*ñ*gan si*n*i*k*.

Ti*m*bi ñ*i*ndi*ñ* sanba nandi*ñ*wi*t*: ni*n* endi nokok mandana ki*m*i*t*-klembi, Bep nani-mukuk en nandi-k*i*l*ik*t*i* ti*ñ*mi*l*ak, endi ku*ñ*gu taletalen ni*m*nat wi*n* ikan palmi*l*ak. Wi*n* endi dama*ñ*gan ki*m*lok gi*ñ*gi*t* ku*ñ*guk, gan ku*ñ*gu si*s*i*n*i*k* wolok gi*ñ*gi*t* ikan indambi kulak, ti*m*bi yom*n*lok ki*n*jan tambon ni*m* ombi-ti*k*eukak. ²⁵ Manda wali bia*ñ*gan si*n*i*k*.

Ti*m*bi nak ñ*i*ndi*ñ* sanlet: nain indaup ti*l*ak wolonda amatam endok gi*n*a*ñ*ji tip ki*m*ki*m*i*n* endi nak Kunum Yambattok Ni*ñ*a*ñ* nokok mandana nandi-nekal*ñ*. Bia*ñ*gan ñak, nain wi*n* ikan indak, ti*m*bi mandana nandi-dasi*ñ*di papat kwambi*ñ*gan kunekali*ñ*. ²⁶ Wi*n* kusei ñ*i*ndi*ñ*da: nokok Bepna en ku*ñ*gu molomdi amatam ep ti*m*bi kaiktaumbi, ku*ñ*gu ememlok gemb*n* palmi*l*akta, ti*m*bi nak endok Ni*ñ*a*ñ*di wi*nd*i*ñ*gangot ti*m*bettok endi gemb*n* wi*n* naka bo namguk. ²⁷ Ti*m*bi nak Ama Si*s*i*n*i*k*ta ti*m*bi endi nak amatam yambi-danbettok ikan nanbi taleumbi, endi ku*ñ*gulok ba ki*m*ki*m*lok manda wi*n* nak ewa taleukak.

²⁸ Si*n*di wala nanandi kena nombo ni*m* ti*n*ekali*ñ*, wi*n* kusei ñ*i*ndi*ñ*da: nain indauk wolonda semb*s*emb*n* gi*t*ik endi nokok mana malap nandi*m*bi, ²⁹ sumji binekali*ñ*, wi*n* ki*n*dem ti*n*di endi mi*l*api, ku*ñ*gu kwambi*ñ* kunekali*ñ*, ti*m*bi kolan ti*n*di endi mi*l*api, nak mandanji ewa taleumbi, endi kolanji*l*ok tambon ombi-ti*k*enekali*ñ*. ³⁰ Nak natnalok nanandi*n*ala nepek no ti*m*beptok tuop ni*m*. Wi*n* Bepnali n*ñ*tek nanlak, wolok tuopgan nak amatam pa yambi-dani ti*l*et. Ti*m*bi nak telak di*n*di*m* plon yambi-dani ti*l*et, wi*n* kusei ñ*i*ndi*ñ*da: nak natnalok nanandi*n*a ni*m* ki*m*i*t*-klelet, tambo Bep nani-mukuk endok man ta*ñ*gonembi ki*m*i*t*-klelet.”

*Yesulok kusal ti*m*bi inda-dakleuktok asup patak*

³¹ Ti*m*bi Yesuli yousi*m*bi, ama biesi*l*a enguk, “Ti*k*ap nak no*ñ*ganli*ñ*got natnalok kusatna e-daklewamda, si*n*di wala nandum bia*ñ*gan ni*m* ti*l*ak. ³² Gan kusatna e-daklelok no patak, wi*n* Bepna en wakan. Ti*m*bi nak ñ*i*ndi*ñ* nandi-daklelet: endi manda nokok plon elak wali bia*ñ*gan si*n*i*k* ti*l*ak.

³³ Ti*m*bi si*n*i nokok kusatna ti*m*bi inda-dakleneli*ñ*dok ama eni-mul*m*bi, endi Yoane tuk i-sem-i-semlo*ñ* ñam ni-nandi*ñ*gi*l*i*ñ*, wolonda Yoaneli kusatna si*s*i*n*i*k* wi*n* san*i*-dakle*ñ*guk. ³⁴ Natna kusatna inda-dakleuktok endok ba ama nolok mandan plon ni*m* panja*ñ*ganelet, ganmek si*n*di Yoanelok mandan nandi-dasiumbi, Kunum Yambatti kolanji*l*ok ki*n*jannan nanin sapma ti*k*euktok nak Yoanelok mandan wi*n* san*i*-kaikta ti*l*et. ³⁵ Sipalakti duapi kol*i* salelak, wi*nd*i*ñ*gan Yoaneli nokok kusatna ti*m*bi sale-samumbi, si*n*i nain dumangan endok mandanla ti*m*bi nandi-ko*ñ*gomnat si*l*i*s*i*l*i wopumgan ti*ñ*gi*l*i*ñ*.

³⁶ Kusatna ti*m*ba inda-dakleuktok nepek no pat-namlak, ti*m*bi wali Yoanelok mandan maklelak. Wi*n* nokok Bepnali nak kena ti*m*ba taleuktok namguk, wi*n* nak kundit pa ti*l*et, wali wakan endi nak nani-mul*m*bi inda*ñ*gut wi*n* ti*m*bi inda-daklelak.

³⁷ Ti*m*bi wi*n*got ni*m*. Bepna nani-mukuk endi bo kusatna ti*m*bi inda-daklelak. Si*n*di nain nola endok man malap ni*m* nandi*ñ*gi*l*i*ñ*, ba endok walan ni*m* ka*ñ*gi*l*i*ñ*. ³⁸ Ti*m*bi endok mandan si*n*dok gi*n*a*ñ*ji gi*n*a*ñ* ni*m* nandi-dasi*m* patak, wi*n* kusei ñ*i*ndi*ñ*da: endi nak wakan nani-mul*m*bi inda*ñ*gut, ganmek si*n*di nokok mandana ni*m* nandi-kwambi*ñ* da*ñ*.

39 Sɪndɪ kuŋgu taletalen nɪmnat wolok telak wɪn manda youyoulɪn gɪnaŋ tɪmbɪ inda-samektok nandaŋda tɪmbi manda wɪn pinat-lonjɪ kena pa tɪ-kɪlɪŋ eaŋ, tɪmbi manda walɪ wakan nokok kusatna eu daklelak, 40 gaŋgan sɪndɪ gɪŋgɪnembɪ, nak sep tɪmba paŋgɪtaumbɪ, kuŋgu sɪsɪnɪk wɪn kasɪlenelɪndok nokoŋ nɪm pa baŋ.

41 Amalɪ kot gɪŋgɪt namaŋ ba nɪm namaŋ, nak wala nandi-koŋgom nɪm pa tɪlet. 42 Gan sindok kandaŋla wɪndɪŋ nɪm. Nak nandi-kɪlɪŋ tɪ-sambɪ, sambɪ-nandi-daklelet, wɪn sindok gɪnaŋjɪlɪ Kunum Yambat nɪm kasɪleaŋ. 43 Neta, nokok Bepnalɪ nani-mulɪmbɪ, endok kɪnjannan sɪndoŋ bɪŋgut, ganmek sɪndɪ sɪŋgɪ wɪwɪt pa tɪ-namaŋ. Gan tɪkap ama nolɪ enlok nanandɪwala sɪndoŋ bɪlakta, sɪndɪ not pa tɪŋmaŋ. 44 Sɪndɪ nosiilɪ kot gɪŋgɪt samaŋ wala nandi-koŋgom pa taŋ, gan Kunum Yambat noŋgan sɪnɪktɪ kot gɪŋgɪt samektok sɪn gembɪ nɪm pa kokaŋ. Wɪndɪŋda tɪmbi sɪndɪ nɪtek nokok mandana nandi-kwambɪŋ danelɪŋ?

45 Bepnalok dainan nɪndɪ sɪnɪk mandalɪ sep youpi sani-kolaukak? Wɪn nak nɪm! Sɪndɪ wɪndɪŋ nɪm nandi-namnekaliŋ. Wɪn ama sɪndɪ sep kɪmɪlektok nandi-kwambɪŋ daŋ, wɪn Mose en wakan mandalɪ sep youlekak! 46 Endɪ nokok plon manda youkuk, wala tɪmbi tɪkap sɪndɪ endok mandan nandi-kwambɪŋ daumda, nokok mandana bo nandi-kwambɪŋ danelɪŋ. 47 Gan tɪkap sɪndɪ Moselɪ manda youkuk wɪn nɪm nandi-kwambɪŋ daŋda, nokok mandana nɪtek nandi-kwambɪŋ danelɪŋ?”

6

Yesulɪ ama 5,000 wakɪt tam gɪt gwaŋgwa bɪsat nanaŋ ep towiŋguk (Matayo 14:13-21, Maleko 6:30-44, Luka 9:10-17)

1 Tɪmbi Yesulɪ Galilɪ kwelan undanem bɪ pakap, nain nola kɪkeŋ tɪkembɪ, Galilɪ tuk guaŋ, wolok koi no Taibelias, wɪn dɪkɪembɪ, tombon kandaŋ gwaŋgwaŋii gɪta wandɪŋ ŋaŋguk. 2 Tɪmbi amatam kɪmɪn wopumdɪ Yesulɪ jɪmba kundit ama jɪmbatsɪatta tɪ-semliŋguk wɪn pa kayaŋgɪlɪŋda tɪmbɪ, en kle-gɪmgɪm embɪ ŋaŋgɪlɪŋ. 3 Tɪmbi Yesulɪ tambon kandaŋ ŋa tombɪ, kwet jaŋgɪn nolok lombɪ, gwaŋgwaŋii gɪta pip pakuk. 4 (Nain wolonda Juda amatamdok gwɪlat wopum no, koi Kamaikamai gwɪlat, walɪ dumalaŋguk.)

5 Tɪmbi Yesulɪ deium ŋaumbɪ, amatam kɪmɪn wopum endoŋ bɪumbɪ yambɪmbɪ, Filipa nɪ-nandɪmbɪ eŋguk, “Nɪndɪ nanaŋ denanin tuambɪ, amatam ŋandin sɪnɪk ep towineŋ?” 6 (Endɪ amatam ep towiuktok nandi-sambat ikan tɪŋguk, gan Filiptok nanandi-kɪlɪktɪn ka-nanduktok wɪndɪŋ eŋguk.) 7 Tɪmbi Filiptɪ tambane nɪŋguk, “Tɪkap nɪndɪ kena tɪmbɪ, sandap 200 wolok tuan pat-nɪmumda, mɪnem walɪ plaua nanaŋ tuanambɪ, amatam noŋgan noŋganlɪ lakatgot nanelɪŋda, walɪ gama tuop nɪm tɪ-semek.” 8 Tɪmbi Yesulok gwaŋgwa no koi Andlu, Simon Petlolok kwayaŋ, endɪ Yesu ŋɪndɪŋ nɪŋguk, 9 “Gwaŋgwa no ŋɪn patak, endok plaua nanaŋ wɪn bali kwɪlanlɪ tɪndɪn kɪt tambongot gɪt mɪkbalak sinjin tɪpet palmɪlak. Gan plaua gɪt mɪkbalak wandɪn walɪ amatam asupgan pakaŋ nɪtek tuop tɪ-semek?”

10 Tɪmbi Yesulɪ gwaŋgwaŋii enbɪmbɪ, endɪ amatamdɪ pip patnelɪndok enbɪmbɪ pipakɪlɪŋ. (Kwet wolok kli asup pakuk.) Tɪmbi ama endok kwɪnakwɪnatsɪ wɪn 5,000 ba nɪtepek. 11 Tɪmbi Yesulɪ plaua nanaŋ wɪn epbɪ, Kunum Yambat weŋmɪmbɪ, amatam wolok pipakɪlɪŋ enda dani-semnelɪndok gwaŋgwaŋiila emguk. Emu taleumbɪ, mɪkbalak tɪpetta wɪndɪŋgangot tɪŋguk. Tɪmbi amatamdɪ nandi-galksɪlok tuop epbɪ naŋgɪlɪŋ. 12 Na tokɪeumbɪ, Yesulɪ gwaŋgwaŋiila enguk, “Nanaŋ nambɪmbɪ,

dip pat-ta-ñalak w+n kiulit! N+m kañbi, binam pap kolauk.” ¹³ W+ndiñda endi amatamdi nanañ na-tilap biñgilitiñ w+n kiukilitiñ, w+n plaua nanañ kit tambongot wolok d+pd+pl+ sandiñ lik 12 tokñeñgilitiñ.

¹⁴ Amatamdi Yesuli jimba kundit w+n t+mb+m kañgilitiñda t+mbi manda ñ+ndiñ eu satañguk, “Biañgan s+nik, Kunum Yambatti plofet n+mul+m kwelan indauktok een ✧ w+n ama ip ñakan s+nik!” ¹⁵ Endi w+ndiñ eumbi, Yesuli yambi-nandiñguk, w+n amatamdi en kaikgan t+kekmbi, ama wapmañji; w+ndiñ mamb+ ilektok nandi-sambat t+ñgilitiñ, wala t+mbi endi yambik bimbi, b+ndambo engan kwet jañg+nnan loñguk.

*Yesuli tuk guañ plon yalimbi ñañguk
(Matayo 14:22-27, Maleko 6:45-52)*

¹⁶ Timlala t+mb+mbi, Yesulok gwañgwañiili kwet jañg+nnan nanin tuk gamañan p+mbi pakilitiñ. ¹⁷ Pakap, kwet kilim eumbi, Yesuli endoñ goma n+m b+ñgukta t+mbi endi kikeñ plon lombi, tuk guañ d+ikñembi, ña Kapaneam kandañ ñanepi ñañgilitiñ. ¹⁸ Ñañ+mbi, sasale wopum b+mbi, tuk pend+mbi, tuktok gemb+ndi wopungan m+lakuk. ¹⁹ Endi 5 ba 6 kilomita wolok tuop k+ndit ñambi kañgilitiñ, w+n Yesu kes+kti tuk plon yaliyali b+mbi, kikeñ t+mbi dumalaum kañbi m+siñgilitiñ. ²⁰ Gan Yesuli enguk, “Ñ+n natna s+nik, n+m m+siñel+ñ.” W+ndiñ eumbi, ²¹ gwañgwañiili kikeñ g+nañ nañg+ip lonel+ñdok nandi-koñgom t+ñgilitiñ, t+mbi wolongan kikeñdi kwet ñanepi ñañgilitiñ wandiñ ña suañguk.

Kuñgukol nanañ biañgan s+sin+ik w+n Yesu en wakan

²² Kwet salaumbi, amatam tuk guañ tambon kandañ gamañgot pakilitiñ endi ka-nandi-tomgilitiñ, w+n “Desa kikeñ noñgan+ñgot ñolok pakuk, gan Yesuli wolok plon n+m loñguk. W+n gwañgwañiili n+siñgot wolok plon lombi ña-taleñgilitiñ.” ²³ T+mbi kikeñ d+wiñdi Taibelias it kwelan nanin b+mbi, Yesuli Kunum Yambat weñ+m+mbi, amatam nanañ ep towiñguk kwet wolok ña-siñgan b+ tomgilitiñ.

²⁴ T+mbi amatamdi ka-nandi-tomgilitiñ, w+n Yesu g+it gwañgwañiili kwet wolok nombo n+m pakilitiñ, wala t+mbi endi kikeñ wandiñ b+ tomgilitiñ wolok plon lombi, Yesu lonj+nepi Kapaneam it kwelan ñañgilitiñ. ²⁵ Ñambi, Yesu en tuk guañ tambon kandañ t+mbi indaumbi, n+nan+mbi eñgilitiñ, “Endaut, dik dawanda ñandiñ b+ñ?” ²⁶ T+mbi Yesuli e-nandiñji w+n nandi-k+imnemi, ñ+ndiñ tambane enguk, “Ba s+ndi nak jimba kundit asup t+mbam kañbi, kusatna nandi-dakleñgilitiñda t+mbi nep lonjañ ba? W+n biañgan n+m! Nak sanlet, w+n s+ndi nandi-galks+lok tuop nanañ na tokñeñgilitiñ, walañgot t+mbi nep lonjañ.

²⁷ S+ndi nanañ kolalak wandin kas+ilenel+ñdok kena boñg+it n+m t+nekal+ñ. Tambo s+ndi nanañ wali sep t+mbi kaiktaumbi, kuñgu taletalen n+mmat samlak w+n kas+ilenel+ñdok g+ñg+nemi, kena boñg+it t+nekal+ñ. T+mbi nak Ama S+siñ+kti nanañ wakan sametat, w+n kusei ñ+ndiñda: Bep Yambatti nak w+ndiñ t+mbettok nanb+ taleñguk.” ²⁸ W+ndiñ eumbi, endi n+nan+ñgilitiñ, “Ale, n+ndi Kunum Yambattok kenan t+neñdok n+tek s+nik t+lok?” ²⁹ Eumbi tambane enguk, “Kunum Yambat endi ñ+ndiñ t+nel+ñdok nandi-samlak: s+ndi endi ama nin n+mul+m p+ indañguk, w+n natna nandi-k+ik+ti t+nam-ta-kunekaliñ.”

³⁰⁻³¹ Amatamdi manda w+n nandi+mbi, ñ+ndiñ n+nan+ñgilitiñ, “Ale, dik jimba kundit nek s+nik no t+mb+m kañmek, dik manda biañgan elañ w+n

✧ 6:14: Lo 18:15,18

gumañ nandi-kwambiñ daneñ? Wïn ñïndiñ youyoulin patak, ‘Endi nanañ kunum gïnañ nanin emum nayañgïliñ,’ * wala tïmbi Mose endïla nïndok bep pañniila nanañ koi mana wïn kwet sïlaninnan emumbi nayañgïliñ. Wïndiñda dïtna kundit engano nek sïnik daut nïmetañ?” ³² Eumbi tambane enguk, “Endi nanañ wïn nayañgïliñ wïn biañgan sïnik, gan nak ñïndiñ sanba: nanañ kunum gïnañ nanin emguk wïn Mose nïm. Tambo nokok Bepna en wakan nanañ sïsinïk wïn kunum gïnañ nanin pa samlak. ³³ Wïn kusei ñïndiñda: nek ñïlï kunum gïnañ nanin pïmbi, kwelalok amatam kuñgu sïsinïk emlak, walï nanañ biañgan sïsinïk Kunum Yambat en pa samlak wakan.” ³⁴ Eumbi nïñgïliñ, “Wopum, dïk nain tuop nanañ wïn nïmekañ.” ³⁵ Eumbi enguk, “Kuñgu sïsinïk wolok nanañ wïn natna wakan. No en nokoñ bïmbi, nep yousïmbi, nandi-kïlïkti tï-namlakta, endok gïnan tipmïnlï nanañ tukta nombo nïm kïmbekak.

³⁶ Gan nak sangut wolok tuop sïndi nokok kusatna ikan nambi-nandañ, gañgan nïm nandi-kïlïkti tañ. ³⁷ Bepnalï amatam nokok kïtnanan yapïtak, endï gïtïkti nokok kandañ bï-talenekaliñ. Tïmbi nokok kandañ bañ wïn nak endoñnan nanin no nïm ep kleutat. Nïm sïnik. ³⁸ Wïn kusei ñïndiñda: nak natnalok mana tañgoneupi kunum gïnañ nanin kwelan ñïn nïm pïñgut. Tambo Bepnalï nani-mukuk endok man mandan tañgoneuttok indañgut. ³⁹ Tïmbi endok man mandan wïn ñïndiñ: amatam nokok kïtnanan yapït-taleñguk, endoñnan nanin walï no nïm pait-talenekaliñ. Tambo nak endï gïtïk ep kamaimbi, nain taletalennan kïmnan nanin epma mïlat-talenekaliñ. ⁴⁰ Wïn Bepnalï ñïndiñ indauptok nandi-galk talak: amatam nin endok Nïñañ nokok kusatna nambi-daklembi, nandi-kïlïkti tï-namañ, endï gïtik kuñgu taletalen nïmnat wïn kasïlenekaliñ, tïmbi nain taletalennan natna mek kïmnan nanin epma mïlatnekalïñ.”

⁴¹ Yesulï “Nanañ kunum gïnañ nanin pïñguk wïn natna” wïndiñ eñgukta tïmbi, Juda ama biesïli kusei kïmïpi, endok plon e-balep tïmbi, ⁴² nïsiñgan e-nandi tïmbi eñgïliñ, “En Yesu yañ, Joseptok nïñañ wïn, tïmbi nïndi endok meñ beu nandi-semamïñ! Nïtektã tïmbi ama wandin walï kunum gïnañ nanin kwelan pïñguk wïndiñ pa elak?” ⁴³ Eumbi tambane enguk, “Sïndi sïnlak boñgïpsïnan e-balembalep nombo nïm tïmbit. ⁴⁴ Bep nin nak nani-mukuk en amatam nokoñ nïm yanañgïlïmda, ama nolï nokoñ bïmbi, nep kle kunelïndok tuop nïm. Tïmbi nain taletalennan natna mek kïmnan nanin ep tïmba mïlatnekalïñ. ⁴⁵ Plofet amalï manda youkïliñ wolok gïnañ ñïndiñ youyoulin patak, ‘Kunum Yambattï amatam gïtik enï-daut tï-sembi, nanandi emekak.’ * Wïndiñda tïmbi amatam Beptï nanandi emlak wïn nandi-mbi nandi-dasiañ, endï gïtïkti nokoñ bïmbi, nep kle kuañ.

⁴⁶ Ama nolï Bep dailï kañguk wïndiñ nïm sanlet. Wïn nak Bep gït kukap kwelan pï indañgut, nak noñgandïñgot en kañgut. ⁴⁷ Wïn biañgan sïnik. Tïmbi ñïndiñ sanlet: nin endï nandi-kïlïkti tï-nam-kulakta, endï Bep gït papat kwambiñgan kulak. ⁴⁸ Kuñgu sïsinïk wolok nanañ wïn natna wakan. ⁴⁹ Sïndok bep pañjiilï kwet sïlaninnan kuñpi, nanañ koi mana kunum gïnañ nanin pïñguk wïn nayañgïliñ, gañgan endï sembï-taleñgïliñ. ⁵⁰ Gan nanañ sïsinïk kunum gïnañ nanin pïñguk walï mana wandin nïm. Tambo nin endï nanañ wakan nalak, endï nïm sembekak.”

⁵¹ Yesulï yousïmbi enguk, “Nanañ kunum gïnañ nanin pïmbi, kuñgu sïsinïk wïn pa samlak wïn natna wakan. No en nanañ wïn pa nalakta, endï

papat kwambiñgan kuukak. Nanañ wïn nokok piñgipna, tĩmbi kwelalok amatamdĩ papat kwambiñgan kunelĩndok nak tapma ti-semetat.”

⁵² Yesulĩ wĩndĩĩ eñgukta tĩmbi Juda ama biesilĩ gĩnañjĩ komba dũmbi, kusei kĩmĩpi, nisĩñgan e-taňan tĩmbi, ñĩndĩñ eñgĩlĩñ, “Ama wandin walĩ enlok piñgĩu nĩnda nĩmum naneĩdok telak no nĩm patak!” ⁵³ Eumbi enguk, “Manda et walĩ biañgan sĩnik. Tĩmbi ñĩndĩñgot sanlet: tĩkap sĩndĩ Ama Sĩsĩnik nokok piñgĩpna gĩt wekatna nĩm nanekalĩñda, kuñgu sĩsĩnik walĩ nĩm pat-samekak. ⁵⁴ Gan nokok piñgĩpna gĩt wekatna na-ta-kulaktĩ kuñgu taletalen nĩmnat wĩn ip palmĩlak, tĩmbi nain taletalennan natna en kĩmnan nanin tĩmba mĩlalekak. ⁵⁵ Wĩn kusei ñĩndĩñda: nokok piñgĩpna gĩt wekatna walĩ nanañ tuk sĩsĩnik. ⁵⁶ Wĩndĩñda tĩmbi nin endĩ nokok piñgĩpna gĩt wekatna na-ta-kulak, endĩ nakĩta galĩ-kwambiñ dambi kulak, tĩmbi nak en gĩta galĩ-kwambiñ dambi kulet. ⁵⁷ Bep kuñgu molomdĩ nani-mupĩ, kuñgu namgukta tĩmbi kulet. Wĩndĩñgangot nin endĩ nak nep na-ta-kulakta, nak kuñgu sĩsĩnik wĩn ip pa mĩletta tĩmbi endĩ papat kwambiñgan kuukak. ⁵⁸ Nanañ kunum gĩnañ nanin piñguk wĩn natna wakan. Nanañ ñalĩ bep pañdĩ nanañ koi mana wĩn nambi, kukap sembĩngĩlĩñ wandin nĩm. Tambo nin endĩ nanañ ñĩn pa nalakta, endĩ papat kwambiñgan kuukak.”

⁵⁹ Yesulĩ Kapaneam it kwelan papi, it kiyau gĩnañ amatam enĩ-daut ti-semguk, wolonda endĩ manda wĩndĩñ enguk.

Manda kuñgu taletalen nĩmnat wĩn tĩmbĩ inda-nĩmlak wolok kusei wĩn Yesu en wakan

⁶⁰ Amatamdĩ Yesulĩ enlok piñgĩu gĩt wekai nanala manda eum nandĩmbi, en kle-kuñgĩlĩñ, endoňnan nanin asuptĩ ñĩndĩñ eñgĩlĩñ, “Manda ñĩn mĩlap sĩnik yañ. Nĩndĩ sĩnik kĩndem nandĩ-dasiuk?” ⁶¹ Gan endĩ e-balep wĩndĩñ tĩngĩlĩñ wĩn Yesulĩ enlok gĩnan gĩnañ ikan nandĩ-daklembi enguk, “Manda walĩ sĩndok nanandĩ-kĩlĩktĩnjĩ tĩmbĩ kolalak ba? ⁶² Wĩndĩñda tĩmbi tĩkap sĩndĩ nak Ama Sĩsĩnikĩtĩ dama pakutnan undane lowambi nambĩnelĩñda, nĩtek nandĩ-namnelĩñ? ⁶³ Wĩn Kunum Yambattok Woñĩn walĩ wakan kuñgu sĩsĩnik wĩn samlak, tĩmbi kwelan ama nolĩ wolok sep plaptauktok tuop nĩm. Wĩn natna manda sanĩ-talelet walĩ sep tĩmbĩ pañgĩtaumbi, sĩndĩ Woñĩ wakĩt kuñgu sĩsĩnik wĩn gumañ kasĩleañ. ⁶⁴ Ganmek sĩndoňnan nanin dĩwĩndĩ nokok mandana nĩm nandĩ-dasiañ.” (Yesulĩ manda wĩn eñguk wĩn kusei ñĩndĩñda: endĩ kenan kusei kĩmĩkuknan ikan yambi-nandĩ-dakleñguk, wĩn ama nĩndĩ en nĩm nandĩ-kĩlĩktĩ tĩñmĩngĩlĩñ, ba nin sĩnĩktĩ en kanjĩkĩñilok kĩsĩnan kĩmĩlekak.) ⁶⁵ Tĩmbi yousĩmbi enguk, “Amatam dĩwĩndĩ nokok mandana nĩm nandĩ-dasiañda tĩmbi nak ñĩndĩñ ikan sanĩt: tĩkap Beptĩ ama no nĩm nandĩ-taleñmekta, endĩ nokoñ bĩmbi, nep kle-kuuktok tuop nĩm.”

⁶⁶ Yesulĩ manda wĩndĩñ eu taleumbi, en kle-kuñgĩlĩñnan nanin asuptĩ en siñgi wĩlĩm ñambi, en gĩta nombo nĩm kuñgĩlĩñ. ⁶⁷ Wĩndĩñda tĩmbi Yesulĩ gwañgwañĩ 12 enĩ-nandĩmbi eñguk, “Ba sĩndĩ bo nak nambĩk bĩmbi, ñanepĩ nandañ ba?” ⁶⁸ Eumbi, Simon Petlolĩ tambane nĩnguk, “Wopum, nĩndĩ dĩk gambineñda, nĩndoň sĩnik ñaneñ? Neta, manda kuñgu taletalen nĩmnat wĩn tĩmbĩ inda-nĩmlak wĩn dĩk noñgandĩñgot pa nĩnĩlañ. ⁶⁹ Tĩmbi nĩndĩla ikan gambĩ-nandĩ-daklembi, nandĩ-kwambiñ damĩñ, wĩn dĩk wakan Kunum Yambattĩ gep danbi gani-mukuk.”

⁷⁰ Tĩmbi Yesulĩ tambane enguk, “Natnañgan gwañgwa 12 sep kasĩleñgut. Ganmek sĩndoňnan nanin nolĩ kolan molomdok gĩñgĩt kulak.” ⁷¹ Wĩndĩñ

eñguk w+n Simon Iskaliottok n+ñañ Judas enda eñguk. W+n kusei ñ+nd+ñda: Judas end+ gwañgwa 12 endoñnan nanin no, ganmek end+ Yesu kanj+kñiilok k+sinan kim+lepi t+ñguk.

7

Yesulok kwayañiili en n+im nand+kilikt+ t+ñmiñg+il+ñ

¹ Wolok siñgi kandañ juda ama biesil+ Yesu w+li kimneli+ñdok telak lonj+ñg+il+ñda t+mbi, end+ Judia kwelan nombó n+im kuñgukol nand+mbi, Galili kwet wand+ñ kandañ kle-g+mbut ñambi kuñguk.

² T+mbi juda amatamdok gw+lat no, w+n gonjala it g+nañ papattok gw+lat * wal+ dumalañguk. Gw+lat w+n Jelusalem indauptok t+ñgukta t+mbi, ³ Yesulok kwayañiili ñ+nd+ñ n+ñg+il+ñ, “D+ik ñalinin p+mbi, gw+latta Judia kwelan ñambi, kundit engano pa t+lañ w+n wolok t+mbekañ. W+nd+ñda amatam gep kle-kuañ end+ w+n gumañ kanel+ñ. ⁴ Neta, kot g+ñg+it t+ikeuktok nand+ilakt+ kena pat-sem+b+n n+im pa t+lak. D+ik kundit wand+ñ pa t+lañda t+mbi, kwelan kuañ g+it+ik enda d+ikok kusaka t+mbi inda-daklesemun.” ⁵ (Yesulok kwayañiili bo en Mesia s+n+ik w+n n+im nand+kwamb+ñ dañg+il+ñda t+mbi manda w+nd+ñ eñg+il+ñ.) ⁶ W+nd+ñda Yesul+ tambane enguk, “Nokok nainna gama n+im indañguk, gan s+nd+la gw+latta nain no ba nola ñanepi ñanel+ñ, wal+ bo k+ndemgot. ⁷ W+n kwelalok g+ñg+it+ñiili kusei n+imnat n+itek t+mbi samb+kunjit t+samnel+ñ, gan nakta endok kundits+ kolan w+n ewa dakle-ta-kuletta t+mbi, end+ namb+kunjitta pa t+namañ. ⁸ S+nd+ singing gw+latta Jelusalem ñanekal+ñ, gan nakta nainna gama n+im indañgukta t+mbi n+im ñautat.” ⁹ W+nd+ñ embi, Galili kwelan w+ñgan pakuk.

Yesulok mandan ba kundil w+n Kunum Yambattoñnan nanin

¹⁰ Yesulok kwayañiili+ Jelusalem gw+latta ña-taleumbi, end+ bo ñañguk, gan end+ indañgan n+im ñañguk, end+ pat-sem+b+n gitañgitak ñañguk. ¹¹ T+mbi gw+lat wolonda juda ama biesil+ en lonj+mbi, “Ama w+n dek?” embi, e-nand+ta-kuñg+il+ñ. ¹² T+mbi kim+n wopumdok boñg+ps+nan asupt+ Yesulok plon manda janjat eñg+il+ñ. D+w+nd+ “End+ ama k+ndem” w+nd+ñ eumbi, d+w+nd+ ñ+nd+ñ eñg+il+ñ, “N+im, end+ amatam nanand+ñj+ t+mb+ kamalalak.” ¹³ Gan juda ama bies+la m+is+ñg+il+ñda t+mbi ama nol+ Yesulok plon manda indañgan no n+im eñg+il+ñ.

¹⁴ Gw+lat ip palim boñg+ptaumbi, Yesul+ tapma it sañ jimba g+nañ lombi, kusei kim+pi, amatam en+daut t+semguk. ¹⁵ T+mbi juda ama biesil+ endok mandan nand+mbi, nanand+ kena t+mbi eñg+il+ñ, “End+kñe manda nand+tale ama nol+ en n+im n+daul+m+ñguk, gan n+itek t+mbi nand+nand+ wopum wand+ñ palm+lak?” ¹⁶ W+nd+ñ eumbi, Yesul+ tambane enguk, “Nak nanand+ emlet w+n natnaloñnan nanin n+im, w+n Kunum Yambat nind+ nani+mukol endoñnan nanin. ¹⁷ T+mbi no end+ Kunum Yambattok man kim+it-kleuptok nand+mbi kim+it-klelak, end+ ka-nand+ dakleukak, w+n nanand+ wal+ denanin s+n+ik, w+n Kunum Yambattoñnan nanin, ba ama silanin no nom+ik natnalok nanand+ñala pa elet. ¹⁸ Enlok nanand+ñla manda elakt+ enlok koi g+ñg+it t+ike-louptok w+nd+ñ pa t+lak. Gan nin end+

* **7:2:** Bep pañjiili kwet silaninnan kuñpi, sel isi g+nañ dou-m+lat t+ñg+il+ñ, nain w+n nand+kaiktanel+ñdok juda amal+ gonjala it g+nañ papattok gw+lat wolonda gonjala it k+ndipi, wolok dou m+lat t+ñg+il+ñ (Wok Pris 23:33-36,39-43, Lo 16:13-16).

ni-mukuk endok koi giñgít tike-louptok kena tìlak, endi biañgan molom, juluñaít endok kandañ no nìm palmìlak.

¹⁹ Moselì Kunum Yambattok endikñe mandan sìndok bep pañjiila eni-daut ti-semguk wìn pat-samlak, gañgan sìndoñnan nanin noli manda gítik wìn no nìm kimit-kleañ. Wìndiñda tímbe sìndi kusei nekta nak sìnk nepbi, nìlìm kimbettok telak lonjañ?” ²⁰ Eumbi, kìmìn gítiktì tambane niñgìlìñ, “Nìndi gwìlì kìmbeñdok telak lonjìlak? Yal kolandi pì-gamumbi, e-kamakama tìlañ!” ²¹ Eumbi enguk, “Nak Sabat patnandi nainnan kundit engano noñgan tìngutta tímbe, sìndi gítik wala nandum pìumbi, nanandi kena tañ. ²² Sìndok kandañ, sìndi niñañjiilok siñginji dìp gwìlap wìn Sabat patnandi nainnan bo pa dombañ, Moselì bep pañjiila enguk wolok tuop. (Gan dombì kundit telak wìn Moseloñ nanin nìm, wìn sìndok bep pañjiiloñ nanin.) ²³ Tìkap sìndi Moselok endikñe mandan wìn nìm wìtnelìñdok niñañjiilok siñginji dìp gwìlap wìn Sabat patnandi nainnan bo kìndem pa dombañda, nìtek tímbe sìndi nak Sabat patnandi nainnan ama nolok siñgin gítik tímbe kìndem da-taleñguk, wala gimbìt ti-namañ? ²⁴ Sìndi yop tambì, ama dausìlìngot yambi-danbi, yom plon nombo nìm yapìtnekalìñ. Tambo sìndi nek walì Kunum Yambattok dainan dìndìngan sìnk wolok tuop ama yambi-danbi, dìndìngan tìnekalìñ.”

Amatamdi Yesu en Mesia ba nìm wala gìnañ tìpet tìngìlìñ

²⁵ Wolonda Jerusalem nasi dìwìndi kusei kìmìpi, nìsìñgan Yesulok plon ñìndiñ e-nandi tímbe eñgìlìñ, “Nìndok ama biesìlì ama wìwìttok nandañ wìn ñakan bek. ²⁶ Nìtek tímbe endi ñolok indañgan ipi, manda samakgan elak, tímbe ama biesìlì enda manda no nìm nìañ? Ba endi en Mesia sìnk wìndiñ biañgan nandi-ñìmañ bek? ²⁷ Gan nìtek? Mesia en indaumeke, endi denanin wìn no nìm nandi-ñìmìnekalìñ, gan nìndìla ama ñolok il kusei wìn nandi-ñìmamiñ.”

²⁸ Wìndiñda tímbe Yesulì tapma it sañ jimba gìnañ amatam eni-daut ti-semñìpi, manda tambon ñìndiñ wopungan eu pìnguk, “Sìndi nokok kusatna nandi-nambi, nak denanin wìn biañgan nandi-namañ ba? Gan nak natnalok nanandìnala nìm bì indañgut. Tambo nin nak nanì-mukuk, endi biañgan molom sìnk. Sìndìla en nìm nandi-ñìmañ, ²⁹ gan nakta en nandi-kìlìñ tìñmìlet, wìn kusei ñìndiñda: nak en gita palambi nanì-mulìmbi, pì indañgut.”

³⁰ Yesulì Kunum Yambattoknan nanin pìnguk wìndiñ eñgukta tímbe ama dìwìndi en tìkenepi ti-tìlakìlìñ, gan endok kìmìkìmlok nainñn gama nìm indañgukta tímbe, amali en tìkenelìñdok tuop nìm. ³¹ Ganmek kìmìn gítik endok boñgìpsìnan amatam asuptì Yesu en Mesia sìnk wìn nandi-kwambiñ dambi, nìsìñgan ñìndiñ eñgìlìñ, “Ama ñalì Mesia wandin indambi, jimba kundit asup pa tìlak! Ama noli indam, en makleuktok tuop nìm bek ya.”

³² Kìmìn gítiktì Yesulok plon manda janjat wìndiñ eumbi, Falisi amali wìn nandi-ñìmbi, tapma ama biesìla enbìmbi, endi tapma ittok kamaikamai ama dìwìn yakan eni-mulìmbi, Yesu tìkenepi ñañgìlìñ. ³³ Tímbe Yesulì eñguk, “Nak nain dumangangot sìnk gita gama paletat. Pakap, nanì-mukuk endoñ undane ñawambi, ³⁴ sìndi nak nep lonjìmbi, nìm nambi-nekalìñ, tímbe nak paletatnan sìndi ñanelìñdok tuop nìm.” ³⁵ Wìndiñ eumbi, Juda ama biesìlì nìsìñgan ñìndiñ e-nandiñgìlìñ, “Nìndi en lonjìmbi nìm kanekamiñ, wìndiñ elakta tímbe endi dendiñ ñaupì elak? Ba endi nìndok notnii dìwìn papusenem papi, Grik amalok boñgìpsìnan kuañ endoñ

ñambi, Grik ama eni-daut ti-semepi elak ba? ³⁶ Tĩmbi nĩndi lonjĩnekamĩñ, gan nĩm kanekamĩñ, tĩmbi nĩndi endi palekaknan ñaneñdok tuop nĩm windĩñ elak, manda wolok kusei wĩn nĩtek?”

Kuĩngulok tuk biañgan sisĩnik wolok kusei wĩn Yesu en wakan

³⁷ Gonjala it gwĩlat wolok nain taletalen wali loloñ sĩnik. Sandap wolonda Yesuli tapma it sañ jimba gĩnañ mĩlap ipi, kiti-koli piumbi eĩguk, “No en tukta kĩmlakta, endi nokoñ bĩmbi nambin! ³⁸ Kunum Yambattok mandan youyoulĩn patak, wolok tuop nin endi naka nandi-kĩlĩkti tĩnamlakta, ‘tuk en tĩmbi kaiktauktok wali endok gĩnan gĩnañ tokĩe map pĩne-ta-ñaukak.’” ³⁹ Yesuli tuktok plon eĩguk, wĩn endi Dĩndĩm Woĩlok plon eĩguk. (Wĩn Yesu nandi-kĩlĩkti tĩ-ñĩmañdi Woĩ wĩn kasĩlenepi tĩĩngĩlĩñ, gan nain wolonda Kunum Yambatti Yesulok pipapal engano patak wolok undane louktok gama nĩm tĩke-loĩngukta tĩmbi Dĩndĩm Woĩ gama nĩm nĩ-mulĩmbi, kwelan piĩnguk.)

⁴⁰ Yesuli windĩñ eumbi nandi-ĩngĩlĩñ, wolonda dĩwindi ñĩndĩñ eĩngĩlĩñ, “Biañgan sĩnik, ama ñali plofet indaindalok een ip en wakan.” ⁴¹ Tĩmbi dĩwindi eĩngĩlĩñ, “Endi Mesia sĩnik.” Gan dĩwindi ñĩndĩñ eĩngĩlĩñ, “Nĩm ya! Mesiali Galili kwelan nĩm indauktok een! ⁴² Manda youyoulĩn patak wali ñĩndĩñ elak: Mesiali Devittok komblin, tĩmbi endok il kusei Beileem wandĩñ indaukak.” ⁴³ Wĩndĩñda tĩmbi amatamdi Yesu en nin wala embi tambikĩlĩñ. ⁴⁴ Tĩmbi dĩwindi en tĩkenelĩñdok nandi-galk tĩngĩlĩñ, gan ama noli en nĩm tĩke-kaĩngĩlĩñ.

Juda ama biesi gĩĩngĩnembĩ, Yesu nĩm nandi-kĩlĩkti tĩñĩmĩngĩlĩñ

⁴⁵ Tĩmbi tapma it kamaikamai amali undanembĩ, tapma ama biesi gĩt Falisi amaloñ ña tombĩmbi, endi eni-kañbi eĩngĩlĩñ, “Kusei nekta sĩndi en nĩm tĩke naĩngĩpi bañ?” ⁴⁶ Eumbi tambane engĩlĩñ, “Manda elak wandin ama noli no nĩm eumbi nandi-ĩngĩmĩñ!” ⁴⁷ Eumbi, Falisi amali enombĩmbi eĩngĩlĩñ, “Nĩm kañbi, endi sĩnda bo julũnt tĩ-samek. ⁴⁸ Ba kandĩkĩe ama gĩt Falisi ama nĩndoñnan nanin noli Yesu wĩn nandi-kĩlĩkti tĩñĩmĩngĩlĩñ ba? Nĩm yañ! ⁴⁹ Wĩn kĩmĩn gĩtik, nĩndi Moselok endikĩe manda nĩm nandi-dakleañda tĩmbi jĩmbĩñdok gĩngĩt kunelĩñdok nandi-semamĩñ, endi wakan Yesu nandi-kĩlĩkti tĩñĩmañ.”

⁵⁰ Tĩmbi ama biesi endoñnan nanin no koi Nikodemus, ama nĩndi damañgan tim no Yesu kaupok ñaĩnguk, endi ñĩndĩñ enguk, ⁵¹ “Nĩndok endikĩe mandanĩ ñĩndĩñ tĩneñdok elak: nĩndi yop tambi, ama kit yout tamĩñ tambon manda ena taleumbi, wĩndĩñ nĩm tĩñĩmĩlok. Tambo nĩndi endok ep tĩndĩn wĩn eu inda-dakleuktok nain mĩmbi, endok kusal wĩn ka-nandi-daklembi, wolok siĩgi kandañmek endok mandan ena talelak.”

⁵² Eumbi, noliilĩ tambane nĩngĩlĩñ, “Nĩm kañbi, dĩtna bo endok nol no Galili nanin! Tĩkap dĩk manda youyoulĩn patak wĩn pinat-lonjĩlonjĩ timbeñda, dĩk ka-dakleuñ, wĩn Galili kwelan plofet ama no nĩm indanelĩñdok een.”

⁵³ Wĩndĩñ eumbi, endi walinin pĩm ñambi, isiĩnan ña-taleĩngĩlĩñ.

8

¹ Gan Yesu endi la Oliv kwet jaĩngĩnnan ñambi loĩnguk.

Tam telak joĩngo kuĩnguk no Yesuloñ naĩngĩpi bĩngĩlĩñ

² Kwet salawa salawa tĩmbĩmbi, Yesuli tapma it sañ jimba gĩnañ bĩndambo undane loumbi, amatam gĩtĩkti endoñ bĩm kle-gĩmbulĩmbi, endi pip papi, kusei kĩmĩpi eni-daut tĩ-semguk. ³ Tĩñĩlĩmbi, endikĩe

manda nandi-tale ama gıt Falisi ama dıwın endı tam wapaıat no telak jońgo kuum kańbi tıkeńgılıń wın nańgıp bımbi, amatam Yesulok mandan nandi-pakılıń endok bońgıpsınan kımilim ilımbi, ⁴ Yesula nımbi eńgılıń, “Endaut, tam nın telak jońgo kuńilımbi tıkeumbi, nańgıpi bamıń. ⁵ Moselok endıkıe mandalı tam wandisi wın kawattı yandıp kım tındılok nınlak. Ale, dıkta nıtek tı-nımıneńdok ewıń?” ⁶ Endı Yesu manda plon kım+tnelıńdok kusei lonjımbi, mandanjılı sısoń tı-nımınep nandi+mbi, wındıń nı-nandińgılıń. * Gan Yesulı nandi-kımnembi, mumuńanembi, kwet kwılıń plon kii nıńanlı kundit youkuk. ⁷ Tıńilımbi, nombo nombo nı-nandumbi, mılap ipi enguk, “Sındońnan nanin nındı yom no nım tıńguk, wandin walı kındem telak dama tı-sambi, kawat tıke kopi wıln.”

⁸ Tımbi Yesulı bındambo mumuńanembi, kwet kwılıń plon kii nıńanlı kundit youkuk. ⁹ Tımbi amalı manda wın nandi+mbi, endı kusei kımıpi, nońgan nońgandı walinin pım nıńgılıń, wın ama gwılatı wopum endı dama nıaumbi, dıwındı bo ep klem nıa-taleumbi, Yesu gıta tam endıńgot pakımık. ¹⁰ Tımbımbi Yesulı mılap deımbi, tam nı-nandi+mbi eńguk, “Tam, ama kıt yout tı-gamlıń endı dek? Ba dıkok yomgalok tambon ombı-tıkeuńdok ama nolı nombo nım elak ba?” ¹¹ Eumbi nıńguk, “Wopum, no nım.” Tımbi Yesulı nıńguk, “Nak bo dık tambońga ombı-tıkeuńdok nım elet. Kındem a, nıau, tımbi yom nombo nım tı-ta-kuukań.”

Kolsalen nındı kuńgu sısınık nımlak wın Yesu en wakan

¹² Tımbi Yesulı bındambo amatamda manda enbi eńguk, “Kwelan kuańdok kolsalen wın natna. No en nak nep kle-kulakta, endı nain no ba nola kılım gınań nım kuukak. Tambo endı kolsalen kuńgu sısınık nımlak walı palmekak.” ¹³ Tımbi Falisi amalı manda wala nandum pımbi nıńgılıń, “Dıtınalok kusaka e-daklelańda tımbi manda elań walı bıańgan nım tılak.” ¹⁴ Eumbi tambane enguk, “Wındıń nım. Nak natnalok kusatna e-daklelet, ganmek nokok mandanalı bıańgan tılak, wın kusei nındıńda: nak denanin bıńgut ba dendiń nıautat wın nandi-talelet. Gan sındıla nak denanin bıńgut ba dendiń nıautat wın nım nandań. ¹⁵ Tımbi sınlak nanandıńjılok tuop ama pa yambı-danı tı-semań, gan nakta wındıń nım pa tılet. ¹⁶ Gan tıkap nak ka-danı kena tımbetta, nak wın natnańgan nım tımbet, tambo Bep nak nanı-mukuk en nıtı ka-danı kena wın yakan tamık, wala tımbi walı dındım euk. ¹⁷ Tımbi sınlak endıkıe mandanjı gınań manda no nındıń youyulın patak: tıkap ama tıpettı nepek nolok plon gembı ipi, manda nońgan eamıkta, endok mandanjı walı bıańgan. ¹⁸ Ale, sındı nokok mandanala wındıńgangot nandum bıańgan tımbekak. Neta, natnalok kusatna e-daklelet, tımbi Bep nanı-mukuk endı bo gembı it-nambi, nokok kusatna e-daklelak.”

¹⁹ Yesulı wındıń eumbi, endı nı-nandi+mbi eńgılıń, “Tımbi dıkok bepka gembı it-gamlak endı dek?” Eumbi enguk, “Sındı nak nım nandi-namań, ba nokok Bepna bo nım nandi-nımań. Neta, tıkap sındı nak nin sınık wın nandi-namumda, nokok Bepna en bo ip nandi-nımınelıń.”

* **8:6:** Nain wolonda Juda amatamdı endıkıe manda tıpet kımıt-klembi, kapmainan kuńgılıń. Moselok endıkıe mandanlı tam telak jońgo kuań wın kawattı yandıp kımnelıńdok eńguk, gan Roma nasılok endıkıe mandanlı wala kımısip tıńguk. Tıkap Yesulı tam wın wıli kimbektok eukta, endı Romalok endıkıe mandan wın wılek, gan tıkap endı nım wıli kimbektok eukta, endı Moselok endıkıe mandan wın wılek, tımbi amatam en kle-kuńgılıń asuptı sıńgi wılmnelıń.

20 Yesulá tapma it sañ jimba gínañ papi, tapíkot mánem dasiyañgíliñ kandañ wolok pipapi, amatam ení-daut tí-semñípi, manda wín eñguk. Ganmek en wíli kímmnelíñdok nain walí gama ním indañgukta tímbi, ama nolí en ním tíkeñgíliñ.

Yesu en kunum gínañ nanin wín eu inda-dakleñguk

21 Tímbi Yesulá yousímbi, ñíndíñ enguk, “Nain ním ombataumbi, nak sambim ñautat, tímbi síndí Mesia lonjí-tílapí, síndok yomjí gama pat-samumbi kímmnekalíñ. Tímbi natna ñautatnan síndí ñanelíñdok tuop ním.”

† 22 Wíndíñ eñgukta tímbi Juda ama biesíli nísíñgan ñíndíñ eñgíliñ, “Endí elak, wín endí ñaukaknan nándí ñaneñdok tuop ním. Wíndíñ elakta tímbi endí enlok kuñgun tímbi kolauktok elak ba nítek?”

23 Tímbi Yesulá yousímbi enguk, “Síndíla kwelan nanin, gan nakta kunum gínañ nanin. Síndíla kwet ñolok gíñgít, gan nakta kwet ñolok gíñgít ním.

24 Kusei wala tímbi nak ñíndíñ saní: síndok yomjí gama pat-samumbi kímmnekalíñ. Wín tíkap síndí nokok kusatna papat kwambíñ † wín ním nandí-kwambíñ dañda, síndok yomjí biañgan pat-samumbi kímmnekalíñ ñak.” 25 Eumbi ní-nandíñgíliñ, “Dík nin síník wín nínbí nandína.” Eumbi tambane enguk, “Nak nin? Wín nak kena kusei kímkímílinan eñgut íp wakan. 26 Nak síndok kusasí tímba inda-dakleumbi saní-danbettok manda asupgan gumañ ewít. Tímbi manda elet walí biañgan síník. Neta, nani-mukukí biañgan molom síník, tímbi nak endí manda nanbímbi nandílet, wíndíñgangot kwelan kuañda pa enlet.”

27 Yesulá Bep Yambattok plon manda enguk wín ním nandí-dakleñgíliñda tímbi 28 Yesulá yousímbi enguk, “Síndí nak Ama Sísiník kloñbat plon nep lomek, ñíndíñ nambí-nandínekalíñ: kusatna sangat wín natna, tímbi natnalok nanandínala nepek no ním pa tílet, tamba Beptí nanandí namguk wolok tuopgangot nak manda pa elet. 29 Tímbi nani-mukuk en wakan nakíta pat-ta-kulak, wín endí nokok ep tíndína gítík wín kau kíndem dalakta tímbi nain nola nak ním nambíñguk.” 30 Manda wíndíñ eñlímbi, amatam asuptí en Mesia síník wín nandí-kwambíñ dañgíliñ.

Yesulá nin yomjínan nanin ep pí-satak endí Kunum Yambattok sambalíi síník samaktangan kuañ

31 Tímbi Yesulá Juda ama nin íp nandí-kílíktí tíñmíñgíliñ enda ñíndíñ enguk, “Tíkap síndí nokok mandana kímit-kle tí-ta-kuañda, síndí nokok gwañgwanai biañgan sísiník, 32 tímbi Kunum Yambattok kusal sísiník wín ka-nandí-talenekalíñ. Tímbi walí sep písalímbi, síndí samaktangan kunekalíñ.” 33 Eumbi, endí manda wala nandum píumbi, tambane níñgíliñ, “Nándí Ablaamdok kombíliníi, nain nola ama nolok kapmainan kena gwañgwa sílanin no ním kuñgímíñ. Nítek tímbi dík elañ, wín walí níp písalímbi, samaktangan kunekamíñ?” 34 Eumbi tambane enguk, “Síndí Ablaamdok kombíliníi wín biañgan síník. Gan nak ñíndíñ sanba: amatam yom tí-kuañ gítík endí yomjíli ep topmumbi, kena gwañgwa sílanin wandin wolok kapmainan kuañ.

35 Tímbi síndí yomlok kena gwañgwa sílanin kuañda tímbi Kunum Yambattok ilan pípapat kwambíñ ním pat-samlak, gan nak Molomdok

† 8:21: Manda wolok walan wín ñíndíñ: Yesulá kímbi, kunum gínañ loukak, gan nin endí Yesu en Mesia síník wín ním nandí-kwambíñ dañ, endí ep kímmlektok Mesia nola lonjí-ta-kuñípi, nísílok yomjíla tímbi kunum gínañ lonelíñdok tuop ním. † 8:24: Grik mandalí ním inda-daklelak, gan nandí-tale ama asuptí nandañ, wín Yesulá enlok kusal plon e-yout tíñguk, endí Kunum Yambat wíndíñ eñguk.

Niñañdi Bepnalok ilan papat kwambiñgan kulet. ³⁶ Wíndiñda tĩmbi tĩkap sındi nak nandi-tale-nammelĩnda, nak Molomdok Niñañdi yomdok toptopnan nanin sep pĩsalambi, sındi biañgan Kunum Yambattok sambalii samaktangan kunekalĩñ.”

Amalok ep tĩndĩjilĩ bepsĩ sisinĩktok kusal wĩn tĩmbĩ inda-daklelak

³⁷ Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Sĩndĩ Ablaamdok sambalii wĩn nandi-samlet, ganmek sındi nokok mandana nĩm nandi-dasiañda tĩmbi nĩli kĩmbettok telak lonjañ. ³⁸ Nakta Bepnalok kandañ nek kañgut wala manda elet, gan sındi la sĩnok bepsĩli sanguk wolok tuopkan pa tañ.” ³⁹ Eumbi tambane niñgĩliñ, “Nĩnĩlok bep pañnĩ wĩn Ablaam en wakan.” Eumbi enguk, “Tĩkap Ablaamdi sĩndok bep pañji sisinĩk palĩmda, sındi endok telak kĩndem wĩn ikan kĩmĩt-klembi kunelĩñ. ⁴⁰ Gan nĩtek? Nak Kunum Yambattok kusal sisinĩk wĩn endoñnan nanin kasileñgut wakangot pa sanlet, gañgan sındi nĩli kĩmbettok telak lonjañ wĩn! Ablaamdi kundit wandin no nĩm tĩñguk, ⁴¹ wala tĩmbi endi sĩndok bep pañji sisinĩk nĩm. Sĩndok bepsĩ sisinĩk no patak, tĩmbi sındi endok wekai pa kleañ.” Wĩndiñ eñgukta tĩmbi niñgĩliñ, “Nĩnĩlok menĩ patnĩ Salalĩ telak joñgo wandin no nĩm kuñĩpi nĩpguk. Nĩm sĩnĩk. Nĩndĩ Ablaamdok kombliñĩ, wala tĩmbi Kunum Yambat en noñgandi nĩndok Bepnĩ sisinĩk.” ⁴² Wĩndiñ eumbi enguk, “Tĩkap Kunum Yambattĩ biañgan sĩndok Bepsĩ sisinĩk palĩmda, sındi gĩnañjilĩ nep kasĩlenelĩñ. Wĩn kusei nĩndiñda: wĩn Kunum Yambat enlok kandañnan nanin nak pĩmbi, kwelan ñolok indañgut patet. Tĩmbi natnalok nanandĩnala wĩndiñ nĩm tĩñgut. Tambo endi nak nanĩ-mulĩmbi pĩ indañgut.

⁴³ Nak manda elet wĩn sındi kusei nekta nĩm nandi-dakleañ? Wĩn kusei nĩndiñda: sındi nokok mandana nandi-dasindasila kunjit pa tañ. ⁴⁴ Sĩndi wĩn bepsĩ Satan endok kombliñĩ, tĩmbi endok wekai klembi, endi nĩtek tĩmbep nandi-galk talak wĩn sındi tĩnep nandañ. Nain kusei kĩmĩkĩmilĩnan nanin endi amatam ep tĩmbi kola tĩ-ta-bĩlak. Tĩmbi julũñĩt molom sisinĩkta tĩmbi endi kusei sisinĩk wĩn nain no ba nola nĩm pa kĩmĩt-klelak. Tambo endi julũñĩt molom gĩtĩktok kusei, wala tĩmbi julũñĩt manda elak wĩn enlok gĩnañ nanandĩn klembi pa elak. ⁴⁵ Gan nakta Kunum Yambattok kusal sisinĩk wĩn sanletta tĩmbi, sındi nokok mandana nĩm nandi-kwambiñ dañ. ⁴⁶ Sĩndoñnan nanin nolĩ nak kolan tĩñgut wĩn tĩmbi inda-dakleuktok tuop nĩm. Wĩndiñda tĩmbi nak endok kusal sisinĩk wĩn sanletta, sındi nĩtektta tĩmbi mandana nĩm nandi-kwambiñ dañ? ⁴⁷ Kunum Yambattok gĩñgĩtĩliĩ endok mandan pa nandi-dasiañ, gan sındi la endok gĩñgĩtĩliĩ nĩm kuañda tĩmbi wĩndiñ nĩm pa tañ.”

Yesu papat kwambiñgan kulaktĩ Ablaam maklelak

⁴⁸ Tĩmbi Juda ama Yesulok mandan nandi pakĩliñ endi nĩndiñ niñgĩliñ, “Dĩk Samalia ama pĩmbĩñen yal kolannat wĩndiñ eñgĩmĩñ, wĩn nĩndi manda biañgan eñgĩmĩñ yañ!” ⁴⁹ Eumbi tambane enguk, “Nak yal kolanna nĩmnat. Tambo nokok kuñgunalĩ ba mandanalĩ Bepnalok koi gĩñgĩtĩmba wopum dalak, ganmek sındi la nokok kotna gĩñgĩtĩmbi kolalak. ⁵⁰ Natna kotna gĩñgĩtĩ tĩke-louptok kena nĩm pa tĩlet. Tambo no patak nokok kotnalĩ gĩñgĩtĩ tĩkeuptok nandĩlak, tĩmbi endi wakan amatam gĩtĩk yambĩ-danbekak. ⁵¹ Wĩn biañgan sĩnĩk.

Tĩmbi nak nĩndiñ sanba: no en nokok mandana kĩmĩt-klembi kulakta, endok plon kĩm nĩm indañmekak. Nĩm sĩnĩk.” ⁵² Wĩndiñ eumbi, Juda amalĩ amalok pĩñgĩpsĩ sĩlanin wala eumbi, wĩndiñ nandiñĩpi niñgĩliñ,

“Dik yal kolanganat win ip gambi-nandi-dakleamñ! Ablaam gita plofet ama endi sembi-taleñgılıñ, gañgan dik win ñindiñ elañ, ‘No en nokok mandana kim-it-klembi kulakta, endok plon kim nim indañmekak.’⁵³ Diki nindok bep pañni Ablaam maklelañ ba? Nim ya! En git plofet amal sembi-taleñgılıñ, wala timbi dik wandin wali dñnala nandum nin snik timbimbi, manda wandin elañ?”⁵⁴ Eumbi, Yesuli tambane enguk, “Natna kotna giñgit tike-lowamda, wali lal timbek. Win nokok Bepnalı wakan kotna giñgit pa tike-lolak. Sindi en sindok Yambatsi kitiñ, ⁵⁵ gan en nim nandi-kılıñ eañ. Natna en nandi-kılıñ tñmilet. Tikap nak ‘en nim nandi-kılıñ elet’ windiñ ewamda, sindi nomik manda juluñgan eut. Gan nak en nandi-kılıñ tñmimbi, endok mandan kim-it-klembi kulet.”

⁵⁶ Sindok bep pañji Ablaam endila nandiñguk, win nak kwelan indam kuwambi kauktok, timbi wala silisili wopum tñguk. Timbi endi windiñ indaumbi kañguk, wolonda simbai kindem dañguk.”⁵⁷ Windiñ eumbi niñgılıñ, “Akae! dik gama gwilat 50 nim maklelañdi nitek timbi ‘nak Ablaam kañgut’ windiñ elañ?”⁵⁸ Eumbi tambane enguk, “Win biañgan snik. Timbi nak ñindiñ sanlet: Ablaamdi gama nim indañlımbi, nak papat kwambañgan kuletti ikan pakut.” Yesuli enla windiñ eumbi,⁵⁹ Juda amal endi Kunum Yambat ni-tike-pi-yalilak windiñ nandimbi, wıtnelñdok kawat mekilıñ, gan endi yambi-sembi, tapma it sañ jimba gınañ nanin pim ñañguk.

9

Yesuli dausi sisipmın kuañ endok dausi timbi tombektok indañguk

¹ Nain nola Yesuli telaknan ñañipi, ama no meñ simbai gınañ nanin dai sisipmın indañguk win kañguk. ² Timbi endok gwañgwañiilı ni-kañbi eñgılıñ, “Ninındaut, win enlok yomda ba meñ beulok yomjetta timbi dai sisipmın indañguk?” ³ Eumbi enguk, “Win enlok ba meñ beulok yomla timbi nim, win Kunum Yambatti tike-kimılıñlımbi, amatamdi endok kundil engano snik win ka-daklenelñdok dai sisipmın indañguk. ⁴ Timbi nındi Bep nak nani-mukuk endok kundil engano win gama sala paliñlımbi tılok. Nain nim ombataumbi, kilim eumbi, ama nolı kena no timbektok tuop nim. ⁵ Gan kwelan kulet tuop nak kwelan kuañ endok kolsalenji wakan.”

⁶ Windiñ eu taleumbi, kwet plon iwıt suambi, kwet git tambaneumbi, ganji indaumbi, ama dai sipsipmın dai gwılap plon saplembi, ⁷ ñindiñ niñguk, “Dik Siloam tuk guañnan ñambi, tımañga daut wılit.” (Kot Siloam win nınilok mandaninan ‘ni-mumulın’.) Timbi ama wali ñambi, timan daut wılılımbi, dai tombımbi, kindem deimbi, ilnan undane ñañguk.

⁸ Timbi endok nolii git ama dıwin nin endi dama mınemda kitiñat tı-semñlıumbi kañgılıñ, endi en kañbi, nisıñgan e-nandi timbi eñgılıñ, “Ama kwelan pipapi, mınemda kitiñat tıñguk en wakan bek.” ⁹ Eumbi, dıwindi eñgılıñ, “En ñak,” timbi dıwindi ñindiñ pa eñgılıñ, “Nim yañ, ama no en nomik.” Timbi endi enguk, “Win natna ñakan.” ¹⁰ Eumbi nı-nandimbi eñgılıñ, “Wındiñda dik nitek timbi dauka tombımbi deilañ?” ¹¹ Eumbi tambane enguk, “Ama koi Yesu kitiñ endi kwet tike ganji timbi, nokok dautna gwılap plon saplembi, ñindiñ nanık, ‘Dik Siloam tuk guañnan ñambi, tımañga daut wılit.’ Wolok tuop nak ñambi, wılılambı, dautna tomık.” ¹² Windiñ eumbi, endok nolıilı “Ama win dek?” ni-kaumbi, “Nak en nim nandiñmilet” enguk.

13 Tĩmbi endĩ ama dama dai sisipmĩn kuĩguk wĩn naĩgĩpi, Falisi amalofĩ ñaĩgĩlĩ. 14 Wĩn Sabat patnandĩ nainnan Yesulĩ kiilĩ ganji tĩmbi, ama wolok dai plon sappleumbi, dai tomguk, 15 wala tĩmbi Falisi amalĩ wala nandum pĩumbi, endĩ bo kusei kĩmĩpi, telak nĩtek plon dai tomguk wala nĩkaumbi, ñĩndĩnĩ tambane enguk, “Endĩ ganji nokok dautna plon sappleumbi, nak timana daut wĩlĩpi deilet.”

16 Wĩndĩnda Falisi ama dĩwĩndĩ Yesula ñĩndĩnĩ eĩgĩlĩnĩ, “Ama walĩ Sabat patnandĩ naindok endĩkĩne manda maklembi, kena pa tilak, wala tĩmbi Kunum Yambattĩ en nĩm nĩ-mulĩm bĩm indaĩguk.” Gan dĩwĩndĩ ñĩndĩnĩ eĩgĩlĩnĩ, “Nĩtek tĩmbi yom amalĩ jimba kundit wandin gumañ pa tĩmbek?” Wĩndĩnĩ embi, nĩsĩngan tambĩkĩlĩnĩ. 17 Wĩndĩnda endĩ ama dai sisipmĩn indaĩguk enda bĩnda nĩ-nandĩmbi eĩgĩlĩnĩ, “Wĩn endĩ dĩtnalok dauka tĩmbĩ tomguk, wala tĩmbi dĩtna ama wala nĩtek sĩnĩk elañ?” Eumbi enguk, “Nak enda nandĩwam endĩ plofet ama no tilak.”

18 Gan ama walĩ dai sisipmĩn kuumbi, endok dai tomguk, wĩn Juda ama biesilĩ gama nĩm nandĩ-kwambĩnĩ daĩgĩlĩnĩ, wala tĩmbi endĩ ama wolok meñ beu kĩti-semum bĩumbi 19 enĩ-nandĩnĩgĩlĩnĩ, “Ñĩne sítok nĩñañjet ba? Tĩmbi sítĩ dai sisipmĩn indaĩguk wĩndĩnĩ eamĩk ba? Wĩndĩnda nĩtek tĩmbi endĩ man ñĩndĩnĩgĩt deilak?” 20 Eumbi tambane engĩmĩk, “En nĩtok nĩñanet, dai sisipmĩn indaĩndan wĩn nandĩnĩmamĩk. 21 Gan nĩtek tĩmbi man ñĩndĩnĩgĩt deilak, ba nĩndĩ sĩnĩk endok dai tĩmbĩ tomguk, wĩnda mek nĩtĩla nĩm nandĩ-dakleamĩk. Wĩn enla nĩ-kawit! Endĩ ip bendĩmbi, ama tilakta tĩmbi kĩndem enlok kusei e-dakleutak.” 22 Juda ama biesilĩ ikan e-toptopmĩn, wĩn tĩkap ama nolĩ Yesula en Mesia sĩnĩk wĩn indaĩngan eukta, ama biesilĩ en it kiyau gĩnañ nanin kle-kolĩmbi, pawan pa kuuk. Kusei wala tĩmbi ama wolok meñ beulĩ Juda ama biesilĩ mĩsĩmbi, 23 ñĩndĩnĩ eĩgĩmĩk, “Endĩ ip bendĩmbi, ama tilakta tĩmbi enla nĩ-kawit!”

24 Tĩmbi ama biesilĩ ama dai sisipmĩn kuĩguk wĩn bĩndambo kĩtĩnĩmum bĩumbi nĩnĩgĩlĩnĩ, “Nĩndĩ ama wala yom ama sĩnĩk wĩndĩnĩ nandĩnĩmamĩnĩ, wala tĩmbi dĩk manda biaĩngan embi, dĩkok daukalĩ tomguk, wala Kunum Yambat en wakan nĩ-kĩndem daukañ, ama wĩn nĩm.” 25 Eumbi tambane enguk, “Endĩ yom ama ba nĩm, wĩn nak nĩm nandĩlet. Gan nak nepek no nandĩ-kĩlĩnĩ elet wĩn ñĩndĩnĩ: nak dautna sisipmĩn kuĩguttĩ man deilet.” 26 Eumbi yousĩmbi nĩ-kaĩgĩlĩnĩ, “Nĩtek tĩ-gamguk? Ba nĩtek tĩmbi dauka tĩmbĩ tomguk?” 27 Eumbi tambane enguk, “Nak wĩn ikan sanĩ-talet, gan sĩndĩ nandĩnĩepi kunjit tĩlĩnĩ. Nekta manda kĩlĩk wĩngan bĩndambo sanbam nandĩnĩepi eañ? Nĩm kaĩbi sĩndĩ bo endok gwaĩngwañĩ indanelĩndok nandĩnelĩnĩ?”

28 Tĩmbi ama biesilĩ nĩ-suambapi eĩgĩlĩnĩ, “Dĩkta ama wolok gwaĩngwan, gan nĩndĩla Moselok gwaĩngwañĩ. 29 Tĩmbi nĩndĩla ka-nandĩ-dakleamĩnĩ, wĩn Kunum Yambattĩ Mosela kena manda nĩnĩguk, gan ama wolok kena tĩndĩlok gembĩn wĩn denanin wĩn nĩm nandĩnĩmamĩnĩ.” 30 Eumbi tambane enguk, “Akai! Ñĩn nepek gĩtikĩnĩn sĩnĩk yañ! Sĩndĩ endok gembĩn wĩn denanin wĩn nĩm nandĩnĩmañ, ganmek endĩ nokok dautna tĩmbĩ tomguk! 31 Nĩndĩ gĩtĩk nandĩ-dakleamĩnĩ, wĩn Kunum Yambattĩ yom ama nĩm nandĩ-semalak. Tambo nin endĩ Kunum Yambat kĩmĩt-klembi, man taĩgone-kulakta, Kunum Yambattĩ endok nĩmolo wĩn nandĩmbi nandĩnĩmĩlak. 32 Ba kwet kusei kĩmĩkĩmĩlĩnan nanin bĩkap man ñĩndĩnĩgĩt, ama no dai sisipmĩn indaĩndan endok dai tĩmbĩ tomguk, wolok kasat no ip nandĩnĩgĩmĩnĩ ba? Nĩm ya! 33 Wĩndĩnda tĩkap ama ñalĩ Kunum Yambattoknan nanin nĩm bĩumda, nepek wandin no tĩmbektok tuop nĩm.” 34 Wĩndĩnĩ eumbi, ama

biesi! tambane niŋgiliñ, “Dik meŋgalok simbai ginañ nanin yom ama indaŋguñdi kulañ wandin wali ninda nitek tĩmbi nanandi nimeñdok nandiñ?” Wĩndiñ embi kle-kokiliñ.

³⁵ Tĩmbi Yesuli ama wĩn kle-kokiliñ wolok kasat wĩn nandiĩmbi, ama wĩn kaupatok ñambi, tĩmbi indaũmbi, ni-nandiĩmbi eŋguk, “Dik Ama Sisiñik enda nandi-kilikti tĩñmĩlañ ba?” ³⁶ Eumbi tambane niŋguk, “Ama wopum, nak en nandi-kilikti tĩñmettok Ama Sisiñik wĩn nin, wĩn dik nanbĩm nandiwa.” ³⁷ Eumbi niŋguk, “Dik en ip kalañ ñak. Biaŋgan siñik, nak manda ganlet natna Ama Sisiñik wakan.” ³⁸ Wĩndiñ eumbi niŋguk, “Wopum. Nak nandi-kilikti ti-gamlet.” Wĩndiñ eñipi, mĩlelem tĩñmĩñguk.

³⁹ Tĩmbi Yesuli ñĩndiñ eŋguk, “Nak kusei ñĩndiñda tĩmbi kwelan indaŋgut: naka tĩmbi dausi sisipmĩn kuañ endok dausi tombĩmbi, deĩmbi ka-daklenekaliñ, tĩmbi nin endi ñĩndiñ nandañ, ‘ñĩndi dautni deĩmbi ka-dakleamĩñ,’ endi dausi sisipmĩn papat kwambiŋgan kunekaliñ. Tĩmbi endi ka-dakleañ ba nĩm, wolok tuopgan Kunum Yambatti yambi-danbekak.” ⁴⁰ Tĩmbi Falisi ama diwĩn Yesu gĩta pakiliñ endi manda wĩn nandiĩmbi niŋgiliñ, “Nitek? Nĩndi dautni sisipmĩn nime!” ⁴¹ Eumbi enguk, “Tĩkap siñdi ‘Nĩm ka-dakleamĩñ’ wĩndiñ eũmda, siñdok yomjĩlok mĩlap nĩm pat-samum, gan siñdi ‘Ka-dakleamĩñ’ wĩndiñ julũŋgan eañda tĩmbi, siñdok yomjĩlok mĩlap wĩn kĩmĩlĩm pat-samlak.”

10

Sipsip kandikĩenji kĩndem wĩn Yesu en wakan

¹ Yesuli yousiĩmbi, Falisi amala enguk, “Manda elet wali biaŋgan siñik. Tĩmbi ñĩndiñ sanlet: nin endi sipsip sañ ginañ loupĩ, yamanan nĩm loĩpi, nolok joŋgo lapipi piuk, endi kumbu ama ba ti-piĩpiñen. ² Gan nin endi yamanan lolak, endi sipsiplok kandikĩenji en wakan. ³ Ama endi yamanan biĩmbi, yama kandikĩe amalĩ yama pa pi-salĩmlak, tĩmbi sipsiptĩ endok man pa kĩmĩt-kleañ, wĩn endi enlok sipsipĩilok kosi kiti-semum biĩmbi, yanaŋgiliĩmbi, kwelan piĩmbi ña. ⁴ Kwelan pi ña-taleumbi, kandikĩenji telak dama ti-semllak, tĩmbi sipsiptĩ endok man malap nandiñmañda tĩmbi en pa kle ña. ⁵ Gan endi ama gĩtikĩin no nĩm kle ñaneliñ. Tambo endi man malap walan no nandañda tĩmbi mĩsiĩmbi pi ñaneliñ.”

⁶ Yesuli Falisi amala eyout manda wĩndiñ enguk, gan endi manda wolok kusei wĩn nĩm nandi-dakleŋgiliñ. ⁷ Wĩndiñda tĩmbi Yesuli biĩndambo enbi eŋguk, “Manda wali biaŋgan siñik. Tĩmbi ñĩndiñ sanlet: sipsiptĩ Bep Yambattoñ lololok yama wĩn natna. ⁸ Nak gama nĩm indañĩlambi, ama nĩndi sipsiploñ biĩmbi, julũŋgan yambi-dikĩeŋgiliñ, endi kumbu ama ba ti-piĩpiñen ama, gan sipsiptĩ endok mandanji nĩm nandi-dasiĩmbi kĩmĩt-kleŋgiliñ. ⁹ Nak noŋgandĩ yama wakan. No en nokoñ biĩmbi, Bep Yambattok sañ ginañ lolakta, en nĩm kolauktok nak en tĩke-kamaiutĩ, tĩmbi endi mĩsiĩmĩsi nĩmnat kumbi, nepek nola nĩm lonjukak. ¹⁰ Kumbu amalĩ sipsip kumbu tĩndĩlok ba yandiĩp kĩmlak ba ep tĩmbi kolaneliñdok walaŋgot pa biĩlak. Gan natna indaŋgut, wĩn nokok gĩŋgĩtnailĩ kuŋgu siñik wakĩt biĩsik tokĩetokĩen wali endok pat-semektok indaŋgut.”

* **9:39:** Yesuli ginañ tiplik daila manda wandin embi, ñĩndiñ eŋguk: no en Yesulok kusal siñik wĩn nĩm ka-daklembi, nĩm nandi-kilikti tĩñmĩlak, endi ama dai sisipmĩn wandin, tĩmbi Kunum Yambatti endok tombon ombiñmekak.

11 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi eĩnguk, “Natna wĩn sipsiplok kandĩkĩerĩjĩ kĩndem. Kandĩkĩe kĩndem endĩ sipsipĩĩila tĩmbi nandĩ-koĩngomnat kĩm-semek. 12 Gan ama nin mĩnem kenaĩgot pa tĩlak, endĩla sipsiplok kandĩkĩerĩjĩ ba bepsi nĩm. Endĩ kamot moyendĩ bĩumbi kalakta, mĩsĩmbi, sipsip yambĩmbi pim ñaumbi, kamottĩ sipsip ep si kleumbi papuseneaĩ. 13 Ama walĩ mĩnem kenaĩgot tĩmbi, sipsip nĩm nandĩ-semelakta tĩmbi wĩndĩĩ pa tĩlak. 14-15 Gan natnala sipsiplok kandĩkĩerĩjĩ kĩndem. Beptĩ nandĩ-kĩlĩĩ tĩ-namumbi, nak nandĩ-kĩlĩĩ tĩnĩmĩlet, wĩndĩĩngangot nokok gĩĩngĩtnaila nandĩ-kĩlĩĩ tĩ-semambi, endĩ naka nandĩ-kĩlĩĩ tĩ-namaĩ. Tĩmbi wĩngot nĩm. Nokok sipsipnaila tĩmbi nandĩ-koĩngomnat kĩm-semet. 16 Tĩmbi sipsip ñalaĩgot nĩm a. Sipsip dĩwĩn no wakĩt pat-namaĩ. Endĩ saĩ ñolok gĩnaĩ nanĩn nĩm, gan nak endĩ wakĩt yanaĩgĩt bĩmbĩlok. Endĩ nokok mana malapna nandĩmbi, nep kĩmĩt-kleumbi, nokok sipsipnai gĩtĩktĩ kĩkesĩmĩn noĩngan indaumbi, nak noĩngandĩ endok kandĩkĩerĩjĩ kuuat.

17 Bepnalĩ nep kasĩlembi, gĩnaĩlĩ nandĩ-koĩngom pa tĩ-namlak wĩn kusei ñĩndĩĩda: nak kĩmnan nanĩn bĩndambo mĩlalettok nandĩ-koĩngomnat kĩmbet. 18 Nak nĩm nandĩ-tale-semamda, ama nolĩ nĩlĩ kĩmmelĩĩndok tuop nĩm, gan nak nandĩ-tale-sembi, nandĩ-koĩngomnat kĩmbetat. Wĩn Bepnalĩ nokok kuĩnguna bĩmbi, bĩndambo tĩketĩkelok gembĩ nambi, wĩndĩĩ tĩmbettok nanĩ-dĩkĩeĩnguk.”

19 Yesulĩ wĩndĩĩ eĩngukta tĩmbi Juda amatamdĩ nĩsĩĩngan bĩndambo tambĩpi, 20 asuptĩ ñĩndĩĩ eĩngĩlĩĩ, “Yal kolan nolĩ endok gĩnan gĩnaĩ pĩumbi, kamakama tĩlak. Endok mandan slakan neta nandĩlok?” 21 Tĩmbi dĩwĩndĩ eĩngĩlĩĩ, “Ama yal kolannat nolĩ manda wandĩn nĩm euk. Tĩmbi wĩngot nĩm. Yal kolan nolĩ dai sisipmĩn endok dai tĩmbĩ tombektok tuop nĩm ya!”

Juda amatam asuptĩ Yesu en Kunum Yambattok Nĩĩnaĩ wĩn nĩm nandĩ-kwambĩĩ daĩngĩlĩĩ

22 Tĩmbi gwĩlat no Jerusalem indaĩnguk wolonda Juda amatamdĩ bep paĩjĩilĩ tapma it tĩmbĩ kaiktaĩnguk * nain wĩn nandĩ-kaikta pa taĩ. Gwi sasale nain tĩmbĩmbi, 23 Yesulĩ tapma it saĩ jimba gĩnaĩ Solomondok palanda plon ñaĩnambĩt tĩnĩlĩmbi, 24 Juda amatamdĩ bĩmbi, en klem gĩmbup papi nĩĩngĩlĩĩ, “Dĩkok kusaka nain nĩtek gamaĩgot kĩmĩt-semumbi, nĩndĩ dĩka nin sĩnĩk wala gĩnaĩ tĩpet tamĩĩ? Tĩkap dĩk Mesia sĩnĩkta, kusaka indangan nĩnĩ-dakleukaĩ.” 25 Eumbi tambane enguk, “Nak wĩn ikan sangut, gan sĩndĩ nĩm nandĩ-kwambĩĩ da-namaĩ. Nak Bepnalok koi plon kundit engano pa tĩlet walĩ mek kusatna tĩmbĩ inda-daklelak, 26 gan sĩndĩ sipsipnai nĩmda tĩmbi wĩn nĩm nandĩ-kwambĩĩ daĩ. 27 Nokok sipsipnailĩ mandana nandĩ-dasĩmbi kĩmĩt-kleaĩ. Wĩn nak nandĩ-kĩlĩĩ tĩ-semlet, tĩmbi endĩ nak nep kĩmĩt-klembi kuaĩ. 28 Tĩmbi nak kuĩngu taletalen nĩmnat emlet, tĩmbi endĩ kolandok gĩĩngĩt nombo nĩm tĩnekalĩĩ, tĩmbi ama nolĩ nokok kĩtnanan nanĩn no nĩm kĩwĩlap tĩmbi epmekak. 29 Wĩn nokok Bepna, nin endĩ gĩĩngĩtnai kĩtnanan yapĩkuk, endĩ mek nepek gĩtĩkkan yapma kle-talelak, wala tĩmbi ama nolĩ Bepnalok kiinan nandĩ gĩĩngĩtnai kĩwĩlap tĩmbi, epnelĩĩndok tuop nĩm. 30 Bep nĩtĩ noĩngan tamĩk.”

31 Manda wala tĩmbi amatamdĩ bĩndambo kawattĩ wĩlĩ kĩmmelĩĩndok kawat mekĩlĩĩ, 32 gan Yesulĩ enguk, “Nak kundit kĩndem kusei kusei Beptoĩĩ

* **10:22:** Damaĩngan nain nola Silia nasilĩ mikta Jerusalem lombi, tapma ilan nĩsĩlok yambatsĩla bĩt ep tapma tĩnĩmĩngĩlĩĩ, kusei wala tĩmbi ittĩ kolaĩnguk. Juda amalĩ Silia nasi ep kle-kot-talembi, tapma it wĩn bĩndambo tĩmbĩ kaiktaĩnguk.

nanin sɪndok dausɪnan tɪmbambi kaŋgɪlɪñ. Sɪndɪ kundit nek sɪnɪkta tɪmbi kawattɪ nɪtnepi tañ?” ³³ Eumbi tambane nɪŋgɪlɪñ, “Wɪn kundit kɪndem nola tɪmbi wɪndɪñ nɪm tamɪñ. Wɪn dɪk kwelan ama sɪlanin wandin walɪ dɪwnala Kunum Yambat eñpi, en nɪ-tɪke-pi-yalilañda tɪmbi nɪndɪ kawattɪ gwɪtnepi tamɪñ.” ³⁴ Wɪndɪñ eumbi, Yesulɪ enlok kusal kasopmeuktok Kunum Yambattok mandan nolok plon e-yout tɪmbi, nɪndɪñ tambane enguk, “Sɪndok endɪkñe mandanjɪ gɪnañ youyoulɪn patak, wɪn Kunum Yambattɪ ama dɪwɪnda nɪndɪñ enguk, ‘Nak sangut wɪn sɪndɪ yambat’.” ³⁵ Tɪmbi nɪndɪ nandamɪñ, manda youyoulɪn patak walɪ nain tuop biañgan sɪnɪk. Ale, tɪkap Kunum Yambat en wakan ama sɪlaninda manda embi, endok kosi ‘yambat’ kɪtɪŋgukta, ³⁶ nɪtek tɪmbi sɪndɪ nak kɪt yout tɪ-namañ, tɪmbi ‘Nak Kunum Yambattok Nɪñañ’ wɪndɪñ eñgukta tɪmbi nak en nɪ-tɪke-pi-yalilet wɪndɪñ eañ? Wɪn Beptɪ en wakan nak enlok kenan tɪndɪlok nak nep kasilembi, nani-mulɪmbi, kwelan pi indaŋguk.

³⁷ Kɪndem a, tɪkap nak Bepnalok kenan nɪm pa tiletta, kak, nak endok Nɪñañ wɪn nɪm nandi-kwambɪñ danekalɪñ. ³⁸ Gan tɪkap nak Bepnalok kenan wɪn tiletta, nak endok Nɪñañ wɪn nandi-kwambɪñ danekalɪñ. Wɪn sɪndɪ nokok mandanala tɪmbi wɪn nɪm nandi-kwambɪñ danelɪñ bek, ganmek nokok kunditnala tɪmbi wɪn nandi-kwambɪñ dawɪt. Wɪndɪñ tɪnelɪñda, sɪndɪ ka-daklembi nandi-daklenekalɪñ, wɪn Beptɪ nokok gɪnañ patak, tɪmbi nak endok gɪnañ patet.” ³⁹ Yesulɪ wɪndɪñ eñgukta tɪmbi amatamdɪ bɪndambo tɪke ñanep nandiŋgɪlɪñ, gan endɪ kɪsɪnan nanin jɪlop paipi ñañguk.

⁴⁰ Tɪmbi Yesulɪ Jodan tuk dɪkñembi, maim lambɪlak kandañnan undane ñambi, Yoanelɪ damañgan tuk i-sem-i-sem kena tɪŋguknan wandɪñ ña kuñguk. Kuñɪɪmbi, ⁴¹ amatam asuptɪ endoñ bɪmbi, nɪsɪŋgan nɪndɪñ eñgɪlɪñ, “Yoanelɪ jɪmba kundit engano no nɪm tɪŋguk, ganmek endɪ ama ñolok plon manda eñguk gɪtɪk walɪ biañgan sɪnɪk.” ⁴² Wɪndɪñ eñpi, wolok pakɪlɪñ asuptɪ Yesu eñ Mesia wɪn nandi-kwambɪñ dañgɪlɪñ.

11

Mɪlamɪlat ba kuñgu molom wɪn Yesu en wakan

¹⁻² Ama no koi Lasalos endɪ jɪmbat wopum tɪ-pakuk. Lasalosɪ wiwiit Malia gɪt Mata en gɪta Betani it kwelan kuñguk, tɪmbi Malia wɪn tam nin endɪ sɪŋgimek Wopumdok kesɪ piŋgɪp sapple mɪlɪñnattɪ wɪlɪpi, kumbam saktɪ tɪmbɪ kalandaŋguk. ✧ Lasalosɪ jɪmbat tɪ-palɪñɪɪmbi, ³ endok wiwiittɪ Yesuloñ manda nɪndɪñ kɪmɪɪm loŋguk, “Wopum, dɪk nandi: noka gɪnañgalɪ kasɪlelañ endɪ jɪmbat tɪlak.” ⁴ Tɪmbi Yesulɪ kasat wɪn nandiɪmbi, nɪndɪñ eñguk, “Jɪmbat indañmɪñguk walɪ endɪ kɪmbektok nɪm. Tambo walɪ Kunum Yambattok koi gɪŋgɪt wopum dauktok ba nak Kunum Yambattok Nɪñañ nokok kusatna engano wɪn tɪmbɪ inda-dakleuktok indañmɪñguk.”

⁵ Tɪmbi Yesulɪ Mata wakɪt dalañ Malia ba wɪu Lasalos wɪn ep galk tañguk. ⁶ Wɪndɪñda tɪmbi endɪ ‘Lasalosɪ jɪmbat tɪlak’ gɪŋgɪt wɪn nandiɪmbi, kwet pakuk wolok sandap tɪpet nombo yousɪm pakuk. ⁷ Pakap, gwañgwañiila enguk, “Bɪumbi, Judia kwelan bɪndambo undane ñana.” ⁸ Eumbi nɪŋgɪlɪñ, “Nɪnɪndaut, Judia nasɪɪ kawattɪ gwɪtnep tɪŋgɪlɪñ, nain nɪm ombataumbi, dɪk bɪndambo wandɪñ undane ñauñdok elañ ba?” ⁹ Eumbi tambane enguk, “Sandap noñgan gɪnañ aua ñgot kwettɪ sala patak. Wala tɪmbi sandap

kulakti kwet ñolok kolsalen kalakta tĩmbi yout-kasalam nĩm pa tĩlak. ¹⁰ Gan tim kulakti kolsalen nĩm palmĩlakta tĩmbi yout-kasalam pa tĩlak.”

¹¹ Yesuli wĩndĩñ eñĩpi, yousĩmbi enguk, “Notni Lasalosĩ dou patak, gan nak ñambi, tĩmba silĩkñem mĩlalekak.” ¹² Eumbi, gwañgwañiĩlĩ nĩñgĩlĩñ, “Wopum, tĩkap endĩ dou paktaka, jĩmbalĩ taleumbi, kĩndem daukak.”

¹³ Wĩn Yesuli Lasaloslok kĩndok plon e-yout tĩnguk, gan gwañgwañiĩlĩ endĩ dou silanin wala elak wĩndĩñ nandĩñgĩlĩñ. ¹⁴ Wĩndĩñda tĩmbi Yesuli indañgan enĩ-daklembi eñguk, “Lasalosĩ ip sembĩk, ¹⁵ gan sĩnda tĩmbi nak en gĩta nĩm pakut wala sĩmbatnalĩ kĩndem dalak. Wĩn kusei ñĩndĩñda: nain ñolonda nokok kusatna nandĩ-kwambiñ da-sĩn tanelĩñdok nainjĩ indalak. Gan man ñĩn endoñ ñana.” ¹⁶ Eumbi, wolongan Tomas koi no Didimus endĩ gwañgwa dĩwĩnda ñĩndĩñ enguk, “Ale, wĩndĩñda nĩndĩ bo ñambi, nĩnĩndaut en gĩta kĩmna.”

¹⁷ Tĩmbi Yesuli Betani it kwet kandañ ña tombi, Lasalosĩ nain tĩpet tĩpet ikan sum gĩnañ taplium pakuk wolok kasat nandĩñguk. ¹⁸ Betani wĩn mayañgan nĩm, 3 kilomĩta ba nĩtek Jelusalem tĩmbi dumalaum patak, ¹⁹ wala tĩmbi amatam asupti Jelusalem bimbi, Malia gĩt Matalok wiset sembĩngukta tĩmbi enĩ-kĩlĩkti tĩnepi endoñ bĩ taleñgĩlĩñ. ²⁰ Tĩmbi nĩmbek nolĩ Matala “Yesu bĩlak” wĩndĩñ nĩmbi nandĩmbi, endĩ telak plon ña tĩmbi indañguk, gan Malialĩ ilan pipakuk. ²¹ Tĩmbi Matalĩ Yesula nĩnguk, “Wopum, dĩk ñolok palĩmda, wĩtnalĩ nĩm sembek. ²² Ganmek man ñĩndĩñgĩtañgan ñĩndĩñ nandĩlet: dĩk Kunum Yambatta nĩtek tĩmbektok nĩnandutañda, nandĩ-gametak.” ²³ Eumbi nĩnguk, “Dĩkok wikalĩ bĩndambo kĩmnan nanin mĩlapi kuukak.” ²⁴ Eumbi, Matalĩ nĩnguk, “Kunum Yambattĩ nain taletalennan amatam gĩtik ep tĩmbi mĩlatnekalĩñ, wolondamek nokok wĩtnalĩ bo mĩlalekak wĩnda nak nandĩ-daklelet ñak.” ²⁵ Eumbi nĩnguk, “Amatam ep mĩlamĩlat ba kuñgu ememlok molom wĩn natna ñakan. Wala tĩmbi naka nandĩ-kĩlĩkti tĩ-namlaktĩ kĩmbek bek, ganmek kuñgun sĩsĩnĩk walĩ gama palmekak. ²⁶ Wĩn amatam kaik papi, naka nandĩ-kĩlĩkti tĩ-namañ gĩtik endĩ sembĩnelĩñ, ganmek kĩm bĩañgan walĩ nain no ba nola nĩm inda-semekak. Dĩk wĩn nandĩ-kwambiñ dalañ ba?” ²⁷ Eumbi, Matalĩ nĩnguk, “Wopum, bĩañgan ñak! Tĩmbi nak manda ñĩn bo nandĩ-kwambiñ dalet: Mesia, Kunum Yambattok Nĩññañ, nĩn kwelan ñolok indauptok een, wĩn dĩtna wakan.”

²⁸ Matalĩ wĩndĩñ eu taleumbi, ilan undane ñambi, dalañ Malia kĩtĩñmĩmbi, manda janjat tĩmbi, ñĩndĩñ nĩnguk, “Nĩnĩndauttĩ bĩ tombi, kĩtĩ-gamlak.” ²⁹ Eu nandĩmbi, wolongan platik mĩlapi, Yesuloñ ñañguk. ³⁰ (Yesuli it kwet gĩnañ gama nĩm loñguk, tambo endĩ Matalĩ en tĩmbi indañguk wolok pakuk.) ³¹ Tĩmbi Jelusalem nasi, nĩndĩ Malia gĩta it gĩnañ papi, nĩ-kĩlĩkti tĩñgĩlĩñ, endĩ Malia platik sĩnĩk mĩlapi, pawan pĩm ñaumbi kañgĩlĩñ. Kañbi, “Endĩ sumnan kut-blamblan eup ñalak” wĩndĩñ nandĩmbi, kle ñañgĩlĩñ.

³² Tĩmbi Malialĩ Yesu pakuknan ña tombi kañguk, wolonda endĩ kesĩinan mĩlelem tĩmbi nĩnguk, “Wopum, dĩk ñolok palĩmda, wĩtnalĩ nĩm sembek!”

³³ Wĩndĩñ eu taleumbi, kut-blamblan eñguk, tĩmbi Jelusalem nasi en gĩta bĩñgĩlĩñ endĩ bo mano tĩñgĩlĩñ. Tĩmbi Yesuli wĩn yambĩnguk, wolonda endok gĩnañlĩ mĩlata-sĩnĩk taumbi, blan ba gimbĩt walan wandĩn deĩnguk.

³⁴ Tĩmbi enĩ-nandĩñguk, “Delok kĩmĩlĩm patak?” Eumbi nĩñgĩlĩñ, “Wopum, ñĩn bĩ ka.” ³⁵ Tĩmbi Yesuli sumdok telaknan ñañĩpi, dai tullĩ pĩnguk.

³⁶ Wĩndĩñda Jelusalem nasilĩ nĩsĩñgan ñĩndĩñ eñgĩlĩñ, “Wĩ kawĩt! Endĩ

Lasalos ginañi sɨnɨk tɨke-kasileŋguk yañ.” ³⁷ Gan endoñnan nanin diwɨndi ñɨndiñ eŋgɨliñ, “Nitek tɨmbi ama dai sipsipmɨn endok dai tɨmbɨ tomguktɨ ama ñɨn nɨm tɨke-kɨmɨlɨmbi sembɨŋguk?”

³⁸ Tɨmbi Yesuli bɨndambo ginañ mɨlata sɨnɨk taumbi, sumnan ña tomguk. Lasalos wɨn kawat tombaɨ nolok ginañ kɨmɨpi, yama wɨn kawat wopumdi masip bɨmbin. ³⁹ Tɨmbi Yesuli enguk, “Kawat tɨke ñawɨt!” Eumbi, ama sembɨsembɨndok wɨu Mata endɨ tambane nɨŋguk, “Wopum, nain tɨpet tɨpet ikan sembɨ-pakukta tɨmbi ip mɨliñ tɨlak yañ!” ⁴⁰ Eumbi, Yesuli nɨŋguk, “Nak ikan ñɨndiñ ganɨt: tɨkap dɨk naka nandi-kɨliktɨ tɨ-namlañda, Kunum Yambattok kusal engano wɨn inda-dakleumbi kautañ.” ⁴¹ Wɨndiñda ama diwɨndi kawat wɨn tɨke ñaumbi, Yesuli deium loubi, ñɨndiñ eŋguk, “Bep, dɨk nokok nɨmolona ikan nandi-namlañ, wala tɨmbi nak we ganlet. ⁴² Dɨk nain tuop nandi-namlañ, wɨn natna nandi-talelet. Gan nak amatam ñolok ikañ endɨ nandi-sembi, endɨ dɨtna wakan nani-mulɨm indaŋgut wɨn nandi-kwambiñ daneliñdok wɨndiñ et.” ⁴³ Wɨndiñ eu taleumbi, wopumgan kɨtɨmbi eŋguk, “Lasalos, dɨk pi!” ⁴⁴ Eumbi, kɨmguktɨ kaitambi piŋguk. Tɨmbi kii kesɨ ba kumbam wɨn sandumdi tapli imimɨnda tɨmbi Yesuli enguk, “Sandum piɨsɨlɨm, samakgan kuwɨn.”

*Yesu amatamdok kɨnjan wɨli kɨmmeliñdok telak lonjiŋgɨliñ
(Matayo 26:1-5, Maleko 14:1-2, Luka 22:1-2)*

⁴⁵ Wɨndiñda Jerusalem nasi Malia kanep bɨŋgɨliñ endoñnan nanin asuptɨ Yesuli Lasalos nitek tɨñmɨŋguk wɨn ka-nandiŋgɨliñda tɨmbi en Mesia sɨnɨk wɨn nandi-kwambiñ daŋgɨliñ. ⁴⁶ Gan diwɨndi Falisi amaloiñ ñambi, Yesuli nitek tɨŋguk wolok kasat tɨ-semgɨliñ.

⁴⁷ Wɨndiñda tapma ama biesɨ gɨt Falisi ama endɨ Judalok it kiyau wopumdok ama gɨtik kɨti-semum bɨumbi, kɨmɨn tɨmbi, nɨsɨŋgan Yesulok plon ñɨndiñ e-nandi tɨŋgɨliñ, “Nitek tɨlok? Ama wali jɨmba kundit asupgan sɨnɨk pa tɨlak wɨn! ⁴⁸ Tɨkap nɨndi binambi, wɨndiŋgot tɨ-kuukta, amatam gɨtikgandɨ en Mesia wɨndiñ nandi-kwambiñ dambi, endɨ tɨmbi kusei kɨmɨpi, nɨndok kandɨkɨnenii Roma nasi mik tɨ-semumbi, endɨ bɨmbi, nɨndok tapma it wakɨt ama sambat ñɨn nɨpma tɨkeumbi kolanekamɨñ.”

⁴⁹ Tɨmbi ama biesɨ endoñnan nanin no, wɨn Kaiafas, endɨ gwɨlat wolonda tapma amalok telak damanjɨ kuŋguk, tɨmbi endɨ ñɨndiñ enguk, “Sɨndi ka-nandi-daklenjɨ nɨmnat yañ! ⁵⁰ Nɨm kañbi Juda ama nɨn gɨtik kola-taleneñ, wala tɨmbi wɨn sɨndok kandañ kɨndem, tɨkap ama noŋganliŋgot amatam gɨtiktok kɨnjannɨ kɨm-nɨmek. Sɨndi wɨn nɨm ka-nandi-dakleañ bek.” ⁵¹ Kaiafasli wɨndiñ eŋguk, gan endɨ manda wɨn enlok nanandiñla nɨm eŋguk. Tambo endɨ gwɨlat wolonda tapma amalok telak damanjɨ pakukta, plofet manda eñɨpi, ñɨndiñ eŋguk: Yesuli Juda amatamdok kɨnjan kɨm-semepi tɨŋguk. ⁵² Tɨmbi endokgot nɨm. Endɨ Kunum Yambattok gɨŋgɨtɨñii kwet nolok nolok papusenem pakañ ep kiulɨmbi, sambat noŋgan tɨneliñdok kɨmbepi tɨŋguk. ⁵³ Kaiafasli wɨndiñ eŋgukta tɨmbi Juda ama biesɨli sandap wolondaŋgan kusei kɨmɨpi, nɨsɨŋgan e-sambat tɨ-kumbi, Yesu wɨli kɨmmeliñdok telak lonjiŋgɨliñ.

⁵⁴ Wɨndiñda tɨmbi Yesuli Jerusalem nasi endok boŋgɨpsɨnan indaŋgan nombo nɨm kuŋguk. Tambo endɨ walinin piɨm ñambi, kwet no kwet sɨlanin ñasiŋgan patak wolok ñambi, it kwet no koi Eflaim wolok gwaŋgwañii gɨta kuŋguk.

⁵⁵ Tĩmbi Juda amatamdok Kamaikamai gwílat dumalaumbi, amatam asuptĩ isĩ kwesi bĩmbi, Kunum Yambattok dainan jamilan indanelĩndok itańgan tapma ilan ti-pańgĩpańgĩle tĩnepi Jelusalem lo ñańgĩliń. ⁵⁶ Nĩmbi, Yesu lonjĩmbi, tapma it sań jĩmba gĩnań ipi, nĩsĩńgan ñĩndĩń eńgĩliń, “Sĩndĩ nĩtek nandań? Endĩ gwílatta nĩm bĩukak bek.” ⁵⁷ Wĩndĩń eńgĩliń wĩn kusei ñĩndĩńda: tapma ama biesĩ gĩt Falisi amalĩ Yesu tĩkenelińdok manda kwambĩń no ñĩndĩń eu satańguk, “Tĩkap ama noli Yesu delok patak wĩn nandĩlakta, wĩn nĩnbi nandĩmbi, en tĩkeneńdok.”

12

Malialı Yesu kĩmkĩmlok ti-pańgĩpańgĩle tĩńmińguk (Matayo 26:6-13, Maleko 14:3-9)

¹ Kamaikamai gwílat gama nĩm indańĩmbi, sandap kĩt tambon nońgan gama palĩmbi, Yesulĩ nolii gĩt Betani it kwelan ña tomguk. Betani wĩn Lasalos, nin Yesulĩ kĩmnan nanin tĩmbi mĩlakuk, endok il kwel. ² Yesulĩ wolok tombĩmbi, nanań sina ti-ńĩmĩumbi, Yesu gĩta nanań nańgĩliń endońnan nanin no wĩn Lasalos, tĩmbi Matalĩ yambi-dĩkĩńeńguk. Nanań na-palıńĩmbi, ³ Malialı wĩlińgĩlo no tĩkembĩ, Yesuloń ña indambi, pińgĩp saple mĩliń kĩndem tuan loloń sĩnĩk endok kesii plon yalımpĩ, kumbam saktĩ tĩmbi kalandańguk. Tĩmbi pińgĩp saplelok mĩliń kĩndem wali it gĩtĩk wĩn tokĩńeńguk. *

⁴ Tĩmbi Yesulok gwańgwańii endońnan nanin no koi Judas Iskaliot, ama nin endĩ sińgi kandań Yesu kanjĩkĩnilok kĩsĩnan kĩmĩkuk, endĩ Malialı kundit tĩńguk wala nandum piumbi eńguk, ⁵ “Yakai! Nĩndĩ pińgĩp saple wĩn tuatualok kĩmĩtnem tuaumda, gwílat nońgandok kena naindok tuan walinin epi, gumań piĩmbĩńesĩla emneń!” ⁶ Gan endĩ ama piĩmbĩńesĩla nĩm nandĩ-semguk, tambo endĩ kumbu pa tĩńgukta tĩmbi wĩndĩń eńguk. Wĩn amatamdĩ Yesu gĩt gwańgwańiila mĩnem emgĩliń wĩn Judasĩ ka-dĩkĩńembi, walinin gitakan enlok pa eplińguk.

⁷ Tĩmbi Yesulĩ Judasla nĩmbi eńguk, “Maliála mĩlap nĩm mĩwĩń! Wĩn nak kĩmbambi, nep kĩndit taplinekaliń, wolok itańgan nokok pińgĩpna ti-pańgĩpańgĩle ti-namektok endĩ pińgĩp saple wĩn tuatualok nĩm kĩmĩkuk. ⁸ Piĩmbĩńesĩli nain tuop sĩn gĩta kuumbi, kĩndem ep kĩmĩtnekaliń, gan nakta kwelan ñolok sĩn gĩta papat kwambĩńgan nĩm kuutat.”

Tapma ama biesĩli Lasalos bo wĩli kĩmnelĩńdok e-sambat tĩńgĩliń

⁹ Tĩmbi Jelusalem nasi asupgan sĩnĩk endĩ Yesu Betani it kwelan pakuk wolok gĩńgĩt nandĩmbi, kanepi bĩńgĩliń. Tĩmbi engot nĩm. Endĩ Yesulĩ Lasalos kĩmnan nanin tĩmbi mĩlakuk en bo kanepi bĩńgĩliń. ¹⁰⁻¹¹ Wĩn Lasalosla tĩmbi amatam asuptĩ Yesulok kandań ña-talembi, nandĩ-kĩlikti tĩńmĩńgĩliń, wala tĩmbi tapma ama biesĩli Lasalos bo wĩli kĩmnelĩńdok e-sambat tĩńgĩliń.

Yesulĩ ama wapmań wandin Jelusalem lońguk (Matayo 21:1-11, Maleko 11:1-11, Luka 19:28-40)

¹² Kwet salaumbi, amatam kĩmĩn gĩtĩk gwílatta Jelusalem bĩńgĩliń endĩ Yesulĩ wolok loupi tĩńguk manda wĩn nandĩńgĩliń. ¹³ Nandĩmbi, Yesulok koi gĩńgĩt tĩke-lonelĩndok komba gandua wandin wolok kii gayam ombĩm

* **12:3:** Wĩn wĩna tipet ba nĩtek wolok tuop Malialı pińgĩp saple koi ‘nad’ kĩtĩań wĩn Yesulok kesii plon yalımkuk.

epbi, it kwet bimbi, telaknan t̄mbi indauktok ñambi, ñ̄nd̄ñ̄ k̄t̄mbi eñḡil̄ñ̄,

“Hosana! N̄-ta-lona!

Ama ñ̄n Wopumdok koi plon b̄umbi,

Kunum Yambatt̄ gw̄lam t̄ñ̄m̄n!

End̄i Israhel n̄ndok Ama Wapmañ̄ni! ✧

¹⁴ T̄mbi Yesul̄i doñki sim no t̄mbi indaumbi, wolok plon pipapi ñ̄añguk.

W̄n plofet manda ñ̄nd̄ñ̄ youyoul̄n patak wolok tuop indañguk,

¹⁵ “Saion nasi s̄nd̄i n̄m mis̄nel̄ñ̄! W̄i kawit!

S̄ndok ama wapmañ̄j̄ doñki n̄ñ̄añ̄ plon pipapi b̄lak.” ✧

¹⁶ (Nain wolonda Yesulok gwañgwañ̄iil̄i nek indañguk wolok walan gama n̄m nand̄i-dakleñḡil̄ñ̄. W̄n Kunum Yambatt̄i Yesu k̄mnan nanin t̄mbi m̄lapi, endok pipapal engano wolok undane loñguk, wolok siñgi kandañmek end̄i nand̄i-tomḡil̄ñ̄, w̄n plofet amal̄i Yesulok plon w̄nd̄ñ̄ indauktok youyoul̄n, t̄mbi wolok tuopgan indañm̄ñguk.)

¹⁷ T̄mbi k̄m̄n wopum Yesul̄i Lasalos k̄t̄ñ̄m̄mbi, k̄mnan nanin t̄mbi m̄lapi, sum ḡnañnan nanin lambumbi kañḡil̄ñ̄, end̄i yous̄mbi, nek indañguk w̄n e-saktañḡil̄ñ̄. ¹⁸ K̄m̄n ḡit̄k Kamaikamai gw̄latta Jelusalem b̄ñḡil̄ñ̄, end̄i Yesu telak plon t̄mbi indanel̄ñ̄dok ñ̄añḡil̄ñ̄, w̄n kusei ñ̄nd̄ñ̄da: Yesul̄i jimba kundit wandin t̄ñguk wolok ḡñḡit̄ sapakñeumbi, end̄i nand̄mbi, telak plon t̄mbi indanel̄ñ̄dok ñ̄añḡil̄ñ̄. Ñ̄aumbi, ¹⁹ Falisi amal̄i w̄n kañbi, nandum tuop n̄m t̄mb̄mbi, n̄s̄ñgan ñ̄nd̄ñ̄ eñḡil̄ñ̄, “W̄i kawit! Kwelan kuañ ḡit̄kt̄ en ip klem kunepi ñ̄añ! N̄nd̄i nek kusei kusei tam̄ñ̄, wal̄i bien n̄mnat wandin inda-daklelak!”

Yesul̄i enlok k̄mk̄m̄ñ̄la plofet manda enguk

²⁰ Amatam gw̄latta Kunum Yambat m̄lelem t̄ñ̄m̄nel̄ñ̄dok Jelusalem b̄ñḡil̄ñ̄ endok boñḡipsinan Grik ama d̄w̄in pak̄il̄ñ̄. ²¹ Filip end̄i Betsaida it kwet Galili kwelan nanin, t̄mbi sambat wal̄i endoñ b̄mbi n̄ñḡil̄ñ̄, “Ama wopum, n̄nd̄i Yesu kanep nandam̄ñ̄.” ²² Eumbi, Filip̄t̄i ñ̄ambi, Andlu n̄mbi nandumbi, yakan Yesuloñ ñ̄ambi, eñḡil̄ñ̄ wolok tuop n̄ñḡim̄k.

²³ T̄mbi Yesul̄i ñ̄nd̄ñ̄ tambane enguk, “Nak Ama S̄s̄in̄k nokok pipatna engano wolok undane louttok nain wal̄i ip inda-talelak. ²⁴ W̄n biañgan s̄in̄k. T̄mbi ñ̄nd̄ñ̄ sanlek: t̄ikap nanañ m̄ñj̄pt̄i kwelan n̄m p̄mbi k̄imbekta, en noñgangot palek. Gan t̄ikap end̄i k̄imbekta, end̄i bien asup laliuk. ²⁵ Nin end̄i enlok kuñgun t̄ike-kimb̄ñ̄ dalakta, endok kuñgun papat kwamb̄ñgan n̄m palmekak. Gan nin end̄i kwelan ñ̄olok kumbi, naka t̄mbi kuñgun enlok n̄m t̄ike-kimb̄ñ̄ dalakta, wal̄i wakan kuñgun w̄n t̄ike kamaimbi, papat kwamb̄ñgan palmekak. ²⁶ W̄n no en nokok kena gwañgwana kulakta, end̄i nak nep kle kuw̄n. Nak nep kle kuñpi, natna patetnan end̄i bo palekak. T̄mbi nokok Bepnal̄i kena gwañgwana kuañ ḡit̄kta kot ḡñḡit̄ emekak.”

²⁷ T̄mbi Yesul̄i enlok k̄m̄la k̄m̄t̄-nand̄mbi yous̄mbi eñguk, “Man nokok ḡnañna m̄lataumbi, n̄itek ewit? ‘Bep, d̄ik m̄lap inda-namep t̄lak ñ̄n napna t̄ike’ w̄nd̄ñ̄ ewit ba? N̄m a. W̄n nak m̄lap w̄n bemettok indañgutta t̄mbi w̄nd̄ñ̄ n̄m eutet. ²⁸ Tambo nak ñ̄nd̄ñ̄ elet, ‘Bep, d̄ikok kusaka engano w̄n t̄mbi inda-dakleumbi, kokal̄i wopum daw̄n.’”

Yesul̄i w̄nd̄ñ̄ eumbi, kunum ḡnañ nanin manda nol̄i ñ̄nd̄ñ̄ eu p̄ñguk, “Nokok kusatna engano w̄n ikan t̄mba inda-dakleumbi, kotnal̄i wopum dañguk, t̄mbi w̄nd̄ñ̄gangot b̄ndambo t̄mbetap.” ²⁹ K̄m̄n ḡit̄k wolok

pakiliñ endi kitikiti win nandimbi, diwindi “Dilimat kitilak” eumbi, diwindi “Eñalo noli manda nilak” windiñ eñgiliñ. ³⁰ Tĩmbi Yesuli tambane enguk, “Manda wali nak nep tĩmbi plaptauktok nim, wali sindi sep tĩmbi plaptauktok pilak. ³¹ Man ñndiñgĩt nain inda-taleumbi, ñndiñ indaukak: Kunum Yambatti kwelalok amatam gitik yambi-danbi, tambonji ombi-tikeneliñdok eu taleukak, tĩmbi kwet ñolok kandikĩe Satan en wakan wali piukak. ³² Gan natnalok kandañ win ñndiñ: nak kwelan nanin nep loumek, nak amatam gitikti nokoñ bimbilok telak dili-tom-semetat.” ³³ Yesuli windiñ eñguk, win endi kĩmkĩm nĩtein kĩmbektok win e-dakleñguk.

³⁴ Tĩmbi amatamdi tambane ñĩngiliñ, “Manda youyoulin patak wali Mesia papat kwambiñgan kuuktok eumbi pa nandiñgĩmĩñ. Nĩtek tĩmbi dik Ama Sisĩnik kloñbat plon tĩke-loumbi kĩmbektok elañ? Dik Ama Sisĩnik nĩtein wandĩn ñala manda win elañ?” ³⁵ Tĩmbi Yesuli enlok plon manda embi, ñndiñ enguk, “Kolsalenli nain dumangangot gama sindok boñgĩpsinan pat-samekak. Nim kañbi kilĩmĩdĩ sapma kleuk, wala tĩmbi sindi kolsalen gama pat-samlak tuop wolok gĩnañ yousĩmbi kunekaliñ. Neta, kilĩm gĩnañ kulakti dendĩñ ñalak wala nim nandi-daklelak. ³⁶ Wĩndiñda tĩmbi kolsalendok kuseili sĩn gĩta gama paliñĩlĩmbi, sindi kolsalen molom indaneliñdok en nandi-kilĩkti tĩĩmĩnekalĩñ.”

Yesuli windiñ eu taleumbi, amatam yambik bim ñambi, yambi-semĩm pa kuñguk.

Yesu nim nandi-kilĩkti tĩĩmañdi tuanjĩ ombi-tikenekaliñ

³⁷ Yesuli jimba kundit asupgan amatamdok dausĩnan ip tĩnguk, gan asupti wandigan embi gĩngĩnembi, en Mesia win nim nandi-kwambiñ dañgiliñ. ³⁸ Win plofet Aisaiali manda no youkuk patak wali bien tĩmbektok wĩndiñ indañguk. Manda win ñndiñ,

“Wopum, ñndi gĩngĩt manda eñgĩmĩñ win amatam tĩpet sĩnĩkti nandi-kwambiñ dañgiliñ, ba dikok gembĩnga daut semguñ win ka-dakleñgiliñ.” ✧

³⁹ Endi Yesu nandi-kilĩkti tĩĩmĩneliñdok tuop nim. Wolok kusei win Aisaiali ñndiñ youkuk,

⁴⁰ “Nak Kunum Yambatti endok dausi masipbi, gĩnañji tĩmba kwambiñ dañguk.

Nim kañbi, endi dausiĩ nokok kunditna kañbi, gĩnañjilĩ nandi-kilĩ embi, tambanem, nokoñ bĩmbi, natna ep tĩmba kaikta-talenekaliñ.” ✧

⁴¹ Aisaiali wĩndiñ youkuk, win kusei ñndiñda: Kunum Yambatti Mesialok kusal engano win Aisaia itañgan daulĩmĩum kañbi, endi nepek eukak ba tĩmbekak wolok plon youkuk.

⁴² Ganmek nain wolongan Juda ama biesilok boñgĩpsinan bo asupti Yesu nandi-kilĩkti tĩĩmĩñgiliñ, gan endi Falisi amala mĩsĩngĩlĩñda tĩmbi win nim e-indañgiliñ. Nim kañbi, endi it kiyau gĩnañ nanin ep kle-kolĩmbi, pawan kuneliñ. ⁴³ Ama wali amatam eni-kĩndem dañ wala nandi-galk wopum tĩngĩliñ, ganmek Kunum Yambattok kandañ nandi-galk wopum wandin nim tĩmbi, nandi-kilĩktĩnjĩ kĩmĩt-semĩngĩliñ.

⁴⁴ Tĩmbi Yesulĩ wopungan kitĩmbi, ñĩndĩñ eu piñguk, “Nak nandi-kiliktĩ ti-namlaktĩ nakgot nĩm nandi-kiliktĩ ti-namlak, tambo endĩ Bep nak nani-mukuk en bo nandi-kiliktĩ tiñĩmlak. ⁴⁵ Wĩndĩñgangot nak nambĩlaktĩ nani-mukuk en bo kalak. ⁴⁶ Amatam nak nandi-kiliktĩ ti-namañ, endĩ kilĩm gĩnañ nombo nĩm kuneliñdok nak kolsalen wandin kwelan pi indaĩgut. ⁴⁷ Nak kwelan kuañ yambi-danbi, endok kolanjĩlok tambon ewa taleuktok nĩm indaĩgut. Tambo nak kolanjĩlok tambonnan nanin yapma tikeuttok indaĩgut. Kusei wala tĩmbi tĩkap ama nolĩ nokok mandana nandi-kĩmkĩmnelakta, natna en ka-danbi, endok tambon ewa talelak wĩndĩñ nĩm ti-et. ⁴⁸ Tambo nin endĩ nak siĩgi wĩt-nambi, nokok mandana nĩm nandi-dasilak en ka-danbi, tambon eu taleuktok no patak, wĩn nak manda eĩgut wali wakan en kwet nain taletalenan ka-danbi, tambon ombĩ-tikeuktok eu taleukak. ⁴⁹ Wĩn kusei ñĩndĩñda: nak natnalok nanandĩnala manda nĩm eĩgut. Tambo Bep nak nani-mukuk en wakan nak manda nek ba nĩtek eelok wĩn nani-dĩkñeĩguk. ⁵⁰ Tĩmbi nak ñĩndĩñ nandi-kilĩñ elet: endĩ manda euttok nani-dĩkñeĩguk, manda wali amatam ep tĩmbĩmbi, kuĩgu taletalen nĩmnat kunekaliñ. Wĩndĩñda tĩmbi nak endĩ manda nĩtek eelok nanguk, wolok tuopgangot pa elet.”

Yesulĩ kimbepi, gwaĩgwaĩii ti-paĩgĩpaĩgĩle ti-semguk

13

Yesulĩ gwaĩgwaĩiilok kesĩsi wĩlit-semguk

¹ Kamaikamai gwĩlat indaup tĩmbĩmbi, Yesulĩ kwelan ñolok bĩmbi, Beuloñ undane lololok nain indaĩguk wĩn ka-nandi-dakleĩguk. Endĩ ama nin kwelan ñolok en kĩmĩt-kle kuĩgĩliñ wĩn ep galk ti-ta-bĩĩguk, tĩmbi yousĩmbi, kwelan gama kuĩguk tuop ep galkta tĩĩguk wĩn daut semguk.

² Yesu gĩt gwaĩgwaĩii endĩ tim nanañ na-paliñĩlĩmbi, ñĩndĩñ indaĩguk: Satandĩ Judas, Simon Iskaliottok nĩñañ, enda ikan gĩnan gĩnañ nanandĩ mĩmbi, Yesu kanjĩkĩiilok kisĩnan kĩmĩlektok nĩĩguk. ³ Gaĩgan Yesulĩ nandĩĩguk, wĩn Beptĩ nepek gĩtik endok kiinan kĩmĩlĩmbi ka-dĩkñeĩguk, tĩmbi endĩ Kunum Yambattoñnan nanin piĩgukti endoñ undane louptok tĩĩguk. Wĩndĩñ nandĩñpi, ⁴ nanañ na-pakĩliñnan nanin mĩlapi, dasindasin ombap kiundĩp kĩmĩpi, tĩmbĩkalanda no tĩkembĩ, boĩgĩunan temguk. ⁵ Tĩñpi, tuk jawañ gĩnañ wĩli piũmbi, kusei kĩmĩpi, gwaĩgwaĩii kesĩsi wĩlit-sembi, tĩmbĩkalanda boĩgĩunan temguk wali tĩmbi kalandaĩguk.

⁶ Wĩndĩñ ti-sem-ta-ñakap, Simon Petloloñ bi tombĩmbi nĩĩguk, “Wopum, nĩm kañbi dikĩ nokok kesĩtna wĩlilep timbeñ a.” ⁷ Eumbi tambane nĩĩguk, “Natna nek ti-samlet wolok kusei wĩn dik man ñĩndĩñgĩta nĩm nandi-daklelañ, gan gamamek nandi-tombekañ.” ⁸ Eumbi, Petlolĩ kĩmĩsip tĩñĩmbi nĩĩguk, “Dĩk nain no ba nola nokok kesĩtna no nĩm wĩlit-namekañ.” Eumbi, Yesulĩ nĩĩguk, “Tĩkap nak nĩm wĩlit-gametetta, dik nokok gĩĩgĩt yousĩm kuuñdok tuop nĩm.” ⁹ Eumbi, Simon Petlolĩ nĩĩguk, “Wopum, tĩkap wĩndĩñda, dik nandi-nambi, kesĩtnaĩgot nĩm wĩlit-nameñ, tambo dik nokok kĩtna ba kumbana wakĩt wĩlit-namekañ!” ¹⁰ Eumbi, Yesulĩ nĩĩguk, “Nin endĩ tuk ikan ik, endĩ jamilan sisĩnik, gan kesĩĩngot wĩliwĩlitok. Tĩmbi gĩnañjĩlok kandañ sĩndĩ jamilan sĩnik, gan gĩtik sĩnik nĩm.” ¹¹ Yesulĩ nin sĩnikti en kanjĩkĩiilok kisĩnan kĩmĩpi tĩĩguk wĩn ikan ka-nandĩĩgukta tĩmbi ñĩndĩñ eĩguk, “sĩndĩ gĩtik sĩnik jamilan nĩm.”

¹² Yesulí gwañgwañiilok kesisi wilit-talembi, dasindasin ombap bñdambo dasimbi, kwel kñjannan undane ña pip papi eni-nandiñguk, “Sindi nak nek ti-samit wolok kusei ka-nandi-tomañ ba ñim? Wñ ñindñ: ¹³ nak sindok Sanñdautsi ba Wopumji kuletta tñmbi sindi ‘Nññindaut’ ba ‘Wopum’ nanañ wñ dñndim eañ. ¹⁴ Wñdñnda tñkap nak sindok Wopumji ba Sanñdautsiñ sindok kesisi wilit-sam-taleletta, singan kesisi tambo wilitim ti-ta-kulok. ¹⁵ Nak telak wñ daut samit, wñ sindi bo nak nomik kosi gñgñt wñ biu pñumbi, nak ti-samit wñdñngan sindi tambo tñke-kimñt ti-kunekalñ. ¹⁶ Biañgan ñak. Nak ñindññ sanlet: kena gwañgwa sñlanindi molomjilok kapmainan kuañ, tñmbi ama kena tñndilok eni-mulim ñañ endi bo nin eni-mukuk endok kapmainan kuañ. * ¹⁷ Sindi nepek sanñt wolok walan ip nandi-dakleañda, tñkap sindi wolok tuop ti-kunekalñda, sindi Kunum Yambattok dainan amatam dñwñ yapma kle-patnekalñ.”

Ama nin Yesu kanjikñiilok kisinan kñmipi tññguk wñ inda-dakleñguk (Matayo 26:20-25, Maleko 14:17-21, Luka 22:21-23)

¹⁸ Tñmbi Yesulí yousimbi enguk, “Nak sindi gñtik amatam dñwñ yapma kle-patnekalñ wñdññ ñim elet. Nak ama nñtein nokok gwañgwanai kunelñndok ep kasileñgut wñ nandi-dakle-samlet, tñmbi nak nin kasileñgut wñ plofet manda no youyoulin patak walí bien tñmbektok kasileñgut. Wñ ñindññ, ‘Ama no notna wandin nakita yakan nanañ nalak, endi kanjik ti-namlak.’ ✧ ¹⁹ Nak man ññn wolok plon itañgan kasat ti-samlet, wñ kusei ññndñnda: wñdññ inda-namumek, sindi nokok kusatna papat kwambiñ wñ nandi-kwambiñ danekalñ. ²⁰ Nak kusatnala elet walí biañgan sñnik. Tñmbi ññndññ sanlet: nin endi nak ama nñ-mukut enda not tññmlak, endi Kunum Yambattok dainan nak wakan not ti-namlak, tñmbi nin endi not ti-namlak, endi nak nani-mukuk enda bo not tññmlak.”

²¹ Yesulí wñdññ e-talembi, gñnañ mlata-sñnik taumbi, indañgan e-daklembi enguk, “Manda et walí biañgan sñnik, wñ nak ññndññ sanlet: sññdoñnan nanin nolí bola ti-nambi, kanjiknailok kisinan napiletak.”

²² Tñmbi gwañgwañiilí Yesulí ninda sñnik eñguk wala gama ñim nandi-daklembi, nandi-bendi wopum tñmbi, tambo ka tññgñlñ. ²³ Tñmbi endoñnan nanin no, wñ gwañgwa nin Yesulí gñnaññ kasileñguk † endi Yesulok ñasññgan kii dñndim kandañ pakuk, ²⁴ wala tñmbi Petlolí enda kiilí walawala tñmbi nññguk, “Ninda sñnik elak wñ dñk ni-ka!” ²⁵ Wñdññ tñmbimbi, gwañgwa walí Yesulok kandañ ñaña embi ni-nandiñguk, “Wopum, wñ nin?” ²⁶ Eumbi, Yesulí tambane nññguk, “Nak plaua nanañ dñp ññn wñtna gñnañ wñsimbi, mñwam nambetak en wakan.” Wñdññ eññpi, plaua nanañ dñp wñ wñsimbi, Judas Simon Iskaliottok nññañda mñumbi ²⁷ tñkeumbi, wolongan Satandi Judaslok gñnañ pñññmññguk. Tñmbi Yesulí nññguk, “Dñk nepek tñmbep tñlañ wñn platik sñnik ti.”

²⁸ Endi wñdññ eñguk, gan nanañ na-pakñññ dñwñn nolí endi kusei neкта wñdññ nññguk wñ ñim nandi-dakleñgñlñ. Ñim nandi-daklembi, ²⁹ Judasli endok mñnemji ka-dñkññgukta tñmbi dñwñndi Yesulí Judasli ññndññ ba nek nññguk wñdññ nandiññgñlñ, “Dñk ñambi, gwñlatta nek nanalok tñpikamññ wñn tua,” ba “Pñmbññesila mñnem em.” ³⁰ Tñmbi Judasli nanañ dñp wñn tñke-taleumbi, wolongan walinin kñlñm gñnañ pñm ñañguk.

* **13:16:** Manda wolok walan wñ ññndññ: tñkap Yesulí sññgin tñke-pñmbi, gwañgwaññi ep kñmñkukta, endok gwañgwaññi tambo wñdññngangot tñlok. ✧ **13:18:** Kap 41:9 † **13:23:** Yoaneli enlok plon e-yout tññguk, gan enlok koi tñke-louktok ñim nandiñmbi, eu inda-dakleñguk.

Yesulí gwañgwañii tambo tike-galk tñeliñdok eni-dikñeñguk

³¹ Judasli walinin ip pım ñaumbi, Yesulí gwañgwañii dıwın ñındiñ enguk, “Ama Sisınik nokok kusatna engano wali man inda-dakleupi tilak, tımbi nek inda-namepi tilak, wali Kunum Yambattok kusal engano wın tımbi inda-dakleukak. ³² Tikap nak endok kusal engano wın tımba inda-daklelakta, nain nım ombataumbi, endı bo nokok kusatna engano wın tımbi inda-dakleukak.

³³ Gwañgwanai, nak nain dumangot gama sın gıta kuutat. Kukap ñawambi, sındi nep lonjnekalıñ, gan nak Juda ama biesıla engut wındiñgangot sında ñındiñ sanlet, ‘Nak ñautatnan sındi ñaneliñdok tuop nım.’ ³⁴ Wındiñda tımbi nak endıkñe manda kombilin sanbi, sındi gınañjılı tambo tike-galk tñeliñdok sani-dikñelet, wın nak sep galk ti-samgutti ti-samlet, telak wolok tuopgan sındi bo tambo tike-galk tñekaliñ. ³⁵ Tikap sındi wındiñ ti-kunekaliñda, amatam gıtikti sındi nokok gwañgwanai kuañ wın sambı-nandı-tomnekalıñ.”

Yesulí Petlolok e-sembin wın eu indañguk

(Matayo 26:31-35, Maleko 14:27-31, Luka 22:31-34)

³⁶ Tımbi Simon Petloli Yesu ni-nandıñguk, “Wopum, dik dendıñ ñaukañ?” Eumbi tambane nıñguk, “Nak ñautatnan dik man ñın nep klem ñauñdok tuop nım, gan gamamek dik nep klembi ñaukañ.” ³⁷ Eumbi ni-nandımbi eñguk, “Wopum, nıtek tımbi nak man ñın gep klem ñauttok tuop nım? Nak kuñguna bimbi, kım-gamettok pañgıtam patet.” ³⁸ Wındiñ eumbi, Yesulí nıñguk, “Ba dikok kuñguña bimbi, kım-nametañ ba? Wın biañgan nım! Nak ñındiñ ganlet: puputti gamañ nım kitiñilımbi, dik naka nain tıpet git no e-sembi ti-nametañ.”

14

Kunum Yambattoñ lolok telak noñgangot wın Yesu en wakan

¹ Tımbi Yesulí yousımbi, gwañgwañiila ñındiñ enguk, “Gınañjı mlataumbi, nandı-bendı wopum tañ wındiñ nombo nım tñekaliñ. Tambo sındi Kunum Yambattok plon panjañganembi, wındiñgangot nokok plon panjañgane-ta-kunekaliñ. ² Nokok Bepnalok il kuseinan it gınañ asup patak. Nım palımda, nak ñındiñ nım sanbet, ‘Nak ñambi, it tıwılı dikñe ti-samet.’ ³ Tımbi nak ñambi, it tıwılı dikñe ti-sam-talemek, undane bimbi, sanañgıłambi, sındi bo natna kuutatnan kuneliñdok ñanekamiñ.

⁴ Tımbi nak kwet delok ñautat, wolok telak wın sındi ip nandı-taleañ.”

⁵ Tımbi Tomasli nıñguk, “Wopum, dik dendıñ ñaukañ wın nındi nım nandı-dakleamıñ, wala tımbi telak wın nıtek nandı-dakleneñ?” ⁶ Eumbi nıñguk, “Natna telaktok kusei, manda biañgan sisınıktok kusei, ba kuñgu sisınıktok kusei. * Nak napma klembi, Beptoñ tomtom wın no nım sınık patak. ⁷ Sındi nak nandı-kılıñe ti-namumda, Bepna bo nandıñmıneliñ. Tımbi sındi man kusei kımıpi, en nandı-kılıñ tıñmañ. Biañgan ñak, sındi en ikan kañgılıñ.”

⁸ Tımbi Filipti nıñguk, “Wopum, dik Bep dau nımbi, nandına tuop ti-nimek.” ⁹ Eumbi nıñguk, “Filip, nak nain ombapgan sın gıta ip kuñgut, ganmek dik nokok kusatna gama nım nambı-nandı-tomlañ ba? No en nak nambıñguktı Bep ip kañguk. Wındiñda dik nekta ‘Bep dau nımekañ’

* **14:6:** Yesu en wakan telak Kunum Yambattoñ ñalak wın dau nımlak, endok kusal wın tımbi inda-dakle-nımlak, tımbi kuñgu sisınik nımlak.

elañ? ¹⁰ Bepți nokok gınañ palımbi, nak endok gınañ patet. Dık wın nım nandı-kwambiñ dalañ ba? Nıti noñgan tamıkta tımbi nak manda sanlet wın natnalok nanandınalala nım pa elet. Tambo Bep nokok gınañ patakti enlok kenan pa tılak. ¹¹ Bepți nokok gınañ palımbi, nak endok gınañ patet, sındi manda wın nandı-kwambiñ da-kunekalıñ. Tikap sındi nak wındiñ eletta tımbi wın nandı-kwambiñ danelıñdok tuop nımda, kundit ep tımbambi kañgılıñda tımbi wındiñ tınekalıñ. ¹² Biañgan sınık, sındi kunditnala tımbi wındiñ tınekalıñ.

Tımbi kundit tındılok kandañ nak ñındiñ sanlet: nin endi nak nandı-kılıkti tı-nam tı-kulakta, endi bo kena ba kundit natna tılet wındiñgangot tımbekak. Tımbi endok kenan ba kundil walı natna kena ba kundit tıñgut wın makleukak. Wın kusei ñındiñda: nak Bepnalıñ loutat. ¹³ Lowambi, sındi nokok kotnalok plon kiti-nambi, nek ba nek tı-samettok nanı-nandıañ, wolok tuop nak Nıñañdı Bepnalok kusal engano wın tımba inda-dakleuktok tı-sametat. ¹⁴ Wın tikap sındi nokok gıñgıtınai kuañda tımbi nek ba nek tı-samettok nanı-nandınekalıñda, natna wın tı-sametat.”

Yesulı Dındım Woñ nı-mulım pıuptok e-kwambiñ dañguk

¹⁵ Tımbi Yesulı yousımbi, gwañgwañiıla ñındiñ enguk, “Tikap sındi gınañjılı nep galk tañda, nak sındi nek tınelıñdok sani-dıkñelet wolok tuop tı-kunekalıñ. ¹⁶ Tımbi nak Bepta nı-nandıwambi, endi sındok Pañgembılanjı no nı-mulım pıumbi, nokok kınjan sın gıta papat kwambiñgan kuukak. ¹⁷ Nak Dındım Woñ Bepok kusal sısınık wın tımbi inda-daklelak enla elet. Kwelalok gıñgıtıñi endıla en nım ka-nandañ ba en nım nandıñmañ, wala tımbi endi en kasılenelıñdok tuop nım. Gan Woñ walı sın gıta kulak, tımbi sındok gınañjı gınañ pımbi, palekakta tımbi sındıla en nandı-kılıñ tıñmañ.

¹⁸ Nak sambiwambi, pañgembılanjı nımnat nomık nım kunekalıñ. Nım. Nak sındıñ undane bıutat. ¹⁹ Wın nain nım ombataumbi, kwelalok gıñgıtıñiıı nombo nım nambınekalıñ, gan sındıla bındambo nambınekalıñ. Tımbi nak papat kwambiñgan kuletta tımbi sındi bo kunekalıñ. ²⁰ Sındi bındambo nambımek, ñındiñ ka-nandı-daklenekalıñ: nak Bepok gınañ patet, tımbi sındi nokok gınañ palımbi, nak sındok gınañ patet. ²¹ Nin endi nokok endıkñe mandana nandı-dasımbi kımıt-kle-kulakta, endi wakan gınañlı nep galk tambı, nep kasılelak. Tımbi nin endi wındiñ tı-namlak, en wakan Bepnalı tıke-galk taukak, tımbi natna bo en tıke-galk tambı, nokok kusatna tımba inda-dakle-ñımekak.”

²² Tımbi Judas no, wın Judas Iskalıot en nım, walı Yesu nı-nandımbi eñguk, “Wopum, nıtek tımbi dıkok kusaka wın nındañgot tımbi inda-dakle-nımepep elañ, gan kwelalok amatam dıwında nım?” ²³ Tımbi Yesulı tambane nıñguk, “Tikap nolı gınañlı nep kasıle-kulakta, endi nokok mandana kımıt-kle-kulak. Tımbi Bepnalı ama wandın wın tıke-galk tambı, Bep nıti endıñ bımbi, en gıta yakan papat kwambiñgan kundekamık. ²⁴ Gan nin endi gınañlı nım nep kasıle-kulakta, endi nokok mandana nım kımıt-klelak. Tımbi manda sanbambi nandañ wolok kandañ wın ñındiñ: wın natnalok manda nım, wın Bep nin nak kwelan nanı-mukuk enlok mandan.

²⁵ Nak gama sın gıta kuñıpi, nepek gıtık wın sanı-ta-bılet. ²⁶ Gan gamanda Bepı sındok Pañgembılanjı, wın Dındım Woñ, nı-mulım pımbi, nokok kınjannan sın gıta kuukak. Tımbi endi wakan nepenepek gıtık sanı-daut tı-sambi, natna manda sangut gıtık wın tımbi kaıkta-samumbi, bında nandı-tomnekalıñ.

²⁷ Nak sambik bimbi, nokok busukna bisikñat pat-samektok samlet. Busuk samettok pat-namlak wali busuk kwelan nanin wandin nım. Nak busuk wın samletta tımbi sindok gınañjılı mlataumbi, misımsı nım tınekalıñ. ²⁸ Nak manda ñındıñ ikan sanbambi nandıñ, ‘Nak sambik bimbi, ñakap, sindoñ bindambo undane bıtat.’ Sındı gınañjılı białıgan nep galk tambı, nep kasıle-kuumda, nak Beptoñ ñautat wala sındı naka tımbi nandı-sılısılı tınelıñ. Neta, Bepnalı nak napma klembi, loloñ sınık patakta. ²⁹ Nepek gamamek indaukak wın nak man ñın itaıgan sanı-talelet, wın kusei ñındıñda: nak sanıt wolok tuop indaukak, wolondamek sındı nak manda białıgan elet wın gumañ nandı-kwambıñ danekalıñ.

³⁰ Nak sın gıta manda nombo yousım sansanlok nain lakatgot pat-namlak, wın kusei ñındıñda: kwettok kandıkñe ama Satan endı nep tımbı kolauttok bıupi tılak. Endı nepek no tı-namektok gembı nım palmılak, ³¹ gan nak wandıgan embı nım kımısıp tıñmılet. Tambo nak Bepna gınañnalı kasılelet wın kwelan kuañdı nambı-nandı-daklenelıñdok Bepnalı nanı-dıkñeñguk wolok tuopgan tılet.

Ale, ip mlıapi, pım ñana.”

15

Wain komba sisınık wın Yesu en wakan

¹ Tımbi Yesulı yousımbı, gwañgwañııla enbı eñguk, “Natna wain komba sisınık, tımbi nokok Bepnalı wain kenalok kandıkñe ama. ² Endı nokok kıtna gayam bien nım lalıañ gıtık wın dombımbı, ep kolım ñalak. Tımbi nokok kıtna gayam bien lalıañ walı bien lalı-sınık tanelıñdok endı tı-dındıme kena pa tılak. ³ Tımbi komba kii gayam bien lalılalılok tı-dındım eañ, wandin nak manda sanbambi nandı-dasıñgılıñ walı ikan sep tı-dındım eumbı, Kunum Yambattok dainan dındım indaıgılıñ.

⁴ Tıkap kii gayamdı komba plon nım yousım patakta, walı engan bien lalıuktok tuop nım, wındıñgıngot tıkap sındı natnalok plon nım yousım pakañda, bienjı lalinelıñdok tuop nım. Wındıñda tımbi sındı natnalok plon yousımbı pat-ta-kunekalıñ, tımbi natna sindok plon yousımbı pat-ta-kuutat. ⁵ Natna wain komba, tımbi sındı nokok kıtna gayam. Nin endı nokoñ yousımbı, nak bo endoñ yousıletta, walı wakan bien asup pa lalılak. Wın kusei ñındıñda: nak napma klembi, bien lalılalılok telak no nım patak. ⁶ Tıkap ama nolı nokoñ nım yousımbı patakta, endı komba gayam dombı kokottok wandin: wın tıke kolımbı, yañetaumbı, kii gayam dıwın gıta ep kiupi, komba gınañ ep siu dındılok. ⁷ Tıkap sındı nokoñ yousım pakañ, tımbi nokok mandana nandı-dasıñgılıñ wın kımıt-kle-kuañda, sındı Kunum Yambattı wındıñ ba wındıñ tı-samektok nandañ wala kındem nı-nandumbı, nandı-samekak. ⁸ Nandı-samumbı, sındı telak wındıñ plon bien asup lalıumbı, nokok gwañgwanai kuañ wındıñ indaklelak, tımbi nokok Bepnalı kot gıñgıt tıkelak.”

⁹ Yesulı yousımbı, gwañgwañııla enguk, “Beptı nep galk tañguk, wındıñgıngot nak sep galk tañgut. Tımbi nak yousımbı, sep galk ta-ñauttok sındı nokoñ yousım patnekalıñ. ¹⁰ Wın natna Bepnalok endıkñe mandan kımıt-kle-talembı, endoñ yousım patet, tımbi endı yousıyouıñgan nep galk talak, wındıñgıngot tıkap sındı nokok endıkñe mandana kımıt-kle-kañda, sındı nokoñ yousım patnekalıñ, tımbi nak yousıyouıñgan sep galk tautat. ¹¹ Wın nak sımba sasat nandılet wın sındı bo nandımbı,

gɨnanji gɨnañ tokñeumbi pat-samektok nandɨlet, wala tɨmbi nokok mandana kɨmɨt-klenelɨñdok sanɨt. ¹² Tɨmbi endɨkñe mandana wɨn ñɨndɨñ: nak sep galk tañgut, wɨndɨñgangot sɨndɨ gɨnañjɨli tambo tɨke-galk tɨ-ta-kunekalɨñ.

¹³ Tɨkap ama nolɨ noliila ep galk tambɨ kɨm-semekta, endɨ ep galk tɨndɨlok telak dɨwɨn gɨtik patak wɨn makle-sɨn tauk. ¹⁴ Tɨmbi tɨkap sɨndɨ nokok endɨkñe mandana kɨmɨt-kle-kuañda, sɨndɨ nokok notnai sɨnɨk indadakleañ. ¹⁵ Nak sɨnda kena gwañgwa nombo nɨm sanlet, tambo nak sɨnda nokok notnai sani-talelet. Wɨn kusei ñɨndɨñda: kena gwañgwalɨ molomdɨ nek nandɨ-sambat tilak wɨn nɨm nandɨlak, gan nokok Bepnalɨ nepek gɨtɨñgɨtik nanguk wɨn nak sɨnda sani-dakle-talewambi, sɨndɨ ikan nandɨ-taleañ. ¹⁶ Sɨndɨ nak nɨm nep kasɨleñgɨlɨñ. Tambo natna sep kasɨlembi, ñɨndɨñ tɨnelɨñdok sep dangut: sɨndɨ ñambi, bienji tɨmbɨ indaukak, wɨn bien papat kwambiñgan palekak wandin. Wɨndɨñ indaumeak, sɨndɨ nokok kotna plon Bep kɨtɨñmɨmbi, nepek no ba no tɨ-samektok nɨ-nandañ, endɨ wolok tuop sɨnɨk tɨ-samekak. ¹⁷ Nak endɨkñe manda ñɨn bɨndambo sanba nandɨwit: sɨndɨ gɨnañjɨli tambo tɨke-galk tɨ-ta-kunekalɨñ.”

Gwañgwañiilok mɨlap inda-semekak wala Yesulɨ eu inda-semguk

¹⁸ Yesulɨ bɨndambo yousɨmbi, ñɨndɨñ enguk, “Amatam kwelalok gɨñgɨt kuañdɨ nandɨ-kunjitta tɨ-samumbi, wolonda sɨndɨ nɨm nandɨ-kamalanekalɨñ, wɨn kwelalok gɨñgɨt kuañdɨ dama naka ip nandɨ-kunjitta tɨ-namgɨlɨñ. ¹⁹ Sɨndɨ kwelalok gɨñgɨt kuumba, endɨ sɨnda nandum endok nosɨ tɨmbɨmbi, sep galk tanelɨñ. Gan nak endok boñgɨpsɨnan nanin sep kasɨlewambi, sɨndɨ natnalok gɨñgɨtnai kumbi, kwelalok gɨñgɨt nombo nɨm kuañ. Kusei wala tɨmbi endɨ sɨnda nandɨ-kunjitta tɨ-samañ. ²⁰ Sɨndɨ manda ñɨn dama sangut wɨn nandɨ-tombɨt, ‘Kena gwañgwa sɨlanindɨ molomjɨlok kapmainan kuañ.’ * Kusei wala tɨmbi tɨkap kwelalok gɨñgɨtɨñilɨ nak nep tɨmbɨ kolauttok nep kle-gɨmgɨm eñgɨlɨñda, wɨndɨñgangot sɨndɨ bo sep tɨmbɨ kolanelɨñdok sep kle-gɨmgɨm enekalɨñ, tɨmbi tɨkap endɨ nokok mandana nandɨ-dasimbi kɨmɨt-kleñgɨlɨñda, wɨndɨñgangot endɨ sɨndok mandanjɨ bo nandɨ-dasimbi kɨmɨt-klenekalɨñ. ²¹ Endɨ Bep nani-mukuk en nɨm nandɨ-kɨlɨñ tɨñmañ, wala tɨmbi sɨndɨ nokok gɨñgɨtnai kuañda tɨmbi endɨ kolan wandin wɨn tɨ-samnekalɨñ.

²² Nak indambi, Bepnalok mandan engut wɨn ikan nɨm enbamda, yomjɨlok mɨlap nɨm pat-semek. Gan nak indambi, endok mandan engutta tɨmbi endɨ yom tɨndɨlok e-tembɨ manda no nɨm pat-semlak. ²³ Naka nandɨ-kunjitta tɨ-namlaktɨ Bepnala bo nandɨ-kunjitta tɨñmɨlak. ²⁴ Ba nak kundit gembɨnat gɨtikɨn amalɨ nɨm tɨndɨn endok boñgɨpsɨnan nɨm pa tɨmbamda, yomjɨlok mɨlap nɨm pat-semek. Gan endɨ kundit wɨn kañgɨlɨñ, ganmek Bep nɨta nandɨ-kunjitta tɨ-nɨmgɨlɨñ, wala tɨmbi yomjɨlok mɨlap kɨmɨlɨm pat-semlak. ²⁵ Endok endɨkñe mandanjɨ gɨnañ ñɨndɨñ youyoulɨn patak, ‘Endɨ naka slakan nandɨ-kunjitta tɨ-namgɨlɨñ,’ ✧ tɨmbi manda walɨ bien tɨmbektok endɨ wɨndɨñ tɨ-namgɨlɨñ.”

Yesulɨ Dɨndɨm Woñdɨ gwañgwañii ep tɨmbɨ pañgɨtauktok e-kwambiñ dañguk

²⁶ Yesulɨ yousɨmbi enguk, “Siñgimek nak sɨndok Pañgembɨlanji wɨn Beptok kandañ nanin nɨ-muletat. Woñ walɨ Beptoñnan nanin pɨmbi, endok

* **15:20:** Manda wolok walan wɨn ñɨndɨñ: kena molomda nɨtek indañmɨlak, wolok tuopgan endok kena gwañgwanla indañmɨlak. ✧ **15:25:** Kap 35:19, 69:4

kusal sisinik win timbi inda-daklelak. Pimek, nokok kusatna e-dakle timbekak, ²⁷ timbi sin bo nokok kusatna e-dakle ti-ta-kunekaliñ. Win kusei ñindañda: sindi nak kena kusei kimitkut naningan nakita ku-ta-bañ.

16

¹ Nepek kolan sanit wandin wali inda-samumek, sindok nandi-kiliktinji wolonda nim pi piuktok nak manda gitik win sanit. ² Endi it kiyaunji ginan nanin sep kle-kolambi, pawan kunekaliñ. Timbi windinngot nim. Nain indaumbi, nin endi sindoñnan nanin no wili kimbekakta, endi 'telak wolok plon Kunum Yambat kimit-klelet' em nandukak, gan endi timbi kamalaukak. ³ Endi Bep niti nim nandi-kiliñ ti-nimañda timbi windiñ ti-samnekaliñ. ⁴ Nepek gamamek indaukak, win nak man ñin itañgan sani-talelet. Win kusei ñindañda: nak sanit wolok tuop ti-samnekaliñ, wolondamek nak endok plon manda sangut win sindi nandi-tomnekaliñ.

Nak sin gita kuñgutta timbi kena kusei kimitkut wolonda nepek wolok kasat gama nim ti-samgut. ⁵ Gan man ñindinngit nak Bep nani-mukuk endoñnan ñaupi tilet, gañgan sindoñnan nanin noli 'Dik dendiñ ñaukañ?' windiñ no nim nani-nandañ. ⁶ Tambo nak ñañalok manda mñlap wandin sanletta timbi, simba gawatti sindok ginanj tokñelak. ⁷ Gan nak manda ñindinñ elet wali biañgan tilak: nak sambi ñautat wolok bien wali sindoñ inda-samekak. Neta, tikap nak nim sambi ñautta, Pañgembilali sindoñ nim biwik. Tikap nak sambi ñautatta, nak en ni-mulambi, sindoñ biukak. ⁸ Bimek, kwelalok ginñgtiñiila timbi daklesemumbi, nandi-kwambiñ danekaliñ, win yom win nek sinik, ba nin endi win dindim sinik, ba Kunum Yambatti nitek sinik yambi-danbekak win endi nim nandi-daklembi, nandum kamalalak. ⁹ Win ñindinñ: endi nak nim nandi-kilikti ti-namañ, wali yom biañgan sisinik. ¹⁰ Timbi dindim kuñgulok kandañ win ñindinñ: nak Beptoñ undane ñawambi, sindi nombo nim nambinekaliñ, wali nak dindim sinik win timbi inda-dakleukak. ¹¹ Timbi ka-dani kenalok kandañ win ñindinñ: Kunum Yambatti kwet ñolok kandikñe ama Satan ikan ka-danbi, tambon ombi-tikeuktok eu taleñgukta timbi amatam bo yambi-danbekak.

¹² Manda sansanlok gama asup patak, gan man ñindinngit sindi win gitik nandi-daklembi, nandi-dasineliñdok tuop nim. ¹³ Gan Woñdi Kunum Yambattok kusal sisinik win timbi inda-daklelak. Endi pimek, sindok nanandinji ep timbi pañgitaumbi, Yambattok kusal sisinik win nandi-daklekalinñ. Win kusei ñindañda: Woñdi enlok nanandinla manda no nim eukak, tambo manda nitek nimbimbi nandilak wolok tuop endi eukak, ba nepek nek siñgimek indaukak win sanbi indaukak. ¹⁴ Timbi endi nak manda nimbambi nandilak win sanbi indaukakta timbi, endi nokok kusatna engano win timbi inda-dakleukak. ¹⁵ Bep nitok nanandinnet win noñganda timbi nak ñindinñ sanit, 'Nak manda Woñda nimbambi nandilak win sinda sani-dakleukak.'

Milapslok kinjannan silsilili gwañgwañiiloñ inda-semekak

¹⁶ Yesuli yousimbi enguk, "Nain nim ombataumbi, sindi nombo nim nambinekaliñ, timbi nain nim ombataumbi, bindambo nambinekaliñ." ¹⁷ Windiñ eumbi, endok gwañgwañii diwindi nisinñgan ñindinñ eñgilinñ, "Endi ñindinñ elak, 'Nain nim ombataumbi, nindin nombo nim kanekamñ, timbi nain nim ombataumbi, bindambo en kanekamñ,' timbi 'Endi Beptoñ undane ñaukakta timbi windiñ indaukak.' Manda wolok walan wali nek plon e-youit tilak?" ¹⁸ Windiñ eñpi, nisinñgan e-nandinñgilinñ,

“Nain n+m ombatalak’ manda wolok walan w+ nitek? Nek elak w+n n+ndi n+m nand+dakleam+n̄.”

19 T+mbi end+ wala n+ nand+n̄el+n̄ndok nandumbi, Yesul+ yambi-nand+daklembi enguk, “Nak n̄+nd+n̄ san+it, ‘Nain n+m ombataumbi, s+ndi nombo n+m namb+n̄ekali+n̄, t+mbi nain n+m ombataumbi, b+ndambo namb+n̄ekali+n̄.’ W+n manda wolok kuseila s+ngan e-nand+ tañ ba?

20 Manda et wal+ biañgan s+n+ik. T+mbi nak n̄+nd+n̄ sanlet: nak k+mbambi, s+ndi kut-blamblan embi, mano t+n̄ekali+n̄, gan kwelalok g+ñg+tñiil+ sil+sil+ t+n̄ekali+n̄. T+mbi s+ndok g+nañj+ m+lata s+n+ik taumbi patnekal+n̄, gan s+ndi b+ndambo namb+mbi, s+ndok nand+m+laps+llok k+ngjannan sil+sil+l+ inda-samekak.

21 W+n tamd+ gwañgwa tikelak wandin inda-samekak. Endok p+ñg+ip gawat t+nd+llok nain+n̄ indalakta t+mbi g+nan m+lata s+n+ik taumbi patak, gan end+ gwañgwa t+kemek, gwañgwan inda+m+lak wal+ sil+sil+ m+umbi, m+lap w+n ip kamalalak. 22 Wind+n̄ngangot nain n̄olonda s+ndok g+nañj+ m+latalak, gan nak b+ndambo b+ sambambi namb+n̄ekali+n̄, wolonda walenj+l+ bo k+ndem daumbi, sil+sil+l+ g+nañj+ tokñeukak, t+mbi ama noli s+ndok sil+sil+nj+ solom t+kenel+n̄ndok tuop n+m. 23 Nain w+n indaumek, s+ndi nepek nolok plon nombo n+m nak nan+nand+n̄ekali+n̄. W+n biañgan s+n+ik. T+mbi nak n̄+nd+n̄ sanlet: s+ndi nepek no ba nola nokok Bepnala n+ nand+n̄ekali+n̄, wolok tuop end+ nokok kotna plon samekak. 24 S+ndi nokok kotna plon enda nepek nola n+m n+ nand+ta-b+ñg+l+l+n̄. Ale, man n̄+n s+ndi k+ndem g+ñg+nembi, n+ nand+ t+ta-kunekali+n̄, t+mbi wolok tuopgan inda-samumbi, nand+sil+sil+l+ g+nañj+ tokñeukak.”

M+lap kusei indaukak, gan Yesul+ kwettok gamb+n kolan w+n ip w+l+ p+ñguk

25 Yesul+ yous+mbi, n̄+nd+n̄ enguk, “Nak manda sani-ta-b+let w+n eyout mandal+n̄got san+l+n̄gut, gan nain indaumbi, nak manda eñ+pi, eyout manda nombo n+m sanbetat. Tambo nokok Bepnalok plon indañgan kasat t+sametat. 26 Nain wolonda s+ndi nokok kotna plon Bep n+ nand+n̄ekali+n̄. Nak Bep+ sep k+m+laktok n+ nandutat wind+n̄ n+m sanlet, tambo n̄+nd+n̄ sanlet: w+n s+n en n+ nand+n̄ekali+n̄. 27 W+n kusei n̄+nd+n̄da: s+ndi g+nañj+l+ nak nep galk tamba, nak Beptoñnan nanin p+ñgut w+n nand+kwamb+n̄ da-kuañda t+mbi end+ sep galk tamba, n+ nand+n̄j+ nand+samekak. 28 Nak en g+ta pakap kwelan p+mbi indañgutta, man n̄+n kwet n+n bimbi, endoñ undane loup+ t+let.” 29 Wind+n̄ eumbi, gwañgwañiil+ n+ñg+l+l+n̄, “Ei! man ip d+ik eyout manda bimbi, manda indañgan n+ñlañ w+n! 30 Man n̄+n n+ndi gamb+nandam+n̄, w+n d+ik nepek g+ñg+it+ik nand+talelañ, t+mbi n+ndi gama n+m gan+nand+n̄ambi, d+ik ikan n+ndok nanand+n̄ ka-nand+daklelañ. Kusei wala t+mbi n+ndi d+ik Kunum Yambattoñnan nanin p+ñguñ w+n nand+kwamb+n̄ dam+n̄.”

31 T+mbi Yesul+ tambane enguk, “Ba s+ndi biañgan ip nand+kwamb+n̄ da-namañ ba? 32 Nandañ! N+m ombataumbi, nain n̄+n ip inda-talelak: nokok kanj+knail+ sep kleumbi, s+ndi nak nambium, natnañgan palambi, s+ndi noñgan noñgand+ papusenembi, is+n̄nan pi n̄a-talenetañ, ganmek nokok Bepnal+ nak+ta patakta t+mbi nak natnañgan n+m paletet. 33 S+ndi nokok g+nañ kuañda t+mbi busuk b+s+ikñat w+n kas+lumbi pat-samektok nak manda w+n san+it. Kwelan n̄olok m+lap kusei kusei pat-samlak, gan nak kwelalok gamb+n kolan w+n ip w+l+ p+ñgukta t+mbi s+ndok s+mbats+ saleun.”

17

Yesuli enla ba gwañgwañiila nímolo tínguk

¹ Yesuli manda wín eu taleumbi, kunum gínañ deium loumbi, Beula nímolo ñíndíñ tíñmínguk, “Ambep, nak mílap bembí, kímbettok nain ip indalak. Dík nandí-namumbi, nak díkok Níñañgali kusaka engano wín tímba inda-dakleuktok dík bo nokok kusatna engano wín tímbí inda-dakleukañ. ² Dík ama nep kímit-klenelíndok namguñ, tímbi nak kuñgu taletalen nímnat enda emettok nandínguñ, wala tímbi dík nak amatam gítik yambí-díkñeuttok napíkuñ. ³ Tímbi kuñgu taletalen nímnat wolok walan wín ñíndíñ: endí Kunum Yambat sísiník noñgangot dík nandí-kíliñ tí-gamañ, tímbi Yesu Mesia dík nani-mukuñ naka nandí-kíliñ tí-namañ. ⁴ Dík naka kena tímbettok namguñ wín gítik tímba taleñguk, tímbi telak wolok plon dítnalok kusaka engano wín kwelan ñolok tímba inda-dakleñguk. ⁵ Ale, Bep, man ñín dík nandí-nambí, natnalok kusatna engano wín ñíndíñ tímbí inda-daklewín: kwet gama ním indañlímbi, nak díkíta kuñpí, nokok pipapatna engano pat-namguk wín dík bíndambo naka namumbi pat-namun.

⁶ Dík kwelan kuañ endoñnan nanin díwín ep danbí, nokok gwañgwanai kunelíndok yapíkuñ, tímbi nak díkok kusaka enda ení-dakle-semambí, endí dík nandí-kíliñ tí-gamañ. Wín endí díkok gíñgítikai, gan dík nakíta kunelíndok yapíkuñ, tímbi nak yambí-díkñewambí, endí díkok mandañga kímit-kle-kumbí, ⁷ man ñíndíñgít nambí-nandí-dakleañ, wín dík nepek gítíngítik namumbi pat-namlak walí biañgan díkoñnan nanin. Endí wíndíñ nandí-dakleañ, ⁸ wín kusei ñíndíñda: dík manda naka nanguñ wín nak enda enba taleñguk. Ewambí, endí nandí-dasimbí, nak díkoñnan nanin pí indañgut wín biañgan ka-nandí-dakleañ, tímbi dík nani-mukuñ wín ip nandí-kwambíñ da-taleañ.

⁹ Nak enda tímbi nímolo tí-gamlet. Nak man ñíndíñgít kwelan kuañ gítíkta nímolo ním tí-gamlet. Tambo nak ama nin dík nokok gwañgwanai kunelíndok yapíkuñ endañgot nímolo tí-gamlet, wín kusei ñíndíñda: endí díkok gíñgítikai sínik. ¹⁰ Wín nokok gíñgít kuañ endí gítik díkok gíñgítikai, tímbi díkok gíñgítikai gítik endí nokok gíñgítnai. Tímbi endok kuñgunjílí nokok kusatna engano wín tímbi inda-daklelak. ¹¹ Nak kombíkan díkoñ bíutat, tímbi kwelan ñolok nombó ním yousímby kuutat, gan endíla kwelan yousímby kunekalíñ.

Bep Gíngi Sínik nítí noñgan tamík, wíndíñgangot endí bo noñgan tínelíndok dík nandí-nambí, díkok gembíñga naka namguñ walí ep kamaiukañ. ¹² Nak en gíta kuñpí, dík gembí namguñ walí ep kamaimbí yambí-díkñe-ta-bíngut. Tímbi endoñnan nanin no kolandok gíñgít kuñguk en noñgandíngot kolañguk, nolli díwínlí ním. Wín manda youyoulin patak walí bien tímbektok wíndíñ indañguk. ¹³ Ale, nak díkoñ bíupi tílet, gan nak nandí-sílísílí tílet wolok tuopgan endí bo nandí-sílísílí tínelíndok nak kwelan ñolok gamañgot patetta manda gítik ñín enbambí nandañ.

¹⁴ Dík manda nanguñ wín nak enda ení-talewambí, endí nandí-dasíñgíliñ, tímbi natna kwet ñolok gíñgít ním kulet, wíndíñgangot endí bo kwet ñolok gíñgít nombó ním kuañ, wala tímbi kwelalok gíñgít kuañdí nandí-kunjítta tí-semañ. ¹⁵ Dík kwet ñálinin yapma tíkeuñdok nímolo ním tí-gamlet. Tambo nak ñíndíñ nímolo tí-gamlet: dík ep kamaiumbí, kolan molomdí ep tímbí kolanelíndok tuop ním. ¹⁶ Natna kwet ñolok gíñgít ním, wíndíñgangot endí bo kwet ñolok gíñgít ním kuañ. ¹⁷ Wíndíñda

tĩmbi dĩkok mandañgali kusaka sĩsĩnik wĩn e-daklelak, wali ep tĩmbi pañgĩtaumbi, endi dĩtnalok gĩngĩtkaiñgot kunekaliñ. ¹⁸ Dik nak kwelan nani-mulĩmbi indañgut, wĩn dĩkok kenañga tĩmbettok. Wĩndiñgangot nak bo endi kwelan eni-mut-talelet. ¹⁹ Tĩmbi endi bo biañgan kuñgunji dĩkok bi-gammelĩndok nak dĩkok kenañga tĩmbettok kuñguna dĩkok bi-gam-talelet.”

Nin endi Yesu nandi-kilikti tĩñminekaliñ enda nĩmolo tĩnguk

²⁰ Tĩmbi Yesuli nĩmolo yousĩm tĩmbi eñguk, “Bep, nak gwañgwanai 11 endañgot nĩmolo nĩm ti-gamlet. Tambo nak amatam nin endi gwañgwanailok mandanji nandĩmbi, nandi-kilikti ti-namnekalĩñ, enda bo nĩmolo ti-gamlet. ²¹ Wĩn Bep dik nokok gĩnañ palĩmbi, nak dĩkok gĩnañ palambi, niti noñgan tamik, wĩndiñgangot endi bo noñgan tĩneliñdok nak nĩmolo tĩlet. Tĩmbi kwelan kuañ gĩtĩkti dik wakan nak nani-mukuñ wĩn nandi-kwambiñ daneliñdok nak nandi-kilikti ti-namnekalĩñdi Bep nitok gĩnañ patneliñdok nĩmolo tĩlet. ²² Niti noñgan tamik, wĩndiñgangot endi bo noñgan tĩneliñdok nak nandi-sembi, dik pipapat engano naka namguñ pat-namlak wĩn emambi pat-semgak. ²³ Wĩn endi noñgan sĩnik inda-talembi, noñgan tĩneliñdok nak endok gĩnañ palambi, dik nokok gĩnañ patañ. Endi wĩndiñgan noñgan tĩnekalĩñ, wolonda kwelan kuañ gĩtĩkti ka-nandi-daklenekalĩñ, wĩn dik wakan nani-mukuñ, tĩmbi dik nak nep galk tañguñ, wĩndiñgangot nak nandi-kilikti ti-namañ wĩn ep galk tañguñ.

²⁴ Kunum kwet gama nĩm indañĩmbi, dik nak nep galk tañguñda tĩmbi pipapat engano wĩn namguñ pat-namlak. Bep, nak ñĩndiñ indauktok nandi-galk talet: amatam nakita kuneliñdok namguñ, endi bo natna kuutatnan nakita kumbi, nokok pipapat engano wĩn kanekaliñ. ²⁵ Bep ep tĩndĩn dĩndĩm molom, kwelalok gĩngĩtĩñilĩ dika nĩm nandi-gamañ, gan nakta nandi-kilĩñ ti-gamlet, tĩmbi dik nani-mulĩmbi indañgut wĩn nokok gwañgwanai ñali ka-nandi-tom-taleañ. ²⁶ Nak dĩkok kusaka engano wĩn dau semgut, tĩmbi yousĩmbi dau sem-ta-ñautat. Wĩn dik nak nep galk talañ, wĩndiñgan endi bo tambo ep galk taneliñdok ba nak en gĩta kuuttok wĩndiñgan ti-semetat.”

Yesuli enlok kusal tĩmbi inda-dakleuktok kĩm mĩlapi, gwañgwañiiloñ inda-semguk

18

Yesu tĩkeñgiliñ

(Matayo 26:47-57, Maleko 14:43-53, Luka 22:47-54)

¹ Yesuli nĩmolo tĩmbi taleumbi, gwañgwañi gĩt pakĩliñnan nanin pĩm ñambi, tuk no koi Kitlon wĩn dikĩmbi, oliv komba kena no wandiñ pakuknan ña tomgiliñ. ² Endi wolok nain asup kĩmĩn tañgĩliñda tĩmbi Judas Yesu endok kanjikĩnilok kĩsĩnan kĩmĩlepi tĩnguk endi bo kwet wĩn nandiñguk. ³ Wĩndiñda tapma ama biesi gĩt Falisi amali tapma ittok kamaikamai ama dĩwĩn eni-mukĩliñ en wakĩt Romalok mik ama dĩwĩn Judasli ep kiulĩmbi, endi tou gĩt sipalak ep pĩndopi, miktok nepenepek epmumbi, Judasli yanañgiliĩmbi, kwet wolok biñgiliñ. ⁴ Bĩmbi, Yesuli nĩtek indañmektok wĩn ikan nandi-taleñpi, ña ep tĩmbi indaumbi enguk, “Sĩndi nin lonjañ?” ⁵ Eumbi tambane niñgiliñ, “Yesu Nasalet nanin.” Eumbi enguk, “Wĩn nak ñakan.” (Tĩmbi Judas Yesu kanjikĩnilok kĩsĩnan kĩmĩkuk endi ama wolok boñgĩpsĩnan ikuk.)

6 Yesulî “Wîñ nak ñakan” wîndîñ eumbi, wolongan amali nandî-sîlîkñembi, siñgisiñgilok ñambi, pi pî-taleñgîlîñ. 7 Wîndîñ tîmbîmbi, bîndambo enî-nandîmbi eñguk, “Sîndî nin lonjañ?” Eumbi, “Yesu Nasalet nanin” wîndîñ nîñgîlîñ. 8 Eumbi, Yesulî tambane enguk, “Wîñ nak ñakan wîn ikan sanî. Wîndîñda tîkap sîndî nak nep lonjañda, notnai ñîñ yambîmbi ñawî.” 9 Yesulî manda wîndîñ eñguk, wîñ endî dama Beula ñîndîñ nîñguk walî bien tîmbektok eñguk, “Dîk ama nakîta kunelîndok namguñ wîñ nak yambî-dîkñewambî, no nîm paikîlîñ.”

10 Tîmbi Simon Petlolî kakit tîke bîñguk wîñ tiañeum lambumbi, tapma amalok telak damanjî endok kena gwañgwa sîlanin no koi Malkus endok pawan kît dîndîm kandañ nanin wîlalîm pi pîñguk. 11 Wîndîñ tîmbîmbi, Yesulî Petlola nîñguk, “Dîkok kakitka kwelna suaeum pîwîñ. Bepnalî engan mîlap ñîñ kîmîñ-namguk wîñ nîtekta tîmbi nîm bembet?”

12 Tîmbi mik ama wakît endok telak damanjî ba tapma ittok kamaikamai ama endî Yesu tîkembî, kii imbi 13 nañgîpi, ama no koi Anas endoñ dama ñañgîlîñ. Anas endok wembanlok wapaî koi Kaiafas endî gwîlat wolonda tapma amalok telak damanjî kuñguk. 14 Wîñ Kaiafas en wakan Juda ama biesîla nanandî dama ñîndîñ emguk, “Ama noñganlîñgot amatam gî-tîktok kînjanjî kîmbek wîñ kîndem.”

Petlolî Yesula “Nîm nandîñmîlet” eñguk

(Matayo 26:58,69-70, Maleko 14:54,66-68, Luka 22:55-57)

15 Yesu nañgîp ñañîlîmbi, Simon Petlo gît Yesulok gwañgwa no * endî siñgî klem ñañgîmîk. Tapma amalok telak damanjî endok sambaliilî gwañgwa no wîñ nandîñmîñgîlîñ, wala tîmbi endî telak damalok il sañ jîmba gînañ Yesu kîndem klem loñguk, 16 gan Petlolî telak yama pawan ikuk. Tîmbi gwañgwa nin telak damanjîlok sambaliilî nandîñmîñgîlîñ endî pî ñambi, telak yama kandîkñe wembela Petlolok plon manda nîmbîmbi, yama pîsalîmbi, gwañgwa walî Petlo nañgîlîmbi, gînañ loñgîmîk. 17 Loumbi, yama kandîkñe wembe walî Petlo nî-kañbi eñguk, “Nîm kañbi, dîk bo ama wolok gwañgwa no?” Eumbi nîñguk, “E, nak nîm.”

18 Sasale tîñgukta tîmbi tapma amalok telak damanjî endok kena gwañgwa gît tapma ittok kamaikamai ama endî komba sim ipi, sei-palîmbi, Petlo endî bo boñgîpsînan ña ipi, komba sei-pakuk.

Tapma amalok telak damanjîli Yesu nî-nandînandî tîñguk

(Matayo 26:59-66, Maleko 14:55-64, Luka 22:66-71)

19 Tîmbi Anas tapma amalok telak damanjî damañgan pakuk endî Yesu nî-kañbi, endok gwañgwañîlok plon ba manda e-daut tîlîñguk wolok plon nî-nandînandî tîñguk. 20 Tîmbi Yesulî ñîndîñ tambane nîñguk, “Nak amatam gî-tîkta indañgan manda engut, wîñ Juda amatam gî-tîkta it kiyauñjî gînañ ba tapma îlan kîmîñ tañ wolok nain tuop manda enî-daut tî-sem-ta-kuñgut, tîmbi nak kwet sembînnan nepek no nîm eñguk. 21 Wala tîmbi nekta naka nanî-nandîlañ? Manda enbambî nandîñgîlîñ endâ enî-kaukañ; endî mek nak nek engut wîñ nandañ.” 22 Wîndîñ eumbi, kamaikamai ama ñasîñgan ikîlîñ endoñnan nanin nolî Yesu timan dai plon wîpi nîñguk, “Dîk tapma amalok telak damanjî endâ nîtekta manda wîndîñ tambane nîlañ?” 23 Eumbi tambane nîñguk, “Manda ewa kamalalakta, wîñ kusei nanî-dakleumbi nandîwa, ba dîndîm eletta, dîk nekta slakan nîtañ?”

* 18:15: Yoanelî gwañgwa nînda youkuk endî enla eñguk.

24 Tĩmbi Anasĩ eumbi, Yesu kii im-bimbĩn naĩgĩp ñambi, tapma amalok telak damanjĩ Kaiafas endoñ ñaĩgĩlĩñ.

*Petlolĩ Yesula ‘Nĩm nandĩñmĩlet’ bĩndambo eĩguk
(Matayo 26:71-75, Maleko 14:69-72, Luka 22:58-62)*

25 Tĩmbi Simon Petlolĩ komba sei-palĩñĩlĩmbi, nĩ-nandĩmbi eĩgĩlĩñ, “Nĩm kañbi, dĩk bo ama wolok gwaĩgwa no?” Eumbi, e-kĩmĩt-sembĩmbi enguk, “E, nak nĩm.” 26 Tĩmbi tapma amalok telak damanjĩ endok kena gwaĩgwa no, wĩn ama nindok pawan Petlolĩ wĩlĩ dĩkĩneĩguk endok wekai dĩptĩ Petlola ñĩndĩñ nĩĩguk, “Dĩk oliv komba kena gĩnañ en gĩta kuumbi gambĩt wĩn!” 27 Eumbi, bĩndambo “Wĩn nak nĩm” eumbi, wolongan puputti kĩtĩĩguk.

*Pilatolĩ Yesu ama wapmañ kuĩgunla nĩ-nandĩ tĩĩguk
(Matayo 27:1-2,11-14, Maleko 15:1-5, Luka 23:1-5)*

28 Kwet salaumbi, Juda ama biesĩlĩ Kaiafaslok il bimbĩ, pĩm ñambi, Yesu naĩgĩpĩ, kandĩkĩne ama Pilatolok ilan ñaĩgĩlĩñ, gan il gĩnañ nĩm loĩgĩlĩñ, wĩn kusei ñĩndĩñda: endĩ Roma ama Pilatolok il gĩnañ loumda, Kunum Yambattok dainan kolambi, Kamaikamai gwĩlattok nanañ sandap wolonda nanelĩñdok tuop nĩm. It gĩnañ nĩm lombi, sañ jimba gĩnañ palĩmbi, 29 Pilatolĩ pĩm, endoñ ñambi, enĩ-nandĩmbi eĩguk, “Sĩndĩ ama ñala manda nĩtek embi, kĩt yout tĩñmañ?” 30 Eumbi tambane nĩĩgĩlĩñ, “Endĩ kolan tĩndĩ ama nĩm palĩmda, dĩkok kĩkanan slakan nĩm kĩmĩtneñ.” 31 Eumbi, Pilatolĩ enguk, “Tĩkap wĩndĩñda, sĩn en tĩkembĩ, sĩnlok endĩkĩne mandanjĩ kĩmĩt-klembi, manda plon kĩmĩlĩt.” Eumbi, ama biesĩlĩ nĩĩgĩlĩñ, “Juda nĩndok endĩkĩne mandanjĩ en kĩmkĩmlok elak, * gan Roma sĩndok endĩkĩne mandanjĩlĩ nĩndĩ sep lapĩpi, wĩndĩñ tĩneñdok kĩmĩsip patak.” 32 Juda ama biesĩlĩ Pilatola wĩndĩñ nĩĩgĩlĩñ, walĩ tĩmbĩ inda-dakleĩguk, wĩn Yesulĩ damaĩgan kĩmkĩm nĩtein kĩmbektok e-dakleĩguk, manda walĩ bien tĩmbep tĩĩguk. *

33 Tĩmbi kandĩkĩne Pilatolĩ ama biesĩlok mandanjĩ nandĩ-talembi, kandĩkĩne amalok it gĩnañ undane lombi, Yesu kĩtĩñmum bĩumbi nĩ-nandĩmbi eĩguk, “Ba dĩk ñakan Juda amatamdok ama wapmaĩjĩ ba?” 34 Eumbi tambane nĩ-nandĩĩguk, “Ba dĩk manda wĩn dĩtnalok nanandĩĩgala elañ, ba dĩwĩndok manjĩ klembi elañ?” 35 Eumbi nĩĩguk, “Natna Juda ama nĩm, wala tĩmbi dĩkok kusaka nĩtek nandĩ-gamet? Wĩn dĩtnalok amatamgĩ gĩt tapma ama biesĩlĩ gepbi, nokok kĩtnanan gapĩkañ. Dĩk nĩtek sĩnĩk tĩĩguñ?” 36 Eumbi tambane nĩĩguk, “Nokok ama wapmañ kuĩguna wĩn kwet ñolok nĩm. Wĩn kwet ñolok palĩmda, nokok kena gwaĩgwanailĩ kanjĩknai mik tĩ-semumbi, endĩ nĩtek plon nepbi, Juda ama biesĩlok kĩsĩnan napĩtnelĩñ? Gan nokok ama wapmañ kuĩguna wĩn kwet ñolok nĩm.”

37 Tĩmbi Pilatolĩ nĩĩguk, “Wĩndĩñda dĩtna ama wapmañ wĩndĩñ elañ ba?” Eumbi tambane nĩĩguk, “Naka ama wapmañ nanlañ wĩn dĩndĩm elañ. Wĩn kusei biaĩgan sĩsĩnĩk wĩn e-dakle kena tĩmbettok menalĩ napmĩmbi, kwelan indaĩgut. Tĩmbi nin endĩ kusei biaĩgan sĩsĩnĩk wĩn tĩke-kwambĩñ dalok nandĩ-galk tañ gĩtĩk endĩ nokok mandana nandĩmbi nandĩ-dasiañ.” 38 Eumbi, Pilatolĩ nĩĩguk, “Kusei biaĩgan sĩsĩnĩk wĩn nek sĩnĩk?”

Pilatolê Yesulok kolan no nîm tîmbê indañguk, ganmek kîmbektok eu taleñguk

(Matayo 27:15-31, Maleko 15:6-20, Luka 23:13-25)

Tîmbi Pilatolê bîndambo pîmbi, Juda amatamdoñ ñambi enguk, “Nakta endok kolan no nîm tîmba indalak. ³⁹ Gan nak sîndok ep tîndînjî no kîmîtklembi, Kamaikamai gwîlat tuop ama no it kwambîñ gînañ nanin sîndok pa pîsat-samlet, wala tîmbi sîndî nak ama ñîñ Juda amatamdok ama wapmañjî nîñîñ en pîsat-samettok nandañ ba?” ⁴⁰ Wîndîñ eumbi, endî kwawañganembi, tambane nîñgîlîñ, “Nîm yañ! Barabas kak pîsat-nîmîñ!” Barabas wîñ endî ama piñpiñen nin Roma ama mik tî-semliñguk.

☆

19

¹ Wolongan Pilatolê eumbi, mik amali toa pîsik asupnat gaut gwîlaptî tîndîñ walî Yesu waipgîlîñ. ² Tîmbi ama wapmañ walan esîlîmîñîpi, toa no pîsikînat walî bondînembi, kumbannan kîmîlî pîumbi, sauloñ gîmîñ dasi-mîñgîlîñ. ³ Wîndîñ tîñîpi, ama noñgan noñgan endoñ bîñgîlîñ tuop endî walan noñgangot tîmbi, “Judalok ama wapmañjî, we!” wîndîñ nîmbi, timan dai plon kît pîndîm wîkîlîñ.

⁴ Tîmbi Pilatolê bîndambo pîmbi, kîmîñ gîtiktoñ ñambi enguk, “Nandîwît: nak en sîndoñ nañgîp bîwambi, sîndî ñîndîñ ka-nandîwît: nakta endok yomîñlok bien lonjî nîm kañ bilet.” ⁵ Tîmbi Yesu en toa pîsikînat bondînen gît sauloñ gîmînnat wakît pî ilîmbi, Pilatolê daut sembi enguk, “Ama ñîñ kawî!” ⁶ Wîndîñ eumbi, tapma ama biesî gît tapma ittok kamaikamai amali Yesu kañgîlîñ, wolongan endî wopumjan kîtîmbi eñgîlîñ, “Kloñbat plon wîlî kîmbîñ!” Eumbi, Pilatolê manjînan tîkembî enguk, “Nakta endok yomîñ yolonjîletta tîmbi sîndî en tîkembî, kloñbat plon wîlî.” ⁷ Tîmbi Juda ama biesîlî tambane nîñgîlîñ, “Endî enla ‘Nak Kunum Yambattok Nîñîñ’ wîndîñ pa elak, tîmbi endîkîne manda pat-nîmlak walînin nolî ama wandîsî wîñ yandîp kîmmelîñdok elak.”

⁸ Tîmbi Pilatolê Yesulok plon manda wandîñ wîñ nandîñguk wolonda endî wîlî kîmmelîñdok eu taletaleta mîsî sînik tambî, ⁹ Yesu it gînañ nañgîp lombî, nî-kañbî eñguk, “Dîk denanîñ sînik?” Gan Yesulî tambon no nîm tambane nîñguk, ¹⁰ wala tîmbi Pilatolê nîñguk, “Nîtek? Ba dîk manda tambon no nîm nanlañ ba? Nak dîk slak gambiwam kuuñdok ba ewa kloñbat plon kîmbeñdok gembî pat-namlak, wîñ dîk nîm nandî-daklelañ ba?” ¹¹ Tîmbi Yesulî tambane nîñguk, “Kunum Yambattî gembî nîm gamumda, nepek no tî-nameñdok gembî no nîm pakamek. Kusei wala tîmbi ama nin nak dîkok kîkînan napîkuk endok yomîñlî dîkok yomga maklelak.” *

¹² Pilatolê manda wala tîmbi Yesu kañbiuktok telak lonjîñguk, gan Juda ama biesîlî kwawa tîmbi kîtîmbi, Pilatola nîñgîlîñ, “No en enla ama wapmañ elak, endî Roma ama wapmañ Sisala kanjîk tîñîmbi e-ta-pî tîñîmlak. Wîndîñda tîkap dîk ama ñîñ kañbiutañda, dîk bo Sisalok nol nîm indalañ.” ¹³ Pilatolê manda wîndîñ nandîmbi, wolongan endî Yesulok mandan eu taleuktok en nañgîp pîmbi, ka-danî amalok piitî plon pipakuk, kwet kawat pîndîmlî galgalîñ wolok. (Juda amalok mandanjînan kwet wolok koi wîñ Gabata.)

☆ **18:40:** Maleko 15:7   * **19:11:** Yesulî tapma amalok telak damanjî Kaiafas endok plon e-yout tîñguk bek.

¹⁴ Sandap wolondañgan Juda amalî Kamaikamai gwilattok nepek gîtik tî-jumî tîñîlîmbi, kwet boñgîp taumbi, Pilatolî pitît plon pipapi, Juda amatamda e-sasale manda enbi eñguk, “Ale, sîndok ama wapmañjî ñî+n kawî!” ¹⁵ Eumbi, endî kîtimbi eñgîlîñ, “Nañgîp ñawî! Nañgîp ñawî! Nañgîp ñambi, kloñbat plon wîlî kîmbî+n!” Tîmbi Pilatolî enguk, “Nîtek? Sîndok ama wapmañjî ñakan ñak! Ba nak en kloñbat plon wîlî kîmnelîñdok eut ba?” Eumbi, tapma ama biesîlî ñîndîñ tambane nîngîlîñ, “Nimbek no en nîndok ama wapmañî+nîm, Sisa en noñgan.” ¹⁶ Wolongan Pilatolî nandî-sembi, Yesu kloñbat plon wîlî kîmnelîñdok kîsînan kîmîkuk.

Yesu kloñbat plon wîlî kîmîñguk

(Matayo 27:32-56, Maleko 15:21-41, Luka 23:26-49)

¹⁷ Wîndîñda mik amalî Yesu walinî nañgîp ñambi, enlok kloñbat mî+m bembîmbi, kwet no koi Kumba Kwandat, Judalok mandanjînan Golgata, wandîñ nañgîp ñambi, ¹⁸ kloñbat plon wîkîlîñ. Tîmbi kolan tîndî ama tîpet wakîta yandîpbi, no tombon no tombon, tîm Yesu en endok boñgîpsetnan ep samba embi, mambî ikîlîñ.

¹⁹ Tîmbi Pilatolî eu taleumbi, Yesulok kumbam mîndîñ plon kundit ñîndîñ youp kîmîkîlîñ, “Yesu Nasalet nanin, Juda amalok ama wapmañjî.”

²⁰ Kundit wî+n Juda wakît Roma ba Grik endok mandanjî plon youp kîmîkîlîñ, tîmbi Yesu wîkîlîñ wî+n it kwet ñasiñgan pakukta tîmbi Juda ama asupgandî manda wî+n kañbi pinakîlîñ. ²¹ Tîmbi Juda amalok tapma ama biesîlî kundit wala kañ nandum tuop nîm tîmbîmbi, Pilato nîmbi eñgîlîñ, “Dîk ‘Juda amalok ama wapmañjî’ wîndîñ nîm yout. Tambo ñîndîñ yout, ‘Ama ñalî en ‘Nak Juda amalok ama wapmañjî’ eñguk.’” Wîndîñ eumbi, ²² Pilatolî tambane enguk, “Ewam youlalîñ wîndîñgan palîn.”

²³ Tîmbi mik amalî Yesu kloñbat plon wî+talembi, endok dasindasin tîpet tîpet wî+n ep danbi, molom tuop tuop epgîlîñ. Tîmbi endî wîndîñgot endok kiupî+n ombap tîkembî kañgîlîñ, wî+n kiupî wî+n sandum noñgandîñgot tîndî+n, dîmbo nîmnat, ²⁴ wala tîmbi endî wala kau kîndem daumbi, nîsîngan ñîndîñ eñgîlîñ, “Wî+n wilapnambi kolauk, wala tîmbi molom nî+nîk wî+n indauktok nîndî tîmbî-indalok sañala tîna!” Wîndîñ embi, tîmbî-inda sañala tîmbîmbi, kiupî wolok molom indaumbi, manda ñîndîñ youyoulî+n patak walî bien tîñguk,

“Endî nokok dasindasina ep danbi, sandumnala tîmbi tîmbî-inda sañala tîngîlîñ.” ✧
Wolok tuopgan mik amalî tîngîlîñ.

²⁵ Tîmbi Yesulok meñ wakît meñlok dalañ, ba Klopas tamî+n koi Malia, tîmbi Malia Makdala nanin endî Yesulok kloñbatî kuseinan ikîlîñ. ²⁶ Tîmbi Yesulî enlok meñ gît gwañgwan nî+n gînañlî kasîleñguk wî+n endî ñasiñgan îlîmbî kañbi, gwañgwa wolok plon meñla ñîndîñ nîñguk, “Tam, ñî+n dîkok nîñañga wakan.” ²⁷ Wîndîñ em tambanembi, gwañgwa wala ñîndîñ nîñguk, “Ñî+n dîkok meñga wakan.” Tîmbi nain wolonda gwañgwa walî Yesulok meñ nañgîlîmbi, endok îlnan ñaumbi ka-dîkîneñguk.

²⁸ Wolok sîngî kandañ Yesulî nandîñguk, wî+n endî kena nek tîmbektok indañguk wî+n gîtik ip tîmbî taleñguk. Tîmbi manda enlok plon youyoulî+n patak walî bien tîmbektok endî ñîndîñ eñguk, “Tukta kîmlet.” ✧
²⁹ Tîmbi kwet kambot nolok gînañ wain tuk kîmbîñ wîlîmbi, wolok pakuk. Wîndîñda ama nolî nepek busukînanen tuk tiañelok no tîkembî, walî wain

tuk ginañ wisa+mbi, komba koi hisop wolok bem kusip bañak ginañ kima+pi, man plon kima+lum loubi nañguk. ³⁰ Wain tuk kimbini wina nañbi eñguk, “Ip timba talelak.” Winiñ eñpi, kumbam bium gwasei pumbi, kuñgun Kunum Yambattok kiinan kima+pi kima+ñguk.

³¹ Sandap wolonda Sabat patnandi nain wopum indaup timb+mbi, Juda amatamdi wolok ti-pañgipañgile tiñgiliñ. Timbi Juda ama biesli ama kloñbat plon yandipm+um pakiliñ endok piñgipsi Sabat nainnan yousim papatta nandum tuop nim timb+mbi, Pilatoloñ ñambi niñgiliñ, “Di kkindem nandi-nimbi, mik amala enb+mbi, endi endok kesi+ kwandat wili gilo-semum platikan kimb+mbi, piñgipsi ep p+mbi, ep ñawit.” Winiñ eumbi, Pilatoli mik amala enb+mbi, ³² endi ama ti pet Yesu git yandipgiliñ endoñ ñambi, dama nolok kesi kwandai wili giloumbi, siñgi nolok winiñgot tiñgiliñ. ³³ Timbi Yesuloñ bim kañgiliñ, win en ikan kima+ñguk. Winiñ kañbi, endok kesi kwandai nim wili gilounguk. ³⁴ Gan mik ama noli bambau kandañ basamdi youli tomb+mbi, wolongan wekat git tukt+ yalimul+mbi, Yesu+ biañgan kima+ñguk win inda-dakleñguk.

³⁵ Win sandi bo nandi-kilikt+ tineliñdok nepek win dailiñgan indaum kañgukt+ wolok gembin ipi elak. Endok e-dakle mandan wal+ biañgan tilak, timbi endi manda biañgan elak win ikan nandi-talelak. ³⁶ Nepek nek indañguk wal+ manda youyouln patak wal+ bien timbektok indañguk. Neta, manda noli niñdiñ elak, “Kwandai no nim wili gilolok.” ³⁷ timbi no win niñdiñ, “Endi ama youli tomtom+in enda daut deinekaliñ.” *

Yesu sum ginañ kima+kiliñ

(Matayo 27:57-61, Maleko 15:42-47, Luka 23:50-56)

³⁸ Josep Alimatia nanin † endi Yesulok gwañgwa no kuñguk, gan Juda ama biesila misa+ngukta timbi gitañgitak pat-sembiñguk. Yesu kima+ngukta endi Pilatoloñ ñambi, niñdiñ ni-nandiñguk, “Nak Yesulok dalandan kkindem tike ñawit ba?” Eumbi nandi-nimumbi, ñam Yesu kloñbat plon nanin bindipi, tike ñañguk. ³⁹ Timbi Nikodemus ‡ damañgan tim nola Yesu ña kañguk endi bo biñguk. Endi gwasap mliñ kindem walan ti pet 30 kilo ba nitek kiukiul+in win ep biñguk. ⁴⁰ Ama ti pet endi Yesulok dalandan tikembi, Juda amali dalandanjilok plon pa tañ telak win klembi, gwasap endok plon kima+pi, sandum satnindi tim+ip imgim+k.

⁴¹ Yesu kloñbat plon wikliñ kwet wolok ñasañgan gwatnam kena no pakuk, timbi kena wolok ginañ sum kawat tombañ gitiknin no pakuk, wolok ama dalandan gama no nim kima+kimil+in. ⁴² Sabat patnandi nain win indaup timb+mbi, sum ñasañgan pakukta timbi endi Yesulok dalandan wolok tike ña kima+pi, sum telak yama masipgim+k.

20

Yesulok dalandan sum ginañ nim pakuk

(Matayo 28:1-10, Maleko 16:1-8, Luka 24:1-12)

¹ Kena nain kusei kima+kimil+inan kwet gama nim salañli+mbi, Malia Makdala nanin endi Yesulok sumnan ñambi kañguk, win kawat sum telak yama masimasim+in win tike lo tambon kima+lum pakuk. ² Winiñ kañbi,

* 19:36: Kisim Bek 12:46, Namba 9:12, Kap 34:20   † 19:37: Sekeraia 12:10   ‡ 19:38: Josep Alimatia nanin endi Juda amatamdok kandi+kñenji ba ama wopum no. (Matayo 27:57, Maleko 15:42, Luka 23:50-51)   ‡ 19:39: Nikodemus endi Juda amatamdok kandi+kñenji ba ama wopum no. (Yoane 3:1-10, 7:50)

woñep ñambi, Simon Petlo gít gwañgwa no Yesulí gınañlí t̄ke-kasilelíñguk endoñ ñambi enguk, “Wopumdok dalandan sumnan nanin t̄ke ñambi, delok k̄m̄l̄m̄ patak w̄n n̄nd̄i n̄m nandam̄ñ.”

³ Wolongan Petlo gít nol end̄i iset bimbi, sumnan ñandepi ⁴ yakan woñep ñañḡim̄k, gan nol walí Petlo maklembi, dama sumnan tomguk. ⁵ Tombi, telak yama pawan mumuñembi, gınañ deium loubi, sandum Yesulok dalandan t̄m̄it̄m̄l̄n w̄n kañguk, gan gınañ n̄m loñguk. ⁶ T̄mbi Simon Petlolí siñgi klem bi tombi, sum gınañ lombi kañguk, w̄n Yesulok kwel k̄njannan sanduml̄ñgot pakuk. ⁷ Sandum no endok kumbam imim̄n walí d̄w̄n no gít n̄m pakuk. Tambo sandum w̄n engan kwasanembi, giñgiñgan k̄m̄l̄m̄ pakuk. ⁸ T̄mbi gwañgwa dama sumnan tomguk end̄i w̄nd̄iñgot gınañ lombi, nepenepek gítik w̄n kañbi, Yesu ml̄lakuk w̄n nand̄i-kwamb̄ñ dañguk. ⁹ (Nain wolonda end̄i Kunum Yambattok mandanl̄ Mesialí k̄m̄nan nanin m̄l̄alektok elak w̄n gama n̄m nand̄i-tomḡil̄ñ.)

*Yesulí Malia Makdala nanin endoñ indañguk
(Maleko 16:9-11)*

¹⁰ T̄mbi gwañgwa t̄pet end̄i isetnan undane ñañḡim̄k, ¹¹ gan Malia Makdala nanin end̄i sumnan undane bi tom papi, pawan ipi, kut-blamblan eñguk. T̄ñ̄ipi mumuñembi, sum gınañ deium loubi, ¹² eñalo t̄pet dasinjet satn̄n w̄n yamb̄ñguk. End̄i Yesulok kwel k̄njannan pipak̄im̄k, nolí kumbam kandañ pil̄mbi, nolí kes̄i kandañ pipakuk. ¹³ Pipapi ñañḡim̄k, “Tam, d̄k neta kut-blamblan elañ?” Eumbi enguk, “Nokok Wopumnalok dalandan t̄ke ñam, delok k̄m̄l̄m̄ patak w̄n n̄m nand̄ilet.” ¹⁴ W̄nd̄iñ eñ̄ipi undanembi, Yesu siñgi kandañ il̄mbi kañguk, gan end̄i en gama n̄m ka-nand̄i-tomguk. ¹⁵ T̄mbi Yesulí ni-kañbi eñguk, “Tam, d̄k neta kut-blamblan elañ? Ba ninda lonjilañ?” Ni-kaumbi, Malialí “Kena kand̄ik̄ñe ama kalet” w̄nd̄iñ nand̄imbi ñañguk, “Ama wopum. T̄kap d̄k ñalí t̄ke ñañañda, nanb̄i nand̄imbi, d̄k kwet delok k̄m̄l̄añnan ñambi, natna t̄ke ñam k̄nd̄it tapliuet.”

¹⁶ T̄mbi Yesulí Malialok koi k̄t̄imbi, end̄i t̄k̄ile ka-nand̄i-tombi, Juda mandanj̄nan “Rabonai” ñañguk. (W̄n n̄n̄lok mandan̄nan ‘Nokok nandautna’.) ¹⁷ Malialí Yesula w̄nd̄iñ k̄t̄imbi, t̄ke-kaumbi, Yesulí ñañguk, “Namb̄ik bi! Nak gama Bepnalóñ n̄m undane loñgut, wala t̄mbi nombo n̄m nep kaw̄ñ. D̄k nokok kwayanailoñ * ñambi, ñnd̄iñ enbekañ, ‘W̄n nokok Betna gít s̄ndok Bepsi, nokok Yambatna gít s̄ndok Yambatsi, nak endoñ undane loup̄i t̄let.’” ¹⁸ T̄mbi Malia Makdala nanin end̄i Yesulok gwañgwañiiloñ ña tombi enguk, “Nak Wopum ip̄ kat” embi, Yesulí manda ñañguk w̄n wakan kasat t̄-semumbi nand̄iñḡil̄ñ.

*Yesulí gwañgwañiiloñ inda semb̄i t̄-semguk
(Matayo 28:16-20, Maleko 16:14-18, Luka 24:36-49)*

¹⁹ Kena nain kusei k̄m̄k̄im̄l̄nan sandap wolonda kwet k̄l̄m̄ eumbi, Yesulok gwañgwañiil̄ k̄m̄n t̄-pak̄il̄ñ. End̄i Juda ama bies̄la m̄s̄iñḡil̄ñda t̄mbi it yama kekak t̄ sip kwamb̄ñ da-talembi pak̄il̄ñ. Pal̄ñ̄il̄mbi, Yesu en boñḡips̄nan indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.” ²⁰ W̄nd̄iñ e-talembi, enlok k̄i bim t̄pet wak̄it bambau gil̄n daut semumbi, end̄i Wopum en wakan w̄n ka-nand̄i-tom sin̄k tamb̄i, s̄l̄is̄il̄l̄i tok̄ñe-semguk. ²¹ T̄mbi

* **20:17:** Yesulí enlok kwayañiila eñguk, w̄n end̄i gwañgwañiilok plon e-yout t̄ñguk.

Yesulí b̄indambo enguk, “Busuk pat-samun. Bep̄tí nak naní-mukuk, w̄indínḡangot nak bo s̄indí saní-mutet.” ²² W̄indíñ e-talembi, man woñl̄i ep̄ pendípi enguk, “S̄indok ḡinañj̄i ḡinañ D̄indím Woñ kas̄ilew̄it! Kas̄ile-talemek, ²³ Woñ walí daut samlak, w̄in Kunum Yambattí ama nolok yom̄in biñm̄iñguk ba n̄im, t̄imbi wolok tuop s̄indí amatamda k̄indem ñ̄indíñ eni-dakle-semnekalíñ, ‘Yom̄j̄lok m̄lap w̄in wiat-taletalen,’ ba ‘Yom̄j̄lok m̄lap w̄in k̄im̄il̄im pat-samlak.’”

²⁴ Yesulí inda-semguk wolonda endok gwañgwañiil̄i 12 endoñnan nanin no koi Tomas (koi no Didimus) endí nolii ḡit n̄im pakuk. ²⁵ N̄im pakukta, endok noliiñ ñ̄indíñ n̄iñḡil̄iñ, “N̄indí Wopum kañḡim̄iñ!” Gan endí enguk, “T̄ikap nak daunalí biliñdok gil endok kii bim plon n̄im kautat, t̄imbi k̄itna n̄iñañl̄i kii bim wandan ḡinañnan n̄im suaeutat, t̄imbi bambau wanda w̄in n̄im t̄ike-kautatta, s̄indí nek eañ w̄in nak n̄im s̄in̄ik nandí-kwambíñ dautat.”

²⁶ Sande noñgan taleumbi, gwañgwalí b̄indambo it ḡinañnan k̄im̄in t̄imb̄imbi, Tomasl̄i en ḡita yakan pak̄il̄iñ. Endí yama kekak̄ t̄i sip kwambíñ da-talembi pak̄il̄iñ, ganmek Yesulí b̄indambo boñḡips̄inan b̄i indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.” ²⁷ W̄indíñ eñ̄ipi, Tomasla kii bim daul̄im̄imbi n̄iñguk, “K̄ika n̄iñañ k̄itna gil plon k̄im̄ipi, k̄itna ka! T̄imbi k̄ika kot suapi, nokok bambatna t̄ike-nandí! D̄ik nandí-bendí nombó n̄im t̄imbekañ, tambo nak kaik̄i patet w̄in nandí-kwambíñ daukañ!” ²⁸ Eumbi tambane n̄iñguk, “D̄ik nokok Wopumna ḡit Yambatna.” ²⁹ Eumbi, Yesulí n̄iñguk, “Ba d̄ik nambilañda t̄imbi nandí-k̄il̄ikt̄i t̄i-namlañ ba? Nin endí n̄im nambañ, gan wandingan embi nandí-k̄il̄ikt̄i t̄i-namañ, endí Bep̄nalok dainan amatam d̄i-w̄in yapma kle pakañ.”

Kusei nekta pepa ñ̄in youyoul̄in patak

³⁰ Yesulí gwañgwañiilok daus̄nan jimba kundit d̄i-w̄in asupgan t̄iñguk, gan w̄in pepa ñ̄olok ḡinañnan n̄im youyoul̄in patak. ³¹ Gan kundit youyoul̄in patak walí kusei ñ̄indíñda youyoul̄in: s̄indí manda ñ̄in pinat nandí t̄imbi, Yesu en Mesia, Kunum Yambattok N̄iñañ, w̄in nandí-kwambíñ danekalíñ, t̄imbi nandí-kwambíñ dañ̄ipi, endok ḡiñḡit̄iñ kuañda t̄imbi kuñḡu s̄is̄in̄ik w̄in kas̄ilenekalíñ.

21

Yesulí tuk guañ baliliñnan gwañgwañiiloiñ inda-semguk

¹ Yesulí gwañgwañiiloiñ dama Jelusalem inda-semguk, wolok siñgi kandañ endí b̄indambo Galili kwelan tuk guañ koi Taibelias wolok inda-semguk. W̄in ñ̄indíñ: ² Simon Petlo, Tomas (endok koi no Didimus) ḡit Natanael Kana it kwet Galili kwelan nanin, wak̄it Sebedilok n̄iñañiit t̄ipet ba Yesulok gwañgwañiit t̄ipet no yakan k̄im̄in t̄i-pak̄il̄iñ. ³ Pal̄iñl̄imbi, Simon Petlol̄i noliiila enguk, “Nak m̄ikbalak lolonj̄ila ñ̄autet.” Eumbi n̄iñḡil̄iñ, “N̄indí d̄ik̄ita yakan ñ̄anetam̄iñ.” W̄indíñ embi, walinin p̄im̄ ñ̄ambi, k̄ikeñ plon lom ñ̄ambi, m̄ikbalak lik tiatia kena t̄iñḡil̄iñ, gan tim ombap wolonda m̄ikbalak no n̄im epḡil̄iñ.

⁴ Kwet salaup t̄imb̄imbi, gwañgwañiil̄i Yesu k̄inanjanatnan pal̄imbi kañḡil̄iñ, gan endí en Yesu w̄in n̄im ka-nandí-tomḡil̄iñ. ⁵ T̄imbi Yesulí k̄iti-sem̄bi enguk, “Notnai! Ba s̄indí m̄ikbalak no n̄im epm̄il̄iñ ba?” Eumbi, “N̄im epmam̄iñ” w̄indíñ n̄imb̄imbi, ⁶ endí enguk, “Ale. Lik̄s̄i k̄ikeñ k̄it d̄indím kandañ kolí p̄umbi epretañ.” Eumbi, endí b̄indambo lik̄ w̄in kolí p̄umbi, m̄ikbalak asup epḡil̄iñda t̄imbi lik̄ w̄in tiañeum k̄ikeñ plon lamb̄ilamb̄ilok tuop n̄im.

⁷ Wolongan Yesulí gwañgwa ginañlí tike-kasileañguk endí Petlola ñíndíñ nñnguk, “Wín Wopum engan!” Simon Petlolí manda “Wopum” wíndíñ nandímbi, dasindasin kiundíp biñguk wín tike dasimbi, Yesuloñ ñaupí, tuk guañ ginañ díkokuk. ⁸ Tímbi gwañgwa díwindí Petlo kikeñ plon klembi, míkbalak lík tokñetokñen wín tiañembi, kínanjatnan bí tomgíñ. Kwet wín mayañgan síník ním, 100 mita ba nitek wolok tuop. ⁹ Kínanjatnan pímbi, komba dí-papal kañgíñ, tímbi komba galk plon míkbalak wakít plaua nanañ díwín palímbi kañgíñ. ¹⁰ Tímbi Yesulí enguk, “Míkbalak kombíkan epmíñ díwín ep bíwit!” ¹¹ Eumbi, Simon Petlolí kikeñ plon lombi, míkbalak lík tiañeumbi, tuk pawan kínanjatnan lambínguk. Míkbalak wopum síník 153 gítík walí pí lík tímbi tokñeñgíñ, ganmek lík walí ním blañganeñguk.

¹² Tímbi Yesulí bímbi, nanañ nanelíñdok enguk. Gwañgwañiilí en Wopum wín ip nandíñmíñgíñnda tímbi, endí gítík walí “Dík nin?” wíndíñ nínandíñep mísíñgíñ. ¹³ Tímbi Yesulí bímbi, plaua wakít míkbalak epbi, emumbi nañgíñ.

¹⁴ Yesulí kímnan nanin mlakuk wolok síñgi kandañ endí gwañgwañiiloñ wíndíñ inda-semumbi, nain típet gít no tínguk.

Yesulí Petlola endok gíñgítñii yambí-díkñeuktok nñnguk

¹⁵ Nanañ nanbí taleumbi, Yesulí Simon Petlo ní-nandímbi eñguk, “Simon Yoanelok níñañ, dík nokok gwañgwanai díwín ñín yapma klembi, ginañgalí nak nep kasíle-síník talañ ba?” Eumbi nñnguk, “Tímbi, Wopum, nak ginañnalí dík gep kasílelet wín dík ip nandílañ.” Wíndíñ eumbi, Yesulí enlok gíñgítñiilok plon Petlola ñíndíñ nñnguk, “Nokok sipsip níñanai ep towi tí-ta-kuukañ.”

¹⁶ Tímbi bíndambo ní-nandumbi, nain típet tínguk, “Simon Yoanelok níñañ, dík ginañgalí nak nep kasíle-síník talañ ba?” Eumbi nñnguk, “Tímbi, Wopum, nak ginañnalí dík gep kasílelet wín dík ip nandílañ.” Wíndíñ eumbi nñnguk, “Nokok sipsipnai yambí-díkñe tí-ta-kuukañ.”

¹⁷ Tímbi bíndambo ní-nandumbi, nain típet gít no tínguk, “Simon Yoanelok níñañ, dík ginañgalí nak nep kasílelañ ba?” Yesulí “Dík ginañgalí nak nep kasílelañ ba?” wíndíñ eumbi, nain típet gít no tíngukta tímbi, Petlolí ginañ kolaumbi nñnguk, “Wopum, dík nepek gítík ip nandí-talembi, nak ginañnalí dík gep kasílelet wín nambí-nandílañ.” Eumbi, Yesulí nñnguk, “Nokok sipsipnai ep towi tí-ta-kuukañ. ¹⁸ Wín biañgan tímbekañ.

Tímbi nak ñíndíñ ganba nandí. Dík sim plon papi, dítnañgan bíngwílap tembi, delok ñaupí nandíñnguñ wolok tuopkan samasamakgan ñalíñnguñ, gan dík gílik tímbekañ nain wolonda dík kika tike-loumbi, nimbek nolí gep topmbi, kwet ním ñañalok nandí-galk talañnan ganañgímbi ñaukañ.”

¹⁹ (Yesulí wíndíñ embi, Petlolí Kunum Yambattok koi gíñgít míuktok telak nitek plon kímbeak wín tímbi inda-dakleñguk.) Tímbi yousímbe, ñíndíñ nñnguk, “Dík nak nep kle-kuukañ.”

Pepa ñín youluk endok mandan

²⁰ Tímbi Petlolí tambanem kañguk, wín Yesulí gwañgwa nin ginañlí tike-kasíleñguk endí ep klem bínguk. (Endí gwílattok nanañ yakan na-pakíñ, wolonda gwañgwa walí wakan Yesulok plon panjañganembi ní-nandímbi eñguk, “Wopum, wín nindí síník dík kanjikkailok kísinan gapílekak?”)

²¹ Petlolí gwañgwa wín kañbi, Yesu ní-nandímbi eñguk, “Wopum, ama

ñolok kandañ nitek indañmekak?” ²² Eumbi nĩnguk, “Tikap nak undanem bi tombetat, endi wolok tuop yousimbi kuuktok nandiñmetta, wali dikok nepek nim. Dikta nak nep kle-kuukañ.”

²³ Timbi manda wali Yesu kim-it-kle-kuañgiliñ endok boñgipsinan sapañeumbi, ama wali nim kimbekak wĩndiñ nandiñgiliñ. Gan Yesuli Petlola ñĩndiñ nim nĩmbi eñguk, “Gwañgwa wali nim kimbekak.” Tambo endi ñĩndiñgot eñguk, “Tikap nak undanem bi tombetat, endi wolok tuop yousimbi kuuktok nandiñmetta, wali dikok nepek nim.”

²⁴ Gwañgwa wali wakan nepek gitik wolok gembin ipi, ñolok yout-talelak. Timbi nĩndi mandan youkuk wala nandina biañgan sinik tilak.

²⁵ Yesuli kundit kusei kusei asup diwĩn no wakĩt tiñguk. Timbi nak ñĩndiñ nandiñlet: nĩndi kundit gitĩngĩtik wĩn youtnamda, pepa asup sinik indaumbi, nĩndi kwet tuop tuop pepa gitik wĩn kim-it-neñdok kwet lonjineñ.